

vita nostra

2005 *revue* 1

Autoři:

M. Anděl

Z. Bárta

S. W. A. Gunn

V. Havel

P. Klener

A. Lustig

P. Nováček

P. Pafko

B. Sørensen

V. Straka

NORSKÉ UMĚNÍ - Měsíc duben, 12. stol.

Z obsahu:

1945 - 2005:
oběti

veteráni

poučení

Čestný doktorát

Medicinmani

Soudržnost

Výzkumné záměry
Výzvy 21. století

VITA NOSTRA REVUE

14. ročník, číslo 1

časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty

Vychází 4× ročně

Uzávěrka tohoto čísla 15. 2. 2005

Redakční rada:

Předsedkyně: prof. MUDr. Radana Königová, CSc.,
Klinika popáleninové medicíny FNKV a 3. LF UK

Mgr. Marie Fleissigová, SVI 3. LF UK (výkonná redaktorka)

PhDr. Martina Hábová, SVI 3. LF UK

MK ČR E 15 377

ISSN 1212-5083

OBSAH

RES PUBLICA

Z. Bárta: Dokud nezpustnou města	4
V. Straka: Dnes už nemůže žít žádný národ sám	6
A. Lustig: Víím, co si napsat na hrob	12
Proč historická paměť nefunguje (Radioforum)	15

QUO VADIS

P. Nováček: Výzvy pro 21. století	20
J. Musil: Současné pojetí sociální soudržnosti a ČR	24
B. Čabanová: Sociální politika ve vztahu ke zdravotně postiženým	29
B. Jouvenel: Etika přerozdělování	33

QUOD BONUM

Čestný doktorát☒	38
Laudatio☒	38
Promoční formule a slib doktoranda	40
S. W. A. Gunn: The right to health of the burnt patient	42

VĚDA

Rada pro výzkum a vývoj k výběru výzkumných záměrů	48
P. Klener: Očekával jsem lepší výsledek	48
M. Anděl: Povzbudivé výsledky fakulty nutí k přemýšlení	51
L. Velišek: Grantové přihlášky - sedm mýtů a skutečností	53

ALMA MATER

Prof. K. Malý v Křesle pro Fausta	58
J. Šimek: Ohlédnutí za PhDr. V. Špalkem	59
Z korespondence☒	61
M. Fleissigová: Kdyby tisíc panisků	63

MEDICÍNA

B. Sørensen: Human Rights in development efforts	66
I. Novák: Očkování☒	69
E. Vaničková: Dětská prostituce	72

TEXT

P. Paško: Medicínmani a ti druzí	76
--	----

POSTSKRIPTUM

V. Havel: Proč politické strany chřadnou	94
--	----

Kresby: Otto Placht

RES PUBLICA

1945

Dokud nezpustnou města

Z kázání senátora a faráře Zdeňka Bárty

Letos si připomínáme šedesát let od konce druhé světové války.

V knize Izaiáš čteme: „*Posloucháte a nic nechápete, díváte se a nic nevidíte! Vaše srdce obrostlo tukem, takže jste slepí a hluchí, vaše srdce je tvrdé a necitlivé. A bude to trvat tak dlouho, dokud vaše města nezpustnou, lidé budou vyhnáni ze svých domovů, mnoho míst bude opuštěno, budete jako pahýl pokáceného stromu.*“ To píše Izaiáš před 2800 lety! Jak je vše pořád stejné!

Ve známém textu píše Karel Čapek do časopisu Přítomnost už v roce 1934, kdy komukoli normálnímu by představa holocaustu se jevila jako čiré šílenství, na adresu nacismu: „*Asistujeme jednomu z největších kulturních debaklů v dějinách světa; jeden celý národ, jedna celá říše přistoupila duchovně na víru v živočišnost, v rasu a podobné nesmysly; prosím, celý národ i s univerzitními profesory, faráři, literáty, lékaři a právníky. Myslíte, že by se mohla taková animální doktrína hlásat, kdyby každý vzdělanec v oné vysoce vzdělané říši pokrčil rameny a suše řekl, že takové primitivní voloviny nedělá s sebou? Tady se nestalo nic menšího, než nesmírná zrada vzdělanců, a budí to hroznou představu o tom, čeho je inteligence schopna... Zeptáte se, co má a může takový víceméně osamělý a sociálně závislý inteligent dělat; nestačí zajisté, aby s hlubokým sice přesvědčením, ale slabým hláskem protestoval proti rozpoutaným silám. Záporně řečeno, nemá a nesmí zradit svou duchovní disciplínu... Selhala inteligence, která sama sebou znamená protiklad každé omezenosti. Selhala kultura, která je založena na světových pokladech ducha, světových dějinách a světovém vědění. Přesněji řečeno, selhali příliš mnozí z těch, kterým byly tyto hodnoty svěřeny vzděláním, povoláním a posláním... A neříkejme si, jaképak strachy u nás! Nechte to být, hrozí nám to zvenčí a je to nalomeno i u nás a v nás; pod tlakem doby to může praskat hlouběji. Připočtěte k tomu obecný stav ducha: nedůvěru, stísněnost a zklamání; dnes by mohl lidem zvrtačit hlavy kdejaký politický primitiv nebo kejklíč, který by jim přinášel zdánlivé jistoty nebo davovou sugesci naděje. Lidé chtějí věřit a utíkají se do kostelíčků, chtějí doufat a naslouchat šarlatánům; chtějí nalézt jistotu, jež není v nich. Je to chaos, který lze rozdmýchat kde kterým heslem; ale je to také chaos, ve kterém lze hledat půdu pod nohama. Najít ji, to by už také znamenalo najít sebe sama a sejít se na ní s druhými.*“

Ta nejlepší tradice naší kultury ví, že dobro se neprosadí bez osobního angažmá zcela konkrétních lidí. Dějiny jsou plné nejen hanebných selhání, ale i nádherných příkladů statečnosti a vzdoru vůči zlu. V samotném Německu to byly desetitisíce lidí, kteří se nacismu postavili, a tisíce těch, kteří to zaplatili životem. Za všechny jmenujme známého faráře a teologa Ditricha Bonhoeffera, který se podílel na odboji proti Hitlerovi a na přípravě atentátu na něj a který byl popraven 9. dubna 1945.

A byli to mnozí Němci, i čeští, kteří se postavili nacismu. A byly to samozřejmě statisíce statečných, zcela konkrétních lidí v nacisty okupovaných zemích.

Bojím se, abychom při vzpomínkách na konec druhé světové války nepodléhali vždy znovu se opakující iluzi: zlo, zabíjení, válka, bída, diktatura – to přeci již nikdy nemůže být. Může! Bylo a je snad toho zla málo hned od pětáctýřicátého roku, co z naší evropské kultury vzešlo do světa a co se všechno dokonce na samotném našem kontinentě již odehrálo? A s Karlem Čapkem pověděno: neříkejme si, jaképak strachy u nás! Nebylo a není toho i u nás dost?

Všichni jsme si přáli před patnácti lety změnu poměrů, do gruntovní přeměny společnosti i každého z nás se nám ale moc nechtělo. Nějak to o sobě víme, ale raději se vemlouváme do pocitu zklamání „poměry“, stydíme se za pár měsíců polistopadové naivity, hubujeme a nadáváme a hledáme, kdo za „to“ všechno může. Jenže: jak jinak mohla dopadnout transformace naší společnosti při takové morálně-psychologické nevybavenosti, jakou jsme měli a se kterou nechceme zatím nic či rozhodně ne mnoho dělat?

Za všechny ty sebeklamy, švindly a svinstva či svinstvíčka celé dlouhé šedesátileté poválečné epochy je třeba platit. Těch patnáct let svobody je stále poznamenáno snahou vyváznout lacino, bez zaplacení. Vsadili jsme na všeobecné předstírání. Základní charakteristiky životního stylu „reálného socialismu“ – pasivita, závislost, touha po jistotách, šlendrián, parazitismus, klientelismus, korupce, privátní svět jako pevnost – to trvá i nadále a v mnohém ještě posílilo.

Jsou výjimky, ba i více výjimek, ale na povšechném rázu situace to nic nemění.

Vedle individuálního zla existuje i zlo strukturální. Strukturální zlo nelze atakovat zvenčí. „Zlou“ strukturu lze mechanicky rozbít, ale samo zlo se přemístí jinam, do jiných struktur. Lze je přemáhat pouze zevnitř. Zlo se brání a proroky likviduje nebo aspoň eliminuje. Jsou komunisté, kteří se jako jednotlivci s tou jejich zločinnou strukturou vypořádali, strana však nikoli. Jiné strany, byť možná ne zrovna tolik zločinné, jsou na tom podobně, svobodnou autokritiku potlačují – a s ní i vnitřní pohyb. V čele některých jsou lidé, jejichž mentální ustrojení cosi takového přímo vylučuje.

A nejsou to jen strany, jimž jde o sebezáchovu, ale i profesní skupiny. Proto i justici, policii, žurnalistikou, vědou, zemědělstvím, školstvím, zdravotnictvím atd. bloumají zlí duchové minulosti a nemají se k odchodu.

Havlíček i Masaryk věděli, že revoluce je potřebná, ale nejprve musí začít revoluce hlav a srdcí. Řečeno méně poeticky: transformace je nutná, ale také a zejména zdola, a hlavně zevnitř. To je podmínka, bez které to nejde a na které je třeba stále ještě hodně pracovat.

**První československý voják,
který překročil r. 1945 západní hranice**

**Václav Straka:
Dnes už nemůže žádný národ žít sám**

Plukovník Václav Straka, 8. 4. 1914, Praha

Řády a vyznamenání:

Válečný kříž 1939

Záslužné kříže: ministra obrany III. stupně, ministra obrany I. stupně

Řád rytíře Čestné legie Francouzské republiky (chevalier)

Medaile: Za zásluhy I. stupně, Za zásluhy II. stupně

Pamětní medaile: 1938–1945, k 20. výročí ukončení války, Za službu míru, Svazu bojovníků za svobodu

Mohu vás nejdřív poprosit o curriculum vitae?

Jsem Pražák. Na Smíchově jsem chodil do reálného gymnázia a na Karlově univerzitě jsem absolvoval filozofickou fakultu, obor francouzština a němčina, v letech 1937–38. V roce 1938 jsem učil na reálce na Strossmayerově náměstí v Praze 6. V té době jsem dostal stipendium belgické vlády a 15. září 1938 jsem odjel do Bruselu na „Université Libre“. Tady jsem si měl napsat disertaci a současně působit jako pomocný lektor českého jazyka. Pak ale přišel mnichovský pakt a za ním okupace Československa. Z univerzitních studií nebylo nic. Začal jsem organizovat odbojové hnutí mezi zdejšími krajany. Vydával jsem „Věstník československé kolonie v Bruselu“, jezdil po krajanských spolcích, kde jsem mimo jiné agitoval pro vstup do čs. armády ve Francii.

Situace pro takovou činnost nebyla snadná. Belgické úřady se bály o svou neutralitu, a proto skupinu V. Straky belgická policie stále kontrolovala. Nábor dobrovolníků do československé armády byl také komplikovaný, protože zejména mezi horníky na Limbursku i na jihu v Hainaut bydleli zaměstnanci dolů v domcích patřících těžařské společnosti a odchod otce-horníka znamenal, že rodina přišla o byt.

Ten den, kdy Němci zahájili přepad Belgie, jsem byl u krajanů v Limburgu, kde mi hornická kapela předala své nástroje pro vojáky v Agdu. Krátce po návratu do Bruselu mne a ještě jednoho spolupracovníka policie internovala v místních kasárnách.

Setkal jsem se tam s jinými krajany, mimo jiných i se známým režisérem Karlem Lamačem. Naštěstí v té době přijel z Paříže náš škt. Veit, který s námi v Bruselu spolupracoval, a ten „své lidi“ z internace dostal. Pak jsme několik dnů pomáhali krajanům prchajícím před německou armádou dostat se do Francie. A nakonec jsme jeli sami. Mne na vyslanectví odváděl známý spisovatel, legionář plukovník MUDr. František Langr. Pak jsem se odjel hlásit v Agdu do armády.

Za několik týdnů se ale zhroutila Francie a naše armáda byla dopravena na egyptských lodích do Velké Británie. V Anglii jsem prodělal základní výcvik a byl jsem přidělen do osvětové čety. Také jsem se marně pokoušel dostat k letectvu. Po návratu z Cosfordu, kde jsem neuspěl při přijímacích testech, si mne vyžádala redakce armádního deníku „Naše noviny“, kde jsem působil až do konce války.

Po invazi spojenců do Francie v roce 1944 měla původně naše obrněná armáda postupovat spolu s Poláky do Německa, ale pak maršál Montgomery rozhodl, že bude obléhat 12 tisíc Němců v přístavu Dunkerque. Když se po ztroskotání německé ofenzivy v Ardenách rozjela americká ofenziva směrem k Československu, žádali Čechoslováci, aby byli převedeni ze svazku britské armády k Američanům a mohli se podílet na osvobození své vlasti. To ovšem Montgomery nepovolil, neboť by

Václav Straka v roce 1945 jako vojenský novinář. Deník „Naše noviny“ měl pro vojáky velký význam. Kromě několika píšících redaktorů působili v redakci dva tři „poslecháři“, kteří znali několik jazyků a do šesti hodin ráno sestavovali přehled událostí. A tak „Naše noviny“ například zaznamenaly dříve než anglický tisk, že se rozpustila Kominternu a že Italové požádali o příměří. Redakce putovala přímo s armádou a tiskla noviny na rozmnožovacím stroji, který dostala od paní Benešové, choti prezidenta.

musel místo Čechoslováků nasadit vlastní brigádu, kterou potřeboval v Německu. Nakonec svolil, aby k Američanům odjela od Dunkerque symbolická jednotka, tzv. kombinovaný oddíl 144 mužů. Oddíl vyrazil v dubnu a já jsem se jako zpravodaj k nim připojil.

Dne 1. května překročil oddíl čs. hranice u Pomezí, okres Cheb, kde vztyčil československou vlajku. Dnes je v těch místech památníček, ke kterému každý rok jezdíme.

Kombinovaný oddíl dorazil do Plzně v době, kdy začalo v Praze povstání. Chtěl okamžitě na pomoc, protože měl těžkou výzbroj – protiletectká děla a těžké kulometry, ale americké velení, pod které jsme tehdy spadali, nedovolilo, abychom překročili demarkační linii. Čekal jsem s kombinovaným oddílem v Kyšicích, ale když rádio hlásilo, že do Prahy dorazily sovětské tanky, rozjel jsem se s dvěma kamarády i přes zákaz do Prahy. Byla to troufalost, protože jsme jeli podél ustupujících plně vyzbrojených německých jednotek, které se stahovaly před Rusy k Američanům. Kdyby býval nějaký německý voják po nás šlehl kulometem, ani pes by po nás neštěkl. Ale touha vidět – u mne po sedmi letech – zase svou rodinu byla příliš silná.

Vyplatilo se vám to bojovat, být osvoboditelem?

O tom člověk moc neuvažuje, pokud to v něm není. Pro mne to bylo samozřejmé, už proto, že jsem se účastnil studentské činnosti a jistě bych proto šel také do koncentračního tábora. Když jsem byl venku, přišlo k nám domů gestapo mě hledat – to, že jsem byl venku už před Mnichovem, zachránilo i mou rodinu, protože mohli prokázat, že o mně nic nevědí. Ale to je vedlejší. Mám dojem, že záleží na tom, zda člověk má ten pocit, co se mu říká vlastenectví – pocit sounáležitosti s okolím, s lidmi, s národem, s kterým žiju, pocit být účasten boje a úsilí, aby se tomuto národu neděly křivdy, a dostane-li se do špatné situace, pak mu pomáhat podle svých vlastních možností. To je v každém nějak automaticky, že.

Myslíte, že automaticky? Nebo je to také výchovou?

Určitě je to výchovou.

Jak se v tomto směru u vás projevovalo studium na Karlově univerzitě?

To ani ne. K tomu mám ale ještě poznámku. My jsme byli vzdělaná armáda, tvořili ji z valné části studenti, kteří utekli před nacisty, byli to uvědomělí vlastenci. 80 procent našich vojáků mělo maturitu. Proto se také hodně z nich hlásilo k letectvu nebo parašutistům. Kromě vojenské služby jsme také dělali propagandu, obnovili jsme studentskou organizaci, navázali styky se studenty jiných zemí, vykládali, co se v Československu děje. Dneska ale vidíme, jak málo se mládež seznamuje s minulostí, jak málo je vychovávána k hrdosti na to, co náš národ a naši lidé v minulosti dokázali. Je to asi také způsobeno tím, že sami učitelé toho vědí málo, protože procházeli totalitním režimem, kdy naši vojáci, kteří byli venku, byli zavíráni, a nikoli oslavováni. Jak mají učitelé vychovávat mládež, když o minulosti sami nic nevědí? Předseda naší obce legionářské, generál Špaček, seděl sedm let na uranu, pak ještě

pracoval dál, že protože nemohl nic jiného dělat než pracovat jako horník nebo v zemědělství, pak mu umožnili dělat správce domu, jeho, který byl aktivní důstojník už před válkou a bojoval ve válce.

Trest ve výši deseti let těžkého žaláře pro generála Ant. Špačka byl v roce 1949 odůvodněn takto: „Soud nabyl přesvědčení, že kdyby se obžalovanému Špačkovi nepodařilo odjet legálně – žádal o vystěhovalecký pas –, byl by obdobně jako v roce 1939 odešel ilegálně a tam jako bývalá vojenská osoba z povolání vyzradil věci a skutečnosti, které mají zůstat pro obranu státu utajeny, čímž spáchal zločin velezrady.“

Mluvíte o pronásledování příslušníků odboje. Jak vás to postihlo?

Já měl velkou kliku, byl jsem 3x vyhozen ze zaměstnání. Za prvé když jsem se vrátil a chtěl jsem učit na škole, ale řekli mi na ministerstvu školství, že bych jako 32letý muž, který by měl založit rodinu, začínal pracovat jako začínající kantor s nejnižším platem. Tak to jsem odmítl a začal jsem dělat svou druhou lásku – noviny. Pomocí přátel jsem se dostal na ministerstvo informací do tiskového odboru, ale za „Vítězného února“ jsem byl odtamtud vyhozen a pak jsem chodil několik měsíců, než jsem narazil na známého z Anglie, Evžena Klingra, to byl sice komunista, ale nabídl mi, abych šel na ministerstvo zahraničí. Sice jsem mu řekl, že by to ode mne byla drzost, když mě vyhodili z ministerstva informací, ale nakonec jsem tam šel, a za několik měsíců jsem zase vyletěl. Znova jsem chodil několik měsíců po Praze, sháněl zaměstnání, až jsem narazil na kamaráda Jiří Pilaře, který dostal na starost časopis Svět v obrazech. Redakce se mu právě rozpadla, tak jsem k němu šel. Tam jsem působil až do roku 1968, kdy po „bratrské pomoci“, protože jsem psal proti ní, jsem byl zase vyhozen. Ale to mi bylo už pětapadesát, jako voják jsem už mohl jít do penze, nemusel jsem do dolů nebo mýt okna. A bavil jsem se tím, že jsem učil angličtinu a cizince češtinu. Ministerstvo vnitra chtělo, abych s nimi spolupracoval, dával jim zprávy, což jsem odmítl. A tím jsem skončil, žil jako penzista. Ale my, zahraniční vojáci, jsme se pořád scházeli. V roce 1989 jsme obnovili Čs. obec legionářskou a od té doby tady děláme na sekretariátu.

Kolik vám je let?

Teď mě bude 91.

Jak se udržujete v takové kondici?

(Smích) Zaprvé nekouřím. Zadruhé mám takovou zásadu, že psychika působí na fyziku, to znamená pokud možno od sebe odrážím věci, které rozčilují a ničí člověka. A pak je velmi důležité pořád něco dělat, starat se, mít o něco zájem, nemyslet na to, že člověk stárne, mít před sebou cíl, upírat se k nějaké práci. Tady v obci legionářské to tak děláme všichni.

Václav Straka v televizním pořadu

Foto Pavla Černá

Vraťme se k historii. Musíme uznat, že ten šedesátiletý odstup už je opravdu značný, pro mladé to je pradávná historie. Nicméně znát bychom ji měli, už proto, že druhá světová válka ovlivnila celkové dění v Evropě na dlouhá desetiletí. Myslíte, že letošní oslavy 60. výročí skončení války k tomu pomohou?

Měly by pomoci soustředit se na prohlubování znalostí o minulosti. Uvědomit si, co to je český národ, jaké jsou jeho možnosti. A to vychází z poznání minulosti. Teď se pořádá akce Největší Čech, myslím, že to není nic šikovného, nejsou dané směrnice, může být nějaký sportovec jako největší Čech, a ne třeba Komenský, Jiří Poděbradský nebo Masaryk.

Teď právě (setkali jsme se 26. 1. 2005) se v Osvětimi na vzpomínkových akcích scházejí politici a další účastníci z několika zemí. Co říkáte tomu smiřování evropských národů – Němců, Francouzů...?

Myslím, že sblížení mezi národy je nutné. Není možno zapomenout na to, co tady Němci udělali, hlavně generace, která to prožívala, nikdy zapomenout nemůže, ale ta mladá německá generace se musí sblížit s ostatními národy, musí hledat cestu k spolupráci. Mám dobrého známého z jižní Moravy, z části, která byla po Mnichovu zabraná. Jeho táta měl včelstva, nechtěl o ně přijít, a tak se ze strachu přihlásil k Němcům. Syn pak v osmnácti musel do německé armády, třebaže dodnes tvrdí,

že byl vychován Masarykem. A také když se dostal do Francie, přešel k partyzánům a od nich potom k naší armádě. Říkal, že oni, mladí kluci, nevěděli nic o koncentračních táborech, to k nim prý nedošlo, byli na vojně jako vojáci, dělali svou službu a o politiku se nestarali. Myslím, že je možno uznat, že spousta Němců opravdu neměla ponětí, co se ve skutečnosti děje.

Mám pocit, že ani tady mnoho lidí nevědělo, co se děje v komunistických věznicích.

Také. Nehledě na to, že se každý staral o sebe, aby měl nějaké zaměstnání a aby přežil. Ovšem každého se ta politika nějak dotýká. Myslím, že je nutno, aby Němci našli cestu k Polákům, k nám a všude a aby vytvořili skutečně tu dobrou sjednocenou Evropu, která bude spolupracovat.

Není to ovšem v rozporu s vlastenectvím, o kterém mluvíte?

Myslím že ne, protože přínosem k té spolupráci musí být vlastenectví. Vždyť i osobnosti, kterými se můžeme chlubit ve světě, jsou takové, které se snažily o spolupráci s národy: Komenský, který reformoval školství, Jiří z Poděbrad, který navrhoval spolupráci v Evropě, Masaryk, který měl manželku Američanku a sám byl v Americe, Beneš, který studoval ve Francii, Štefánik – lidé, kteří byli po světě, znali ho a snažili se o spolupráci; všichni naši reprezentanti mají zkušenost ze spolupráce s ostatním národy. Čili i naše vlastenectví, zdůrazňování toho, co jsme dokázali a co jsme schopni dokázat, má být zaměřeno ke vstřícnosti, a nikoli jako odpor k národům. Dnes není možno, aby se nějaký národ odloupl od spolupráce a žil sám. Podívejme se na Ukrajinu – první, co udělal nový prezident, bylo, že prohlásil, že by chtěl spolupracovat s ostatní Evropou, a nikoliv se od ní odlučovat. Vlastenectví má sloužit ke spolupráci mezi národy, a nikoliv proti jiným národům. Není pravda, že když se sloučíme, ztrácíme nějak na identitě, záleží na tom, co jsme schopni dokázat.

Marie Fleissigová

Vím, co si napsat na hrob

Nejen o operaci srdce a holocaustu vypráví Arnošt Lustig

Na konci srpna pochodovalo v německém Wunsiedlu sedm tisíc neonacistů, aby uctili památku nacisty Rudolfa Hesse. Bylo tam i několik desítek skinheadů z Čech. Jaký pocit z toho má člověk, který zažil koncentrák?

Je to smutné, ale přijal jsem to jako realitu života. Očekával jsem, že po zkušenosti, kterou svět udělal s nacismem, tohle odumře. Ukazuje se, že jako se rodí lidé s modrýma nebo hnědýma očima, rodí se i lidé s určitými sklony. Svou totožnost nebo důležitost si dokazují tím, že ponižují nebo zesměšňují ty druhé. Pokud si někdo připadá větší, protože zmenší Žida, Roma nebo Slováka, je to pro rozumného člověka na pováženou. Víme, že největším darem člověka je rozum. Na ten se odvolávám. Byl bych rád, kdyby ve sporných otázkách zvítězil, ale jak říkal Werich: Kamarádi, blbost je v přesile...

Máte s tím osobní zkušenost?

Ano. Moje dcera má za manžela Inda. Mají dvě krásné děti s tmavou pletí a vypadají trochu jako Romové. Její manžel, expert na počítače a skvělý manažer, dostal nabídku do Prahy, ale nepřijal ji. Bojí se o děti. Tohle se nedá brát už na lehkou váhu. Je mi to nepříjemné. Je to taková skvrna na krásném českém národě, i na krásném francouzském nebo americkém. Je to všude. V Americe jsem třeba narazil na sraz fašistů, kteří chodili v uniformách SS. Šla mi hrůza po zádech.

V současné době se vydává desetkrát víc knih o Hitlerovi, jednotkách SS a nacistických pohlavárech než o holocaustu. Co na tom lidi láká?

Zlo. Zvlášť to minulé je zajímavé. Pokud to člověka neláká ze zruďných důvodů a je to jen obyčejná lidská zvědavost, chápu to. Lidi se rádi učí. Dozvědět se něco je radost. A někdy, i když člověk s knížkou nesouhlasí.

Nedávno jste prodělal operaci srdce. Proč jste si pro ni vybral Prahu, a ne Washington?

Je to osud. Před osmi nedělemi mě dcera poslala v Americe k doktorovi nechat se prohlédnout. Měl jsem vysoký cholesterol. Říkali, že mám všechno v pořádku. Jenže večer volali: Našlo se na srdci něco, co vyžaduje prohlídku, a vaše cesta do Evropy je vyloučena. Rozhodl jsem se, že přesto odletím, protože tam na mne čeká žena. Řekli dobře, ale ať si v Evropě okamžitě zajdu ke kardiologovi. Šel jsem do vojenské nemocnice k doktoru Kotíkovovi a ten mi jen oznámil: Dvojnásobný bypass. Operovali mě, ale večer mi našli na srdci krev, která tam nepatří. Tak mě znova uspali

a rozřízli. Zjistili, že je to prasklá cévka. No a vidíš, teď tu sedím naproti tobě, celý a zdravý. Až na to, že nemůžu dýchat při chůzi do schodů. Včera jsem byl u primáře Kotíka na prohlídce. Řekl, že to je po operaci normální. Mě to trochu znervózuje. Ale každý den je to lepší než ten předcházející.

Na co jste myslel před narkózou, než jste šel pod nůž?

Měl jsem strach. Ne strach o život, ale strach sám o sobě. Strach z narkózy. Probuďm-li se vůbec ve stejném stavu, jako mě uspali. Co potřebuji nejvíc, je mozek. Říkal jsem si, že v mém věku by mě to mohlo poškodit, a narkózu mi dali ráno i večer k oběma řezům. Ale když se probudíš po operaci, je ti všechno jedno. Jsi rád, že vidíš svět kolem sebe. Jsi tak slabý, že nemáš ani sílu být vystrašený.

Váš život měli v rukou cizí lidé. Jaký je to pocit?

Takových operací mají osm set do roka. Jsem důvěřivý člověk. Věřím každému. Nenávidím ho až potom. Je to povaha. Doktoru Kotíkovi věřím. Ptal jsem se ho třeba, proč mi slzí oči. Podíval se na mě a říká: To ví jen Bůh.

A jak to člověka změní?

Je pokornější, skromnější. Pořád jsem si připadal zdravý, silný, neohrožený, a najednou zjistíš, že to tak není. Nejsi ani zdravý, ani neohrožený. A kolem sebe vidíš ještě horší případy, než je ten tvůj. Byl jsem v nemocnici s Pavlem Dostálem, ministrem kultury, který ministroval dokonce i tam. Zastavilo se mu srdce. Prožil klinickou smrt. Sedl si ke mně na postel a říká: „Když se mi zastavilo srdce a pak ho zas dostali do chodu, jako rozbitý hodinky, poznal jsem několik věcí. Žádný tunel, žádné bílé světlo, Bůh neexistuje.“ Musel jsem se smát, ale nemohl jsem, protože mě bolela jizva. Mám Dostála rád. Je to nejlepší ministr kultury, jakého tahle země v posledních desetiletích měla, a měla vynikající ministry kultury.

Nemáte strach ze stáří?

Ne. To patří k iluzím, které o sobě mám. Necítím se starý. Jen když se podívám do zrcadla. Stáří je spravedlivý trest pro každého, kdo se ho dožije. Stáří je mrcha. Všechno je slabší. Teď mluvím jako chlap.

Když už se bavíme o strachu ze smrti a stáří, nepřemýšlel jste, že byste si jako Jirí Wolker vymyslel sám epitaf na hrob? Co by tam stálo?

Mám Wolkerův epitaf rád, dokonce si ho pamatuji. V duchu má každý epitaf. Chtěl bych, aby na mém hrobě, neviditelným písmem, které by mohl každý číst, stálo: Byl to dobrý chlap, držel slovo a byla s ním legrace.

Čtete taky nějaké současné knižní hity, jako je Harry Potter?

Ne, ale jsem rád, že to čte můj vnuk. Díval jsem se na film. Je to dobré. Mám to rád, protože chudá spisovatelka zbohatla. Každý spisovatel, Poláček i Čapek, by byl rád, kdyby měl knížku jako Harry Potter, která by vycházela na celém světě.

Máte ponětí, kolik už se na světě vašich knih prodalo?

Ne. Jsem pověřivý a nesleduji ani počet knih, ani náklady. Mám radost, že knihy Krásné zelené oči se v Anglii prodalo přes čtyřicet tisíc. Prohlásili ji knihou

měsíce. Navíc mi teď psali z anglického nakladatelství, že vydávají dvanáct knížek o válce. Hemingwaye, Remarquu, Grasse nebo Greena, a zařadili i moji knížku. Předtím ji Národní knihovna v Americe vyhlásila za jednu z dvanácti nejlepších knih roku.

Zajímáte se o naši politiku?

Nerad. Není to příliš zábavné nebo zajímavé, ani poučné nebo inspirující divadlo. Nechápu to. Češi, národ tolika moudrých a zkušených lidí, a politika působí tak chudokrevně. V emigraci jsem si kreslil pohádku o České zemi. Pak jsem se vrátil a zjistil jsem, že je to jinak. Ale pořád je to dobrá země.

Máte nějakého českého politika, kterému bezpodmínečně věříte a postavil byste se za něj třeba ve volební kampani?

Jo, Masaryka.

*Leoš Kyša. Právo,
22. 1. 2005. Kráceno*

Winston Churchill 19. 4. 1941 za návštěvy československé brigády: Daleko od rodné země je tu skupina mužů, daleko od vlasti sevěřen tyranem, který k nim vpadl. Drží však vysoko pochoděň svobody, světlo, jež jedině pomůže přivést národy na správnou cestu. Bylo pro mne velikým osvětlením navštívit vás tady dnes odpoledne – spatřit znova vašeho vynikajícího prezidenta, nejzkušenějšího z evropských státníků. Nevím, jak válka bude probíhat, ale vím, že Velká Británie nepřestane válčit vsí mocí, dokud nebude mít prostředky, aby mohla zabezpečit skutečné osvobození a obnovení Československa.

Proč historická paměť nefunguje?

Český rozhlas 1 Radiožurnál,
pořad Radioforum 27. 1. 2004. Kráceno

Moderátor Ivan Hoffman, hosté europoslankyně Jana Hybášková, sociolog Fedor Gál

HOFFMAN: V uplynulých šedesáti letech došlo k řadě událostí, kdy jako by poučení z holocaustu nefungovalo. Svět přihlížel masakrům a genocidám, kterým si lidstvo po 2. světové válce předsevzalo už nikdy nedopustit. Máte vysvětlení pro to, proč historická paměť tolikrát za těch posledních šedesát let nefungovala?

GÁL: Kdyby fungovala, tak máme mír na středním východě, nevidíme genocidy v Africe, nemáme antisemitismus, xenofobii, rasové konflikty. Ale to, co v historické retrospektivě funguje bezchybně, jsou manipulativní ideologie, charismatická síla vůdců, manipulace mas libými hesly. Bída je dobrá půda pro to, aby narůstala agresivita lidí, a bohatství a pohodlí jsou dobrá půda pro to, aby narostla lhostejnost, lenivost. A někde mezi tím je třeba hledat cestu k normálnímu stavu spoluzití.

HOFFMAN: Jana Hybášková byla nedávno v súdánském Dárfúru. Do jaké míry lze srovnat to, co se tam děje, s událostmi před šedesáti lety?

HYBÁŠKOVÁ: Na území Dárfúru jsou znásilňovány desetitisíce žen, je tam jeden a půl milionu lidí, kteří museli uprchnout, žijí bez jakýchkoliv základních denních potřeb. Přesto mnozí nechtějí použít slovo genocida, protože buď ho použili Američané, nebo není tolik mrtvých jako ve Rwandě. Mně se zdá, že malost, strašení, populismus, nevzdělanost, neinformovanost a iracionalita nám brání v otevřených a racionálních soudech a které pak vedou k tomu, že smrt několika tisíc turistů má větší váhu než smrt několika set tisíc lidí v Dárfúru.

HOFFMAN: Předseda Evropského parlamentu Josep Borrell řekl, že antisemitismus a xenofobie existují i v dnešní Evropě. Jak se projevují, jak jsou nebezpečné a co lze proti nim dělat?

HYBÁŠKOVÁ: Situace v Evropě je velmi vážná, odvíjí se od situace v Nizozemí, od zavraždění režiséra van Gogha. Evropa se nyní snaží přijímat všechny možné rámcové direktivy; domnívám se, že podstata je u každého doma, je v matkách, dětech, otcích, je v toleranci, snášenlivosti, porozumění a komunikaci. Myslím si, že právě mezilidské, komunikativní otevření a uctění názoru druhého jsou nejlepší prostředky, jak s těmito hrůzami bojovat.

GÁL: Těžko k tomu něco dodat. Na druhé straně je fakt, že máme v Čechách dobře organizovaná ultrapravicová seskupení, vyzbrojená a vycvičená, a že běžný občan, který se tváří jako slušný kolega, soused, nosí v sobě dost nenávisti vůči lidem

z menšiny. Podle mého názoru tyto averze k jinakosti budou vždy, ale klíčová otázka je, jakým způsobem budou propukát navenek a jaké budou mít důsledky.

HOFFMAN: Když se podíváme třeba na Francii, kde je obrovská arabská menšina, anebo na Německo, kde je velká turecká menšina, tak to je přece úplně jiná situace než tady u nás.

HYBÁŠKOVÁ: Ta situace je tragická tím, že lidé, kteří odcházejí z arabského světa žít do Evropy, se touží vrátit, naivně si myslí, že zde budou žít pouze několik měsíců či několik let. Nechtějí se asimilovat, nechtějí přijmout evropské hodnoty. Mezitím se jim narodí děti, které chtějí být Evropany, a v rodinách dochází k zoufalým situacím, které končí většinou odchodem dívek a naopak příklonem mladých mužů k daleko většímu islámskému radikalismu, než k jakému se přiklánějí jejich otcové. Osmdesát procent evropských mešit je indoktrinováno velmi tvrdou islamistickou filozofií. Je třeba zapojit Araby do každodenního života, naučit je hovořit evropskými jazyky, a ve všech ostatních případech se především snažit o odstranění příčin, kvůli kterým do Evropy odcházejí, to znamená bojovat proti nesnášenlivosti především u nich doma.

HOFFMAN: Jak je na tom, pokud jde o rasové či náboženské předsudky vůči menšinám, ve srovnání s jinými zeměmi Evropy Česká republika?

GÁL: Podle mých zkušeností a znalostí Česká republika není žádná výjimka.

HYBÁŠKOVÁ: Myslím, že je to u nás v něčem možná lepší. Ale to, co ještě potřebujeme, je mít více sebevědomí, protože právě sebevědomí lidé méně ubližují těm slabším a ohroženým.

HOFFMAN: V čem spatřujete do budoucna hrozbu a v čem naopak naději, pokud jde o možnost opakování, respektive odvrácení hrůz, které si svět připomíná?

HYBÁŠKOVÁ: Přemýšlím o tom, zda vůbec má cenu zprostředkovávat tu zkušenost, zda se tím ta zkušenost nevulgarizuje, nezkrasuje a nezasívá bouří. Domnívám se, že velmi racionální, velmi otevřený a především vzdělaný přístup k tomu, že každý člověk má svou lidskou důstojnost, tak jak to mimo jiné zakotvuje přijímaná evropská ústava; že právě atribut lidské důstojnosti je to, co nám možná v budoucnosti pomůže.

HOFFMAN: Mluvit tedy, nebo raději nemluvit?

GÁL: Ono to nejde nemluvit, ale když mám být velmi stručný, tak bych horoval pro velkou ostražitost vůči jednoduchým, populistickým, lineárním ideologiím. A vůči ambiciózním vůdcům, kteří demonstrují svoje odhodlání jednou a provždy zavést ráj na zemi.

HOFFMAN: Loučím se s Janou Hybáškovou, přeji jí dobrý večer do Bruselu. Fedore, kdy jste poprvé poznal svoji minulost?

GÁL: Když na mne děti na ulici pokřikovali „židák!“ Existuje fenomén stresu, který potkává často lidi, kteří přežili holocaust, koncentráky; málokdy o tom mluvili, někteří vůbec nikdy. U nás doma se o tom nemluvalo. Nevěděl jsem, jak to v Tere-

zíně vypadalo, nevěděl jsem, co moje matka prožívala během deportací. Pomaličku jsem si to kamínek ke kamínku skládal, vlastně mně bylo padesát roků, když jsem se dozvěděl, jak zemřel můj otec.

Následovaly **telefonáty posluchačů**. První telefonující pozdravila F. Gála, druhý se mj. podívoval, proč se vyjednává s „diktátorem“ Bushem a prohlásil, že z Ameriky přišel rasismus. Na to okamžitě reagoval F. Gál s tím, že nerozumí antiamerické vlně, která se valí Evropou.

Třetí posluchač vyjádřil názor, že Osvětim neskončila osvobozením sovětskou armádou, že proces ideologií šťastného života pokračoval a že v našem parlamentu v komunistické verzi stále prosperuje. Čtvrtý posluchač připomněl teorii o nadlidech, již využíval Hitler; bojí se, aby opět v nějakém větším národě znova neřekl „vy jste něco extrovního“, zatímco další ocitoval slova Ignáce z Loyoly, že „když se dostane někdo do hříchu, nastává špatný vývoj až k tomu nejhoršímu“.

Poslední z telefonujících hovořil o tom, že všechny konflikty jsou v podstatě vždycky válkami o zdroje; konflikt izraelsko-palestinský začal tím, že Palestina si chtěla odvést vodu z Jordánu Izraele a Izrael napadl vodní díla. Náboženství je jenom vyjádřením toho základního konfliktu, a to je vždycky válka o zdroje.

HOFFMAN: Končí část telefonických dotazů. Začneme u ideologie šťastného života.

GÁL: Na to se dá odpovět jedinou větou – realizované utopie jsou hrozná neštěstí pro lidstvo. Vždy, když se lidé pokoušeli realizovat nějakou utopii, skončilo to špatně. Takže heslo by mělo znít: Pozor na utopie, není možno realizovat ideální stát, šťastnou budoucnost.

HOFFMAN: Další posluchač se zamýšlí nad tím, co proběhlo v Evropském parlamentu, kde vznikla diskuse, kdo je vlastně vinen. Do jaké míry lze souhlasit s tím, že se jednalo o prvek německví v bezmyšlenkovitosti, preciznosti?

GÁL: S tím nemohu souhlasit. Mluvil jsem s mnohými lidmi, kteří prožili holocaust, a všichni zažili, když nastupoval nacismus na Slovensku a v Čechách, že se ze dne na den k nim obrátili zády přátelé, sousedi, kolegové. A ti, co přežili a vrátili se, našli prázdné, vykradené byty a když si u některých dobrých přátel a známých uschovali nějaký majetek, už ho nikdy neviděli. Skutečně výbuchy tohoto typu nenávisti není možné signovat nějakým německvím. Konec konců Poláci sami mají osobní zkušenosti se svým vlastním antisemitismem a dokonce s pogromy po skončení války.

HOFFMAN: Z jedné strany se ozývají slova o tom, že se Německo ne zcela dobře s holocaustem vypořádalo, z druhé strany mladší generace Němců jsou vzorem demokratického chování.

GÁL: Víím, že se s tím vypořádávají tak, jak umí. Ale jde o to, jak my jsme se vypořádali. Vždyť v první polovině devadesátých let se poprvé začalo mluvit v Čechách o holocaustu Romů, dodnes neexistují publikace, které by osvětlovaly

holocaust lidí, jejichž jedinou vinou bylo, že byli nemocní nebo měli jinou sexuální orientaci.

HOFFMAN: Náš posluchač se ptá, jestli důvody výbuchů zloby a katastrof nemohou být mystické, spirituální.

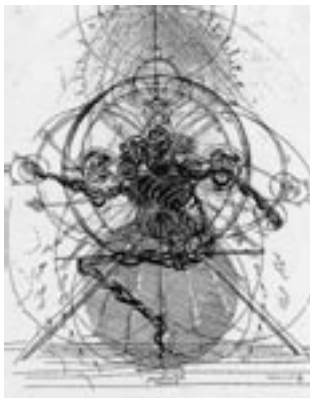
GÁL: Odpověď na tuto otázku bych spojil s posledním telefonátem, kdy se posluchač ptal, jestli tento typ konfliktů není spojen s bojem o zdroje. Ano, častokrát tento typ násilí je jenom zastíracím manévrem boje o zdroje a teritoria. Ale v tomto boji musí být nějaká ideologie a zmanipulovaná masa, které vůdce říká, že nejde ani o zdroje a teritoria, že jde o náboženství, ideologie, jde o přežití, čistou rasu. A v konečném důsledku je těžko odlišit, kolik má na svědomí to a kolik ono.

HOFFMAN: Určitě platí, že akce plodí reakci a někdy vzniká bludný kruh, kde je velmi těžké odhalit kdo začal, čím to začalo. To je také jeden z důvodů, proč se neustále objevuje popírání toho, co se stalo a pochybnost o tom, jestli to tak bylo, nebo nikoli.

GÁL: Popírání holocaustu je nesmysl, je to vlastně vyvolávání potenciální možnosti holocaustu nového. Důležité je něco jiného – co dělat, aby tyto postoje, pocity, konflikty, neměly šanci eskalovat. To je pro mne klíčová otázka budoucnosti.

HOFFMAN: Můžeme se vrátit k jinému případu genocidy, případ Srebrenice v Bosně, kde byla vyvražděna chráněná zóna, anebo případ Kosova. Svět se k tomu neustále vrací a mnozí stále pochybují, zda byl důvod zásahu proti Miloševičovu režimu v Srbsku.

GÁL: Stále mluvíme o globalizaci a v globalizovaném světě přehlížet, jak jsou nevinní lidé vraždění, znásilňování a vyhánění z domovů, to nejde. Máme nejen globalizovaný svět, ale i globální zodpovědnost; je třeba pomoci lidem, kteří trpí, jsou bezmocní a bezbranní. A napadat tuto pomoc jako militantní zasahování do vnitřních věcí mi připadá neadekvátní.

QUO VADIS

VÝZVY BUDOUCNOSTI
ČESKÁ REALITA

Výzvy pro 21. století

Pavel Nováček

Dnes stále ještě stojíme na prahu 21. století. Nevíme jaké bude, ale začínáme tušit, že život nebude jednoduchý a orientace v rychle se globalizujícím světě nebude snadná. Terorismus bude velmi pravděpodobně zlem, kterému budeme čelit ještě několik následujících desetiletí. Ale i v oblasti vědy a technologií čekají jak velké příležitosti, tak velká ohrožení. Můžeme očekávat razantní nástup „biologické revoluce“ (genetické inženýrství), kombinované se sofistikovanými technologiemi (nanotechnologie, pokusy o symbiózu lidské a umělé inteligence).

Výzva č. 1: Je udržitelný rozvoj na Zemi dosažitelný pro všechny?

Lidstvo spotřebovalo po 2. světové válce více přírodních zdrojů než za celou předcházející historii. Polovina z odhadovaných 3–100 miliard živočišných a rostlinných druhů bude vyhubena do konce 21. století. Přitom bez dlouhodobě udržitelného růstu budou miliardy lidí odsouzeny k chudobě a celé civilizačně-kulturní okruhy mohou zkolabovat.

Výzva č. 2: Lze zabránit válečným konfliktům o vodní zdroje?

1,2 miliardy lidí nemá přístup k nezávadné pitné vodě a 2,4 miliardy lidí nežijí v odpovídajících hygienických podmínkách. Osmdesát procent všech nemocí v rozvojových zemích je spojeno s problémem vody. Polovina lidstva bude mít potíže s dostatečným zásobováním vodou po roce 2030.

Pokud bychom chtěli snížit počet lidí bez přístupu k nezávadné pitné vodě do roku 2015 na polovinu, potřebovali bychom vybudovat 340 000 vodních přípojek a 460 000 kanalizačních přípojek každý den. Je proto možné, že nedostatek nezávadné vody povede k hromadné migraci, nemocem a válkám.

Výzva č. 3: Bude dostatek zdrojů pro rostoucí lidskou populaci?

Program OSN pro životní prostředí (UNEP) odhaduje, že současná hodnota přírodního kapitálu využívaného globální ekonomikou je 36 000 miliard dolarů ročně a 40 % ekonomiky rozvojových zemí je závislé přímo na druhové rozmanitosti. Více než jedna miliarda lidí žije ve slumech, 25 zemí má nedostatek potravy a jedno ze tří dětí mladších pěti let (celkem 150 milionů) je podvyživeno.

Abychom uživilí narůstající populaci, bude nutné zvýšit v příštích 20 letech produkci potravy o 60 %, umělé zavlažování zemědělské plochy bude třeba zvýšit o 22 %. V současnosti je 80 orné půdy v rozvojových zemích, 20 % těchto ploch je

zavlažováno. Bez zásadních změn pocitů v průběhu jedné generace 20 % rozvojových zemí vážný nedostatek vody, který povede k hromadným migracím.

Výzva č. 4: Mohou se autoritářské režimy změnit ve fungující demokracie?

Nevládní organizace Freedom House uvádí 121 demokratických zemí, z nichž 89 má stabilizovaný právní systém a lidská práva jsou v plné míře respektována. Svoboda slova je plně respektována v 78 zemích, ve 47 zemích je částečně respektována a v 68 zemích není svobodu tisku zachována. Celkově však lze říci, že demokratizace je globální a dlouhodobý trend.

Výzva č. 5: Může se politické rozhodování stát vnímavějším vůči dlouhodobým perspektivám?

Mezinárodní odpověď na SARS, teroristické útoky i havárie raketoplánu Columbia posílily globální myšlení. Dokončení mapování lidského genomu, vývoj ve Světové obchodní organizaci i v NATO, provoz a řízení mezinárodní vesmírné stanice a globalizace médií a internetu, to vše bylo ještě před 25 lety téměř nemyslitelné. Dnes tyto jevy demonstrují zrychlení, komplexnost a globalizaci změn, což zvyšuje potřebu globální, dlouhodobé perspektivy. To je však problém. Akcionáři chtějí především rychlé zisky, vládní představitelé dávají přednost bezprostředním záležitostem, aby se udrželi u moci a lidé z nevládních organizací mají tendenci zaměřit se na konkrétní dílčí problém.

Výzva č. 6: Může současný rozvoj informačních a komunikačních technologií být ku prospěchu všem?

Internet je dnes nejmocnější nástroj v historii podporující globalizaci, demokrati-zaci, ekonomický růst, vzdělávání a mezinárodní řízení. Mobilní telefony převýšily celosvětově počet telefonů s pevnou linkou v roce 2003.

Bohužel internet je také nástrojem nejhorších lidských aktivit. Informační válčení, kybernetický terorismus, zranitelnost finančních trhů, podvody, ztráta kulturní diverzity a propast ve vzdělání jsou problémy, kterým musíme čelit.

Digitální (informační) propast mezi průmyslovými a rozvojovými zeměmi se rychle uzavírá. Veřejně přístupný software zdarma (Open Source software) je levnou možností, jak vytvořit alternativu dnešním monopolům v oblasti počítačových programů.

Výzva č. 7: Může tzv. etická tržní ekonomika snížit propast mezi bohatými a chudými?

66 procent lidí, kteří mají na živobytí méně než jeden dolar denně, žije v Asii, 26 % v subsaharské Africe a 6,7 % v Latinské Americe. Příjem na obyvatele v chudých zemích v posledních třiceti letech neustále klesal. Propast mezi bohatými a chudými se rozšiřuje a stává se problémem i ve vyspělých zemích.

Světová ekonomika vzrostla za posledních padesát let z 5000 miliard dolarů ročně na 35000 miliard dolarů. Očekávaná délka života v rozvojových zemích se zvýšila ze 46 na 64 let, kojenecká úmrtnost se snížila o 50 %, docházka dětí do základní školy se zvýšila o více než 80 % a přístup k pitné vodě a hygienickým zařízením se ztrojnásobil. Přesto se bez významných politických intervencí zvýší během příštích 25 let počet lidí žijících s méně než dvěma dolary denně na 2,5 miliardy. To povede kromě jiného ke zvýšené migraci z rozvojových zemí do vyspělých a s tím souvisejícímu nárůstu napětí a konfliktů. Peníze posílané emigranty se nyní staly hlavním zdrojem zahraniční měny v chudých regionech.

Výzva č. 8: Lze snížit hrozbu nových (a nově se objevujících) nemocí a imunních mikroorganismů?

Mezinárodní spolupráce při eliminaci SARS počátkem roku 2003 byla pokrokem při vývoji globálního systému, který by takovým hrozbám byl schopen čelit. Nicméně pomaleji působící nemoci, jako např. HIV/AIDS, nevyvolaly podobnou systematickou odezvu. Za posledních 30 let AIDS zabil 22 miliónů lidí. AIDS se nyní šíří rychle nejenom v subsaharské Africe, ale také ve východní Evropě a ve střední a jižní Asii. Roční náklady na léčbu jednoho pacienta klesly v některých rozvojových zemích na 500–700 dolarů. Brazílie dokonce produkuje za čtvrtinu této ceny lék nelfinavir a rozdává jej postiženým občanům zdarma.

Rychle narůstá nebezpečí bioterorismu. Infekční nemoci způsobují celosvětově asi 30 % úmrtí. Během posledních 20 let bylo identifikováno 30 nových a velmi infekčních nemocí, jako např. Ebola, AIDS a SARS. Pro řadu z nich neexistuje léčba a vakcína. Navíc dvacet již známých nemocí se znovu stává hrozbou. Je to např. tuberkulóza a malárie, kde původci této nemoci se stali rezistentní vůči antibiotikům kvůli rozšířenému užívání a zneužívání těchto léků. A také staré nemoci, jako je cholera, mor, horečka dengue, meningitida, záškrta a žlutá horečka se znovu stávají hrozbou, přitom imunizační programy v zemích s nízkými a středními příjmy klesají. Tyto hrozby umocňují takové faktory, jako je např. rychlý nárůst mezinárodní letecké dopravy nebo velký počet lidí podvyživených a nevzdělaných, žijících v nevyhovujících zdravotních podmínkách.

Výzva č. 9: Je možné zlepšit schopnost rozhodování při současných institucionálních změnách a změnách povahy práce?

Řada lidí zastává názor, že je možné aktivně spoluvytvářet budoucnost. To je odlišný přístup od pozitivní závislosti na lineární extrapolaci současných trendů nebo od spoléhání se na náhodu či osud. Stejně jako efektivnost byla klíčovým kritériem pro rozhodování v průmyslových ekonomikách, bude moudrost a prozíravost kritériem pro úspěšné rozhodování ve znalostní ekonomice.

Výzva č. 10: Mohou sdílené hodnoty a nové bezpečnostní strategie snížit nebezpečí etnických konfliktů, terorismu a použití zbraní hromadného ničení?

Chemické, biologické a nukleární zbraně s nízkou radioaktivitou stejně jako prostředky pro informační válku se stanou pravděpodobně v průběhu příštích 25 let dostupnými i pro jednotlivce. Proto se musíme naučit, jak propojit informační a bezpečnostní systémy.

Terorismus se stává stále nebezpečnějším a obtížněji předvídatelným. V roce 2002 se odehrálo 21 válečných konfliktů, z nichž každý měl více než 1000 obětí. Jedenáct z těchto konfliktů bylo bojem o státní moc a deset o sporná území. Civilní oběti ve válečných konfliktech narostly z pěti procent v roce 1990 na více než devadesát procent. Existuje 285 menšinových skupin obyvatel, které by se v budoucnosti mohly stát cílem útlatku. V současnosti je na světě 20 miliónů uprchlíků.

Výzva č. 11: Může měnící se postavení žen zlepšit podmínky k životu?

Během posledních dvaceti let klesla celosvětově ženská úmrtnost o 50 %. Bohužel zatím dvě třetiny z 876 miliónů negramotných lidí starších 15 let jsou ženy.

Násilí na ženách mezi 15 a 44 lety jejich věku způsobuje více úmrtí a zranění s trvalými následky než rakovina, malárie, dopravní nehody a dokonce více než válka. Devadesát procent z 20 miliónů rizikových potratů se každoročně uskuteční v rozvojových zemích. Počet nakažených virem HIV/AIDS se mezi ženami také rapidně zvyšuje.

Výzva č. 12: Lze zabránit tomu, aby se mezinárodní organizovaný zločin stal mocným a sofistikovaným globálním podnikáním?

Pět procent globální ekonomiky je „vypráno“ v mezinárodním finančním systému. Celkové příjmy mezinárodního organizovaného zločinu jsou ve skutečnosti ještě větší, protože ne všechny příjmy je třeba „vyprat“. Kolumbie a Afghánistán jsou příklady propojení mezi mezinárodním organizovaným zločinem, terorismem a státní mocí. Každý den se uskutečňují mezinárodní finanční převody ve výši 2000 miliard dolarů prostřednictvím počítačových sítí, a to je také lákavý cíl pro organizovaný zločin.

Výzva č. 13: Mohou být bezpečně a efektivně uspokojeny rostoucí požadavky na energii?

Roční spotřeba energie vzroste do roku 2020 o šedesát procent a do roku 2050 se oproti dnešku zdvojnásobí nebo ztrojnásobí. Spotřeba fosilních paliv se během příštích 60 let ztrojnásobí.

Větrná energie je v současnosti nejrychleji rostoucím energetickým zdrojem, její produkce se od roku 1998 ztrojnásobila. Očekává se, že produkce z obnovitelných zdrojů energie poroste v příštích dvaceti letech o 12 % ročně.

Výzva č. 14: Mohou být pokroky ve vědě a technologiích urychleny a zlepšit životní podmínky?

Většina lidí si neuvědomuje, jak rychle se věda a technologie budou měnit v příštích 25 letech. Dojde k synergickému účinku při zavádění nanotechnologií, biotechnologií, informačních technologií a vědy o poznání (cognitive science). Tento synergický efekt povede k hlubší spolupráci přírodních věd, technických věd, lékařství a podnikání a to zásadně změní budoucí povahu výzkumu a vývoje. Umělá inteligence a vědy o vesmíru otevřou nové hranice v technologické i sociální oblasti.

Výzva č. 15: Může být etika víc začleněna do globálního rozhodování?

Dřívější náboženské nebo ideologické rozdělení na „my – oni“ téměř znemožňuje řešení světových problémů. Do budoucna potřebujeme přijatelnou globální etiku. Systém OSN, Mezinárodní organizace pro standardizaci, Transparency International, nebo Mezinárodní olympijský výbor jsou dobrými příklady vyvíjející se globální etiky.

Globalizace a pokročilé technologie umožňují lidem nadělat více škody za kratší dobu. Výskyt korupce ve vládních úřadech a napojení na organizovaný zločin a terorismus se staly globálním jevem.

Vzdělávání dětí k odpovědnému občanství ovlivní i dospělé a tím celou populaci. UNICEF (Dětský fond OSN) odhaduje, že by bylo třeba 7 miliard dolarů v průběhu příštích 10 let, aby bylo možné poskytnout vzdělání všem lidem.

Přednáška na konferenci Fakulty sociálních věd, Filozofické fakulty a Centra pro otázky životního prostředí Rozvoj české společnosti v EU, Praha 21.–23. 10. 2004.

Kráčeno

Současná pojetí sociální soudržnosti a ČR

Jiří Musil

Sociální a kulturní soudržnost je v soudobých rychle se měnících demokratických společnostech jednou z nejvážnějších otázek jak praktické politiky, tak společenských věd. V Evropské unii se stala součástí dlouhodobých strategických cílů po summitu v Lisabonu v březnu 2000. Takzvaná Lisabonská strategie stanovila, že cílem unie je stát se do roku 2010 „nejkonkurenceschopnější a nejdynamičtější znalostní ekonomikou, schopnou udržitelného růstu s více a s lepšími pracovními místy a s více posílenou sociální soudržností“. Řada autorů ovšem poukazovala na obtíže spojené

se sladěním ekonomické efektivnosti se sociální soudržností, případně s některými konkrétními politickými interpretacemi tohoto pojmu. Ekonomická efektivnost byla některými z nich kladena do protikladu se sociální soudržností. Stanovisko autora tohoto příspěvku je odlišné. Jestliže se v soudobých evropských společnostech budou zvyšovat výrazně sociální nerovnosti, projevující se nejen v rozdílech příjmů a v rostoucím počtu obyvatel žijících pod hranicí chudoby, nýbrž i v exkluzi kulturní, hrozí růst sociálního napětí, počtu stávek a také růst vzájemného odcizení občanů a politiků a růst počtu lidí marginalizovaných. Takové společnosti mohou být po jistou dobu a za jistých okolností hospodářsky výkonné, ale nebudou to společnosti spokojené a lze vyslovit i hypotézu, že dlouhodobě nebudou ani příliš výkonné.

Jedním ze zdrojů potíží spojených s posílením sociální soudržnosti je skutečnost, že není zcela jasné, co se pod pojmem sociální soudržnost přesně rozumí.

Soudržnost, integrace a solidarita

Autoři, kteří se zabývají otázkami sociální soudržnosti, doporučují, aby se prozkoumaly rozdíly mezi tímto pojmem a podobnými koncepty „sociální integrace“ a „solidarita“. Obecně se soudí, že jde o dva odlišné fenomény. První, tj. solidarita, popisuje vztahy mezi sociálními aktéry a předpokládá v mnoha případech jejich společnou identitu, kdežto druhý se týká společnosti jako systému a jeho rozdílných částí a funkcí.

Zkušenost ukazuje, že analytické dimenze je vhodné doplnit ještě dimenzí historickou. Ta je nutná zejména v analýzách společností procházejících velkými politickými a kulturními změnami, což platí zcela zřetelně o společnosti české. Její současná podoba i z hlediska sociální soudržnosti je směsí několika období, která formovala rozdílné typy sociální soudržnosti. Tyto společnosti jsou ohroženy více než stabilnější společnosti sociální anomii, tj. stavem silného oslabení mravních i právních norem. To se pak projevuje růstem kriminality, rozpady manželství, sebevraždami a růstem dalších projevů sociální dezorganizace, či bez-zákonnosti (a-nómos).

V politické oblasti získal pojem sociální soudržnosti převahu nad pojmem „solidarita“, který měl specifickou konotaci. Ta byla až do konce 70. let spojena s politickými koncepcemi plédujícími za stejné sociální podmínky a stejná práva pro občany jednotlivých zemí. Neoliberální posun v evropských ekonomikách, důsledky globalizace zvýšily vzájemné závislosti zemí, oslabily roli národních států a posílily hodnotový individualismus. V této situaci došlo k terminologickému posunu, pojem solidarity byl vyměněn v západní Evropě za pojem sociální koheze. Ten lépe odpovídá sociální, hospodářské i kulturní situaci dnešní Západní Evropy. Jeho jádrem je úsilí o harmonizování rozdílných identit, omezení regionální polarizace a posílení diferencovaných složek velice pluralitních západoevropských společností. Terminologický posun také odsunul stranou pojem integrace, který je vnímán jako příliš deterministický a jako anonymní mechanismus spojování funkčních elementů společnosti.

Sociální soudržnost v České republice

V současné české společnosti a v jejich jednotlivých regionech působí paralelně řada historicky podmíněných typů sociální soudržnosti. To není specifikum české společnosti, avšak míra různorodosti, kterou se v tomto ohledu vyznačuje naše společnost, je pravděpodobně z evropského hlediska nadprůměrně vysoká. K nejdůležitějším osám české soudržnosti naší současnosti patří:

- soudržnost vytvářená hodnotami a způsobem života tradiční střeoevropské společnosti,
- soudržnost vytvářená procesy klasické modernizace, se silnými technokratickými, byrokratickými a hierarchickými prvky, doplněna zkušeností meziválečného budování samostatného státu,
- soudržnost založená na zkušenosti obrany, přizpůsobování se, ale také pronásledování a diskriminace určitých kategorií obyvatelstva jak za 2. světové války, tak v době komunistického režimu,
- soudržnost té části obyvatel země, která přijala a internalizovala cíle komunistického režimu,
- soudržnost založená na společných zájmech hospodářských, politických a sociálních skupin formujících se po roce 1989,
- soudržnost reflexivní modernity, společnosti vědění a informací a skupin spojených s těmito znaky soudobé modernizace a posunu k postmateriální orientaci a k rovnováze individualismu a společenské zodpovědnosti.

Soudržnost založená na hodnotách tradiční střeoevropské společnosti je dědic-tvím české venkovské a maloměstské společnosti druhé poloviny 19. století, která fungovala jako součást Habsburské monarchie. Určujícími prvky sociálních vazeb této společnosti byla v mikroměřítku rodina, lokální společenství, farnosti, ale také poměrně četná dobrovolná sdružení. V makroměřítku pak stavovský typ společnosti, silná složka zemědělství v hospodářství země a rostoucí a úspěšné národní hnutí. Lze vyslovit hypotézu, že z prvků této tradiční sociální soudržnosti zůstaly živé a poměrně silné pouze dva, rodina a lokální společenství. Tento typ soudržnosti je však v české společnosti stále poměrně významný a vzhledem k struktuře našeho osídlení působí i nadále v poměrně velké části populace.

Soudržnost vytvářená procesy klasické modernizace sahá svými kořeny do období konce 19. století a byla těsně spojena s procesy industrializace a urbanizace. K výrazným modernizačním posunům ve sféře kulturní, způsobu života, sociální a politické však došlo až po roce 1918. Hlavními příčinami těchto posunů byly vznik samostatného státu, liberálně demokratická orientace tohoto státu, moderní sociální politika, rostoucí soutěživost, změny v postavení žen a rodiny, modernizace technická, kulturní a pokračující sekularizace. Výsledkem byl růst individualismu, pokles významu rodiny a příbuzenství i územních společenství a pozvolný růst projevů sociální patologie. U většiny českého obyvatelstva nového státu došlo k posílení

loajality k státu a jeho institucím, např. k armádě. Stoupala rovněž aktivita občanských sdružení. Součástí tohoto typu soudržnosti, která byla spojena s rozvojem moderního kapitalismu, byla i výrazná sociální diferenciacie, existence chudoby, která stimulovala i vznik sociálních konfliktů a radikálních levicových a pravicových politických stran. Tak jako v ostatních zemích západní Evropy byla s tímto typem soudržnosti spojena rostoucí byrokracie a specifický typ českého korporativismu (úsilí vyvarovat se nezvládnutelných konfliktů formou koalic). Součástí byl i jistý druh technokracie spojený s organizací výroby. Tento typ soudržnosti doplněný socialistickým modernismem, kladoucím důraz na expertní řízení i v oblastech, kde v západní Evropě převládají demokratické vyjednávací a participační mechanismy, zůstává i dnes poměrně silný.

Soudržnost založená na zkušenosti obrany, diskriminace a pronásledování je výsledkem zkušenosti války, okupace a nacismu a komunismu. Za války došlo k posílení soudržnosti v makrodimenzi, tj. na národní úrovni, ale v řadě případů i mesodimenzi zejména na úrovni rodin. Zmenšil se i počet některých projevů sociální dezorganizace (např. sebevražd). Reálný socialismus rozdělil českou populaci a rozbil její přirozenou soudržnost a vedl v konečných fázích u velké části obyvatelstva k stahování do soukromí a k ztrátě vzájemné důvěry, což je z hlediska sociální soudržnosti nejhorší a nejobtížnější překonatelný typ individualismu. Reakcí na tento stav bylo jisté posílení významu rodiny a příbuzenství a malých přátelských skupin a v makrodimenzi posílení národního vědomí a citění. Došlo však k výraznému oslabení loajality vůči státu a jeho institucím. Vznikl fenomén „dvou společností“, jedné reálné a jedné fiktivní, oficiální. Význam tohoto typu soudržnosti se postupně snižuje, ale nejsilnějším jeho prvkem, který stále přežívá, je oslabení loajality vůči státu.

Soudržnost lidí, kteří se vnitřně ztotožnili s ideologií i realitou komunistického režimu a nepřijali změny po roce 1989, je typem působícím v poměrně malé, ale nezanedbatelné složce českého obyvatelstva. V duchu tzv. demokratického centralismu převládá v tomto typu hierarchické chápání autority, spoléhání na experty, ochota podřizovat se pokynům shora, nesamostatnost, obětavost a disciplinovanost. Do značné míry je složkou tohoto typu autoritativnost, jistý druh sociálního konzervatismu a nacionalismus.

Soudržnost nových hospodářských, politických a mediálních elit vzniklých po roce 1989 je velmi neprůhledným konglomerátem postojů i chování nově se formujících elit. Část těchto elit, i když menší než v jiných post-komunistických zemích, jsou příslušníci elit z období komunistického režimu, větší část však tvoří „noví“ lidé. Jen část těchto nových elit, zejména mladší ročníky, je si vědoma potřeby širší základny sociální soudržnosti jako podmínky hospodářského a společenského rozvoje celé společnosti. Jen malá část těchto nových elit je si vědoma své velké společenské zodpovědnosti a jen malá část z nich sleduje model českých měšťanských

podnikatelů, politiků a veřejných činitelů konce 19. a začátku 20. století. Jejich vliv ve společnosti se projevuje nejvíce ve sféře politiky, spotřeby, módy, méně již v jiných oblastech. Jejich celková podpora sociální soudržnosti je slabá a usilují v podstatě o omezení sociálního státu. Poměrně velká část je konzervativně orientována a hájí tradiční národní stát.

Soudržnost reflexivní modernity, společnosti vědění a rovnováhy individualismu a společenské zodpovědnosti je nejnovějším typem soudržnosti v českém prostředí. Odpovídá novému, vznikajícímu typu společenské organizace, nové technologické bázi, procesům integrace Evropy i globalizace a zkušenosti z předchozího vývoje. Usiluje o zvětšení důvěry mezi lidmi jako jednoho z pilířů soudržnosti a pokud to hmotné podmínky obyvatel této kategorie dovolují, posunují se k postmateriálním hodnotám. Jejich věkový průměr je nižší než u představitelů ostatních typů soudržnosti a jejich postoj k sociálnímu státu je neurčitý.

Z uvedeného přehledu je zřejmé, že soudržnost současné české společnosti je velice složitým fenoménem. Soudržnost, která byla za státního socialismu držena při životě stále více jen jako umělý ideologický konstrukt, podporovaný autoritativní mocí, nemohla přežít zhroucení režimu v listopadu 1989. Ale současně platí, že její dosti významné reliktů v hodnotových orientacích, postojích a chování stále v myslích mnoha lidí přžívají. **Nová soudržnost formovaná společnou vůlí ke změně a nesená euforií ze změny poměrů, která starou soudržnost vystřídala, nepřežila období přechodu společnosti k řešení rutinních otázek a uspokojování diferencovaných sociálních zájmů. Vytvořila se tak značně nesourodá, málo propojená varianta sociální soudržnosti, která nese četné znaky sociální anomie. Důsledkem této anomické situace spojené s novou sociální diferenciací, poměrně vysokou nezaměstnaností a absencí silné integrující myšlenky – kterou bylo v české minulosti národní hnutí a kterou se bohužel nestala idea sjednocující se Evropy –, je nový typ sociální a morální krize české společnosti.** Ta se projevuje řadou jevů sociální desintegrace, jakou je vysoký stupeň korupce, poměrně vysoká úroveň kriminality, zejména mladých lidí a stále více i dětí, vysoký konzum drog, ale i alkoholu, agresivita v chování lidí, porušování pravidel a lhostejnost k porušování pravidel, slibů a závazků, rostoucí nezájem lidí o věci veřejné a o politické otázky, rostoucí počet depresivních onemocnění mezi obyvateli, rostoucí počet rozpadu rodin a poměrně vysoká hladina xenofobie. Není pochyb o tom, že paralelně s tím lze pozorovat pozitivní jevy nebo symptomy zvratu, např. mírný pokles kriminality v posledních letech, stabilizace úrovně sebevraždy, poměrně nízký rozsah chudoby, zlepšování zdravotního stavu české populace, rostoucí počet nevládních organizací a postupně rostoucí aktivita kulturních, dobrovolných a jiných sdružení.

Skutečnost, že soudobá sociální a morální krize české společnosti je mírnější než v řadě transformujících se společností střední a východní Evropy, by ovšem neměla vést k podceňování vážnosti situace. Ani poukaz na postupnou ekonomickou konso-

lidaci a na zlepšování životní úrovně větší části obyvatelstva, nemůže být záminkou k ignorování této krize. Tato situace vyžaduje intenzivní hledání příčin zjištěného stavu, přemýšlení o strategii a opatřeních, které by pomohly zvrátit dosavadní trendy a vést k posílení těch prvků, které drží českou společnost dohromady.

Přednáška na konferenci Fakulty sociálních věd, Filozofické fakulty a Centra pro otázky životního prostředí Rozvoj české společnosti v EU, Praha 21.–23. 10. 2004.

Kráčeno

Sociální politika ve vztahu ke zdravotně postiženým – principy EU a česká realita

Bohumila Čabanová

Úvodem

Lidé s různou mírou zdravotního postižení tvoří přibližně 10 % populace nejen u nás, ale i v evropském průměru a tento podíl se vlivem rostoucích civilizačních ohrožení zvyšuje. Jedná se o početnou skupinu obyvatel, která je přímo předurčena k tomu, aby měla ve společnosti orientované na výkon problematické postavení. Na druhé straně historie a ideály, ke kterým se evropská kultura vztahuje (křesťanství, altruismus, filantropie, solidarita, lidská a sociální práva), pomáhají nacházet a využívat mechanismy, které přispívají k sociálnímu začleňování zdravotně postižených a jsou zásadní ve vztahu k sociální soudržnosti. Součástí těchto mechanismů je bezesporu sociální politika.

V celostátním a v současné době i mezistátním měřítku je třeba rozhodnout, které sociální problémy nabývají takového významu, že je jejich celostátní (mezistátní, nadnárodní) řešení nezbytné. Rozhodnutí je podmíněno hospodářsky (jakými zdroji společnost disponuje), historicky (jakým vývojem společnost prošla), hodnotově (jaká váha je přikládána takovým hodnotám, jakými jsou svoboda jednotlivce, rovnost, subsidiarita, solidarita) a v neposlední řadě právně (etalon mezinárodně uznávaných sociálních práv jednotlivce). Výsledkem musí být společenský konsenzus, což je často nesnadné i v podmínkách jedné země, tím spíše pak v mezinárodním společenství.

Jednou ze sociálních událostí, jejíž závažnost není zpochybňována, je zdravotní postižení. I historicky byla invalidita vnímána jako stav, který si zaslouží pomoc od ostatních, ať již na bázi charity, svépomocných sdružení (cechů), chudinských zákonů

či pojišťovacích systémů a jiných opatření státu. Cílem všech těchto opatření bylo a je zabránit chudobě a sociální exkluzi zdravotně postižených, kteří z objektivních důvodů nejsou schopni opatřit si prostředky k důstojnému životu vlastní prací.

Vývoj sociální politiky Evropské unie

EU dosud nemá jednotnou nadnárodní sociální politiku. Sociálně politická opatření jsou od počátku integračních procesů nezbytnou součástí společné hospodářské politiky, která byla zásadním důvodem vzniku Evropských společenství (ES).

Komplexním a velmi významným krokem charakterizujícím současný pohled Evropské unie na problematiku zdravotního postižení je dokument „Směrem k bezbariérové Evropě pro zdravotně postižené“ z roku 2000. Shrnuje dosavadní vývoj přístupů v této oblasti a formuluje zásadní stanoviska jako východiska pro další postup.

Problematikou zdravotně postižených osob se zabývají i další mezinárodní instituce, Mezinárodní organizace práce, zásluhu má i Světová zdravotnická organizace zejména svými programy Zdraví pro všechny do roku 2000 a Zdraví pro 21. století.

Změna v postavení zdravotně postižených v české společnosti po r.1989

V období reálného socialismu nebyla činěna prakticky žádná opatření k rovnoprávnému začleňování zdravotně postižených do společnosti. Na invaliditu bylo pohlíženo jako na medicínskou kategorii a neschopnost opatřovat si prostředky na živobytí prací. Zdravotně postižení byli umísťováni do ústavů sociální péče často proto, aby nebyli společností na očích. Společnost neusilovala o odstraňování fyzických a psychických bariér nezbytných k začleňování zdravotně postižených do běžného života. V přístupu k této skupině se více než v jiných případech projevoval státní paternalismus, který nepočítal prakticky s žádnou iniciativou ze strany zdravotně postižených. Svaz invalidů byl formální společenskou organizací bez zásadního vlivu na politiku a opatření týkající se jeho členů. Takový přístup státu dlouho profiloval a dosud profiluje přístup značné části české společnosti ke zdravotně postiženým: v lepším případě soucit a dobročinnost, v horším případě netečnost, až odmítání začleňování postižených do běžného života.

Pod vlivem otevření se světu však dochází k postupným změnám v přístupu naší společnosti ke zdravotně postiženým spoluobčanům. Důležitý je přitom posun v chápání situace zdravotně postiženého od důrazu na zdravotní stránku problému – model osobní tragédie – k pojímání invalidity jako sociálního konstruktů. Tento přístup se snaží identifikovat diskriminační bariéry ve společnosti a iniciovat společnost k jejich odstranění a zohlednění potřeb všech osob, tedy i zdravotně postižených. Pomáhá začleňovat zdravotně postižené do společnosti, využívat jejich pracovní i sociální potenciál ve prospěch celku. To je důležitým předpokladem akceptace zdravotně postižených osob majoritní společností a tedy upevnění sociální soudržnosti.

Mezi zdravotně postiženými lze identifikovat skupiny, jejichž postavení je vzhle-

dem ke kumulaci „společenských handicapů“ hodno zvláštního zřetele. Jsou to především osoby s vysokou mírou závislosti na cizí asistenci, příslušníci etnických menšin, ženy a mladí lidé.

Sociální ochrana a zdravotně postižení

Zdravotně postižení jsou příjemci všech tří forem sociální ochrany, tedy sociálního pojištění, státní sociální podpory i sociální pomoci. Jedním ze zásadních problémů je však neexistence obecně platné a přijímané definice zdravotně postiženého jedince – vede k nejasnostem například v oblasti nároků na dávky sociální pomoci.

V systému sociálního pojištění jsou nároky zdravotně postižených pokryty instituty plného či částečného invalidního důchodu. Ten je konstruován v podstatě jako předčasný starobní důchod, předjímá se tedy ztráta schopnosti výdělečné činnosti. Vzhledem k problémům, ve kterých se penzijní systém nachází, a k jeho nezbytné reformě se otevírá možnost analyzovat dosavadní způsob konstrukce invalidních důchodů a případně jej změnit. To by přicházelo v úvahu zejména v případě, že by při konstrukci starobního důchodu převážil princip zásluhovosti nad principem solidárním. Koncepce invalidních důchodů by tento trend zřejmě nemohla sledovat. Pak se otevírá možnost navázat dávky v invaliditě na nemocenské pojištění.

Vzhledem k omezeným možnostem pracovních příjmů jsou zdravotně postižení častými příjemci dávek *státní sociální podpory*. V rámci tohoto systému mají své místo i specifické dávky pro těžce zdravotně postižené občany, vycházející z jejich handicapu a z potřeby prosazování principu vyrovnání příležitostí (sociální připlatek).

Systém sociální pomoci má pro zdravotně postižené jedince mimořádný význam. Bohužel do dnešního dne chybí ucelený zákon o sociální pomoci, který by komplexně řešil tuto důležitou oblast.

Nezastupitelnou roli v oblasti sociální pomoci sehrávají nestátní neziskové organizace, které sdružují jak zdravotně postižené podle jednotlivých typů handicapů, tak osoby, které jim pomáhají při začleňování do majoritní společnosti. Prospěch těchto občanských aktivit je mnohostranný, od objevování a zaplňování mezer v oblasti sociálních služeb přes komunitní práci a iniciaci zdravotně postižených po dosahování ekonomických přínosů pro společnost.

Předpoklady sociálního začleňování zdravotně postižených

Z řady výzkumů¹ a údajů o situaci zdravotně postižených lze identifikovat oblasti, které jsou pro jejich sociální začleňování zásadní.

Přístup k informacím: Rychlý rozvoj informačních technologií v poslední době vyžaduje v soukromém i pracovním životě získávání nových znalostí a dovedností, umožňujících tyto technologie využívat. Na jedné straně může ztížit začleňování do společnosti těm, kteří z různých důvodů nejsou schopni tomuto požadavku dostát.

V mnoha případech však naopak pomáhá zdravotně postiženým komunikovat i uplatnit se na trhu práce. Vlivné médium – internet – může být zdrojem potřebných informací, ale i možností uplatnit se v pracovním procesu.

Uplatnění v zaměstnání: V oblasti zaměstnanosti došlo od počátku 90. let u nás k výrazným změnám, které se samozřejmě promítly i do postavení zdravotně postižených na trhu práce. Problematiku upravuje zejména Zákon č. 1/1991Sb. o zaměstnanosti v platném znění. Podmínky pracovní rehabilitace občanů se změnou pracovní schopností (ZPS) a podmínky podpory jejich zaměstnavatelů upravují vyhlášky MPSV ČR. Pro uplatnění zdravotně postižených je ale především důležitá podpora zaměstnavatelům, kteří vytvářejí pracovní místa pro zdravotně postižené. Má například formu investičních i neinvestičních dotací státu podnikatelským subjektům zaměstnávajícím více než 55 % občanů se ZPS.

Vzdělávání: Vzhledem k široké škále příčin a následků zdravotního postižení musí být v procesu vzdělávání přihlíženo k individuální situaci každého. Snahou přitom je maximálně integrovat zejména děti a mládež mezi jejich zdravé vrstevníky. V cizině dosud více než u nás je uplatňován systém asistentů z řad dobrovolníků, kteří žákům a studentům pomáhají zdolávat každodenní handicapy. Integrace je prospěšná oběma skupinám, pomáhá pochopit problémy druhého a přispívá k toleranci a solidaritě. Spolu s tímto trendem je třeba podporovat i speciální školství pro mládež, jejíž zdravotní postižení integraci nedovoluje. Získávání znalostí a dovedností má podobnou terapeutickou hodnotu jako smysluplná práce.

Odstraňování stavebních a dopravních bariér je v současné době dalším předpokladem nediskriminace zdravotně postižených.

Závěrem

Veškerá mezinárodní jednání o občanech s těžkým zdravotním postižením i dokumenty, které jsou na těchto jednáních přijímány, ukazují na potřebu interdisciplinárního přístupu k řešení problémů, souvisejících s plnou integrací těchto občanů do života společnosti. V České republice se stále nedaří účinnými prostředky koordinovat postup jednotlivých resortů, které se na zabezpečení potřebné intervence státu ve prospěch zdravotně postižených podílejí. Obdobně roztržštěně působí jednotlivé organizace občanů se zdravotním postižením, které často nejsou schopny, ale ani ochotny prosazovat systémová řešení a snaží se do připravovaných koncepčních řešení vnášet vlastní požadavky a nároky na úkor ostatních.

Stále více se ukazuje potřeba řešení problémů zdravotně postižených tam, kde problém vzniká, a ne teprve odstraňování jeho důsledků.

Přednáška na konferenci Fakulty sociální věd, Filozofické fakulty a Centra pro otázky životního prostředí Rozvoj české společnosti v EU, Praha 21.–23.10. 2004.

Kráceno

Bertrand de Jouvenel

Etika přerozdělování

Výňatky z přednášky, proslovené v Cambridgi roku 1951

Ohryzávame příjmovou kost

Pojetí příjmu jako prostředku konzumního uspokojení znamená, že se jednotlivec, když skončí svou každodenní práci a splatí svůj dluh společnosti, stáhne do ústraní a bude žvýkat svou příjmovou kost, což je sobecký trávicí proces, který nikam nevede.

Ale tak tomu není. Život je společenský proces. Na světě nejsme sami pro sebe. Kdo má velkorysou duši, prokazuje mnoho služeb společnosti i mimo své profesionální aktivity. Profesorovy otevřené dveře mohou být prostředkem ke vzdělání nad rámec jeho přednášek nebo jejich doplňkem. Individuální příjem, spotřebováván společensky, je prostředkem k takovým službám. Nepočítají se mezi produktivní služby, protože jsou zdarma. Zavádějící obraz národního důchodu bere v úvahu jen takové služby, které jsou opatřeny cenovkou.

Kromě toho metafora o příjmové kosti pomíjí nepřehlédnutelný fakt, že spotřeba představuje do značné míry výdaj nezbytný k tomu, aby produktivní aktivita mohla vůbec vzniknout.

Konflikt subjektivního egalitarismu a objektivního socialismu

Je jistě dražší vyškolit dobrého doktora nebo dobrého dokaře, a je zde proto rozdíl ve výdajích, které jeden i druhý potřebují k tomu, aby se udrželi v kondici. Těmto rozdílům rozumí každý, právě tak jako se uznává, že dokař potřebuje jíst víc než úředník.

Avšak je-li tomu tak, potom by politika naprostého vyrovnání hrubých příjmů negativně ovlivnila výkonnost těch, kteří zastávají náročnější funkce – příjmy by byly nedostatečné vzhledem k funkcím, které vyžadují větší osobní výdaje.

Funkční výdaje jsou lépe přijímány, účtují-li se korporacím

Asi se všichni shodneme, že lidé zastávající jisté funkce se neobejdou bez značných prostředků a určitého zázemí, mají-li si zachovat schopnosti plnit své specifické úkoly. Ale tyto výdaje se nám budou jevit ve zcela rozdílném světle v závislosti na tom, zda je tyto lidé hradí ze svých příjmů, nebo zda je za ně hradí příslušné instituce.

Představme si dva vědce v lékařském oboru, z nichž jeden nastoupí do velké instituce a druhý jde dělat obvodního lékaře. Veřejné mínění ani ve snu nenapadne kritizovat velkorysě vybavení laboratoří institutu, jeho nákladnou knihovnu, ani

jeho možná dobře zásobenou kantýnu, komfortní kuřárny a tenisové kurty, kde si výzkumní pracovníci mohou podle potřeby psychicky odpočinout a relaxovat. Také nebude nikdo snít o tom, že by se toto materiální zázemí mělo rozdělit mezi lidi, že by se měly odhadnout náklady na přístrojové vybavení a veškeré příslušenství, a žádný statistik nebude tyto výhody považovat za příspěvek k individuálnímu příjmu výzkumníka.

Na druhé straně náš obvodní lékař bude mít problém se započtením takových položek, jako jsou výdaje na další odborný růst, do svých profesionálních náklad. A že si občas také odskočí do kuřárny nebo zahraje tenis? S požadavkem, aby si výlohy s tím spojené mohl zahrnout mezi nepřímé výdaje, by vzbudil spíše pobouření než sympatie – i když ve skutečnosti může odregování potřebovat daleko více než jeho v ústraní pracující kolega.

Tady narážíme na dnes převažující citění, totiž že korporace si mohou dovolit to, co jednotlivci nikoli, a že členové těchto korporací mohou užívat privilegií, která by jim byla odepřena, kdyby vystupovali jako pouzí jednotlivci.

Jak se přistupuje ke korporacím a jak se přistupuje k rodinám

Firma produkuje zboží, rodina produkuje lidi. Je záhadou, proč pro potřeby jedné mají zákonodárci takové pochopení a potřeby druhé tak přehlížejí. Vypadá to, že zákonodárce nezná kromě firmy už žádnou jinou smysluplnou instituci, jež by si zasloužila úcty a ochrany. Jednotlivci pobírající příjem podle těchto představ po skončení pracovní doby patrně bloudí mezi stánky na trhu a snaží se promrhat svůj příjem, aby uplatnil právo na konzumní uspokojení. Nikdo si neuvědomuje, že je podnikatelem svého druhu. Žení se, buduje dům, vychovává děti a pochopitelně usiluje o to, aby pro sebe a svou rodinu získal co nejlepší společenské postavení. Jeho úspěch by měl být považován za přínos pro společnost, protože se snaží nalézt pro sebe a své potomky co nejlepší uplatnění v roli výrobců; v tomto ohledu se jedná o nepřímý příspěvek k růstu národního důchodu.

Je zcela nepochopitelné, že chovateli závodních chrtů by mělo být umožněno odečítat výrobní náklady, odpisy atd., a otci rodiny nikoliv. Je to jako by zákonodárci sympatizovali více s cílem toho prvního, jímž je prodej psů pro závody, než s cílem toho druhého, který dává lidem společnosti – mimochodem také pro službu v armádě a placení daní.

Je nepochopitelné, že stejná moc napomáhá údržbě laciného obrazu nebo varietního divadla, a nikoliv údržbě velkého domu, věci estetické a etické hodnoty, odkud vyšly celé generace mužů, kteří učinili Anglii tím, čím je. Vezmeme-li si tržby v takovém kině, peníze potřebné k udržování kina v provozu se odečítají ze zdanitelného příjmu. V případě domácnosti tomu tak není a příčinu je možno hledat pouze v legislativcově náhlém oslepnutí. Nelze to omlouvat tím, že komerční podnikání musí mít přednost před podnikáním rodinným; k neziskovým organizacím

se přece přistupuje ještě více v rukavičkách než k organizacím komerčním. Rodina je také jednou z těchto institucí, ale protože je přirozenou institucí, jsou jí upírány výhody, které se přiznávají institucím umělým.

Maskování osobních výdajů

V minulých dobách by podnikatel považoval za nedůstojné započítat si udržování obchodních či jiných kontaktů mezi výrobní náklady. Dnes se to stalo běžnou praxí. Auto přestalo být ředitelovo – je firemní. Má to ale štěstí člen nějaké korporace! Může si dovolit naučtovat svému podniku nebo instituci všechny výdaje, které mají sebemenší souvislosti s jeho prací nebo je lze za takové alespoň vydávat.

Je to důsledkem již zmíněného privilegia, které se přiznává právníkům osobám. Každý je teď vystaven velkému pokušení, aby se stal členem nebo zaměstnancem nějaké společnosti a užíval tak práv, jež nejsou přiznána jednotlivcům; nerovnost, která bije do očí.

V pozadí všeho závist?

Nerovnost vládla ve všech dobách a v těch nejrozmanitějších společnostech a byla zjevně tolerována docela ochotně. Nelze však opomenout fakt, že těmi „nerovnými“ byli vždy převážně političtí vládcí nebo obecněji osoby, které svůj soukromý i veřejný život vedli v září publicity – veřejné figury.

Během celého období existence komerční společnosti, od středověku až do dneška, bylo jmění bohatého kupce větším trnem v oku lidu než pompa vládců. Nevděčná brutalita králů vůči finančníkům, kteří jim pomáhali, se ve společnosti vždy setkala s vřelým souhlasem. Může to snad souviset s hlubokým vnitřním pocitem, že jednotlivec nemá právo být bohatý sám a pro sebe. Zatímco bohatství vládců je formou sebeuspokojení pro lidi, kteří je považují za „své“ a promítají do nich vlastní sny a iluze.

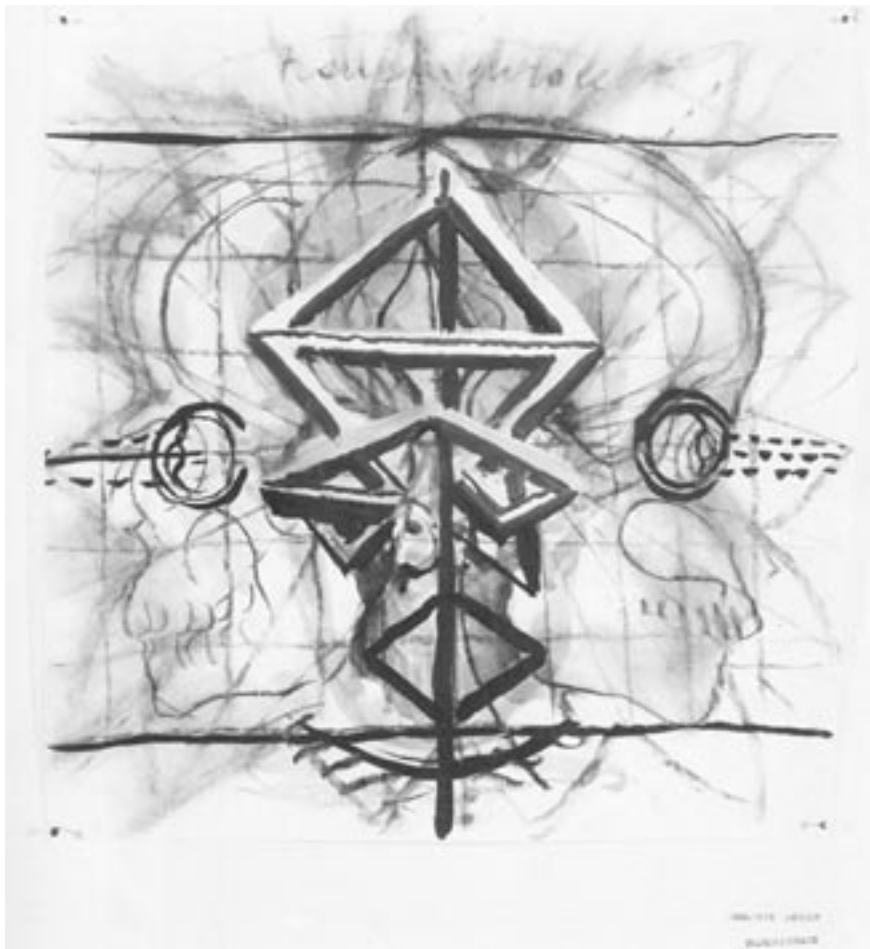
V této souvislosti můžeme oprášit známou příhodu, jak se francouzští komunisté složili a věnovali svému vůdci Thorezovi auto za 4000 liber a k jeho padesátinám pak docela impozantní kupu darů. Čekalo se, že fešácký vůz poškodí popularitu komunistického předáka. Nestalo se tak. Přístup Thorezových příznivců je normálním chováním lidí vůči vůdcům, které považují za své. V protikladu k vrozené závistivosti je lid velkorysý vůči těm, které považuje za ty lepší ze svých řad. Jako by nás nějaký záhadný instinkt nabádal, že musíme hýčkat naše lepší typy, odrůdy, jejichž potřeby jsou vyšší než potřeby průměrných.

Praví aristokraté se nikdy netěšili aristokratickému statutu proto, že by byli silní; pravým aristokratům se dostalo dobrovolné přízně od lidí, kteří cítili, že vynikající představitelé lidstva v kterékoli oblasti potřebují speciální podmínky, a tyto podmínky jim vždy rádi poskytli.

Jestliže dnešní bohaté třídy pocítují absenci takového přístupu, je to proto, že

dnešním lidem nepřipadají vynikající. Filmové hvězdy nebo populárnímu zpěvákovi se příjem neupírá tolik jako naftovému magnátovi, protože lidé oceňují výkon umělce, ne však podnikatele. Mají pocit, že to, čeho užívá umělec, mu uvážlivě dali, zatímco kapitalista to na nich vymámil. Chtějí mít pocit, že mimořádný příjem je jejich dar, a vyžadují, aby za to obdarovaný předvedl galantní představení.

*Bertrand de Jouvenel: Etika přerozdělování.
Přeložil Jan Placht. Občanský institut, Praha 1998.*

QUOD BONUM

ČESTNÝ DOKTORÁT

Dr. h. c. S. William A. Gunn

Na návrh 3. lékařské fakulty byla 1. prosince 2004 udělena čestná vědecká hodnost doktor honoris causa lékařských věd prezidentu Mezinárodní asociace pro humanitární medicínu prof. S. Williamu A. Gunnovi, MD, MS, DS (hon), FRSCS. Vědecká rada fakulty tak ocenila jeho zásluhy při budování moderního systému zdravotnické záchranné služby, urgentní medicíny a medicíny katastrof. Promotorkou byla prof. Radana Königová, laudatio přednesl děkan 3. LF UK doc. B. Svoboda.

Laudatio

Doktorand v doprovodu promotorky vstupuje do auly Karolina

Profesor S. William A. Gunn se narodil ve Vancouveru v Kanadě 10. února 1926. S českými studenty se seznámil na prvním poválečném skautském jamboree v Paříži. Chtěl studovat medicínu, ale tehdy bylo obtížné se dostat v Kanadě na lékařskou fakultu, protože přednost měli studenti z řad veteránů 2. světové války. Získal však stipendium na univerzity francouzsky mluvící a rozhodl se pro Ženevu, i proto, že Švýcarsko mělo za války neutrální pozici. Prof. Gunn v Ženevě promoval v roce 1952 a specializoval se v chirurgii. V roce 1964 se stal členem Royal College of Surgeons of Canada a posléze docílil Fellowship. Byl jmenován hlavním chirurgem v Kanadě a lektorem na univerzitě v Britské Kolumbii.

Od mládí se věnoval s neobvyčejným zájmem historii medicíny, totemické medicíně, antropologii a sociálním problémům kanadských

indiánů, o nichž publikoval řadu článků a monografií. Třemi indiánskými kmeny byl pojmenován KWE-KWALA-GILA (zachránce životů).

V roce 1967 odešel opět do Ženevy na výzvu WHO, aby se vyjádřil k významu medicíny katastrof. Prof. Gunn považuje katastrofy a hromadná neštěstí za „chronické“ události. Konec studené války přinesl mezinárodní uklidnění, ale též vzestup vnitřních konfliktů, působených člověkem. Hovoří o kategorii katastrof „man-conceived“ – plánovaných člověkem – genocida, únosy, mučení.

V Ženevě již zůstal v úloze vedoucího záchranných operací WHO až do roku 1985. Celý svůj život a odbornou činnost spojil s mezinárodním prostředím a aktivitami, které významně ovlivnily vývoj zdravotnictví v oblasti urgentní medicíny a medicíny katastrof v mnoha zemích celého světa. Byl jedním ze zakladatelů WADEM (World Association for Disaster and Emergency Medicine), celosvětové organizace, kde několik funkčních období byl prezidentem. V oblasti chirurgických oborů po mnoho roků vykonával funkci prezidenta Mezinárodní asociace chirurgických kolejí, sdružující odborné chirurgické společnosti jednotlivých zemí. Prof. Gunn byl před více než 20 lety jedním z iniciátorů a zakladatelů Mediterranean Council for Burns and Fire Disasters, organizace, která se pod jeho vedením stala respektovaným odborným tělesem v oblasti hromadných termických katastrof, oficiálním centrem spolupracujícím s WHO, mezinárodní nevládní organizací se speciálním konzultativním statutem Ekonomické a sociální rady OSN. Funkci prezidenta vykonával prof. Gunn po celých 20 roků od vzniku organizace až do října letošního roku.

Ve všech dalších významných funkcích, které prof. Gunn vykonával a dosud ještě vykonává, nesmírně citlivě a s nejvyšším odborným rozhledem a diplomatickým šarmem řešil složité otázky spolupráce a podpory zemí s různým politickým, kulturním a náboženským charakterem. Velmi citlivě dokázal vždy nejen posoudit a pochopit problémy jednotlivých zemí a jejich zdravotnických systémů, ale současně nalézt i cestu k účinné podpoře nevhodnější formou pomoci. Ve své činnosti vždy zdůrazňoval a prosazoval univerzálně přijaté principy humanity a respektování základních lidských práv. Koncem 90. let minulého století se stal jedním ze zakladatelů Mezinárodní asociace pro humanitární medicínu (International Association for Humanitarian Medicine), nesoucí jméno jednoho ze zakladatelů a prvního předsedy Světové zdravotnické organizace Dr. G. B. Chisholma. Asociace byla založena v listopadu 2000 v Palermu na principech činnosti OSN, Světové zdravotnické organizace (WHO), Červeného kříže i předchůdce asociace – Fondu Brocka Chisholma, který působil již od roku 1984. Vznik asociace byl výsledkem jednání odborníků nejrůznějšího zaměření, kteří upozornili na pokračující disproporce a problémy v poskytování zdravotní péče obyvatelstvu naší planety jako celku. Paralelně s rozvojem biotechnologií a pokrokem v medicíně na straně jedné jsou oblasti, kde populace chronicky trpí hladem a podvýživou, je obětí přírodních či průmyslových katastrof, zdravotní péče je odepírána v důsledku politických, ekonomických, sociálních, rasových či

náboženských poměrů v té které zemi či oblasti. IAHM politicky a odborně na velmi vysoké úrovni chápe zdraví jako jedno ze základních lidských práv, přičemž pojem fyzického a duševního zdraví je chápán v širším kontextu než pouhá „nepřítomnost nemoci“ (tzv. well-being i se sociálním aspektem).

Vzhledem k tomu, že na první pohled by se mohlo zdát, že veškerá medicína je „automaticky humanitární“ a není nutno tento moment zdůrazňovat, prof. Gunn přispěl k vypracování následující definice humanitární medicíny: „Zatímco veškeré lékařské zásahy vedoucí k vyléčení nemoci a snížení utrpení nemocného jsou ve své podstatě humanitární, humanitární medicína obsahuje více než obvyklé léčebné postupy a povyšuje, podporuje, učí a chápe zdraví člověka jako lidské právo v souladu s etikou Hippokratova učení, principy WHO, Chartou OSN, Všeobecnou deklarací lidských práv, Ženevskými úmluvami Červeného kříže a dalšími akty a praktickými postupy, které zabezpečují nejhumánnější a nejlepší možnou úroveň zdravotní péče, bez jakékoli diskriminace nebo zvažování materiálního zisku“. Organizace pod vedením prof. Gunna progresivně rozvíjí svou činnost a za 4 roky existence dosáhla řady významných úspěchů. Mezi jinými je možno např. uvést realizaci projektu „World Open Hospital“, jehož prostřednictvím byla vytvořena na jedné straně stále otevřená mezinárodní síť nemocnic a na straně druhé síť lékařů a dalších zdravotníků z mnoha zemí, kteří souhlasili s poskytováním péče pacientům z krizových oblastí zdarma, výlučně na principu humanitární pomoci. Univerzita Karlova svou 3. lékařskou fakultou s Fakultní nemocnicí Královské Vinohrady v Praze je pravděpodobně jedinou vzdělávací a léčebnou zdravotnickou institucí v České republice, která se prostřednictvím prof. Gunna aktivně do tohoto projektu zapojila.

Podpis čestného doktora lékařských věd

Promoční formule a slib doktoranda

Promotor:

Consilium Facultatis medicae tertiae
Universitatis Carolinae Pragensis non
ignorans, vir illustrissime, te et doctri-
na tua, quam in artis medicae homi-
nes in periculum vocatos tractantis
quaestiones perscrutandas impendisti,
et vitae tuae operibus necnon actibus,
quibus patriae tuae atque totius mundi
cognitionem et scientiam generi hu-

mano maxime proficuum amplificavisti, de salute universi generis humani praeter ceteris optime meritum esse communi omnium applausu decrevit, ut in doctorum medicinae honoris causa numerum recipereris.

Quod ordinis nostri consultum cum a consilio generali Universitatis Carolinae confirmatum esset, te, vir illustrissime, petimus, ut illum unum et summum honorem, quem tibi Universitas nostra impertire posset, in hoc sollemni consessu acciperes.

Prius autem sponsio sollemnis tibi suscipienda est.

Spondebis igitur:

Primum te huius Universitatis, in qua hunc summum viri docti gradum honoris ascenderis, piam perpetuo memoriam habiturum eique auctoritate, auxilio, consiliis tuis numquam defuturum, dein, studia utilissima, sicut adhuc facere semper consuevisti, provehere non desitutum, ut veritas salutem generis humani continens propagetur et lux eius terrarum orbem illustret.

Haec tu ex animi tui sententia spondebis ac polliceberis?

Doctor:

Spondeo ac polliceor.

Promotor :

Itaque iam nihil impedit, quominus honores, quibus te ordo noster ornare cupit, tibi impertiamus.

Ergo ego, promotrix rite constitutus, ex decreto consilii Facultatis medicae tertiae te, Sisvan William A.Gunn, virum doctissimum, qui totius vitae tuae opera de arte medica, quae hominibus periculo obiectis singillatim ac publice succurreret, excolenda optime es meritus,

**Medicinae doctorem honoris causa creo,
creatum renuntio,**

omnia medicinae doctoris privilegia in te confero in eiusque rei fidem hoc diploma Universitatis Carolinae sigillo maiore insignitum tibi in manus trado.

(Diploma is given to the doctor)

Decoreris etiam catena deaurata, qua vinculum tuum cum Universitate Carolina per omnes annos duraturum aperte ac symbolice significetur.

(Promotor decorates the doctor by chain)

Quod bonum, felix, faustum fortunatumque eveniat!

The right to health of the burnt patient and fire victim

S. W. A. Gunn

This paper is dedicated to the Prague Burn Centre as a tribute to its 50 years of remarkable scientific and humanitarian achievements, and to its Director, Professor Radana Königová, who has elevated this Czech institution to the heights of the select international centres of excellence in burn science.

SUMMARY. Health is a human right all circumstances, including burns and fire disasters. Unfortunately this right tends to become blurred and vulnerable particularly when the person himself, the patient, becomes vulnerable under sickness, thermal injury or other disaster situation. Even under the most efficient and well-meaning care the burn patient, especially the burnt child, feels diminished and dependent, and his rights tend to be overlooked, if not down-trodden. Formal instruments and international conventions, including medical Oaths and Declarations underpin the right to health of the burn victim and provide burn surgeons and health professionals with guidance and support for more efficient and more humanitarian care.

However magnanimous disaster workers may be in their intentions, and however genuine their action towards victims of disasters – any kind of disaster, any burn victim, we must humbly admit that more often than not disaster victims fall by the wayside in many ways. And in the rush and heat of emergency, perhaps unwittingly and to a certain extent understandably, we concentrate more on their needs, and less on their rights. Yet disaster victims do have rights, the same rights that they have outside of a disaster situation or fire catastrophe.

The immediate preoccupations during an emergency may explain or excuse some organizational or interventional shortcomings, but they can in no way explain, excuse or allow breaches of the rights of victims or of humanitarian law.

Man, and this of course refers to all humanity, has inherent and inalienable rights in many fields of human endeavour, and indeed the Universal Declaration of Human Rights covers 30 separate articles or fields of rights that are unbreachable.

In the context of our preoccupations, I shall consider primarily man's right to health, and particularly those rights that may be implicated in disasters and such situations as burns, fires or conflicts.

I propose to construct my statement on five basic instruments: the Universal Declaration of Human Rights, the Constitution of the World Health Organization, the United Nations Declaration of the Rights of the Child, the Red Cross Conven-

tions, and the mission of the International Association for Humanitarian Medicine Brock Chisholm.

The establishment of the United Nations in 1945 was a momentous event not only in global geopolitics but also in international health. The San Francisco Conference, where the UN Charter was signed, considered it wise that a universal health organization be set up. The ensuing International Health Conference approved the establishment of a new body, which began life on 7 April 1948 under the name of World Health Organization and under the directorship of Dr Brock Chisholm. The basic principle behind the constitution of WHO was the then totally new not to say controversial – concept of man’s right to health.

The instruments

- I. Although, chronologically, the Universal Declaration of Human Rights was in fact signed after the ratification of the WHO Constitution, I shall take it up first.

Of the 30 articles that the Declaration contains, Art. 25 is particularly concerned with the right to health. It states:

- A) 1. Everyone has the right to a standard of living adequate for the health and wellbeing of himself and of his family, including food, clothing, housing, and medical care and necessary services, and the right to security in the event of unemployment, sickness, disability, widowhood, old age or other lack of livelihood in circumstances beyond his control.
- B) A more general yet essential precept is Article 3, which states that “Everyone has the right to life, liberty and security of person”. Rights that are certainly undermined, and in certain disasters such as wars or fires, are definitely disregarded, dismissed or trampled.
- C) Another article (Art. 5) pinpoints the total unacceptability of torture, inflicting burns, a vile, man-conceived disaster, still the tool of many a dictator in this enlightened 21st century! It constitutes a crime against humanity. It is a definite breach of one’s health rights, human rights.
- D) Human displacements and rights of asylum are dealt with in Articles 13 and 14, while of course these humanitarian moves due to catastrophes are addressed in greater detail in relevant Conventions (1967 Protocol on Refugees).

These human tragedies are disasters in themselves, whether caused by fire, by war, interval conflict, catastrophic floods, earthquake, a dam burst or famine. Health is one of the first things to suffer in these situations, yet the right to health remains inalienable, whatever the situation. How much does the disaster response community do to ensure and to preserve these rights? It must do everything in its power.

- II. And this brings us to health, per se, to the World Health Organization.

WHO defines Health as "...a state of complete physical, mental and social well-being and not merely the absence of disease or infirmity".

When we decorticate this epoch-making definition, we see that fit has significant implications on the relationship between health and disaster.

By the mere fact of its occurrence, a disaster or major emergency or burn affects and destabilizes the "mental and social well-being" – and therefore the health – of the victim, even if there has not been particular injury, or burn stress, anguish and unwellness, even in the "absence of disease or infirmity", to take up WHO's definition. A disaster, therefore, encroaches upon the health right of the victim. The corollary is that, beside the many reasons why society has to help the victims of a disaster, another main reason is the necessity to ensure their fundamental right, the right to health.

Eight months before the Universal Declaration was signed, the WHO Constitution had already injected new dimensions of social thinking, let alone new, bold concepts of health, as is evident from the definition just given.

Its preamble states that "the enjoyment of the highest attainable standard of health is one of the fundamental rights of every human being..." and that governments are responsible for the health of their peoples.

It further enounces the principle that health is a matter of international politics, since "the health of all people is fundamental to the attainment of peace and security..." It has since defined health as a bridge to peace.

Article 1 clearly points out the objective of WHO. This "...shall be the attainment by all people of the highest possible level of health". A principle that has been expanded into the doctrine of "Health for All", a fundamental approach to which I shall come a little later.

One can easily grasp the vastness and depth of these ideals and their implications on the provision of and access to health services everywhere, for everyone, under all circumstances, including disasters.

- III. Health rights begin early in life. The UN Declaration of the Rights of the Child, signed in November 1959, proclaims the following Principles:

The child shall enjoy the benefits of social security. He shall be entitled to grow and develop in health: to this special end every child shall have the right to adequate nutrition, housing, recreation and medical services.

The child shall have the right to assistance in catastrophes.

It is prohibited to recruit a child as soldier. And we disaster workers will have to get used to including the new kinds of war among our concerns and catalogues of disasters. And, of course, we burn surgeons know how particularly a burnt child is vulnerable.

As in many other instruments, the child is also protected in the Universal Declaration on the Eradication of Hunger and Malnutrition. Endorsed in December 1974, it proclaims that “Every child has the inalienable right to be free from hunger and malnutrition”. Here again, we know how serious the nutritional problems of the burnt child can be.

- IV. The International Red Cross has specific principles for the protection of health.

The Geneva Conventions of 12 August, 1949 clearly protect the health and integrity of civilian populations, children and non-combatants as of right, and The Additional Protocols of 1977 ensure that, even in war and combat conditions, medical personnel are protected without discrimination, so that they can perform their duties to uphold health.

Of course, chemical and biological weapons are absolutely forbidden.

- V. The International Association for Humanitarian Medicine Brock Chisholm continues the spirit of the Dr Brock Chisholm Memorial Trust, founded in 1984 to perpetuate the ideals, legacy and action of the first Director General of WHO. On first thought, all medicine, it may be argued, is humanitarian, but let me define Humanitarian Medicine as I see it:

While all medical intervention to reduce a person’s sickness and suffering is in essence humanitarian, Humanitarian Medicine goes beyond the usual therapeutic act and promotes, provides, teaches, supports and delivers peoples’ health as a human right, in conformity with the ethics of Hippocratic teaching, the principles of the World Health Organization, the Charter of the United Nations, the Universal Declaration of Human Rights, the Red Cross Conventions and other covenants and practices that ensure the most humane and best possible level of care, without any discrimination or consideration of material gain.

- Here then are five primordial instruments that proclaim health as a human right, an inalienable right under all circumstances.

Naturally these rights must be guaranteed and provided in practice, and at present the universally accepted strategy to ensure health for all is through the national and international efforts in support of essential care available to all. Available in normal times as in disaster situations.

Health for All

“Health for All” is in fact the name of the long-term thrust pioneered by WHO and supported by all countries as a realizable social goal and human right.

If health is a human right, and human rights are for all humans – and indeed

they are – then health too must be for all. And that is just what the WHO strategy is about. In 1977, the World Health Assembly, drawing attention to the vast health inequalities that exist throughout the world and to the inequitable distribution of resources to deal with this human tragedy, decided that the main social target of WHO for the coming decades would be the attainment by all citizens of the world of a level of health that would permit them to lead a socially productive life. That is the pragmatic and at once humanitarian concept of ‘Health for All’.

The fundamental principle on which the programme and the strategy are based is that a country shall develop its own health policies in the light of its own particular health problems, its social situation, political mechanisms and economic possibilities, within a structured programme of sustainable development. The United Nations and the World Bank have espoused the cause, and countries actively promote it.

There is no question, however, of creating a pseudonirvana where all disease will have been abolished. Yet several things are clearly attainable: preventable illness should and can be prevented; there should and can be early diagnosis, treatment and rehabilitation for treatable conditions; there should and can be better continuing management for non-treatable diseases; and increasing regard must be paid not only to the length of life, but also to the quality of life. The fundamental right of man demands this, and it demands it no less in the squalid and chaotic conditions of a disaster or painful circumstances of a fire.

I am an international health official, a disaster worker and a WHO man. I am therefore proud that the fundamental principles I have been discussing have not remained just a static set of rules but a dynamic process, keeping up with the times, improving the times, and pointing to a more just future. These are also the principles that have guided the Prague Burn Centre at Charles University.

Thus, from a right we have advanced to better access to health, to tangible Equity in Health, and a bridge for peace.

Dr. h. c. S. Gunn s rektorem UK I. Wilhemem

Health is a human right. The enjoyment of happiness is a human right. War or Disaster is the negation of health and happiness. WHO has declared that “Peace is the most significant factor for the attainment of Health for All”. That brings our work to a beautiful circle.

*Annals of Burns and Fire
Disasters – vol. XVII – n. 3
– September 2004*

VĚDA

VÝZKUMNÉ ZÁMĚRY MÝTY O GRANTECH

Rada pro výzkum a vývoj k výběru výzkumných záměrů

Rada pro výzkum a vývoj se 14. ledna 2005 zabývala na základě řady podnětů výsledky hodnocení návrhů výzkumných záměrů zahajovaných v roce 2005, které zveřejnilo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy 13. prosince 2004.

Rada zaujala následující stanovisko:

Cílem hodnocení návrhů výzkumných záměrů zahajovaných v roce 2005 nebylo zajistit prostředky plošně všem institucím, které je dostávaly v minulém období (tohoto cíle by bylo možné dosáhnout s mnohem menšími náklady jak na straně institucí, tak státní správy jiným způsobem). Cílem hodnocení naopak bylo poskytnout institucionální podporu jen těm institucím, které zjednodušeně řečeno zároveň splní dvě základní podmínky:

- **v uplynulém období dosáhly ve výzkumu relevantních výsledků (a to výsledků v základním nebo aplikovaném výzkumu s výjimkou průmyslového výzkumu)**
- **a zároveň předložily a obhájily koncepci své činnosti na další období.**

Rada současně konstatovala, že přes všechna prohlášení a přijaté politiky je ve srovnání se světem management výzkumu a vývoje v institucích v řadě případů dosud na velmi neuspokojivé úrovni. Rada proto apeluje na všechny instituce, aby náležitosti spojené s podáním žádostí o podporu VaV zajistily odpovídajícím způsobem, a to nejen v rámci podpory z prostředků státního rozpočtu ČR, ale zejména vzhledem k ucházení se o prostředky EU. Při objemu prostředků v řádu desítek či stovek milionů Kč je profesionální zajištění výzkumných aktivit nezbytností.

S prorektorem UK o výzkumných záměrech **Pavel Klener: Očekával jsem lepší výsledek**

Když byly zveřejněny výsledky hodnocení výzkumných záměrů na vysokých školách, vyvolalo to celou řadu protichůdných reakcí. Zatímco např. senátor Jiří Zlatuška z MU si vcelku tento krok pochvaloval, mezi obzvláště hlasité kritiky patřila Přírodovědecká fakulta UK. Zdá se, že kritizovali ti, co neuspěli. Je to opravdu tak prosté vysvětlení ?

Rozhodně není. Dostane-li někdo, některá instituce, nejvyšší podporu, je vcelku logické, že nebude na systému hodnocení hledat žádné chyby a bude si ho pochvalovat. Skutečnost je však složitější. Rozhodně je třeba souhlasit s tím, že finanční

prostředky na VZ nebyly přidělovány plošně, ale po hodnocení anotovaných projektů třemi oponenty. Je také jisté dobře, že byly z financování eliminovány projekty, které s vědou měly jen málo společného. Na druhé straně je však mít ke způsobu realizace finanční podpory pro VZ vážné připomínky. MŠMT nezveřejnilo jasné předem podmínky soutěže, mezirezortní hodnocení se opíralo o bodové hodnocení tří oponentů, které mohlo být značně rozdílné podle zkušeností oponenta (většina VZ byla zaměřena na značnou tematickou šíři s propojením různých pracovišť). Je nepravděpodobné, že oponent, byť velmi erudovaný, je schopen takovou šíři kvalifikovaně posoudit, a jeho hodnocení se může např. o jeden nebo dva rozhodující body lišit. Tím je pak ze soutěže eliminováno (na řadu let) velmi kvalitní pracoviště, které v minulých letech dosáhlo pozoruhodných a mezinárodně oceněných výsledků. Naproti tomu dobře slohově formulovaný záměr se může jevit jako vynikající, ačkoliv aplikující instituce nemá nezpochybnitelné předpoklady pro jeho úspěšné vyřešení. Další pochybení spatřuji v tom, že nové kolo bylo vyhlášeno dříve, než byly posouzeny výsledky VZ končících k 31. 12. 2004. Tak mnozí, zejména mladí badatelé, kteří dosáhli pozoruhodných výsledků v minulé soutěži, se ocitli v situaci, kdy jim končily pracovní smlouvy a ještě dva týdny před vypršením smluv nebylo rozhodnuto, zda budou finance na jejich platy pro příští období. Podobné chyby se dopustilo MŠMT i při vyhlásování výzkumných center. Byla vybrána nová, ačkoliv hodnocení končících center teprve probíhá.

Jak ale v celkovém hodnocení dopadla UK ? Získá tedy na výzkum více nebo méně než v předcházejícím období?

UK získala na výzkumné záměry 785 milionů Kč pro rok 2005, což je sice významný nárůst (o 81 %) proti částce přidělené na r. 2004, ale očekával jsem lepší výsledek. Především proto, že výstupy vědecké činnosti, mezi něž beze sporu patří nikoliv jen počet publikací, ale zejména počet mezinárodních ohlasů na ně, je na UK dlouhodobě podstatně vyšší než u institucí, jejichž projekty budou financovány podstatně vyššími částkami. To samozřejmě neznamená, že bych zpochybňoval možnost, že dosud málo vědecky aktivní instituce nedosáhnou s náležitou finanční podporou lepších výsledků.

Čím si tyto úspěchy nebo neúspěchy vysvětlujete?

Myslím, že jsem na tuto otázku již částečně odpověděl. Snad bych jen upřesnil, že 5 lékařských fakult a farmaceutická fakulta podaly celkem 18 projektů, přijato bylo 11 (úspěšnost 61 %), přírodovědné obory podaly 13 projektů, přijato bylo 6 (úspěšnost 46 %) a humanitní obory podaly 15 projektů, přijato bylo 12 (úspěšnost 80 %). V současné době nám MŠMT poskytlo závěry oponentního řízení, takže všichni řešitelé budou mít příležitost analyzovat příčiny méně úspěšného hodnocení a vyvodit z něho patřičné závěry.

Znamená to, že ty méně úspěšné fakulty nebo školy zůstanou na holičkách, a že jejich výzkumná pracoviště budou ohrožena?

Bylo by neprominutelnou chybou, kdyby výzkumná pracoviště fakult, která dosud prokázala vysokou vědeckou úroveň, musela své výzkumné aktivity omezit. Proto vedení UK hledá možnosti jednak jak překlenout kritické období roku 2005, jednak jak získat podporu v eventuálním dalším kole nebo z jiných zdrojů. V každém případě to bude znamenat neuvěřitelnou byrokratickou práci s vyplňováním obsáhlých aplikačních formulářů, které jsou rok od roku „solistikovanější“ a ubírají čas na vlastní vědeckou práci.

Co byste méně úspěšným jako prorektor pro vědu poradil a jak jim pomohl?

Pomoc nemohou očekávat od prorektora pro vědu, ale od vedení UK. Pan rektor již možná řešení se všemi fakultami, které podporu nezískaly, podrobně diskutoval.

A jak si ty úspěšné školy mohou své postavení uhájít?

Jedině kvalitními výsledky práce, kterou za finanční dotaci odvedou. Není mi však známo, že by přijatý projekt byl v určitých časových intervalech hodnocen s rizikem odejmutí nebo redukce finanční podpory. A tak mají pravděpodobně na 7 let „vystaráno“. Nepříznivé hodnocení po ukončení projektu nepochybně unesou.

Jaké další finanční zdroje lze využít?

Finanční prostředky lze získat formou účelového financování (prostřednictvím grantových agentur), dále účasti v mezinárodních projektech včetně projektů EU.

Financování výzkumných záměrů je ovšem pouze jedním z kroků reformy vysokých škol. Co by mělo následovat?

Přijetí nového vysokoškolského zákona. V něm bude patrně řešena otázka školného, dále by bylo vhodné rozlišit vysoké školy, kterých každoročně přibývá, podle zaměření výuky. Není nutné, aby na všech vysokých školách byly programy bakalářské, magisterské i doktorské. Naše republika nemá ani dostatek kvalifikovaných kádrů pro zajištění všech tří typů výuky.

Opustíme finance a vědu. Již celá léta patříte k předním představitelům UK a pokud se neurazíte i k pamětníkům. Za 15 let od změny společenského systému doznalo podstatných změn i české vysoké školství. Kterou ze změn UK v důsledku listopadových událostí 1989 považujete za nejvýznamnější ?

Nepochybně je to autonomie vysokých škol a podstatně větší dostupnost vysokoškolského vzdělání. Na některých vysokých školách byly zpřísněny podmínky pro habilitační a jmenovací řízení a právě vysoká kvalita učitelského sboru může být zárukou prestiže univerzity. Bohužel taková praxe není na všech vysokých školách, ale podle současné legislativy akademický titul získaný na kterékoliv vysoké škole v ČR i v SR má celostátní platnost. A tak se může stát, že kandidát, který neprojde jmenovacím řízením na UK, si titul obstará na jiné VŠ a pak se vrátí na UK, kde požívá stejných práv jako ten, kdo naplnil všechny požadavky na vědeckou i pedagogickou činnost stanovené na UK.

Marie Fleissigová

Michal Anděl

Povzbudivé výsledky fakulty nutí k přemýšlení

Poslední týdny roku 2004 očekávali s napětím zejména ti, kteří se podíleli na formulaci aplikací výzkumných záměrů na příštích šest či sedm let. Ti, kterým se zdařilo výzkumný záměr získat, byli velmi spokojeni, ti neúspěšní či méně úspěšní se ztotožnili s těmi, kteří, vcelku oprávněně, viděli na řízení okolo výzkumných záměrů spoustu chyb. Ostatně tak už to v životě chodí, že k událostem našeho světa zaujímáme často, ne-li většinou, stanovisko, které vychází z naší vlastní situace.

Naše fakulta na univerzitě koordinuje od letošního roku tři významná témata, týkající se neurověd, diabetologie, metabolismu a výživy a kardiologie. Tomu se není příliš co divit – právě

z těchto tří oblastí výzkumu vychází asi osmdesát procent všech publikací naší fakulty. Proto také potvrzení našich hlavních směrů výzkumu ve formě udělení základních institucionálních prostředků pro výše uvedená témata představuje také kontinuitu výzkumu, který na fakultě existuje. To je jistě jedna strana problému. Jinou však je odpovědnost, kterou za přidělené prostředky máme. Ty jsou obrovské. Nyní to není už jen pět či osm milionů, ale třicet či pětatřicet milionů, které nám byly ročně na jeden záměr přiděleny. Za šest let to znamená necelých dvě stě milionů na jeden záměr, či šest set milionů dohromady! To jsou obrovské peníze, s obrovskými možnostmi, ale také s velkou odpovědností. To, co od nás nyní vláda očekává, nejsou zdaleka jen publikace v kvalitních světových časopisech. Je to mnohem více, je to postavení se na úroveň výzkumu v Německu či Francii nebo snad ve Skandinávii. V oblasti výzkumu bychom měli s našimi spoluřešiteli z ostatních lékařských fakult nalézat nové diagnostické i terapeutické principy a pokud možno i hledat praktické výstupy ve formě nových výrobků či alespoň nových postupů.

Pro naši fakultu je jistě povzbuzující, že jsme získali koordinaci hned tří záměrů. To se zdařilo z lékařských fakult již jen první lékařské fakultě. To je jistě povzbudivé. Významnou otázkou však zůstává, zda nemáme rychle změnit strukturu fakulty tak, abychom dovedli podmínky výzkumné činnosti fakulty srovnat s těmi, které jsou na Akademii věd či ve výzkumných ústavech. Osobně se domnívám, že jde o nezbytný krok, bez kterého zůstaneme sice pěkně nakročeni, ale skok z toho nebude. Na stole je již dlouhou dobu projekt Kardiocentra, prezentovaný profesorem Widimským,

a projekt Centra pro diabetes, metabolismus a výživu, který předkládají pracovníci metabolického segmentu výzkumu. Kromě těchto jednotek fungují na fakultě centra zřízená ministerstvem školství, nově centrum na Klinice pneumologie Na Bulovce a Centrum neuropsychických studií v našem Psychiatrickém centru v Bohnicích.

Smyslem podobných opatření by mělo být zprůhlednit řízení v oblasti vědy – podřízenost by se primárně měla odvíjet od zdroje financování výzkumu. V principu máme několik možností:

1. Zřídit výzkumná centra tak, aby pracovníci v nich sdružení a jimi financovaní měli přímou odpovědnost a také podřízenost těmto centrům. Při tom oddělit mzdu za výzkumné aktivity od mzdy za výuku.
2. Koordinovat výzkum přes stávající organizační jednotky fakulty, eventuálně při nich zřizovat kapacity nové, například laboratoře při klinikách či odděleních. Pak by za výzkum byli zodpovědní vedoucí těchto jednotek vedoucím výzkumných záměrů. Pracovníci financovaní z prostředků výzkumného záměru by neměli přímou podřízenost vedoucím výzkumného záměru.
3. Vytvořit hybridní strukturu – vedle financování přes stávající struktury fakulty vytvořit vějíř výzkumných laboratoří a oddělení přímo řízených záměrem, respektive výzkumným centrem.

Osobně se domnívám, že druhá možnost se ukázala, přinejmenším v bývalém „metabolickém“ záměru, spíše jako neefektivní. Komunikace s jednotlivými pracovníky pracujícími na záměru byla často nepřímá, což vedlo k zmenšení vnitřní konzistence celého záměru a také ke snížení jejich identifikace s cíli záměru. Důsledkem toho byl rozpad jedné malé skupiny v oblasti molekulární biologie diabetu. Skupiny, do které jsme investovali jak velké peníze, tak velké naděje. Podobná selhání si do budoucna již nemůžeme dovolit. Proto se domnívám, že musíme zvolit buď řešení prvé, nebo třetí.

Finance, které cestou financování vědy na fakultu přicházejí, již tvoří takřka polovinu celého jejího rozpočtu. Představují pro desítky zaměstnanců zdroj jejich financování, pro postgraduální studenty zdroj pro jejich doktorský výzkum. Představují také základ, na kterém může probíhat i výuka pregraduální. To vše je nutné při úvahách o strukturálním posunu na fakultě cítit. Sami však musíme oproti dalším pražským lékařským fakultám dohánět. Na nich existují již delší dobu jednotky dedikované především výzkumu, ať již se jedná o Ústav výzkumu buňky vedený profesorem Raškou či Ústav dědičných metabolických chorob vedený profesorem Ellederem na první lékařské fakultě nebo o Ústav neurověd na druhé lékařské fakultě či dokonce o nové Centrum klinického výzkumu, které zřídila společně Lékařská fakulta a Fakultní nemocnice v Hradci Králové. V našem areálu taková zařízení nemáme. Myslím, že máme o čem přemýšlet. A taky pěkně rychle konat.

Libor Velíšek

Grantové přihlášky – sedm mýtů a skutečností

O grantech a grantových přihláškách jsem napsal do VNR již opravdu dost. Nicméně to zkusím ještě jednou. V posledních sedmi letech jsem jako zahraniční recenzent oponoval řadu grantových přihlášek z České republiky skoro pro všechny české grantové agentury: GA ČR, IGA, GA AV a MŠMT. Ve stejné době jsem některým českým žadatelům s jejich grantovými přihláškami pomáhal. Předeseílám, že u těchto dvou skupin žadatelů nikdy nedošlo k překrytí. V podobných rolích recenzenta a žadatele/pomocníka vystupuji vůči Národním ústavům zdraví (NIH). Krom toho recenzuji pro soukromé nadace CURE Foundation a Partnership for Pediatric Epilepsy. Z této zkušenosti jsem dal dohromady několik (někdy až hypotetických) mýtů a jejich uvedení na pravou míru.

Nezapomeňte, že informace zde uvedené mají svůj limit:

1. I když se v USA grantové přihlášky píší jinak, neznamená to, že lépe.
2. Jenom některé přihlášky z Čech budou vystaveny na milost a nemilost recenzentů v USA.

Potěší mě, když tímto článkem někomu usnadním získat financování grantové přihlášky. Podotýkám však, že v každém případě dopadem mých rad bude především více práce a úsilí při přípravě.

MÝTUS 1. Grantová přihláška není posílána do zahraničí.

SKUTEČNOST: Anglická verze přihlášky je odeslána zahraničním recenzentům. Je velice zajímavé, že s názorem, že přihláška není zasílána do zahraničí, jsem se setkal poměrně nedávno, a to i přes letitou praxi českých grantových agentur, které vyžadují dvojjazyčné přihlášky. Pro výše uvedené agentury jsem nerezcoval pouze po jednom grantu, ale od každé grantů několik. Navíc vím o dalších odbornících, kteří dostali české přihlášky k posouzení.

MÝTUS 2. V zahraničí přihlášku stejně nikdo nečte.

SKUTEČNOST: Odborníci, kteří zde v USA dostanou přihlášky k posouzení, je dokáží velice efektivně vyhodnotit. Ve většině případů dostanou českou přihlášku do ruky odborníci, kteří jsou zvyklí pro NIH recenzovat 8–10 grantových přihlášek v rozsahu 15–25 stran každé 4 měsíce. To znamená, že vědí, na co se soustředit, co v přihlášce hledat a jak v ní odhalit nedostatky. Navíc jsou zvyklí přihlášku rozpitvat a být velice kritičtí. Naučený způsob recenze tyto odborníci nebudou měnit pro přihlášku z Čech. V závěru možná budou shovívavější, ale nelze počítat s tím, že by něco přehlédli, včetně problémů v rozpočtu, etických nedostatků, či takové podružnosti jako je možné překrytí s minulým či předminulým grantem žadatele.

MÝTUS 3. Dobrou grantovou přihlášku napíšu, když se budu pečlivě řídit radami podávanými na webové stránce 3.LF-1.LF-2.LF (např.: http://www.lf3.cuni.cz/vedavyzkum/jak_napsat_uspesny_grant.htm)

SKUTEČNOST: Považujte rady uvedené na této webové adrese a jejím přeměrování za minimální, potřebné, nikoliv však postačující.

Chápu, že české grantové agentury mají své národní požadavky na žádosti. Přesto uvádím součásti NIH badatelského grantu typu R01, se kterým budou české přihlášky místními recenzenty zákonitě srovnávány:

- 1. Specifické cíle projektu (Specific Aims).** Tvoří synopsi celé přihlášky. Je to v podstatě nejdůležitější část celého návrhu, protože ji přečte každý člen odborné komise, nikoliv jen recenzenti. Pokud žadatel dokáže členy komise v tomto úvodu přesvědčit, že jeho projekt má význam pro řešení závažného problému zdraví populace, že návrh má hlavu a patu, a otázky, které budou řešeny, jsou realistické, má napůl vyhráno. Specifické cíle obsahují stručné shrnutí problematiky (1–2 odstavce) s poukazem na to, co je potřeba vyzkoumat. Pak je třeba vysvětlit, jak badatel získal hlavní myšlenku ze svých předběžných výsledků. Poté následuje formulace pracovní hypotézy, která je ústředním motivem celé přihlášky. Po pracovní hypotéze jsou vypsány jednotlivé otázky, které budou řešeny (specifické cíle), spolu s krátkým popisem postupu řešení (metodiky). Jednoduchý obrázek nebo schéma ilustrující hypotézu a její rozklad na specifické cíle korunuje úsilí žadatele v této části.
- 2. Stav problematiky a její význam (Background and Significance).** Každý bod projektu musí být podložen znalostí současného stavu včetně názorů projektu vyhovujících i odporujících. Pokud existují k jednotlivým bodům předběžné výsledky, měly by být jednou větou na konci každého odstavce zmíněny, i když právě jim bude věnována zvláštní část přihlášky. Přehled literatury musí být proveden naprosto stručně a jasně, aby recenzent měl představu, z jakých současných poznatků přihláška vychází. Poslední strana je věnována významu práce, podloženému relevantními literárními údaji.

3. Předběžné studie (Preliminary Studies). Pro grant typu R01 naprosto nepostradatelná součást. Pro ostatní NIH typy (R03, R21) důležitá součást, ač bývá často proklamováno jinak. Není tomu tak. Relevantní předběžné výsledky jsou integrální součástí každé úspěšné grantové přihlášky. Pokud přihláška českého badatele předběžné studie neobsahuje nebo je jejich popis jen vágní bez grafické ilustrace nebo se data současného návrhu netýkají, přihláška nemá u zahraničního recenzenta naději na slušné hodnocení.

4. Návrh experimentů a metodika (Experimental Design and Methods). Jasně nejdelší část grantu. Jeden po druhém jsou navrženy pokusy, které odpovídají na otázky kladené specifickými cíli a které objasňují určitou část pracovní hypotézy. Předpokládané výsledky jsou diskutovány v souvislosti se získanými předběžnými výsledky a literárními údaji. Velice důležitou součástí každého specifického experimentu je pododdíl Troubleshooting nebo Pitfalls, tedy jak budu postupovat, pokud pokus nebo jeho část nevyjde (pokud má pokus např. tři části, považte, kolik je to kombinací, které mohou nastat, a u kterých je potřeba vysvětlit a) co může být vysvětlením a b) jaký (realistický) pokus bude proveden pro to, aby se předložené vysvětlení potvrdilo. Většinou má tato sekce pododdíly Specifické experimenty (viz výše) a Všeobecná metodika (obsahuje detailní popis metodik, které budou použity, pokud pro ně navrhovatel nemá již odbornou publikaci. Upřímně řečeno, popis bez publikace nestačí, k popisu musí být ještě v oddíle Předběžné výsledky předvedena data touto metodikou získaná. Další řešení dilematu metodik je přibrání spolupracovníka, který s metodikou pracuje, a jeho publikace v odborném životopise to dokazují). Na konci je pododdíl Časový plán (Timetable): Realistická časová projekce návrhu pokusů.

MÝTUS 4. Stačí dobře popsat to, co už vlastně stejně dělám, a přihláška je hotova.

SKUTEČNOST: Základem dobrého projektu je dobrá hypotéza a grantová přihláška by měla být od jasně formulované hypotézy odvozena. Převážná většina NIH grantů je „hypothesis-driven“. Pouze pro některé speciální obory, jako je biomedicínské inženýrství, se zde uvažuje o možnosti financování grantů nezaložených na hypotéze.

MÝTUS 5. Stačí, abych ukázal fakta, mezi kterými jsou jasné souvislosti, a každý trochu inteligentní recenzent je musí pochopit.

SKUTEČNOST: Recenzent jakkoliv inteligentní nesmí přemýšlet (dokonce bych řekl, že čím inteligentnější recenzent je, tím méně je jeho hloubání nad přihláškou žádoucí). Pokud je v toku čtení grantové přihlášky recenzent přerušen, ať už nepřesností, nebo nejasným spojením faktů, začne o přihlášce přemýšlet. Rozhodně najde potom mnohem více sporných bodů, než když je přímočaře veden od faktu k faktu spolu se stručným a jasným vysvětlením.

MÝTUS 6. Zahraniční recenzent se zajímá jen o vědeckou stránku projektu, ne o administrativní skutečnosti (personál, rozpočet, práce se zvířaty/pacienty).

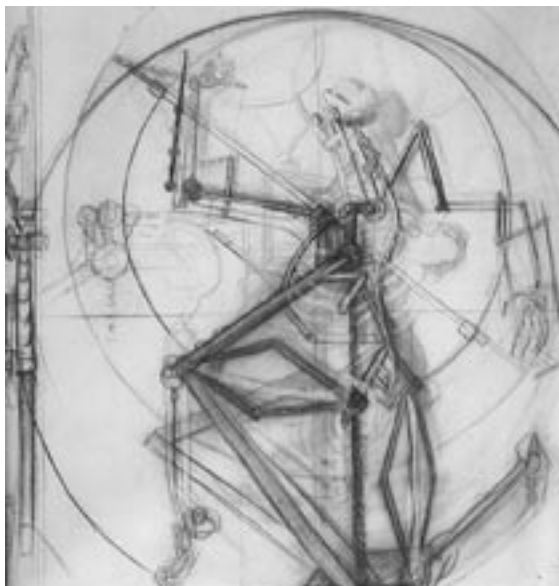
SKUTEČNOST: Vše se počítá. Rozpočet, odborné životopisy, předchozí publikační činnost, personál do grantu zavzatý, etické problémy při práci s pacienty nebo laboratorními zvířaty.

MÝTUS 7. Čím více toho slíbím udělat, tím větší má můj grant šanci obdržet financování.

SKUTEČNOST: Grant bude označen jako „overambitious“ a jako důsledek jeho hodnocení signifikantně klesne. Při plánování pokusů a týmu je třeba být naprostým realistou oběma směry. Malý tým + velký projekt = katastrofa, stejně jako neúměrně velký tým a malý projekt.

Chtěl bych připomenout, že ve výše uvedeném textu jsem postihnul pouze technické detaily psaní grantu, nikoliv odbornou stránku. NIH v tomto roce sklouzává do financování pod 10 % podaných grantových přihlášek (vloni to bylo ještě okolo 15%). Navíc, aby toto procento bylo co nejvyšší (při vší bídě), každá technická záminka je pro NIH dobrá, aby přihláška byla odmítnuta ještě před recenzním řízením. Zdá se tedy, že po sedmi tučných letech přišlo pro nás sedm hubených.

Proto přejí alespoň vám všem v Čechách úspěšné psaní grantových přihlášek a dobré financování.

ALMA MATER

OHLÉDNUTÍ
RADOSTNÁ
I NERADOSTNÁ

Prof. Karel Malý v Křesle pro Fausta

Bývalý rektor Univerzity Karlovy prof. JUDr. Karel Malý vysoce hodnotí změny, ke kterým v českém vysokém školství došlo před 15 lety. Na lednové besedě akademického klubu 1. LF UK Křeslo pro Fausta dále řekl, že v roce 1990 přijmout funkci prorektora chápal jako velkou výzvu, která se neodmítá, protože to bylo období, kdy se měnila univerzita v demokratickou instituci: připravovaly se nové zákony, obnovovaly se akademické svobody, vznikla rada vysokých škol. Bylo to také období, kdy bylo zapotřebí – přinejmenším morálně – rehabilitovat posluchače, jimž minulý režim neumožnil z politických důvodů dokončit studia.

Pokud jde o lékařské fakulty, pak snem bývalého rektora bylo vytvořit na Albertově výzkumné centrum pro všechny tři pražské lékařské fakulty, ale to by vyžadovalo integraci jejich programů. Těžkým problémem bylo udržet zdravotnický areál na Karlově a Karlově náměstí – proti požadavkům velkých investorů hájených tehdejším ministrem zdravotnictví J. Stráským univerzita velice tvrdě (a úspěšně) vystoupila.

Hovořilo se také o současných problémech univerzity. V této souvislosti JUDr. Malý prohlásil, že UK jako elitní univerzita má právo vybírat si své studenty. Navyšování počtu studentů není správný směr, UK by se měla věnovat vědě, výzkumu, výchově, udržet si přitom kontakt se studenty, což je při velkém počtu obtížné. Když byl dotázán na kutnohorský dekret z počátku 15. století, vyjádřil názor, že to byl v důsledku sporu o prebendy zásah státní moci, který vedl k provincializaci univerzity.

Další část besedy se týkala vztahu mezi právním státem a chováním společnosti. Karel Malý zdůraznil, že spíše než o tom, jak právo ovlivňuje chování společnosti, bychom měli mluvit o právní kultuře. Současný právní řád je podle něj nepřehledný, pozoruje snahu upravit vše právem, zákonem. Dr. Malý si to vysvětluje do značné míry i pozůstatky z minulého režimu, kdy se společnost řídila něčím jiným než právními normami, mezi právem a morálkou existovalo napětí. Současný stav, kdy tento rozpor stále ještě setrvává, je typický pro společnost v přechodu k právnímu státu. Záleží na tom, v jaké společnosti se právo uplatňuje – je-li společnost v úpadku, pak je v úpadku i právo. Proto zdůrazňuje, že by právo mělo být i spravedlivé, existuje i právo přirozené. To byl problém v minulosti např. Husa před kostnickým koncilem – proces probíhal podle práva, ale nebyl spravedlivý.

Prof. K. Malému také vadí, že se medicína „amerikanizuje“; zdůrazňování práv pacientů podle jeho názoru vytváří vhodné prostředí pro právníky, ačkoliv za případné pochybení lékaře nebo zařízení by nemusel vždy následovat soudní postih. Znalecké posudky nepokládá za komplikaci; nejsou nic nového, existovaly už v 16. století, poznamenal prof. K. Malý, který je v současné době ředitelem Ústavu právních dějin na Právnické fakultě v Praze.

fl

Ohlédnutí za PhDr. Vladimírem Špalkem

Jiří Šimek

Jak žil, tak odešel. Jednoho dne prostě nepřišel na svou přednášku, a to bylo poprvé za těch patnáct let, co učil na 3. lékařské fakultě. Neklid v našich duších, který jeho absence způsobila, se ukázal být oprávněný. Důvod jeho nepřítomnosti byl skutečně z nejvážnějších...

Vladimír Špalek byl především filozof v pravém slova smyslu, tedy člověk, který miluje moudrost, jejímu pěstování se vším zaujetím obětuje svůj život, a když si není jist, že má co významného říci, v klidu mlčí. Ví, že mlčení někdy hovoří víc než plané povídání. Z těchto důvodů neměl rád ty filozofy, kteří psali a mluvili jen tak, aby se ukázali. Rozlišoval příslušníky svého oboru na filozofy a „žvanily“. Toto dělení bral velice vážně a mohu dosvědčit, že nic z toho, co napsal nebo veřejně řekl, nespadlo do té druhé kategorie. Každou větu, kterou napsal buď sám nebo s někým jiným, dlouze promýšlel a tak dlouho upravoval, až vyhovovala jeho náročným požadavkům. Každou svou přednášku měl pečlivě promyšlenou, prostě přijít a povídat studentům, co

mu slina na jazyk přinese, nikdy nedokázal. Proto neměl rád postmoderní filozofii, která rozvolnila exaktnost myšlení, jeho nejmilovanějším filozofem byl F. G. Hegel jako poslední skutečně moderní filozof. Všimněme si, jak filozofové předbíhají svou dobu. Francis Bacon (1561–1626) a René Descartes (1596–1650) promýšleli principy vědy dávno předtím, než se věda stala páteří moderní společnosti. Auguste Comte (1798–1857), zakladatel pozitivizmu, zemřel půl století předtím, než pozitivizmus skutečně ovládl svět. V době, kdy moderní doba vrcholila a vědecký model světa byl široce přijímán mnohými mysliteli i obyčejnými lidmi, Edmund Husserl vypracovává svou fenomenologii postavenou na subjektivní zkušenosti a přednáší v Praze o „krizi evropských věd“. Pod jeho vlivem Jan Patočka píše v r. 1936 svou knihu Přírozený svět jako filozofický problém, ve které ukazuje konflikt vědeckého modelu světa s přirozeným, žitým světem člověka a již tehdy předpovídá to, co zakoušíme teprve nyní – střet obou světů a odklon mnoha myslitelů a obyčejných lidí od vědeckého modelu světa směrem k žitému světu zkušenosti. Vladimír Špalek, vzhledem ke své lásce k exaktnímu myšlení, zůstával věrný F. G. Hegelovi a Jana Patočku obdivoval jako filozofa, který Hegela důvěrně znal a zůstával stejně exaktní ve svém myšlení

jako on a díky tomu pro dnešního čtenáře představuje bezpečný most mezi moderní filozofií a tou, která přijde po postmoderních revizích a dekompozicích.

Povrchnost vadila Vladimíru Špalkovi nejen ve filozofii, ale všude, kde se s ní setkal. Proto byl tolik kritický k nové době a k jejím bezobsažným politickým debatám. Rád připomínal, že již Seneca tvrdil, že „co nezakazuje zákon, zakazuje stud“, a upozorňoval, jak mnoho dnes lidem chybí stud za to, co říkají a dělají. Věděl, že při absenci studu vládne ve společnosti svévole.

Ne náhodou napsal Vladimír Špalek kdysi dva texty o dialogu, ve kterém správně viděl základ současné společnosti. Dialog zůstal též hlavním motivem jeho pedagogického úsilí. Učil studenty naslouchat partnerovi v dialogu a respektovat jeho názory. Snažil se jim ukázat, že první podmínkou dialogu je nejdříve nějaký konzistentní názor mít, aby bylo co konfrontovat a respektovat. Ti nemnozí, kteří pochopili, byli mu za jeho úsilí vděční. Svě filozofické vidění světa rád odkrýval též sestřám jak při výuce, tak na jejich konferencích. Se svými vystoupeními měl až překvapivý úspěch, jeho základem byla zřejmě se sestrami sdílená starost o svět a lidi v něm. Uctívaným a milovaným pedagogem byl pro studenty univerzity třetího věku. Jeho projev na promoci absolventů U3V 18. 6. 1998 v Karolinu byl událostí toho roku. S nimi založil Klub absolventů U3V, jehož členy naučil pořádat ve vlastní režii „disputace“ s předními osobnostmi české vědy a kultury.

Nejvýznamnější a také nejúspěšnější oblastí profesionálního života Vladimíra Špalka jsou překlady významných filozofických děl. Překládat filozofická díla je nejen záslužné, ale i velice obtížné. Je totiž potřeba jak znalost jazyka, tak i dobré porozumění překládanému textu. Každý jazyk má své vlastní výrazové prostředky, proto překlad filozofického textu je zároveň i jeho interpretací. Při překladech využíval Vladimír Špalek pomoci svého přítele, germanisty Waltera Hansela, sám uplatnil svou lásku k dobré filozofii a hluboké porozumění překládaným textům. Tak vznikly odborníky vysoce uznávané překlady, které již zůstanou trvalou součástí české překladatelské kultury.

Vladimír Špalek byl tichý, skromný, nenáročný člověk, který od světa nežádal víc než klid na své přemýšlení, plat, který by umožňoval jen o trochu víc než nedůstojné přežívání a trochu vděku. Žel, realita nové doby, kterou mnoho let s nadějami očekával mu splnění ani tak skromných přání nepřinesla. Přesto, když zpětně přehlédneme život Vladimíra Špalka, můžeme s klidem konstatovat, že nebyl ani zbytečný, ani tuctový a byl i pro 3. lékařskou fakultu dost přínosný.

PhDr. Vladimír Špalek, v posledních patnácti letech učitel 3. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze, zemřel náhle dne 10. 10. 2004 ve věku teprve 58 let a bude nám chybět.

Z korespondence

Vážená paní Fleissigová,

ráda bych Vás krátce informovala o humanitárních a preventivních projektech, které byly zrealizovány v rámci studentské organizace TRIMED na podzim loňského roku a také o akcích, které v současné době připravujeme.

Záhy po zahájení akademického roku 2004/2005 jsme obnovili spolupráci s Transfuzní stanicí FNKV a uspořádali jsme soutěž pro dárcce krve z řad studentů naší fakulty. Účelem této akce je podpora činnosti transfuzní stanice a přiblížení problematiky dárcovství krve studentům. Soutěž probíhá od 15. listopadu loňského roku, ukončena bude 28. února tohoto roku a je schválena děkanem fakulty, panem doc. Svobodou. Co se týče výsledků celé akce, zatím nedisponuji přesnými údaji, ale podle informací od paní dr. Ondráčkové z oddělení péče o nové dárcce zaznamenala transfuzní stanice zvýšený zájem studentů 3. LF o dobrovolné dárcovství krve.

Další preventivně-humanitární akce, finanční sbírka, kterou členové organizací TRIMED a IFMSA uspořádali při příležitosti Světového dne boje proti AIDS ve spolupráci s organizací „Dům světla“, proběhla 1. prosince. V prostorách fakulty byly rozmístěny osvětové plakáty a letáky, které informovaly o činnosti Domu světla a nemoci AIDS vůbec. Současně mohli všichni studenti, zaměstnanci a návštěvníci fakulty symbolicky vyjádřit podporu pacientům s AIDS zakoupením červené stužky. Výtěžek z finanční sbírky, asi 3000 Kč, byl převeden na konto Domu světla.

Ve stejném období probíhala také sbírka čokolád a jiných sladkostí pro děti z Dětského domova v Říčanské ulici. Tato tradiční akce TRIMEDu se setkala s velkým ohlasem studentů i zaměstnanců. Necelé dva týdny na konci listopadu stačily k naplnění čtyř velkých krabic čokoládovými figurkami, adventními kalendáři a dalšími pochoutkami. Sladké dárky jsme předali Dětskému domovu v pátek před mikulášským víkendem.

Adventní čas proběhl ve znamení sbírky léků a vitaminů, kterou zorganizoval Jan Audrlický z TRIMEDu pro „Kampaň lidské podpory“. Akce s názvem „Pomozte Africe“ je zatím doprovázena poměrně velkým zájmem studentů.

V informační kampani jsme také informovali studenty o humanitárních nadacích, jež organizují finanční sbírky určené na pomoc oblastem postiženým ničivými záplavami v jihovýchodní Asii. Zvažovali jsme zřízení vlastní sbírky v rámci TRIMEDu, ale protože to je administrativně poměrně velmi náročná záležitost a navíc nám připadá neúčelné „rozdrobovat“ finanční příspěvky do množství malých sbírek, rozhodli jsme se nakonec upozornit studenty na existující velké sbírky (nadace Člověk v tísni, ADRA apod.).

S pozdravem Tereza Lamberská, TRIMED

Vážená paní kolegyně,

moc děkuji za zaslání časopisu s tím přetištěným článkem, potěšil mě!!! tedy ten časopis, a to ne jen za to přetištění, ale vůbec za to, jak o 17. listopadu – na rozdíl od většiny českých médií – referoval.

Mějte se krásně v novém roce

Martin Putna

Vážená Mgr. Fleissigová,

mnohokrát děkuji za časopis Vita nostra, který jsme od Vás jako Studentská rada obdrželi. Je to nejzajímavější odborný časopis, který se mi za poslední dobu dostal do ruky. Celková koncepce, v níž kromě odborných témat sledujete i témata obecně společenská, je naprosto výjimečná a studenti 3. LF mohou být rádi, že takový časopis mají.

Zajímalo by mě, zda by bylo možné zakoupit od Vás nějaké výtisky revue 4 či případně starších čísel.

Ocenil jsem pozornost, kterou jste věnovali studentským akcím k 17. listopadu, a tak jsem si říkal, že by Vás možná mohl zajímat e-mail, který jsme rozesílali lidem, kteří nám během těchto akcí na sebe napsali kontakt.

*Rostislav Valvoda
předseda SR FF UK*

Vážení a milí přátelé,

po více než měsíci od patnáctého výročí 17. listopadu 1989 se Vám ozýváme, abychom Vám poděkovali za podpisy pod studentské prohlášení a případně také za účast na průvodu z Albertova na Václavské náměstí. Ačkoli média přinesla o akci převážně zkreslující zprávy, bylo pro nás povzbuzující, že se sešlo více než tři tisíce „nelhostejných“ lidí různých povolání z různých míst České republiky. Přinejmenším se ukázalo, že v této zemi existuje nemalý potenciál těch, kteří jsou ochotni společně se zasadit o zlepšení daného stavu věcí. Neradi bychom, aby tento potenciál zůstal nevyužitý, a chceme proto v naší aktivitě pokračovat.

Když jsme v našem prohlášení zdůrazňovali, že v této zemi klesá zájem o věci veřejné, uvědomovali jsme si, že je to z velké části proto, že politika se místo správy věcí veřejných čím dál víc stává nechutnou hrou rozmanitých zájmových skupin,

navenek lépe či hůře viditelných. Politika je pro normálního občana čím dál víc neprůhlednou záležitostí, věcí „těch nahoře“. Malým krokem k pozvednutí klesající politické kultury může být zbavení našich poslanců některých nesmyslných výsad, v první řadě doživotní beztrestnosti za činy, které spáchali v době svého mandátu (Ústava ČR, čl. 27/4: „Poslance ani senátora nelze trestně stíhat bez souhlasu komory, jejímž je členem. Odepře-li komora souhlas, je trestní stíhání navždy vyloučeno.“), což podstatně živí nebezpečné uvažování, že si mohou dovolit všechno. Chceme předložit tento požadavek předsedům našich největších politických stran, aby se k němu veřejně vyjádřili. Budeme se tak snažit vytvořit občanský tlak, který by v nejlepším případě vedl ke změně ústavy.

Budeme samozřejmě velmi rádi, když se k našim aktivitám připojíte.

Za organizátory

Jan Hron, student Filozofické fakulty UK

Kdyby tisíc panisků...

Marie Fleissigová

Jednoho léta jsem několikrát za sebou slyšela na venkovských lukách nebo i v předměstském hájku flétnu a občas jsem i zahlédla mladého pištce, někdy dokonce renesančně ustrojeného. Celkem logicky mně na mysl vytanul Faun nebo možná spíše ochránce stád a luk, Pan, a jeho mladí pomocníci, paniskové. Tak líbezně totiž zněly výkony flétnistů venku v letním podvečeru. Letos v lednu jsem však byla na koncertě, kde dvě desítky mladých panisků, tedy žáků hudební školy, jeden po druhém předváděly své umění rodičům a jejich zákonným zástupcům. Jenže snad proto, že to byli paniskové pouze prostřední anebo že jim letní vlahý a provoněný vzduch svědčí více než koncertní sál v zasněžené Praze, zvuky, které vyluzovaly, nezněly vždy právě libě. Totiž: to, že někdy nezněly libě, v žádném případě neplatilo u žádného z diváků pro „to naše“ dítě, jeho hra naopak svědčila přímo o genialitě, když jsme si my rodiče a prarodiče připomněli jeho začátky a usilovný trénink.

Pro své potomky jsme totiž ochotni sledovat leccos, od besídky v mateřské škole až po veslařské závody; na škále náročnosti pro diváky se flétnový koncert řadí spolu s recitací a folklorními tanečky někam doprostřed; nejpohodlnější mi připadala výstava keramických prací, zato nejnáročnější pro mne byl 26. 11. 1989 hokejový turnaj v Mostě, protože místo abych „dělala revoluci“ na letenské pláni,

poslouchala jsem ve studeném špinavém bufetu řeči o gólech, faulech, bodyčecích...

Chodíme na koncerty, na výstavy, folklorní festivaly a jiné akce rádi a s nadějí, že tak naše děti nebudou zlobit, protože jinak kdoví, co by z nich mohlo vyrůst.

Jenže...

Jedna moje spolužačka (ze střední školy) sepsala knížku o čtvrti, kde většinu života žije, o Podskalí. Přiznává se v ní, že v dětství chodila na hrušky do botanické zahrady a prozrazuje, kde se daly nalákat jaké kvetoucí větve. Takže vlastně páchala polní puch – ale vyrostla dobře, vystudovala přírodovědeckou fakultu a až do důchodu na ní také učila.

Jiný můj spolužák, z fakulty, je zase autorem knížky o střední škole – gymnázia v Dušní ulici v Praze. A tam jsem se dočetla o bohu Karlovi a o Jobech:

Bůh Karel byla kamenná koule ze zámecké rampy, kterou studenti někdy před půlstoletím (říkali si Jobové) dotáhli do školy z řepné brigády, vystavili ji ve třídě a prohlásili ji bohem Karlem a jako skutečnému božstvu pak přinášeli obětiny: koš na odpadky pruhovaný z kina Olympic, 2 sady hracích karet z hospody Kynžvart, opěradlo ze sedadla z Vinohradského divadla, sadu splachovadel z pražských divadel, cedule „Půjčuji kukátko“, „Lože 17“, „Parkoviště“, „Neničte“ atd. atd. Po sporech s kvintány byl septimánům jejich fetiš zabaven. Studenti se bránili, sepisovali petici, požadující navrácení boha Karla a svůj požadavek podporovali tím, že odmítali komunikovat s profesory, nanejvýš bojkotovali zkoušení. Pedagogové zareagovali překvapivě moudře, někteří totiž studenti podpořili. Třídní profesor to odůvodnil: „Jsem pro každého boha, který podporuje morální odolnost a zlepšuje prospěch, a proto se připojuji k žádosti o vrácení třídě VII. A.“ Profesor kreslení byl stručnější: „Doporučuji vrácení, protože fetiš je neškodný a lepší než např. živá myš.“ Bůh Karel byl vrácen, studenti neskončili v káznici, pokračovali ve svém vzdělávání a úspěšně. Jeden vyučuje stomatologii v Praze, druhý patologii v americkém Houstonu, třetí učí chemii, čtvrtý pracuje jako biochemik a pátý jako inženýr chemie.

Zřejmě se vyplatil přístup třídního, který pochopil, že je třeba pomoci všemu, co podporuje morální odolnost a zlepšuje prospěch. Jestli hraní na flétnu pomůže i mému potomkovi, pak s radostí půjdu zase na další koncert. A jestli to v dnešní době podivných mravů pomůže získat mravní odolnost i dalším dětem, pak zatoužím: kdyby tak tisíc panisků...

ZDRAVÍ

SPOLEČNOST
PREVENCE

“Freedom from torture” as a precondition for democracy

Human Rights in development efforts

Bent Sørensen

The United Nations World Congress on Human Rights in Vienna in 1993

Especially after the United Nations World Congress on Human Rights in Vienna in 1993 a universal recognition of the close connection between development and human rights has emerged. The final document of the Vienna conference was passed by consensus by all 161 participating nations. It therefore has an extraordinarily high status and can almost be considered a “constitution” adopted by all nations.

In article 5 of the final document it is underlined that “All human rights are

- universal
- indivisible
- interdependent and
- interrelated.”

This is the case for the individual human rights:

- civil rights for the
- socio-economic rights, which were the rights given the highest priority by the former Eastern Bloc countries as well as for the newly added
- right to development, which was confirmed at the conference.

The connection which is declared in article 5 (see above) means that the latter right – the right to development – is only possible if the other two civil rights and socio-economic rights – are included in all development planning. It seems to be a *conditio sine qua non*.

Niels Helveg Petersen

The Danish Foreign Minister, Niels Helveg Petersen, touched upon the same subjects when he formulated and presented the four areas to which Denmark gives the highest priority in the membership of the United Nations Commission for Human Rights from 1996:

1. freedom from torture
2. right to development
3. right of indigenous people
4. strengthening of the Human Rights Centre in Geneva.

In article 8 of the Vienna Declaration it is stated as follows: “Democracy, development and respect for human rights and fundamental freedoms are interdependent and mutually reinforcing. Democracy is based on the freely expressed will of the people to determine their own political, economic, social and cultural systems and

their full participation in all aspects of their lives.” I take the liberty of formulating it like this: “a necessity for development is democracy based on human rights”.

First phase: free elections

The first phase of this work has been the support of free elections – as free elections in actual fact are the essence of democracy. Much effort has been put into this work which in the majority of cases has been successful. However, free elections are quite often followed by a period of disappointment in the population. People expected free elections to act as a magic formula which would instantly solve all problems. In some cases the disappointment was so great that the population wished itself back to earlier times. Unrest, demonstrations, and a decrease in the standards of living are often the first direct results of free elections.

Second phase: after the implementation of free elections

The international organisations are relying more and more on the second phase, the support after the implementation of free elections: the right to development. Over the years there has been intense debate as to how this support, which is the support of a right, should be given, and the debate is ongoing. In my opinion it is valuable to introduce the two other human rights here, as the three human rights here, as the three human rights are indivisible, interdependent, interrelated and reinforce each other.

Socio-economic rights

Socio-economic rights can for example be realized in the legislation. Three main areas can be observed in almost all developing countries:

1. The need for fair land reforms, i. e. land reforms which on fair conditions allocate people a piece of land large enough for them to make a living from.
2. Penal law (which of course is also a civil right). In addition to having a legislation which people understand and find fair, the judicial system must also function in practice. The police and the prison service must function, and people must know that they do so.
3. Impunity is an important and sensitive question for all countries. There is no single solution to problems, but it is important to be aware that the problems exist.

Civil rights

The most important part is “the human factor” (Graham Greene), civil rights. The challenges faced by a population after free elections are substantial:

They have to participate. They must understand that placing a cross on a voting card does not suffice. It is up to them to participate, every day. Participation will enable the creation of a local bureaucracy. Many people argue against bureaucracy

– I defend it. It is a well-known fact that the opposite of bureaucracy is anarchy. It is necessary to create some common rules which have to be complied with. A possible result of this is a stable middle class. It is characteristic that tyrannies always have an upper class and an under class. Democracies have a middle class.

Torture

The development of the above mentioned concepts requires many things. Partly, of course, that people are taught about them. Partly, that they are able to receive education. The latter is often overlooked. Exactly that part of the population which will be responsible for the development is that part, which was oppressed by the previous regime. Oppressed with all forms of organized violence, including violence in its most extreme form: torture. The groups in question are often very large. For example: Guatemala. During 36 years of civil war more than 1 million people were displaced, 125,000 were killed for political reasons and without the form of law, and 46,000 people disappeared. The survivors and the relatives of the dead are all marked by this torture and organized violence. If they do not receive treatment they will not be able to learn and will be unable to participate.

How this treatment should be depends on many things: the culture, the structure of the society, the number of people who need treatment etc., but there are some common features. There is a basic way of reacting to violence. If society shall function, people must receive treatment or counselling. The easiest way of doing this is by establishing rehabilitation centres for victims of torture. Such a centre would act as a centre of knowledge, a nucleus from which different kinds of treatment could be disseminated in the population.

Freedom from torture

Civil rights, socio-economic rights and the right to development are universal, indivisible, interdependent and interrelated. However, if there is not “Freedom from torture” none of the other rights will materialize. The people who were to fight for these rights, would be unable to fight. Torture is the strongest weapon against democracy. One of the most important preconditions (the most important?) for the creation of a stable democracy and the right to development is freedom from torture, and treatment and counselling of those who have been tortured.

Bent Sørensen, Professor, MD, DMSc Vice-Chairman of the UN Committee against Torture (CAT) • Member of Council of Europe’s Committee for the Prevention of Torture (CPT) • Expert to the European Union’s Multiannual Programme for the Promotion of Human Rights in Central America • Chairman of the Board of Rehabilitation and Research Centre for Torture Victims (RCT) from 1984–90.

Očkování

Doc. MUDr. Ivan Novák, CSc.

Očkování a kukačky

Infekční nemoci jsou staré jako lidstvo samo. V egyptských pyramidách, jejichž stavba se datuje kolem r. 1 400 před naším letopočtem, je vyobrazen otrok s obrnou dolních končetin, jež vypadá jako po postižení poliomyelitidou. Na některých mumiích ze stejného období, ale i na ostatcích Ramsese V. (kolem 1 100 před naším letopočtem), se nacházejí zřejmě variolou způsobené morfy. Písemné zmínky o variole lze nalézt v asijských pramenech v prvních stoletích našeho letopočtu. Lidstvo se snažilo zápasit s infekcí různými kuriózními a bizarními postupy, ale i zcela současnými metodami – izolace nemocných, rychlá likvidace nakažených zemřelých.

Na konci 18. století si všímavý anglický vědec Edward Jenner všiml, že ošetřovatelky dojníc, jež prodělaly kravské neštovice, při epidemiích varioly bičujících tehdejší populace ne onemocní, a úspěšně očkoval virem kravských neštovic opuštěného sirotka. Zatímco některé kuriózní nešvary jako kouření se rozšířily masově Evropou během desítek let po návratu Kolumbových mořeplavců z Nového světa, trvalo lidstvu téměř 200 let, než pomocí Jennerova objevu variolu vymýtilo. On sám byl ostatně považován současníky za nebezpečného podivína a byl zvolen členem Britské královské akademie za své objevy týkající se kukaček.

Na další pokroky v očkování bylo nutno čekat až do konce 19. století a jsou spojeny se jmény velikánů medicínské historie: Widala, Kocha a především Pasteura. Pasteur první odhalil podstatu imunizace: Nemoc vyvolávající mikroorganismus, oslaben a vpraven do těla lidského těla, vyvolá obrannou imunitní reakci (jak on sám říkal „tichou nemoc“), která pak zůstává ochranou proti infekci způsobované tímto mikroorganismem, někdy po celý život. Předvedl poté praktickou ukázkou této teorie v roce 1885, kdy očkoval Josefa Meistera těžce prokousaného vzteklým psem vakcínou získanou z králíčí míchy, která byla již užívána při imunizaci psů. Tedy první úspěšná postexpoziční vakcinace. Očkování zvířat je nedílnou součástí boje lidstva s infekcí. Díky vakcinaci divoce žijících rezervoárů vztekliny, především lišek, nebyl u nás již po léta zaznamenán případ vztekliny u člověka.

Prvních třicet let 20. století přináší vakcíny proti TBC, choleře, tyfu, záškrtu, te-

tanu, černému kašli. Je ctí našeho zdravotnictví, že nikdy dlouho netrvalo a vakcíny byly zaváděny i u nás. V současné době je více než 95 % naší dvoumilionové dětské populace do 18 let očkováno tak, jak doporučuje Světová zdravotnická organizace. I když u nás jsou mezi dětmi TBC a spalniček jen desítky případů ročně, patří tyto nemoci stále mezi pět největších zabijáků lidstva.

Očkování – ještě vážné téma?

Tedy vyhraná bitva. Choroby budou eradikovány a proč tedy se očkováním zabývat? Navíc ve věku mocných antibiotik... A právě. V posledním desetiletí se neobjevil žádný klíčový průlom ve vývoji antibiotik, žádná významná široce užitelná nová rodina antibiotik, jako třeba aminoglykosidy. Zhýčkaná lékařská veřejnost, rozmazlovaná farmaceutickými firmami, začala antibiotiky plýtvat. A lékaři nejsou sami – antibiotika a chemické látky jim podobné jsou užívány, ale i zneužívány nejen veterináři, ale i výrobci potravin.

Antibiotikum, ještě v sedmdesátých letech neporazitelný vítěz v soubojích s bakteriemi, ztrácí lesk. Bakterie mnoha způsoby nabyly schopnosti, jak se antibiotikům bránit a dokáží si je bohužel vzájemně předávat. Právě některé státy s vysokou úrovní technologie (USA a středomořské státy EU) mají vážné problémy s rezistencí bakterií proti antibiotikům (na penicilin rezistentní *Streptococcus pneumoniae*, na meticilin rezistentní *Staphylococcus pyogenes*...). Někteří odborníci zabývající se rezistencí bakterií k antibiotikům (mimořádně – čeští mikrobiologové vedení na tomto poli Pavlou Urbáškovou ze Státního zdravotního ústavu patří v tomto ohledu ke světové špičce) tvrdí, že rezistence bakterií k antibiotikům bude za 10 let větším problémem než kardiovaskulární choroby a zhoubné bujení dohromady.

Zde se otevírá další prostor pro očkování. Prakticky před našima očima díky očkování mizí smrtelné infekce vyvolané *Haemophilus influenzae*, sérotyp *b*. Tato bakterie ještě před 4 lety způsobovala stovky smrtelné nebezpečných infekcí u dětí do 5 let života. Za rok po 1. červenci 2006, po pěti letech plošného očkování kojenců a batolat, se stanou hemofilové infekce raritní nemocí imunodeficitních dospělých, kteří stejně jako děti do pěti let života nejsou schopni tvořit v dostatečné míře IgG₂, hlavní obranný mechanismus proti rozhodující antigenní složce hemofilů – polyribitol-ribosylfosfátu. Zmizí klasická diagnóza pediatrické intenzivní péče – epiglottitis acuta. V posledním desetiletí minulého století jsme jich léčili na JIP pediatrické kliniky IPVZ v Thomayerově nemocnici více než 60. Žádné dítě nezemřelo, ale v České republice ve stejném období se udusily desítky dětí... Se smrtelnými hemofilovými infekcemi zmizí část „práce“ pro betalaktámová antibiotika... Rezistenci *Streptococcus pneumoniae* na penicilin může řešit očkování proti této bakterii, i když na rozdíl od hemofila je komplikováno množstvím sérotypů bakterie, jež mohou pneumokokové infekce vyvolávat (vakcíny musí být sedmi a více valentní). Nejde jen o bakterii vyvolávající hnisavý zánět středního ucha, ale třeba i hnisavé meningitidy.

Filipiky proti očkování a odpovědi na ně

Zatímco tisíce vědců na celém světě vymýšlejí nové vakcíny, které jsou výsledkem pokroku genetiky a molekulární biologie (rekombinantní živé vektory, geneticky modifikované patogeny, DNA vakcíny, anti-idiotopové vakcíny), vedou po desetiletí různé skupiny lidí trvalý boj proti očkování. Operují různými argumenty, z nichž některé jsou dětinsky hloupé – *prodělaná nemoc je lepší než očkování* (možná, ale třeba na černý kašel umírají v některých zemích EU ještě stále desítky dětí), jiné se tváří sofistikovaně – *počet komplikací po očkování přesahuje počet úmrtí na nemoci* (vážné komplikace očkování proti spalničkám činí 1 případ na 1 000 000 očkovaných, ale při epidemiích spalniček umíraly u nás stovky a umírají ještě stále ve světě ročně statisíce dětí) a některé se tváří až vědecky – *porušení rovnováhy mezi Th_1 a Th_2 lymfocyty při imunitních pochodech*.

Naštěstí na přelomu tisíciletí existuje něco jako medicína opírající se o fakta. Ta přináší přesvědčivé důkazy o tom, že prospěch z očkování jak pro jednotlivou lidskou bytost, tak i pro lidstvo přesahuje milionásobně vedlejší účinky a zdravotní komplikace očkování. Také tvrzení o „nesvobodě, donucování a porušování práv dětí a rodičů“ neobstojí nejen jako falešné, ale nebezpečné pro dítě i pro společnost. Proč mám mít právo svobodně rozhodnout o tom, že mé dítě má zemřít na nemoc, proti níž jsou ostatní děti očkovány a přitom ještě nakazit mladší dítě ze sousedství, které zatím, s ohledem na věk, na očkování čeká? Svobodu vidím v tom, že mohu dát rodičům na vybranou různá schémata očkování a různé vakcíny, jež třeba dítěti ušetří vpichy (tzv. hexavakcína sdružující antigeny proti difterii, tetanu, pertussi, hemofilu, žlutence B a poliomyelitis ušetří dětem tři vpichy a čtyři další návštěvy lékaře do dvou let proti běžnému očkovacímu schématu) nebo mají méně komplikací (opět hexavakcíny obsahující nebuněčnou, acelulární, komponentu proti pertussi a neživou, intramuskulární vakcínu proti poliomyelitis, mají až desetkrát méně běžných vedlejších projevů očkování – horečka, bolestivý vpich, zarudnutí v místě očkování...). Tyto vakcíny zatím musí rodiče hradit, ale při trpělivé a věcné diskusi s rodiči se ukazuje, že tuto možnost zvolily v minulém roce tisíce rodičů.

V dnešním globálním světě neplatí ani námitka, že *není-li infekce, jako třeba záškrt, po desetiletí na našem území zachycena, je přece možno přestat očkovat*. Omyl! Infekce sem může být zavlečena migranty třeba ze zemí bývalého Sovětského svazu, kde se opět objevují statistické epidemie záškrtu. Tak tomu bylo nedávno v Německé spolkové republice.

Závěrem

Již více než deset let působím i jako praktický lékař pro děti a dorost. Ve chvíli, kdy očkuji dítě proti infekčním chorobám, myslím na to, že v oněch 0,5 ml očkovací látce je koncentrováno více než 200leté úsilí geniálních osobností, dělníků vědy

i laborantů u výrobních pásů. Díky často jediné injekci chráním dítě před nemocí, která je smrtelně nebezpečná a s níž jsem během více než třicetileté práce na pediatrických jednotkách intenzivní péče sváděl souboj, třeba invazivní infekce vyvolané *Haemophilus influenzae*, sérotyp *b*.

Vždy jsem učil své žáky, jsou-li na rozpacích, zda dítěti mají udělat to či ono, zda je to správné, nutné, zda to není invazivní atd., aby uvážili, zda by tak postupovali i u vlastního dítěte. Můj roční vnuk byl zatím očkován třikrát hexavakcínou a kromě běžného očkovacího schématu při užívání vakcín s acelulární pertussí bude očkován, až přijde správný čas, navíc konjugovanou vakcínou proti meningokoku C a vakcínou proti hepatitidě vyvolané virem A.

Tak je to správné.

Dětská prostituce

MUDr. Eva Vaníčková, CSc.

Prostituce není nejstarším řemeslem na světě, nicméně je to velmi staré povolání, kterým se zabývaly zvláště ženy. Historie prostituce je vlastně historií dětské prostituce, protože dítětem je v současné době označována každá lidská bytost mladší 18 let a z literatury či jiných pásemných záznamů se dozvídáme o prostitutkách starých sotva 12, 15 let. Nejstarším – 4000 let – literárním dokladem je Epos o Gilgamešovi, jehož ústřední hrdinkou je prostitutka. V Římě psal na přelomu letopočtu Ovidius „Umění milovat“, v Indii pokračoval o 300 let později Vátsjájana podobným dílem „Kámasútrou“. Oba texty lze chápat jako příručky k prostituci a milostnému umění.

Prostituce byla přítomná ve většině kulturních společenstvích v průběhu jejich historického vývoje a vždy byla přítomná v několika podobách, minimálně ve dvou vyhraněných, mezi kterými oscilovala řada podtypů. Na jedné straně byla prostituce pouliční, vždy ztotožňovaná s životem na okraji společnosti, a na straně druhé existovala prostituce luxusní, vyhraněná pro nejvyšší společenské vrstvy.

Prostituce patřila jednoznačně k běžnému obrazu života a za společenské odmítnutí a vykázaní za hradby měst vděčila rozsáhlým epidemiím syfilitidy, které provázely středověk. Francouzi nemoci říkali mal de Naples, v Itálii a Anglii se hovořilo o francouzských neštovicích, Turci se domnívali, že se jedná o nemoc křesťanů, Číňané se domnívali, že jde o portugalskou nemoc. Ve druhé polovině 16. století se v Evropě morální obrození společnosti silně uchytilo a je vnímáno také jako důsledek strachu ze syfilitidy. Proto také byla většina veřejných sexuálních institucí uzavřena a pro chudé dívky, které se živily prostitucí, byly zakládány kláštery, tzv.

Magdalénské domovy, kde se učily vařit a starat o domácnost. Není bez zajímavosti, že s vymyšlenou historkou o erotických eskapádách se do těchto domovů uchýlovala řada chudých dívek, které byly bez obživy.

Prostituce vyhrazená bohatým vrstvám provázela prostituci chudých a patřily k sobě jako rub a líc téže mince. Zhruba od 16. století se jim dostává pojmenování kurtizána. Kurtizány byly ženy, které se pohybovaly v nejvyšších a nejelegantnějších kruzích, byly krásné, vzdělané, moudré a v erotice nebývalým způsobem sebevědomé. V renesanci se staly představitelkami ženského ideálu. Např. francouzský král František I. měl několik milenek a jeho sestra Markéta Navarrská učinila kurtizány nesmrtelnými ve své knize Heptameron. Jednou z nejznámějších a vlivných metres je Jeane-Antoinette Poison, která se stala milenkou krále Ludvíka XV., který ji povýšil na markýzu. Od té doby je známá jako madame de Pompadour. Ta měla velkou politickou moc, udávala módní trend a až do dnešních dnů se užívá označení účesů, oblečení a jiných doplňků jejím jménem.

V sedmdesátých letech devatenáctého století přijala celá Evropa a převážná část světa s výjimkou USA, Číny a dalších zemí tzv. reglementaci. Je to dílčí řešení a kontrola prostituce, které zavádí pravidelnou lékařskou kontrolu a registraci prostitutek.

Období reglementace bylo vystřídáno abolicionismem, kdy byla více zdůrazňována skutečnost, že status prostitutky v sobě nese i riziko trvalého vyloučení a definitivního rozchodu s daným sociálním útvarem. Se silným humanistickým nábojem se stal jedním z propagátorů abolicionismu v době své univerzitní kariéry Tomáš Garrigue Masaryk a dal mu teoretické základy. Odmítl pojetí prostituce jako přirozeného zla či sociální potřeby a označil ji za zlo, proti kterému se společnost musí bránit. Za hlavní prostředky obrany považoval mravní výchovu. V roce 1922 byla reglementace zrušena.

Za druhé světové války v Německu i v okupovaných zemích byla zavedena kontrola prostituce i volných sexuálních vztahů. Roku 1949 navázala na abolicionistické snahy Společnosti národů její dědičná organizace Organizace spojených národů, když 2. února její Valné shromáždění přijalo Konvenci o boji proti zneužívání lidských bytostí a vykořisťování blízkého prostituci. Konvenci ratifikovala většina zemí včetně Československa. V poválečném období byl v roce 1950 přijat trestní zákon, který prostituci vnímal jako přestupek proti mravnosti. Novela trestního zákona z roku 1961 vytvořila skutkovou podstatu trestného činu „příživnictví“ a prostituce tak pozbyla trestnosti, trestné zůstaly jen trestné činy kuplířství, obchodování se ženami a dětská prostituce.

V současné době se stal sexbyznys moderním odvětvím podnikání, prostituci se věnují tradičně ženy bez vzdělání a možného úspěchu na pracovním trhu, stále více se zapojují ženy ze střední vrstvy, které jsou hnány potřebou zvýšit životní standard rodiny, ale také dobře situované vdané ženy, pro které je formou cesty

k dobrodružství, a vysokoškolsky vzdělané ženy, které tuto cestu volí jako způsob dosažení úspěchu. Řada žen se prostituci věnuje jako druhé výdělečné činnosti, odjíždí na víkend či týden na druhý konec republiky nebo pracují na druhou směnu v zařízeních, kde nehrozí jejich odhalení, např. erotické linky, služba pro cizince atd. Kvalifikované odhady odborníků předpokládají, že se v ČR výhradně prostitucí živí asi 20000–30000 žen.

V posledních 15 letech se zcela změnila situace v mužské prostituci. Tradiční zájem o krásné mladíky existuje od dob antiky, nesahá-li dále, a většinou byl synonymem pro homosexuální prostituci, přestože pozvolně stoupající zájem žen o mladé milence znamenal také mužskou heterosexuální prostituci. Tito muži se nepovažovali za prostitutky a přijímali označení gigolové. Právě tato forma prostituce se výrazně mění, stoupá zájem žen o mužské prostitutky.

Ve stejném období také významně stoupl počet dětí živících se prostitucí, a to na celém světě. Odhaduje se, že v ČR se živí prostitucí 4000 dětí. Mezi základní rizikové faktory dětské prostituce patří nenaplnění základních potřeb dětí, chudoba, osobní zkušenost s krutým násilím v útlém dětství a také systémové násilí, kterému se nepodaří předejít v průběhu pobytu dítěte v dětském domově či výchovném ústavu.

Opakované studie realizované mezi dětmi ukazují jejich poměrně vysokou míru potenciálního souhlasu s dráhou prostituce v případě nouze. Dětská prostituce jako jedna z forem sociálně patologického chování je chování preventabilní, a proto překvapuje opakovaně a dlouhodobě konstatovaný nedostatek sexuální výchovy v rodinách i školách, deficit lidskoprávní výchovy a v kontaktu s dětmi přetrvávající zneužívání moci v rámci komunikace. Vybavenost dětí informacemi a osvojení určitých sociálních dovedností je důležitou součástí primární prevence, kde pod vlivem informací se zvyšuje senzitivita vůči působení v praktickém životě a nové kompetence přispívají ke kvalitě života a vytvoření osobního plánu bezpečí. Dětská prostituce je často přímo svázána a propojena s nadužíváním drog. Také naše studie potvrzují, že nejčastěji uvedenou příčinou vedoucí děti k prostituci je právě možnost získat peníze na drogy. Stejně poznatky mají i ostatní evropské země.

Dětská prostituce, stejně jako prostituce dospělých, je často propojena na obchodování s dětmi, a to i v našich kulturních podmínkách. Je zajímavé, že převážná většina dospělé populace si tuto skutečnost nepřipouští, domnívají se, že s dětmi se obchoduje jenom v Asii nebo Jižní Americe. Anketa dospělé populace ve všech původních patnácti evropských zemích a dílčí sonda, kterou jsme realizovali v roce 2003 v Praze, ukázala naprosto falešné vnímání dětské prostituce.

Ve všech zemích jsou přijímány strategie na podporu a ochranu dětí a také u nás byla přijata koncepce Národního akčního plánu proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí a Národní strategie boje proti obchodování s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování. (www.mvcr.cz)

TEXT

MEDICÍNMAN
PAVEL PAFKO

Pavel Pafko

Medicínmani a ti druzí

Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2004. Ukázky

Pacient

Pacient, nebo případ?

V Německu jsem kdysi slyšel vtip:

Pán přijde za lékařem a povídá:

„Pane profesore, pamatujete se na mě?“

„Nepamatuju.“

„No přece Müller!“

„Müller? Nepamatuju.“

Načež ten člověk spustí kalhoty, ukáže zadek a doktor zvolá: „Jo, Müller! Heme-roidy! Jak bych se nepamatoval!“

Klinikou nám každý rok projdou asi tři tisíce lidí. Za deset let je to třicet tisíc lidí, za čtyřicet let víc než sto tisíc. Ukažte mi člověka, který by si všechny pamatoval. Samozřejmě hlídám nemocného v době, kdy hrozí pooperační komplikace. Ale dál? Zpravidla do dvou tří měsíců na něj zapomenu a po pěti letech už vůbec nevím, že jsem se s ním kdy setkal.

Zní to možná necitlivě, ale taková je realita.

Profesor Jirásek kdysi hlásal: „Chirurg má operovaného sledovat až do hrobu.“ (Těžko říci, zda mínil pacientův, či svůj.) Jistěže, tak vypadá ideální vztah lékaře a nemocného, pacient by pro nás neměl být jen epizodní záležitostí. Dá se ale o něčem takovém při současném tempu a specializaci v medicíně ještě vůbec mluvit?

U nás na chirurgii je dnes průměrná doba hospitalizace šest dnů. A počítejme: Lékař se zastaví při vizitě u jedné postele tak na dvě tři minuty. Než jde domů, měl by s pacientem zase promluvit, ale i to obvykle bývají, řekněme, tři minuty. Za den šest minut face to face. Za šest dnů šestkrát šest čili třicet šest minut. Něco přes půl hodiny je lékař s pacientem v bezprostředním kontaktu, nepočítám-li čas, kdy studuje jeho dokumentaci.

Jak můžeme někoho za půl hodiny poznat? Srovnajme si, že s někým dva roky chodíme, pak se vezmeme, a přemýšlíme, jestli to bylo dobře. Troufl by si někdo jít po půlhodině k oltářím?

Jenže lékař za těch třicet minut musí pacientovi sdělit tak závažné věci, jako že například přijde o prs nebo o končetinu, že mu musí udělat střešní vývod, anebo že se s tím už nedá vůbec nic dělat. Mohu vědět, jak ten člověk, kterého sotva znám, zareaguje? To bych musel být bůh.

Jistě je snad drsné připustit, že mi mnohé okolnosti pacientova života unikají, že nic nevím o jeho rodině, práci, radostech, zklamáních, obavách. Ale na druhé straně mě někdy napadá, jestli to vlastně není dobře, protože by to mohlo poznamenat moje rozhodování a konání. To je také důvod, proč se nedoporučuje operovat své nejbližší, ačkoliv to žádný zákon nezakazuje. Emoce může špatně vést chirurgovu ruku. Je tedy svým způsobem zdravé, když nevidím celé to pozadí. Nevím, že tenhle pan Vomáčka má doma tři nezaopatřené děti, jeho žena čeká čtvrté a celá rodina je závislá na jeho platu. Byl bych daleko nervóznější, než když je pan Vomáčka pro mě prostě pacient, kterého je třeba operovat.

Teoreticky dnes existují dvě podoby vztahu mezi lékařem a pacientem. Partnerský, tedy jakoby moderní, a paternalistický, táhnoucí se od Hippokrata.

Obojí absolutně vzato je hloupost. Ani v tomto případě se totiž skutečnost neskládá jen z černé nebo bílé, ale je tu celá škála odstínů.

Ale ať už se ve vztahu pacient–lékař rozhodneme pro partnerský přístup, nebo zvolíme paternalistický, základem musí zůstat důvěra.

Čtl jsem, jak v Maďarsku na poštách cvičili ženy za přepážkou v „prvním pohledu“. Ten je podle psychologů pro vztah zaměstnance a zákazníka údajně nejdůležitější. Důvěra pacienta v lékaře je nesmírně důležitá a rád bych připomněl její roli především v případě neúspěšného léčení, kdy právě ona rozhoduje o morálním kreditu chirurga v očích pacienta. Nikoliv jakési pochybné alibi, že lékař nemocného před operací informoval o všech možných komplikacích a že tedy pacient o možném neúspěchu léčení předem věděl, a přesto souhlasil. Pravdou totiž zůstává, že ne na všechny případné komplikace si lékař při rozhovoru s pacientem před operací vzpomene, ba často je ani nemůže předpokládat. Dovedeno do krajnosti – pak bychom nesměli zapomenout pokaždé uvést ani tu nejzávažnější, absolutní komplikaci, a každého nemocného bychom museli upozornit, že při zákroku může zemřít, vždyť například embolie může přijít i po celkem banální operaci. Otázkou ale zůstává, zda bychom pacienta takto vůbec přiměli ke spolupráci – a bez ní se léčba neobejde.

Na problém, co a kolik toho nemocnému říci, narazíme i v situacích, kdy zjistíme, že prognóza nemoci a jejího léčení je neslučitelná s dalším životem pacienta. Mohlo by se zdát, že lékaři a pacienti, kteří preferují moderní partnerský vztah, mají problém plně pravdy vyřešen.

Je však otázka – jaký je hlavní cíl informování pacienta? Chceme přece především, aby se léčby aktivně zúčastnil. Je tedy zdůvodnitelné eticky, když před ním část pravdy zatajíme? Podle svého přesvědčení jednoznačně odpovídám, že ano. Ostatně i evropská úmluva o ochraně lidských práv v biomedicíně říká: „Ve výjimečných případech může lékař v nezbytném rozsahu zdržet informaci o nepříznivé diagnóze nebo prognóze, lze-li důvodně předpokládat, že by úplná informace mohla pacientovi způsobit závažnou újmu.“

V naší současné situaci ovšem musíme občas zdržet také informace o okolnostech, které sice nemají medicínský charakter, ale určují, například ekonomicky, léčebný postup pracoviště – ne vždy pro pacienta stoprocentně adekvátní.

Příklad? Určitá diagnóza vyžaduje určitý zákrok. Na klinice sice víme, co by bylo optimální, ale chybí nám pro to vybavení, na něž nemáme peníze. Podle lékařské etiky by osobní zájem pacienta měl mít přednost, ale ekonomická realita našeho zdravotnictví nám v tomto smyslu svazuje ruce. Možná by bylo morální to pacientovi přiznat, ale pomůžeme mu tak? Tvrdím, že ne, pokud nemá jinou volbu, naopak, mohli bychom ho psychicky poškodit.

Samozřejmě před operací s pacientem hovoříme vždycky. Měl by to být spíš proces než jednorázový krátký rozhovor. A to, co mu říkáme, by mělo odpovídat i jeho psychickému stavu a vzdělání. Drtivá většina pacientů to, co jim lékař vysvětluje, brzy zapomene, zejména pokud zdravotníci používají medicínskou hantýrku (k čemuž mají sklony zejména mladší lékaři) – z rozhovoru přetrvává většinou jen získaný pocit důvěry či nedůvěry. Je třeba volit prostředky, aby nemocný pochopil, oč jde. Jen tak se může rozhodnout k souhlasu, nebo nesouhlasu. Reverz podepsat, či ho odepřít.

Takzvaným informovaným souhlasem pacienta se právně chrání především lékař. Žijeme v době, kdy veřejnost stále více kontroluje laicky naši práci a velmi aktivně ji v tom podporují média. Chirurgové a medicínmani vůbec se tedy musí před možnými výpady okolí jistit. Což bohužel nutně zasahuje i jejich rozhodování.

Lékaři dnes občas říkají, že medicínským zákrokem umožnili pacientovi žít kvalitní život. Nemyslím, že můžeme přesně určit, co ten termín znamená.

Vyděme například ze škály bolesti, k jejímuž měření používáme jakési papírové pravítko s řadou tvářiček. Na jednom konci se tvářička široce usmívá, vedle se směje už méně, uprostřed pravítka má rovné rty, na dalším obrázku koutky svěšené dolů a na opačném konci v očích slzy. Pacient má ukázat, kde se nalézá. Jenže když škálu tvářiček ukážete lidem, kteří po operaci slepého střeva patrně trpí podobnou či stejnou bolestí, každý vám ukáže na jinou. Protože každý své trápení vnímá jinak.

Stejně tak je kvalita života pocit velmi individuální, ačkoliv existují různá skóre, podle kterých bychom ji mohli stanovit. Každý svůj život prožívá po svém a těžko může někdo jiný rozhodnout, který je kvalitní a který není.

Někdo skončí po úrazu nehybně na vozíku a považuje to za dostatečný důvod pro sebevraždu. Jiný vděčí osudu, že může žít *alespoň* na vozíku, protože za kvalitu svého života, za jeho hodnotu považuje něco úplně jiného. Rodinu, práci, koníčky. Ale potkal jsem také lidi, kteří odmítli střevní vývod, protože život s ním byl pro ně nepřijatelný.

Jen nositel toho kterého života může posoudit, zda je jeho život kvalitní či ne.

Před časem jsme rozhodovali o operaci mladé ženy, která měla nádor. Mohli jsme ho odstranit jen tím, že jí odebereme půlku pánve. Do osudu člověka je to daleko závažnější zásah, než by byla třeba amputace nohy. Jako chirurg jsem však pacientku mohl pouze upozornit, co ji čeká. Ale mohu snad posoudit, jestli se jí s půlkou pánve chce žít?

Přesto si troufám tvrdit, že lidé se většinou snaží se svou nemocí se vyrovnat. Nemá to nic společného s jejich vzděláním ani s civilizačním vývojem. Vůli k životu má člověk zakotvenou v genech.

Ale přece jen k jedné změně u nás v poslední době dochází. Tak, jak se společnost transformovala, přibylo lidí, kteří podnikají, a tím pádem na nich spočívá zodpovědnost nejen za samotný předmět podnikání, ale i za další lidi, kterým poskytují zaměstnání, obživu či smysl života. Dnes jsou podnikatelé často pro své okolí nezastupitelní a vědomí zodpovědnosti je zřejmě nutí v nemoci více bojovat. Najednou získává nevyčíslitelnou hodnotu rok, půlrok života, třeba i s perspektivou neodvratného konce. Během této doby je možno zajistit věci i lidi kolem sebe a jejich slušné pokračování.

Na to, co vlastně v tu chvíli v člověku způsobí, že smrt oddálí, proběhla a probíhá řada experimentů. Například je prokázáno, že lidé optimisticky založení přežívají při nádorových onemocněních daleko déle než pesimisté. Když pánbůh uplácal Adama, myslím, že končil hlavou, tou ho korunoval, protože věděl, že od ní se všechno odvíjí. Prakticky celý organismus je řízen centrální nervovou činností, včetně žláz s vnitřní sekrecí. Proto asi ty lepší výsledky u optimistů.

Každý, kdo se ocitne v těžké situaci, věří, že to bude lepší. I smrtelně nemocný pacient má potřebu naděje, protože jaké by bylo odcházet bez naděje...?

Stejně tak nemocný potřebuje, aby mohl s někým promluvit o svém trápení, úzkostech, strachu. Otázka je, s kým? Sestry i lékaři bývají většinou zavaleni jinými povinnostmi. Navíc zde může účinně pomoci spíše odborník, psycholog nebo psychiater.

Bohužel, psycholog je přesně profese, která v nemocnicích schází, ačkoliv by byla naléhavě potřebná. Problém ovšem je, že s duší pacienta zdravotní pojišťovna málo počítá.

Práci psychologů považuji za velmi důležitou. Oni jsou schopni nemocnému nejen nabídnout naslouchající ucho, útěchu a podporu, ale pomohou mu také se v těžké situaci zorientovat. A zároveň zprostředkují lékařům, jak pacient na svou situaci pohlíží, případně ho upozorní na další věci, které by bez nich nezjistil a které jsou důležité.

Profesionalita

Jsem prostě manuál

Nemám rád, když někdo dělí lidi na lékaře a nelékaře. My medicínmani sice trávíme v práci víc než osm hodin denně a pro většinu z nás to není zaměstnání, ale povolání. Také proto býváme často sami k sobě málo kritičtí a vůči okolí málo pokorní. I ostatní si nás zvykli vnímat jako jakousi raritu.

Jsem zásadně proti takovým elitářským způsobům.

Připouštím, že lékař je neustále v jisté pohotovosti, lidé volají večer, v noci, o víkendech, vlastně jsme v pohotovosti celý život. Ale není snad i hasič permanentně připraven jít dělat, co má?

Cheir znamená v řečtině ruka, *ergon* znamená práce. Chirurgie je tedy manuální práce. Zjednodušeně řečeno jsem prostě v první řadě manuální pracovník, jen místo hrabání se pod kapotou auta otevírám hrudníky. Nenosím modré montérky, ale bílé.

Nemám rád slovo „poslání“. Jsme normální součástí lidského společenství, a pokud nějaké poslání existuje, dělíme se o ně s jinými lidmi a každý v něm máme na starosti něco.

Tvrdit, že medicína je povolání s velkou odpovědností, považuji za naprosté klišé. Lidé často říkají „Ježíši, pane profesore, ta vaše práce...“, vy když se spletete, tak to může stát lidský život...“ Ano, na první pohled to tak vypadá. Přijdete k lékaři, ten vás špatně odoperuje, a vy umřete. Ale profesí, v nichž chyba, omyl zaměstnance může stát někoho život, je nepřeberně.

Když řidič autobusu někde v Alpách špatně zatočí, může poslat dvacet, čtyřicet lidí do propasti. Mladých, zdravých. Když se splete pilot, pošle tři sta, čtyři sta lidí z výšky pár kilometrů na zem. Často mladých, zdravých. A nemají žádnou šanci. Když výhybkář špatně přehodí výhybku, může to taky dost lidí stát život.

Můžeme dokonce říct, že řidič i pilot zároveň ohrožují sami sebe. Naopak výhybkář možná zaviní smrt desítek cestujících, ale sám přežije, protože si sedí ve své budce.

Jsem na tom svým způsobem jako on. Až na to, že na operačním stole mohu v dané chvíli ohrozit jen jednoho člověka, zpravidla těžce nemocného.

Jistě, v tu chvíli se musím rozhodnout, co udělám, a za své rozhodnutí nesu odpovědnost. Ale je snad na tom výhybkář jinak? Totéž opravář automobilu, který je připraven nést odpovědnost za to, že kolo, které přišrouboval, neupadne.

Já v tomto velký rozdíl nevidím a rád bych si s někým popovídal, proč bych ho vidět měl.

Snad poněkud jen v tom, že předmětem mé práce je přímo porušené zdraví člověka, který si s důvěrou přišel pro záchranu, kdežto výhybkář se zabývá svými výhybkami a člověka může poškodit jen zprostředkovaně.

Logicky se mě každý zeptá, v čem tedy vidíme postavení lékařů jako výjimečné a proč je pak také výjimečně platit, když každý výhybkář je na tom se zodpovědností podobně? Kde tedy ten rozdíl je?

Jeden bych našel.

V tom, že výhybku se naučíte přehazovat v jednom kratším kurzu. Než se lékař naučí všechno, co musí znát a umět k tomu, aby mohl dělat například chirurga, který samostatně operuje, spotřebuje daleko víc času.

Samozřejmě můžeme argumentovat tím, že se všichni učíme celý život. I pilot, i řidič. Ale v medicíně je to základní podmínka, abychom svoje povolání vůbec mohli vykonávat. Ve čtyřiatřiceti, pětatřiceti letech už může být právník nebo ekonom generálním ředitelem – a skutečně jich desítky jsou. Leckdy mezi nimi najdeme i lidi podstatně mladší, hluboko pod třicítkou. Už tehdy mohou být pány svého prostoru, rozhodovat o něm – dostává se jim naprosté suverenity.

Další z mýtů říká, že zacházíme s lidmi, a proto naše práce nesmí sklouznout do stereotypu. Nesouhlasím. Každý pacient je pro mě neopakovatelný většinou jen do jisté míry.

Začátkem 70. let jsem byl na stáži v Mainzu v Německu. Byla to doba, kdy jsem se učil operovat náhrady kyčelního kloubu – tehdy to byla novinka. Každé ráno jsme se osprchovali, natáhli bílé kalhoty, šli na sál, absolvovali dvě nebo tři operace, svlékli se, zase se osprchovali a šli domů. Druhý den znovu. A tak dále. Po několika týdnech jsem měl pocit, že dělám ve fabrice u běžícího pásu naprosto rutinní práci.

Tenkrát mi to přišlo absurdní, ale časem jsem došel k názoru, že pro pacienta je to v jistých situacích vlastně ideální. Rutinér v dobrém slova smyslu ovládá popaměti standardní postupy, a tedy minimálně chybuje, navíc opakováním oněch stereotypů může svou práci přiblížit dokonalosti.

Samozřejmě jsou i operace, během nichž se vynoří komplikace, s nimiž ani lékař s dlouholetou praxí nepočítá nebo se s nimi setká poprvé. S rostoucími zkušenostmi chirurga je takových komplikovaných výkonů sice méně a většinou nastupuje onen pro pacienta ideální stav, o kterém jsem mluvil – standard, rutina. Ale žádná jistota v medicíně není absolutní...

Uším laiků bude znít paradoxně například fakt, že transplantace plic nepatří k technicky nejnáročnějším výkonům, byť je to velký pětihodinový operační výkon.. Jsou pro lékaře mnohem horší, i když v pohledu zvenčí méně atraktivní operace. Například odstranění rakoviny plic bývá někdy daleko složitější vzhledem k tomu, že vstupujeme do terénu předem mnohdy neodhadnutelně změněného nemoci.

Problematika transplantací je po medicínské stránce téměř vypracovaná, včetně stanovení její indikace: je to okamžik, kdy byly vyčerpány všechny ostatní léčebné možnosti a kdy selhání orgánu, který má být transplantován, je nevratné.

Zdaleka jednoznačné však nejsou etické problémy s nimi spojené.

Hlavní problém, který v současné době transplantační týmy na celém světě řeší, je nedostatek orgánů vhodných k transplantacím při současně narůstajícím počtu čekatelů na ně.

Jak se zachovat například v situaci, kdy orgán potřebuje člověk, který sám své orgány a priori odmítá poskytnout? Je etické jemu transplantaci provést?

Jiným těžko řešitelným etickým problémem je stanovení pořadí čekatelů při nedostatku orgánů. Samozřejmě že základními zůstávají medicínská kritéria, ale jsou situace, kdy jsou tato kritéria u více pacientů shodná a někdo pak musí říci rozhodné slovo, kdo bude transplantován, a kdo ne. A to při vědomí, že pro toho druhého se už vhodný orgán nemusí najít.

Zde platí poučení z příběhu, který popsal jeden z amerických etiků zabývajících se transplantační problematikou. Popsal příběh lodního neštěstí u Nového Foundlandu v 19. století, kdy se na záchraném člunu tísnilo tolik lidí, že člun s každou další vlnou nabíral vodu a bylo pouze otázkou času, kdy všichni v ledové vodě utonou. Námořník, který člunu velel, srazil několik lidí do vln, aby zachránil ostatní.

Bohužel tento příklad není nepodobný transplantologii, ba i celé medicíně. Nikde na světě není tolik prostředků, aby bylo (pokud jde o zdravotnictví obecně) pro všechny na všechno ve chvíli, kdy to potřebují. Nemusí jít vždy o život jako v uvedeném příkladu, ale jsou to zdravotníci, kteří musí rozhodnout. Zdroje nejsou neomezené... a rozhodování není lehké. O tom, co je etické a co není, se rozhoduje v ekonomicky determinovaném prostředí! Jen politici se bojí před svými voliči změnit zažitá hesla o tom, že „lid má právo na zdraví“ a „zdravotnická péče je bezplatná“!

Společenská glorifikace našeho povolání se však v konkrétních situacích často obrací proti nám. Mám zde na mysli především výsledek debat, které se vedou kolem stávek pracovníků ve zdravotnictví.

Co k nim dodat? Snad jen znovu a znovu opakovat, že jsme lidé jako ostatní. Že naše povolání je sice výjimečné ve složitě strukturovanosti pracovního úkonu, ale že máme jinak stejné povinnosti i stejná práva jako ostatní.

A pokud ostatní mají právo na stávku, nevidím překážku, proč bychom ho neměli mít také. Pokud k ní máme vážný důvod... A já jsem přesvědčen, že máme.

V dřívějších časech byl lékař člověk, který chodil tmavě oblečen, většinou jezdil v kočáře a měl černý kufřík – jakási polotajemná postava, kterou všichni respektovali. Pravda, on byl opravdu na té vesnici, v tom městečku ve dne v noci připraven vstát, vzít kufřík a bez dalšího uvažování jet za pacientem. Tento člověk však nikdy neměl starost, jestli bude mít na nový kufřík, až ten starý unosí. Jestli si svůj kočár bude či nebude moci koupit. Jestli jeho kuň bude mít co žrát.

V našich časech? Vezměme důchody. Jeden z mých bývalých učitelů, dnes už mrtvý, bydlel kousek za Prahou. A kdysi mi vyprávěl: „Víte, Pavle, já když chci jet do Národního divadla – vezmu to naše auto, v divadle zaparkuji, koupím tři lístky a vnukovi o přestávce nějaké bonbony, zjistím, že je to tak drahé, že si to mohu dovolit jen zřídka.“ Mám také kolegu, primáře, který když se chystal do důchodu, mi řekl: „Musíme se ženou opustit třípokojový byt, protože už ho nezaplatíme.“

Rádi bychom žili také tak, jako žil kdysi onen lékař, který se o nějaký kočár a nějakého koně vůbec nestaral. Když však mému kolegovi, špičkovému odborníkovi s letitou praxí, ukradnou auto, je nešťastný, protože nové si v dohlednu vůbec pořídit nemůže.

V novinách se občas objevují výsledky průzkumů a anket, ve kterých lidé řadí profese do jakéhosi žebříčku důležitosti, vážnosti či kdoví čeho ještě. V těch žebříčcích společnost staví lékaře na první, druhou, maximálně třetí příčku. Od politiků také vím, že když někdo kandiduje jako „MUDr.“, je to jistá preference. Lékaře si tedy, stejně jako učitele, společnost váží, ale jejich hmotnému ocenění již takovou váhu nepřikládá.

Ostatně zdravotníci stávkují na celém světě, není to žádný český výmysl. Jenže naši politici a média řeknou: „Berete si za rukojmí pacienty!“

Předně: Žádná zdravotnická stávka na světě není organizována tak, aby lidé, kteří potřebují akutní péči, byli ohroženi. Pokud si někdo zlomí nohu nebo má zánět slepého střeva, je samozřejmě neprodleně ošetřen. V opačném případě by se totiž lékař dostal do rozporu se zákonem.

To se mimochodem netýká jen lékařů, pokud kdokoliv půjde kolem někoho, kdo leží se zraněním nebo v bezvědomí, a nic pro něj neudělá, může být stíhán. Na to máme v našem zákoníku paragraf. Zdravotník je ovšem posuzován tvrději. Z čehož plyne, že akutní péči nemůžeme v žádném případě omezit či zastavit. Ale pokud

ten, kdo má artrózu a chronické bolesti v kyčli a půl roku doma přemýšlel, zda se dát operovat či ne, bude čekat na endoprotézu o den déle, kdo to zavinil?

Srovnejme si rizika obecného ohrožení při stávce u jiných profesí. Umíme si představit, co se může stát, když stávkují železničáři? Ne každý člověk v Čechách má auto. Jak jede k lékaři? Vlákem. Čím se převážejí léky? Vlákem. Neberou si tedy i železničáři nemocné lidi jako rukojmí? Samozřejmě, že ano. Když ekologové někde obsadí dálnici a nepustí tam auta, sanitka sice snad projede jinudy, ale se zpožděním, které může být osudné. V čem je tedy rozdíl?

Vždyť sám princip stávky je v tom, že si stávkující berou za rukojmí zbývající část společnosti, aby ta si pod tímto nátlakem uvědomila, že existuje nějaká skupina lidí, která má jakési problémy.

Jistěže v našem lékařském prostředí může jít víceméně jen o stávku demonstrační. Někdy je třeba na sebe upozornit i krajními prostředky, někdy, domnívám se, dokonce nic jiného nezbyvá.

Slycháváme výtky, že stávkují či stávkovou pohotovost vyhláší především lékaři. Pravda, sestry už méně.

Možná je to tím, že ženy bývají submisivní, sice reptají, ale do ulic nejdou. Pokud se rozhodnou stávkovat, respektují je. Mým úkolem je jen zajistit, aby nedošlo k nějakému zanedbání, které by ohrozilo životy pacientů.

Ekonomická i společenská nerovnost mezi lékaři a sestrami existovala vždycky. Přitom ten, s kým v nemocnici pacient přijde nejvíce do styku, je právě sestra. Lékař vidí pacienta pár minut denně, sestra se kolem něho pohybuje osm hodin služby a velmi často vykonává i činnosti, které jsou pod úrovní její kvalifikace. Leckdy i bakalářky dělají práce, které jim podle zařazení nepřísluší. Neznám maturanty z jiného oboru, kteří by vykonávali práce na úrovni vynášení mís. Pravda, v poslední době se tato situace poněkud mění, ale jde o dlouhodobý proces.

Bohužel, práce sester je skutečně velmi špatně ohodnocena. Proto často v současné době odcházejí do jiných profesí nebo na Západ. Dnes již o tom svědčí například i fakt, že na naší klinice jsme byli nuceni přijmout padesát procent Slovenek, aby-chom vůbec mohli pracovat. Kdybych měl možnost, asi bych na klinice zvýšil plat především sestřám – bez nich by nakonec i lékař zůstal bez práce.

Proč tedy stávkující lékaři většinou nemluví i za sestry? Možná je to chyba, ale každá skupina zdravotníků má svá specifika, která nemohou být obhájena zástupně. Je sice jedno zdravotnictví, ale v něm jednotlivých nitek k tahání mnoho.

Často slychám: „Vy se máte, vy děláte práci, kterou máte rádi. Ale co já...“

Osobně jsem přesvědčen, že i mezi lidmi, kteří pod Prahou čistí kanály, bude pár takových, kteří to dělají docela rádi. Jsou v městském podzemí vlastně šťastní, vědí

o těch o těch stokách leccos a umí o nich hodiny poutavě vyprávět. Znáám strojevůdce v důchodu, kteří se, když někde nastartuje lokomotiva, pro jiné hromada železa, běží podívat. Nemyslím, že jsou profese, které se nedají dělat s láskou.

Jde spíš o to, aby si člověk povolání mohl vybrat podle svých předpokladů. Je mi líto lidí, kteří celý den sedí v kanceláři a těší se, až půjdou na zahrádku okopávat zeleninu. Přitom by jako zahradníci byli užitečnější sobě i okolí...

Měl jsem v životě to štěstí, že jsem takové povolání našel.

Říkáme – práce. Co je vlastně práce?

Je něčím, co děláme za peníze? Píše-li někdo knihu, je to práce. Ale nepřijme-li ji nakladatel a autor nedostane honorář, nepracoval? Představme si ženu, která v Národní galerii hlídá obrazy. Ráno přijde, sedne si na židli a osm hodin se dívá, aby někdo na něco nesáhl. Pak jde na zahrádku, překopec tam záhon a propotí triko. Jenže za to není placená. Co je práce? Když běhám po lese, odpočívám. Pokud tam běhá profesionál, co dělá? Pracuje, protože je za to placený?

Je snad práce něco, co dělat musíme, zatímco odpočíváme po radost? Je-li tomu tak, vlastně jsem nikdy nepracoval, protože svoje zaměstnání dělám rád. Nikdy jsem ho nedělal pro peníze. Netvrdím, že je nepotřebuji, ale nikdy pro mne nebyly určujícím momentem. Jinak bych už dávno v Karlových Varech ordinoval milostpaním pitné kúry.

Vývoj v medicíně

O videokapsli a prevenci

V roce 1909 Francouz Blériot přeletěl kanál La Manche. Když přistál v Anglii, zeptali se ho, jestli je očkován proti neštovicím, ale jinak nebyl nijak bouřlivě uvítán. Bohužel. V roce 1969 přistáli Američané na Měsíci. Pak ho obletěli a přiletěli domů. – Za šedesát let, což není ani délka jednoho lidského života, se lidstvo od hrdiny, který ve vzduchu překonal tehdy neuvěřitelné čtyři desítky kilometrů, dostalo na Měsíc.

Křivka poznání opravdu letí strmě vzhůru, bohužel pro tento vzestup naše společnost není schopna zatím vytvářet dostatečný ekonomický produkt, který by umožňoval, aby tyto výtěžky byly dostupné všem, kteří je potřebují.

Vývoj v medicíně však probíhá kontinuálně, je to spíše řada drobných kroků, kterými se náš obor posouvá kupředu. Takové senzacce, jako byl prvovýstup na Mount Everest, se v medicíně nedějí. Příkladnějším ne často.

Chirurgie na tom není jinak. Samozřejmě děláme spoustu věcí jinak, než je dělali naši předchůdci, ale také díky tomu, že je jiná anestezie či nové šicí materiály,

přístroje, jaké jsem jako mladý lékař ještě neznal. Těžko bych ovšem našel něco srovnatelného s dobytím nejvyššího vrcholku světa. Snad jen to, že byly zahájeny klinické transplantace. Ale ani taková novinka nebyla horou, která by zničehožnic vyrostla na zelené louce. I jí mnohé předcházelo.

Veliké skoky v lékařském poznání, zejména v chirurgii, se odvíjejí především od masových lidských neštěstí, jako jsou války. Přinášejí tolik utrpení, že medicína získá v krátké době obrovskou zkušenost. Světové války, Korea, Vietnam... Je to smutné, ale paradoxně na masovém lidském neštěstí se zdokonaluje obor, který se ho snaží odstraňovat a zmírňovat. Samozřejmě, že ve válkách umírali a umírají lidé bez pomoci a kvalita výkonů logicky nemůže být vždycky špičková, ale jedna lékařská generace se najednou rychle naučí a pozná to, co by se jinak zjišťovalo celá desetiletí. Zejména u chirurgie v tomto smyslu není sporu – zranění a úrazy je ve válce nesrovnatelně víc a bývají nesrovnatelně problematictější než v dobách míru. Ale ke stejné velkému skoku ovšem dojde například i ve znalosti a léčení infekčních onemocnění.

Během masových neštěstí dochází rychle k vystřídání generačně stanovených tradičních postupů. Najednou je totiž třeba zvládnout ošetření velkého počtu zraněných a nemocných, takže šanci operovat a vůbec zasáhnout dostanou všichni, „kdo mají ruce a nohy“, tedy i lékaři, které by v tradičně uspořádané nemocniční hierarchii přednosta k samostatné práci na sále ještě nepustil.

A jak už to bývá, přednostové bývají starší a mnohdy konzervativní vůči novým názorům a novému poznání, na které by jeho mladí kolegové rádi upozornili. Tento problém se objevuje i obecně jako typický problém vztahu generací, avšak v medicíně je mimořádně silný. Jenže ve válce, kdy padá všechno, a tedy i profesionální tradice, a improvizuje se ve všem, protože jde o holý život, pár zkušených lékařů nestačí a do pole musí desítky, stovky, možná tisíce mladých, sice méně zkušených, ale zase pružných lékařů, kteří si najednou všimnou, že věci jdou i jinak, než je to jejich „starý“ v nemocnici učil.

A posunou praxi i techniku o obrovský kus dopředu.

Já válku zažil jako malý kluk a na medicínské zkušenosti z ní jsem pak jako lékař už jen navazoval. Ale naplno jsem zažil jiný, poměrně radikální vývoj, kterým medicína za těch víc než čtyřicet let, co se v ní pohybuji, prošla. A tím je specializace.

Mám-li odvádět dobrou práci, případně ji posunout kupředu, potřebuji nabyt znalostí a zkušeností, ke kterým na tomto úseku medicína zatím došla. A těch znalostí a zkušeností je tolik, že si už nemohu dovolit příliš široký záběr. Navíc – dnes není problém získat *jakoukoliv* informaci, ale získat tu *správnou* informaci. Najít ji, vytrítit. Jenže každý máme jen jeden život a den má jen čtyřicet hodin. Musím si tedy svůj úsek vymezit a soustředit se jen na něj.

Což ostatně není záležitostí pouze medicíny, ale prakticky většiny lidských činností. Dokonce i éra filozofů budujících svůj všeobjímající filozofický systém na základě přírodních i humanitních věd je minulostí, i v této profesi se dnes každý zaměřuje na jediný úsek. O éře monolékařů, kteří obhospodařovali absolutně všechno, můžeme s jistotou nadsázkou dokonce říct, že skončila někdy ve středověku.

To ovšem neznamená, že končí všeobecné lékařství.

Pokud někdo jde do ordinace, protože mu je zle, musí tam najít lékaře, který jakékoliv jeho potíže zváží a posune ho ke specialistovi. Někdo musí vědět, kam pacienta zařadit. Je naopak chybou, pokud se pacient začne léčit rovnou u superspecialisty, protože ten vidí jen svou oblast a nic jiného leckdy ani vidět neumí. Mimovolně se pak snaží své téma na nemocném najít a může mu uniknout, že pacient má v té chvíli jiný, možná dokonce závažnější problém.

Takových situací jsem za čtyřicet let v medicíně viděl řadu. Jednou na ambulanci přivezli mladíka s bolestmi kolena. Tehdy tam měl službu mladší lékař, který udělal základní vyšetření, ale pak podle nemocničních regulí zavolal staršího lékaře, aby rozhodl, co dál. Službu měl právě vyhlášený pan docent přes chirurgii konečnicku; přišel na ambulanci a mladší lékař mu povídá: „Podíval byste se tady na toho chlapce?“ Pan docent tedy mládenci řekl, aby si sundal trenýrky, sám si navlékl rukavici, strčil mu prst do konečnicku, řekl „Nic tam není“ a chystal se odejít. Nic ve zlém, ale takhle to také může dopadnout, když je k nějaké obecné situaci přivolán specialista.

Samozřejmě se může stát, že se v systému specialistů pacient poněkud ztratí a občas neví, čí je a kam jít.

To byl zřejmě důvod, proč se počátkem 90. let začala oprašovat myšlenka rodinného lékaře. Já jí však nefandím. Všeobecný lékař, obvodní lékař, rodinný lékař, praktický lékař...a jaký ještě, už se v tom ani nevyznám. Je to poněkud umělé dělení.

Tak jak přibývá informací všude, přibývá jich i v pediatrii a v gerontologii – jeden medicínman toto kvantum už neobsáhne. Aby léčil v rodině tříměsíční dítě a současně dědečka, je nesmysl. Mimochodem, pediatrie se v naší zemi vydělila jako samostatný obor už před desítkami let.

Budiž, někdo namítne, že člověk putující od specialisty k specialistovi nemá šanci vybudovat si s určitým lékařem trvalejší kontakt, takže jeho zdraví nevnímá nikdo jako komplexní problém. Chybí mu jakási ústřední postava lékaře, který by ho důvěrně znal a nebyl pro něj anonymní tvář, s níž se potká jen před operací a pak možná už nikdy. Stejně tak se lékař během těch několika krátkých setkání nemůže o svém pacientovi prakticky dozvědět o mnoho víc, než že má žlučnickové kameny.

Jenže ona ústřední postava lékaře si musí uvědomit, kde její kompetence končí.

Když se mě před časem ptali, co se za těch patnáct let od revoluce v naší medicíně změnilo, položil jsem stejnou otázku své ženě. Je přírodovědkyní, čili v medicíně laik. A řekla mi: „Myslím, že se velmi potlačila prevence.“

Po roce 1989 se v první euforii věřilo, že se člověk naučí přebírat odpovědnost za své zdraví sám a prevenci si ohlídá. Šlo to tak daleko, že se braly v úvahu i hlasy, které povinné očkování považovaly za něco, co jde proti lidským právům.

Nejsem kompetentní, abych jako chirurg potvrdil, jak se situace ve skutečnosti vyvíjí. Ale mohu pozorovat – a řekl bych, že nakládání s vlastním zdravím se od revoluce evidentně posunulo k lepšímu.

Bydlím vedle podolského bazénu a někdy chodím ráno v šest hodin plavat. Dříve před stadionem stály dvě tři šestsetřináctky soudruhů náměstků, kteří si šli se svými sekretářkami zaplavat. Dneska je tam v šest ráno spousta aut a spousta mladých lidí. Už pochopili, že v konkurenčním prostředí obstojí jen zdravý člověk. Kdo není odolný, je rychle konkurencí překonán.

Mám radost, když je vidím, jak plavou, běhají, hrají tenis, jezdí na kole, chodí do posiloven. Kolik jsme mívali posiloven? Žádné. Teď kvetou na každém rohu.

Někteří staří lidé ještě žijí na vepřové s knedlíkem a pivem, ale nová generace jezdí po světě a vidí, jakou tam má zdraví váhu. Když v Americe má špičkový chirurg svůj jogging day, ve dvě skončí práci a jde běhat, i kdyby se všichni zbláznili. A čím je člověk v profesionální hierarchii výš, tím větší si dává pozor, protože ví, že jeho místo je podmíněno jeho zdravím.

U nás si lidé zvykli chovat se ke svému zdraví jako k zimníku: Až když se umaže, tak se odnese do čistírny. Když mi něco bude, já si k doktorovi zajdu. Ale mladá generace už takhle neuvažuje a spontánně cítí nutnost prevence.

Politika

O legitimacích a morálce

Tvrdím, že náš národ je inteligentní a že je v něm mnoho kvalitních lidí. Věčně se vykládá, že jsme švejkové, že máme ohnuté páteře a že od Bílé hory všechno stojí za bačkoru.... Nemyslím si to. Vezměme si jen, kolik Čechů bylo v osmatřicátém roce připraveno bojovat. Těžko dnes rozhodnout, jestli bylo dobře, nebo ne, že k tomu nakonec nedošlo, ale byli by se postavili. V 68. roce totéž, i když po týdnu bylo jasno, že se všechno již odehrálo ve vyšších sférách a že nikdo z občanů už nic neovlivní.

Tehdejší členství v komunistické straně je téma, o kterém se stále hodně mluví. Já jsem se u každého straníka vždycky snažil posoudit, jestli svou legitimaci používá k tomu, aby se vyšplhal na místo, na které by se ve svobodné společnosti nikdy nedostal. Ale pokud jsem viděl, že by se se svými schopnostmi prosadil vždycky a v jakékoliv konkurenci, pak mi legitimace nevadila.

Jistě, byli straníci, kteří ji chtěli jen proto, aby mohli škodit ostatním. Aby se dostali nad ně a ušlapali je. Ale odsuzovat lidi, kteří ji brali jako kompromis k tomu, aby mohli dělat práci, kterou uměli?

Legitimace někdy byla skutečně nutností zejména pro lidi, kteří chtěli prosadit své dílo. Často se však stávalo, že tyto straníky kritizovali někteří neschopní lidé, a fakt, že sami nebyli ve straně, dnes vydávají za svůj jediný handicap, který jim zmařil kariéru. Přitom by se se svými znalostmi ve svobodné konkurenci stejně neprosadili.

Možná jsou profese, ve kterých politická stránka hraje rozhodující roli, ale medicína by k nim v žádném případě patřit neměla.

Často se mluví o duchovní elitě, ale kdo to vlastně je? Lidé, kteří pochopili, že jejich schopnosti nepatří pouze jim samým a že je třeba jich použít ve prospěch ostatních, aby se dosáhlo všeobecného vzestupu? Jsou to i ti, kteří se případně umí postavit proti proudu? Asi ano. Ale ten člověk musí zároveň zvážit své možnosti a determinaci prostředí, ve kterém žije. Nežije ve vzduchoprázdnu ani sám na ostrově. A je-li to medicínman, musí se už vůbec držet nohama na zemi! Pamatuji se na kolegu, který v 68. roce odmítl ošetřovat zraněné ruské vojáky. Byla to statečnost? Odepřít lékařskou pomoc klukům, které sem nahnali, a oni ani nevěděli, kde jsou?

Jen dějiny mohou mnohdy proměňovat a relativizovat lidská rozhodnutí.

Svět

Čím vším nás svět může inspirovat?

V červnu 1968 přišel na kliniku do Londýnské ulice, kde jsem tehdy pracoval, jeden kolega a sháněl někoho, kdo by šel na rok do západního Německa. Legálně. Potřebovali tam lékaře, který umí anestezii a trochu i chirurgii.

Já byl chirurg, ale narkózu jsem uměl, v naší generaci jsme se ještě všichni učili všechno. Nakonec to tedy nabídli mně, jenže já neznal ani slovo německy. Byl červan, měl jsem jet v září. Koupil jsem si němčinu pro samouky napsanou soudruhy

z NDR a naučil jsem se z ní taková slova jako der Genosse nebo die Gesellschaft, což mi v západním Německu bylo málo platné.

Pak přišel srpen a doma jsme byli na vázkách, co udělat, protože jsme měli malé dítě. Nakonec mi žena řekla: „Jeď, je to mimořádná příležitost.“ Sama s dcerkou zůstala tady, a já se vydal za hranice.

Pracoval jsem v městečku, kde žilo asi čtyřicet tisíc lidí, jmenovalo se Nordhorn a leželo na hranicích s Holandskem. Bylo to klasické pohraničí, do kterého se sami Němci moc nehrnuli, takže jsem měl mezi kolegy i mnoho cizinců. Pákistánce, Egypťany, Turky, Jugoslávce. A k tomu my dva Češi.

Zůstal jsem tam rok a nabídl mi, jestli u nich nechci pokračovat, jinými slovy, zda nechci emigrovat. Že se budu mít dobře – co doma, tam jsou Rusové, plat mizerných patnáct stovek... V Německu jsem měl dva tisíce marek, což při tehdejších kurzu deset korun za marku bylo dvacet tisíc korun. Pro mladého člověka, který doma neměl nic, obrovské peníze.

Řekl jsem, že ne, že se vracím domů.

Důvod byl spíš v pocitech. Potkal jsem tam emigranty, kteří to udělali, a já viděl, jak těžce snášejí, že už se vrátit nemohou. Tak alespoň předváděli, co mají. Forda, dům, tenisový kurt, bazén... Poznal jsem tam také člověka, který jezdil na Šumavu do Bavorského lesa jen proto, aby se mohl dívat přes hranice do Čech. To jsou věci, které se těžko sdělují.

Ani profesně mě emigrace nelákala. Mimo jiné jsem totiž viděl, že lidé, kteří v Československu byli špičkovými lékaři a na klinikách patřili k elitě, za hranicemi často museli své tituly skrývat, protože v tamější konkurenci nebylo žádoucí, aby byli nejlepšími.

Zjišťuji, jak málo našich kolegů se tam venku prosadilo, byť odtud odcházeli jako velmi kvalitní odborníci a na kariéru skutečně měli schopnosti i vůli. Budiž, dostali možná daleko větší peníze, než by kdy vydělali tady, jenže to není všechno. Člověk také touží něco slušného v životě udělat, a zejména u mužů je profesní ctižádost obvykle velmi silná. Nedávno se v jedné z českých nemocnic obsazoval post přednosta a volal mi kolega z německé kliniky, původem Čech, že by rád obětoval svůj tamější vysoký plat za toto místo.

Já patřil k těm, které emigrace netáhla. Politická situace mě z republiky nevyháněla. Samozřejmě, věděl jsem, co se tu děje a kam věci míří. Už když jsem v září 1968 odjížděl, bylo jasné, že je nadlouho rozhodnuto. Ale jak jsem řekl, byl jsem soustředěný na svou práci, to ostatní mě trochu míjelo.

Navíc jsem si uvědomoval, že máme doma příbuzné, kteří by, kdybychom v Německu zůstali, měli potíže. Vzpomínám na jednoho inženýra, kterého jsem léčil v 70. letech pro zlomeninu ruky. Vše probíhalo dobře. Jeho vášní bylo sportovní létání. Byl to vlastně (alespoň tak se mi zdálo) smysl jeho života. K jedné kontrole přišel na ambulanci pokleslý, smutný. Ptal jsem se, co se mu přihodilo. „Před několika dny

emigroval můj bratr a už byli z vnitra u nás a nesmím do vzduchu.“

Nikdy jsme se ženou nelitovali, že jsme tam tehdy nezůstali. Spíš mi vadilo, že jsem měl v dalších letech omezené kontakty se světem svého oboru. Díky přednostovi kliniky jsem se pak ještě na Západ několikrát dostal, ale jenom na konferenci. Jezdili jsme pouze do východního Německa, Polska, Maďarska, Sovětského svazu...

Jenže všechno negativní má i svoje pozitiva. Český člověk žil čtyřicet let v izolovaném prostředí a díky tomu se naučil improvizovat. Naučil se řešit situace způsoby, které lidi na Západě ani nenapadnou. Tak jako německý opravář jen čeká na náhradní díl, aby ho do auta vmontoval, český si ho musel nějak vyrobit, svázat drátem, prostě si poradit. Lidová tvořivost byla obrovská, což venku neznali.

Každá chudoba lidi motivuje. Skoro každá. Ačkoliv se zdá, že bohatí mají na startovní čáře lepší pozici. Pokud mluvím o medicíně, i v ní najdu příklady řady lidí, kteří dokázali ohromné věci, přestože vzešli „z chalupy“. Stačí připomenout slavného internistu profesora Pelnáře, Charváta a jiné.

Když jsem tehdy do Německa odjížděl, bylo mi osmadvacet. Pobyt v tamější nemocnici, byť to bylo zařízení okresního formátu, mi samozřejmě přinesl i profesní zisk. Největším ziskem byla možnost porovnání tamějšího prostředí se zdejším. V době, kdy jsme tady žili ve zmíněné poměrně velké izolaci, která se po srpnu 1968 stále prohlubovala, já najednou na vlastní oči mohl onen západní svět pozorovat zblízka. Nikdo mě tedy později nemusel přesvědčovat, jak je to tam zlé.

Téměř srovnatelně s medicínou mě tehdy zajímaly i mezilidské vztahy – představovaly pro mne v této době utváření velikou inspiraci. Viděl jsem, že hodnota člověka nebyla v tehdejší jejich tržní situaci dána jen tím, jaké kdo má konto a jakým jezdí autem. Lidé se k sobě chovali slušně bez ohledu na to, kolik měli v kapse peněz, případně kolik titulů v legitimaci.

V Čechách se mi dnes bohužel zdá, že lidé o sobě vzájemně soudí přesně podle oněch formálních známek. Sám jsem to na vlastní kůži mnohokrát zažil. Kéž by to byla jen jedna krátká vývojová fáze společnosti!

Každý pohled za hranice, do jiného života, nota bene do jiné kultury je užitečný. Proto jsem se vždycky, když jsem jezdil ven, nesnažil pozorovat jen, jak kdo otevírá hrudník a kolik má kolem sebe přístrojů. Ale sledoval jsem také, jaké jsou vztahy na sále, jaké v nemocnici. Jak lékař přistupuje k pacientovi. Jak se k pacientovi chovají jeho příbuzní. A tak dále.

Jistěže je snem každého lékaře podívat se na špičková světová pracoviště – i já jsem pokládal za nutné a snažil jsem se po revoluci rychle vyjet do Spojených států. Ale věřte, že často cennější inspiraci, lidsky mnohem hlubší a zobecnitelnější, jsem našel tam, kde medicína vězí takřka ve středověku.

Před časem jsem dostal příležitost nemocnici v severovietnamském přístavním městě Haiphongu. Když jsem celý ten areál viděl, bylo mi smutno a v duchu jsem děkoval Bohu, že jsem se narodil ve střední Evropě.

Protože to byla nemocnice fakultní, projevil jsem přání si prohlédnout nemocnici úplně obyčejnou. Zavezli mě do něčeho, co si tady nikdo neumíme ani představit. Neuvěřitelná chudoba – a tím nemyslím jen medicínské vybavení, pokud už se o nějakém dalo mluvit. Pacienti? Nejbědnější z bedných. Přitom mi moji vietnamští průvodci ještě říkali, že k mnohým lidem, které najdou na ulici a u nichž je jasné, že nemají ani příbuzné, ani peníze, se sanitka moc nežene.

Ale viděl jsem také jinou věc. Ta nemocnice byla tak chudá, že například neměla ani svou kuchyni, jen jakousi kantýnu, kam chodili zaměstnanci a pár pohyblivých pacientů, kteří na to měli. O ostatní nemocné se pak musí postarat příbuzní.

Taková je vietnamská realita. Ti lidé si musejí pomáhat sami, a pokud si nepomohou, stát to za ně neudělá. A já si najednou uvědomil sílu rodiny, kterou nespojuje jen fakt, že mají v obćance společné bydliště a stejné jméno. Rodinná soudržnost je tam prostě základem pro to, aby člověk vůbec přežil. Nejsem si jistý, že u nás ještě existuje v takové síle.

Proto také ten jejich neuvěřitelně hluboký vztah k předkům. Všichni bez ohledu na víru cítí velké pouto k rodině a její minulosti. Kdykoliv mají nějaký problém, zapálí si doma na jakémsi oltáři tyčinky, a jak ten kouř stoupá vzhůru, spojuje je s předky. Před každým závažným rozhodnutím se k nim modlí, jako by čekali od nich radu.

I s takovým ziskem jsem přijel z Vietnamu.

Jich svět se nám může zdát zaostalý, středověký. Jako medicínman jsem byl šokován bídou a primitivností lékařských pracovišť, viděl jsem v provozu zařízení, která my už dávno vystavujeme v muzeích. Ale domů jsem si přivezl i neocenitelnou inspiraci životní...

POSTSKRIPTUM

Proč politické strany chřadnou

Václav Havel

Co rozumíme pojmem občanská společnost? Cítím v tom něco, co vzniká samostrukturací společnosti, co vzniká zdola. Obvykle se tím myslí nadace a spolky. A samozřejmě, že přirozené lidské sdružování do nejrůznějších nevládních neziskových organizací, spolků, občanských iniciativ, je nesmírně důležité a je páteří občanské společnosti. Ale není to jediný její aspekt. Jsou instituce, které se nalézají mezi státem a spontánními strukturami vznikajícími zdola, jako například vysoké školy, do jisté míry i samospráva a tak dále. A celá tato občanská společnost je podhoubím demokracie a demokracie bez ní chřadne a chátrá. Slyšíme-li názor, že základními demokratickými institucemi jsou parlament, vláda a politické strany, a všechno ostatní tak důležité není, pak musíme konstatovat, že to není pravda. Bez živného zázemí iniciativního, zdola vznikajícího života, včetně života spolkového, z něhož by mohly politické strany čerpat inspiraci, impulzy a nápady, tyto strany chřadnou. Politika se pak občanům odcizuje, začíná být nudná, do sebe uzavřená, zvláští a nakonec i lidem protivná ezoterická oblast. A nic na tom nemění, že jsou volby, kde každý může volit. Volební účast se snižuje právě proto, že lidé pocíťují toto odcizení.

Není náhodou, že totalitní systémy chápou občanskou společnost jako svého hlavního nepřítele, kterého je třeba zlikvidovat. My starší jsme to v naší zemi prožili na vlastní kůži. Po komunistickém puči v roce čtyřicet osm byl první a nejtěžší úder veden nikoli proti zbývajícím politickým stranám, ale proti občanské společnosti, proti sdružování zdola, proti spolkům. Ty bylo zapotřebí ihned ovládnout, zmanipulovat, zformalizovat, anebo zrušit.

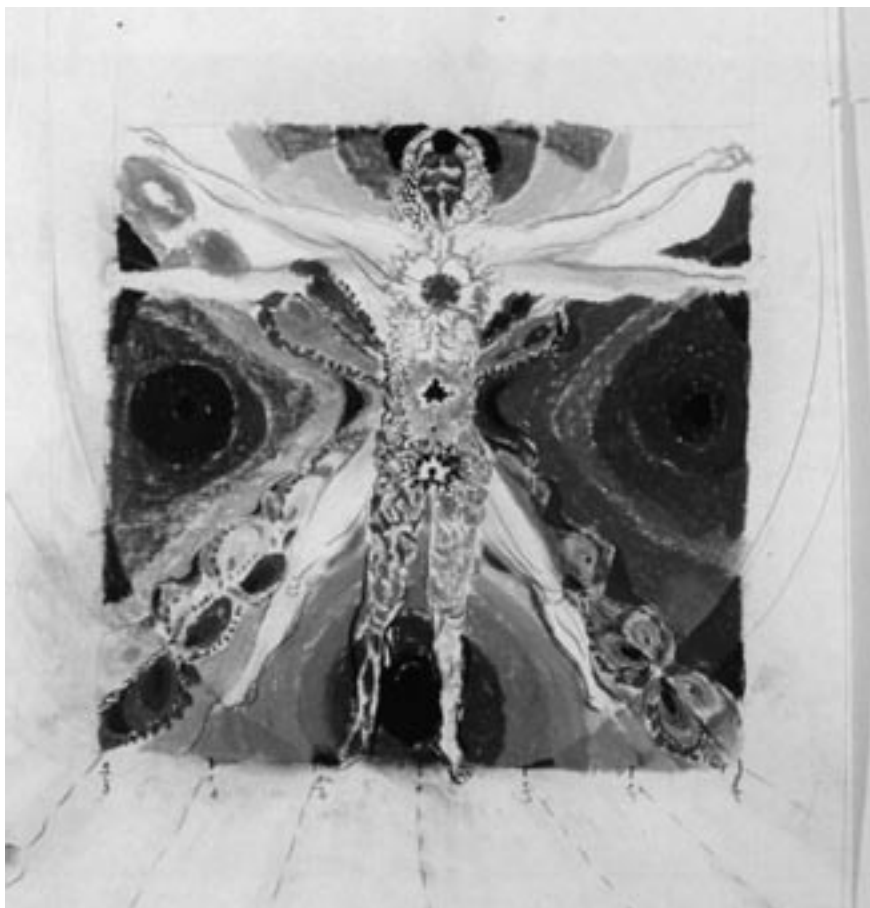
Politické strany nebyly tak komplikovaným nepřítelem. Uvnitř těchto stran stačilo udělat puče a bylo vyhráno; tam to bylo snadno zachytitelné, stran bylo spočítatelné množství. Občanská společnost ale pokrývala celou zemi, byla těžko spočítatelná, těžko přehlédnutelná.

Stejně tak rekonstituovat po pádu komunismu občanskou společnost nebylo nikterak jednoduché. V naší zemi se to daří a je to nesmírně povzbuzující, nicméně vyhráno není, neboť se iniciativy zdola stále ještě setkávají s velkými obtížemi byrokratickými, legislativními, politickými.

O to důležitější je – nejen v našem případě, ale obecně na celém světě – aby se utvářela internacionální, světová občanská společnost, která přesahuje hranice

státu i nadstátních útvarů. To je výzva globalizace. Svět se sjednocuje a globalizace má tendenci všechno zestejnít, unifikovat, všechno nenápadně řídit z centra. I onu různorodost. Ohromné nadnárodní korporace často nabízejí větší paletu možností či výrobků než sto malých privátních firem, nicméně je to různorodost z centra řízená a naplánovaná. Není to různorodost zdola vznikající, autentická. A právě tu je třeba podporovat, neboť to je jeden z nástrojů, jak čelit nedobrym důsledkům globalizace.

*Zahájení pracovního programu konference Forum 2000,
podzim 2004, Praha. Kráceno*

VITA NOSTRA REVUE. Časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty.
Vychází 4× ročně. Vydává 3. lékařská fakulta, Ruská 87, Praha 10. IČO 00216208.

Evidováno pod registračním číslem Ministerstva kultury ČR

MK Č R E 15 377

Náklad 400 kusů.

Tel. 267 102 105, fax 267 311 812, e-mail: marie.fleissigova@lf3.cuni.cz.

Grafická úprava a tisk

TIGIS, spol. s r. o.

Příspěvky dodávejte na disketách 3,5'' nebo e-mailem jako attached file
v editoru MS-WORD (nejlépe ve formátu RTF), jiný způsob projednejte předem
na čísle 267 102 105. Redakce neodpovídá za obsah mimoredakčních příspěvků.

Publikované texty nemusejí vyjadřovat názory redakce.

Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí, krácení
a jazykové úpravy příspěvků.

ISSN 1212-5083

VITA NOSTRA REVUE

ČASOPIS 3. LÉKAŘSKÉ FAKULTY
UNIVERZITY KARLOVY

1/2005

MK ČR E 15377
ISSN 1212 - 5083

vita nostra

2005 *revue* 2

Autoři:

O. Gregor

J. Jessenius

E. Kohák

V. Klaus

M. Nevrlý

M. Petrussek

P. Pithart

J. Sokol

I. Wilhelm

L. Zaorálek

BYZANTSKÉ UMĚNÍ - RAVENA, 6. stol.

Z obsahu:

1945–2005:
– rytíři

– oběti

ekologie

historie

medicina

politická kultura

pražská pivo

UK bez hranic

VITA NOSTRA REVUE

14. ročník, číslo 2

časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty

Vychází 4× ročně

Uzávěrka tohoto čísla 10. 5. 2005

Redakční rada:

Předsedkyně: prof. MUDr. Radana Königová, CSc.,
Klinika popáleninové medicíny FNKV a 3. LF UK

Mgr. Marie Fleissigová, SVI 3. LF UK (výkonná redaktorka)

PhDr. Martina Hábová, SVI 3. LF UK

MK ČR E 15 377

ISSN 1212-5083

OBSAH

RES PUBLICA

P. Pithart: Zlo začíná jako nenápadný mráček	4
L. Zorálek: Aby zase někdo nezůstal za dveřmi	5
J. Sokol: Na březích Ohře v Terezíně	7
Rytíř lékařského stavu Ota Gregor	8
O. Gregor: Vede vědecko-technický pokrok v medicíně k její dehumanizaci?	11
Rytíř Ota Gregor o statečnosti	13
Rytířští lékaři – veteráni ☒	14
A. Gabašová, F. Veselovský: Mineralog dr. R. Nováček	15

QUO VADIS

Ovce, pastýři a poučení (anketa)	20
E. Kohák: Život, vzor boj, 2005	24
Filozof mezi mediky☒	25
Den politické kultury – studentská výzva politikům	29

ALMA MATER

I. Wilhelm: Univerzita Karlova – věda a vzdělání bez hranic	32
M. Petrussek: Univerzita ve věku společností vědění	36
Priority vysokých škol v EU	40
Středoevropské univerzity zvyšují počty studentů	42

ZDRAVÍ

Není zdraví bez duševního zdraví	44
B. Wenigová: Stigma a duševní poruchy	45
M. Fleissigová: Udržitelný rozvoj a lidské zdraví – fantazie, či realita?	48
Obnovitelná zelená elektřina.....	50
Zdůvodnění prezidenta V. Klause.....	50
Zelená perla☒	53
I. Novák: Intoxikace – stejně nebo jinak?.....	53
A. Hahn: Central European Otoneurological Days	58

OHLÉDNUTÍ

P. Čech: VII. Pintarovy dny – od Egyptanů k Bedřichu Smetanovi	64
M. Fleissigová: Ve zdravotnickém muzeu	69
M. Nevrlý: Zázračný doktor z hor	72

TEXT

J. Jessenius: Pražská pitva	76
-----------------------------------	----

POSTSKRIPTUM

M. Fleissigová: Bubáci☒	94
-------------------------------------	----

Ilustrace z knihy J. Jessenius z Jasené „Průběh pitvy...“

RES PUBLICA

1945

Petr Pithart

Zlo začíná jako nenápadný mráček

Druhá světová válka se nepodobala žádné jiné válce, která ji předcházela. Byl to bezprecedentní a téměř úspěšný pokus zničit tuto civilizaci, tuto kulturu a s ní vyhladit také miliony lidí, kterým tato civilizace a kultura byly drahé. Byl to pokus nejen o vojenskou, ale i průmyslovou likvidaci těch částí světa, který nebyly germánské ve smyslu rasově čisté.

Dodnes je mimořádně znepokojující, jak mnoho z oné průmyslově technické krutosti dokázali nacisté utajit. Ještě více znepokojující je však to, že většina lidí na toto utajování tehdy vlastně přistoupila. Jako kdyby ti všichni, kteří žili v okolí koncentračních táborů, podél tratí transportů, v blízkosti míst masových poprav a podobných zvěrstev, nevěděli nic nebo skoro nic. A pokud něco věděli, jako kdyby si to nechávali pro sebe. A co si pro sebe nenechali, tomu odpovědní lidé, spojenečtí politici i vojáci, odmítali věřit.

Příkladem je ojedinělý útěk českého a slovenského vězně z vyhlazovacího tábora v Osvětimi. Sepsali vyčerpávající zprávu, která se nakonec dostala na stoly politiků i generálů, ale ti nereagovali. Nevěřili. Ale přiznejme si, že nevíme, proč nereagovali. A že jejich tehdejší nevědomost a naše dnešní nejistota o tom, jak ji vysvětlit, je mimořádně znepokojující. Nemůžeme se proto neptat, zda se náhodou netýká také nás. Zda nesouvisí s onou věčnou, vše přežívající, vše zavalující lidskou lhostejností, která nechce vidět, aby nemusela jednat. Vždyť proč tábory fungovaly do poslední chvíle, proč mohly přijíždět další transporty, proč mohly být do posledních dnů popravováni další lidé? Bylo přece technicky možné bombardovat alespoň železniční trati, zničit plynové komory a takzvaná krematoria. Bylo možné usměrnit postupy vojsk směrem na tábory. Nestalo se nic z toho. Dodnes jde z té netečnosti na člověka strach.

Také díky tomu mohla být válka až do posledních týdnů a dnů vnímána jako mimořádně krutá, ničivá, ale pořád ještě jako válka.

Ukázalo se, že dokonce i takový monstrózní cíl a praxi lze před světem úspěšně utajovat. Ukázalo se, že lidé odmítají uvěřit nejhorsímu, že lze docela dobře počítat s tím, že si budou zacpávat uši a zakrývat oči, i když to budou oni, kteří budou bezprostředně ohroženi.

Začalo to přece již tím, že Hitler naplno a předem seznámil svět s tím, co s ním hodlá provést. Napsal o tom celou srozumitelnou knihu, ale svět to více nebo méně ignoroval.

Toto nechť je dodnes mementem. Možná, že nové Mein Kampfy byly již sepsány, publikovány, my je však nebereme na vědomí nebo jim připisujeme jen okrajový význam. Nechceme být rušení v našem všedním dnu, nechceme si přidělovat další

starosti. Máme přece svých dost. Zlo, ničivá bouře, však vždycky začíná jako nenápadný mráček nad obzorem.

Konec války s jejími nečekanými, šokujícími zjištěními vedl ještě k jednomu důsledku: svět vyvedený z míry tím, co do té doby nevěděl či nechtěl vědět, tedy masovými zločiny proti lidskosti, zločiny genocidy, vzápětí ztrestal s nacisty i všechny Němce. S gestapáky i nevinné, ale dokonce nejednou i ty, kteří se sami dokázali nacistům postavit.

Myslím, že na tom, že vzápětí po konci války byla uplatněna jinak nepřijatelná zásada kolektivní viny, má značný podíl právě to všechno, co se vyjevilo až na samém konci války. To, že lidé viděli zástupy lidských trosek, z nichž mnohé zůstávaly ležet podél cest, změnilo vztah k Němcům. Nejen že je pak čekala jen a jen bezpodmínečná kapitulace, ale také kolektivní tresty. Řeknu k tomu dnes jen tolik, že se tomu všemu nebylo lze divit. A dodám, že odpovědnost zůstává na vůdčích světových politicích, kteří byli dlouho slepí, a pak tuto slepotu jakoby vyrovnávali kolektivním trestáním.

Vždyť kdo všechno šel před válkou Hitlerovi na ruku? Kdo všechno byl ochoten se s ním domlouvat, uzavírat s ním smlouvy? Které všechny státy odpíraly pomoc prchajícím židům, kdo všechno byl slepý hluchý ke zprávám o koncentračních táborech, o systematickém vyhlazování celé jedné lidské rasy?

To si chceme připomínat i dnes, ba právě dnes, kdy zdánlivě milosrdný čas zahlužuje stopy. Musíme si připomínat nejen zrůdný nacismus a fašismus, ale i všeobecně lidské, tedy naše slabosti. Naši pohodlnost, slepotu, sobectví, krátkozrakost, protože i s tím vším souvisí 313 mrtvých z pochodu smrti v Krupce před šedesáti lety.

Čas není vůbec milosrdný. Naopak, právě ta zdánlivá milosrdnost nás klame o tom, že co bylo, se už nemůže opakovat prostě proto, že to už bylo. To si lidé mysleli vždycky. A pak byli znovu a znovu zděšení, že může být i hůř.

Byla by to také naše vina, naše odpovědnost. Protože dnes už konečně víme všechno.

Pietní akt k uctění obětí pochodu smrti, Krupka, 25. dubna 2005

Lubomír Zaorálek

Aby zase někdo nezůstal za dveřmi

Dovolte mi, abych připomněl scénu, která byla předehrou války a jež se odehrála v noci z 29. na 30. září 1938.

V Mnichově se tehdy sešly hlavy čtyř velmocí, aby jednaly o osudu Československa. Protože jeden z nich, Adolf Hitler, se již dříve vyjádřil, že žádného Čecha ve své přítomnosti nestrpí, čekali dva čeští diplomaté – Vojtěch Mastný a Hubert Masařík – po celou dobu za dveřmi. Byli ponecháni bez povšimnutí řadu hodin. Pak jim byl

pouze oznámen výsledkem – byli informováni o hlavních bodech čtyřstranné dohody a předána mapa pohraničních oblastí, jež měly být okamžitě evakuovány. Výsledek tvrdší než cokoliv, co se čekalo. Československým zástupcům bylo řečeno: „Pokud nepřijmete, budete si muset urovnat záležitosti s Němci sami.“ Náš názor nikoho nezajímal. Nedostali jsme žádnou šanci.

Připomínám tuto scénu. Patří neodmyslitelně k válce, která následovala, byla předehrou války. V Mnichově o nás rozhodovaly velmoci. Rozhodovaly podle svých zájmů. My jsme zůstali za dveřmi. Československo bylo vydáno do rukou Hitlerovi, člověku, který připravoval likvidaci celého českého národa. Tak fungovala Evropa v roce 1938. Mnichov – to byly orgie národního egoismu. Tento způsob uvažování dovedl Evropu do katastrofy.

Připomínám Mnichov, protože se zapomíná, proč po válce vzniklo Evropské společenství a proč vznikla Evropská unie. Vznikly proto, aby v budoucnu zase takto někdo nezůstal za dveřmi. Aby se zase v budoucnu někomu neřeklo, že není dost významný a jeho názor není třeba slyšet. Evropská unie, jak ukazuje historie, je nutná pro perspektivu českého národa. Je to podobný projekt, jaký si přál prezident Masaryk ve své knize „Nová Evropa“ již v roce 1920. To byla Masarykova reakce na první světovou válku. Náš první prezident dobře tušil, že bez demokratického evropského uspořádání nebude naše národní existence zajištěna. Bohužel tehdy jeho hlas nebyl vyslyšen.

Prostor ke hrám evropských velmocí zůstal otevřen. Do něj vstoupil Adolf Hitler a nacismus. Nacismus byl popřením vši evropské humanitní tradice, byl popřením vši evropské kultury a její úcty k člověku. Vznikl uprostřed této kultury, a přesto byl snad největší hrozbou, před kterou kdy Evropa stanula. V boji s ní se musely mobilizovat všechny síly, všechna vůle k odporu a všechno, co zbylo po vyvrácení Evropy z kloubů.

Cestou z pekla byla protihitlerovská aliance. Vřelé poděkování každému, kdo se přidal k této alianci solidarity v boji proti nacismu a fašismu. V této zemi jsme v dubnu a květnu roku 1945 vítali každého, kdo nás pomáhal osvobodit. Občané v Klatovech a v Plzni zdravili americké vojáky stejně bouřlivě jako Ostraváci a Pražané sovětské tankisty.

Vážím si nesmírně každého Čechoslováka, který se přidal k tomuto zápasu kdekoliv, ať to bylo na Východě, na Západě nebo v domácím odboji. Byl to těžký úděl pro naši zemi. Vzpomeňme, jak těžké bylo již období před okupací. Jak nesnesitelné a dlouhé bylo čekání na to, co Hitler udělá. Velká část naší společnosti se chtěla postavit Hitlerovi se zbraní v ruce. Český odboj v době protektorátu trval nejdéle ze všech ozbrojených národních hnutí proti nacismu. Jeho nevýhodou bylo, že nenavazoval na žádné válečné střetnutí, neměl žádnou hmotnou základnu, chyběly mu zbraně. Nebyl to také odboj, ke kterému by byli lidé přinuceni. Naopak byl spontánní a dobrovolný. Byl to projev uvědomělého občanství. Byl to projev

přesvědčení, že je nutné se postavit těm, kteří chtějí tento národ vyhubit a zničit. Totéž platí pro povstání v Čechách a na Moravě před koncem války včetně největšího – Pražského povstání. Není pravda, že byly zbytečné oběti těch, kteří padli, byť to bylo v posledních hodinách války.

Ti, kdo se odhodlali k boji proti nacismu, navázali na to nejlepší v našich dějinách. Jejich činy zakládají naši dnešní sebeúctu.

*Slavnostní shromáždění
7. 5. 2005, Pražský hrad*

Jan Sokol

Na březích Ohře v Terezíně

Slavíme konec války, osvobození a vzpomínáme. Někdo by se mohl zeptat, proč právě tady a teď. Tady na tomto místě se házel do řeky popel zabitých právě proto, aby se na ně zapomínalo. Když sem přijedu, vždycky mám pocit, jako kdyby ti zabítí a zatčení, padlí, jako kdyby po nás něco chtěli, jako by se k nám obraceli. A my bychom si měli říct, copak po nás asi mohou chtít?

Druhá válka byla pokračováním té první. Když skončila, přešla ve studenou válku, která pro nás skončila před šestnácti lety. A po celou tu dobu tady byli lidé, kteří trpěli, pokládali životy, kteří ztráceli své rodiny, své přátele.

Těm všem jsme my, kteří jsme to přežili, něco dlužni. Kdyby mohli mluvit, říkali by všichni totéž: udělejte všechno, aby se to, co se stalo s námi, už nikdy nemohlo opakovat. Životy jim vrátit nemůžeme a jejich utrpení nemůžeme vzít zpátky, ale můžeme udělat něco pro to, abychom jim vyšli vstříc, aby bylo zřejmé, že na ně myslíme.

Zdá se mi, že války v Evropě vznikaly proto, že si moderní státy neuvědomily, jakou mají moc a že se nedokázaly omezit. A tak je dnes naší první úlohou, naším dluhem vůči těm padlým, zabitým, umučeným, starat se o to, aby se v Evropě státy naučily omezovat, vyjednávat, chránit lidská práva a aby nikoho ani nenapadlo, že by se konflikty mohly řešit silou, násilím. Ale o to víc se musíme přičinit, aby se nové mírové uspořádání v Evropě prosazovalo a aby už nikdy lidé nežili nejenom ve válce, ale ani ve vzájemné nenávisti, z které války vznikají.

Tohle je náš dluh vůči všem těm padlým, zabitým, umučeným a utrápeným.

*Sváteční slovo
ČT 1, 8. 5. 2005*

Rytíř lékařského stavu Ota Gregor

Ve smíchovské kapli Sacré Coeur v Praze byl 23. dubna 2005 pasován nový rytíř Českého lékařského stavu. Stal se jím profesor vnitřního lékařství MUDr. Ota Gregor, jak o tom rozhodlo grémium předsedů revizních komisí a čestných rad České lékařské komory. Toto rozhodnutí na slavnosti rozvedl prezident ČLK MUDr. D. Rath, když připomněl činnost prof. Gregora nejenom jako lékaře, ale též jako vojáka čsl. západní armády za 2. světové války. V této souvislosti poznamenal, každá doba má své hrdiny a vyjádřil naději, že už nikdo z nás nebude muset prodělavat takové životní zkoušky jako O. Gregor. D. Rath si však není jist, zda by většina z nás při nich obstála, neboť leckdy je ochotna ustupovat při mnohem menších tlacích než jsou ty, jimž byl vystaven O. Gregor.

Foto Jindřich Sojka

MUDr. GREGOR Ota, DrSc., profesor vnitřního lékařství

Narozen 4. prosince 1916

1942 – promoce na univerzitě v Birminghamu, kde studoval biochemii

1946 – po promoci na FVL UK nastoupil jako sekundář na IV. int. klinice FVL

1952 – odborný asistent na I. interní klinice

1958 – obhájil titul CSc.

1961 – stal se docentem vnitřního lékařství na FVL v Praze

1964 – obhájil titul DrSc.

1967 – byl jmenován řádným profesorem vnitřního lékařství přednostou I. interní kliniky nemocnice Pod Petřínem

1969 – proděkan FVL UK

1981 – vedoucí Psychosomatické poradny v Praze

Hlavní publikace:

- Uropepsin Avicenum, 1961
- Včasná diagnóza rakoviny žaludku, Avicenum, 1965
- Epidemiology of gastric cancer, British Research Council, 1966
- Vředová choroba mladistvých, Praha-Lázně Kyselka, 1968
- Recent advances in Gastroenterology (kapitola) Churchill, 1973
- Současné znalosti o rakovině žaludku, Avicenum 1974
- Stárnout, to je kumšt, Olympia 1983, 1990
- Zdravě žít, to je kumšt, Olympia 1988

- Ne staret eto izkustvo Fyzkultura i medicina, Moskva 1986
- Staren eto izkustvo Medicina i fyzkultura, Sofia, 1989
- Jak zvládnout stres, studijní text pro pedagogické pracovníky, 1990
- Žít se stresem, to je kumšt, H plus H, 1993, Galén 2002
- Muži nestárnou? Ale ženy žijí déle, Delta, 1998
- Moje návraty, Galén 2000

Z vlastního životopisu Oty Gregora

Po maturitě jsem začal studovat na lékařské fakultě Karlovy univerzity. V r. 1939 okupovali ČSR nacisté, což změnilo celý život mé rodiny a také můj. Přerušil jsem po osmi semestrech studium, ve 23 letech, a rozhodl se emigrovat do Anglie. Již jako středoškolský student jsem léta sledoval narůstající fašismus v Německu, stýkal jsem se s demokraticky a sociálně stejně smýšlejícími mladými lidmi a nebylo mi tedy vzdálené rozhodnout se pro odchod tam, kde bych mohl proti fašismu bojovat.

Přítel mi navrhl, abychom ilegálně překročili československé hranice a pokusili se přes Polsko dostat dál. Bylo to velké a nebezpečné dobrodružství. Tajně – a bez vědomí rodičů – jsme odjeli do Frýdku-Místku a pokusili se v noci o přechod hranic. Byli jsme ale zadrženi polskými četníky, kteří nás ostře vyslýchali a jejich velitel rozhodl, že budeme dopraveni zpět na okupované české území a předání Němcům. Velitel eskorty, která nás vedla, ale nesplnil rozkaz a jen varoval, že pokud se vrátíme, budeme zastřeleni. Přesto jsme se vzápětí pokusili na jiném místě a podle kompasu o návrat do Polska. Setkali jsme se s dalšími muži, kteří utíkali a dokonce nám dali zbraně. Dostal jsem nabitou pistoli, kterou jsem držel poprvé v ruce a měl jsem z ní nepříjemné pocity. Museli jsme se přesunovat pouze v noci. Ti zkušeni nás varovali, že při těchto přechodech dva důstojníci o den dříve byli zastřeleni. Obtížně a v stálém ohrožení jsme se nakonec ve větší skupině dostali do Katovic.

V Katovicích jsme šli na anglický konzulát a dostali jsme dokumenty, které nám umožňovaly volný pohyb po městě. Po několika dnech nás Angličané dopravili na mořské pobřeží a v najaté malé lodi jsme se přeplavili přes kanál La Manche do Anglie.

V Londýně jsem prošel registrací v organizaci Refugee Trust Fund, která se starala o emigranty. Zanedlouho jsem byl přesunut do malé vesnice. Tam mi bylo nabídnuto prostřednictvím organizace studovat. Nikoliv lékařskou, ale biochemickou fakultu na univerzitě v Birminghamu. Bylo mi navrženo, abych požádal o stipendium, což jsem učinil a stipendium dostal.

Brzy jsem se dozvěděl, že se dělá nábor dobrovolníků do Československé armády v Anglii a to rozhodlo můj další osud. Chtěl jsem jediné: bojovat proti nacismu. Mé

rozhodnutí podporovalo i to, že jsem již tehdy věděl, nebo spíše tušil, že moji rodiče a sestra byli odvečeni do koncentračního tábora.

V r. 1943 jsem narukoval. Byli jsme v malém městečku Lemington-Spa, kde se formovala Československá obrněná brigáda. Již tehdy se připravoval výcvik s předpokladem, že bude otevřena druhá fronta invazí na evropský kontinent. Vlastně jsme na ten okamžik netrpělivě čekali. Konečně 6. června 1944 spojenecká invaze začala a naše brigáda byla zařazena do druhé vlny. V boji jsem já osobně byl se svou jednotkou na evropské půdě na podzim v r. 1944.

Vylodění s těžkými nákladními vozy bylo velmi náročné a nebezpečné. Ale i to, co následovalo, bylo velmi těžké a skličující. Postupovali jsme francouzským vnitrozemím, rozbitými vesnicemi, s vyhořelými a doutnajícími domy, všude kolem nás padlí vojáci, především Němci, až k belgicko-francouzským hranicím. Naše armáda obklíčila město Dunkerque, aby vystřídala Kanaďany a francouzské partyzány.

Na této nezapomenutelné anabázi jsem doslova několikrát „utekl hrobníkovi z lopaty“. Snad jen jako příklad: Při jednom z útoků jsem měl kulometem zajišťovat přechod naší čety přes nebezpečnou křižovatku, na kterou se Němci zastřelovali. Četa přešla, ale strach mne ochromil a nemohl jsem se pohnout, abych doběhl za svou jednotkou. Co si mne donutilo přece jen vstát a běžet. Za několik vteřin křižovatka dostala plný kulometný zásah. Nebo: Já s dalším vojákem jsme vedli desítky německých zajatců. Museli mít ruce nad hlavou. Jeden z nich k nám zašeptal: Jsem šlonsák, váš člověk, nechte mě dát ruce dolů. Svolili jsme. V tu chvíli sáhl do kapsy, vytáhl granát a hodil... jen náhodou nás netrefil... atd. Jsou to tzv. „běžné“ válečné historky, ale prožít je, dá jiný smysl a vztah k životu.

Postupovali jsme dál, Normandií, Francií až do Německa. Začal jsem myslet na domov, na rodiče, na to, co najdu a s čím se setkám. Kdy začnu znovu studovat medicínu. Tyto pocity sílily, když jsme byli konečně na našem území, konkrétně jsme se utábořili u Klatov. V té době jsme byli převeleni z anglického pod americké velení.

Byl jsem stejně jako ostatní dojatý, že je konec války a že jsem doma a současně plný strachu co se stalo s mými rodiči, se sestrou a jejím mužem. Rodiče jsem již neviděl nikdy, zahynuli oba v plynu v Osvětimi. Sestru jsem hledal a našel blízko Prahy v Nebušicích. Tam jsem zažil zajímavé setkání se sovětským důstojníkem ubytovaným v témže domě. Seděli jsme spolu u stolu, on v ruské uniformě, já v anglické. Beze slova jsme položili pistole na stůl. Velké napětí neskončilo tragicky, ale v rozhovoru o tom, co prodělal on, co jsem prodělal já.

Chtěl bych se ještě zmínit o svých politických postojích, jejich důsledcích. Všichni víme, že v Evropě a také v ČSR mnoho intelektuálů myslelo levicově. Nárůst fašismu toto smýšlení jen podporoval. Také já jsem se s těmito názory ztotožnil. Otec mé postoje znal a snažil se je mně, středoškolskému a později vysokoškolskému studentovi, vymluvit. Neuspěl. Musel jsem sám pochopit, že to nebyl a není způsob, jak

učinit svět lepším. Nesnažím se teď ani před sebou, ani před druhými své tehdejší postoje omlouvat. Také jsem je nikdy po válce nezneužil k obohacení, nebo k tomu, abych kohokoliv poškodil. Snad mi napomáhalo i mé lékařské povolání, kterého jsem konečně po válce dosáhl, i mé etické smyšlení a humanismus, v kterých jsem byl vychován.

Poslední desetiletí se rád a s nadšením věnuji přednášení pro seniory, napsal jsem několik populárně vědeckých knih k otázkám životního stylu ve stáří, a již dlouho se zabývám a přednáším psychosomatiku. Ještě stále, i když již s ubývajícimi silami mohu do jisté míry dělat to, co mne vždy naplňovalo hlubokou radostí: různými způsoby se zabývat člověkem, pomáhat tam, kde je třeba a kde já mohu být nějak platný.

Ota Gregor

Vede vědecko-technický pokrok v medicíně k její dehumanizaci?

Přednáška na slavnostním pasování na Rytíře českého lékařského stavu

Subjektem zdravotní péče je člověk v celé své složitosti a komplexnosti. I když je postižen pouze jeden jediný orgán, zůstává přesto vždy součástí člověka jako celistvé bytosti.

Svět je stále víc ovládan vědou a technikou. A ty samozřejmě zasahují značně i do humánní medicíny. To je v zásadě velmi dobré a vítané. Tento stav odráží také náš racionální přístup k řešení našich problémů. Člověk je ovšem obdařen nejen rozumem, ale také citem. V reálném životě se obě stránky lépe či hůře prolínají a navzájem ovlivňují. A toto společné putování těla a duše udržuje dynamickou psychosomatickou rovnováhu lidské bytosti. Takto komponovanou bytostí je jak pacient, tak lékař.

Medicína se tedy musí opírat o několik pilířů: Jsou to lékařská věda a technika, ale stejně tak je významné lékařské umění a etika. Lékař musí tedy nejen znát, ale i umět. Je ovšem složitý problém, jak tuto jednotu zachovat v době, kdy se do medicíny derou komerční zájmy. Může se tedy stát, že z lékařské charitativní a humanistické aktivity, jakémsi hlavním cíli naší činnosti, může sklouznout v jakéhosi „TRŽNÍHO HIPPOKRATA“.

Před lékařem dnes tedy stojí mimořádně složitá a obtížně řešitelná otázka: Jak se chovat odborně, byrokraticky a ekonomicky, a současně i empaticky a eticky?

Tato hamletovská otázka je zvláště palčivá zejména v ordinacích praktických lékařů. Jejich role je neobyčejně důležitá a přitom stejně mimořádně obtížná. Právě na praktické lékaře se většina lidí obrací ve chvílích největší nouze a očekává od nich jak kvalifikovanou, tak i lidskou pomoc. Lidé očekávají, že lékaři nejen znají, ale také umějí, a že nejen rozumí fyzickým bolestem, ale i bolestem duše. Obě tyto těžké role by měly u dobrého a zkušeného praktika tvořit harmonickou jednotu. Ale – a v tom je velký problém – on je nelékařskými tlaky někdy dotlačen až na sám okraj etické zodpovědnosti. Velký vliv má už jen nedostatek času, který by měl věnovat mezilidské komunikaci s pacientem.

Tento stav je ke škodě jak pacienta, tak lékaře. Je to stav, který hrozí atrofií humaně-etického poslání lékaře a může vést až k dehumanizaci lékařského povolání. U lékaře pak opět napětí a stres z překrotnosti a náročnosti práce může vést až k tzv. „burn out syndrom“, syndromu vyhoření.

Medicína, zejména pak medicína v rukou praktických lékařů, je práce s živou individuální bytostí, s člověkem. Je to činnost spojená s hlubokým poznáním lidského utrpení, s bolestí tělesnou i duševní. Ordinance praktického lékaře by měla být místem, kde se hovoří, komunikuje. Místem, kde se vyměňují informace oběma směry. Oba partneři – pacient i lékař – jsou dospělí lidé (kromě pediatrů). Pacient poskytuje lékaři – a to verbálně i neverbálně – informace o obtížích svého těla a duše.

Úkolem lékaře je vysvětlit nemocnému, co se s ním vlastně děje a co s tím mohou oba ve vzájemné spolupráci udělat. Lékař by si neměl hrát na vševědoucího zařizovatele v bílém plášti. Pokud se nám daří nahradit dříve obvyklý paternalistický model lékařské činnosti modelem interaktivní a partnerské spolupráce, může být dosaženo lepších výsledků. Myslím, že diktování pacientovi, aniž bychom jej dostatečně informovali, může vést k větší dehumanizaci než využívání dostupné techniky. Vzájemná komunikace mezi lékařem a pacientem je cestou k humanizaci zdravotní péče.

Obzvláště citlivý lidský přístup si zaslouží stárnoucí a staří pacienti. Lékař by měl na takové pacienty mít více času, protože oni ke sdělení svých obtíží potřebují času více. Bohužel, a to často návalem práce, lékaři potřebnou trpělivost nemají. Nenechají někdy pacienta ani domluvit, a dokonce ho odbudou i opravdu urážlivou větou „Co chcete ve vašem věku...“

Lékařská věda a technika dala lékařské praxi řadu fascinujících objevů. Ty revolučním způsobem změnilly diagnostiku a terapii – a my je už považujeme dnes téměř za samozřejmé. Vyspělou technologii by ovšem měl na špičkových pracovištích používat vysoce kvalifikovaný personál. Je nesnadné odpovědět si, jestli vždy použití nejprogressivnějších přístrojů jde ruku v ruce s humanizací medicíny?! Neschováváme se někdy za přístroje? Jde o humanizaci, či dehumanizaci, či obojí? Není hledaná odpověď někde uprostřed?

Já osobně považuji v této souvislosti za nejdůležitější varovat před redukcionismem, tím či oním směrem. Právě to by totiž mohlo vést k dehumanizaci lékařského oboru – a to velmi nenápadně, až nepozorovaně. Německý filozof Karl Jaspers to těsně před svou smrtí v roce 1969 vyjádřil takto: „Čím rozsáhlejší je vědecké poznání a čím větší jsou možnosti výkonnějších technologických, diagnostických a terapeutických metod, tím obtížněji naleznete skutečně dobrého lékaře v pravém smyslu slova.“

Je-li humanistický přístup k medicíně kdykoliv, kdekoliv a čímkoli ohrožen, pak je naší morální povinností se ozvat a aktivně proti tomu včas něco podniknout. Lékařská ordinace a nemocniční pokoj by měly být CHRÁMEM HUMANITY, kde se jedním z nejdůležitějších léků stává i lékařovo chápavé a vlídné naslouchání a také lékařovo slovo. Na obranu svých slov volám mistra v umění obrany, řeckého filozofa Sokrata, který řekl: „Právě tak, jako byste se neměli pokoušet léčit oči bez hlavy a hlavu bez těla, neměli byste léčit tělo bez duše.“

Praktický lékař by měl o „HIGH TECH“ vědět, ale měl by mnohem více přemýšlet o nemocném člověku, kterého léčí. Lékař v terénu většinou pracuje buď s lidmi zdravými (mám na mysli prevenci), nebo s lidmi nemocnými. Ale většinou si umí se svými pacienty poradit sám. Pokud má vážnější podezření na nemoc, která vyžaduje specializovanou péči, posílá pacienta dál.

V nemocnici nebo na odborném pracovišti již většina lékařů umí ve svém oboru metody high tech používat. Lékaři na těchto pracovištích musí opravdu znát nejnovější metody svého oboru. Tito specialisté pak vracejí nemocného praktickému lékaři, který převezme další péči o nemocného.

Dostávám se k závěru svého zamyšlení: pokoušel jsem se naznačit velmi obtížně řešitelný problém lékaře a pacienta. Pochopitelně jsem problém nevyřešil, i když jsem se s ním pral po celý svůj dlouhý život v oboru lékařství.

Rytíř O. Gregor o statečnosti

Z rozhovoru pro květnové číslo časopisu Osobní lékař

Jako člověk, který se choval statečně za války, myslíte si, že je potřeba statečnosti i nyní?

Neříkejte statečně, ale spíše slušně či samozřejmě. Statečnost je dodatečná interpretace. Ta slušnost je potřeba určitě. Podívejte se, co je nyní v popředí zájmu, o čem si lidé hodně povídají. Partajničeni a politikaření.

Když jsem vedl kliniku, snažil jsem se vědomě vytvořit společné pracovní vztahy na třech důležitých pilířích. Lidská slušnost, dobrá profesní úroveň a dobré mezilidské vztahy.

Rytířští lékaři – veteráni

Prof. Ota Gregor není jediným Rytířem českého lékařského stavu, který má za sebou válečné zkušenosti. Akademické obci je dobře znám MUDR. KAREL MACHÁČEK, který po emigraci svá studia dokončil v roce 1943 v Oxfordu, poté sloužil v Československé vojenské nemocnici v Anglii, kde nyní i žije. Úryvky z jeho autobiografické knihy Útěk do Anglie jsme uveřejnili ve VNR 1/2004 současně s řečí, kterou pronesl v roce 2002, kdy byl na rytíře pasován.

Už v roce 1996 byl na rytíře pasován plukovník MUDR. JOSEF HERCZ. V knize Osudy čtyř veteránů (Praha, 2004) o něm píše Zdeněk Kubín:

„Narodil se 1917 dvanáct kilometrů od Trebišova. Studoval Čsl. státní reálné gymnázium v Košicích, poté odešel studovat medicínu do Prahy. Po uzavření českých vysokých škol na podzim 1939 se vrátil na Slovensko, kde byl povolán do armády k pracovním jednotkám.

V květnu 1940 se mu podařilo dostat se na vystěhoaveckou loď Pentcho, která měla dorazit do rumunského přístavu Sulina, kde měli vystěhovalci předsednout na zaoceánskou loď. Kvůli tomu, že se plavba po Dunaji protáhla na pět měsíců, zaoceánskou loď zmeškali a Pentcho se vydalo na moře samo.

V Egejském moři loď ztroskotala u skalnatého ostrůvku. Josef Hercz společně se čtyřmi dalšími pasažéry vyplul v záchranném člunu směrem na Krétu hledat pomoc. Na otevřeném moři je našla britská flotila válečných lodí, která je odvezla do Alexandrie.

Po internaci v Egyptě vstoupil Josef Hercz do československé zahraniční jednotky na Středním východě, kde se mimo jiné zúčastnil obrany Tobruku. S touto jednotkou se také přesunul do Velké Británie a zúčastnil se obléhání Dunkerque.

Po demobilizaci po válce dokončil studium medicíny a v květnu 1946 byl promován. Nejprve nastoupil jako sekundární lékař na chirurgickém oddělení sanatoria Sanopz na Smíchově, odkud přešel do Nemocnice Na Bulovce. Zde byl postupně starším sekundárním lékařem, pak ordinářem pro traumatologii a nakonec zástupcem přednosta chirurgické kliniky ILF ve funkci primáře. Na Bulovce sloužil až do důchodu.“

Dne 7. května 2005 jmenoval prezident republiky plukovníka Josefa Hercze do hodnosti generála.

Statečné bojovníky měl ve válečných letech nejenom náš zahraniční, ale i domácí odboj. Jedním z těch, kteří odvahu a charakter projevili právě doma, byl chirurg PROF. BOHUSLAV NIEDERLE: zprostředkovával finanční pomoci rodinám uvězněných, svými lékařskými posudky pomáhal lidem vyhnout se totálnímu nasazení do Německa a konspirativními operacemi zachraňoval postřelené „nepřátelé Říše“. Na Rytíře českého lékařského stavu byl pasován v roce 1999, půl roku před svou smrtí.

V domácím odboji působili i vědci

Mineralog dr. Radim Nováček

Ananda Gabašová, František Veselovský
Česká geologická služba

První jarní den letošního roku uplynulo 100 let od narození významného českého mineraloga Radima Nováčka. Narodil se 21. 3. 1905 v Ústí nad Orlicí v Lázeňské ulici 562. Podle zápisu v matrice byl pokřtěn jako Radim Vojtěch, patrně na památku svého významného předka, historika a bývalého ředitele Zemského archivu v Praze, dr. Vojtěcha J. Nováčka, činovníka Královské české společnosti nauk.

Jeho otec Karel Nováček se narodil r. 1874 na Kladně v rodině vrchního inženýra železáren Pražské železářské společnosti. Studoval na právnické fakultě Karlovy univerzity v Praze. Chodil na přednášky T. G. Masaryka z obecné filozofie, byl významným členem sociálně demokratické strany, patřil k jejímu promasarykovskému křídlu.

Radim Nováček ztratil matku jako školák, zemřela v roce 1919. Navštěvoval Státní vyšší gymnázium ve Vysokém Mýtě. V roce 1924 zde maturoval s vyznamenáním.

Nováček projevoval zájem o mineralogii již na gymnáziu, v čemž ho podporoval jeho učitel přírodopisu K. Schättinger, pozdější ředitel gymnázia v Roudnici nad Labem. Na podzim 1924 začal Nováček studovat přírodopis a chemii a specializoval se na mineralogii – v mineralogickém ústavu prof. dr. Františka Slavíka, jehož se stal žákem. Studia ukončil obhajobou své dizertační práce „Příspěvky k poznání granátů z aplitů a pegmatitů v republice Československé“. Hlavní rigoróza složil z mineralogie a petrografie 25. 6. 1928 a vedlejší z chemie o dva dny později, všechny s vyznamenáním. O další dva dny později byl promován doktorem přírodních věd.

Ještě za studií na fakultě byl R. Nováček zaměstnán jako pomocná vědecká síla v mineralogickém ústavu u prof. F. Slavíka. V této práci pokračoval i po promoci. Podle vrstevníků ho vrozené nadání, píle a společenské vystupování předurčily na dráhu vysokoškolského profesora. Tyto jeho vlohy dobře rozeznal prof. F. Slavík, a proto byl na jeho návrh dr. R. Nováček přijat do mineralogického ústavu jako asistent od srpna 1929. V letním semestru 1930 podnikl studijní cestu do Rakouska, Německa a Holandska, hrazenou Ministerstvem školství a národní osvěty (MŠaNO). Začátkem roku 1931 R. Nováček složil státní zkoušky z přírodopisu a chemie, což byla aprobece pro střední školy. Zimní semestr 1932/33 strávil sanatorním léčením tuberkulózy u prof. Basaře v Podolí (dnešní Ústav pro matku a dítě) a v sanatoriu na Pleši. Sotva se uzdravil, už odjel začátkem března 1933 opět do Rakouska.

Na další studijní cestu do ciziny odjel spolu s kolegou dr. Vladimírem Čechem v červnu a červenci 1935 do Belgie a Anglie, aby studovali uranové nerosty. Během dalšího svého pobytu na fakultě navštívil R. Nováček na svých studijních cestách i řadu dalších zemí – Jugoslávii, Švýcarsko, Rumunsko, Francii.

Dne 4. 5. 1935 podal dr. Nováček žádost o udělení „veniae docendi“ pro obor mineralogie na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy. Jako habilitační spis předložil svou práci *Study on some secondary uranium minerals* publikovanou v roce 1935 ve Věstníku Královské české společnosti nauk a v USA v časopise *The American Mineralogist*. Profesorský sbor Přírodovědecké fakulty UK se 30. 4. 1936 usnesl, aby se dr. R. Nováček stal soukromým docentem v oboru mineralogie a MŠaNO toto usnesení potvrdilo.

Začátkem roku 1937 se R. Nováček stal mimořádným členem Královské české společnosti nauk. Období od října 1937 až do půlky května 1938 strávil v sanatoriu opočetným léčením tuberkulózy.

Po zavření českých vysokých škol v r. 1939 byl mineralogický ústav prof. F. Slavíka vystěhován a na jeho místě byl umístěn „Institut der Rassenlehre“ německé univerzity, zcela v duchu dopisu říšského protektora von Neuratha protektorátnímu prezidentovi dr. E. Háchovi ze dne 24. 9. 1940, kde se píše, že „...použití budov zavřené české Karlovy univerzity pro účely německé Karlovy univerzity představuje jen částečnou náhradu za desetiletí bezpráví, kterého se na nejstarší německé univerzitě dopouštěla vláda bývalé československé republiky“.

Kvůli uzavření českých vysokých škol obdržel R. Nováček placenou dovolenou na období od ledna 1940 do konce září 1942 k vědecké činnosti v mineralogickém oddělení Národního muzea v Praze.

Krátce po okupaci Československa, pravděpodobně v již druhé polovině roku 1939, se R. Nováček zapojil do odbojové činnosti. Je pravděpodobné, že to byl on, kdo získal pro zpravodajskou činnost i svého vedoucího dr. K. Tučka. Po válce se dr. Tuček vyjádřil, že vůbec netušil, že spolu s Nováčkem pracuje pro skupinu doc. Vladimíra Krajiny (1905–1993). Nováček byl vrstevníkem botanika doc. Krajiny, určitě se znali z fakulty a touto cestou se ocitli spolu v odboji.

R. Nováček pracoval v odboji nejprve ve skupině Politické ústředí (PÚ), později v Ústředním vedení odboje domácího (ÚVOD). Podle Vl. Krajiny, hlavního šifřanta pro styk s Londýnem, mu Nováček při šifrování pomáhal, případně ho i zastupoval. Na dotaz z Londýna, jak je zajištěna Krajina náhrada v případě jeho zatčení, uvádí Krajina, že je připraven ho nahradit R. Nováček a toho zase prof. F. Slavík s chotí. R. Nováček měl v odboji krycí jméno „Krátký“ a Slavík „Pták“. R. Nováček se rovněž znamenitě uplatnil jako spojka na několik odbojových skupin, zejména na skupinu Kapitán Nemo. Při hromadném zatýkání odbojových pracovníků byl zatčen také R. Nováček.

Jeho zatčení gestapem proběhlo 10. října 1941 v jeho bytě v Praze–Nuslích, ulice Žateckých 1224. Velká část zařízení bytu byla odvezena, především knihovna

a rukopisy a zbytek byl zničen a ponechán na místě. Ve spoušti, která byla v bytě ponechána, se na zemi spolu s tříští ze sochy Mařatkovy sochy TGM povalovala i ampule s cyankáli, kterou si pro případ ohrožení pro sebe Nováček přichystal, ale neměl už čas ji použít. Nováček byl vyslýchán v Petschkově paláci, ale nebylo mu udáno konkrétní obvinění. Pak byl převezen do věznice na Pankrác a umístěn do cely 303.

Odtud se mu podařilo poslat řadu motáků jednak soukromých, psaných společně rodičům, rodině Uzlových a snoubence Maruše Jonové, jednak pracovních adresovaných společně prof. F. Slavíkovi, dr. K. Tučkovi, dr. R. Rostovi a dr. Vl. Steinocherovi. Motáky byly psány slámou ze slamníku na listy toaletního papíru, jako inkoust posloužily rozpuštěné tabletky proti zácpě nebo i vlastní krev. Soukromé motáky jsou datované, lze je tedy chronologicky seřadit a lze zjistit, že je psal s přestávkami i více dnů. Pracovní motáky datované nejsou. Motáky jsou psány suchým informačním způsobem, bez emocí. Nováček si nestěžuje na svůj úděl, ani na prostředí nebo zacházení. Přesto celkově působí motáky depresivně. Věty typu „Zhoršil se mi sluch po facce při výsluchu“ nebo „S mým návratem nepočítejte, válka je válka a někdo padnout musí“ – rozhodně povzbudivě nepůsobí. Přese všechno mu jeho pověstný humor zůstal, jak lze doložit poznámkou v jednom pracovním motáku, aby dr. Vl. Steinocher dodělal měření indexů lomu jednoho společně studovaného minerálu, jinak že ho on, Nováček, bude strašit.

Motáky se dostávaly z věznice ven vložené do tunýlků pro tkanici v pase prádla, které vězňům prali jejich rodinní příslušníci. Povoleno psát dopisy ven Nováček neměl, dostávat je sice mohl, ale povolovali mu to s velkým zpožděním a pravděpodobně pouze výjimečně. Během období psaní motáků (listopad 1941 – leden 1942) se zmiňuje jen o jednom oficiálně obdrženém dopise od rodiny.

Výslech v Petschkově paláci se opakoval koncem ledna 1942. Nováček byl vyzván, aby podepsal prohlášení, že odsuzuje činnost emigrantů a uznává blahodárnost a oprávněnost zřízení Protektorátu, což odepřel. Byl proto dopraven zpět na Pankrác. V rámci „ochranných opatření“ praktikovaných německou správou v období stanného práva byl dopraven do koncentračního tábora Mauthausen, velmi pravděpodobně transportem někdy začátkem února 1942. V Mauthausenu byl Nováček krátce po svém příjezdu 13. února 1942 popraven zastřelením spolu s dalšími 11 vězni.

Originály motáků se nalézt nepodařilo, existují pouze v několika prepisech. Nejstarší prepis, a to ručně, zhotovila RNDr. Maruška Jonová (1902–1945), snoubenka R. Nováčka.

Po skončení války udělil prezident republiky dr. Edvard Beneš 15. 12. 1945 dr. Radimu Nováčkovi in memoriam vyznamenání „Československý válečný kříž 1939“ jako ocenění jeho zásluh v odbojové činnosti.

V jednom z motáků projevil Radim Nováček svému otci přání, aby z jeho majetku byl při Královské české společnosti nauk zřízen fond pro mladé mineralogy. Otec

R. Nováčka proto po válce požádal Královskou českou společností nauk o založení „Fondu Radima Nováčka pro podporu mladých badatelů v oboru mineralogie“, kterému věnoval do začátku akcie i hotové peníze a dále veškerou případnou náhradu škody, která vznikla R. Nováčkovi na jeho majetku po jeho zatčení. Účelem Fondu byla podpora vybraných mineralogů české národnosti do 35 let věku, kteří se přihlásí s konkrétním projektem. Každým rokem do Fondu přicházely dary různých mineralogů a geologů (prof. R. Kettner, prof. J. Kratochvíl aj.), ale např. i sbírkou v Československé společnosti pro mineralogii a geologii. V letech 1948–1952 obdrželi podporu od Fondu vybraní badatelé, jejichž jména jsou dodnes známými pojmy v oboru mineralogie – J. Konta, M. Novotný, J. Kutina, Fr. Vrabka, J. H. Bernard, J. Petránek, L. Žák, K. Paděra, J. Švenek, R. Rotter. Poslední zápis v účetní knize Fondu je z roku 1952. Fond pravděpodobně zanikl roku 1952 při vzniku Československé akademie věd.

Děkan PŘF UK dr. F. A. Novák navrhl dne 21. 3. 1946 na sezení profesorského sboru fakulty jmenovat doc. R. Nováčka řádným profesorem. Rozhodnutím prezidenta republiky byl pak později soukromý docent RNDr. R. Nováček jmenován řádným profesorem PŘFUK pro obor mineralogie s účinností od 1. 1. 1942.

Dne 3. prosince 1946 byla v Ústí nad Orlicí na rodném domě Radima Nováčka odhalena pamětní deska.

Dr. R. Nováček za svého krátkého života napsal okolo 40 odborných článků, publikovaných doma i v zahraničí, např. v USA i SSSR. Napsal spolu s dr. K. Tučkem také populární monografii pro začínající mineralogy. Publikoval i řadu článků populárních. Centrem jeho odborného zájmu byly druhotné uranové nerosty. Začátkem 30. let 20. století bylo ještě v této specializaci nejednotné definování jednotlivých minerálních druhů. Jejich nomenklatura vycházela většinou z jejich makroskopického vzhledu stejně jako se to praktikovalo zhruba již od poloviny 19. století. Jako jeden z prvních na světě se to v tomto oboru pokusil změnit dr. R. Nováček. Studoval muzejní materiály z řady evropských muzeí, která navštívil při svých studijních cestách po Evropě.

Uveřejněné výsledky jeho studia, které mají platnost dodnes a které i dnes jsou v tomto oboru považovány za bazální, přinesly R. Nováčkovi celosvětovou popularitu a vážnost. V 50. letech 20. století nazval prof. Clifford Frondel z Harvardské university v USA nově objevený minerál (vodnatý arsenát uranylu a hořčíku) „nováčekit“ jako poctu dr. R. Nováčkovi. I dnes po zhruba 70 letech od publikování jsou Nováčkovy práce citovány v odborném tisku a citační index jeho prací je stále poměrně vysoký. Jeho jméno není proto v mineralogickém světě zapomenuto, a to ani mladou generací.

QUO VADIS

PASTÝŘI
A
POLITICKÁ KULTURA

Ovce, pastýři a poučení

Na otázky VNR odpovídají socioložka, teolog a historici

1. *Dobry pastyr davat život za své ovce, řekl zesnulý Jan Pavel II. V historii však lidé často následovali takové vůdce, kteří naopak vyžadovali životy druhých, jak si to znovu uvědomujeme při 60. výročí konce 2. světové války. Čím se dali zlákat?*
2. *Poučilo se lidstvo z historie?*
3. *Jak jsme na tom s pastýři v českých zemích?*

Prof. ThDr. JÁN LIGUŠ, Ph.D, děkan Husitské teologické fakulty UK

1. Dobry pastyr davat život za své ovce...

Slova: „Dobry pastyr davat život za své ovce,“ v českém ekumenickém překladu jsou čtena: „Dobry pastyr davat svůj život za ovce“.

Je nesporné, že se v dějinách v menší míře sporadicky vyskytovaly, vyskytují se a budou se objevovat osobnosti, které nasadily svou vlastní existenci pro záchranu druhých. Zejména se to týká věřících křesťanů, z nichž mnozí dokázali podstoupit i nelidská mučení, kterým později podlehl, ale na nikoho nic nevyzradili. Nejen to, ale Ježíšův příklad nasazení vlastního života pro druhé inspiroval mnohé lidi v dějinách k tomu, že se sami dobrovolně vydali na smrt pro záchranu druhých.

Právě touto smrtí pro druhé se zabývá Hochhuttova divadelní hra „Náměstek“ (Stellvertreter); v tomto dramatu jde o římskokatolického kněze-hrdinu, který nabídl svůj život v koncentračním táboře v Buchenwaldu, aby tím zachránil jednoho nevinného židovského občana.

Jedno z latinských úsloví říká: „**Verba movent, sed exempla trahunt**“. Dobré příklady dovedou zapálit lidské osobnosti k příkladnému životu pro druhé, a to se dá říci o zesnulém Janu Pavlu II., který svým životem i vhodnými slovy dovedl povzbuzovat lidi k dobrým činům. Dá se to říci i tak, že dobré příklady, protože existují i nedobré vzory, zapalují většinou ty osobnosti, které vnímají důležitost pravého lidství, důstojného lidského soužití v tomto světě jako to nejdůležitější, ať to stojí cokoliv. Takové pojetí smyslu života vždycky souviselo a dodnes souvisí s životní orientací.

Kromě rodičů veliký podíl na formování lidského charakteru a životní orientace mají národní kulturní hodnoty, dále hodnoty, které společnost jako celek doporučuje; může mladé povzbuzovat k hledání humánních hodnot a jejich prosazování, nebo také může všechny hodnoty pravého lidství relativizovat, když se vše soustřeďuje na viditelný materiální či finanční efekt.

V dějinách jsou však i lidé, které spíše nadchnou špatné než dobré činy. Souvisí to mimo jiné s vnitřní touhou vykonávat svou moc nad druhými, mít vliv na druhé, získat co nejvíce pro sebe. Někdy se lidé uchylují k špatným věcem i proto, že to, čeho ve svém životě dosáhli, byť nepoctivým způsobem, si chtějí stůj co stůj udržet. Často s tím spojují i obavy ze ztráty výsadního postavení. Tím se vyznačovali všichni političtí diktátoři. Takovým krajnostem se mohou vyhnout jen lidé, kteří se řídí vysokým životním uměním: mít výsostné společenské postavení, a neztratit ze zřetele hodnoty pravého lidství, i uměním najít svou odpovědnost i tehdy, když vlivné, výhodné společenské postavení musím opustit a odejít do ústraní.

2. Poučilo se lidstvo z historie?

Nedá se říci, že se to týká všech lidí. Kdyby tomu tak bylo, neměli bychom mezi sebou mafiány ani kriminální živly. Lidstvo se ale přece v něčem poučilo – když národ-národy ohrožuje vnější nebezpečí, nemoci, umírání nebo politický totalitarismus, mohou přežít jen tehdy, když sjednotí všechny síly. Živelní pohromy v posledních letech spojují celé lidstvo; nečekaná katastrofa v Jihovýchodní Asii sjednotila národy ku pomoci postiženým.

Ale pokud jde o poučení, které by trvale pronikalo do mezilidských vztahů tak, aby se tím poučením lidé principiálně změnili, toto dějiny neznají. Odborně se to dá říci i tak, že bez osobního prožitku určitého utrpení sotva dokážeme porozumět druhým.

Kdysi jsem četl, že za posledních 150 tisíc let se lidé velmi změnili, a to fyziologicky, fyziognomicky a stále se mění; pokud však jde o vnitřní morální kvality, pak za 150 tisíc let nebyl zaznamenán žádný pokrok (Pierre Rousseau, Dějiny budoucnosti, 1967). Z těchto myšlenek by bylo možno vyvodit závěr, že lidstvo z morálního hlediska zůstává na téže úrovni jako před 150 tisíci lety. Kvalitativní změny, hluboká a morální přeměna nastává jen tam, kde lidé sami prošli určitým utrpením, kde sami na sobě osobně zakusili tíhu utrpení, a také tam, kde se radikálně změnila jejich životní orientace, které Bible říká víra v Boha.

3. Jak jsme na tom s pastýři v českých zemích?

Osobně věřím, že každý, kdo se vydává na cestu pastýřské činnosti či pastýřského úřadu, chce upřímně pomáhat všem, kteří jsou v jakékoli tísní. Pastýřská služba, ačkoli je velmi náročná, nevynáší žádný finanční zisk a každá nezištná pomoc druhým souvisí v jistém smyslu se sebezapřením člověka v prospěch druhého. Není náhodné, že biblické svědectví spojuje pastýřskou službu s vnitřním povoláním víry (vocatío interna), k němuž je nezbytné i povolání církve a duchovní obdarování: „**A toto jsou jeho dary: jedny povolal za apoštoly, jiné za proroky, jiné za zvěstovatele evangelia, jiné za pastýře a učitele, aby své vyvolené dokonale připravil k dílu služby...**“ Takový postup v církvích se stává pravidlem, které však v některých pří-

padech potvrzuje i výjimky v tom smyslu, že pastýřský úřad nemusí automaticky nahradit *vocatio interna*.

Pevně věřím, že ve všech křesťanských církvích v ČR jsou pastýřské osobnosti s tím upřesněním, že rozsah a šíře pastýřské odpovědnosti závisí vždy na rozsahu a šíři odpovědnosti v pevné organizační církevní struktuře. V našem národě a v tomto světě patrně není mnoho takových pastýřských osobností, jakou byl papež Jan Pavel II.

PhDr. FRANTIŠEK MEZIHORÁK, děkan pedagogické fakulty Univerzity Palackého

1. Dobrý pastýř dává život za své ovce...

Ošálila je svádívá slova a sliby kdečeho, nabízené laciné, avšak působivé recepty na tíživé a neřešené problémy, podlehli své naivitě, ale často i strachu a obratně rozpoutané davové psychóze. Navíc jsou bohužel v lidech temné struny, na které mohou obratní demagogové obratně zahrát, a rezidua zvířecích pudů, jimž není těžké otevřít stavidla.

2. Poučilo se lidstvo z historie?

Všeobecně dosti málo (ne náhodou vznikla ona prűpovídka „historie nás učí, že se z ní nikdo nepoučil“). Ale vývoj evropské integrace snad umožňuje i optimističtější pohled, pokud ovšem tisíckrát zhoubný nacionalismus, byt' vydávaný za ochranu národní suverenity, opět historickou paměť Evropy nezahluší.

3. Jak jsme na tom s pastýři v českých zemích?

Dobrých pastýřů je jako šafránu a události posledních měsíců to smutně potvrzují. Můžeme jen doufat, že mezi malými pasáčky, vyrůstajícími už v demokracii, byt' nedokonalé, časem vyrostou pastýři, pro něž budou nepřekročitelnými mantinely normy masarykovské, např. ono lakonické „nebát se a nekrást“.

PhDr. JIŘINA ŠIKLOVÁ, Filozofická fakulta

1. Dobrý pastýř dává život za své ovce...

Kdyby všichni pastýři – moderním jazykem řečeno vůdcové – byli dobří, nemusel by je papež takto upozorňovat na jejich povinnosti. Papež zcela správně předpokládal, že mnoho schopných lidí s vůdcovskými schopnostmi zneužije této své charismatické role a nebude sledovat cíle, které jsou v zájmu těch, kdo za ním jdou.

2. Poučilo se lidstvo z historie?

Nejsem etolog, nevyznám se v chování ovcí, ale říká se, že poslušně následují berana a neptají se, kam jdou. Asi předpokládají, že ten beran zná cestu i cíl. Snad jsou s tím ty ovce spokojeny. Určitě nenadávají. Ale že by zrovna toto byl ideální vztah, to si nemyslím. Mnozí z nás se také nechtějí či neumějí sami rozhodovat, nechtějí nést opravdu odpovědnost za sebe, za svůj život, a tak rádi věří, že ten vpředu to zná lépe. Dodává jim to pocit každodenní jistoty a navíc si to opentlí slovy o věrnosti ideálům, které hlásá vůdce. Dává jim to zprostředkovaně, ale poměrně snadno, pocit smyslu života. Tak jdou, tleskají, skandují a někdy i zabíjejí v intencích ideálů. Souvisí to spíše s povahou, emocemi, nesebejistotou, touhou někam patřit a náležet než s rozumem. A když to nevyjde, mohou ten nezdar snadno svést na toho, koho následovali.

3. Jak jsme na tom s pastýři v českých zemích?

Neměli jsme štěstí v minulém století na dobré vůdce, snad proto taky z nás nebyli skoro nikdy příliš poslušné ovce. I proto jsme více reptali, než je to zvykem u našich sousedů. V takovém případě jsou pak znechuceny obě strany, jak ti, co by mohli být vůdci, tak ti, co by je rádi následovali. I proto současní naši pastýři nejsou z řad těch nejlepších. Výsledkem jsou slabí pastýři a neposlušné ovce! Špatně se pak jde po úzké cestičce kolem srázů oběma – jak těm pseudovůdcům, tak těm, kdo je následují. Má to jen jednu výhodu: Když spadneme, není takovýchto vůdců škoda a neposlušné ovce tam nikdy nespadnou všechny.

Prof. VLADIMÍR WOLF, děkan pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové

1. Dobrý pastýř dává život za své ovce...

Pocitem moci, skutečnou mocí ovládat lidské osudy penězi, možností vládnout krutostí, bezohledností, smrtí. Lákadel je jistě víc. Často bývají (a byla) zabalena do úžasných slovních floskulí, do jakéhosi staniolu. Uvnitř je však bahno.

2. Poučilo se lidstvo z historie?

Ne, myslím, že ne. Poučení tu jedno ale je: že není poučení. V tomto ohledu mne velmi znepokojuje ztráta paměti mnohých národů, reprezentovaná nástupem neonacismu v Německu, u nás, ale i v Rusku.

3. Jak jsme na tom s pastýři v českých zemích?

Stále stejně – ovečky se korporativně uhnou stranou a pastýř zůstane bez stáda, příp. svého pastýře ušlapou. Jinými a starými osvědčenými slovy: revoluce požere své děti.

Erazim Kohák

Život, vzor boj, 2005

Zajímavější než personální záště a partajní šarvátky té bouře v české sklenici zvětralého piva mi připadají obrysy základního rozporu soudobé české i světové společnosti, které tu vyvstávají.

Tento rozpor se už nedá dostatečně podchytit pojmy levice a pravice z 19. století, ani stranickými nálepkami ze století dvacátého. Jde o rozpor dvou základních postojů, postoje boje a postoje smíru.

Otázka tu není, zda „život je boj“, či smír. Je obojí. V životě člověka i světa najdeme prvky toho i onoho. Ten, kdo chce tvrdit, že život „je“ boj, vždy najde důkazů dost, stejně jako ten, kdo chce tvrdit opak, že život „je“ symbióza.

Skutečná otázka zní, zda budeme život a svět vnímat prizmatem boje, či smíru. Ve světě se tím nic nezmění. Ten zůstane zčásti smírný, z části bojový. Změní se však náš přístup – jak svět vnímáme, jak v něm jednáme a čeho v něm chceme dosáhnout, zda „vítězství“, nebo dohody.

Pravicové strany se tradičně klonily k prizmatu boje a vítězství, ve kterém ta jejich pravda zvítězí a protivník hyne. Fašisté i nacisté opovrhovali prázdným řečením. Volali po boji, který rozdrtí každou odlišnost. Jenže stejně nadšeně bojovali a drtili ještě nedávno i komunisté. Zdá se, že bojový postoj vyhovoval stejně oběma stranám studené války.

Bojový postoj není nakonec ani pravicový, ani levicový. Je prostě bojový, tehdy jako dnes. Shrnul to americký zahraniční ministr v letech studené války, John Foster Dulles: Kdo není s námi, je proti nám. Neutralita je zrada.

Demokratické strany takový postoj tradičně odmítaly. Pochopitelně. Už v červánkách demokracie na konci 18. století byla pravice stranou vítězných, tehdy aristokracie. Demokracie byla stranou všech, všeho lidu ve vši rozmanitosti, včetně menšin.

Proto je pro demokracii životně důležitá diskuse, na které se mohou všichni podílet a ze které může vzejít ne „vítězství většiny“, nýbrž kompromis přijatelný co největšímu počtu. Prostředkem není boj, nýbrž stále dohadování. Cílem není vítězství, nýbrž dohoda, smír.

Ani smírní postoj není pravo/levou záležitostí. Je otázkou přístupu k politice – zda vzorem pro ni je diskuse, nebo boj. Dělicí čára probíhá i uvnitř politických stran, dnes snad nejvýrazněji uvnitř sociální demokracie.

Od nástupu Vladimíra Špidly usilovala česká politika o politiku jako diskusi, v duchu Masarykově, oproti zastáncům bojových postojů vpravo i vlevo. Voliči pro ni prokázali pramálo porozumění. Návyky studené války doznívají obtížně. Po čtyřiceti letech bdělého a ostražitého nesmiřitelného boje mnozí lidé prahnou po jasných čarách a nekompromisních postojích.

Ostatně nejen u nás. V Americe na tom založil svou popularitu prezident Bush stejně jako autor teorií o střetu civilizací. Jenže v životě po vzoru boje není vítězů. Jsou jen porážení, a na všechny dojde, dokud nepřevládne duch diskuse a smíru. Rád bych se toho dožil. Po naší „vládní krizi“ to přeji aspoň svým dětem.

Právo, 19. 4. 2005. Kráceno

Filozof mezi mediky

Začátkem března (2. 3. 2005) si studenti 3. LF UK pozvali na jeden z čajů Trimeđu prof. PhDr. Jana Sokola, CSc. Veřejnosti je znám především jako filozof a akademický funkcionář (nyní je děkanem Fakulty humanitních studií UK), z prvního polistopadového období pak jako poslanec Federálního shromáždění (1990–1992) a z doby předcházející jako signatář Charty 77. Za připomenutí stojí rovněž jeho kandidatura na prezidenta republiky a v neposlední řadě půlroční angažmá na místě ministra školství v Tošovského úřednické vládě. Ostatně svůj názor, proč by se právě vzdělanci měli účastnit politického života, vysvětlil J. Sokol v jedné z odpovědí na studentské dotazy. Hovořil však také o etice, filozofech, studiu a dalších tématech:

O politice

Ani bych neřekl, že by politika byla něco jiného než ostatní oblasti, ale je na ni o mnoho víc vidět a je mnoho lidí, kteří mají zájem, aby vás v něčem zkoupali. To člověk v normálním povolání nemá – když žijete normálním životem, tak většinu lidí nevadíte, jste jim fuk. Ale nemůžu si stěžovat, že bych v politice potkal víc divných lidí než jinde. Trošku jo. (*Smích*) Ale politika je věc, která se dělat musí; právě my, vzdělanci, k tomu máme zvláštní povinnost, protože my potřebujeme svobodu, zatímco lidé v jiných povoláních ji tolik nepotřebují.

Do politiky jsem nikdy nešel s velkým nadšením, ale několikrát jsem pochopil, že to asi musí být. A třeba parlamentní zkušenost byla velmi dobrá, mnoho jsem se naučil, zrovna tak ta zkušenost vládní. Samozřejmě takové věci se dají dělat jakoby levou rukou, a jsou i poslanci, kteří tam moc nechodí a práci skoro nemají. Ale když to chcete dělat, tak to zapřažení je veliké. Všimněte si, jak ve funkci premiéra všichni strašně zestárlí, jak za čtyři roky z nich byl jiný člověk. To napětí a stres, ausgerechnet premiéra, to bych nikomu nepřál.

Ještě jednu věc řeknu, která by se vám mohla hodit. Když se dostanete do nějakého šéfovského postavení a máte pod sebou úřad, tak první jeden dva týdny se svádí zuřivý boj o to, jestli vy zaměstnáte ten úřad, nebo jestli ten úřad zaměstná vás. Po 14 dnech je boj rozhodnut. Problém je u nás v tom, že vlády jsou slabé, a úřady si mohou dělat, co chtějí.

O vzdělancích v politice

Když si na sobě (jako vzdělanci) trošku dáváte záležet, tak byste se hrozně neradi opakovali. Přitom první příkaz z veřejné politiky je říkat furt to samé.

Vladimír Špidla je vynikající archeolog. Ve vládě je Cyril Svoboda, to je dobrý právník. Jsou tam ještě nejméně dva tři lidé, kteří vzdělání jsou. (*Smích*) Třeba pan Jahn, to je docela zajímavý člověk, má přehled, je mu to jasné, má to v hlavě. Ministr financí (*míněn B. Sobotka pozn. VNR*), ten také není v žádném případě hloupý člověk. Já je ale tak neznám, jsem už z toho trochu venku. Velký dojem na mne udělal předchozí ministr zdravotnictví, pan Kubinyi. Docela mě mrzí, že z toho vypadl, zdálo se mi, že se zdravotnictvím něco udělá. Možná jste ho viděli jinak, ale zvonkajšku se mi zdálo, že je to soudný člověk, že ví, co chce. Nebyl ale zrovna mediální typ. Líbilo se mi, že když nastoupil, řekl, že si nechá tři měsíce a pak poví, co dělat. To, co řekl, zdálo se mi rozumnější než to, co říkají jiní, a začal to dělat. To je ale velmi důležité, protože představa, že politik má dost času, je iluze. Když je politik závislý na zvolení, tak půl roku proběhne, než se to usadí, pak má rok na to, aby něco udělal, a potom už zase musí koukat, aby to zažehnil, aby se na to zapomnělo, než přijdou volby. Demokracie na dlouhodobé věci vůbec nemá čas. Věci, kterou jsou mimo volební období, tak mají smůlu.

Obecně si myslím, že vzdělaní lidé, když někdo od nich chce, aby šli do politiky, tak by to neměli odmítnout. Asi by nám pomohlo, kdyby jich tam bylo víc.

O aférách

Všechny ty aféry jsou hrozná choroba. Nechci bránit tuto vládu, ale uvědomte si, jak nás to strašně poškozují. Když se taková aféra rozpumpuje, každému se viklá trochu židle, a ministři běhají po novinách a televizích místo toho, aby něco dělali. To je hrozně hloupé. Měl jsem to štěstí, že jsem ministroval jenom půl roku, ale nebyl jsem v žádné straně, takže jsem neměl za sebou žádné tlačení. Měli jsme vlastně výhodu, že jsme se nemuseli starat o to, abychom byli znovu zvolení. Těžká starost každého politika je totiž koukat, aby ho znovu zvolili.

Většinový systém má strašnou nevýhodu, že velká část hlasů voličů padne do koše. Může fungovat v zemi, kde většině lidí nevádí, jestli jejím poslancem je labourista nebo konzervatívec. Ještě by jakžtakž šel systém francouzský, dvoukolový, jako mají v Maďarsku a jako máme my pro volby do Senátu. Jinak si přeče jen myslím, že poměrný systém je lepší pro zemi, jako jsme my.

O kompromisech

To je taková strašná věc, že to se v parlamentě nedělá. Demokracie je vymyšlená na tom, že se udělá kampaň, kde jsou všichni strašní přátelé, a pak mají čtyři roky pracovat. Opozice tam má být, ale nemůže to být boj, a přitom volební boj trvá pořád. A to je tragédie. Když jsem byl na školství, tak jsem věděl, že půl roku je jako plivnout do

Stromovky. Tak jsem si hned první týden vytipoval, kdo bude můj nástupce. Pozval jsem ho na večeři, abych mu vysvětlil, co a proč dělám, a abych zase od něj slyšel, že když udělám tohle, že to za půl roku zruší. Věděl jsem pak, že to nemusím dělat. Ale když pak vidíte, že v jedné vládě se stále ministři vyměňují, třeba zrovna ve zdravotnictví, tak se nedá nic udělat. Než začne, má na krku volby, a to je na pendrek.

O humanitních studiích

Naše studium jsme převzali z Harvardského bakalářského programu, kterým musejí projít všichni studenti. Novinářům říkám, že bakaláře učíme číst a psát – a když se to naučí, tak už mohou studovat. Shodou okolností to děláme na filozofii, zrovna tak by se to dalo dělat na psychologii, na historii, to je celkem jedno, ale v nějakém oboru se musí student naučit přečíst knihu, přesně si zapamatovat, co tam je, umět to říct. Umět napsat na dané téma něco, co má hlavu a patu, zadaný rozsah, to jsou naprosto základní dovednosti. To znamená schopnost vyjadřovat se v češtině a alespoň ještě v jednom jazyce.

Máme velkou výhodu, že si můžeme studenty vybrat. Máme 2000–1500 přihlášek, vezmeme tak 100 studentů. I když přijímačky děláme důkladně, tak poznáme sice schopnosti, ale nepoznáme, jestli to studentům vydrží. Po semestru půlku vyházíme a ti, co zbudou, už jsou docela dobří.

Mám radost, že se nám podařilo, abychom neměli povinné přednášky. Vždycky mě děsilo, že bych měl před sebou pět set unuděných tváří, to nemáme, chodí ti, kteří chtějí, a to je radost – co by si člověk mohl přát lepšího?

O etice

Nerad bych někomu říkal, co má a nemá dělat, ale zdá se mi, že je velmi důležité systematicky přemýšlet o tom, co je dobré a co je špatné.

Neumíme sice říct, co je dobro, ale aspoň bychom měli vědět co je zlo. Když řeknete zlo, první, co každého napadne, že to je smrt. Můžeme si myslet, že smrt je zlo. Zlo je někoho zabít, ale smrt je také součást života, přirozená, normální věc. Zrovna tak zlo není bolest. Bolest je nepříjemná věc, ale kam bychom přišli, kdybychom ji necítili. Tak – a teď, co je zlo – a vyjde nám něco takového, jako že největší zlo v této době je lež. A to má spoustu důsledků pro etické myšlení.

Druhá otázka, kterou si filozofie k etické otázce musí položit, je že víme, že nesmíme nikoho zabít. To je základ lidské společnosti; právní systémy vznikly z toho, jak to udělat, aby se lidé méně zabíjeli. A teď se ptám: „A proč nemám nikoho zabíjet?“ V náboženství je to jasné – stojí to v Písmu, říká to Kristus a tečka. Jenže jak to mám vykládat studentům, když možná deset procent z nich tomu věří a ostatní ne? A když se přitom podíváte trochu filozofičtěji třeba na povahu života, tak vám vyjde, že je nabitá jakýmsi hodnotami. Když si vezmete jakýkoliv živý organismus, tak je oddělený od svého okolí, tím pádem si vytvoří něco, co je venku a co je uvnitř, a je tu

metabolismus. Ten už znamená jakousi volbu, vybírá si, co sežere a co vyplivne, pak se hýbá atd. A každý živý organismus má naprogramovanou fyziologickou délku svého života, během ní projde křivkou růstu, dospívání, chátování až po smrt. Znamená to, že na světě je každý organismus jakoby dočasný, a to, že tady do dneška ty organismy jsou, je jenom proto, že se každý z nich postaral o své pokračování. Že dodneška jsou tady pár milionů let mravenci, kteří mají individuální dobu života pár týdnů, je proto, že za celou tu dobu nikdy nezapomněli, co bude pokračovat. To se mi hrozně líbí, je provokativní, že každý živý organismus je nositelem něčeho, co převzal a posílá dál.

To je také zájem člověka. Člověk převzal společenské prostředí, instituce, jazyk, kulturu, výchovu; dostal je proto, aby v tom pokračoval. A my dnes jsme zvyklí myslet jen na sebe, na tu společnost, která žije teď s námi. Nemyslíme na ty, co byli před námi, a na ty, co přijdou po nás. Mně se zdá, že člověk vlastně přichází na svět jako dlužník, a že život je na to, aby s tím dluhem něco udělal, zejména aby to, co na dluh dostal, předal dál. Život, kulturu, vzdělanost....

A když si to takto řeknete, tak se nám etické problémy uspořádají trochu jinak, než když se myslí jenom na individuum, které je samo o sobě. Čím máme dnes větší prostor, tím méně myslíme na to, že máme tento dluh, že jako životní program máme nalinýrováno postarat se o to, aby s námi neskončilo všechno, co jsme dostali: nejenom život, ale třeba také i češtinu; dostali jsme ji, učili jsme se ji a i když jednou budeme asi mluvit anglicky, je nám jakoby svěřená. To je, myslím, východisko pro etické myšlení, které je jakžtakž racionální, přitom etické programy fungují hodně jinak, než jsme zvyklí.

O filozofech

Filozofie je nenáročný obor, potřebujete jen knížky a dost času, a jinak nic. Dnes ale filozofie není v nějakém zvláštním rozkvětu. V posledních desetiletích se žádné velké myšlenky neobjevily, ty byly ještě o strukturalismu v šedesátých letech, ale od té doby toho moc není. Myslím je to tím, že filozofie nutně potřebuje čas. Když ale i já musím po svých kolezích chtít, aby publikovali a učili a zkoušeli, je těžké něco vysedět. Filozofové začínají být produktivní v pozdějším věku, to není jako biologie nebo počítače, kde jsou mladí nadřzení, filozof začne být produktivní později.

Filozofie nemůže být zapřažená do praktických cílů, musí mít volné ruce. Politický vůdce si dává praktický cíl, třeba to, co začal dělat Ghándhí v Jižní Africe, to byl opravdu promyšlený program. Něco jiného je filozofie, ta musí zůstat u toho, že přemýšlí a mluví a debatuje, ale nemůžete po filozofovi chtít, aby neměl nějaké licence, to je hluboký omyl. Platon si do politiky namočil nos a špatně to s ním dopadlo. Naopak Sokrates byl neuvěřitelně loajální; když ho odsoudí k smrti a nabízejí mu, že je snadné podplatit žalářníka, aby ho pustil, říká „jak bych to mohl udělat, já musím poslouchat zákony“. To by přece žádný politik neudělal.

M. Fleissigová

Den politické kultury – studentská výzva

Ve středu 27. dubna, v Den politické kultury, jenž sami vyhlásili, protestovali studenti v Praze proti politickým poměrům v zemi. Před Strakovou akademií, v níž sídlí vláda, vyhlili několik pytlů zeleného slizu jako symbol rozplizlosti české politiky a potom odtamtud vynesli do Vltavy vílu Amorálku. Na předsednictvo vlády a sekretariáty politických stran doručili výzvu, v níž se praví:

„Někteří politici se nestydí, když jsou přistiženi při lži, nestydí se, když jsou odhaleny jejich nejasné majetkové poměry. Nestydí se už dokonce ani když skrytě či otevřeně smlouvají se stranou, která se nikdy zřetelně nedistancovala od své totalitní předchůdkyně, jež pustošila naši zemi přes čtyřicet let. Nestydí se prostě za nic, a tak se čas od času v této zemi každý druhý stydí za ně.

Otrllost některých politiků už bohužel dosáhla té míry, že je zcela naivní volat obecně po zlepšení politické kultury. Vyzýváme proto politiky, aby společně začali pracovat na následujícím:

1. Přijmout přísnější zákon o střetu zájmů. Je ostuda, že se v míře korupce ocitáme na úrovni zemí, jako jsou Salvador, Kolumbie nebo Kuba. Nový zákon se musí vztahovat i na rodinné příslušníky politiků a měl by umožnit kontrolu politiků.
2. Předložit veřejnosti k diskusi Etický kodex zákonodárce a poté jej v obou komorách Parlamentu přijmout. Na rozdíl od řady zastupitelstev, státních institucí i soukromých subjektů Parlamentu ČR Etický kodex stále chybí.
3. Vyjasnit systém poslaneckých a senátorských výhod. V současnosti například mohou létat zadarmo na zasedání parlamentu, popřípadě jezdit bezplatně veřejnou hromadnou dopravou, a přitom ke svému platu dostávají dostatečně vysoké náhrady za cestovné.
4. Omezit poslaneckou imunitu, která má u nás v porovnání s ostatními zeměmi EU největší rozsah. Pokud například poslanec nebo senátor podezřelého ze spáchání trestného činu nevydá jeho komora k trestnímu stíhání, je jeho stíhání vyloučeno i po skončení jeho mandátu.
5. Upravovat plat veřejných činitelů podle zřetelných a systémových pravidel. Je absurdní, aby si zaměstnanci nás občanů čas od času zvyšovali svůj plat sami.
6. Zahájit diskusi o úpravách jednacího řádu poslanecké sněmovny. Současné znění například umožňuje, aby se k určitému návrhu zákona připojovaly pozměňovací návrhy, které s původním zákonem vůbec nesouvisí.“

Těchto šest bodů je podle studentů nezbytným základem pro to, aby se do politiky navrátila alespoň jistá míra slušnosti a aby občané mohli politikům, svým zaměstnancům, znovu důvěřovat.

-fl-

IOHANNIS
JESSENI
A IESSEN,

Anatomix, Pragæ,

Anno M.D.C. abs se so-
lenniter administratæ historia.

Accessit eiusdem de ossibus tractatus.

VVITEBERGÆ,

Excudebat Laurentius Seuberlich.

Impensis Samuelis Selsfich,

Anno 1601.

ALMA MATER

UNIVERZITA
BEZ HRANIC

Univerzita Karlova – věda a vzdělání bez hranic

Je dobré si každý rok připomenout „narozeniny“ naší univerzity a uvědomit si, kam směřujeme a odkud jsme vyšli. Jsem přesvědčen, že navzdory netriviálním otázkám a problémům, před kterými stojíme v dnešní době, žijeme v tuto chvíli s naší univerzitou v jejím období šťastném, plodném a úspěšném, zejména proto, že svobodném.

Připomínáme si dnes nejen výročí založení univerzity, ale i její osudy, její často nelehkou cestu staletími a také její úsilí o plnění téměř prorockého odkazu, kterého se jí dostalo do vínku při jejím založení. V Zakládací listině Univerzity Karlovy, se dočítáme, že Otec vlasti byl k myšlence jejího založení veden tím, aby „naši věrní obyvatelé království, neustále po plodech vědění lačnicí, nemuseli se v cizích zemích almužny doprošovati a kraj světa obcházeti, nýbrž aby za svou slávu pokládali, že mohou jiné z ciziny k sobě zvatí“. A toto stále naléhavé a překvapivě aktuální poselství ze 14. století, nás oslovuje a zavazuje i dnes!

Jsou chvíle jako je tato, kdy bychom se měli především pro naši vnitřní potřebu pokusit upřímně a korektně odpovědět na některé otázky, jako: **Plní univerzita odkaz svého zakladatele? Jak se jí to daří? Ve kterých bodech bychom před ním asi neobstáli? V čem a nakolik má vůbec tento odkaz svoji aktuálnost a naléhavost i v současnosti? A také jak bychom měli v dnešním světě tento odkaz modifikovat, abychom dostáli nejen jeho historické dikci, ale zároveň obstáli i v hodnocení budoucími?**

Již ze Zakládací listiny vyplývá, že univerzita má být v prvé řadě vzdělávací institucí vysoké kvality, a to v mezinárodním srovnání. Jestliže by neobstála v tomto kontextu, pak by evidentně nenaplnovala jeden z klíčových důvodů svého založení, kterým byla snaha panovníka zamezit tomu, aby se věrní obyvatelé království českého museli v cizích zemích vědění doprošovat, ale aby sami mohli i jiné z ciziny k sobě zvat a ve srovnatelné kvalitě jim vzdělání nabízet. Tato programová a strategická konstanta byla Karlem IV. nastavena tak kongeniálně, že dokáže (jakkoli to zní neuvěřitelně) prolnout intelektuální ambice 14. století s počátkem třetího tisíciletí. Protože i my dnes nabízíme v nejrůznějších oborech vzdělání zahraničním studentům a míra jejich zájmu a naše schopnost jej uspokojovat je jedním z parametrů kvality, jež je podmínkou naší příslušnosti a sebevědomého, rovnoprávného postavení ve svobodném prostoru vědění a poznání, jež nezná geografických hranic. Druhou stranou těžce mince je přirozený pohyb našich studentů na zahraničních univerzitách, koncepčně podporovaný dynamickým rozvojem nejrůznějších programů studentské mobility na naší univerzitě. S jejich dalším rozvojem zcela samozřejmě počítáme

i do budoucna, a to i přesto, že v současnosti vyměňujeme nejvyšší počet studentů ze všech vysokých škol nejen v České republice, ale i v nových členských zemích EU. Orientace na budování partnerských vztahů se světově uznávanými, prestižními univerzitami je nejen věcně správná, ale představuje i významnou kvalitu, která je v akademickém světě sledována a kladně hodnocena.

Hodnocení kvality studia pomocí dat o mobilitě se dnes již stává samozřejmým atributem studia na univerzitě, vyjádřeným požadavkem, aby pokud možno každý student (a to nejen v magisterském či bakalářském, ale zejména doktorandském studiu) absolvoval část svého studijního programu na renomovaném zahraničním vzdělávacím a vědeckovýzkumném pracovišti. Na jedné straně to znamená zajistit srovnatelnou kvalitu a systém naší výuky, na druhé straně to předpokládá selektivní výběr našich zahraničních partnerů, s nimiž tyto (i další) aktivity chceme pěstovat a rozvíjet. Stručně a jasně řečeno: **chceme-li spolupracovat se špičkou, musíme se do ní sami také propracovat, chceme-li mezi elitu, musíme být také elitou a chceme-li partnersky komunikovat s autoritami, musíme být i my jako autority uznáváni.** Takto jednoduché a zároveň složité a svým způsobem neúprosné jsou úkoly, před nimiž stojíme, ale rozhodně nesmíme dlouho jen postávat, chceme-li, aby Univerzita Karlova byla i v současném světě nadále uznávána jako prestižní vysoká škola a respektovaná jako „research university“ třetího tisíciletí. Jsem si jist, že nemůžeme mít menší ambice – jsme tím zavázáni sami sobě, našim studentům i našemu zakladateli. Univerzálním měřítkem veškeré naší činnosti tak musí být kvalita. Žádná prestižní univerzita totiž nezískala své renomé pouze (či především) díky počtu svých studentů. A tak navzdory tomu, že s rostoucím významem vzdělání roste i zájem o studium na vysokých školách a zejména na Univerzitě Karlově, a přestože v souvislosti s tím navyšujeme studijní kapacity a rozšiřujeme nabídku akreditovaných studijních programů, nemůže univerzita, jež se dostala na hranici svých kapacitních možností, dále extenzivně zvyšovat počet svých studentů. A je snad pochopitelné i všeobecně akceptovatelné, že nelze všechny zájemce o studium vzdělávat na Univerzitě Karlově. Zvyšování nabídky vzdělání je tématem pro celý vysokoškolský sektor v České republice, s diferenciací na bakalářské, magisterské a doktorandské studium. Několikaletá skutečnost, že zájem o studium na Univerzitě Karlově převyšuje (a to v mnoha případech několikanásobně) naši nabídku, tak nepochybně dál povede k tomu, že si budeme v otevřeném a korektním řízení své studenty z uchazečů vybírat tak, jak je to běžné na všech významných univerzitách kdekoli ve světě. Chápat samotný tento akt jako znak její prestižnosti by ovšem bylo velice povrchní, účelové a silně zjednodušující.

A tak se nabízí vcelku logická otázka: **Co tedy vlastně tvoří prestiž univerzity? Jak univerzita získává své renomé, jak buduje svůj image a jak udržuje a posiluje toto svoje portfolio?** Je zřejmé, že odpovědí na tyto otázky je celá řada. Bez trivializace těchto odpovědí bych chtěl zdůraznit ty, které jsou tak samozřejmé, že bývají

nezřídka přehlíženy. Možná by bylo užitečné obnovit pojmy jako je „autorita“ či „elita“ a snažit se vrátit je jejich původnímu významu, který měly do té doby, než je pseudorovnostářská ideologie zdeformovala na nevhodné a nežádoucí handicapy, kdy výjimečnost a originalita byly automaticky pokládány za suspektní, nežádoucí, nebezpečné a tudíž potlačované fenomény. Postupným návratem k těmto hodnotám se snažíme měnit optiku, kterou nahlížíme na náš akademický svět a snažíme se stanovovat jiná měřítka a jinou výšku laťky, kterou je nutné v rámci akademické kariéry přeskočit a nikoli podlézt. Ale výjimečnost, či originalita neznamená zase automaticky autoritu či elitu. Je však nutným předpokladem pro to, aby autorita či elita vznikla, a to dlouhou, poctivou, intenzivní prací, která přinese zásadní vklad do celkového poznání. Co jiného vytváří pravdivý obraz univerzity lépe a přesvědčivěji nežli odborné portréty osobností, které na ní působí, výsledky výzkumu, kterých týmy pod vedením těchto osobností dosahují, a nekonečná řada mladých, vzdělaných absolventů, kteří toto poznání přebírají a dále rozvíjejí.

Toto elitní společenství svobodného a otevřeného akademického světa formují uznávané autority ve svých disciplínách i za jeho hranicemi a výsledky jejich bádání významně ovlivňují a posouvají dané vědecké a pedagogické obory. Proto je prvořadou povinností univerzity, usilující o mezinárodní uznání a prestiž, vytvářet systematicky a neúnavně podmínky pro vznik, rozvoj a působení nadějných i etablovaných autorit. A prvním krokem k tomuto cíli je podpora výzkumu na Univerzitě Karlově tak, aby jednotlivé výzkumné projekty byly koordinovány v mezinárodním měřítku, s účastí prestižních partnerů.

V úsilí o podporu špičkového výzkumu je třeba věnovat maximální pozornost podpoře talentovaných studentů (zejména doktorandů) a mladých vědeckých a pedagogických pracovníků, motivovat jejich účast na výzkumných programech a posilovat jejich zapojení do mezinárodních badatelských týmů. **Autority jednotlivých oborů tak mají přímou odpovědnost za uvedení do akademického světa těch mladých talentů, které mají předpoklady a vůli se na takové autority jednou také vypracovat.** Jedině tak lze úspěšně překlenout jistý generační rozpor, který je pro univerzitní vzdělávání obecně symptomatický, v současnosti obzvláště aktuální a který je třeba si uvědomit a reflektovat. Většina osobností, které stojí v čele oborů, disciplín a akademických struktur a ovlivňují akademický život, jsou zralí a zkušení lidé, kteří byli vzděláni a vychováni intelektuální atmosférou a poznáním své doby, tedy 20. stoletím. A i když jsou zcela nepochybně přesně orientováni v současné situaci svých disciplín, vzdělávají v tuto chvíli ty, kteří budou aktivně formovat tvář století jednadvacátého, od kterého právem očekáváme zcela nové výzvy i nové úkoly, tak jak je tomu pokaždé. **Ačkoli se tento generační rozpor, jakkoli přirozený, jeví jako brzdicí prvek vývoje univerzity, představuje současně také důležitý aspekt stabilizační, který tlumí náhlé výkyvy podléhání módním vlnám a dovoluje rozlišit prvky moderní od módních.** I z tohoto důvodu je třeba budovat partnerskou

a kolegiální, generační symbiózu, která na univerzitě vytváří prostupný, navzájem se doplňující, inspirující a obohacující kreativní a intelektuální potenciál. Neboť autorita a individualita každého z jednotlivců vytváří autoritu a nezastupitelnou individualitu celé univerzity. Výsledek tohoto synergického efektu ovšem může být i velmi křehký. Nemá totiž povahu jednorázového aktu, ale je to proces pozvolného budování důvěryhodného obrazu univerzity, postupného nastolování její autority ve vědomí odborného auditoria i nejšířší veřejnosti. Je to renomé, které je nutno dlouhodobě, průkazně, korektně a vytrvale potvrzovat, ale které lze také vlastní neobratností, neprofesionalitou či podceněnou chybou velice rychle ztratit.

Naprosto samozřejmá a neopomenutelná je spolupráce univerzity s domácími partnerskými pracovišti, dalšími vysokými školami a Českou akademií věd. S potěšením bych chtěl zdůraznit, že za posledních několik let vztahy Univerzity Karlovy a Akademie věd nabyly na intenzitě a v tuto chvíli je možné s plnou odpovědností konstatovat, že jsou dnes na stabilně vysoké, zcela jistě nadstandardní úrovni (i když mnohé ještě hodláme zlepšovat).

Hlavní směr univerzitního snažení, cesta za poznáním, vzděláním a hledáním pravdy, je neslučitelný s programovou prostředností, pohodlnou nenápadností či bezpečným rovnostářstvím. A tato cesta nemůže mít pouze rozměr intelektuální a akademický, ale má i své nezpochybnitelné aspekty etické. Již v Zakládací listině se Karel IV. zavázal poskytovat zvláštní ochranu jejím doktorům, mistrům a žákům a neporušitelnému zachování jejich svobod. A tento slib je nutno chápat nejen jako ochranu univerzity a její akademické obce proti nežádoucím zásahům vnějšího světa a jeho utilitárním tlakům na univerzitní prostředí, ale také jako jistý korektiv jejího vnitřního fungování. Jako zvláštní rys její integrity a jejího poslání. Nelze vytvářet nové hodnoty a posouvat hranice poznání bez permanentního kritického hodnocení především sebe sama a své práce, jako *conditio sine qua non*. Ctít tento princip jako součást vědecké práce znamená také ctít nejvyšší etické principy obecné morálky. Proto je zřejmé, že zejména nejstarší evropské univerzity, prověřené staletou historií, jsou také strážci morálních hodnot, a nesou tudíž zvláštní odpovědnost vůči budoucnosti i v tomto ohledu. Síť nejstarších vzdělávacích a vědeckých institucí odpovídá nejen za rozvoj a uchování vědeckých a kulturních hodnot a dosaženého stupně poznání, ale je také nositelem morálních kritérií a etických mezilidských vztahů. Vztahů mezi jednotlivci, společenskými skupinami, etniky, národy i civilizacemi. A byly to především univerzity, které zejména v dobách dramatických společenských zvratů a změn jasně a nezpochybnitelně formulovaly zásady morálních kodexů, jež determinovaly nepřekročitelné limity a normy lidského chování. I tuto dimenzi je nutné si uvědomit a připomenout.

Má-li být naše univerzita strážcem morálních hodnot a etických principů v současné době, která je tolik potřebuje a zároveň tolik podceňuje, musí tyto principy

umět nejen proklamovat, ale hlavně se jimi sama bezvýhradně řídit. Každý z nás a všichni společně musíme usilovat o to, aby reálný vliv univerzity na veřejnost vycházel právě z těchto kořenů a spoluvytvářel prostředí, kde je samozřejmá hra fair play, kde nevládnou subjektivní, partikulární zájmy a život se neřídí jen tržními vztahy, obtížně vymahatelnými zákony, případně pravidly džungle, ale také (a vlastně možná především) často nepsanými etickými normami a neutilitárními hodnotovými žebříčky, jež se budou zcela samozřejmě zrcadlit více v našich činech nežli slovech. Etickými normami, jež nejsou primárně formulovány našimi vnitřními předpisy, ale zejména naším každodenním jednáním a stávají se tak samozřejmou součástí našeho přesvědčení, naší příslušnosti k jedinečné instituci zvané Univerzita Karlova, která má právo to od nás žádat, která si to zcela jistě zaslouží – a které jsme tím povinováni odkazem jejího zakladatele.

Karolinum, 7. 4. 2005, kráceno

Miloslav Petrušek

Univerzita ve věku společností vědění

Jestliže jsme se rozhodli, že budeme dnes uvažovat o poslání, roli a možnostech, ba perspektivách univerzit v epoše, která se sama označuje jako „společnost vědění“, pak nikoliv proto, abychom si formulovali úkol co nejsnazší, ale proto, abychom se společně zamysleli nad problémy, které před nás takový model společnosti s naléhavou důrazností klade.

Podle autora termínu „společnost vědění“ Niko Stehra se všechny společnosti v minulosti samy označovaly podle toho, které znaky lidských vztahů, případně které produkty svých aktivit pokládaly za podstatné. Není proto nijak nesnadné pochopit, proč se společnost moderní a pozdně moderní označovala jako společnost vlastnictví a práce, pomineme-li poněkud jednostranná technologická a technicistní označení jako „společnost páry a parního stroje“, „společnost elektřiny a žárovky“, případně „společnost pásové výroby a automobilu“.

Od poloviny 50. let se v západních společnostech začala prosazovat představa, že tzv. evropoamerická civilizace vstupuje do éry postindustriální, pro niž budou příznačné dva procesy: strukturální, kdy většina pracovních sil se přesune z oblasti bezprostřední materiální výroby do sféry služeb, a sociálně kognitivní, kdy ve srovnání s minulostí extrémně vzroste role vědění, což jinými slovy znamená ústup role ekonomického kapitálu ve prospěch kapitálu symbolického, vzdělanostního,

kulturního. Tvůrce teorie tohoto modelu společnosti – Daniel Bell – byl nadto hluboce přesvědčen, že nepůjde o vědění ledajaké, ale především o vědění teoretické a že modelem uspořádání budoucí postindustriální společnosti bude – univerzita. V roce 1956, kdy východní Evropa žila odhalením Stalinova kultu, Spojené státy poprvé dosáhly stavu, kdy počet pracovníků ve službách všeho druhu převýšil významně počet zaměstnanců v průmyslové oblasti – začínala éra konce dělnické třídy jako možného hybatele sociální změny a nástup těch, jimž Robert Reich říká symboličtí analytici.

Bell měl i neměl pravdu – postindustriální společnost opravdu vznikla, ať už se později označovala jakkoliv, základní strukturální změna nastala, ale Bellova socio-kognitivní vize se nenaplnila: **dominantou se totiž nestalo teoretické, ale aplikované vědění a modelem uspořádání pozdně moderní společnosti se nestala univerzita, ale dobře organizovaný podnik.**

Co však natrvalo platí je předpoklad, že role kapitálů se proměnily – symbolický, kulturní či intelektuální kapitál se stal sociální dominantou do té míry, že postupně pronikl do všech sfér sociálního života. Je triviálním faktem konstatovat, že k tomuto procesu napomohl způsobem zcela nebývalým rozvoj moderních výpočetních technologií, strojů a přístrojů zpracovávajících informace na straně jedné a technik přenosu informací, jež se vyvinuly ve svém úhrnu v samostatný mediální svět, na straně druhé.

První problém, který tak ovšem vznikl a který je sám o sobě netriviální, je již samo rozlišení informace a vědění – a ani v nejmenším nejde o definiční hrátky. Vůbec totiž nebylo náhodou, že se o soudobých vyspělých společnostech původně mluvilo jako o „informačních společnostech“. Manuel Castells ve svém epochálním díle o informačním věku z roku 1996 napsal, že „naše společnosti se budou stále více strukturovat kolem bipolární opozice mezi Sítí a Já“, mezi informační technologií a individuální identitou. Propast mezi nimi je však větší, než se zdá na první pohled, a větší, než Castells připouštěl.

Zvykli jsme si, právě v našem univerzitním prostředí, na jisté bezpečné pojetí „vědění“, které vždycky představovalo určitý relativně stabilní korpus znalostí, specifickým způsobem uspořádaný a zejména permanentně podrobovaný procedurám, jejichž aplikace rozhodovala o příslušnosti jednotlivých potenciálních komponent k tomuto korpusu. Jen vědecké komunity jednotlivých oborů rozlišovaly vědění vědecké od jiných forem poznání či vědění a zdá se, že je tomu tak dosud. „**Vědecké vědění“ mělo a nepochybně nadále stále ještě má určitá poměrně přesná pravidla, která však nejsou identická – hic Rhodos, hic salta – s pravidly pro tvorbu a užití informací.**

Zatímco vědění, jak mu tradičně rozumíme, tedy „vědecké vědění“ prochází náročnými verifikačními a falzifikačními procedurami, ale nepožaduje se přítom na něm, aby bezprostředně sociálně ekonomicky fungovalo, informace jsou z těchto

procedur vyňaty a jejich praktické fungování je jejich existenční *conditio sine qua non*. Tím není řečeno vůbec nic o pravdivosti či nepravdivosti informací, tím se pouze konstatuje, jak obrovsky narostl tlak na to, aby se vědecké vědění tak říkajíc rozpoltilo na část, která žije podle pravidel vědy, a na část, která žije podle pravidel fungování informací. V terminologii českého, v Erlangenu působícího sociologa Ilji Šrubaře vědění samo se dělí na jakési „čisté vědění“, o němž rozhoduje vědecká komunita, a na vědění produktivně, tedy tržně a mediálně zhodnocené, o němž rozhodují instituce stojící za hradbami univerzit a zčásti i vědeckých ústavů.

Německý sociolog Niklas Luhmann kdysi vytvořil vlivnou teorii, podle níž se v evolučním procesu ve společnosti diferencovaly relativně samostatné, autonomní subsystémy, zejména hospodářství, politika, právo, náboženství a věda, které fungují prostřednictvím specifických médií a liší se od sebe povahou binárních kódů, které je definují. Co znamená tato jen zdánlivě složitá úvaha? Luhmann chce mj. upozornit na to, že autonomnost jednotlivých subsystémů je pro fungování společnosti jako celku nesmírně důležitá a že průnik kódu jednoho systému do druhého může mít velice nepříjemné, protože neočekávané důsledky. Jde konkrétně o toto: hospodářský subsystém funguje prostřednictvím média peníze a na binárním kódu platba-nepacení, právo na médiu zákon a kódu právo-bezpráví, věda na médiu poznatek a kódu pravda-nepravda, politika na médiu moc a kódu mít-nemít atd.

Společnost vědění se jevila *prima facie* jako společnost, v níž subsystém vědění s kódem pravda-nepravda prostoupí ostatní subsystémy. Tato idylická vize však nenašla ani zdaleka úplného naplnění. Subsystém vědění je totiž naopak infikován velice silně subsystémem ekonomickým. Ne že by tomu tak v minulosti nebylo – mezi věděním a ekonomickou efektivitou byla v moderních společnostech vždycky přímá úměrnost, dnes jde ale o něco jiného. Jde o tlak, který může vést až k tzv. eliminačním efektům, totiž k tomu, že z korpusu vědění bude vylučováno to, co nepřináší bezprostřední užitek z hlediska fungování jiného subsystému, než je věda sama. Slovy jiného sociologa – **věda nemůže držet krok s měnícími se požadavky tržně ekonomického systému ne proto, že nechce, ale proto, že by se musela vzdát sama sebe.**

Domysleme tuto skutečnost ještě z jiného hlediska. Fakt, že rozvoj vědění a nástup informačního věku proměnil povahu ekonomického systému, je nepochybný. Jeho důsledkem je ale taky to, že se proměnila všechna dosud platná a fungující pravidla, podle nichž se společnost strukturovala: rozhodující roli již nehraje ani moc, ani vlastnictví ani profesionální zařazení, ale vědění, dostupné vědění. Peter Drucker, senior teorie postkapitalistické společnosti, ještě před nedávnem napsal optimistickou knihu s názvem *Nové skutečnosti*, v níž říká, že „těžiště ve výrobě se přesunuje z pracovníků manuálních na pracovníky intelektuální. V průběhu tohoto procesu vznikne mnohem více pracovních míst pro představitele středních vrstev, než kolik se jich uzavře jako zastaralých. Jinými slovy – k žádnému odcizení, natož

k nějakému třídnímu boji nedojde, protože právě růst této vzdělané střední třídy to znemožní“. Podobně věstec konce dějin Francis Fukuyama říká, že „v rozvinutých zemích se bude sociální status člověka napříště určovat především a hlavně jeho vzděláním“, a dokládá to faktem, že pro člověka, který má diplom solidní školy, neexistují žádné vážné překážky sociálního vzestupu.

To je obraz světa až idylicky čistojasný a **prestižní diplomy se stávají podmínkou sice nutnou, nikoliv však dostačující k sociálnímu vzestupu.** Ale nedosti na tom.

Podle strážlivých odhadů se společnost vědění, pokud se perspektivně stabilizuje, bude členit na 20 % těch, kteří budou patřit k intelektuální elitě, na 60 % kvalifikovaných, nemanuálních, ale nekreativních obsluhovatelů technologických nástrojů, jimž Reich říká „pěšáci informační epochy“, a na 20 % těch, kteří nikdy nezvládnou přístupové cesty k tomu, aby se stali byť jen pomocnými silami v informačně technologickém světě. Nevznikne před našima očima společnost zvláštního druhu sociální nespravedlnosti, která může vést ke vzniku sociálních konfliktů, o jejichž povaze nemůžeme mít představu, protože s nimi lidstvo ani jiný živočišný druh nemá zatím zkušenost?

Tuto poněkud pochmurnou vizi decentně popsal Ulrich Beck, který ve slavné knize *Riziková společnost* naznačuje současně také pozitivní stránku tohoto jistě složitého procesu: uvolnění přímého vztahu vzdělání – povolání může vést a někdy již vede k tomu, že „nejbystřejší mladí lidé v dlouhodobé realitě vzdělávání nacházejí nový smysl, totiž vlastní hodnoty vzdělání samotného“. Beck – a nejen on – tedy upozorňuje na rozvolněný vztah mezi vzděláváním a přípravou na konkrétní povolání. Za jisté lze pokládat pouze to, že v naprosté většině povolání budou školsky získané vědomosti rychle zastarávat.

A co univerzita? V situaci, kdy se mění společnost, jejíž je součástí, způsobem tak dramatickým, je nutné položit otázku, jakou strategii mají či mohou univerzity zvolit, aby adekvátně reagovaly na to, že **bude třeba diplomů, ale nebude třeba konstantního korpusu trvalého vědění, že bude třeba otevřít brány, ale přitom zachovat jistou míru negativní selekce, že bude třeba respektovat jednotu tradičně pojaté vzdělanosti a enormního tlaku na praktickou využitelnost vědění, že bude třeba najít jednotu mezi tradicí, k níž se hlásíme a na níž chceme navazovat, a mezi společností, která pouta s touto tradicí stále viditelněji rozvazuje.**

Zygmunt Bauman v knize *Individualizovaná společnost* říká, že žijeme ve světě, v němž věhlas – rozuměj vědecký a kulturní – byl vytlačen veřejnou známostí, publicitou. Dnes přece opravdu musejí univerzitní hodnostáři soutěžit se sportovci, popovými hvězdami, výherci loterií, ba bankovními lupiči a v tomto zápase mají jen malou šanci na výhru. Masaryk ale kdysi opravdu nesoupeřil ani s Frišenským, ani s Emou Destinovou, tím méně s kocourkovskými učiteli. Vzdáváme-li toto soupeření nebo nenalézáme-li pro jeho vedení přiměřené formy, nelze se divit, že náš hlas není slyšen.

V této situaci jsou k dispozici dvě možné strategie, obě prosté a obě v principu nepřijatelné. První strategie je adaptační, tedy přizpůsobit se, „přijmout tzv. nová pravidla hry a měřit univerzitní požadavky jasnými požadavky trhu: pojímat know how univerzit jako jednu z komodit. Nelze popřít, že mnozí akademičtí funkcionáři tuto strategii v hloubi duše akceptují a těší se, že z univerzity vznikne obchodní podnik – tam, kde se dřív tušila hrozba, tuší lákavou příležitost“. Ostatně nositel Nobelovy ceny ekonom prof. Becker nám tuto strategii navrhol již před více než deseti lety. Ta druhá strategie je přesně opačná – uzavřít se do sebe, stáhnout se z bezvýhodné situace trhu, na němž nemáme šanci, protože neprodáváme flexibilní vědění na jedno použití. Znamená to sice ztratit mnoho z tradiční významnosti, ale současně neztratit tvář a zachovat tradiční hodnoty, které odolávají i tak mimořádnému tlaku, jímž je vědomí, že nemůžeme nabídnout vzdělání, které zaručuje celoživotní kariéru.

Společnost vědění bude společností, v níž se ale univerzitní vzdělání ani neztratí, ani nerozplyne v dým už proto, že univerzit je v dnešním světě tolik, že pluralita a tedy i flexibilita diferencovaného vědění je garantována beze zbytku. Klade však na univerzity mimořádné, protože bezprecedentní nároky. Naším svrchované aktuálním úkolem je – ve stínu společnosti vědění – domyslet souvislosti a důsledky informačního věku, naším aktuálním problémem je proplout mezi Skylou tržně ekonomické efemerity a Charibdou nebezpečí zkosnatění univerzitní tradice. Je naším velkým štěstím, nadějí i perspektivou, že v tomto zápase o novou identitu ideje univerzity nejsme sami a že nám tento zápas nebyl mocensky vnucen. Podstupujeme jej dobrovolně a obstát v něm je věcí naší univerzitní cti a naší odpovědnosti k nejlepším tradicím Karlova učení.

Karolinum 7. 4. 2005, kráceno

Priority vysokých škol v EU

Brusel 20. dubna 2005. Evropská komise stanovila tři prioritní oblasti reformy vysokých škol v EU:

1. zvýšit kvalitu a přitažlivost evropských vysokých škol,
2. zlepšit jejich správu a systémy
3. zvýšit a diverzifikovat jejich financování (též s podstatným přispěním ze strany studentů).

Jak uvedl na komisař pro školství a kulturu Jan Figel, *pouze 21 procent obyvatelstva EU v aktivním věku dosahuje vysokoškolského vzdělání* – v USA to je 38 a v Japonsku 36 procent. Členské státy EU mají zlepšit přístup k vysokému školství pro mladé

lidi, lépe ho orientovat na měnící se potřeby společnosti a daleko více propojovat se soukromým sektorem. Zejména by však do něj měly víc investovat nebo investice podněcovat – vysoké školství zatím spotřebovává v EU 1,1 procenta jejího HDP, zatímco v USA to je 2,7 procenta. Podle Figela by bylo záhodno, aby do vysokých škol proudila dvě procenta HDP, tedy o 150 miliard eur ročně víc než dnes (ČR do vysokých škol investuje přibližně 21 miliard korun, což je asi 0,9 procenta HDP).

EK také podpořila návrh na *program postdoktorandských studií* předložený Evropským univerzitním institutem ve Florencii. Jeho cílem je vychovávat vysokoškolské učitele a vědce pro země EU, a bránit tak jejich masovému odchodu do Spojených států. Doktorského titulu dosahuje v Evropě ročně přes 80 000 mladých lidí, dvakrát více než v USA. Americké univerzity však přilákají každý rok 72 000 takto vybavených absolventů, kteří chtějí ve studiu pokračovat.

Oblast školství normálně spadá do výlučné pravomoci členských zemí a úloha EU je v ní omezená. Evropská komise se převážně stará o evropské vzdělávací programy, zaměřené v oblasti vysokého školství na výměny studentů a učitelů. *Na programu Erasmus se podílí 2200 škol v 31 zemích.* Od roku 1987 ho využilo ke studijnímu pobytu v cizině 1,2 milionu studentů; z ČR jen jeho prostřednictvím a jen v tomto akademickém roce odcestovalo kolem čtyř tisíc lidí. Další vycestovali v rámci dohod mezi jednotlivými univerzitami díky různým nadacím nebo na své náklady. Prodlužuje se též doba, kterou v cizině stráví – v prvních letech programu Sokrates to byly čtyři a půl měsíce, v současnosti zhruba půl rok.

Kam Češi vyjeli v loňském akademickém roce

Německo	931	Portugalsko	189
Francie	510	Itálie	180
Británie	317	Švédsko	163
Španělsko	286	Belgie	134
Finsko	241	Dánsko	103
Nizozemsko	203	Řecko	78
Rakousko	211	Irsko	43
		Celkem	3589

Univerzita Karlova realizovala nejvíce výměn s německými a francouzskými vysokými školami. Zájem o studijní pobyt je mezi posluchači studenty velký a podle informací Karlovy univerzity při výběrových řízeních uspěje v průměru 35 až 40 procent uchazečů. Studenti přijíždějí i odjíždějí studovat zejména jazykové obory, sociální vědy a medicínu.

Počet mladých lidí vyjíždějících za vzděláním do jiné země se v EU zvyšuje: nejnovější informace z Evropské komise hovoří o tom, že program Erasmus přitáhl v akade-

mickém roce 2003/4 více než 130 tisíc studentů, což je o téměř 10 procent více než v předcházejícím roce. V rámci celoevropského průměru mířilo nejvíce studentů do Španělska (22 tisíc), Francie (19 tisíc) a Německa (16 tisíc). Zároveň se zvýšil i počet studentů mířících do nových členských států Unie. Především pak do Litvy jich přišlo o 56 procent více než v minulosti. Do Česka přijelo loni přes Erasmus 1398 studentů. Slováků u nás studuje osm až devět tisíc Slováků a naopak Češi jsou nejpočetněji zastoupenou skupinou zahraničních studentů na slovenských vysokých školách.

Středoevropské univerzity zvyšují počty studentů

PRAHA 4. března (ČTK) – Všechny univerzity ve střední Evropě zvyšují počty studentů v bakalářských programech. Snaží se přitom zachovat kvalitu magisterského studia a nepodlehnout tlakům na jeho zpřístupnění většímu počtu lidí, řekl rektor UK I. Wilhelm po konferenci rektorů ze sedmi zemí střední Evropy. Všichni shodně podporují myšlenku evropského modelu doktorandského studia, kdy by každý doktorand měl mít individuální studijní program vázaný na svůj výzkum, a shodují se v názoru, že potřebují podporu vlád i společnosti.

I. Wilhelm poznamenal, že počet vysokoškolsky vzdělaných lidí v zemích střední Evropy se pohybuje mezi 10–14 procenty, u nás to je dvanáct procent, ale v USA nebo Finsku to je 37, respektive 36 procent. Od roku 1989 se počet studentů na českých vysokých školách sice zdvojnásobil na více než 270.000 studentů, v Maďarsku to byl ale čtyřnásobek.

ZDRAVÍ

DUŠEVNÍ
TĚLESNÉ
PROSTŘEDÍ

Není zdraví bez duševního zdraví

Z prohlášení evropské konference ministrů o duševním zdraví, leden 2005

Duševní zdraví je podstatné pro lidský, sociální a hospodářský kapitál národů a mělo by se tedy pokládat za nedílnou a neodmyslitelnou součást veřejné politiky, jako jsou lidská práva, sociální péče, vzdělávání a zaměstnanost. Proto se my, ministři odpovědní za zdraví ve svých zemích, zavazujeme uznat potřebu politických koncepcí duševního zdraví a uvážit způsoby a prostředky vývoje, zavádění a podpory takových koncepcí ve svých zemích.

Zavazujeme se:

- vyloučit stigma a diskriminaci a prosazovat zařazení do společnosti;
- nabídnout jedincům s psychickými problémy možnost volby a zapojení do péče o sebe sama, s citlivým přihlazením k jejich potřebám a kultuře;
- přezkoumat a v případě potřeby zavést legislativu na podporu rovných příležitostí nebo boje proti diskriminaci;
- předcházet rizikovým faktorům například podporou pracovního prostředí, které napomáhá duševnímu zdraví, a vytvářením pobídek k co nejrychlejšímu návratu jedinců na pracoviště;
- zabývat se prevencí sebevražd a příčinami škodlivého stresu, násilí, deprese, úzkosti a alkoholismu a ostatních poruch z užívání návykových látek;
- uznat a dále posilovat ústřední roli primární zdravotní péče a praktických lékařů v přebírání odpovědnosti za duševní zdraví;
- rozvíjet komunitní služby, aby nahradily ústavní péči o jedince s vážnými psychickými problémy;
- prosazovat skoncování s nehumánní a ponižující péčí;
- povzbuzovat specializaci pracovníků v oboru duševního zdraví, aby se uspokojily specifické potřeby dětí, mladých lidí, starších a jedinců s chronickými a těžkými psychickými problémy;
- zajistit pro duševní zdraví dostatečné zdroje;
- zadat výzkum v případech, kdy znalosti nebo technika nepostačují, a šířit dále získané výsledky.

Budeme podporovat nevládní organizace působící v oblasti duševního zdraví, a podněcovat vytváření nevládních organizací a organizací uživatelů služby.

Na mezivládním zasedání, jež se má konat do roku 2010, podáme zprávu o realizaci této deklarace v našich zemích.

Stigma a duševní poruchy

Mgr. Barbora Wenigová

Nadace Academia Medica Pragensis, Praha

Duševně nemocní jsou stále stigmatizováni, což se projevuje sociální izolací, bezdomovectvím, nezaměstnaností a pocity samoty. Stigma duševních chorob má dlouhou historii a je stále přítomno ve velké intenzitě. Postoje a stanoviska vůči psychiatrickým tématům mapuje výzkum z roku 2004, který ukazuje, že ještě dnes jsou v Čechách nemocní vystavováni předsudkům ze strany veřejnosti. Snahou o zlepšení situace je nový projekt Změna, který má za cíl redukci stigma duševních poruch a oboru psychiatrie.

V dnešní době přetrvávají u laické i odborné veřejnosti představy, které ovládají myšlení a chování lidí vůči duševně nemocným, zejména lidem se schizofrenií, manickými epizodami, hysterií či neurózou. Zdrojem stereotypních představ o duševních onemocněních je strach a obavy z duševních chorob a jejich nositelů.

Kdo má „něco společného s psychiatrií,“ je druhými lidmi a priori vydělen a vystaven předsudkům a negativním postojům.

Slovo *stigma* je odvozeno z řečtiny a vystihuje ho výraz „vypálené znamení“. Plinius starší užil výrazu stigma pro člověka, který je podezírán ze zločinu a je vypáleným znamením označen. Toto označení bylo pro ostatní znamením, na jehož základě byli jeho nositelé rozpoznáváni a vylučováni ze společnosti. I duševně nemocní byli považováni za hříšné, hodné odsouzení. Církevní interpretace duševních chorob v mnoha kulturních oblastech byla taková, že považovali nemocného za kacíře, který sám – pod působením inkvizice – musí být přiveden na pravou cestu. Stigmatizováni byli především pacienti s pohlavními chorobami, rakovinou, tuberkulózou a duševními nemocemi. Sám obor psychiatrie se podepsal na moralizujícím a nepřesným vnímání duševně nemocných vlivem německých romantických psychiatrů v 17. a 18. století. Tehdy se tzv. vězeňská psychiatrie stavěla k psychicky nápadným lidem jako k zřejmým či pozdějším zločincům a tak s nimi bylo také zacházeno. Byli označováni za kacíře, upalováni, zabíjeni a vězněni.

Vnímání duševně nemocných

Stigma a pověry o duševně nemocných přetrvávají nadále. Ještě dnes se lidem s psychickými potížemi stává, že se od nich společnost distancuje, vyřazovací tendence jsou velice silné. Duševní nemoc se projevuje jinak než nemoc tělesná. Ve většině případů je tělesná nemoc porucha nějakého orgánu, srozumitelná a dobře ohraničená, u duševně nemocného je takové ohraničení méně zřetelné. Chování duševně nemocného se může jevit jako vystupňování stavů, které známe z běžného života,

ale umíme je přemáhat. Všichni někdy prožívají smutek, ztrácejí chuť k jídlu, málo spí a jsou smutní. Časem to však překonají. Nemocný budí dojem, že je slabý na to, aby dokázal svůj stav překonat. Jeví se jako člověk s vadami povahy: neschopný a také nespolehlivý, nekontrolovatelný a možná i hloupý a nebezpečný.

Díky nedostatku informací o duševních nemocích, jejich průběhu a léčení se získaná představa nemůže konfrontovat s racionálními argumenty. Naopak živná půda pro zjednodušenou představu, že nemocný je divný, nevypočitatelný, slabý a líný, je posilována naším přirozeným strachem z toho, co neznáme, co si spojujeme s mýty odpradávná předávanými o duševní nemoci, zejména pak schizofrenii.

Výzkum názorů na schizofrenii

Na konci roku 2004 byl v rámci spolupráce projektu Změna s agenturou DEMA proveden výzkum „Názory na schizofrenii“ na vzorku cca 700 dospělých lidí v ČR. Z něj mimo jiné vyplývá, že:

- minimální procento lidí odmítlo vyjádřit svůj názor na schizofrenii;
- chování lidí vůči osobám se schizofrenií se opírá o laický pohled na duševní nemoci jako takové. Vychází z tradičních představ utvářených v minulosti a generačně předávaných. Nese s sebou stereotypy a mnohdy racionálně neověřená tvrzení (např.: „schizofrenik“ = nebezpečný člověk násilnické povahy);
- úvahy o duševní poruše jsou vytěšňovány. Navenek je mínění deklarováno nezájmem nebo stručnými až kategorickými výroky od soucitného konstatování „jsou to chudáci“ přes věcné „jsou to nemocní lidé“ až po pejorativní a odsuzující pojmenování „jsou to blázni; magoři; cvoci“;
- veřejnost si uvědomuje, že duševní stav a chování psychicky nemocného jsou nestálé a mohou se často měnit. Klidné období je měněno za nejistotu. A právě tato nevyzpytatelnost je podhoubím obavy a mýtů;
- obecná informovanost o podstatě a projevech schizofrenické poruchy je chabá a zcela nedostatečná. Informace, které se dostávají k běžným občanům, jsou náhodné a útržkovité;
- lépe se staví k nemocným (např. nechce je izolovat, považuje duševní nemoci za léčitelné) ta část populace, která se dostává se schizofreniky do interpersonálního kontaktu, tvořeného rodinnými, přátelskými či pracovními vztahy.

Nejvíce se při utváření obrazu o nemocných projevíly tři aspekty, a to: nevyzpytatelnost chování schizofrenika, jeho možná agresivita a obavy, které může vzbuzovat ve svém okolí.

Studie v ČR tak odpovídá širším představám o schizofrenii, že:

- psychické poruchy jsou neléčitelné,
- psychicky nemocní jsou nevypočitatelní a agresivní.

Původ těchto tvrzení se odvíjí od zjednodušeného předpokladu o skupině lidí, kteří jsou označeni za duševně nemocné. Tyto předpoklady nejsou zkoumány,

protože předsudek je jakousi pohodlnou, společností posvěcenou zkratkou, která umožňuje ušetřit si rozhodování spojené s hodnocením konkrétního člověka. Více než individuální posouzení jednotlivce dává většina lidí přednost přijetí skupinových vlastností určité skupiny lidí. Předsudek či znamení navíc chránila i v minulosti společnost před nebezpečnými a označenými lidmi. K nedostatku pravdivých informací, stylu posuzování a malé zkušenosti s konkrétním člověkem s psychickými potížemi se přidává strach. Strach z neznámého, z nebezpečí, z kriminálních tendencí, strach z nemoci a léčení.

Také časté slangové výrazy jako „šileneč“, „blázen“, „psycho“, „magor“ apod. dehumanizují lidi, potýkající se s příznaky duševní poruchy.

Důsledky stigmatizace

Nadřazení skupinových vlastností nad vlastnostmi individuálními, strach a nedostatečná informovanost vedou k diskriminaci duševně nemocných.

Důsledkem jsou potíže se získáním a udržením zaměstnání, problémy s bydlením, zvýšení izolace, menší spolupráce s lékaři a ochota se léčit. V důsledku horších životních podmínek a většího stresu se opakují zhoršení nemoci. Dochází k chronifikaci nemoci a zvětšení stigmatu. Rozetnutí bludného kruhu je pro samotné pacienty a jejich rodiny velmi nesnadné. Dopady na nositele nemoci jsou tak značné, že se někdy mluví o stigmatu jako o „druhotné nemoci.“ Pravda je, že mnozí pacienti si více než na samotné příznak nemoci stěžují na izolaci, osamocenost a oslabený pocit vlastní sebehodnoty.

Projekt Změna

Předsudky a vylučovací tendence vůči duševně nemocným mají dlouhou historii. Pakliže se setkáme s bizarním chováním bez znalostí, naše předsudky budou potvrzeny. A tak stále působí, vzdor kampaním, odpor, strach a antipatie na straně veřejnosti proti duševně nemocným, jejich okolí, ale také proti léčebným institucím oboru psychiatrie. Na druhou stranu jsou to právě informace o nemoci a léčbě, vědecké poznatky a zprostředkování zkušenosti s lidmi s psychickými obtížemi (nebo jejich příběhy či výtvary), které pozitivně ovlivňují úroveň péče a přístup veřejnosti k duševním poruchám.

Z výzkumu „Názory na schizofrenii“ dále vyplývá, že lidé potřebují nejvíce kontakt a informace o charakteristice onemocnění („o jakou nemoc se vlastně jedná...?“), o konkrétních projevech („jak se pozná, že jde o schizofrenika...?“), možnostech léčby („dá se schizofrenie léčit...?“) a o nebezpečnosti („jak a kdy jsou schizofrenici nebezpeční...?“) atd.

Snaha změnit situaci v České republice vedla v roce 2004 k vytvoření osvětového projektu s názvem Změna, pod hlavičkou Nadace Academia Medica Pragensis a ve spolupráci s dalšími organizacemi. Od začátku se projekt připojil k programu WPA

(World Psychiatric Association) Open the Doors, který ve světě v r. 1996 odstartoval rozsáhlou vysvětlovací kampaň. Cílem kampaně je docílit změny postojů okolí k lidem se schizofrenním onemocněním. Za pomoci profesora Normana Sartoria (exprezidenta WPA) a mnoha předních odborníků, pacientů a příbuzných duševně nemocných z celé České republiky vznikl projekt, který má za cíl snižovat stigma a diskriminační postoje vůči duševně nemocným i oboru psychiatrie. Projekt je naplánován prozatím na 3 roky (2004–2007) a je zaměřen hlavně na schizofrenii, bipolární poruchu a psychiatrické poruchy v dětství a adolescenci.

www.stopstigma.cz, kráceno

Poznámky ze semináře

Udržitelný rozvoj a lidské zdraví – fantazie, či realita?

M. Fleissigová

Téma z titulku a přednášející *dr. IVAN RYNDÁ* z Fakulty humanitních studií přilákaly do praktikárny CBO 4. května zhruba stejnou skupinu zájemců z řad studentů, zaměstnanců i pedagogů, která se tak poprvé sešla již jednou, před rokem. Právě jejich tehdejší reakce podnítily dr. Ivana Ryndu k tomu, aby zde na vlastní přání znovu vystoupil se svými úvahami o udržitelnosti. Jak řekl trápí ho totiž v této souvislosti otázka, jak vlastně definovat lidské zdraví a zvláště vhodná se mu k tomu jeví tedy 3. LF se svým preventivním, nikoliv pouze „udržovacím“ charakterem medicíny.

Nejprve vysvětloval, proč na rozdíl od některých jiných odborníků používá v souvislosti s udržitelností právě slova **rozvoj**, a nikoliv **vývoj** – tam jde pouze o určený cíl, zatímco slovo **rozvoj** chápe jako strategické usilování. Termín **trvale udržitelný život** zase svádí k domněnce, že jde o pouhé přežívání. Sousloví **udržitelný rozvoj** tedy podle Ryndy znamená něco jiného – strategické usilování, a to s cílem rozvíjet dobré a potlačovat zlé. Cílem není tedy pouhý růst. Odmítl také názory sociobiologů, kteří zdůrazňují význam genů a pomíjejí taková kritéria, jako je vůle, mravnost, schopnost rozeznat dobro a zlo; připouští ovšem, že morální kodexy se samozřejmě mohou v různých kulturách lišit, jiné jsou u křesťanů a jiné např. u lidojedů.

Z dalšího výkladu potom vyplynulo, že kvantitativní růst není možný v uzavřeném systému, kde už nemůže dále expandovat. To právě neuznávají ekonomové, kteří nereflktují skutečnost, že v minulosti euroatlantická civilizace vlastně mohla stále expandovat, objevovat a dobývat nové kraje a nové zdroje. Ekonomové prý netuší,

že v globalizaci se svět sice otevřel, ovšem jen ve smyslu dostupnosti; všechny zdroje jsme však již obsáhli, nové trhy ani zdroje už nejsou, skončila idyla. Náš prostor se zmenšuje – I. Rynda naši situaci přirovnává k situaci labutě na jezeře, jehož hladinu zarůstají řasy – labuť se stále ještě může pohybovat, ale prostor se zmenšuje, pro labuť (a pro nás) je to předposlední den.

Dr. Rynda upozorňuje, že globální problémy vznikají z lokálních nebo regionálních příčin – jsou to právě ony, které tím, jak se rozrůstají, působí globální problémy. Jak dále uvádí nejsme dostatečně vyspělá společnost, expandují nejenom ekonomické problémy, ale i problémy bezpečnostní, což I. Rynda dokládá příkladem teroristického útoku z 11. září: útočníci vynaložili půl miliardy dolarů a jen hmotných škod způsobili za desítky miliard, tedy mnohonásobně větší – zvyšuje se tak **teroristická efektivita**.

Dalším problémem je problém distributivní, a to jak zdrojů, tak rizik. Objevuje se nová podoba věd, roste význam věd sociálních, které studují hlavní sociální hnutí. Souvisí to i s dvěma paradoxy z posledních dvou či tří desetiletí. První z nich vyplývá ze skutečnosti, že na jedné straně politika přestává být správou věcí veřejných, stává se spíše technologií moci, a na straně druhé největších výdělků dosahují největší ekonomové, takže zatímco dvaceti procentům nejbohatších v USA přibýlo majetku o patnáct procent, stejnému procentu nejchudších pouze o procento jedno: příslušné nůžky se rozvírají už nejenom mezi bohatým Severem a chudým Jihem, ale i mezi různými vrstvami obyvatel jedné země. S tím, jak roste majetek špičkových manažerů, zvětšuje se i jejich vliv a ti nejmálozřejmější leckdy dokonce suplují správu věcí veřejných – Bill Gates a Soros například věnují obrovské částky na sociální potřeby a na vědu, jejich dary dokonce představují větší částky, než na vědu a rozvoj mohou dát malé a střední státy. Z toho dr. Rynda usuzuje, že se role ekonomiky a politiky kříží, a to nejenom ve zlém, ale i v dobrém. Může to zvyšovat kvalitu života – už ne demonstrativní konzum, ale vzdělání se stává prestižní záležitostí.

Za druhý paradox minulých desetiletí považuje I. Rynda vzrůstající aktivní zájem lidí o věci veřejné; vidí to ve vzrůstajícím počtu nevládních a neziskových organizací, což ale dává do souvislosti s menší ochotou lidí jít k volbám – mají pocit, že o mnoho věcí se starají sami, a že tudíž politiky přestávají potřebovat.

Z definic udržitelného rozvoje se Ryndovi nejvíce líbí definice G. H. Brundtlandové: **Trvale udržitelný rozvoj je takový způsob života, který upokojuje potřeby současné generace, aniž by ohrozil generace budoucí.** Za pozornost stojí, že trvale udržitelný rozvoj označila za jediné rozumnou strategii pro 21. století dokonce bývalá britská konzervativní předsedkyně vlády M. Thatcherová. I na základě této skutečnosti Ivan Rynda soudí, že trvale udržitelný rozvoj není žádnou politickou ideologií. Zpravidla obsahuje tři roviny: sociální (lidskou), politickou a environmentální. Člověk potřebuje teplo, přístřeší, potravu, sex a také jistotu – pocit, že nejenom něco potřebuje, ale také že je potřebován.

V závěru se dr. Rynda rozhovořil o studiích, které zkoumají vliv temelínské jaderné elektrárny na život obyvatel. Vyjádřil přitom názor, že tento vliv lze stěží změřit, nemusí totiž přímo docházet k poruchám zdraví, což dokazují výzkumy odborníků např. z SZÚ; ti dokonce docházejí k nečekanému závěru, že v některých směrech může být tento vliv pozitivní. Ivan Rynda však zatím má jiné výsledky svého zkoumání, což dokumentoval na příkladu z Prahy 10: když malešická teplárna vypustí páru, okamžitě lidé zpozorní a telefonují na nejrůznější místa, co se děje. Z toho lze usoudit, že žijí ve zvýšené hladině rizika, přičemž vliv na to mají informace, kterých se jim dostává. Když mají informace neprůhledné – nebo je za takové považují, pak přestávají věřit příslušným místům – a i tímto deficitem důvěry může být kvalita života poškozena. V případě Temelína J. Rynda pokládá za zhoršení kvality života i čistě subjektivní pocity, mezi něž patří například i samotný pohled na chladicí věže nebo psychické problémy obyvatel, kteří byli nuceni se přestěhovat.

Kauza nepodepsaného zákona

Obnovitelná zelená elektřina

Dne 1. dubna 2005: Senát parlamentu České republiky schválil zákon o podpoře obnovitelných zdrojů.

Ministr životního prostředí Libor Ambrozek to hodnotil jako jednoznačný úspěch: zákon přinese modernizaci energetiky, sníží produkci skleníkových plynů, zmenší závislost na dovozech paliv, zvýší využívání zemědělské půdy, která nyní leží ladem, a přinese nová pracovní místa. Jeho hlavním cílem je vytvořit stabilní a atraktivní prostředí pro vyvážený rozvoj obnovitelných zdrojů energie v České republice.

Dne 29. 4. 2005 Petr Hájek, ředitel tiskového odboru, KPR oznámil:

Prezident republiky Václav Klaus se rozhodl nepřipojit svůj podpis k zákonu ze dne 31. března 2005, o podpoře výroby elektřiny z obnovitelných zdrojů energie. Se zákonem zásadně nemůže souhlasit, ale nechce zabránit jeho uvedení „do života“, proto se ho rozhodl nevetovat ani nepodepsat.

Zdůvodnění prezidenta republiky Václava Klause

Zákon se tváří jako by byl čistou implementací původní evropské směrnice. Jde zcela zbytečně a svévolně daleko za tuto směrnici. Je jejím velmi extenzivním rozvinutím, a to navzdory faktu, že sama tato směrnice obsahuje klauzuli, která České republice

dovoluje, aby ji – s ohledem na své přírodní podmínky – nerespektovala. Naši tvůrci zákona tuto možnost nejen nevyužili, ale do zákona prosadili ještě více omezení, než které tato směrnice povinně předepisuje. To je první problém.

Druhý je v tom, že je tento zákon vydáván za zákon ekologický, i když patří plně na půdu ekonomie a činí to s tolika omyly, že by jeho autor v žádné zkoušce z toho předmětu neprošel. Tvůrci zákona zcela ignorovali fakt, že je cena jakéhokoli ekonomického statku dána jeho vzácností a že právě cenový mechanismus je tím nejlepším nástrojem k hospodárnosti a k šetření zdrojů. Případná větší vzácnost jedněch zdrojů zvýší jejich cenu a tím zajímavost zdrojů jiných, a to mnohem lépe než jakékoli byrokratické zásahy.

Čistě ekologická argumentace zde také nepřichází v úvahu. Spalování tzv. obnovitelných zdrojů – tedy biomasy, skládkového plynu, kalového plynu a bioplynu – vede k podobným efektům jako spalování uhlí nebo ropy. I sám termín obnovitelnosti, na kterém je celý zákon založen, je velmi sporný. Všechny zdroje jsou svým způsobem obnovitelné i neobnovitelné. Ohromné naleziště ropy pod pouští je podle této podivné teorie zdrojem neobnovitelným, tři palmy na povrchu zdrojem obnovitelným. Ropa přece nepřibývá, zatímco palmy (možná) narostou znovu. Spalme tedy biomasu z palmového listí a ropu netěžme. Zdá se to absurdní? Přesně to je myšlení, kterým je celý zákon veden. Výčet „obnovitelných zdrojů“ je poplatný militantní ekologické propagandě. Vyhýbá se jaderné energii, ač pro to není žádný racionální argument. Výčet „obnovitelných zdrojů“ postrádá jakoukoli metodologii, není jasné, co je od ostatních odlišuje.

Zákon zvýší cenu elektrické energie, protože sankcemi zatíží levnější a efektivnější zdroje a producenty i uživatele bude nutit užívat zdroje dražší. Toto zdražení bude mít evidentní sociální důsledky. Bude také velmi pravděpodobně obcházen. Zavádí dvojí ceny energie podle jejího původu. Na energii ale není poznat, jakého původu je.

Podle tohoto zákona mají být provozovatelé distribučních a přenosových soustav povinni vykupovat elektřinu z „obnovitelných zdrojů“ za regulovanou cenu. Takto pokřivený trh zcela zdeformuje alokaci investic. Tím bude jeho efekt antieconomický i antieologický. Z hlediska efektivity energetické báze hospodářství jde o spuštění nerozumného systému. Preferované zdroje jsou ze své podstaty nespolehlivé a budou proto muset být zálohované. Záložní zdroje budou spotřebovávat stejné zdroje, které tento zákon chce chránit.

Poté, co tvůrci zákona museli ustoupit z tvrzení, že je výroba elektřiny z „obnovitelných zdrojů“ efektivní a že ušetří pracovní síly, vydávají nyní za klad pravý opak – pracovních sil bude zapotřebí víc, a tím se bude bojovat s lokální nezaměstnaností! To je absurdní argumentace na úrovni rozbíječů strojů z 18. století.

Okamžikem platnosti tohoto zákona se rozběhnou devastující nevratné projekty, které zamoří Krušné hory a Vysočinu obřími stavbami vrtulí, vytvářejících hluk,

ničících reliéf krajiny, zabíjejících ptáky a zatěžujících své okolí. Zákon má způsobit, že se u nás během pěti let zvýší produkce energie z větru 1551krát!!

Cíl zákona evidentně nebere ohled na přírodní realitu České republiky, ač nám to příslušná směrnice dovoluje. Nejsme zemí větrných rovin jako severní Německo, nemáme tolik slunečných dnů jako Španělsko či Itálie, nedisponujeme takovými zdroji geotermální energie, aby mohly mít zásadní význam.

Zákon je spíše výrazem zbožných přání než výsledkem poctivých analýz. Vyjadřuje jisté ideologické vidění světa, kterému se dosud daří vymykat se z podmínek tvrdé soutěže idejí, z politické konfrontace, z kritického zhodnocení společenskými vědami. Atmosféra uměle vytvořené politické korektnosti předem staví kritiky těchto koncepcí do postavení těch, kteří si neváží přírodních zdrojů. A to je nepravda. Je to všechno daleko složitější.

Zákon tohoto typu nemohu vzhledem ke svému nejhlubšímu přesvědčení o jeho tragickém omylu doprovodit „do života“ svým podpisem. Proto ho vracím do Sněmovny bez veta, ale i bez svého podpisu.

Dne 29. 4. 2005, stanovisko ministra životního prostředí Libora Ambrozka:

Rozhodnutí prezidenta Klause mne samozřejmě mrzí, ale je dobře, že zákon vstupuje v platnost. Z prezidentových výhrad jednoznačně vyplývá, že má k dispozici překvapivě málo aktuálních informací a není proto divu, že se v mnoha tvrzeních mylí. Jedině nedostatkem informací lze vysvětlit i opakování dávno vyvrácených pověr o větrných elektrárnách (hluk, zátěž okolí). Nový zákon přinese České republice miliardové investice do moderních technologií, nová pracovní místa a napomáhá rozvoji regionů a ochraně klimatu.

Dne 2. 5. 2005: Lidové noviny píší: Klausovy argumenty rozčílily ekology

Například ekologické sdružení Calla uvedlo, že prezidentova rozhodnutí lituje. Vzdal se tím prý příležitosti podpořit pravděpodobně nejlepší zákon na podporu čisté energie ze všech nových členských zemí EU.

Klausovo gesto nechápe ani Dana Kuchtová ze sdružení Jihočeské matky. Prezident udělal svým rozhodnutím překvapivý krok, kterému nerozumíme.

Do kritiky Hradu se pustil také Petr Holub z Hnutí Duha. Prezident by měl propustit své poradce. Zapomněli mu totiž o zákonu říci skoro všechno. Co znamená termín obnovitelné zdroje, že ložiska uranu po vyčerpání nedorůstají...

Spoluautor zákona a exministr životního prostředí Martin Bursík: Tato prezidentova procedura je unikátní. Stejně unikátní je jeho argumentace.

Rozhořčení ekologů Hrad nechápe. „Svým rozhodnutím prezident republiky umožnil, aby zákon vstoupil v platnost. Nechápu tedy, proč jsou ekologické organizace rozčileny. Možná je to tím, že hájí mnohdy jiné zájmy než zájmy ochrany přírody,“ uvedl v reakci mluvčí Hradu Petr Hájek.

Zelená perla

Za obzvláště pikantní „anti ekologické“ výroky udělují ekologické organizace každoročně anticenu, Zelenou perlu. Jejím nejnovějším držitelem je vedoucí 2. bloku Jaderné elektrárny Temelín Václav Havlíček, který v roce 2004 řekl:

„Ono tedy tzv. vyhořelé palivo můžeme bezpečně ukládat do země. Po třech stech tisících letech se jeho radioaktivita sníží na přípustnou úroveň a pak se s ním může nakládat jako s dnešním popílkem, komunálním odpadem a spoustou jiných produktů moderní civilizace.“

Intoxikace – stejně nebo jinak?

Doc. Ivan Novák

Pediatrická klinika IPVZ

Souhrn

Na základě stanovisek Evropské asociace toxikologických center a klinických toxikologů a Americké akademie klinické toxikologie o postupech při dětských intoxikacích, vycházejících ze shrnutí výsledků stovek objektivních studií, bychom se měli zamyslet, jak dál racionálně postupovat při léčbě dětí, jež požily toxickou látku. Při dekontaminaci zažívacího traktu vystupuje do popředí aplikace aktivního uhlí a celková střevní laváž. Přibývá množství informací o limitovaném vlivu emetik a výplachu žaludku na eliminaci drogy. Antidota se rozlišují podle naléhavosti, s níž musí být podána. Místo klasického toxikologického sekvenčního vyšetřování jsou při diagnóze druhu otravy zdůrazňovány toxické syndromy (toxidromy) a point-of-the care diagnostika screeningovými testy. Toxikologické vyšetření má význam, jestliže hladiny užité škodliviny jsou vodítkem k léčebnému algoritmu. Objevila se některá nová antidota, jako například fomepizol při léčbě otravy etylenglykoly. Nezastupitelné místo stále náleží extrakorporálním eliminačním metodám.

Jak postupujeme při otravách u dětí nyní?

Dosavadní doporučení vypadala asi takto:

1. V primární péči vyvolat zvracení mechanicky navozeným dávivým reflexem.
2. V nemocnici:
 - a) výplach žaludku a podání emetika (často následně v různém pořadí), podání antidot do žaludku,

- b) podání aktivního uhlí,
 - c) dekontaminace střeva – vysoké klyzma, projímadlo,
 - d) antidota a úvaha o forsírované diuréze a extrakorporální eliminaci.
3. Co největší množství informací o toxicitě látky a příznacích, jež může způsobit, a symptomatická terapie.

Diskuse o dosavadních postupech

Diskuse se vedou na téma, zda provádět výplach žaludku a/nebo podání emetika již v primární péči. Náš názor byl až dosud, že nikoliv. Výplach žaludku je metoda vyžadující zkušený personál a většinou ho musí provádět až 3 osoby. Navíc byly obavy, že nedostatečně vyprázdněný žaludek by mohl být příčinou zvracení během transportu, ke všemu ještě u pacienta, který upadá do bezvědomí. Proti výplachu žaludku a podání emetika v primární péči mluví i stále se zkracující časy dojezdu záchranné služby. Stále platí, že kontraindikací výplachu žaludku a podání emetika je požití kyselin a louhů, minerálních olejů (nafta, benzín, lampový olej...) a pěnivých látek (detergenty, saponáty). Emetikem volby zůstává 7% ipekakuanový sirup podaný perorálně.

Pokud jde o symptomatickou léčbu je třeba zdůraznit, že může jít o léčbu život zachraňující. Proto by nemocní se závažnými příznaky (ohrožení vitálních funkcí) anebo ti, kde je jistota či důvodné podezření, že požili nebezpečnou látku (tricyklická antidepressiva, organická rozpouštědla, etylenglykol, sulfony, močovina aj.), patří rovnou na jednotky intenzivní péče (JIP) nebo lůžkové stanice anesteziologicko-resuscitačních oddělení (ARO).

Co se týče epidemiologie otrav obrací se těžiště od batolecího věku k suicidiím dospívajících a přibývá dětí, které experimentují s drogami nebo je trvale užívají. Dvě až tři desítky procent intoxikovaných představují ve velkoměstských aglomeracích děti s ebrietou.

Stanoviska zahraničních toxikologických společností

V roce 1997 v The Journal of Clinical Toxicology ve svazku 35 vyšla zásadní stanoviska Evropské asociace toxikologických center a klinických toxikologů a Americké akademie klinické toxikologie týkající se především kritického zhodnocení tradičních postupů při eliminaci toxické látky z organismu.

Ipekakuanový sirup (ipeka)

U dospělých dobrovolníků se ukázalo, že zvracení vyvolané ipekou dokáže odstranit ze žaludku 21–38 % podané látky, je-li aplikována do jedné hodiny po požití škodliviny. Většina nemocných ale přichází do nemocnice až za 2–3 hodiny po požití toxické látky a pak efekt ipeky výrazně klesá. Ve velkých studiích srovnávajících efekt ipeky + aktivního uhlí proti samotné aplikaci aktivního uhlí nic neukazovalo na význam ipeky pro osud nemocných. Tvrdé stanovisko uvedených toxikologických grémií zní doslova „...podávání ipeky na JIP by mělo být opuštěno“ (3,8).

Výplach žaludku

Výsledky pokusů na zvířatech i testů s lidskými dobrovolníky jsou podobné jako u ipeky. Kolem 32 % podané látky je eliminováno ze žaludku, je-li výplach proveden do jedné hodiny po požití. Opět nebyl nalezen rozdíl mezi výsledky ve velkých skupinách lidí, kteří měli výplach žaludku + aktivní uhlí anebo aktivní uhlí samotné. Závěry jsou ale opatrnější. Jedna studie totiž ukázala na význam laváže žaludku pro eliminaci škodliviny, když byla provedena do jedné hodiny po požití. Je však upozorňováno na možné komplikace, jež jsou při výplachu větší než při podání ipeky a mohou činit až 3 % případů, kdy byl prováděn výplach. Jde o aspiraci, arytmie, laryngospasmus, hypoxii atd. Závěrečné stanovisko – cituji „... laváž žaludku by neměla přicházet v úvahu s výjimkou nemocných, kteří požili život ohrožující množství jedu a kde můžeme výplach provést do 1 hodiny po požití. Nicméně klinický přínos nebyl kontrolovanými studiemi potvrzen.“

Aktivní uhlí

Studie shrnují efekt aktivního uhlí u celkem 43 léků a 115 dobrovolníků. Ukazují, že aktivní uhlí podáno v dávce nejméně 30–150 g (jinak 1–2g/kg pro dosi) do 30 minut po požití toxické látky snížilo její absorpci o 89 %. Při aplikaci po uplynutí 1 hodiny byl efekt horší – 37 %. Také srovnání aplikace samotného aktivního uhlí a jeho kombinace ať s výplachem žaludku, nebo s ipekou svědčí pro to, že podání **aktivního uhlí je nejúčinnější eliminační metoda**. Navíc nejsou známy žádné vedlejší účinky, metodu je možné aplikovat v primární péči a je velmi levná. Podmínkou ovšem je, že toxická látka je aktivním uhlím absorbována! Většina toxických látek je dobře absorbovatelná na aktivní uhlí. Výjimkou jsou roztoky, kde jsou látky v ionizované podobě, jako třeba kalium chloratum, a pak kyanidy, těžké kovy, Fe^{++} , alkoholy, silné kyseliny a louhy. Je-li podáváno perorálně antidotum, je třeba mít na mysli, že může být aktivním uhlím absorbováno, a tak znehodnoceno. U některých nemocných intoxikovaných látkami s enterohepatální cirkulací, jako jsou např. tricyklická antidepresiva, je vhodné podávat aktivní uhlí opakovaně. Stanovisko zní: „...o podání aktivního uhlí se má uvažovat tam, kde bylo požitto smrtelné množství toxické látky, která je na aktivní uhlí absorbovatelná a neuplynula více než jedna hodina po požití. Pro pozdější aplikaci chybí argumenty pro i proti.“

Projímadla

Protože dřívější představy, že aktivní uhlí vede k obstopaci a tím je snížena clearance toxické látky na ně navázané ze zažívacího traktu a že projímadlo samo o sobě snižuje biologickou dostupnost toxické látky, se ukázaly jako scestné, je stanovisko jednoznačné, „...existují dosti pádné důvody k odsouzení užití projímadel pro dekontaminaci zažívacího traktu u intoxikovaných pacientů.“

Celková střevní laváž (Whole bowel irrigation)

Jde o pracnou činnost zabírající hodně času. Isotonická tekutina je aplikována u dětí rychlostí do 25ml/kg/hod sondou do žaludku tak dlouho, až konečníkem odchází

čirá tekutina. Kvanta tekutin jsou značná – 0,5–2 litry za hodinu. Jde o speciální polyetylenglykolelektrolytový roztok, který se nerezorbuje a nemění vnitřní prostředí – ani objem tekutin, ani jejich složení. Nicméně jde o jedinou eliminační metodu snižující dostupnost toxické látky v oblasti za pylorem. Celková střevní laváž dokáže snížit dostupnost některých toxických látek od 63 do 73 %, a to i po jedné hodině po požití. Je to metoda nevhodnější u látek, které se neabsorbují na živočišné uhlí (iontové roztoky, kyanidy), jsou obsaženy v preparátech s pomalým uvolňováním léků po dobu mnoha hodin (depotní, retardované formy léků) nebo škodlivin uvolňovaných ze spolykaných malých baterií.

Forzírovaná diuréza

Forsírovaná diuréza je aplikována různým, někdy kuriózním způsobem. V zásadě platí to, že by se diuréza měla zvýšit asi trojnásobně. Docílit to lze zvýšením příjmu tekutin na 2–3násobek fyziologické potřeby, podáváním furosemidu (1 mg/kg opakovaně podle diurézy) a případně manitolu (0,5 g/kg opakovaně podle diurézy). Snaha ovlivnit pH moče, a tím změnit disociační konstanty toxických látek tak, aby se nereabsorbovaly v tubulech, vede k alkalizaci moče pomocí bikarbonátu sodného (např. při otravách barbituráty a salicyláty) nebo k její acidifikaci buď kyselinou askorbovou, nebo chloridem amonným (užívá se u dětí málokdy – např. při intoxikaci amfetaminem nebo chinidinem). Před zahájením forsírované diurézy musí mít intoxikovaný normální vnitřní prostředí a patřičný krevní volem.

Do praxe bylo uvedeno nové **antidotum etylenglykolů** (u nás jsou nejčastěji hlavní součástí nemrznoucích kapalinových směsí do chladičů motorových vozidel) a **metylalkoholu**. Jde o vysoce toxické a již v dávce několika gramů smrtelně nebezpečné látky. Toxické jsou jejich metabolity. U etylenglykolů jde o kyselinu oxalovou a glykolovou a u metylalkoholu o kyselinu mravenčí. Tyto látky ireverzibilně ničí parenchymatózní orgány. Nebezpečí zvyšuje dlouhý eliminační interval metabolitů – 17–43 hod. Tradiční léčebnou metodou, kterou jsme sami mnohokrát použili, bylo podávání etylalkoholu jak perorálně jako první pomoc, tak při výplachu, ale hlavně intravenózně k dosažení stabilní hladiny etylalkoholu v séru nad 1 %. Další léčba spočívala v korekci případné závažné metabolické acidózy bikarbonátem sodným a většina nemocných končila na hemodialýze. Můžeme potvrdit nepříjemnosti spojené s infuzní aplikací etylalkoholu: těžko dosažitelné a kontrolovatelné hladiny v séru, kolísání hladin, ebrieta, toxický vliv na játra, hypoglykemie. Nemocní museli být v podmínkách intenzivní péče a monitorování hladin toxických látek, ale i etylalkoholu vyžadovalo desítky odběrů krve za 24 hod.

Novým antidotem je **fomepizol** (chemicky 4-metylpyrazol). Jde o kompetitivní inhibitor alkoholdehydrogenázy, klíčového enzymu při vzniku toxických metabolitů obou látek. Lze aplikovat intravenózně nebo perorálně. Počáteční, nasycovací dávka je 15 mg/kg, následována podáním fomepizolu v dávce 10 mg/kg každých 12 hodin

(čtyři takové dávky) a pak zvýšením dávky na 15 mg/kg každých dvanáct hodin. Léčba je ukončena při hladinách etylenglykolu nebo metanolu nižších než 2 mg/ml séra. Je dávana přednost intravenózní aplikaci, která má vždy trvat 30 min. Při hemodialýze je třeba dávkovací intervaly zkrátit na 4 hodiny, protože fomepizol je dialyzovatelný. Nemocný nemusí být na lůžkách JIP a u intoxikovaných etylenglykolem se zdá, že včasná aplikace fomepizolu (hladiny vyšší než 2 mg/ml séra, metabolická acidóza, rozdíl mezi osmolalitou naměřenou a vypočítanou) může zabránit nutnosti hemodialýzy. U metylalkoholu je to pro dlouhé poločasy (kolem 40 hod) složitější. Pro tyto četné přednosti je dnes fomepizol dávana před etylalkoholem přednost. Jen cena je velmi značná a činí „mnoho tisíc dolarů na jednu léčebnou kúru“.

Daleko méně častá je u nás **otrava sulfonylureou**, součástí některých perorálních antidiabetik. Je základem např. glipizidu, který je i na našem trhu. V USA bylo registrováno v r. 1996 více než 3300 otrav sulfonylureou. Někteří nemocní mohou umřít a jiní zůstat s mozkiem poškozeným kritickými hypoglykemiemi. V USA platí, že nemocný s nevysvětlitelnou hypoglykemií je podezřelý z intoxikace sulfonylureou. Hypoglykemie bývají velmi těžko ovlivnitelné infuzemi glukózy, glukagonem i kortikosteroidy. Před uvedením **octreotidu**, somatostatinu užívaného jako inhibitor sekrece inzulinu, byl jediným potencionálním antidotem antihypertenzivum diazoxid, inhibující rovněž sekreci inzulinu, ale jeho užití provázely obavy z arteriální hypotenze. Octreotid může být podáván subkutánně nebo intravenózně v dávce 50 µg každých 8–12 hod. Léčba by se měla řídit monitorováním glykemie a měla by být zahájena u nemocných, kde trvá hypoglykemie po přívodu 1g glukózy/kg váhy. Léčba trvá do navození normální glykemie.

Závěrem

Nelze říci, že bychom měli ve světle těchto faktů šmahem zavrhnout tradiční metody dekontaminace zažívacího traktu výplachem žaludku a emetikem. Přesto je třeba, abychom se nad jejich paušálním užíváním zamysleli. Měly by být provedeny, rozhodneme-li se pro ně, do 60 minut po požití škodlivé látky. Pozdější nasazení těchto metod má význam sporný. Je třeba se zamyslet nad tím, zda neprovádět výplach žaludku, respektive aplikovat emetika některým nemocným již v primární péči. Naopak není-li výplach proveden nebo emetikum podáno za několik hodin po požití toxické látky, neměl by být tento postup hodnocen jako non lege artis. Projímadla by neměla být užívána. **Aktivní uhlí se stává dekontaminační metodou s největším doloženým efektem.** Mělo by být podáváno v dávce 30 g u kojenců a 50–150 g u větších dětí (nebo 1–2 g/kg pro dospělou osobu, možno podle potřeby opakovat), a to jako prach, ne jako tablety, dobře rozmícháno ve vodě na hustou suspenzi a opět co nejdříve. Výjimkou jsou situace, kdy je dítě otráveno neabsorbovatelnou látkou nebo bylo krátce před tím podáno perorálně antidotum (etylalkohol, desferoxamin atd.). Daleko více bychom měli provádět **celkovou střevní laváž**, jejíž eliminační

potenciál je značný (polyetylen glykolelektrolytový roztok v dávce 25 ml/kg/hod sondou do zažívacího traktu po řadu hodin). „Vysoké klyzma“ je metoda obsolentní. Je třeba uvádět do praxe nová antidota u smrtelně nebezpečných jedů, jako je fomepizol při otravě etylenglykoly. Antidota je třeba dělit podle naléhavosti, s níž je třeba je aplikovat. Nezastupitelné místo zůstává extrakorporálním eliminačním metodám.

Látky absorbovatelné a neabsorbovatelné na aktivní uhlí

Dobrá absorpce	Špatná absorpce
Acetaminofen	Kyselina boritá
Amitriptylin	Etylalkohol
Amfetamin	Metylalkohol
Acetylkosalicylová kyselina a její sole	Etylenglykol
Chlorpromazin	Li, Fe
Kodein	Petrolej a jiné keroseny
Diazepam	Silné kyseliny a zásady
Digoxin	
Imipramin	
Morfín	
Pentobarbital	
Strychnin	

Zpráva o mezinárodním sjezdu

Central European Otoneurological Days

Doc. Aleš Hahn

Otorinolaryngologická klinika 3. LF UK a FNKV

Setkání probíhalo v překrásném prostředí hotelu AMBASSADOR ZLATÁ HUSA 15.-17.3.2005. Kongresu se účastnilo 321 lékařů ze 14 evropských států.

Zahájení se konalo ve velké aule Karolina, slavnostními řečníky byli prorektor UK prof. MUDr. Josef Stingl, CSc., proděkan 3. LF prof. MUDr. Jiří Horák, CSc., prezident světové neurootologické a equilibrio-metrické společnosti prof. Claus-Frenz Claussen a dále A. Hahn.

Prof. Horák zdůraznil význam podobně orientovaných symposií pro curriculum fakulty, které je výrazně orientováno na problémově zaměřenou výuku – studenti byli do děje kongresu aktivně zapojeni (vědeckých jednání se rovněž účastnili i posluchači 3. LF, dva z postgraduálních studentů měli aktivní sdělení na satelitním sympoziu). Na závěr pak proběhl slavnostní akt předání pamětní medaile UK prof. Claussenovi, jehož dlouholeté působení přináší nejen úspěchy v pregraduální i postgraduální výchově v oboru senzorických poruch (moudrou úvahou vedení fakulty zařazeno téma do výukového programu modulu IIC, jehož vedoucí je právě proděkan prof. Jiří Horák...), ale i nesmírné množství nových pacientů pro FNKV! Uvítací ceremoniál byl velmi vhodně doplněn i koncertním vystoupením Adamusova tria, 274 účastníků slavnosti si pak mohlo prohlédnout reprezentační místnosti Univerzity Karlovy a podělit se o impresivní zážitky během přivítacího přípitku.

Vlastní jednání byla zahájena 16. března. Přítomni byli celkem 3 prezidenti světových odborných společností: vedle prof. Claussena to byl prezident Barányho společnosti prof. Matti Anniko z Uppsaly a prezident světové společnosti pro myoskeletální lékařství prof. Bernard Terrier z Badenu. 131 zahraničních účastníků bylo z Holandska, Švédska, Švýcarska, Rakouska, Německa, Maďarska, Ruska, Rumunska, Polska, Ukrajiny, Slovenska.

V úvodním bloku bylo sdělení o čtyřicetileté historii československé neurootologie. Byl zdůrazněn význam mezinárodních styků v horších dobách, jejichž existence pak vytvořila dobré startovní předpoklady v porevolučním období. Tak se dostala česká a slovenská neurootologie poměrně rychle na solidní evropskou úroveň.

Další blok přednášek byl zaměřen na anatomii a (pato)fyzilogii rovnovážného ústrojí. Nádherná byla perfektně anatomicky dokumentovaná přednáška prof. Rittera z Brém, kde vedle velmi silně didaktické dokumentace bylo pojednáno o embryologických a fylogenetických aspektech rovnováhy.

Prof. Herman Kingma z Maastrichtu předvedl pravý koncert, kde mezi velmi náročnými vizuálními prezentacemi „složení a funkce“ rovnováhy dynamicky pomocí pohybových kreací demonstroval náležitosti, které by sice každý lékař měl znát, úsměvy posluchačů s následným pokyvováním hlavami však svědčily spíše o opaku.

Prof. Claussen a C. T. Haid z Zürichu hovořili o vyšetřovacích metodách nutných pro správnou diagnostiku a následnou léčbu smyslových poruch. Výrazná je potřeba multidisciplinární spolupráce, a to zejména z těch důvodů, že poruchy smyslových orgánů a jejich projevy jsou nejčastěji způsobeny onemocněním jiných ústrojí.

Prof. Strupp z Mnichova podal přehled o terapii různých typů závratí. Byl to jakýsi návod co a jak léčit. Reflexe přednášky byla umocněna video demonstracemi několika typických případů, kde byly demonstrovány anamnéza s autentickou výpovědí pacientů, diagnostika, terapie.

V dalším bloku přednášek autorů Weilera a Brilla ze Sankt Wendelu bylo působivě referováno o elektrofyziologickém vyšetření pacientů s nitroušním šelestem

(tinnitem). Autoři referují o sekvenční analýze EEG, jejich patologických změnách, biofeedbacku. Jejich metoda je průkopnická v poloze objektivní evaluace úspěchu vs. neúspěchu léčby senzorických poruch na korové úrovni. Mají rovněž slibné výsledky s aplikací magnetoterapie u pacientů s chronickým tinnitem.

Skupina slovenských autorů v čele s prof. Molčanem z Košic prezentovala velmi nestandardní přístup v diagnostice nemocných se závratěmi pomocí 3D techniky.

3. LF UK a FNKV byla zastoupena kolektivním sdělením, kde byla na konkrétním případě demonstrována interdisciplinární spolupráce při řešení případu. Nemocný byl na klinikách: ORL/neurologii/neurochirurgii/RDG/patologické anatomii. V současné době se mu daří skvěle, a to díky správnému diagnosticko-terapeutickému postupu pracovišť, která jej měla postupně v gesci. Sdělení mělo být poselstvím nejen pro klinické, ale i pro terénní pracovníky ve smyslu poučení, že i v dnešní době je nutno pomýšlet při „banálních“ středoušním zánětu na možnost nitrolební komplikace! Kromě výsledků léčby bylo bezesporu potěšitelným signálem, že o sdělení se zajímal prof. Matti Anniko jakožto Chief editor Acta Otorhinar (Stockholm) – odborného periodika s nemalým impact faktorem. Věru další pozoruhodný vedlejší produkt sjezdu...

Nejen velmi elegantní, ale i demonstrativní byla přednáška našich spolupracovníků Sázela a Došela z ÚLZ Praha studující prostorovou dezorientaci letců a její hodnocení pomocí stabilometrie. Dezorientaci je možno paralyzovat pomocí tréninku na speciálních trenažérech a efektivitu pak definovat pomocí sekvenčních stabilometrických vyšetření.

Tematická část kongresu věnovaná léčbě senzorických poruch sestávala především z dvou okruhů: léčba závratí a tinnitu.

Prof. Haid hovořil o chirurgické léčbě závratí. Ta má v kontextu s ostatními postupy spíše okrajový význam, ale v určitých případech – a to zejména u pacientů, kde selhaly a zklamaly konzervativní postupy – má svůj význam.

Prof. Kingma připomněl báječnou vlastnost rovnovážného ústrojí, kterou bohužel nedisponují ostatní smysly: (zrak, sluch!) totiž kompenzaci. Tak při poruše jednoho ze tří systémů zajišťujících dokonalou rovnováhu (zrak, labyrint, myoskeletální úsek – páteř, pánev, končetiny) lze využít kompenzační mechanismy zbylých systémů a při vhodné podpoře (cílený trénink) a kultivaci lze poměrně rychle dosáhnout opět téměř dokonalé stability.

Prof. Jeřábek a Novotný sdělili pozitivní zkušenosti, které mají v léčbě tinnitu a závratí s betahistidinem, který mj. jako jeden z mála léků netlumí shora uvedenou vestibulární kompenzaci. Léčba výrazně rychle ovlivnila kvalitu života pacienta. Jeřábek hodnotil tuto kvalitu pomocí digitální analogové stupnice.

Autoři Došel a Sázel hovořili i o hyperbarické oxygenerapii, mají několik stovek nemocných se smyslovými poruchami – jejich výsledky v oboru léčby tinnitu a nedoslýchavosti jsou, zejména jako součásti komplementárního multidiscipli-

nárního přístupu, velmi dobré a povzbudivé. Což může koneckonců potvrdit jak autor článku, tak i jeden z přednášejících, mající potěšení patřit do souboru takto vyléčených pacientů...

Opravdovým „braekem“ v jednání bylo satelitní sympozium, které se zabývalo tematikou „Whiplash injury“. Problém úrazovosti, zejména dopravní, je v současnosti velmi aktuální a je nesmírně zodpovědným úkolem lékařské vědy (opět multidisciplinární postupy – traumatologie) správnou, řádnou diagnostikou a následnou účinnou léčbou omezit následky těchto dějů na minimum. V současné době se většina center (i renomovaných...) bohužel omezuje pouze na poruchy „hardwarové“, zatímco „softwarové“ jsou zpravidla přehlédnuty... Aneb když není něco dokumentovatelně pohmožděno či zlomeno, odchází pacient uspokojen a v pohodě domů... Přesnou, cílenou a pečlivou diagnostikou především segmentů smyslových funkcí je možné odhalit zprvu nepozorovatelné, nevýznamné a tudíž snadno přehlédnutelné poruchy, které se v časovém horizontu měsíců prohlubují a vedou posléze ke krutým bolestem hlavy, dvojitému vidění, nedoslýchavosti, tinnitu atd. Včas poznané je možno komplexně léčit, jejich dalšímu rozvoji zabránit.

Velice poučné bylo sdělení Dr. Hasslera z firmy Johnson Controls, která je prakticky monopolním výrobcem autosedaček pro všechny evropské (včetně Škoda Auto pochopitelně...) automobilky, jak se snaží zajistit aktivní a pasivní bezpečnost cestujících. Jeho videodemonstrace byly velmi impresivní prezentující na dummy modelech biofyzikální principy nehod. Poznání, že ideální model autosedačky včetně hlavové opěrky je teprve ve finálním stadiu vývoje, je však poněkud neveselé... Ing. Novák (Škoda Auto) referoval o plánech výrobce – jak dále postupuje při dalším vývoji zaměřeném na zvýšení bezpečnosti cestujících. V tomto směru byly cenné zejména kuloárové diskuze, kde bude jistě zvažována realizace úzké spolupráce mezi výrobcem a špičkovými experty neurootologické komunity.

Claussen referoval o rozdělení Whiplash injury dle symptomatologie na cervicoencefalickou, spinální a brachiální. Prof. Terrier pak provedl klasifikaci Whiplash injury z hlediska myoskeletální medicíny. Oba prezidenti – Claussen i Anniko – projeví velký zájem o tuto problematiku a ze strany prvně jmenovaného přišla i nabídka k další účasti na vědecké setkání v SRN v roce 2006...

Další segmenty satelitního sympozia řešily problémy, týkající se racionální antibiotikoterapie, sdělení dr. Adámkové se zabývalo rezistencí antibiotik, nutnosti jejího permanentního sledování. Dr. Beneš přinesl zajímavé kazuistiky, hovořil i o skupinách onemocnění, kde dle jeho dlouholetých zkušeností je vhodné aplikovat antibiotika, poukázal na onemocnění, zejména virového původu, kde antibiotika jsou bez efektu, přesto však s velkou oblibou předepisována. Dr. Schalek doporučil především lokální kortikosteroidní terapii, jakožto metodu volby při přípravě pacienta na endonazální chirurgii – tato léčba je vhodná i dalšímu follow-up k zamezení opěťované tvorby polypů.

Komplexnost léčby tinnitu dokumentoval náš spolupracovník dr. M. Procházka pomocí kultivace myoskeletálního segmentu, fyzikální léčby (neinvazní laser, Ginkgo biloba) lze dosáhnout dlouhodobých pozoruhodných výsledků, dokonce tak pozitivních, že vzbuzují opakovaně pozornost na mezinárodním fóru.

Aurikuloterapii jakožto jeden z alternativních postupů prezentovala dr. Radková. Jde o velmi elegantní a neinvazivní postup, který by mohl mít – v ruce zkušeného terapeuta – slibnou budoucnost. Dr. Bunganičová v bloku alternativních postupů demonstrovala tibetské techniky, kde dosahuje celostním přístupem a uvolňováním energetických bloků velmi dobrých výsledků.

Sympozia se účastnila kromě uvedených osobností a celebrit i sedmá velmoc. Tiskové konferenci byli přítomni četní novináři, zajímající se o řešená témata a kladoucí velmi fundované a praktické dotazy.

Neradi a evidentně s nevěřili se zahraniční i domácí posluchači rozjížděli do svých domovů, „many happy returns“ bylo vyjadřováno zcela jednohlasně, a tak pořadatelům (kteří dle ohlasů mohli snad být spokojeni, aniž by tomuto pocitu nějak výrazně podlehli...) napadla jen jediná „starost“, abychom citovali klasika Jacka Nicholsona: „Lepší už to (asi?) nebude“...

INIMAGINEM

Nobilis, & Claris, viri lo-

H A N. I E S S E N I I

à Ieffen.

OHLÉDNUTÍ

JAK SE STONALO
A
LÉČILO

VII. Pintarovy dny: od Egyptanů k Bedřichu Smetanovi

Pavel Čech

V roce 1934 zahájila teprve patnáctiletá a dosud nekompletní „**Medicinska fakulteta v Ljubljani**“ výuku **nového předmětu** – dějin lékařství. Výuky se ujal **Ivan Pintar** (1888–1963), tamní gynekolog a porodník, od roku 1926 předseda Slovinské lékařské společnosti, habilitovaný na základě své práce o historii lublaňského lékařsko-chirurgického učiliště v letech 1782–1848. Dějinám lékařství a jejich výuce věnoval zbývajících 29 let svého života; když byl po skončení druhé světové války v roce 1945 v rámci dobudování lékařské fakulty vytvořen také Ústav dějin lékařství Lékařské fakulty Univerzity v Lublani jako pedagogické a vědecké pracoviště, stal se Pintar jeho přednostou; v roce 1950 vydal vůbec první slovinskou učebnici svého oboru *Kratka zgodovina medicine*; přednášel a vedl ústav až do své smrti ve věku 75 let (1963). Uběhlo pak celých 13 let improvizace a suplování, než fakulta konečně našla jeho nástupce v Petru Borisovovi, shodou okolností opět gynekologovi, který během patnácti let svého působení (1976–1991) zavedl oddělenou výuku dějin lékařství pro stomatology, obohatil slovinskou literaturu učebními texty pro všeobecný i stomatologický směr a zasloužil se o záchranu mnoha památek hmotné zdravotnické kultury pro muzeální sbírky.

Z iniciativy Borisovovy nástupkyně doc. dr. Zvonky Zupanič Slavec pořádá nyní „Inštitut za zgodovino medicine“ k uctění památky svého zakladatele každoroční setkání historiků lékařství pod názvem **P i n t a r j e v i d n e v i** (Pintarovy dny).

Sedmý ročník Pintarových dnů, připadající na 70. výročí zahájení výuky dějin lékařství v Lublani, konal se 18. a 19. listopadu 2004 v prostorách budovy Národního muzea Slovinska na Muzejním trhu, tentokrát na téma **Patografie – vliv choroby na život a dílo významných osobností**; zvláštní část programu nesla název Výzkumy na egyptských mumiích.

Na programu se podílelo devatenáct autorů ze čtyř států: z hostitelského Slovinska čtrnáct, z Chorvatska dva, z Egypta jeden a z České republiky tři – odb. as. RNDr. Alena Němečková, CSc., z Ústavu histologie a embryologie LF Plzeň, prof. MUDr. PhDr. Eugen Strouhal, DrSc., z Ústavu dějin lékařství a cizích jazyků 1. LF UK a autor této zprávy z Ústavu anatomie 3. LF UK.

Program zahájila tisková konference, na níž byly představeny dvě nové medicínsko-historické publikace – nejprve slovinský překlad knihy rakouského patologa prof. dr. Hanse Bankla *Die Kranken Habsburger. Befunde und Befindlichkeiten einer Herrscherdynastie* a poté původní práce již zmiňované přednostky lublaňského Ústavu dějin lékařství doc. dr. Zvonky Zupanič Slavec *New Method of Identifying Family Related Skulls*.

Vlastní program uvedla organizátorka Pintarových dnů doc. dr. Zvonka Zupanič Slavec titulní přednáškou *Vliv choroby na život a dílo významných osobností*. Příspěvek připomněl osudy známých lidí, z nichž jedni vyšli ze zápasu s chorobou těžce poznamenáni, pokud zcela nepodlehli, i těch, které takový zápas naopak zocelil. Nejde tu jen o prospěch plynoucí například z hlubšího pochopení individuálních zvláštností umělecké tvorby; historie nabízí mnohé příklady osudných kroků nebo výroků chorých státníků či vojevůdců, k nimž by za plného zdraví možná či jistě nedošlo. Souvislost mezi chorobou a skutky zůstává ovšem často skryta, dnes nejednou více než v minulosti: díky pokrokům moderní medicíny je nyní mnohá choroba slučitelnější s významným veřejným postavením a výkonem náročných a zodpovědných funkcí; společenská přijatelnost však může zastírat skutečnou újmu na schopnostech a možnostech těchto nemocných, důsledky čehož mohou drtivě dopadat i na celé národy a státy.

Mario Kocijančič (Kranj): *Choroby Habsburků – odraz postavení, prostředí a doby*. Za 700 let od narození krále Rudolfa I. (1218) do abdikace císaře Karla I. (1918) se ve 24 generacích dožilo plnoletosti asi 400 Habsburků, z toho 5 vévodů, 4 králové, 1 královna a 18 císařů. Délkou života překonávali průměr obyvatelstva mocnářství: polovina z nich přežila soudobý kritický věk pro muže, tj. 45–50 roků; 40 % z nich vládlo přes 20 let, z toho 5 více než 40 a 2 nad 50 včetně Františka Josefa I., který panoval 68 let. Ve spektru chorob neměli daleko ke svým poddaným – úmrtnost rodiček a novorozenců byla vysoká i u nich (ještě v 18. století 30 %), z přenosných chorob tbc plic (Josef II.) i kavernózní (Napoleonův syn Orlík), neštovice (Marie Terezie), z pohlavních kapavka (Josef II., Maximilian Mexický, korunní princ Rudolf), z cévních poruch „mrtvice“ (Bedřich II.), z chorob nervové soustavy padoucnice (Ferdinand I., velkovévoda Karel), duševní choroby (Rudolf III., Karel V.), vzácností nebyl alkoholismus (dg. cirhózy jater při soudních pitvách Maximiliana Mexického i korunního prince Rudolfa). Jako pacienti nevyunikali kázní.

Igor Grdina (Lublaň): *Habsburská sfinga bez hádanky*. Poslední dva Habsburské na trůnu, František Josef I. a Karel I., nevybočovali z řady svých předchůdců výraznými osobními vlastnostmi; co je z řady zásadně vydělilo, byl čas, v němž jim bylo dáno žít a vládnout. Úbytek soudnosti stál ovšem v létě 1914 v pozadí souhlasu Františka Josefa s tím, aby jeho ministři, diplomati a generálové zapletli Rakousko-Uhersko do válečného konfliktu, který monarchii zahubil; přerod dosud nepřilíš rozhodného panovníka v náhlého spojence zastánců „pevné ruky“ měl tragické důsledky. Františkův nástupce Karel, do podzimu 1918 panovník nikterak silné vůle, po rozpadu dvojité monarchie o to tvrdošijněji usiloval o svůj návrat na trůn. Kroky obou Habsburků se mýjely se znameními doby, jimž nebyli schopni porozumět; stěží však pro jejich osudná rozhodnutí najdeme ospravedlnění chorobou.

Amir Muzur, Ante Škrobonja: *Obtíže a zadostiučinění patografické analýzy historických osobností: příklad Hildegardy Bingenké*. Jeptiška Hildegard von Bingen

(1098–1179) zanechala nepřehlédnutelnou stopu v evropské kultuře. Nejproslulejší středověká vizionářka a nadto autorka lékařských, botanických, zoologických, mineralogických a jiných prací dodnes udivuje svou korespondencí s papeži, kardinály i císaři, vynálezem tajného jazyka i hudebními skladbami. Autoři zde předkládají domněnku, že vize, na nichž Hildegarda zakládala své myšlenky a svá díla, byly projevem temporální epilepsie; jejich domněnka se opírá o řadu dalších projevů nemoci v jednání abatyše z Bingen. Aniž tím jakkoli snižuje hodnotu Hildegardina přínosu kultuře, vrhá patografická analýza i v jejím případě nové světlo na možné souvislosti mezi chorobou a civilizačním procesem.

Dušan Kos (Lublaň): *Trdota kot vrednota – Tvrđost jako hodnota. Příspěvek k historické antropologii impotence v předměšťácké době.* Pod žertovně znějící rýmovačkou názvu se skrývá vážné pojednání o dobových pohledech na reprodukční poruchy v různých historických obdobích počínaje antikou, o problému jejich neslučitelnosti impotence s obrazem bezporuchové mužnosti středověkého šlechtice, o postojích církevního práva a křesťanské morálky k sexuologické problematice manželství v období od středověku do josefinských reforem na konci 18. století (zejména patentu o manželském svazku 1783), o vlivu impotence na pacientovo sociální mikroklima, o funkci impotence jako výmluvy a řadě dalších otázek. Příspěvek byl ilustrován dokumentací ze slovinských archivů včetně zápisů ze soudního projednávání případů poruch manželského soužití, v nichž impotence figurovala jako příčina sporu.

Janez Štupar (Nova Gorica), Franci Dolinšek (Lublaň), Mirko Bizjak (Lublaň), Bojan Budič (Lublaň), Jure Simčič (Lublaň): *Analýza prvků ve vlasech, pomocný prostředek při stanovení příčiny smrti knížete Mirka Petroviče-Njehoše.* Vlasy knížete z rodu černohorských vládců Mirka Petroviče (1820–1867) byly podrobeny analýze na přítomnost stopových prvků Ca, Mg, Fe, Cr, Cu, Zn, Pb, Cd, As, Se a Hg s cílem přispět k objasnění příčiny smrti. Vysoký obsah Fe a Cu vysvětlují autoři postupnou posmrtnou inkorporací z prашných částic na povrchu vlasů; velmi nízké hodnoty Zn i zvýšený obsah Ca a Mg v posledních čtyřech dnech Njehošova života přičítají choleře, zvýšený obsah Hg tehdejšímu způsobu léčby cholery kalomelem, poměrně vysoké hodnoty Pb spíše kontaminaci potravy než znečištění životního prostředí. Na systémovou intoxikaci jako příčinu smrti však zvýšené hladiny toxických prvků (Pb, Hg, Cd) neukazují.

Dušan Nečak (Lublaň): *Následník trůnu Djordje Karadjordjević, podivín či nemocný.* Mohl být stejně dobře obojím: nejstarší syn srbského a jugoslávského krále Petra I. Karadjordjević měl prudkou povahu; nesnášel dvůr, panování, protokol, politiku vůbec a neskrýval to („*prchám z domova, prchám od rodiny, prchám před sebou*“; zapsal si do deníku). Celé dny a noci trávil raději na Dunaji s prostými rybáři, oblečen jako oni. Korunu všemu nasadil, když pod tíhou pocitu odpovědnosti za smrt svého kolegy důstojníka Kolakoviće podepsal abdikaci (1909) a nadále stál

už jen o důstojnickou hodnost v srbské a jugoslávské armádě. Věčně zapleten do politických a osobních sporů stal se nepohodlným pro všechny: pro Nikolu Pašiče, pro spiklenecké oficíry, pro svého bratra Aleksandra i bratrance Pavla. V roce 1925 ho zatkl a izoloval s diagnózou „perzekuční mánie“. Vysvobodil ho až německý generál po obsazení Bělehradu (1941); tam pak bývalý srbský korunní princ žil jako obyčejný občan až do své smrti (1969).

Franc Štolfa (Celje): *Příjice v životě významných lidí*. Ve staletích, která neznala penicilin, nacházela choroba zvaná též lues či „francouzská nemoc“ mnoho obětí zvukných jmen v řadách státníků (František I.), válečníků (Chajruddín Barbarossa), šlechty světské (princ Rudolf Habsburský) i duchovní (papežové Alexandr VI., Julius II., Lev X.), filozofů (Erasmus Rotterdamský, Arthur Schopenhauer, Friedrich Nietzsche), básníků (Ulrich van Hutten, Heinrich Heine, Charles Baudelaire), prozaiků (Gustave Flaubert, Guy de Maupassant), výtvarných umělců (Benvenuto Cellini), hudebníků (Niccolò Paganini, Gaetano Donizetti, Franz Schubert, Modest Petrovič Musorgskij) a také lékařů (Ignaz Semmelweis). Místo vyčerpávajícího soupisu nemocných zvolil autor výběr omezeného počtu zajímavých osudů; před slovinskými posluchači nemohl ovšem opomenout dva „domácí“ případy – skladatele Huga Wolfa a lékaře Josipa Ipavce.

Pavle Kornhauser (Lublaň): *Osudná choroba, která předčasně podlomila skladatelské tvůrčí schopnosti Huga Wolfa a dr. Josipa Ipavce*. Dva vrstevníci z přelomu 19. a 20. století, oba původem ze slovinského Štýrska, oba studující ve Štýrském Hradci a ve Vídni, oba ve Vídni působící, oba stíženi příjici, která je ve stadiu progresivní paralýzy proměnila v lidské trosky: slavný skladatel jedné opery, jedné symfonické básně a především tří stovek písní Wolf (*1860 Slovenj Gradec – †1903 Vídeň) a vojenský lékař Ipavec (*1873 Šentjur pri Celju – †1921 Šentjur pri Celju), jemuž hudba byla životní potřebou. Osmdesátiletý profesor lublaňské lékařské fakulty na odpočinku, náruživý klavírista-amatér, proložil tuto přednášku záznamy provedení skladeb obou autorů (Wolfovy symfonické básně Penthesilea a Ipavcova baletu Mužiček) lublaňským souborem „Pro medico“, jehož je sám uměleckým vedoucím.

Pavel Čech (Praha): *Odras ztráty zraku a sluchu v díle dvou českých skladatelů*. Stanislav Suda (*1865 Starý Plzenec – †1931 Plzeň), od kojeneckého věku slepý, vyučil se hře na housle, flétnu, klavír a varhany, ale vynikl především jako skladatel oper U božích muk, Lešetínský kovář, Bar Kochba, Il divino Boemo, Haydnova nevěsta a symfonických básní Život ve tmách, Hudba světlem, Slepceva píseň, Den a noc; mnohá z těchto děl (diktovaná z paměti notu po notě, takt po taktu, part po partu členům rodiny a přátelům) poskytují obraz života ve slepotě, jsou tedy jakousi patografií v tónech. Podobně i Bedřich Smetana (*1824 Litomyšl – †1884 Praha), který napsal velké partitury čtyř z osmi svých oper (Hubička, Dvě vdovy, Tajemství, Čertova stěna) a celý cyklus Mé vlasti v naprosté hluchotě, navíc rušen

pískoty a šumy v nemocném sluchovém ústrojí, zachytil první fázi své choroby ve smyčcovém kvartetu Z mého života (1876). Za vybavení přednášky unikátní zvukovou i obrazovou dokumentací patří upřímné díky doc. Tomáši Zikmundovi (HAMU a Český rozhlas), Mgr. Ludmile a Mgr. Jiřímu Mikulášovým (České muzeum hudby) a pracovníku SVI Vladimíru Musilovi (3. LF UK).

Závěrečnou zvláštní část programu tvořil blok tří příspěvků věnovaných výzkumu egyptských mumii.

Miran Pflaum (Lublaň): *Egyptská mumie v Národním muzeu: Projekt Isahta – konzervátorsko-restaurátorský přístup k udržování mumie a rakve Amonova kněze Isahty*. V roce 1846 věnoval rakouský generální konzul v Egyptě Anton rytíř von Laurin tehdejšímu Zemskému muzeu v Lublani pravou egyptskou mumii v malované dřevěné antropomorfní rakvi. 20 let poté rozluštil hieroglyfy na rakvi první slovinský orientalista Albert Kosmač; mumifikovaná osoba byla identifikována jako Isahta, kněz Amonova chrámu v Karnaku, žijící v 7. až 6. století před Kristem v neklidných dobách 25. nebo 26. dynastie. Odborníci z lublaňského Národního muzea v letech 2000–2002 podrobili rakev i mumii odborným vyšetřením, restaurovali je a konzervovali. Rozklad mumie je neodvratný; lze pouze usilovat o jeho zpomalení, čemuž má sloužit uložení v nové klimatizované vitríně.

Eugen Strouhal (Praha): *Výzkum mumii z Iufaovy hrobky v egyptském Abúsíru*. Při výzkumu Iufaovy hrobky v Abúsíru objevil Český egyptologický ústav v letech 1998–2004 ostatky pěti mumifikovaných a excerebrovaných dospělých osob, jejichž měkké tkáně se během 26 století ve vlhkém prostředí hrobky rozpadly stejně jako tkanivo roušek. Kostry byly ošetřeny desinfekčními a zpevňovacími prostředky a podrobeny antropometrickému a epigenetickému vyšetření. Tři osoby – kněz Iufaa, paní Imakhetkherresnet a bezejmenný muž – byly přitom shledány morfologicky a geneticky blízce příbuznými; epigrafické odkazy k téže matce Ankhtisi potvrdily sourozenecký vztah prvních dvou. Jako kněží Neko a Gemeneferbak byly identifikovány zbývající dvě osoby, nalezené v roce 2003 a 2004 s částečně rozpadlými kostrami; tři čtvrtiny jejich zachovalých epigenetických znaků vykazovaly velkou podobnost. Z patologických zjištění je nejcennější nález na křížové kosti paní Imakhetkherresnet – první diagnóza neurilemmomu v dějinách paleopatologie.

Eugen Strouhal (Praha), Alena Němečková (Plzeň), Fady Khattar (Káhira): *Patografie paní Imakhetkherresnet, sestry kněze Iufay*. Ve druhém až čtvrtém segmentu křížové kosti 35–45leté paní pohřbené koncem období 26. dynastie před rokem 625 př. Kr. v jižní chodbě hrobky kněze Iufay, odkrývané pracovníky Českého egyptologického ústavu v letech 1996–2004 u Abúsíru, byla radiograficky zjištěna hladkostěnná dutina obsahující poměrně tvrdou kulovitou a laločnatou hmotu; obsah určili autoři histologicky jednoznačně jako neurilemmom (schwannom, neurinom). K přesnému postžení jeho tvaru a uspořádání jeho laloků byla křížová kost vyšetřena aparaturou Siemens Somatom Plus 4 Spiral Computed Tomography

Scanner a pomocí Silicon Graphics O2 Workstation with Virtuoso (Siemens) byl získán trojrozměrný obraz čtyřlaločného útvaru s vícesměrným růstem.

Nutno dodat, že profesor Strouhal byl poprávu hvězdou rokůvání; v prozíravé dramaturgii doc. Zvonky Zupanič Slavec končil program přednášek jeho druhým příspěvkem a dobře informované posluchačstvo vědělo, že si jej nesmí nechat ujít. Náš paleopatolog a mumilog světového jména se za mimořádnou pozornost odměnil strhujícím výkladem; učinil tak tu nejdůstojnější tečku za VII. Pintarovými dny.

VNR na návštěvě

Ve Zdravotnickém muzeu

Zdravotnické muzeum bylo založeno sice už v 30. letech minulého století, ale kromě krátkého období nemělo nikdy vlastní expozici a v minulosti své působitě také mnohokrát střídalo. Konečně před rokem získalo vlastní střechnu nad hlavou – v nádvorním domku v Legerově ulici v Praze, a tak nás vlastně ani nemůže překvapit poněkud rozpačitá odpověď vedoucí muzea Mgr. Ludmily Cuřimové na naši první otázku: Kolik exponátů v současné době muzeum má?

Spočítáno to zatím ještě všechno nemáme, protože větší část byla teprve nedávno svezena z depozitářů – lékařské nástroje z různých dob – spočítána ještě není. Mincí a medailí máme asi 800 kusů, vzácných knih asi 350, 10 tisíc dalších knih je zařazeno v knihovně lékařského muzea a máme také na sto tisíc archiválií. Vše dělíme do sbírek: jako např. mince a medaile, diplomy lékařské a farmaceutické, vzácné tisky a také tu je sbírka sošek postižených lidí. Sbírkou vytvořil německý lékař Hans Würz, zabýval se defektologií a sbíral figurky, které ukazovaly nějaké tělesné postižení – je jich ke dvěma stům, od velmi vzácných ze 17. století, od těch ze slonoviny až po poutové figurky. V Evropě něco podobného, tak velkého, nikde nemají.

Jaký nejstarší exponát tady máte?

Nejstarší jsou tady modely rodiček z roku 1690 nebo 1700. Byly to figurky pro výuku mediků. Starší, ze 17. století, je lékařský nástroj, gynekologický dilatátor, je to kovářská práce ze železa. Ale nejstarší jsou tady knihy ze 16. století, i z jeho začátku.

Kterého předmětu si nejvíce ceníte?

Já si vážím tzv. akologického kabinetu; to je sbírka nástrojů a obvazů pro výuku akologie. V této nauce o nástrojích a obvazech se medicí učili, na co se který nástroj přesně používá. Akologický kabinet založil pro výuku mediků profesor J. A. Oechy

v roce 1809, takže v něm byly shromážděny starší nástroje, např. amputační soupravy z 18. století, i dvoupatrové, kde jsou všechny ty kautery a gynekologické nástroje a další. To, co se dochovalo, ukazuje vývoj chirurgie za posledních 200 nebo 250 let. Původně těch nástrojů bylo daleko víc, než jich máme teď, ale sbírka utrpěla škodu při bombardování na konci 2. sv. války; byly umístěny na Karlově náměstí ve Všeobecné nemocnici, po zásahu bombou byly nástroje sesbírány z troskek. Dnes je jich tady 600, a určitě máme na to, abychom se srovnávali třeba s muzei ve Švýcarsku nebo v Maďarsku.

Když se dívám na ty nejstarší exponáty, třeba na tu soupravu k amputacím, tak se mi zdá, že to jsou poměrně primitivní nástroje, vypadají kolikrát jenom jako obyčejné kuchyňské nože po babičkách.

Některé ano, ale třeba je tady také vzácný turniket, který se používal při amputacích k zaškrcení končetiny proti vykrvácení. To byly velmi složité nástroje, dokonce měly automatické stroje se speciálním klíčem a dalo se vypočítat, kolikrát se jím má otočit, aby se končetina řádně zaškrtila. A to měli různé druhy turniketů – i na prsty. Pravda je, že nože a pilky zůstávaly po staletí podobné; dnes jsou sice modernější, lehčí, ale princip je stále stejný. Je to jako se zubařskými klíči na tahání kořenů – vypadají v podstatě stejně, jenže materiály jsou jiné, odlehčené. Pak tu máme i skupinu nástrojů na pouštění žilou – kahan, nožík... to zůstávalo v podstatě stejné.

Letos si připomínáme 60 let od konce 2. světové války. Máte nějaké předměty nebo exponáty z války?

Hlavně máme velkou sbírku z 1. světové války a z balkánských válek 1912–13, kam jelo několik lékařských skupin – do Bělehradu, do Srbska, Bulharska. Jednak jsou tady originály fotografií, které se sem dostaly od lékařů z fronty, a také jiná papírová dokumentace, jednak jsou tu samozřejmě válečné soupravy chirurgické, i k očním operacím a k antiseptickým operacím a pro různé jiné výkony. Když byla v Pardubicích výstava „Velká válka 1914–18“, půjčovali jsme tam hodně věcí, třeba protézy, berle. Letos na podzim se budeme podílet na výstavě Národního muzeu „Člověk nepřítel i samaritán“. Bude se zabývat historií válečných zranění a jejich léčení v dějinách.

Spolupracujete ještě s dalšími jinými institucemi?

Exkluzivní styky máme s Ústavem dějin lékařství z 1. LF UK a spolupracujeme také s některými ústavy a léčebnami, jako je např. Albertinum v Žamberku nebo léčebna Košumberk v Jablunkově.

Jakou formou spolupracujete – oni vám dávají nějaké exponáty?

To také, ale hlavně jsme jim pomáhali s výstavami třeba k jejich vlastním jubileím. Na podzim proběhla taková výstava v Jablunkově a teď 15. května bude vernisáž

výstavy ke 100 letům Albertina. Mimochodem, to je další velké téma muzea, léčení tuberkulózy, ať už jde o přístroje a nástroje, anebo o dokumentaci třeba Masarykovy ligy proti tuberkulóze; právě z těchto pramenů se nám podařilo ke konkrétním léčebnám najít materiály.

Máte také nějaké partnery v zahraničí? Jsou jinde podobná muzea, jako je to vaše?

Samozřejmě, počínaje Maďarskem, kde je evropsky významné Semmelweisovo muzeum, pak např. ve Švýcarsku a Anglii. Většinou se spolu stýkáme, dokonce jsme si s nimi někdy vyměnili informace, ale jsme tu jen dvě zaměstnankyně, takže musíme vážit, na co stačíme.

Když jste mluvila o Würzové sbírce, poznamenala jste, že to je zvláštnost, že tak bohatou sbírku jinde nemají.

Ano, to tady byli obdivovat i z Německa a ze Švýcarska, o té sbírce se ve světě sice vědělo, ale oni se k ní dlouhá léta nedostali. Vystavovat ji, to by ovšem byl problém, zařídit například do zahraničí vývoz nebo zapůjčení, pojištění, připravit scénáře, granty, žádost o peníze. A všechno také musí být přizpůsobeno prostoru. To známe, když jsme dělali výstavu Člověk proti nemocem s Národním muzeem. Tenkrát jsme ji převáželi pět let po všech možných městech v Čechách a na Moravě, po Sedlčanech, Jilemnici... a v každém se výstava obměnila podle možností konkrétního místního muzea.

Má to smysl pořádat takové výstavy i v menších městech – chodili tam lidé?

O ty výstavy byl docela velký zájem, protože medicína a její dějiny jsou pro lidi přitažlivé, a tak když výstava v místě končila, muzea nás vyloženě žádala, abychom přijeli až budeme zase něco mít, protože se jim zvedla návštěvnost.

Jaký je největší problém muzejníka?

Z mého pohledu jsou naše problémy z nejhorsí části vyřešené po strašlivých letech, kdy jsme muzeum jenom stěhovali, od roku 1991 to bylo 6× a předtím 14×. Přebírala jsem ho v místech opravdu zvláštních, jako např. v Psychiatrické léčebně v Bohnicích, v suterénu, kde nám exponáty kradli bezdomovci. Teprve když se nám podařilo mít tady všechno pod jednou střechou, můžeme věci uskladnit, vyčistit, uložit, správně zkatalogizovat tak, aby cenné sbírky zůstaly zachovány a mohlo se s nimi v budoucnu dále pracovat.

Marie Fleissigová

Zázračný doktor z hor

Miloslav Nevrlý

„Ze Šumberku lze přehlédnout celou zemi kupředu i dozadu. Žije zde také proslulý doktor, který je velmi starý, ale prý překrásně léčí.“

Tuto větu si zapsal před spaním do svého cestovního deníku císař Josef II., když projížděl 15. září 1779 jižním předhůřím Jizerských hor při cestě z Jilemnice do Liberce. Zdá se, že „chirurgus Jan Josef Antonín Eleazar Kittel“ si tuto poctu zasloužil. V každém případě byl nejznámější postavou Jizerských hor a jeho věhlas pronikl až daleko do vnitrozemí: leckde v Čechách se říkalo o beznadějných případech „tomu ani Kittel nepomůže“. Narodil se i zemřel v horské vesnici Šumberku. Šumberk patřil farností do nedaleké české obce Bzí a v jejím kostele byl také Jan Kittel pokřtěn 13. února 1704. Jeho pradědeček Kašpar Kittel přišel jako ranhojič kolem roku 1648 do Jizerských hor a usadil se v Šumberku. Otec Jana Kittela žil v téže obci sice jako zámečník, ale lidi léčil také: jeho „zámečnická masť“ byla starým a proslulým rodinným receptem.

Z celého rodu Kittelů byl Jan Josef nejslavnějším léčitелеm, a přesto se němečtí badatelé marně namáhali, aby jeho jméno našli mezi mediky nebo absolventy pražské Karlo-Ferdinandovy univerzity. Zdá se, že Jan Kittel získal pověst jako laický ranhojič, který se jen vlastní schopností, nadáním a rodovou zkušeností vyšvihl až na lékaře majitelů paství hrabat Desfoursů, na odborníka, kterého šlechtici a měšťané zvali až do Prahy.

První zmínka o něm je ve vrchnostenském zápisu: „Doktor Kittel ošetřil ženu bedřichovského rychtáře Hänische, kterou na svatého Michala roku 1733 srazil k zemi a pošlapal před domem lučanského rychtáře Posselta patnáctiletý syn téhož rychtáře, přičemž jí vymknul ruku a zlomil krční obratel. Doktor Kittel – speciálně dobrý přítel a švagr Hänischův – opět pomohl ruku usadit na své místo.“

Kittel prý byl mohutný, silný a vytrvalý člověk, alespoň v mládí. Za třeskutého mrazu roku 1738 se ale probořil do Labe, když se vracel od nemocného z krkonošských Herlíkovic, a málem tehdy zahynul. Byl dlouho na smrt nemocen a nikdy již nenabyl staré síly. Lékařského věhlasu mu ale neubýlo a Jan Kittel si postavil v Šumberku mohutný, hradu podobný dům. U domu byla zahrádka s léčivými rostlinami, na dvoře jednoduchá nemocnice, v domě vlastní lékárna.

Jan Kittel se postaral i o školu a chrám pro svou rodnou obec: téměř jen z vlastních prostředků nechal postavit kostel a v letech 1759–1760 jeho majetek byl asi značný. Tehdy ještě neměl Šumberk vlastní farnost a Kittel žádal o její zřízení dopisem, který předal císaři Josefu II. při jeho průjezdu obcí. Připomíná v něm, že „Jeho Veličenstvo již při svých předchozích cestách shlédlo těžký život horalů“, a zdůvodňuje nutnost

zřízení samostatné fary také tím, že „v krutém zimním čase je zdejšími obyvatelům zatěžko starat se nejen o obživu těla, ale i o občerstvení duší, protože odlehlost obcí a nepřístupné drsné hory i sněhem naplněná údolí způsobují, že množství jen nedostatečně oděných lidí se musí vzdávat i svých bohoslužeb.“

Roku 1782 bylo Kittlově žádosti vyhověno a prvním šumburským farářem se stal Kittelův syn Filip Jakub a u něj také dožil starý horský lékař svůj život.

Jak vypadala v druhé polovině 18. století práce lékaře na pomezí Jizerských hor a Krkonoš ukazuje dopis Arnošta Quido Harracha, ve kterém 1758 přikazuje svému vrchnostenskému úřadu: „Nejprve buďtež poddaní ve tři třídy rozdělení, a sice ve třídu bídnych nemocných, kteří žádné pomoci odnikud nadíti se nemohou. Dále takových, kteří sice zdraví jsou, ale při tom neschopni, aby se úplně vyživiti mohli. Dále zdravých a práce schopných, kteří ale pro nedostatek zaměstnání nouzi trpí. Co se první třídy dotýče, musí neprodleně nemocným ku pomoci býti přispěno. Nově ustanovený chirurgus Kittel budiž ihned na naše panství povolán, od vesnice k vesnici vyslán, a jemu rozkázáno, aby zámožnější i chudé nemocné vyšetřoval, starému jilemnickému lékaři o všem zprávy podával a s ním se dorozuměv, bez průtahu potřebné léky předepsal, které se okamžitě zvláštními posly do vesnice farářům, a kde farářů není rychtářům a učitelům, rozesílati mají. Při každém léku budiž dopodrobna udáno, kterému z nemocných se podati a jakým způsobem se ho upotřebiti má. Všechny léky, které chudým podávány budou a ti je zaplatiti nemohli, buďtež z mého důchodu zapraveny. Mimo to povolují, aby chudým, opuštěným nemocným denně po libře hovězího masa bylo dáváno a úřad učiň opatření, aby takovým, kdo masa požívati nemohou, alespoň masná polévka řádně byla podávána.“

Chudý a slepý zemřel i lékař Kittel, když předtím většinu svých peněz použil na rozkvět rodného Šumberku a na léčení horalů, od kterých nevymáhal honoráře. Zemřel rok po smrti své manželky, 16. listopadu 1783, a zádušní mši mu celebroido jedenadvacet kněží.

Nejslavnější událostí, jakou kdy Šumberk zažil, byla ale velkolepá oslava Kittelovy zlaté svatby: 25. února 1777 se na ni sjely stovky lidí, šlechtici, duchovenstvo i zástupci panství, a hostina byla velkolepá. Polní kuchyně vyvářely pro hosty, mezi nimiž bylo šest ze sedmi dosud žijících Kittelových dětí, většinou již studovaných lékařů.

Takový byl skutečný život lékaře lidumila, který vynikl nad průměr, přestože žil v malé horské vsi. Mnoho článků, knih i divadelních her napsali lidé o Kittelovi. Jizerskohorským lékařem se před několika desítkami let nejdůkladněji zabýval jablonecký starosta dr. Karel Fischer. Mimo jiné i proto, že o Kittelovi kolovalo více než dvacet pověstí, které mu většinou přisuzovaly nadpřirozenou moc a jeho lékařské úspěchy přičítaly ďáblově pomoci, jemuž se prý Kittel upsal. To se doktoru Fischerovi nelíbilo: věděl, že Kittel byl poctivý, i když nestudovaný lékař a zbožný člověk, který si s peklem nezačínal. Při svědomitém pátrání zjistil, že

legandy mají společné jen to, že se začaly vyprávět až dlouho po lékařově smrti. První kniha o Kittelově „zázračném lidé uzdravování“ vyšla až roku 1845. První lidové pověsti poukazyvaly jen na skromnost a neokázalost lékaře. Přijel prý do Prahy ve svém ošumělém černém plášti, který nikdy neodkládal, a lokaj ho v něm odmítl pustit k nemocnému hraběti. Kittel beze slova stáhl plášť a oblékl nový. Nechal se přivést k lůžku nemocného, mlčel a jen s neskrývaným zájmem na sobě pozoroval vypůjčený kabát. Po dlouhé době pán projevil údiv nad podivným chováním a Kittel se usmál: „Než jsem k vám směl vstoupit, musel jsem si obléci nový kabát. Zdá se, že je důležitější než já a může mě nahradit. Čekám tedy, až vás vyšetří.“

Evropou tehdy letěla vlna faustovských legend a lidé je naroubovali i na mrtvého jizerského podivína, který za svého života pouze pěstoval neznámé rostliny, do noci sedával v mohutném domě nad knihami a jezdil uzdravovat nemocné do široka dodaleka. Některé z těch pověstí jsou ještě lidové, jiné jsou umělé a horalé si je přečetli ve vlastivědách a přijali je zpětně za vlastní. Všechny se hemží čarodějnickými knihami a ďábly a pro moc, kterou prý od nich dostával, nazývaly pověsti Kittela Faustem Jizerských hor.

Černý plášť doktora Kittela prý byl kouzelný a lékař na něm v noci létal za nemocnými do Prahy a zase zpátky.

Čerty prý spoutával a zase osvobozoval, z lidí je vyháněl a v Jablonci prý zaklel jeden dům, aby do něj nemohla smrt a všichni jeho obyvatelé museli zemřít na jiných místech. Do studánky vedle kostela – její vodou prý Kittel skutečně léčil – zaklel do žáby mlynářku, protože ze zlomyslnosti kalila vodu.

Ve svém kabinetu měl prý lidskou kostru, nevídanou věc v horské vesnici. Lidé dokonce věděli, jak ji získal: za sedmileté války našel utonulého vojáka v lesní studánce. Kouzelnou formulí přivedl vodu do varu a když po několika hodinách voda ze studánky natrvalo zmizela, ležela na dně vybílená lidská kostra.

Ale lidové povědomí ani v pověstech nedalo nakonec Kittelovi zahynout špatnou smrtí. Ďáblu se prý ubránil tím, že postavil kostel, nechal jednoho ze svých synů vystudovat na kněze a nabil nečistému duchu želeným křížem. Před smrtí pak ztratil ďábel nad Janem Kittelem svou moc – lidé to poznali podle toho, že starý ranhojič již vydržel v kostele po celou mši a hlavně podle toho, že jedné hluboké listopadové noci počali náhle kokrhát kohouti v celém Šumburku. Té noci Jan Kittel zemřel a všichni věděli, co řekl před smrtí: „Až umřu a kohouti nezazpívají, jsem na věky ztracen. Ozvou-li se, pak děkujte Bohu, jsem zachráněn a nežil jsem nadarmo.“

*Miloslav Nevrlý: Kniha o Jizerských horách,
Severočeské nakladatelství, Ústí n/L, 1981*

TEXT

JESSENOVA PITVA

Pražská pitva

Jan Jessenius z Jasené: Průběh pitvy jím slavnostně provedené, k níž přistoupil traktát o kostech. Ve Wittenbergu vytvořil Laurentius Seuberlich, nákladem Samuelis Selfisch, roku 1601. Překladatelé: Mgr. B. Divišová, PhDr. H. Florianová, Mgr. C. Matouš, PhDr. D. Svobodová, Mgr. O. Vodenková. Odborná konzultace: prof. MUDr. Radomír Čihák, DrSc., prof. MUDr. Josef Stingl, CSc., Mgr. Tomáš Nejeschleba, PhD. Vydala Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, Praha 2004

Ukázky z knihy

VZPOMÍNKA NA JESSENIA

Ladislav Borovanský

Syn ze zámožné vratslavské rodiny, která se ve Vratislavi poněmčila, ale jejíž původ ze Slovenska je zcela nepochybný, přichází studovat jakožto evangelík na univerzitu ve Wittenbergu, proslavenou coby univerzita Lutherova a Melanctonova, v roce 1583, a zapisuje se jako „*Schlesier wratslaviensis*“. Po dvou letech přechází na univerzitu lipskou a zapisuje se jako „*Schlesier nationis polonicae*“. V Lipsku se dostává pod vliv svého učitele anatomie Georga Waltera a pod jeho vedením provádí vivisekce. Svůj pobyt v Lipsku končí jako kandidát filozofie a lékařství dizertací *De animae humanae immortalitate*, obsahující soubor citátů z řeckých a latinských filozofů a ze Svatého písma, pohybující se v scholastickém rámci modernizovaném protestantismem.

Rok poté odchází na univerzitu v Padově. Jisté je, že Padova byla tenkrát pro posluchače celé Evropy univerzitou nejatraktivnější, a to nejen kvalitou svých učitelů, ale také svobodomyšlností, jaká na univerzitách, zejména střeoevropských, nebyla. Posluchači z celé Evropy se sem hrnuli bez ohledu na příslušenství k té či oné církvi. V „*natio Germanica*“, k níž se Jessenius přihlásil, bylo trvale několik set studentů, někteří mezi nimi také „*Bohemi*“, a setkáváme se tu i se jmény různých šlechtických synků, například během let zde studovalo několik Lobkoviců.

Benátčané, k nimž Padova patřila, se starali pečlivě o rozkvet této univerzity. Byli zde přijímáni studenti z Egypta, Tunisu, Palestiny, Sýrie, ba dokonce měli i určité výhody, poněvadž představovali pro Benátky vklad vzhledem k jejich obchodu na Středozemním moři. Benátčané také nešetřili nákladem na povolávání nejlepších učitelů, a tak se po celé 16. století v Padově koncentruje tehdejší badatelský výkvet. Jessenius byl žákem nejslavnějšího anatoma té doby Fabricia ab Aquapendente.

V Padově se již dávno prováděly veřejné pitvy a Fabricius sám dal postavit nové *Theatrum anatomicum*, dodnes existující¹. Právě v době, kdy Jessenius v Padově studoval, se studenti domáhali, aby se pitvy konaly každoročně, zatímco Fabricius je byl ochoten provádět jenom za dva až tři roky. Zvláštností Padovy přitom bylo, že v době, kdy zde Jessenius studoval, už profesori prováděli tyto pitvy sami a ne, jak se dělo na jiných univerzitách, že pitvu prováděl pomocník (massarius, resektor, prosektor) a profesor jenom četl text a hůlkou ukazoval. I když to není možné přesně zjistit, zdá se, že Jessenius za svého příštího pobytu v Praze prováděl pitvu rovněž sám.

Jessenius se však v Padově neučil jenom vědě, ale pěstoval i společenské styky a naučil se hladkému vystupování, které jej po celý život charakterizovalo. Dostává se do společnosti šlechtických synků a začíná se podepisovat *Jessenius, eques Hungarus*.

V roce 1591 končí Jan Jessenius svůj studijní pobyt. Usazuje se jako lékař ve Vratislavi, ale snuje již další plány. Píše spis *Zoroaster, nova brevis veraque de universo philosophia*. Tento spis byl věnován saskému vévodovi a týmhž rokem se Jessenský stává tělesným lékařem na saském dvoře a zároveň je proti vůli wittenberské univerzity jmenován profesorem chirurgie.

V následujících letech se Jessenius stává i profesorem anatomie, pořádá pitvy, předsedá četným dizertacím, sám píše drobné lékařské práce. Jako rektor wittenberské univerzity vydává řeč ke studentům o tom, jak se mají chovat, seznamuje veřejnost s italskými spisy. Tak vydává Savonarolovu *Philosophiae epitome*. Savonarola, jak známo, byl pokládán za předchůdce reformace a označován za Luthera Itálie².

V této době však začíná být Jesseniovi pobyt ve Wittenbergu těsný. Láká jej lesk a mecenášství císařského dvora a snad i možnost bohaté lékařské praxe. Aby se do Prahy dostal, používá prostřednictví Tychona de Brahe, s nímž se seznámil ve Wittenbergu na Brahově cestě do Prahy.

Jeho příjezd budí pozornost magistrů Karlovy univerzity, kteří se po dlouhou dobu marně snaží zlepšit stav svého učení a vybudovat dlouhá léta již neexistující lékařskou fakultu. Je proto pochopitelné, že rádi vyhovují Jesseniově žádosti, aby směl v Praze provést veřejnou pitvu, k níž dochází v Rečkově koleji slavnostně vyzdobené v červnu roku 1600. Pitva trvala pět dní a byla událostí, neboť na ni byli pozváni význační členové šlechty protestantské i katolické, vysocí úředníci, městská rada a četní hosté, celkem přes tisíc osob.

Závažnější je druhý Jesseniův spisek z téhož roku (1601) *Institutiones chirurgicae*, věnovaný Rudolfovi II. Poprvé v Německu vyzdvihuje nutnost chirurgického školení lékařů, které – na rozdíl od poměrů v Itálii – bylo dosud v rukou lazebníků. Jessenius

¹ Soudobý název pro veliké pitevní sály, které svou stupňovitostí připomínaly antické amfiteátry. (B.D.)

² Savonarola, Girolamo (1452–1498), ital. mnich, náboženský a politický reformátor.

tu dále popisuje řadu výkonů, jak se jim v Itálii naučil; od přikládání dlah, obvazování, sázení baněk až po zhotovování umělých zubů, venesekce, odstraňování močových kamenů a operace katarakty. Tento spis byl vydán ještě jednou po Jesseniově smrti v německém jazyce a Gurlt³ praví, že Jessenius je zakladatelem racionální chirurgie v Německu.

Na podzim 1602 se Jessenius objevuje opět v Praze a mistři Karlova učení mu poskytují byt v koleji vedle Betlémské kaple. Není však členem Karlovy univerzity, působí především jako renomovaný praktický lékař v kruzích šlechty a – přestože to později popírá – snaží se dostat i k císařskému dvoru.

V bouřlivých letech 1608 až 1609, kdy Rudolfův Majestát zaručuje uznání České konfesi a odevzdává Karlovu akademii do rukou protestantských stavů, obrací se zájem Jessenia k politice a dlí mimo Prahu. 1608 se objevuje v Rostocku, 1609 je v Prešpurku na korunovaci Matyáše na uherského krále, vydává tiskem popis Matyášovy korunovace a od roku 1609 se podepisuje jako královský lékař uherského krále Matyáše. Dostává se i do Vídně, 1613 je opět v Praze, 1614 v Basileji a v Tübingenu a 1616 se definitivně stěhuje z Vídně do Prahy.

Na výslovné přání magistrů Karlova učení přijímá 16. 10. 1617 funkci rektora pražské univerzity. Tento post pak zastával až do podzimu 1620. Mistři pražského učení očekávají od Jessenia podporu univerzity, hlavně díky stykům, které Jessenius měl. Konečně je mu v roce 1618 nabídnuta profesura a Jessenius nabízí, že bude přednášet nikoli medicínu, ale historii! O činnosti Jessenia jako rektora víme málo. Byl již plně zaujat veřejnými událostmi a ocitáme se již ve víru začínající třicetileté války.

1618 – necelý měsíc po pražské defenestraci – odjíždí Jessenius z příkazu českých stavů na sjezd do Prešpurku. Zde je zatčen a je vězněn ve Vídni, propuštěn se vrací do Prahy a 26. 1. 1619 znovu přijímá rektorát. V tomto roce podává jménem Karlovy univerzity žádost *K jejich milostem stavům království českého a s nimi sjednocených zemí, shromážděným v Praze, v měsíci srpnu 1619, ze strany vzdělání a vyzdvižení akademie pražské*. Spis shrnuje stručně historii pražského učení, líčí jeho rozkvět i úpadek a jeho příčiny, žádá o podporu pro univerzitu a zejména o předání jezuitské klementinské akademie, kterou již jezuité byli nuceni opustit. Ale je již pozdě. Přichází bitva na Bílé hoře, soud a Jesseniova poprava.

V Jesseniovi byl spatřován protivník katolické strany a byl popraven jako Habsburkům nebezpečný politický agent protestantských stavů. Na univerzitě Karlově však bude Jessenius vzpomínán s vděčností za to, že ve chvílích univerzitě nejtěžších stál na její straně. Lékařská fakulta bude vzpomínat Jessenského jako svého člena, který se v mezích svých sil pokusil o povznesení fakulty a který by v jiných podmínkách, než v jakých se octl, byl pravděpodobně prokázal fakultě služby ještě významnější.

³ Gurlt, Ernst Julius (1825–1899), německý lékař a chirurg, literárně činný, zabýval se historií chirurgie.

Jessenius nebyl sice lékařský *indagator et inventor*⁴, ale byl znamenitý propagátor medicínských věd.

Nejjasnějším králi českému a veleváženým stavům slavného království

Když byl Anaxagoras tázán, proč byli podle jeho názoru nejspíše stvoření lidé, pohlédl k nebi, ukázal na ně prstem a pravil: „Domnívám se, že se člověk zrodil pro toto.“ Tento výrok všichni obdivovali, protože je hoden filozofa, přiznává první místo nebi, nejvznešenější věci v Universu. A proto jsme se také, jakmile jsme byli vzbuzeni ze země k životu, postavili vzpřímení a rovní, abychom při vzhlížení k nebi dosahovali poznání Boha. Což nejsou z nebe plodiny i vše ostatní, co rodí země, a také počasí a střídání ročních dob? Z toho je zřejmé, že nejvyšší starostí člověka je zaměřovat ducha na zkoumání božských děl Přírody a řádně vědět, že na nebi (které spravuje Bůh a zaujímá v něm místo vladaře) závisí vše, co vzniká na zemi.

Jako jsou totiž jednotlivé existující a vznikající věci utvořeny pro člověka – stejně jako pochva pro meč, obilí, aby sloužilo k životu, koně, aby vozili, skot, aby oral –, tak byl člověk stvořen k tomu, aby přemítal o Bohu a napodoboval ho. Avšak jako nejvyšší Tvůrce stvořil k našemu užitku rozmanité věci, tak také ony zvou a lákají různým způsobem našeho ducha k tomu, abychom o nich přemýšleli.

Já však cítím, že je marné vyhledávat znalost jiných věcí, když člověk nezná sám sebe. Proto se mi nade vše ostatní líbí pozorovat pouze na člověku, jak znamenitá a úžasná je stavitelská a tvůrčí činnost svrchovaně moudrého Boha, který nezřídil v těle nic nadarmo, nic, co by nebylo součástí dokonalého uspořádání a řádu tak, že nejen všechny údy uchovávají v každém směru svůj ráz a polohu, ale také jejich jednotlivé části, na nichž je vidět, že stavba našeho těla je dokonalejší než u živočichů prostých rozumu. Veškeré lidské vnímání předčí daleko vnímání zvířat – je až k nevíře, s jakou pečlivostí a příčinnivostí vytvořil Bůh-Stvořitel u člověka ty části, které jsou nástroji smyslu: uši, oči, nos a posléze samy ruce.

A abychom začali od uší: Račte se podívat, jak podivuhodná a dovedná je posuzovací schopnost sluchu! Jím rozeznáváme rozmanitost instrumentální a vokální hudby, dále intervaly tónů a též přčetné druhy hlasů. To může posoudit pouze lidský sluch. Jak neuvěřitelná je schopnost očí posuzovat tvary namalované, vytesané i tepané či pohyby a gesta těl! Pozorují půvab i sled barev a tvarů, ba poznávají dokonce i duševní hnutí – lásku, hněv, mírnost, bolest, radost: vše toho druhu. Také nos má velkou posuzovací schopnost, neboť rozlišuje všechny pachy, jak nelíbě, tak

⁴ „badatel a objevitel“

příjemné. Podle nich podává důležité svědectví pro hodnocení pokrmu a nápoje, a proto také leží poblíž úst. Samotná chuť, pak získala sídlo v místě, kde Příroda otevřela cestu pokrmům a nápojům. Hmat je rozptýlen po celém těle, abychom jím mohli vnímat vše nepříjemné.

A jaká díla vytvořila Příroda pro užívání řeči, jíž se od zvířat lišíme nejvíce: plíce, průdušnice, jazyk, zuby a mnoho dalších věcí, které jsou všechny nástrojem hlasu, řeči a výmluvnosti. Pomocí řeči se učíme tomu, co neznáme, a to, co známe, učíme jiné. Jejím prostřednictvím povzbuzujeme, přesvědčujeme, utěšujeme a usmírujeme. A zdalipak Příroda nedala člověku ruce jako nejpříhodnější učitelky i pomocnice v mnoha uměních? A co teprve mozek, ve kterém spočívá náš rozum? Zdalipak se neměl u člověka stát dokonalejším a samostatnějším o tolik, oč je znamenitější ta část, kterou se – tolik podobní Bohu – jako jedinou lišíme od nerozumných zvířat? Zdá se mi, že kdo nevidí, že samotný duch a mysl člověka, rozum, rozvaha, důvtip jsou znaky božskosti a nesmrtelnosti, ten tyto věci téměř postrádá.

Z tohoto zkoumání vzniká nejen velmi milá zábava pro ducha, ale přibývá i spousta výhod pro náš život a zdraví, bez kterého je žítí spíše protivnou omrzelostí. Odtud totiž dostáváme rady, co máme dělat, čemu se máme při stravování a pohybu vyhýbat. Pouze pečlivá a dokonalá znalost anatomie nás poučuje, zda je zdraví pevné nebo vrávorá, a to ze způsobu, jakým se dějí tělesné úkony. Jen ona vysvětluje, ze které části přichází choroba, z jakých i jak silných příčin nabývá na síle, a pouze anatomie ukazuje cestu k léčivým prostředkům. Krátce řečeno, jen pod jejím vedením se stávají zřejmými ostatní jednotlivosti, takže pokud někdo nezná tuto hlavní část lékařství, je zbytečné znát ostatní. Znalost jakéhokoli předmětu, kterým se zabýváme, musí předcházet a předčit poznání jeho nástrojů a jejich účelu. To jsem jako host znamenitým způsobem názorně ukázal minulého roku v královském hlavním městě vašeho veleváženého království slavnostním výkonem a veřejnou pitvou.

Nyní vám předkládám nejpokorněji výklad o té pitvě, a jak jsem k tomu již dávno zavázán, současně vám zasvěcuji a dedikuji i sebe.

Přelaskavého čtenáře zdraví velmi srdečně *Doktor Jan Jessenius*

Velmi starobylé České království je obklopeno hranicemi Německa, na východě má Moravu a část Slezska. Na jihu se stýká s Rakousy a Bavorskem, na západě s krajem norickým⁵, na severu s Lužicí a Míšní. Kolem dokola je jako přirozenou hradbou

⁵ Jako Ager *Noricus* označovali Římané rakouské alpské země. Jessenius zde myslí zřejmě Norimbersko, resp. Horní Falc.

opevněno horami a Hercynským lesem⁶. Délka hranice od východu k západu je jednačtyřicet českých mil, šířka pak asi třicet šest. Toto království se vyznamenává kurfiřtskou důstojností a prvenstvím. Přímo je mu poddáno přes třicet měst, ostatní jsou ve vlastnictví knížat a předáků českého království. Mimo to jsou mu podřízeny kraje Morava, Slezsko a Lužice. Od něho si též některá německá knížata vyprošují Vojtland⁷ jako léno.

Království má tak úrodnou půdu jako snad žádná jiná země: je velmi výnosná na obilí, víno, ovoce a vonné koření. Oplývá hojně zlatem, stříbrem i drahými kameny a ostatními méně vzácnými kovy. Čechami probíhají četné řeky, které v nich také většinou pramení. Mezi nimi vyniká Labe, které plyne do Saska. Do něj pak vtékají ostatní řeky: Vltava, Ohře, Sázava, Jizera, Mže a Otava. Porůznu tam také vyvěrají mnohé léčebné prameny a vřídla.

Dnes je obývají Slované, jejichž jazykem – vytríbenějším však – mluví lidé velcí duchem i tělem, které lze zcela srovnávat se lvy. Pod souhvězdím Lva se také rodí a užívají ho jako znaků. Jsou velmi ušlechtilí a dobročinní jak vůči cizincům, tak i domácím. Platí to, co kdysi velmi pravdivě prohlašoval Tacitus o Germánech, totiž že u nich mají váhu více dobré mravy než jinde zákony.

Hlavou království je Praha – Ptolemaiova „Kasurgis“ – ležící nad řekou Vltavou uprostřed království, na místě skvěle chráněném přírodou i umem a zároveň zdravém a půvabném. Praha se skví nejpřepychovějšími soukromými i veřejnými budovami a také náměstími⁸ vskutu královskými a je snad ze všech evropských měst největší. Je rozhodně hodna být nejvznešenějším sídlem říše, takže by se leckomu, kdo ji spatří, plným právem zdálo, že nevidí město, ale svět⁹. Bydlí v ní tolik velmožů, rytířů a mužů patricijského stavu ze skvělých rodin i rodů, i velké množství učenců, že jich sotva někde žije víc.

Pitvu jsem provedl na místě velmi vhodném, v Rečkově koleji, za velkého shromáždění slavných a učených mužů, vědychtivých a vzdělaných měšťanů, dne 8. června gregoriánského kalendáře na jakémsi oběšenci a potom šťastně dokončil s Boží pomocí dne 12. června. Tomuto dílu přálo i nebe. Po celý onen čas přispívalo ke zdaru chladno nutné pro onu záležitost i noční deště. Stálé jasné počasí za dne pak dovolovalo pracovat pod širým nebem. Průběh této pitvy jsem si ve volných chvílích v duchu opakoval a zaznamenal jsem ji, jak mi bylo poručeno. Konečně jsem ji dokončil a zde ji předkládám.

⁶ Jde o označení rozsáhlého území od Černého lesa přes Harz, až k západnímu českému pohraničnímu pásmu hor.

⁷ Historické území v kotlině řeky Elster spojené dlouho komplikovanými lenními svazky s Českým královstvím; dnes z velké části na území Saska, z našich zemí sem patřilo Ašsko a Chebsko.

⁸ *Theatrum* značilo v pozdější latině i náměstí, veřejné prostranství; srov. Du Cange, *Glossarium mediae et infimae Latinitatis*, Parisiis, 1846, sv. 6, str. 575.

⁹ V latině slovní hříčka: *orbem, non urbem* (svět, ne město).

Předmluva

Velikost lidského těla nenapodobuje obrovitostí slony nebo velryby, ani nepatrností blechy, ale dostalo se mu prostřední postavy. To proto, aby se dalo snáze nasytit pokrmem, zapříčiňovalo menší výdaje a aby tak byl člověk bez přílišných starostí s udržováním života a mohl věnovat většinu času poznávání světa a uvažování. Císař Maxmilián, jak vypráví Cordus, měl tak obrovské tělo, že užíval náramku své manželky jako prstenu, a podle Capitolina vypil často za jeden den amforu vína a snědl čtyřicet liber masa. Ale více duševní a rozumové síly se tají v nepatrnějším těle, jak vy sami pozorujete na hrdinech domu rakouského. Přirozené rozměry lidského těla jsou: délka tři sta minut, šířka padesát, hloubka třicet¹⁰. Podle této souměrnosti vystavěl Noe svou archu.

Jako bydlíště či hostinný příbytek byla člověku propůjčena země a vzduch, který s ní sousedí. Vzduch je pro lidské činnosti velice užitečný a je to ovšem věc zcela nezbytná. Protože je s ním promícháno nebeské teplo, živí svou substancí naše vrozené teplo, ale chladem zmírňuje jeho přílišný žár. Mimo to je vzduch potřebný pro všechny úkony vnímání a poskytuje i látku pro hlas. Dále vzduch přispívá k lepšímu bytí. Jako je totiž skrze něj lepší cítit, tak se v něm také snáze vykonává pohyb, který je ve vodě zřetelně nesnadnější. A protože je veškerý lokomoční pohyb, jak učí Aristotelés, vykonáván na věcech v klidu, máme pod nohama podloženu nehybnou zemi. Bylo nám dovoleno nejen po ní chodit, ale současně z ní také čerpat rozličnou potravu jako z jakéhosi mnohotvárného prsu. Proto také byla Země jako bohyně nazývána básníky „mnohopsou“ a tak i zobrazována. Konečně, člověk je umístěn jako praporečník uprostřed vesmíru, rozhlíží se kolem na všechny strany a může pozorovat a obdivovat vše na zemi i to, co se vypíná a ční nad ní. Člověk je totiž ve středu světa jako jakési oko a nebe kolem dokola jako zrcadlo.

Svým tvarem se člověk blíží nejspíše válci, který odpovídá přímce. Tento přímý tvar, jenž člověk obdržel oproti ostatním živočichům jako zvláštní výsadu, je příčinou obratnějšího vykonávání činnosti a příhodnějšího pohybu z místa na místo. Tak totiž píše Plátón: „Bohové podložili hlavě jako dopravní prostředek pro snadnější kráčení stíhlou postavu tohoto těla.“ Tato postava je také prospěšná k uchopování předmětů, protože pomocí tohoto svého tvaru provádíme všechny mechanické dovednosti a vykonáváme obratně a snadno jiné ruční práce, ať při chůzi, vstoje či vsedě.

Konečně i smysly jsou tímto tvarem podivuhodně zvýhodněny. Neboť zrak i sluch, nejvýznamnější ze všech smyslů a vědě zasvěcené, mají své orgány umístěny ve větší výšce, a tak vnímají předměty své činnosti na větší dálku i přesněji. O tom, že

¹⁰ Udané rozměry bohužel nelze podle dnešních měřitek vypočítat.

vyvýšená tvář člověka je pak nejprůhodnější k rozvažování, pěl i Ovidius. Výběžky či jakési výstupky, které je možné na lidském těle spatřit, jsou člověku dány k lepšímu životu. Jako větší výběžky vyčnívají ruce a nohy, nástroje hmatu a chůze. Nahoru pak vybíhá hlava, sídlo všech smyslů. Na té jsou menší výběžky, totiž uši a nos. Existuje pak ještě další výčnělek, který je u mužů zcela nezbytný k plození, zvaný penis či pyj. Také ženy mají pro vyživování potomstva vyčnívající doplňky – prsa.

Ačkoli tedy žádný nadaný duch nemůže pro člověka vymyslet příhodnější zařízení, přece některým šprýmařům nechyběla bezuzdná drzost a neostýchali se obviňovat Přírodu z nespravedlnosti a křivdy. Že prý jako by stvořila člověka na duchu i na těle nahého a tvory nerozumné učinila znalejšími své přirozené povahy, že je ošatila, obula a ozbrojila. Ale proti nim se právem obrací Aristotelés, který říká: „Ti, kdo říkají, že člověk není zařízen dobře, ale nejhůř ze všech živočichů, a připomínají, že byl stvořen nahý, nechráněný a bezbranný, nesoudí správně. Ostatní živočichové mají totiž pouze jediný pomocný prostředek a ten nemohou nikdy změnit. Spí vždy jakoby obutí, nikdy neodkládají šat a obvykle konají jedno a totéž. Ale člověk může mít mnoho pomocníků a ty postupně měnit. A tak kdykoli je třeba bojovat, může se chopit zbraní, a zase je odložit, když je třeba panovat.“ Pročež se člověku, když jediný vyniká rozumem, dostalo těla dokonalého v každém směru. To bude vysvítat zřetelněji z dalšího výkladu.

VÝKON TŘETÍ

Játra

Čtyři masité vnitřnosti, které již vidíte v břišní dutině, jsou nástroje vytváření krve a nástroje čištění. Z nich ze všech největší i nejvznešenější jsou játra (*hepar*), jejichž části jsou v této oblasti nejdůležitější. Játra jsou nazvaná podle *to epérthai kai kyr-tústhai* (nadouvat se a zaoblovat), protože přecházejí do kulatého tvaru, nebo podle *epardeuó*, což znamená zaplavovat, protože z nich je tělo zaplavováno krví. Zdá se, že latinsky jsou nazvána *iecur* podle *iuxta cor* (vedle srdce).

Tkáň jater tvoří především maso, a proto je Hippokratés nazývá masitou vnitřností. Protože se toto maso podobá ztuhlé, jakoby žárem spálené krvi, bylo Erasistratem kvůli hojnému rozlévání krve – obecně *affusio* (vylévání) – pojmenováno jako *parenchym*. Ačkoliv jsou však u Galéna, v 10. knize *Methodus medendi*, kap. 2, a ve 2. knize *De temporibus*, kap. 3, označeny tři druhy masa, přece se všeobecně celá ta tkáň, která je vložena mezi vlákna jako pojivo a vyplňuje prostor mezi nimi, nazývá maso. Proto Avicenna definuje maso jako výplň prázdných míst.

Masitou tkáň jater protkávají četné cévy. Nejdříve pojednám o dvojím druhu žil. Pravý kmen vrátnicové žíly neboli *caudex* vstupující do prohlubně jater, prostupuje

jaterní tkáň četnými velkými odnožemi. Kmen duté žíly, vyrůstající na dalším místě jater, rozděluje po játrech dvě nápadné větve. Dále jsou tu postřehnutelné podivuhodné spojky kořenů těchto žil, o nichž pojednám trochu později. Mezi těmito žilami probíhají slabé větve, duté jako tepny, které se posléze sbírají do jednoho kmene a končí v měchýřku.

Do vyhloubeného místa jater se rozdělují také jakési slabé tepénky, které vystupují z pravé větve srdečnice. Naproti tomu k vnější ploše jater jsou od vidlic šestého páru žeber a také od dalších sem dosahujících žeber přiváděny malé nervy¹¹. Celé jejich tělo pak pokrývá blána vzniklá z pobřišnice.

Poté, co je známo, jaké jsou části jater, je třeba vše prozkoumat. Na začátku však promluvíme o jejich temperamentu: sama barva, která je rudá, ukazuje na neobvyčejné teplo; obsah cév ovšem svědčí o vlhkosti. Mezi akcidenty zaujímá první místo poloha. Játra jsou umístěna napříč pod příčné položenou přepážkou. Jdou zprava doleva, aby usazená jakoby uprostřed těla rovnoměrně rozváděla krev nahoru i dolů. Játra ponechala místo žaludku a slezině, které také požadovaly horní část břišní dutiny, a připojila se k nim a zabrala svojí větší částí hlavní prostor na pravém boku a celé ono vyvýšené místo pod přepážkou, kde jsou obehnána žebry jako malými přepážkami.

Játra jsou díky pobřišnici zavěšena na různých místech. Protože je to těžká vnitřnost, jsou v místě, kde je zesopdu obepíná přepážka, zajištěny proti poklesu z vyššího místa dvěma vazy: Pravý vaz je blanitý, postupuje podle mečovitě chrupavky a konečně přechází do obalu jater. Levý vaz je hladký a zde na boku váže k přepážce i tenčí a špičatější část jater, aby játra nepřevažovala na jednu stranu. Vzadu pak přiléhá jaterní lalok k pobřišnici tam, kde prochází jaterní tkání dutá žíla. Vpředu se dutá žíla připojuje k pobřišnici jistou částí předstěry, více je však připojena díky pupeční žíle proměněné ve šlachu. Tím se zabraňuje, aby játra nepadala dozadu a nebyla utiskována stlačenou bránicí. Játra si neosobují žádný zvláštní tvar, než jaký jim bude vymezen od tělesných částí s nimi sousedících.

Zde na vyvýšené části, kterou játra přiléhají k přepážce, jež vytváří vypouklý tvar, se nachází hladký a stejnoměrný jaterní lalok. Uprostřed laloku je vytvořena jamka, odkud vychází kmen duté žíly tak, že je chráněn před poškozením. Vespod, kde nasedá na kulatý žaludek, je lalok tak vydutý, že ho žaludek objímá jaksi po částech, jakoby rukou, a to právě proto, aby lalok mohl ustoupit žaludku roztaženému jídlem a opět se k němu po vyprázdnění přiblížit. Dále má lalok rýhu na tom místě, kde je obrácen k mečovitě chrupavce. Touto rýhou vstupuje do jater pupeční žíla a vychází vrátnicová žíla, která zde játry proniká ven.

Ve vypouklé části jsou však játra různorodější než na laloku. Místo, které se nachází mezi dvanáctníkem a vrátnicovou žílou, vyběhá do dvou výstupků. Jsou tam

¹¹ Jde o mízní cévy, nervy se zde nevyskytují.

dvě jamky, z nichž jedna na pravé straně jater podpírá žlučník, druhá na levé straně, kde jsou játra úzká, ustupuje žaludku procházejícímu skrze přepážku do břicha.

Protože játra měla nepřetržitě vytvářet velké množství krve pro výživu celého těla, byla stvořena velká. Větší jsou u těch lidí, kteří se oddávají nenasytosti.

Játra nemají žádnou zvláštní dutinu, ale četné pleteně kvůli časté a hojné tvorbě krve. Vždyť chylus obsažený v kořenech vratnicové žíly se stykem s tkání jater v krátkém čase přemění na krev. Hustá tekutina chylu tak může pomoci trvalé i náhlé potřebě tělesných částí, což by sotva mohla, kdyby byla játra vytvořena jako převážně dutá.

Činností jater, abych nebyl příliš rozvláčný, a to ze všech nejpřednější, je *haimatopoiésis* (tvorba krve), která se latinsky nazývá *chymificatio*¹², neboť v této vnitřnosti se chylu dostává posledního zpracování. Jako je totiž v rostlinách vyživující síly nejvíce tam, kde je začátek kmene, tak i schopnost vytváření krve spočívá v játrech. Bylo totiž vhodné, aby tento velký úkol krvetvorby byl hlavním úkolem nějaké zvláštní a od jiných odlišné vnitřnosti, a to takové, která by byla velmi podobná krvi a která by byla objemná a tkáně ne zcela ochablé. A měla být také vhodná především pro zpracování živin, aby rychleji přijala a zpracovala ty látky, které byly pro vyživování těla dosud nevhodné. Taktéž to měla být vnitřnost uložená na takovém místě, na kterém a skrze které by se neužitečné šťávy, kterými krev zprvu oplývá, náležitě vycistily.

Ale nesmí se opomenout, že předkové, kteří usilovali o zdravotnost svých sídel, kdysi obětovali dobytčata, jež se pásala na těch místech, kde pojali úmysl založit města nebo mít sídla, a že vykládali ze vzhledu jater kvalitu povětří. Jestliže totiž shledali, že játra jsou namodralá a vadná ve vícero znacích, domnívali se, že v tom vidí důkaz nezdravosti, pokud jde o píci a vodu.

VÝKON ŠESTÝ

Poté, co jsme, vznešení diváci, provedli pitvu dvou spodních dutin, zbývá prozkoumat onu cestu, která spojuje hlavu s trupem a tvoří mezi nimi významnou dutinu. Ta se latinsky nazývá *collum* od slovesa *colo* (zdobím, šlechtím), protože především tato část těla bývá šlechtěna, tedy zdobena řetězy a náhrdelníky. Podle *collum* se také říká *decollo*, což znamená odstraňuji z krku¹³. Ennius říká: „Střež se ztratit z krku to, co na něm máš“¹⁴. Řecky se krk nazýval *auchén* (šije) a *trachélos* (krk). Jelikož krk poskytuje neobyčejný užitek, nechybí žádnému dokonalému živočichovi. Má jednak části vnější, jednak vnitřní. Z vnějších částí jsou některé přední, jiné zadní nebo postranní.

¹² Zde mělo být se vši pravděpodobností *chylificatio*.

¹³ *Decollere* = stít hlavu. Toto sloveso skutečně vzniklo z *de* = od a *collum* = krk.

¹⁴ *Quod in tuo collo est, decolles cave*; zřejmě citát ze hry, dnes již bohužel neznámé.

Přední část se nazývá řecky *laimos* (jícen) a *deiré* (hrdlo), po našem chřtán (*guttur*) nebo hrdlo (*gula*). Jeho horní část se jmenuje *bronchos*, lidově Adamovo jablko¹⁵, a spodní část *hypodeiris* (spodní část krku). Jeho přední část, která je připojena k hornímu konci hrudní kosti, je *katakleis* (petlice) a *parasfagis* (příhrdlí). Tam je mezi klíčovými kostmi vidět prohlubeň, zvaná *sfagé*, tedy hrdlo (*iugulus*)¹⁶, prý proto, že na tom místě jsou lidé obvykle podřezáváni (*iugulari*)¹⁷.

Zadnější částí krku je *auchén*, to jest šíje. Část nejbližší týlu se nazývá *tenón*, po našem šlachy (*tendo*), protože se napíná (*tendit*) při pohybu hlavy. Se zády sousedí *epó-mis* (nadpažek). Prohlubeň, kterou tvoří zub druhého obratle, je *episfageus*, latinsky *fovea* (jáma). Postranní části krku, blízko uší, jsou *parótidés* (příušní žlázy) a odtud ke stranám průdušnice se táhnou *terthra*, což značí „roh“ (*cornua*). Vystouplé části nejbližší obratlům se nazývají *paralofiai*¹⁸. Takové je názvosloví vnějších částí krku. Vnitřní části jsou také buď přední, nebo zadní. Přední jsou brzlík, průdušnice, hrtan a jeho svaly, hrdelní žíly a tepny, nervy sedmého páru¹⁹ se zpětnými nervy, jícen a některé svaly. K zadním částem patří rovněž některé svaly a sedm obratlů s příslušnou částí míchy.

Průdušnice

Nejdůležitější orgán v krku je průdušnice (*aspera arteria*)²⁰, kterou Aristotelés vzhledem k jejímu významu nazývá pouze tepnou. Latinsky se jí říká *guttur* (hrdlo), Lactantius ji zve dechovou trubicí (*spiritalis fistula*), jiní zase vzduchovým a hlasovým průchodem (*vocis et aeris meatus*). Řecky se pro svoji drsnost a tvrdost nazývá *tracheia* (drsná).

Vzniká ze dvou trubic, vycházejících z plic a spojujících se v místě jugula do jednoho kanálu. Odtud vybíhá nad jícen, k němuž je také připevněna, a nakonec ústí do hrtanu, který je jejím vrcholem. Sestává z polovičních nebo aspoň neuzavřených chrupavkových prstenců, spoutaných mezi sebou dvojitou blánou – vnější a vnitřní – tak, aby se vzájemně nedotýkaly. Poněvadž má touto cestou procházet vzduch, musí nutně být neustále otevřená, což výtečně zajišťuje chrupavčitá substance. Na té straně, kterou přiléhá k jícnu, je průdušnice blanitá, aby mohla při polykání ustoupit soustům. Na druhé straně vidíme, že tam, kde nepřiléhá tak těsně k jícnu, jsou kroužky úplné. Je tedy částečně chrupavčitá a částečně blanitá, aby se mohla roztahovat a stahovat podle množství pojatého vzduchu.

¹⁵ *Bronchos* = dnes průduška. Jessenius však zřejmě míní ohryzek.

¹⁶ Zde je patrně chyba, neboť existuje pouze *iugulum*, zdobnělina od *iugum* = jho. Místo na krku se tak patrně jmenuje, že se tam opíralo jho u dobytčat. Míňna je ona prohlubeň nad hrudní kostí.

¹⁷ Napodobení lidové etymologie řeckého ekvivalentu *sfagé*.

¹⁸ Přesně značí „část krku koně, kde vyrůstá hřívá“.

¹⁹ Jessenius pravděpodobně myslel spojení *n. laryngealis sub. et inf.* (Galénova anastomóza).

²⁰ *Aspera arteria* = drsná tepna, soudobé označení průdušnice.

Svou polohou a napojením poskytuje největší užitek při vydávání hlasu. Protože totiž dech sám od sebe stoupá vzhůru, je průdušnice umístěna mezi hlavou a plícemi, aby z těla neunikal bez užitku vzduch, který zbývá poté, co ho Příroda využila k provzdušnění srdce a tvorbě pneumatu.

Nyní však k hrtanu.

Hrtan

Hrtan je uzávěr nebo ústí průdušnice a nazývá se *larynx*, snad podle *laryzó* či *laryngizó*, což znamená „volám“. Řecky se nazývá také *pharynx* (hrdlo), ačkoliv někteří badatelé prosazují toto označení pro dutinu tvořenou chrupavkami.

Hrtan je tvořen třemi chrupavkami, z nichž největší je chrupavka přední, vyklenutá ven a vyhloubená zevnitř. Tato chrupavka je podobná jakémusi kdysi používanému podlouhlému štítu, a proto je nazývána *thyroeidés* neboli štítovitá. Druhá chrupavka nemá žádné jméno, proto se jí říká „bezejmenná“. Galénos ji ovšem nazývá *krikoeidés* (prstencová) podle tvaru skytského prstence, kterým dnes Turci napínají šípy. Její kruhová a úzká přední část je vložena pod první chrupavku, zadní část vybíhá do šířky a horním okrajem zachycuje třetí chrupavku a tvoří základnu celého hrtanu. Třetí chrupavka je zdvojená a podle podobnosti s nádobami na olej se nazývá *arytainoeidés*²¹; je umístěna vzadu. Její části jsou spojeny blánami a pouty a společně vytvářejí šterbinu zvanou *glóttis* (jazýček)²², a to proto, že se podobá jazýčku, zhotovenému z umně spojených rákosových plátek, který pištci vkládají do svých nástrojů.

Na jazýčku leží těleso, rovněž chrupavčité, kterému se podle zvyku říká *epiglóttis* (hrtanová příklopka)²³. Hrtanová příklopka vystupuje širokou základnou od vnitřní a vyvýšené strany štítné chrupavky, na níž pevně drží. Potom se zvedá vzhůru a trochu se skrývá a pak opět zúžená do hrotu končí naproti jícnu. Na straně obrácené k hrtanu je vyhloubená a na druhé vypouklá. Díky vrozené tuhosti zůstává stále vztyčená, ale přece se při průchodu potravy a nápoje snadno ohýbá. U jejího kořene jsou vidět dva maličké svaly. Je umístěna u kořene jazyka, blízko jazylky.

K ústrojí hrtanu nutně patří i svaly, jednak společné, jednak vlastní. Ty společné na hrtanu pouze končí, ale začínají jinde, kdežto vlastní svaly se vyskytují celé pouze na něm.

Vlastních svalů hrtanu je deset, po pěti na každé straně. První pár jde v podobě šikmých vláken šikmo od přední části bezejmenné chrupavky ke přednímu a spodnímu kraji štítné chrupavky. Druhý pár vede přímo od zadní strany prstencové chrupavky a končí na hlasivkové chrupavce (*aritaenoidés*)²⁴. Čtvrtý pár vstupuje na

²¹ *Arytaina* = původně naběračka na vodu v lázni.

²² Myšleny jsou jistě hlasivky.

²³ Zde je asi myšlena hlasivková šterbina s komplexem chrupavky štítné a chrupavek hlasivkových.

²⁴ Správně *aritaenoidés*.

hlasivkovou chrupavku šikmo z vnitřní strany štítné chrupavky. Pátý pár, nejmenší ze všech, je upevněn od středu hlasivkové chrupavky k jejím krajům.

Po výkladu stavby hrtanu ukažme nyní jeho činnost, jež spočívá v tvoření hlasu. Jelikož hlas je vlastně zvláštní druh zvuku, budiž zde prozkoumána podstata zvuku. Aristotelés definuje v knize *De anima* zvuk jako úder nějaké věci do druhé, a to v určitém prostoru. Z toho plyne, že k vydávání zvuku jsou nezbytné tři věci: totiž dvě tělesa tlukoucí do sebe a vzduch, který odtud vypuzují. Nadto ale, aby byl vydán zvuk, musí vzájemně do sebe narážející tělesa splňovat určité podmínky: Za prvé je to tvrdost a pevnost, neboť tlučou-li do sebe dutá tělesa, zvuk nevydávají. Dále musí být ona tělesa široká – když se totiž dotýkají jehly svými hroty, nezpůsobují hřmot. A konečně je nutné, aby pohyb byl rychlý a usilovný, protože když někdo jemně přikládá dlaň k dlani, nezve se žádný tleskot. Jsou-li však tělesa hladká a vydutá, vydávají jasnější zvuk, což je výrazně patrné u zvonů a hudebních nástrojů. A tak i hlas, protože je také zvukem – zvukem živočicha – vyžaduje totéž.

Pokud jde o vzduch, ten nikdy nechybí, neboť je ustavičně nasáván plicemi. Najít, co jsou v živočišném těle ona do sebe narážející tělesa, není ovšem tak snadné. Pískot vydávají i rty, jež jsou nadmíru měkké, a stejně tak i břicho vydává šramot, takže se zdá pravděpodobné, že zvuk může být vydáván jak tvrdými, tak měkkými tělesy. A tak tomu také je. Stává se však rovněž, že zvuk se ozve, když je vzduchu zabráněno se rozptýlit. Vzduch může být stlačen jakýmkoli tělesem tak, že někdy zhuštěný vykoná sám totéž jako při hřmění.

Nyní, když je známo, že onen vzduch, který je vydechován, je látkou hlasu, je třeba najít ještě jeho tvůrce nebo nástroj. Podle našeho předpokladu je tedy nutno jmenovat těleso, které vyrazí vydechovaný vzduch. Je to hlava průdušnice – hlasová dílna. Nasvědčují tomu všechny části, z nichž se skládá: svaly k vydávání hlasu podle přání i tvrdá, široká, hladká a vydutá tělesa, jež mohou rozechvět vzduch, a konečně jakási štěrbina, jež vzduch svírá a s kvílením ho vypouští. Toto je hlavní základ činnosti hrtanu a tvoření hlasu. Avšak k tvorbě hlasu v této části je potřebný kromě substance vzduchu i jeho silný nápor, který nazýváme výdechem. Způsobují ho břišní, mezižeberní a některé další svaly.

Všichni sami vědí, jaký nepostradatelný užitek poskytuje živému tvorovi hlas. Kdybych to zde měl v řadě vyjmenovat, došel by mi dřív hlas než námět. Hlas je, abych tak řekl jedním slovem, posel mysli a citů. Ale kromě této činnosti hrtanu existuje ještě další – totiž zpomalování a zadržování dechu. To je zajišťováno jednak zúžením štěrbiny a jednak úplným uzavřením. To je pro živočicha užitečné, když se zbavuje břemene výkalů a rovněž když konáme některé namáhavé pohyby. Chceme-li třeba zvednout něco těžkého, zadržujeme dech, aby orgány naplnilo více vzduchu a krve, což je zřetelně vidět ve tváři.

VÝKON SEDMÝ

Hlava

Když jsme si prohlédli přirozenou a životní oblast těla, je třeba nyní pozorně pojednat o nejušlechtlejší a nejdůležitější části těla – říši ducha. Ta se právem nazývá hlavou, *kefalé, para to karfesthai* (hlava podle slovesa schnouti), protože je kvůli své kostěné stavbě vybavena suchostí. Latiníci jí zcela právem říkají *caput*, poněvadž je to nejvyšší a nejhořejší část celého těla²⁵. Proto je také CÍSAŘ RUDOLF II., jehož návrat do města dnešního dne všechny velice potěšil²⁶, neomylně pozdravován a uctíván jako hlava císařství. Podobně se také začátky spisů nadepisují „hlava“. Někteří soudí, že název hlava (*caput*) je odtud, že do sebe pojímá (*capit*) mozek.

Celou tu oblast, jež se táhne od prvního krčního obratle až k vrcholu temene, je možno rozdělit na část opatřenou vlasy a část bezvlasou. Část krytou vlasovým porostem nazývají Řekové *trichóton* (osrstěné místo), latinsky se podle holých kostí (*a calvis ossibus*), nazývá kalva (*calvaria*). Jejimi oddíly jsou: nahoře *bregma* neboli temeno (*sinciput*), vlastně jako by nejvyšší část hlavy (*summum caput*); dále *inion*, po našem týl (*occiput*), uprostřed je *koryfé*, tedy šošolka (*vertex*) a *dakrotafoi* čili spánky (*tempora*).

Druhá část hlavy, která není pokryta vlasy, se řecky nazývá *prosópon* (tvář), *apó tú prosó tús hapas ferein* (od toho, že všechny vodí dopředu), po našem pak obličej (*facies*). Toto označení přísluší ovšem jenom lidem. Nahoře má vlasy a je ohraničena bradou a ušima. I ona se pak skládá z různých částí: horních a dolních lící – horním se říká *malae*, dolním *buccae* – a potom z kníru, rtů a brady.

Vlasy a kůže hlavy

Nejvyšší místo u člověka zaujímá celokostěná hlava. Stejně jako ostatní dutiny sestává z částí držících i částí obsažených, a to jak společných, tak vlastních. Přidržíme se tedy obvyklého postupu anatomů a začneme pitvu hlavy od lebeční klenby. Zde se tedy jako první naskytují vlasy (*capilli*), nazvané tak proto, že jsou jakoby ochlupením hlavy (*capitis pili*). V celé té oblasti, jež obsahuje mozek, jsou velmi husté – s výjimkou čela kvůli očím. Vznikají z kůže ležící pod nimi, to je z jejich výměšků, které vystupují vzhůru. Proto jsou také velmi různé podle toho, jaká je kůže a ony výměšky: pokud je tlustá, jsou tlusté, z tenké pak vzházejí tenké. To závisí na kanálcích v kůži.

Jejich barva i zkadeření a rovnost se neřídí tolik kůží jako spíše tím, zda je uspořádání látky suché či vlhké, studené či teplé. U zvířat se kvůli hustotě kůže zdržují

²⁵ Na základě textu nelze rozpoznat, kterou (jako obvykle mylnou) etymologii zde má Jessenius na mysli. Stiebitz navrhuje *cacumen* (vrchol).

²⁶ Císař v době pitvy pobýval kvůli epidemii moru v Plzni.

výměšky déle a zbarvují se a tím dostává srst stejnou barvu. To se u člověka neděje nikdy, leda zhoustne-li kůže jako při lišěji, kdy vlasy rostou bílé. Jinak se to prakticky nestává, protože výměšky vycházejí z kůže dříve, než získají její zbarvení.

Vzhledem k tomu, že o vzniku vlasového porostu jsme pojednali více při anatomii kůže, naznačme si zde jenom jeho užitek. Tím je ochrana mozku, neboť Bůh daroval hlavě vlasy, aby byly jakousi její pokrývkou kvůli ochraně mozku. Tak praví Platón ve svém dialogu *Timaios*. Galénos dodává, že byly člověku přiděleny proto, aby dodávaly krásu a půvab. To, že holohlavost jistě nejen škodí mozku, nýbrž že je jaksi dávno považována za hanbu, je zřejmé ze svatě historie. Tam čteme, že se kvůli holohlavosti vysmívaly proroku Eliášovi dokonce i děti. Ženy vynakládají na úpravu vlasů velmi mnoho času a energie. Tomuto šlechtění se kdysi nikterak neodcizovali ani muži. Podle kšticce (*caesaries*), tedy podle bohatě se řinoucích vlasů, jsme převzali také označování Caesarů. Ale o tom už dosti.

VÝKON DEVÁTÝ

Obličej

Dříve než pojednáme o nosu, vyložíme velmi stručně pitvu obličej. Řecký národ jej nazývá *prosópon* (obličej). Dělí se na horní a dolní část. Horní se táhne od čela až k oblasti ohraničené řasami, dolní odtud až po špičku brady. U lidské tváře je podivuhodné, že mezi tolika tisíci obličejů lze sotva nalézt jeden, který by byl ve všem podobný druhému tak, že by nebylo možné je rozlišit. Kdyby tomu tak nebylo, nikdo by nemohl poznat své rodiče, manželku či manžela a děti, a tak by se velmi často páchala krvesmilstva a cizoložství a také by se nemohlo pátrat po zlodějích.

Jeroným nazývá obličej zrcadlem nitra, protože duše jím zřetelně prozrazuje svá hnutí. Obličej je jasný a veselý, když je duše naplněna radostí, když se ale duše zasmuší, jeví smutek a rozčilení. Vzplane-li duše hněvem, obličej zesíná, pocituje-li duše stud, obličej zčervená nahrnutou krví. A dokonce především podle obličej je posuzována povaha lidí, takže se Bohu Stvořiteli zlíbilo dát najevo některými znaky sama tajemství lidských hnutí a ukryté mravy. To proto, aby se každý, kdo pečuje o své vlastní blaho, přidružoval k lidem s věrnou a řádnou povahou a mohl se vždy a všude vyhnout lidem nepravým a zločinným.

Čelo (*frons*), horní část obličej, se u Varrona nazývá podle očních otvorů (*foratus*), u jiných od nesení (*a ferendo*), protože na sobě nese známky ducha²⁷. Vyskytli se lidé, kteří z těchto znamení hádali a věštili a od toho se také nazývali

²⁷ Jde opět o Jesseniovu mylnou etymologii slov.

metoposkopy²⁸. Soudí se, že velké čelo označuje ducha netečného, malé vrtkavého, kulaté a vyčnívající hněvivého. Čelo vrásčité prý prozrazuje člověka hloubavého a melancholického, vrásky nemají podvodníci. Rovné vrásky pak prý značí ducha přímého, prohnuté zálužného.

Stavba kůže na čele je pozoruhodně volnější a jsou v ní smíchána jakási vlákna, která vytvářejí dvojí svaly. Galénos je někdy nazývá kožními. Ty se skládají z vláken obalu olebečnice a vycházejí ze středu krajiny kosti věncové čili sincipitální a jsou do kůže vetknuty tak, že od ní skoro nemohou být odděleny. Jejich činností se obočí, do něhož ústí, pohybuje nahoru i dolů jakoby až ke kořeni nosu. Tak se stává, že když zdviháme nebo roztahujeme čelo, vznikají na něm vrásky uprostřed příčným směrem, když ho však svažujeme, tvoří vrásky přímé. To je patrné na rozhněvaných, rozmrzelosti či smutkem zkormoucených lidech, nebo na těch, kteří usilovně zaostřují pohled na nějakou věc – buď kvůli slabosti zraku, nebo kvůli nepatrnosti vnímané věci či pro její velkou vzdálenost.

Odtud je zřejmý užitek obočí, které je dovedně umístěno nad očima: má odvádět pryč shora kanoucí pot docela jako jakýsi okap. Toto obočí je pohyblivé pouze u člověka, a to buď současně nebo střídavě. Ale jak praví Plinius, je v něm i část duše. Ať už něco odpíráme, nebo přitakáváme, dává to najevo především obočí. Zdá se také, že je v něm umístěno sídlo nadutosti – ta se rodí v srdci, tady vystupuje a zde setrvává. Proberme již další obličejové svaly. Pomineme svaly víček, o kterých jsme pojednali už při anatomii oka. Příroda stvořila tváře tak, že se zdá, že získaly podobně svalnatou kůži nebo sval místo kůže. Sestávají z devíti svalů na každé straně obličeje.

První pár svalů začíná z masité blány. Nejspodněji se nachází sama blána, která ponenáhlu v oblasti páteře, krku, lopatek, klíčních kostí a hrudní kosti nabývá na masitosti, a když dosáhne přímých, vzhůru vedených vláken, stane se jediným širokým, na obou stranách tenkým svalem. Vede doprostřed tváře a ústí do brady a rtů a zároveň i do kosti tváří a kořenu nosu. Zde ovšem dosahuje k uším, takže jimi občas někdo může hýbat; tak je tomu také vždy u dobytka, který hýbe ušima.

Druhý pár utváří samotné tváře, k nimž přirůstá vnitřní blána. Někdy se zdá, že spletenec tváří a masitých vláken, který nadouváme, obemývá díky své velké proměnlivosti celý ten prostor tváří. Tento pár svalů je původcem rozmanitých a spletených pohybů, vykonávaných dovnitř, ven, nahoru a dolů. Třetí pár sestupuje šikmo od kosti tváří, končí po stranách horního rtu a zvedá ho napříč nahoru. Čtvrtý, který začíná ve spodní čelisti, vystupuje do části spodního rtu, pojmenované jako uzda (*frenum*), a táhne ji nahoru.

Pátý, vzniklý kolem hřbetu nosu, sestupuje od kostěného obkroužení a dutiny oka částečně do křídla nozder, částečně do oné části horního rtu, která se řecky nazývá

²⁸ Řecky *metópon* =čelo, *skopos* =zkoumatel.

filtron (to, co se líbá), a tu zároveň s nosním křídlem odchlipuje. Šestý pár vzniká od konce kosti nozder a vnitřní blánou podepřený končí ve špici křídla a táhne je dovnitř. Sedmý začíná z dutiny, která je pod tvářemi, mezi třetím a pátým a je odváděn do tak zvané uzdy. Osmý masitý vzniká u kořene křídel nozder, při sestupu ho obchází a končí v koutu nozder. Devátým je ona masitá hmota, která ze všech stran utváří ret.

Rty (*labia*) jsou dva a mají název od lízání (*a lambendo*). Ačkoli totiž psi, kočky a ostatní živočichové užívají k lízání spíš jazyk než rty, lidé naopak spíš rty než jazyk. Rty jsou záklopkami úst a jakoby jakýmsi krycím náspem zubů, který Příroda dala tam, kde vytvářejí ústa. Kvůli možnosti pohodlně jíst a pít bylo třeba, aby byly rty po vůli pohyblivé, a to u všech živočichů, kteří mají ústa; u člověka nadto kvůli řeči a utváření slov. Z toho již sami poznáváte, že pouze na obličeji je kůže pohyblivá.

Oba dva rty jsou u mužů zakryty vousy – zejména brada je jimi porostlá. Ženy je pro nedostatek tepla nemají. Také kleštěnci jsou kvůli chladnější přirozenosti bezvousí. A tak jako je hladkost brady u muže potupná a je znakem nemohoucího ducha, tak je vous u ženy pokládán za nestvůrný a hrozný úkaz. Ve starých řeckých písemnostech, jak uvádí Aristotelés, se lze dočíst, že u Halikarnassu²⁹ žili jacísi Pedasané, u nichž se podle záznamů děla tato podivná věc: Kdykoli se mělo Amfliktijským³⁰, kteří kolem toho města bydleli, stát něco nepřijemného, narostl prý pokaždé muži, jenž tam byl Athéniným knězem, dlouhý vous.

Tedy chlupy přirostlé k bradě, které nazýváme vousy, pokrývají čelisti nejen na ochranu, ale přispívají i k ozdobě a okrase tváře. Vždyť muž (říká Galénos) zvláště pokročilejšího věku se jeví hezcí, když se mu kolem celé brady vlní vous. Brada je u žen, jako u mladých chlapců, vždy jemná a hladká. Protože neměly povinnost spravovat stát, nemusely vypadat tímto způsobem vznešeně a úctyhodně. Ale ani pro zakrytí a zahánání chladu chlupy na tomto místě nepotřebovaly, protože žena je bytost sedavá a polehávající a většinu svého života tráví doma v klidu a nečinnosti.

F I N I S

²⁹ Halikarnassos, dorské město na pobřeží Kárie naproti ostrovu Kóu.

³⁰ Zde měl Jessenius zřejmě na mysli příslušníky tzv. amfiktyonie, spolku obcí sídlících kolem významné svatyně.

POSTSKRIPTUM

Bubáci

Psalo se onehdy v novinách, že američtí policisté nasadili pouta pětileté holčičce. Ten, kdo to však viděl v televizi, na vlastní oči seznal, jak moc to naporáděné dítě zlobilo, jak dupalo a poskakovalo. Ráda bych věděla, jak se vlastně k němu ti policisté dostali a co s ním ve skutečnosti zamýšleli. Pokud by s ním chtěli zacházet jako s delikventem, pak by to nejspíš bylo moc i pro ty, co u nás uvažují o snížení dolní hranice trestní odpovědnosti. Já spíš v zájmu té holčičky doufám, že jen kdosi, kdo chtěl usměrnit malého vzteklouna, zavolal policisty, aby dívku zastrašil. Asi tak, jako když v Erbenově básni zoufalá matka, jíž hasne u vaření, zavolá Polednici na nezbedníka stojícího u lavice. Mít takové dítě doma, asi bychom jen těžko policisty volali (kdyby pro nic jiného, tak proto, že bychom se jich stěží dovolali), pokud by uniformu a želízka neměl ve skříni zrovna tatínek nebo jeho kamarád.

Vypadá to hrozně, ale měli bychom si takové dupající a poskakující dítě představit u nás doma. Copak bychom s ním asi udělali? Pokud si dobře vzpomínám, radívali občas i dětští lékaři dítěto plácnout, a to nejen při hysterických výlevech a vztekání. Coby prvňáček jsem záviděla své krátkozraké spolužačce brejličky, a tak jsem tvrdila, že špatně vidím na tabuli. Lest byla záhy odhalena, když jsem hrdě, co už vím, přečetla všechna ukazovaná písmena. Lékař mamince řekl: „To se asi vždycky začumíš na tabuli; ne brýle, ale pohlavek potřebuje.“ Ten jsem sice nedostala, ale do brýlí jsem si stejně musela poctivě dostárnout.

Pan doktor je dávno na pravdě boží, kde snad léčí andělíčky, a obchází-li v letních polednách po českých luzích *pod plachetkou osoba*, pak to je nejspíš Bolek Polívka, zatímco ta Erbenova Polednice v kteroukoliv denní i roční dobu straší u tabule zapomnětlivé školáky-poškoláky.

Jiné hrozby přetrvávají: každoročně na počátku prosince stresujeme děti rohatými průvodci Mikuláše a i když už jsou naše dítka všeobecně probudilá, přece jen v nich stopa strachu – aspoň v těch nejmenších – zůstat může.

Ostatně dětem kolikrát k pláči stačí málo a není ani vyloučeno, že se vlastně rády bojí, však si také samy pouštějí filmy plné krve a násilností, jakkoliv se nám to nemusí líbit. Měli bychom si ale připomenout pohádkové horory o vlkodlácích, neposlušných kůzlácích a ježibabách z perníkové chaloupky, jimiž jsme bývali zhusta odchováváni. Možná se děti bojí upřímně, možná i jen proto, aby pak byly utěšovány a hýčkány.

Tak třeba starší z mých dcer se vždycky spolehlivě rozplakala, když jsme jí vyprávěly o holčičce, co chodila opuštěná a hladová bez šatiček v zimě, větru, dešti a za tmy po ulicích – tak dlouho, dokud vypravěč honem nepřičaroval hodnou paní, která bezprizorní dítě nasýtla, zahřála a utěšila. Je podivuhodné, že si dcera o tuto pohádku dokonce sama říkala a že se v určitém okamžiku tak spolehlivě rozplaka-

la, že jsme to mohli předvádět doslova na počkání (a také jsme to tak, přiznávám s uzarděním, občas v rodině dělali).

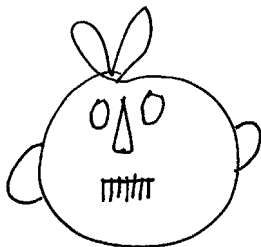
A když už vytahuji staré rodinné historky, musím vyprávět ještě o své sestře. Ta si dokonce předmět, jehož se pak bála, sama vytvářela. Jistě si z dětství také pamatujete malovanou zkazku o tom, jak šla babička na trh, koupila dva rohlíčky (to byla ouška), mrkvičku (a to byl nos), dvě vajíčka (oči), hřebínek (ústa), a pak všechno svázala do uzlíčku – a už byl z toho bubák. Tak se to sestra naučila malovat – a také malovala. Dokud jednotlivé součástky bubáka byly odděleny, bylo vše v pořádku, smála se, pak přišel raneček – bubák byl hotov, a vypukl pláč. A druhý a další den znovu – smích a pláč, smích a pláč...

Ale už vás nebudu zatěžovat dalšími rodinnými historkami.

Když chceme někoho postrašit, vylekat, pak *malujeme čerty na zeď*. Dobře, ale co si malují čerti? Anděly? Nebo se straší jinak barevnými čerty – třeba rudí hnědými a hnědí rudými? Na konci války byly po okupované Praze (a snad i jinde) rozvěšeny plakáty, na nichž se rudá pěst vznášela nad siluetou Hradčan a u toho bylo výrazné varování: Zachvátí-li tě, zahyneš. Asi by nebylo správné tvrdit, že my děti jsme si toho moc nevšímalý, když si na to dodneška mnozí z nás pamatují stejně jako na seznamy popravených a varování před poslechem cizího rozhlasu. Odvažují se však tvrdit, že jen málokdo z dospělých si v té době připouštěl, co pravdy se skrývá ve slovech, jimiž jedna totalitní moc varovala před totalitní mocí druhou. Mnohem později jsme se také mohli dozvědět, jak i válečné zločiny jeden diktátor sváděl na druhého – desetitisíce tisíce zastřelených polských důstojníků v Katyni byly označovány tu za sovětskou, tu za německou oběť. Pak *čert vyhnal ďábla* a po letech jsme viděli, že s *čerty nejsou žádné žerty*...

Nejsme malé děti a máme za sebou snad už dost zkušeností, a tak víme, že plakat nad bubáky, které si sami vytvoříme, nemá smysl. Lepší bude je vůbec nemalovat. Ani *čertů na zdi*, ať už jsou vyvedeny v jakékoliv barvě, nemá cenu se bát, spíš přemýšlejme, nakolik jsou či nejsou opravdoví. Rozeznáme také vždycky jistě, zda *straka na vrbě* je příslibem skutečným, nebo fiktivním, má-li přes sebe rudý, modrý nebo růžový háv? Co s těmi, kteří nám svět *lakuji na růžovo*? A víme jistě, že *růžové brýle* nebo *brýle černé* nejsou jen zamaskované *klapky na oči*?

M. Fleissigová

VITA NOSTRA REVUE. Časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty.
Vychází 4× ročně. Vydává 3. lékařská fakulta, Ruská 87, Praha 10. IČO 00216208.

Evidováno pod registračním číslem Ministerstva kultury ČR

MK ČR E 15 377

Náklad 400 kusů.

Tel. 267 102 105, fax 267 311 812, e-mail: marie.fleissigova@lf3.cuni.cz.

Grafická úprava a tisk

 TYPOTIS, spol. s r. o.

Příspěvky dodávejte na disketách 3,5" nebo e-mailem jako attached file
v editoru MS-WORD (nejlépe ve formátu RTF), jiný způsob projednejte předem
na čísle 267 102 105. Redakce neodpovídá za obsah mimoredakčních příspěvků.

Publikované texty nemusejí vyjadřovat názory redakce.

Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí, krácení
a jazykové úpravy příspěvků.

ISSN 1212-5083

vita nostra

2005 *revue 3*

Autoři:

M. Anděl

Z. Bárta

S. R. Y Cajal

J. Čep

V. Hampl

J. Hybášková

T. Klíma

R. Rokyta

B. Svoboda

Š. Svačina

DŽONIN: Mnich Mjóe medituje na stromě. Japonsko, 13. století

Z obsahu:

1945

– vzpomínky

– následky
absolventů

EP po roce

jubilanti

promoce
SVK

tsunami

volby v UK

VITA NOSTRA REVUE

14. ročník, číslo 3

časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty

Vychází 4× ročně

Uzávěrka tohoto čísla 25. 8. 2005

Redakční rada:

Předsedkyně: prof. MUDr. Radana Königová, CSc.,
Klinika popáleninové medicíny FNKV a 3. LF UK

Mgr. Marie Fleissigová, SVI 3. LF UK (výkonná redaktorka)

PhDr. Martina Hábová, SVI 3. LF UK

MK ČR E 15 377

ISSN 1212-5083

OBSAH

QUO VADIS

Zdeněk Bárta: Pokoj	4
Daniel Štrobl: Válka jako past	6
Jan Čep: Svoboda a nesvoboda	11
Jan Bárta: Reflexe zkušenosti s tsunami na pozadí evropské civilizace.....	13
Rok v Evropském parlamentu.....	17

ALMA MATER

Kdo povede Univerzitu Karlovu?	22
Studenti jsou náš neobyčejný kapitál (M. Anděl)	23
Nechal bych otevřené dveře (V. Hampl).....	27
Soutěžme se světem, nikoliv mezi sebou (Š. Svačina)	32

QUOD BONUM

Doc. B. Svoboda k absolventům: Lékaře nenahradí žádný automat	38
Pacient je našim partnerem.....	39
Být fyzioterapeutem není snadné.....	40
Povolání zdravotníka vyžaduje maximální vzdělání	41
Seznam absolventů	42
Š. Krocová: Co chtít víc?	43

VĚDA

Studentská vědecká konference	46
J. Gojda: Weibrechtova retinakula kyčelního kloubu	46
J. Fiala, M. Holík, M. Vacek: Identifikace bakteriálních kmenů analýzou obrazu	49
P. Plíhalová: 3D analýza tvaru a velikosti patra u submukózních rozštěpů	51
P. Čech: Nové pracoviště 3. LF: kabinet dějin lékařství.....	52
E. Maňáková: Host v kabinetu – prof. MUDr. R. Jelínek	54
S. Ramón Y Cajal: Jak vést mladého badatele?	57

SETKÁVÁNÍ

Prof. T. Klíma z Houstonu o dvojím občanství a také o medicíně v ČR a USA.....	60
R. Rokyta: Kuvajt a jeho lékařská fakulta	67
I vojákům v nemocnici má být nablízku kaplan (Interview BBC)	71

TEXT

E. Veverková: Život před půlstoletím.....	76
---	----

POSTSKRIPTUM

M. Fleissigová: Léto budiž pochváleno	94
---	----

Kresby: Hokusai; J. Havlasa: „Roztříštěná duha, kniha japonerií“, Praha 1932

QUO VADIS

VÁLKA A MÍR
KRIZE A JISTOTY

Zdeněk Bárta

Pokoj

Dnešní kázání bude poněkud netypické: připomeneme si dvě události posledních dní a jedno výročí. Přemýšlejme o nich každý sám a mějme při tom stále pozorně na paměti téma našich dnešních bohoslužeb: Pokoj, mír.

Všemi médii i společností v těchto dnech hýbe krvavá **rvačka policistů s několika stovkami vyznavačů zvláštního druhu subkultury, takzvaného techna**. Techno je styl zábavy, při němž se sjede několik tisíc většinou mladých lidí, kteří po několik dní poslouchají monotónní ohlušující hudbu, pijí alkohol, mohutně fetují a do úplného vyčerpání společně tančí, všichni

se všemi souloží a tropí všelijakou další rotyku. Mnozí jezdí na tato setkání předem připraveni a vyzbrojeni vší možnou výzbrojí k tomu, aby se mohli poprat s policisty. Záměrné jsou konání těchto setkání předem neohlášená a utajená, aby při tom bylo víc dobrodružství a vyvolal se střet s establishmentem. Je to zvláštní anarchistický fenomén, který se objevil asi před dvaceti lety v Británii, kde byl nakonec roku 1994 zakázán, přesunul se do Francie, kde byl zakázán roku 2001, a poté se přesunul k nám a zatím si s ním u nás nevíme rady. Nemáme zákon, který by si s tím uměl poradit. Doposud policie v podstatě nezasahovala a byla za to tvrdě kritizována, letos poprvé zasáhla hned v počátku, a je za to kritizována opět.

Částečně oprávněně, protože zásah policie byl velmi nešikovný a nemoudrý. Je dobře, že zasáhla v zájmu práva, ale zásah měl být veden zcela evidentně jinak. Policisté si s technaři nevědí rady, a tak se jejich zásah změnil ve rvačku, která je přetřásána všemi směry, konají se demonstrace s demagogickými hesly a politici využívají událost k tomu, aby se vzájemně napadali.

Ve víru těchto událostí zůstala nepovšimnuta jiná událost, skromnější, avšak svým opravdovým významem důležitější: na starém mostě v **Ústí nad Labem magistrát odhalil pamětní desku**, připomínající masakr, který se zde udál 31. července 1945 a při němž bylo zavražděno minimálně 50 civilistů včetně žen a dětí německé národnosti. Odhalení desky se zúčastnilo na tři sta lidí primátorem počínaje přes zástupce sudetských Němců až k zástupcům našeho Svazu bojovníků za svobodu, jejichž účast byla zvláště pozoruhodná a pro ně samotné přelomová.

Prvá událost je plná vášně, bojechtivosti, násilí a nepokoje, kterou lidé odpovídání za chod společnosti ještě rozdmýchávají, druhá událost je symbolem smíření, odpuštění a touhy po opravdovém pokoji mezi lidmi dobré vůle.

A do třetice našeho přemítání o pokoji chci připomenout ještě jedno výročí, které zařadilo UNESCO mezi světová kulturní jubilea, totiž **výročí narození českého evangelického humanisty Přemysla Pitterra**, pedagoga, publicisty a politika. Narodil se před 110 lety, 21. 6. 1895. Pracoval v YMCA, spolu s Emanuelem Rádlem v Lize pro lidská práva a byl zapojen do celé řady dalších humanitních křesťanských aktivit. V roce 1933 postavil v Praze na Žižkově dodnes stojící „Milíčův dům“, jakési nízkoprahové zařízení pro chudou žižkovskou mládež, které rozhodující měrou ovlivnilo řadu mladých lidí, kteří tam přicházeli, například budoucí první dámu republiky, paní Olgu Havlovou.

Přemysl Pitter byl obdivuhodný muž. Inspirován Kristovým poselstvím pokoje celý svůj život zasvětil míru, nenásilí, bratrství lidí a smíření. Snad nejpozoruhodnější byla jeho činnost po konci druhé světové války, kdy jako člen sociální komise České národní rady získal čtyři vyrabované zámky odsunutého podnikatele Ringhoffera: Štířín, Kamenice, Olešovice a Lojovice a svou péčí zde doslova zachránil před smrtí 252 strašlivě zubožených židovských dětí z německých koncentračních táborů a 318 neméně zubožených německých dětí z koncentračních táborů českých. Devět jich zemřelo – jedno židovské, osm německých –, ale ostatním zachránil život.

Tyto židovské a německé děti se učily nacházet v Pitterových útulcích k sobě cestu, i když to nebylo snadné. Nenávistná česká společnost to však nesnesla, Rudé právo v květnu 1946 například napsalo: „V lojovickém zámku se válí šedesát malých Němců, kdo zjedná pořádek?“ Protože Pitter navíc veřejně kritizoval nelidské poměry v českých koncentračních táborech zřízených po válce pro vyháněné Němce, byl stále nenáviděnější. Od roku 1948 byl pod stálým dohledem StB, byla mu znemožněna jakákoliv činnost a nakonec bylo rozhodnuto jej internovat do pracovního tábora uranového dolu v Jáchymově. Podařilo se mu však uprchnout do Západního Berlína (pokojně, ne jako Mašínům), pracoval v emigrantském táboře Valka u Norimberku, kde se jako kazatel a sociální pracovník staral o československé uprchlíky před komunistickým režimem, spolupracoval s BBC a Svobodnou Evropou a poté od roku 1962 až do své smrti roku 1976 žil ve Švýcarsku.

Curyšská univerzita mu k jeho osmdesátinám udělila titul dr. h. c. jako „obhájci stísněných, průkopníku usmíření, interpretu a zachovateli české reformace“, roku 1991 mu prezident Havel udělil in memoriam Řád TGM „za vynikající zásluhy o demokracii a lidská práva“.

Na počátku jsem řekl, že dnešní kázání bude spíše výzvou k vlastnímu přemýšlení než výkladem biblického textu. Přeci jen však nakonec chci připomenout: **biblické poselství o činění pokoje není žádnou pobožnou frází pro uspokojování náboženských potřeb, jak si dodnes většina naší společnosti myslí. Není to žádný klídek do ústraní zalezlých strašpytlů, kteří si pěstují svůj soukromý**

pokoj. Je to výzva k působení pokoje, míru a usmíření, k jeho uskutečňování a vnášení do lidské společnosti. Je k tomu třeba hodně víry, lásky a naděje, a také hodně a hodně statečnosti jít proti proudu lidské sobeckosti, nenávisti, sobectví a bezohlednosti. Prosme o to, aby se nacházelo stále více takových uskutečňovatelů pokoje. Náš svět to strašlivě moc potřebuje.

Kázání 7. 8. 2005

Daniel Štrobl

Válka jako past

Již od nepaměti se lidé zabývají otázkou, proč dochází k válkám. V různých obdobích se střídaly dva směry. Ten první hledal odpověď na otázku, proč bojujeme, zatímco druhý se snažil nalézt viníka. Již více než sto padesát let jsme svědky druhého přístupu, který je obsažen ve většině historických a politických děl. Moderní humanitní vědy vzniklé v druhé polovině devatenáctého století, mezi něž patří zejména psychologie a sociologie, nechávaly a stále ještě až na malé výjimky nechávají toto téma otevřené a otázku příčin války si nekladou. Dokladem tohoto tvrzení může být relativně malé množství klasických děl, kde by se autoři tímto problémem zabývali.

Na počátku třetího tisíciletí, pod stále silným dojmem válkami protkaného dvacátého století a vědomi si aktuálního stavu globálního světa, jenž je poznamenán enormní eskalací násilí, si nemůžeme tyto otázky neklást. Navíc současná a patrně i budoucí podoba konfliktů je charakterizována termínem asymetrické války, čímž se myslí mj. fakt, že je zde nesmírně obtížné, ne-li nemožné hledat jednoznačného viníka tak, jak to bylo např. u 1. a 2. světové války. Tím se dostává do popředí ono první nazírání na bojové konflikty, tedy proč vlastně lidstvo a člověk znovu a znovu do válek vstupuje a co pro něj znamenají.

Při těchto úvahách je nutné se oprostít od moralizovaných a idealizovaných pohledů na jedince a společnost, neboť kdyby války byly jen utrpením, strádáním a pohromou, nejspíše by se nekonaly. Válka nám musí něco velmi cenného a významného přinášet, o cosi nás obohacovat, či naopak něco bolestného nám ubírat, abychom znovu a znovu podléhali zvuku bojových polnic a vyrazili bránit nebo dobývat, zabíjet nebo umírat. Otázkou však zůstává, zdali jsme již na odpovědi připraveni. Kdo totiž prožil válečný konflikt jako voják, podá nám zpětně matoucí výpověď o tom, co tehdy prožíval. Hovoříme-li například s našimi piloty, kteří strávili 2. světovou válku ve Velké Británii, dozvíme se, že to byla doba neustálého strachu o život, obav o rodiny v okupované vlasti, zármutku nad smrtí

kamarádů a utrpení při zranění, současně však jedním dechem dodávají, že to byla nejkrásnější doba jejich života. Jak je to možné? Jak je možné, že se ve Vietnamu vojáci předháněli ve svých „body counts“, počtech lidí, které zabili? Proč se po vypršení závazku mnozí znovu a znovu vraceli, i přes extrémní riziko, mnohdy příšerné životní podmínky? Pokusím se odpovědět z hlediska psychosociálních věd hlubinné psychologie.

V září 1932 píše tehdy šestasedmdesátiletý Sigmund Freud dopis Albertu Einsteinovi, kde reaguje na jeho otázku, proč dochází k válkám. Tento list, který vešel ve známost jako stať „Proč válka“, obsahuje názor jak na sociální, tak i psychologické příčiny válek. V rovině sociální, či spíše psychosociální, dochází k závěru, že každé lidské společenství je pohromadě drženo dvěma prvky. Těmi jsou jednak násilí ze strany mocných, jednak vzájemné city spojující jednotlivé členy. Tyto vazby jsou obvykle nazývány idejemi. Právě napětí z tohoto faktu vyplývající nutně vede jak k dostředivým, tak k odstředivým tendencím, což v důsledku znamená opakované pokusy jedněch změnit společnost a snahu druhých, mocných, těmto snahám zabránit. Freud se zde zdánlivě blíží Marxovu pojetí třídní společnosti, avšak na rozdíl od Marxe nevnímá rozčlenění společnosti dle poměru k výrobním prostředkům, ale dle míry moci, kterou skupina či jedinec mají. V tomto kontextu je zajímavé, že pro Freuda byl bolševický experiment dlouho zajímavou myšlenkou a byl dokonce ochoten věřit, že právě tato idea je schopna být dostatečně silnou, aby překonala vnitřní animozitu, avšak poukazuje na to, že doba, kdy by se tak mohlo stát, je příliš vzdálená a cesta k tomuto cíli bude lemována „řadou strašlivých občanských válek“.

Einstein ve svém dopise Freudovi předpokládá, že lidská ochota bojovat je nesená nějakým pudem a Freud s ním vřele souhlasí, neboť je to v souladu s jeho revizí teorie libida. Je známo, že I. světová válka byla pro Freuda velkým otřesem, který jej zasáhl jak profesně, tak i osobně. Právě pod dojmem této tragédie začal zvažovat možnost destruktivních pudů, které nás nutí ničit a zabíjet. To vedlo k podstatnému přepracování jeho teorie, kdy hnací jednotkou jedince bylo právě libido a jeden z jeho produktů – pud sebezáchovy, který v sobě skrýval agresi. V roce 1920 nahrazuje pojem libido termínem Eros a připojuje k němu protiklad, kterým je Thanatos – pud smrti. Zatímco Eros je tvořivý, plodný, snaží se rozmnožovat a sjednocovat, Thanatos naopak tíhne k umrtvení, k vytváření neživého z živého a destrukci. Agrese je zde oddělena od pudu sebezáchovy a stává se autonomním zdrojem energie, je tzv. externalizací thanatu. Kdyby totiž jedinec podlehl volání pudu smrti, zničil by sám sebe, což můžeme pozorovat např. u sebevrahů, nicméně Eros, tedy pud života, se bude do poslední chvíle snažit této sebedestrukci zabránit, a tak jedinec svou touhu po ničení a zmrtnění otočí vně, proti druhým a vnějšímu světu. Bylo by nesprávné se domnívat, že Freud spatřoval v každém člověku destruktora. Byl si

dobře vědom, že agrese neboli Thanatos obrácený směrem ven prochází řadou dalších procesů, je ovlivňován Erotem, a navíc je pod diktátem Superega, tedy našeho svědomí, morálních zásad a hodnot, které nám brání zcela spontánně své pudy projevit. Freud zde nastiňuje základní filozofické dilema lidských protikladů lásky a nenávisti. A Einsteinovi připomíná podobnost s fyzikálním světem, kde se spolu utkávají síly přitažlivé a odpuzivé. Podstatné je, že Freud zde nehodnotí ani jeden z principů, ale naopak dokazuje, že jeden bez druhého nemohou existovat, neboť společným působením dosahují splnění svých cílů. Například Eros, který touží po spojení, nutně potřebuje ke svému prosazení jistou míru agrese, což je dobře patrné v živočišné říši, kdy páření bývá provázeno předchozím soubojem s možnými rivaly. Tygr, kterému by chyběl Thanatos, by nemohl ve světě obstát a jak známo i významné duchovní postavy dějin během svého života svou agresi projevily, čímž se staly právě o to uvěřitelnějšími a pro člověka bližšími. Vzpomeňme jen Ježíšovo vyhnání trhovců z Chrámu. Konečně samotná povaha starozákonního boha je plná protikladů. Na jedné straně je pln lásky a soucitu, a na straně druhé se projevuje jako bůh žárlivý, trestající a mstivý.

Vědom si nesmírné složitosti motivů lidského chování, do kterého sice vstupují počáteční pudy Eros a Thanatos, ale vzájemným míšením, prolínáním a ovlivňováním se navenek projevují v nespočetných formách a podobách, ukazuje, že válka a její motivy jsou velmi komplikované a variabilní. Jestliže jsou tedy lidé vyzváni k válce, je možné u nich spatřovat nepřeborné množství pohnutek od těch nejvyšších a nejušlechtilejších až po ty nejnižší, které mnohdy nelze ani pojmenovat. Obrácení pudu smrti do sebe dovolilo vznik svědomí (v extrému se může jednat až o sebemrškačství), naopak uvolnění tohoto pudu ven může přinést blahodárnou úlevu. Z novodobých zjištění víme, že při extrémní eskalaci násilí často dochází i k sexuálnímu uvolnění. Tato presumpce nachází potvrzení v zjištěních sexuologů, kteří poukazují na projevy hromadných vrahů teroristů během jejich útoků. Veteráni z Vietnamu, kteří měli dost odvahy, aby o tom hovořili, popisují své prožitky při zabíjení jako „lepší než ten nejlepší sex, lepší než ta nejlepší droga z ulice.“

Podle Freuda si lidská bytost uchovává život svůj tím, že ničí cizí. Agresi nelze odstranit. Freud nevěří na společnost, která by neznala války (což je v rozporu s etnografickými studiemi), avšak domnívá se, že je možné tuto agresi nasměrovat tak, aby nevedla k válce. Cesty vidí dvě. Tou jednou je láska, a to nikoli, jak by se mnoho lidí mohlo u Freuda domnívat, sexuální, ale právě ona křesťanská ve smyslu „miluj bližního svého“, a dále identifikace, tedy prohlubování vzájemného poznávání a porozumění. Zde Freud prozíravě nastínil jeden z důvodů, proč vznikla Evropská unie. Snad se nedopustím přílišného optimismu, když řeknu, že díky desetiletí trvajícímu sjednocování

zemí střední a západní Evropy je dnes již obtížné představit si zde vzájemný ozbrojený konflikt.

Celý dopis Freuda Einsteinovi by se dal zhustit do výroku: „Proč válka? Protože člověk je, jaký je.“ Je zřejmé, že takto pesimistické stanovisko je jen těžko přijatelné a že není vyčerpávající.

Freud se nedožil 2. světové války, zemřel dvacet devět dnů po jejím začátku, a tak nemohl reagovat na tuto největší eskalaci násilí a agrese ve dvacátém století. Psychoanalýza a koneckonců celá psychologie jakoby byla zaskočena tím, co se stalo. Zaměřila své dovednosti do oblasti aplikace nebo tento problém málem vytěsnila. Sociálně psychologických reflexí bylo pohříchu málo. A přitom od roku 1945 neuplynul na zeměkouli jediný den, kdy by se někde nebojovalo. Freudův pud smrti byl většinou psychologů a psychoanalytiků odmítnut, ale současně nebylo vypracováno nic, co by války a chuť lidí s nimi bojovat uspokojivě vysvětlilo. Minulá desetiletí, která přinesla řada dalších válek a ukázala společenské poměry, které k nim vedly, nás nutí otázku, proč bojujeme, položit znovu.

V úvodu jsme se zmínil o českých pilotech v Anglii a o jejich prožitcích. Znamená to, že jsou agresivnější než my ostatní? V žádném případě. Jedinec je totiž veden dvěma, opět protikladnými tužbami. Na straně jedné musí být aristotellovským Zoon politikoin, na druhé straně svým psychickým vývojem směřuje k individualizaci, je veden potřebou být sám sebou. Právě období války tyto potřeby plně saturuje. Snad nikde jinde není jedinec schopen takové míry altruismu, sebeobětování a nadřazení společných hodnot nad své a současně nikde si tak intenzivně neuvědomuje své bytí, jeho jedinečnost a to, že žije, jako právě ve válce. Tam vznikají přátelství na celý život, právě za války mají lidé pocit, že skutečně žijí a konečně válka svým významem odsune naše dosavadní problémy do pozadí tím, že je zbezdůznamní a my se již nadále nemusíme trápit. Není tajemstvím, že v dobách válek výrazně klesá počet lidí s neurotickými a depresivními potížemi. Válka nám dá smysl našeho bytí, což je pro řadu lidí vysvobození z pochybností o tom, proč jsou vlastně na světě a kam směřují.

Uznaným aspektem je jiné vnímání reality jak jednotlivci, tak celými společnostmi. Tento postřeh byl možný právě díky válce ve Vietnamu, která se od ostatních konfliktů velice lišila. **Vždy, když dojde k válce nebo se k ní schyluje, je možné pozorovat významný posun v pojetí okolního světa, sebe samého a společnosti, s kterou se identifikujeme. Tento posun je možné nazvat vnímáním racionálním nebo mýtickým. V době míru je většina z nás schopna nazírat okolí přiměřeně pragmaticky či kriticky a vyhýbat se jednoznačným soudům. Výjimku tvoří lidé, kteří nejsou schopni prožít vnitřní konflikt. Pro ty musí tento střet probíhat vně, a tak stále hledají cíle pro svůj boj. Příkladem mohou být diktátoři. Již ranné Leninovy práce překypují neustálými útoky na domnělé nebo faktické protivníky, Hitlerův Mein Kampf je v tomto smyslu totožný, ale**

bylo by zavádějící vidět tyto rysy jen u historicky známých tyranů. Stačí se podívat na naši současnou politickou scénu a je zřejmé, kolik našich vůdců je schopno kritické reflexe, nasloucháním názoru druhého a přijetím i cizích postojů. V krizích tento moment mizí, neboť je nevýhodný pro následující činnost, kterou může být i ozbrojený konflikt. Tehdy jsme svědky, jak nepřítel bývá často dehumanizován, zatracován a nepřipouští se žádná možnost, že by jeho pohnutky mohly být podobné našim. Nepřítel je vždy jednoznačně špatný, nelítostný a krutý, ve všem se mýlí a jeho požadavky jsou neoprávněné. Ruku v ruce s tím jde iluze, že až tento konflikt skončí, bude vše lepší a že dojde k jakési katarzi. Jde o to, že pokud se skupina či jedinec octne v ohrožení, začne mobilizovat řadu obranných mechanismů s cílem vytvořit nejlepší podmínky pro možnou reakci.

Mýtické vidění světa je nezbytné pro nutnou obranu. Představme si, že jsme na ulici napadeni a ohrožováni na životě skupinou agresivních jedinců. V tu chvíli budeme jen stěží schopni empatie a útočník bude pro nás špatný. To nám umožní se mu eventuálně postavit. V rovině společenské můžeme uvést jiný příklad – vezmeme-li aktéry 11. září 2001, zdá se vše jasné. Na jedné straně jsou nezpochybnitelní, jednoznačně kladní a hrdinní záchranáři, na straně druhé pak bezezbytku špatní teroristé. Všimněme si, s jakou nevolí jsou přijímány pokusy ukázat viníky jako lidi, a nyní si představme, že bychom začali zpochybňovat výkony newyorských hasičů, začali se zabývat pochybeními, ke kterými jistě došlo, a snažili se na jejich zásah dívat s větší dávkou racionality a menším sentimentem. Patrně bychom byli záhy umlčeni. A přesně to se děje v dobách válek těm, kteří nahlížejí konflikt racionálně a nepodléhají mýtické realitě. Na druhou stranu však tito lidé těžko mohou bojovat a stane-li se tak, velmi rychle umírají. Zde tedy z hlediska psychologie selhaly jejich obranné mechanismy, nedokázali se přizpůsobit situaci a jejich život byl ohrožen či předčasně končil.

Přesto se právě v druhé polovině 20. století objevily situace, kdy se mohlo zdát, že počáteční mýtické vidění světa postupně přešlo k racionálnímu, což mělo za následek ukončení bojů. Takovou válkou byl konflikt ve Vietnamu. Zprvu nadšené a loajální postoje Američanů se během let změnily málem k sympatiím se severním Vietnamem. Politici byli veřejností donuceni začít americká vojska z Vietnamu stahovat. Na druhou stranu si však položme otázku: bylo smýšlení protiválečných aktivistů skutečně pragmatické? Nikoli – jen změnili nepřítel. Místo severního Vietnamu se jím stal establishment, ale jinak bylo jejich vidění stejně mýtické, a tedy zkreslené. Byli totiž skupinou v ohrožení, a tak jejich reakce byla stejná jako u těch, kteří válku ve Vietnamu schvalovali.

Je zřejmé, jak je obtížné, ne-li nemožné nalézt v krizových situacích onen pevný bod, z kterého je možné celý problém nahlížet. Fakt dvou různých pohledů na realitu je však dobrým indikátorem potenciálního konfliktu. Společnost, v které

začínají převládat prvky mýtického vidění světa, se postupně blíží válce, naopak tam, kde protivník je stále vnímám jako někdo v zásadě podobný, válka nehrozí. Tím je možné vysvětlit, proč studená válka nikdy nepřerostla v konflikt horký.

Na počátku jsem se opřel o Freudův dopis Einsteinovi. Je zajímavé, čím dopis končí – úvahou na téma pacifismu. Připomíná, že **kultura či civilizace postupně zatlačují pudové pohnutky do pozadí a naopak upřednostňují rozum. K tomuto procesu však nedochází plošně, ale jen u určité skupiny lidí, která je však tímto vývojem velmi ohrožena, neboť ti, kteří zůstávají na rozumu stojícím výkladu ušetření, stále fungují na zpravidla nevědomé, pudové úrovni. Odtud je jen krůček k pojetí současné globální situace nikoli jako střetu civilizací, o kterém mluví Huntington, respektive ne jen jako tohoto střetu, ale též jako utkání bohatých mocných, avšak málo početných, s chudou, bezmocnou, nicméně většinou částí světa.**

Je tedy zřejmé, že důvody, proč je válka pro lidstvo atraktivní, jsou multifaktoriální. Odehrávají se jak v rovině jednotlivce, který v bojové situaci zažívá mnoho příjemných, až slastných prožitků, tak v rovině společnosti, pro kterou je válka prostředkem k upevnění vlastní koheze skrze externalizaci vnitřního napětí. Právě neschopnost unést vnitřní konflikt, ať již se jedná o rovinu psychickou či sociální, vede k přesunutí destruktivních a agresivních reakcí na okolí, čímž se zmírní vnitřní tenze plynoucí z vlastního rozkladu či zániku. Jak známo unést vnitřní konflikt je jedním ze znaků dospělosti, a tak pouze společnost nebo jedinec v pravém slova smyslu vyzrálý je schopen upustit od agresivních výpadů s cílem destruovat domnělý objekt, do něhož je projektován zdroj obav.

*Přednáška vojenského psychologa AČR na sympoziu
Etika a krize, pořádané Centrem pro bioetiku 1. LF UK
a Společností lékařské etiky ČLS JEP, Praha 2.–3. 6. 2005*

Jan Čep

Svoboda a nesvoboda

„Teď se žije pohodlněji, ale dřív se žilo svobodněji,“ řekl mi jednou stařec, kterému chybí málo do devadesátky. Znělo to z jeho úst jako výraz hluboké zkušenosti, jako věc naprosto zřejmá a jistá.

Nejsem tak naivní, abych se domníval, že lze opakovat formuli některé historické epochy, která se nám zdá lepší než naše. To by bylo příliš laciné. Každá doba musí řešit hádanku Sfingy znovu a na vlastní nebezpečí. Nejde zajisté o to, aby toto řešení bylo co nejvýhodnější a nejvýnosnější, nýbrž o to, aby se nedotýkalo

cti a svobody lidské duše. Neboť tyto věci – čest a svoboda – mají skutečnou a nezávislou existenci, a je jenom svědectvím bídy, musíme-li je dávat za mísu čočovice, počítající je za nic.

Veškero počínání této doby má hluboký ironický doprovod, před kterým si správce veřejných věcí stůj co stůj zacpávají uši. Podívejte se. Éra, v které žijeme, byla zahájena proklamací „Práv člověka“. A zatím snad ještě nikdy v dějinách nebyl člověk se svou vnitřní i vnější svobodou tak stlačen a sešněrován do neúprosného mechanismu státního a sociálního jako nyní. Člověk se nemůže v pravém slova smyslu hnout, ani vydechnout. Sedlák u své hroudy jako za dnů roboty, dělník v továrně, úředník u svého stolu. Všecka práce – ba už i práce básníka! – je zracionalizována a zmechanizována, stroj se nesmí ani na okamžik zastavit. Každá duše je zapsána v nekonečném počtu rejstříků, a běda, hneš-li se bez vědomí očí, které nad tebou bdí! Kde jsou ty časy, kdy lidé chodili po světě křížem krážem, do Palestiny, do Anglie a do Portugalska, s mošnou a holí, s nádhernou zásobou času a svobody... Bože můj, s nádhernou zásobou času...

Éra, v které žijeme, byla zahájena úžasným rozmachem technické civilizace. Devatenácté století věřilo v neustávající pokrok, v blízkost pozemského ráje. „Dnes už pro nás není ve vesmíru tajemství,“ prohlásil ve Francii Bertholet. Byly vymyšleny stroje na všecko. Jaká čistota, jaké pohodlí! Jak bude všecko zjedno-dušeno! Jak se budeme mít dobře!

Jenže – a v tom je mystérium: tyto vynálezy, tyto stroje samy o sobě nevinné a prospěšné se podivným řízením obracejí proti člověku. Stávají se nástroji lidské bídy a šířiteli nejhroznějších smrtí, jaké si kdy mohla představit fantazie utopistova.

Éra, v které žijeme, byla zahájena hesly všeobecného sbatření a míru. Opravdu se mnoho lidí přičiňovalo a přičiňuje o tyto věci ze všech síl. A přece – je třeba k tomu něco dodávat? Nikdy neležela nad světem příšera hrůzy a zničení s takovou tíhou jako nyní.

Nerad bych, aby se mi špatně rozumělo. Jsem ochoten přiznat mnoha lidem dobrou vůli. Neobviňuji a nedenuncuji. Chtěl bych jenom položit otázku: **Čím to, že se všecko lidské počínání v jistých dobách takto obrací proti svým původcům? Čím to, že chtějí mír a sejí válku? Čím to, že lidské myšlení končí takovými potraty?**

Či snad by strýčkové světových osudů zanedbali jednoho činitele, jednu nepatrnou složku? Účastní se jejich hry ještě jeden spoluhráč, kterého oni neberou v počet a který kazí jejich rovnice infinitesimalními úchytkami?

Chtěl bych, abyste mi pomohli odpovědět, neboť musíte slyšet i vy ten ironický doprovod.

Listy pro umění a kritiku 1934

Jan Bárta

Reflexe zkušenosti s tsunami na pozadí evropské civilizace

Snad se může někomu zdát nadpis upovídaně dlouhý, ale pro mne znamená vyhovující vymezení směru mé výpovědi o tragických událostech 26. prosince minulého roku v jihovýchodní Asii a také trochu jako varování před tím příliš zobecňujícími závěry svých zkušeností.

Ačkoliv těžiště mé výpovědi spočívá v reflexi ze setkání s oběťmi zmiňované katastrofy především, začnu evropskou civilizací. Ne snad proto, že bychom o ní ledacos nevěděli, ale protože její specifika si přirozeně uvědomujeme nejvíce ve chvílích střetů s civilizacemi jinými a navzdory proklamované globalizaci jde vždy o střety překvapivé a někdy i konfrontační.

Tak tedy – evropská civilizace: Snad bychom si ji v našem případě měli vymezit trochu úžeji, řekněme na civilizaci střeoevropskou, či na civilizaci, která navzdory evropské kultuře zažila rozkladný čas ideologie s evropskou kulturou těžko slučitelnou – a to komunismus sovětského ražení. Považuji to za důležité, neboť právě v jihovýchodní Asii jsem se občas setkával s prvky chování lidí výrazně podobnými onomu času druhé poloviny dvacátého století u nás. Ovšem, a to je třeba připomenout také, za patnáct let od pádu komunismu jsme se velmi brzy součástí evropské civilizace znovu stali, i když se začasť můžeme pochlubit spíš jejimi nedostatky než přednostmi.

Co to je evropská civilizace?

Je to civilizace mnohvrstevnatá, nikoli kompaktní, otevřená mnoha vlivům a tudíž ne zcela jednoznačně definovatelná, ale možná právě tato skutečnost evropskou civilizaci charakterizuje nejlépe. Pokud jde o přívlastky, řekl bych, že evropská civilizace je bohatá, stará, tolerantní, skeptická, rozmanitá a nejistá.

U posledního přívlastku bych si dovil se zastavit, neboť právě slovo nejistota mě při srovnávání života v zemích, které postihla tsunami a které jsem měl možnost opakovaně navštívit, s naší evropskou civilizací napadá nejčastěji.

Jako by naše civilizace, ta evropská, prošla časem zmoudření, který ovšem znamená, že se na svou minulost dívá jako dospělý na své dětství – tedy s úsměvnou rezervovaností. Zdá se, že evropská civilizace už od devatenáctého století směřovala ke své dospělosti, podporována rozvojem vědy, sice poněkud romanticky, ale na racionálním základě. Věděla, čeho je jí třeba. Výdobytky sociálních jistot, různé druhy pojištění a zajištění spolu s důchodovým zabezpečením jsou toho dodnes důkazem. Šlo o zápas za rovné právo na svobodný život jedince ve společnosti – to bylo usilování Evropě vlastní.

S prohlubující se skepsí k jistotám hlásaným v minulosti jako času dětinskosti byla naše civilizace odkázána k hledání nových jistot, kterým chtěla věřit. Že jsme s hledáním nových jistot měli potíže, dokládají dvě světové války v minulém století. Možná v nás pak tato neblahá skutečnost vyvolala nechuť ke všemu, co je spojeno s ideály, ideami, náboženstvím a možná i politikou.

Navzdory příslovečné korupci a sklonům k ovládnání druhých, v zemích jihovýchodní Asie hrají ideály, ideologie, stejně jako náboženství a politika stále důležitou roli a o něco více se jim věří. Jsou to stále ještě jistoty, o něž se lidé v životě opírají. Rozdílnost přístupu k zmiňovaným hodnotám bylo možné pozorovat i v případě katastrofických událostí spojených s vlnou tsunami.

Chci zdůraznit, že to, co zde říkám, je má osobní výpověď a připouštím, že všechno může být jinak. Kupříkladu by podle mého soudu bez vlivu evropské civilizace v Thajsku stěží po tsunami vznikl supermoderní ústav s počítači a desítkami expertů z celého světa, který má jediný úkol: identifikovat na základě DNA oběti té hrozné katastrofy. Nad tím místní lidé krouží hlavami. Možná především proto, že nerozumějí věci pro Evropany velevážné a nezbytné, ale mám obavy, že krouží nevěřičně hlavami právě proto, že vědí. Do jejich životního stylu něco takového nepatří a nemají ani zapotřebí být si něčím takovým jisti. Oni totiž jisti jsou i bez vědecky doložených skutečností, se smrtí v životě daleko více počítají. Myslím, že moderně vybavená budova na Puketu v Thajsku je dokladem našich evropských nejistot a vypovídá o naší přirozené potřebě nějaké jistoty nalézt.

Ještě jedno si dovoluji připomenout v souvislosti se slovem jistota. Mám za to, že dvacáté století onu potřebu být si jistý posunulo významově ke slovu, které sice ze slova jistý vychází, ale je jiné. Je to slovo zajištěný, zajištěnost. Pod něj lze zahrnout všechno to až neurotické zvažování všech možných eventuálních nástrah, nebezpečí, proti kterým je třeba se pojistit. Vlna tsunami dala všem takovým snahám o zajištěnost ránu. Ano, tsunami znamenala velkou tragédii, silně nahlodala víru lidí ve spolehlivou zajištěnost proti všemu, zpravidla méně příjemnému, co do lidského života přichází.

Události spojené s tsunami nás učí, že obyvatel jihovýchodní Asie s nenadálými událostmi počítá o něco víc. Pochopitelně. Má mnohem méně možností svůj život i životy svých blízkých zajistit či pojistit. Méně příjemných událostí je v jeho životě asi také více, a možná i proto ví, že méně příjemné věci jsou přirozenou součástí života. Není nejistý tam, kde jsme nejistí my. Možná, že se nám Evropanům může jevit jeho přístup k životu jako rezignace, ale mám za to, že jde u něj spíš o odvahu či nezbytnost nehledat jistoty tam, kde být nemohou, a nečekat od života to, co dát nemůže. Ba co víc, takový přístup k životu mu dovoluje radovat se z toho, co dobrého a přirozeně život přináší. Obyvatel jihovýchodní Asie si také uvědomuje jeho proměnlivost. UVědomuje si daleko intenzivněji, že zítra může být jinak než dnes.

Máme tu další důležité slovo – slovo „pamatuje“. Evropská civilizace se slovem „pamatuj“ počítá. Stará čeština užívá pro slovo „pamatuj“, dnes už archaicky znějící termín „pomni“. Židovství, stejně jako z něj vycházející křesťanství, má několikrát se opakující slovo pamatuj i ve svém desateru. Paměť je v lidské civilizaci velmi důležitá. Zdá se mi ovšem, že se s pamětí naší civilizace díky technickému pokroku, či ještě lépe, díky naší dříve zmiňované dospělosti, něco stalo. Zaprvé spoléháme spíš na paměť našich notebooků, plánovacích kalendářů a ztrácíme tím to zadruhé – schopnost rozlišovat co je důležité a co ne. I to jsem si uvědomil v jihovýchodní Asii, tváří v tvář utrpení. Některé skutečnosti ze své paměti vytlačujeme záměrně třeba pamatováním na skutečnosti, které jsou druhořadé a nepodstatné. Ovšem, kdo řekne, co je podstatné a co není? Evropská civilizace či její postmoderní éra i na to svým způsobem rezignovala. Nic není podružné, ale není nic podstatné. V krizových situacích nám pak tato rozlišovací pojistka hodně schází.

A dostávám se k tomu, co mi z mé zkušenosti s událostmi spojenými s tsunami v jihovýchodní Asii vyplynulo nejvýrazněji. Vytlačujeme ze života něco, na co je v něm potřeba pamatovat. **Chceme zapomenout, a proto zapomínáme, že součástí života je bolest, utrpení, nemoc, trápení, pláč a že k němu patří i smrt.** Nemám odvalu sice říci, že musíme s takovými věcmi počítat jaksi přirozeně, protože mít za přirozenou bolest a utrpení, to mi připadá, jako bych se s bolestí a utrpením měl smířit, přesto považuji za chybu, když si méně příjemné věci spojené s lidským životem odmítáme vůbec jen připustit.

V neděli 26. prosince 2004 se zachvěla zem a po ní se následně rozlila často až několik kilometrů do vnitrozemí vlna, která ničila všechno, co jí přišlo do cesty. Oběti na životech lidí se vyhouply až na počet něco přes tři sta tisíc a materiální škody se zatím nepodařilo, a kdo ví, zda se podaří přesně vyčíslit. Ono to ani s těmi počty ztrát na lidech není dodnes zcela přesné. Řada lidí zůstala nezvěstných. Neobyčejná vlna solidarity, jejíž škálu projevů bychom mohli začít vyjmenovávat, pet lahvemi počínaje a velkými armádními úpravami vody konče, zahrnula poničené pobřeží a my, humanitární pracovníci, jsme byli štědrostí našich občanů až zaskočeni. I to je možná výpověď o evropské civilizaci, ta pozitivní. Jistě, dalo by se uvažovat o tom, jak která pomoc byla či nebyla účinná, nicméně **lidská solidarita** v prvních dnech zahrnula postižené země nebývalou intenzitou pomoci.

A tady někde začíná můj osobní příběh a z něj vyplývající reflexe. Nikdy jsem neplánoval cestovat na Srí Lanku, do Thajska nebo Indonésie. Ne, že bych nerad cestoval, to určitě ne, ale má profese mě držela v našich evropských krajinách, na Balkáně či Ukrajině, a mé účasti na pomoci zde bylo třeba tolik, že nezbývalo na jinou. Tsunami mi ovšem dopřála (zní to paradoxně, ale je to tak), abych navštívil země s výrazně jinou kulturou a tradicí. Neměl jsem možnost dalekosáhle se na

ty cesty připravovat. Na první cestu jsem se vydal už druhého ledna tohoto roku. O to větší byl můj údiv při setkávání nejen s utrpením samotným, ale s utrpením lidí v kontextu místní kultury a tradice. Na první pohled by se mohlo zdát, že utrpení je přece jen jedno a vždycky bolí. Ano, utrpení je jen jedno a bolí, ale právě návštěva těchto zemí mě přesvědčila o tom, že záleží na tom, jak jsou utrpení a bolest přijímány a jak jsou nesený. V jihovýchodní Asii jsem se neseťkal s hysterií ani v těch nejvypjatějších situacích. Smutek v tváři a slzy ano, ale v jakémisi přijímaném a smířlivém duchu. Bolest a utrpení jsou součástí našeho života, četl jsem z tváří těch lidí.

Těsné setkání s bolestí lidí mi dovolilo porozumět ještě jedné věci. Nemyslím si, že by za to mohla jen tsunami, anebo že by šlo o věc vlastní asijské kultuře. Jde, řekl bych, o obecně lidskou reakci na bolestivou a zničující událost. Mé poznání z prosincových událostí lze doložit zkušeností i mé, tedy evropské civilizace. Tam kde došlo ke zkáze, jako by vzrostla chuť a motivace k obnově. Najednou je něčeho více třeba a na potřebu obnovy reaguje většina lidí kladně. Nám lidem je to vlastní. Konec totiž předznamenává začátek a začátek znamená perspektivu. Každá zkáza a tragédie může nepřímou motivovat k novému vzepětí sil. Tsunami nebyla výjimkou. Věřím, že oblasti postižené tsunami budou do několika let lépe se rozvíjejícími místy než před tím.

Dnes, s odstupem, by se dala zpráva o tsunami shrnout do několika vět. Na vlnu tsunami se pomalu zapomíná. I to je přirozené a v návalu dalších nových informací i pochopitelné. Kdo ví, zda by těm událostem bylo v médiích věnováno tolik pozornosti i v čase hned po katastrofě, nebýt velkých ztrát na životech Evropanů. I tuto otázku jsem si položil a i na ni odpovídám. Bez přítomnosti Evropanů v oblastech postižených tsunami bychom se podrobně o událostech dověděli jen stěží. Globalizace v tomto případě přinesla své pozitivní plody. Náš podíl na pomoci těmto zemím se neúměrně zvýšil. Vyplývá z toho pro mne zákonitost nejpodstatnější. Nezapře se v ní, řekněme, jistý religiózní náboj, ale ten je v případě mé humanitární organizace na místě. Netajíme se, že jsme organizací adventistickou.

O jakou zákonitost jde?

Na bolest a utrpení v lidském životě musíme pamatovat. Patří do něj jako radost a pohoda. Všechny snahy vytvořit ráj na zemi bez bolesti a utrpení skončí nezdarem a často tragicky. Do lidského života však kromě utrpení a bolesti patří schopnost sdílení, moderně tomu říkáme solidarita, a to je to, co život obohacuje navzdory bolesti a utrpení. Bolest a utrpení druhých lze nést a sdílet.

Přednáška ředitele o. s. ADRA na sympoziu Etika a krize, pořádané Centrem pro bioetiku 1. LF UK a Společností lékařské etiky ČLS JEP, Praha 2.–3. 6. 2005

Rok v Evropském parlamentu

Z debaty s poslankyní EP Janou Hybáškovou
v Českém rozhlasu 6, dne 14. 7. 2005

Moderátor (Petr Holub): Paní poslankyně Evropského parlamentu, jak vy osobně bilancujete své roční angažmá v této instituci?

Host (Jana Hybášková): Jsem nadšená tím, k čemu všemu je Evropský parlament dobrý a co se všechno v něm dá prosadit.

Moderátor (Jana Šmídová): Hodně se hovoří o tom, jak jsou či nejsou čeští poslanci Evropského parlamentu aktivní či pasivní. Paní poslankyně, čím se ta aktivita měří?

Host (Jana Hybášková): Musím přiznat, že příliš nesleduji aktivity ostatních českých poslanců.

Moderátor (Petr Holub): A nemáme tam pověst země euroskeptiků? Protože většina českých poslanců jsou lidé z ODS nebo od komunistů, kteří vyznávají distanc od Evropy.

Host (Jana Hybášková): Česká republika je zastoupena šesti komunisty, takže jsme známi jako země, která vyslala do Evropského parlamentu nadměrný počet skutečných komunistů. To se o nás ví. Druhá věc, která se o nás ví, je, že máme prezidenta Václava Klause, který je ovšem vnímán jako součást už dnes evropského koloritu.

Moderátor (Jana Šmídová): Kdo je tedy český významný poslanec v Evropském parlamentu?

Host (Jana Hybášková): Učitě významným poslancem je Miroslav Ransdorf, který má v té ultralevicové frakci veliký význam. Z dalších poslanců se hodně hovoří o poslanci Cabrnochovi, protože ovlivňuje určitý tok věcí v oblasti budoucí regulace zdravotnictví. Na posledním plenárním zasedání jsme schvalovali kontrolu čerpání finančních prostředků a boj proti korupci a zneužívání evropských finančních prostředků; zpravodajství navrhl pan Duchoň, brněnský primátor. Pan Železný nemá v Evropském parlamentu žádný výrazný význam, stejně tak jako paní Bobošíková.

Moderátor (Jana Šmídová): Jaká je vaše pozice? Angažujete se v zahraniční a bezpečnostní strategii, hovořila jste o tom, že jste se vrátila z Blízkého východu.

Host (Jana Hybášková): Podařilo se mi být jediným poslancem Evropského parlamentu, který vystudoval arabistiku; mohu přispět k tomu, aby teroristické organizace byly v Evropě označovány, vnímány a chápány jako teroristické organizace a jsem vlastně autorem dodatku zařazujícího politickou stranu nebo organizaci, jak to chceme nazvat, Chizbulláh, na seznam teroristických organizací.

Moderátor (Petr Holub): Jak známo Francie a Nizozemsko odmítli euroústavu, následný summit navíc neschválil rozpočet. Je tedy Evropská unie skutečně v krizi?

Host (Jana Hybášková): Bezpochyby to krize je, jenom nikdo neví, čeho je to krize. Je to krize politická, je to krize politiků, je to krize demokracie? Já se přesto přese všechno domnívám, že Evropa má cíl, je jím jasná integrace a nebojím se říct i budoucí vznik federálního uspořádání.

Moderátor (Jana Šmídová): Občané České republiky členství země v Evropské unii vítají. Ochota podpořit v referendu euroústavu však po dvojitém NE z Francie a Nizozemska nyní prudce poklesla. Navíc řada domácích politiků, a nejsou to jen reprezentanti euroskeptické ODS a již zmíněný prezident Václav Klaus, považuje ústavní smlouvu za mrtvý dokument. Je tedy opravdu mrtvý nebo v předsmrtné křeči, nebo je to prostě jenom malý karambol na dějinné cestě?

Host (Jana Hybášková): Já výrok „evropská ústava je mrtvá“ skutečně znám jenom v češtině, neslyšela jsem ho v žádném jiném evropském jazyce. To je absurdní záležitost. V současné době je v přípravě, ve schvalovacím procesu 900 direktiv, to znamená vlastně zákonů a zákonných opatření, které všechny obsahují odvolání na smlouvu o ústavě. Jsou to třeba direktivy, které se týkají patentů i licencí na léky pro nejchudší státy světa, evropského řídičského průkazu nebo evropského boje s terorismem. Je absurdní všechnu tuto legislativu zastavit na půli cesty.

Moderátor (Petr Holub): A jak by podle vás teď měla postupovat česká reprezentace?

Host (Jana Hybášková): Jsem místopředsdkyní politické strany Evropští demokraté. Rozhodli jsme se žádat na vládě uskutečnění referenda ke smlouvě o evropské ústavě. Jsem přesvědčená o tom, že jsou to právě občané nových zemí, kteří si jsou vědomi toho, že vlastně to, o čem celá ta léta sníme, o ten Západ volnosti pohybu, myšlenky, chování, mediálního přístupu, a je přece nemožné o něj přijít. Nejde o naši generaci, mojí mamince bude 70 let, mému otcovi je 75 let. Jak těmto lidem říct, že jsme dneska přišli o to, o co oni celý život usilovali?

Moderátor (Jana Šmídová): Na jeden z důvodů současného stavu Evropské unie se zaměřil i bývalý šéf československé diplomacie Jiří Dienstbier.

Host (Jiří Dienstbier): Oslabování politické integrace by nutně posilovalo tendence k obnově mocenské politiky národních států. Rusko může být dobrým partnerem silné Evropy. Jako soused slabého rozhádaného kontinentu by muselo hledat jistoty v zajištění svého mocenského postavení, byť v jiné podobě než v minulosti, kdy je zajišťovalo teritoriální expanzí. Také Německo, které dosud ztotožňovalo evropský a svůj národní zájem a které je dneska politicky a hospodářsky oslabené, by se mohlo vzdát své role solidárního tahouna integrace a oživovat konfliktní otázky minulosti.

Moderátor (Jana Šmídová): Co o tom soudíte, paní poslankyně?

Host (Jana Hybášková): Mně skoro přijde jakoby Češi zapomněli na to, že už dávno nejsme v obdobích 16. a 26. sjezdů, a pláčí, protože jsou historicky zvyklí na to, že máme jednotný hlas celého společenství – a teď ho tedy nemáme. Já sama jsem vděčná, že Evropa má nástroj, jak legitimně vyjádřit hlubokou nespokojenost občanů. Svým způsobem ono legitimní NE jednotnému evropskému dokumentu je v zásadě velikým vítězstvím skutečné evropské demokracie. Co se týče německých ambicí, domnívám se, že se CDU snaží být stranou, která bude podporovat paradoxně britské labouristy. Lze se nadít, že Německo nepůjde nacionalistickým, ale naopak proreformním evropským směrem.

Moderátor (Petr Holub): A jak bychom měli přemluvit francouzské a také nizozemské nacionalisty, kteří hlasovali proti evropské integraci, právě s ohledem na přistěhovalce, především z Afriky?

Host (Jana Hybášková): V případě Nizozemí je to skutečně obava o společnou evropskou bezpečnostní, azylovou, migrační a vízovou politiku, která se dnešním Nizozemcům zdá příliš měkká pro jejich potřeby. Až jedna čtvrtina obyvatel Amsterdamu pochází z islámského světa. Co se Francie týče, ta situace je zcela opačná, až 20 procent těch, kteří ve Francii řeklo NE, jsou lidé, kteří pocházejí z oblasti Blízkého východu a Turecka. Oni nejvíce benefitují z francouzského sociálního systému, samozřejmě se snaží o tyto výhody nepřijít, a proto v zásadě svým způsobem blokují příchod dalších imigrantů.

Moderátor (Jana Šmidová): V sázce je tedy společná zahraniční a také bezpečnostní politika unie, která si vytkla za cíl být silným politickým a ekonomickým hráčem v globálním měřítku. I tato vize, jak se zdá po zmíněných krizových okamžicích, poněkud bledne. Jiří Dienstbier podotýká:

Host (Jiří Dienstbier): Jedním z argumentů odpůrců společné zahraniční a bezpečnostní politiky je to, že by oddělila Evropu od Spojených států. Dokonce mluví o tom, že euroústava je přímým útokem. Euroamerické partnerství je jedním z nejdůležitějších předpokladů řešení globálních problémů, partnerství však vyžaduje sebevědomí a vstřícnost partnerů. V nových členských státech někteří politici až příliš dávají přednost americké vazbě před příslušností k Evropě. Stojí proto za pozornost, že ve Washingtonu vnímají nynější evropské spory se znepokojením. Prezident Bush řekl: „Spojené státy nadále podporují silnou Evropu jako partnera pro šíření svobody a demokracie a bezpečnosti a prosperity ve světě.“

Moderátor (Petr Holub): Paní Hybášková, vy jste strávila několik týdnů ve Spojených státech, kde jste mimo jiné mapovala vývoj vztahů mezi USA a Evropskou unií. K jakým závěrům jste tam dospěla?

Host (Jana Hybášková): Spojené státy a Evropa jsou demokratické systémy a jako takové jsou terčem společného ohrožení. Tento moment si Spojené státy uvědomily dříve než Evropa, a proto se na Evropu dívají ne jako na ekonomickou

nebo vojenskou mocnost, ale jako na partnera. Potřebují Evropu právě proto, že je demokratická a je napadnutelná nedemokratickými hrozbami.

Moderátor (Petr Holub): V jádru sporů o další integraci jsou především sociálně-ekonomické otázky. Britové se obávají, že Evropská unie bude prosazovat další sociální výdaje, Francie se naopak bojí, že se sociální výhody budou škrtat. Jak se teď vlastně budou řešit tyto polarizované postoje?

Host (Jana Hybášková): To je velice složitá otázka a já se ještě vrátím k té společné zahraniční a bezpečnostní politice. Všechny americké formulace posledních týdnů obsahují onu jasnou frázi „spojená Evropa hovořící jedním silným hlasem“, demokratickým, vybudovaným na vnitřní demokracii systému. V zásadě Spojené státy potřebují, aby si Evropa problémy existující v anglo-franko-německém trojúhelníku dokázala jasně vyříkat právě proto, aby mohla hovořit navenek jednotně – ukazuje se, že ti lidé, kteří ve Francii říkají NE Americe, Iráku, jsou přesně ti, kteří říkají NE další evropské integraci a také novým členským zemím. Proto se domnívám, že Spojené státy právě od Německa očekávají podporu britské cesty pro ztransparentnění, větší šetření, snížení regulací a jasnější evropský rozpočet.

Moderátor (Jana Šmídová): Jsou Blairovy návrhy pro Českou republiku zajímavé? Měli bychom jim hodně naslouchat a řídit se jimi?

Host (Jana Hybášková): Jasně řekl, že Evropa není sporem mezi těmi, kdož si přejí Evropu politickou a kdož si přejí Evropu tržní. Evropa je sporem mezi těmi, kdo chtějí Evropu zastavit, nepřejí si už vůbec nic, a mezi těmi, kteří chtějí modernizaci Evropy. A právě to je velice důležitý vzkaz pro českého voliče, posluchače a občana. Nicméně z těch řešení Blair navrhl nový moderní evropský sociální model, reformu společné zemědělské politiky, další postup integrace v boji proti kriminalitě, ve vízových režimech, imigračních režimech. Na čtvrtém místě mluvil o Africe. Doufám, že se dostaneme zpětně k tomu, abychom pochopili, jak velkou zátěží sociální, mravní, psychologickou, ale samozřejmě také finanční, bezpečnostní a politickou i pro nás Čechy Afrika je.

Moderátor (Petr Holub): Na závěr bych měl ještě jednu konkrétní otázku, která se týká debaty o rámcovém rozpočtu na léta 2007 až 2013. Premiér Jiří Paroubek chce získat plný bilion korun, především na vědu a regionální dotace do infrastruktury, připouští však, že dává přednost přece jen dálnicím před vzdělaností. K tomu je otevřený k jednáním se zeměmi, které naopak usilují o udržení zemědělských dotací. Je to z vašeho pohledu rozumná strategie?

Host (Jana Hybášková): V současné době naše země potřebuje ze všeho nejvíce investice do lidských zdrojů. Proto dávám jednoznačně přednost investicím do vědy, vzdělání a výzkumu před investicemi do tvrdé infrastruktury.

ALMA MATER

PŘED VOLBOU
KANDIDÁTA NA REKTORA

Kdo povede Univerzitu Karlovu?

Už šestý, poslední rok druhého funkčního období stojí v čele Univerzity Karlovy v Praze prof. Ivan Wilhelm, a tak se jeho mandát rektora pomalu uzavírá. Proto Akademický senát Univerzity Karlovy vyhlásil 3. června 2005 volbu kandidáta na rektora nového, v pořadí čtvrtého svobodně vybraného po změnách roku 1989. Kandidáta na rektora volí Akademický senát UK, kterého potom do funkce jmenuje prezident republiky. Volba proběhne 26. října 2005, lhůta pro podávání návrhů na kandidáta končí 26. září 2005.

Do uzávěrky tohoto čísla VNR byli navrženi tři kandidáti, všichni se zkušenostmi z vrcholných akademických funkcí:

- prof. MUDr. Michal **ANDĚL**, CSc., nynější proděkan a dřívější děkan 3. LF UK
- prof. RNDr. Václav **HAMPL**, DrSc., z 2. LF UK, donedávna předseda Akademického senátu UK
- prof. MUDr. Štěpán **ŠVAČINA**, DrSc., MBA, bývalý děkan 1. LF UK

Podrobné životopisy a volební teze všech tří uchazečů jsou vystaveny na internetových stránkách Univerzity Karlovy.

Prof. MUDr. Michal Anděl, CSc.

* 2. 6. 1946 Praha, ženatý, 2 dcery

1964 vyučen chemikem v OU n. p. Spolana v Neratovicích

1964–1966 Střední škola pro pracující, maturita

1966–1972 FVL UK, MUDr.

1974–1990 IKEM (vědecký pracovník, samostatný vědecký pracovník, vedoucí Jednotky intenzivní metabolické péče, zástupce přednosta 1. interní výzkumné základny)

1978 CSc.

1990–dosud 3. LF UK (přednosta II. interní kliniky, vedoucí oddělení výživy Centra preventivního lékařství, vedoucí Katedry interních oborů)

1991 docent pro obor vnitřní nemoci

1992 profesor pro obor vnitřní nemoci

1996 visiting profesor Georgetown University Medical Center Washington DC

1997–2003 děkan 3. LF UK v Praze

2002–2003 tajemník Asociace lékařských fakult ČR

2003–dosud proděkan 3. LF UK pro vědu a výzkum

Studenti jsou náš neobyčejný kapitál

Pane proděkanе, na akademickém senátu fakulty jste řekl, že byste chtěl, pokud budete rektorem, stanovit perspektivu univerzity nikoliv na jedno nebo dvě volební období, ale na dobu delší. Jak by tedy podle vás měla univerzita vypadat řekněme za dvacet let?

Univerzitu čeká velká a podrobná diskuse o personální politice na univerzitě, která je na každé fakultě jiná a která nemá jednotný obrys. A především čeká univerzitu zásadní a velká diskuse o vědě na univerzitě. Věda na univerzitě byla velmi poškozena v komunistickém období, kdy univerzity obecně byly počítány za místo, kde se věda nepěstuje, a věda se na univerzity pořádně vrátila teprve před 15 roky. Abychom byli konkurenceschopní nejen na úrovni České republiky, v porovnání s ostatními univerzitami a akademii věd, ale zejména abychom mohli být konkurenceschopní v Evropské unii, to představuje velikou výzvu, ale představuje to i odvahu k různým důležitým krokům, které musíme udělat. Stejně tak je jisté, že stovky objektů univerzity představují obrovské náklady. Diskusi o cam-pusech univerzity, o jejich rozvoji a směřování se rozhodně také nevyhneme.

Jaký vlastně podle vás má být na univerzitě vztah mezi vědou a výukou?

Univerzita šíří vzdělanost. Vzdělanost má své navzájem provázané větve. Tedy výuku a vědu. A provozovat výuku bez vědy považuji za krajně problematické stejně jako vědu bez výuky. Důraz na všechna stadia výuky od bakalářského po doktorské musí být trvalým poselstvím univerzity. Myslím, že i pro skvělého vědce by neměl být žádný problém vyučovat i v bakalářském studijním programu. Stejně tak výuka v doktorském studijním programu musí být provázána systematicky a důsledně. Studenti jsou náš neobyčejný kapitál. Přinášejí nám jednak originální myšlení, jednak ještě nesehnuté etické standardy. A jak originální myšlení, tak etika studentů je, myslím, dar, který univerzita spolu se studenty dostává, a za ten je potřeba být vděčný. Je velké privilegium univerzity, že právě v sobě slučuje dvojí potenciál – jak potenciál daný studenty, tak potenciál vědecký.

Myslím, že bude také důležité rozhodnout, jestli se má zaměřit na kvantitu, to je na počet vychovávaných studentů, nebo na kvalitu, na to, aby se UK dostala skutečně mezi elitu.

UK je velká česká univerzita a nemyslím, že by měla být menší. Rozhodně by ale neměla rozšiřovat počty studentů. Měla by se zaměřit na důležité programy,

spojené s budoucím rozvojem vědy ve všech oblastech, které univerzita pokrývá. Jak naznačujete měla by se skutečně zaměřit na kvalitu, na vědeckou práci a na doktorská studia, na kvalitní magisterská studia a v bakalářských studiích na ta, která jsou nějakým způsobem unikátní, nereplikovat tedy zbytečně další bakalářská studia a nenahrazovat v některých oblastech neuniverzitní vysoké školy. Měla by jít cestou kvality a měla by se podívat, kde jsou možnosti soutěže s předními evropskými univerzitami.

Jaké ty možnosti soutěže myslíte?

Především si univerzita musí udělat velmi podrobnou inventuru toho, kde může dobře soutěžit. Musíme si říci, kterým oborům odpovídají které obory na nejlepších evropských univerzitách, eventuálně na standardních univerzitách v Německu, Francii, Itálii či Španělsku a ve Skandinávii, a pak si říci, v kterém oboru patříme nebo můžeme patřit mezi evropskou špičku a v kterém bychom rádi mezi evropskou špičku patřili. Podle toho provést organizační i ekonomická opatření k tomu, abychom také mezi evropskou špičku v těchto oborech patřili, podporovat v těchto oborech rozvoj doktorských studií, a snažit se o to, aby za dvacet let se UK skutečně dostala mezi evropskou elitu.

Co vy osobně chcete nebo můžete, budete-li zvolen a jmenován rektorem, pro to udělat?

Důležitý krok, který bych rád udělal, je spojen s určitým manažerským schématem, které je platné pro každou instituci. To, co univerzita nemá úplně ošetřeno, je personální politika, respektive rozvoj lidských zdrojů. U nás se to spojuje především s habilitačním nebo profesorským řízením a jinak není větší pozornost učitelskému sboru věnována. Domnívám se, že jeden z prorektorů by se měl systematicky zabývat otázkami učitelské části akademické obce. S tím souvisí nejen mzdová, ale i bytová politika a politika penzijního pojištění. To je jedna stránka. Prorektor pro akademické pracovníky by měl za úkol i akademický postup, což má zatím má ve své oblasti prorektor pro vědu. Tento prorektor by se zabýval zejména vědeckou prací, podmínkami pro ni, její identifikací a hledáním vši možné podpory pro to, aby se podmínky pro vědeckou práci na univerzitě dále zlepšovaly. V žádném případě ale nechci nevěnovat pozornost studentům a výuce bakalářské a magisterské. Pravomoci v oblasti postgraduálního studia a vědy chci spojit do rukou jednoho prorektora. Prorektor pro studium by se tedy zabýval především bakalářskými a magisterskými studijními programy. Ty jsou na velice slušné úrovni, ale přece jen vyžadují trvalou péči zejména s ohledem na přijímání podmínek Boloňské deklarace, na transfer studentů, na technické aspekty studia jako je elektronický zápis a podobně. Umožnit slušné a dostupné ubytování pro studenty je výzva pro budoucího rektora.

Pro plány, které máte, jistě budete potřebovat pomoc širší akademické obce. Bude ochotná vám pomáhat?

V průběhu posledních měsíců jsem se setkal s tolika projevy sympatií a rozsáhlé podpory, takže věřím, že kdybych byl zvolen, měl bych tuto podporu i nadále.

Jenže taková podpora musí být také formalizována – jak chcete spolupracovat s Akademickým senátem UK?

Ta věc je dána statutárně a i ze statutu vyplývá zásadní a nepominutelná role akademického senátu. Tady ale nejde jenom o věci, které vyplývají ze statutu. Myslím, že jsem dostatečně komunikativní a že dovedu dobře vycházet s různými jednotlivci a i skupinami. Naučila mne tomu letitá lékařská i učitelská praxe. Ostatně i v době, kdy jsem byl děkanem fakulty, jsme se senátem měli vynikající vztahy.

Nemělo by se také změnit přijímání studentů?

To je téma na velmi širokou diskusi o tom, jak vybíráme studenty na univerzity vůbec. Hodnotíme vesměs především znalosti, a méně často se klade důraz na ostatní složky studentovy osobnosti. Problém je v tom, že když se tak vybírá – a mluvím především o medicíně – na fakulty, tak tomu střední školy přizpůsobují svou výukovou strategii. To znamená, že se studenti učí víc fakt a méně se učí s těmito fakty pracovat. Mají tedy velkou zásobu znalostí, ale schopnost znalosti analyzovat a interpretovat menší. Ostatně je to také složitější, učit studenty pracovat s daty a umět do toho vkládat vlastní kreativitu. Z tohoto hlediska celý komplex – střední škola a přijímání na vysokou školu – stojí za velikánskou diskusi, která sice už začala, ale zatím není tam, kde je například v Německu nebo v dalších zemích.

Splnit to, o čem jste mluvil, vyžaduje také jistý stav společnosti. Myslíte, že společnost má dobrý vztah ke vzdělání? Nezdá se vám, že je materiálně zaměřená nebo zaměřená na krátkodobé cíle?

To je hodně otázek dohromady. Jestli je společnost zaměřená na krátkodobé nebo dlouhodobé cíle – samozřejmě politici jsou zaměřeni spíše na krátkodobé cíle, protože jsou tu daná volební období a politikům jde o to, aby byli zvoleni a z toho vyplývá, že cíle jsou krátkodobé, ale –

– ale politici jsou voleni podle toho, co lidé chtějí.

Ano, ale to, jestli je česká společnost příliš materiální nebo málo duchovní, nebo málo vzdělaná nebo málo uznávající vzdělání, to je otázka. Občas jsou v tomto směru slyšet stesky, ale podívejte se, kdo má největší prestiž – jsou to lékaři a vysokoškolská profesori; povolání spojená se vzděláním vesměs mají ve společnosti

prestiž řekl bych, že větší než peníze. Jiným aspektem české společnosti je pozitivní vztah ke kultuře a vzdělání; celé národní obrození bylo postaveno na šíření vzdělanosti. Ovšem mnoho se změnilo, role vzdělance je trochu jiná, posouvá se, už to není tak elitní vzdělání, jak tomu bylo v 19. století nebo v první polovině 20. století. Pokud má polovina lidí v populačním ročníku mít nějaký typ vysokoškolského vzdělání, pak je to záležitost běžná, nijak výjimečná. Proto myslím, že společnost určitým způsobem s univerzitami a vysokými školami počítá, aspoň ve chvíli, kdy se děti rozhodují, co budou dělat po střední škole.

Ale pak je tu ještě ve společnosti druhá tendence – tendence rychlých náhlých rozhodnutí, snadných řešení, okouzlení snadno a pochopitelně podanou zprávou v televizi. To je velmi vážný problém. Univerzitní vzdělání a vzdělání vůbec ovšem musí vést k tomu, že ten, kdo je absolventem univerzity, musí umět cítit, že je jenom málo jednoduchých řešení, že řešení jsou často velmi složitá, že v sobě zahrnují celou řadu různých komponent, často protikladných. Jednoduché návody samozřejmě zavánějí populismem a tomu se občas u politiků není možné ubránit. Univerzitní vzdělání by naopak mělo vést svého absolventa tak, aby byl schopný rozpoznat složitost jevu. Rada absolventů univerzity to dosvědčuje i v současné době a v každodenním životě. Nemyslím, že by vztah společnosti k vzdělání byl negativní. Je možné, že je negativní vztah společnosti k financování tohoto vzdělávání.

Bude někdy společnost ochotna financovat školy, vzdělání tak, aby to bylo dostačující?

Myslím, že společnost musí vnímat univerzity, vědu a vzdělanost jako důležitý faktor svého budoucího rozvoje. Tam, kde to tak je – to jsou některé severské země, Holandsko, Irsko, Finsko, Japonsko, snad i Korea –, došlo s investicemi do vzdělání k neobyčejnému rozvoji technologií. A rozvoj technologií, který je samozřejmě podmíněn rozvojem vědy, zase podmínil materiální blahobyt ve společnosti. Ty věci jsou spolu naprosto nerozlučně spojeny, a to si společnost musí uvědomit.

Evropská společnost má bohužel velký problém. V Evropě dochází v posledních letech poměrně málo k technologickému rozvoji, ten se odehrává hlavně ve Spojených státech a také v některých asijských zemích – Japonsku, Koreji, Číně. Evropa bude stát před velikou výzvou v příštích dvaceti nebo třiceti letech. Pokud chce hrát důležitou roli v technologickém a vědeckém rozvoji a pokud si chce zachovat stávající životní standard, musí nezbytně do vzdělání investovat. Vzdělanostní politika není tedy jenom podpora nějakého hobby, není to nějaká šlehačka na dortu ekonomické základny, ale je to nezbytná podmínka pro to, abychom si udrželi alespoň takový materiální standard, jaký máme teď.

Marie Fleissigová

Prof. RNDr. Václav Hampl, DrSc.

*1. 7. 1962 Praha, ženatý, 3 děti

1980–1985 Přírodovědecká fakulta UK, obor Obecná biologie
1985 RNDr. (PřF UK)
1990 CSc. (ČSAV)
1990–1993 2. LF UK, Ústav fyziologie
(odborný asistent, vědecký pracovník 1990–1991)
1991–1996 University of Minnesota School of Medicine,
Department of Medicine, Minneapolis, Minnesota, USA
1996–dosud 2. LF UK, Ústav fyziologie
(odborný asistent, docent, profesor)
1998 docent fyziologie a patologické fyziologie (UK 2. LF)
2001 DrSc.
2002 profesor lékařské fyziologie (UK)
2000–2005 Akademický senát UK (předseda 2002–2005)
2005–dosud Akademický senát UK 2. LF

Rozhovor s prof. Václavem Hamplem

Nechal bych otevřené dveře

Ve volebních tezích jste napsal, že chcete, aby se Univerzita Karlova dostala zpět do klubu elitních evropských univerzit. Teď podle vás není mezi elitními univerzitami?

To záleží na tom, jak se na to budeme dívat. Pokud hodnotíme podle členství v oficiálních asociacích univerzit, pak UK skutečně je členem organizací respektovaných škol. Ale díváme-li se na „elitnost“ z hlediska její podstaty, tedy kvality, musíme nahlédnout do existujících evaluací světových univerzit. Tam naše univerzita moc dobře nevychází. Známé a respektované je třeba hodnocení britských The Times. Tam hodnotili 200 nejlepších světových univerzit, a mezi nimi vůbec nefigurujeme (zatímco třeba na 92. místě je moskevská Lomonosovova univerzita!). Mezi 50 nejlepšími evropskými vysokými školami nás v The Times také nenalezli. Další známé hodnocení je z Šanghajske univerzity, kde se dělíme o „velmi pěkné“ 203.–300. místo. I když jistě můžeme mít ty či ony výhody k metodice těchto evaluací (není ostatně jednoduché je vymyslet), je asi racionální uzavřít, že na své elitnosti ještě musíme dost pracovat.

Co tedy především univerzité chybí? Tradici má, úctyhodnost také, domnívám se, že i slávu.

Tradici má. Jak jsem napsal v tezích svého volebního programu, má také jakousi základní spráženost s osudy této země. To je velké pozitivum, jenomže jsme se o něj, současná generace, nijak nezasloužili, to jsme prostě dostali. A teď jde o to, jak s tím budeme dál nakládat. To, co podle mě chybí, souvisí s respektem ostatních odborníků, vědců, vysokoškolských učitelů ve světě. To, zda vnímají naši univerzitu jako partnera, ze kterého vycházejí užitečné věci v dostatečné míře. To je ostatně důležitým parametrem zmíněné evaluace The Times. A to je pole, kde máme co zlepšovat.

Jakým směrem by to mělo být – míníte vědu nebo výuku?

Výuka a věda v mých očích jdou ruku v ruce. Protože vysokoškolská výuka bez aktivního provozování vědy není tou pravou vysokoškolskou výukou. To může být docela dobrá výuka, ale ne taková, co dělá univerzitu univerzitou. V tomto se projevují negativní pozůstatky z komunistické minulosti, kdy věda, která přirozeně na univerzitu musí patřit, byla přesouvána jinam. Z toho se dosud vzpamatováváme. I když se za posledních 15 let v tom udělalo na UK strašně moc, a je to vidět, ještě úplně vzpamatování nejsme.

Co konkrétně by se mělo zlepšit – vědecký růst nebo výsledky vědecké práce, výchova vědců?

Mám-li být konkrétní, začal bych snad od vědy. Myslím, že máme docela dobře nakročeno, ale pořád se mi jeví, že je na univerzitě poměrně dost lidí, kteří moc vědecky produktivní nejsou, a přitom by být mohli. Nakonec by to přinášelo i víc peněz, protože pořád jednou z velkých bolestí jsou peníze, zvláště platy pro lidi. Přitom v grantových projektech se dají poměrně zajímavě suplementovat peníze, které lidi přinášejí domů. Takže uplatnění univerzitních učitelů v grantových projektech by mělo být spíše standardem. Sem rozhodně patří také rámcové projekty Evropské unie, kde zatím univerzita moc úspěšná nebyla. A to je zase o slušných penězích a o slušné prestiži, i když je třeba připustit, že pro některé oblasti vědy nemusí být rámcové projekty nejefektivnější formou financování. Pro úplnost chci dodat, že se musíme soustředit i na rozvoj své pověsti jako centra prakticky upotřebitelného, a tedy kvalitního a také finančně honorovaného vědění.

Ve výuce chci usilovat o pokračování načatého trendu, a to sice o větší prostupnost mezi fakultami. Je to už trochu zprofanovaný termín, protože se často používá a ve skutečnosti ne úplně vždycky dobře funguje. Ale to, že máme hodně fakult, by bylo pro studenty ke skutečnému prospěchu a byla by to naše kompetitivní výhoda proti jiným školám, které takový oborový záběr nemají.

Čili podpora mezioborového studia. A jak jste spokojen s kvalitou studentů, kteří přicházejí na univerzitu?

Jsem spokojen. Občas slyším, že kvalita středoškolského studia se zhoršuje a že se zhoršuje i kvalita studentů, ze kterých si vybíráme, ale nevím, že by to bylo nějak objektivně hodnoceno a kvantifikováno. Přejde mi to spíše jako takové úvahy a individuální postřehy. Obecně musím říci, že nemám problém v konkrétní praxi, že by studenti nebyli schopni dostat požadavkům, které od nich studium vyžaduje. Pravda je, že populační ročníky slábnou a začne být čím dál tím zřetelnější konkurence mezi vysokými školami ucházejícími se o studenty. Pak bude důležitá prestiž Univerzity Karlovy, abychom si mohli vybírat hlavně ty nejschopnější, což ve většině případů zatím pořád ještě můžeme.

Několik let jste působil v Americe – můžete nějak srovnat zdejší a tamější podmínky studia?

To je dost různé. U nás jsou místa a pracoviště, kde podmínky jsou poměrně velmi slušné, a jsou místa a pracoviště, kde podmínky jsou zejména ovlivněny tím, že je málo prostor pro hodně studentů, případně že prostory jsou dost zastaralé. Tyto materiální podmínky pro studium je třeba zlepšovat investicemi do infrastruktury. Přesto ještě důležitější jsou intelektuální podmínky studia. To je to, co školu dělá školou. Intelektuální prostředí je na UK, pokud jsem měl příležitost poznat, ve většině případů docela dobré. Ve srovnání s americkou univerzitou v Minneapolis, kterou jsem měl možnost poznat zblízka, nedopadáme v tomto podle mne úplně bídně.

Také jste napsal, že je třeba se starat o akademický růst mladých lidí. Jak?

V současnosti pro mladé lidi, kteří začínají ve vědě a vysokoškolské práci, je dlouhodobější perspektiva nejasná nebo problematická. Všichni víme, že začáteční podmínky bývají těžké zejména při souběhu se zakládáním rodiny a pořizováním trvalejšího bydlení. U řady lidí by to bylo snesitelnější, kdyby věděli, že po pár letech tyto obtíže překonají a že bude lépe. Takovouto perspektivu ale před sebou často jasně nevidí, aspoň hodlají-li zůstat v Česku. Je nutné usilovně pracovat na tom, aby perspektiva života stráveného ve vědě na vysoké škole byla z hlediska profesního růstu atraktivní.

Je v moci rektora k tomu nějak přispět?

Váha Univerzity Karlovy v České republice je velická a slova jejího oficiálního představitele se berou vážně i mimo univerzitní půdu. Budou-li opakována a budou-li synergistická s jinými autoritami – s představiteli Akademie věd se v tomto jistě shodneme –, pak lze očekávat pozitivní posun. Ale důležité je také pracovat na našich vnitřních podmínkách, protože tam něčeho dosáhneme spolehlivěji a s větší jistotou. Dosavadní vedení UK se v mzdových záležitostech, které principiálně patří

do působnosti děkanů, angažovalo – teď například máme nový mzdový předpis, který je kromě jiného o vyšších hodnotách mzdových tarifů. Já se chci na zlepšování platových podmínek na UK zaměřit jako na jednu z podstatných priorit.

Na to ale má značný vliv společnost; hodně záleží na tom, jaký má vztah ke vzdělání. Nemyslíte?

Rozhodně, ale v tom si kupodivu nestojíme tak špatně. Nedávno jsem ve zprávách zaslechl jakési vyhodnocení průzkumu o vzdělanosti a účtě ke vzdělání v Evropské unii a tam Česká republika vyšla velmi dobře. A když se před časem zjišťovalo, jak lidé berou vážně které profese, vysokoškolský učitel byl jeden z nejlepších, pokud se dobře pamatuji. Nakonec Univerzita Karlova je rozhodně jedna z nejrespektovanějších a nejdůvěryhodnějších „firem“ v této zemi. O tom není žádných pochyb. Jiná věc je, že by se asi účta ke vzdělání mohla promítnout do větších veřejných peněz, které do toho půjdou. V poslední době začaly veřejné výdaje na vysoké školy – sice pomalu, ale přeci – růst a věřím, že pokračování tohoto trendu je možné při soustředěném a trvalém úsilí z naší strany. Ale také si myslím, že kromě tlaku na více peněz z veřejné sféry musíme prokázat schopnost optimalizace hospodaření s tím, co máme. Rozdíl ve finančním ocenění pracovišť a lidí, kteří k prestiži UK přispívají hodně a málo, je podle mne zatím malý.

Ráda bych se teď optala na něco jiného: jaké máte představy o postavení fakult – mají mít větší, nebo menší pravomoci?

Fungování univerzity tak, že co není třeba rozhodovat z centra, z rektorátu, nechť se rozhoduje na fakultách, to je myslím dobrý model. Autonomní život fakult je rozhodně pozitivum. Je ale také zřejmé, že velké množství fakult a oborů bude pro nás všechny dohromady o to přínosnější a výhodnější, čím víc to budeme aktivně využívat. K tomu je třeba koordinace mezi fakultami. V integraci fakult podle mne nejde o to, že si rektor něco vymyslí a fakultám to vnutí. Jde o to, že na věcech společného zájmu se můžeme společně dohodnout na půdě celouniverzitních reprezentativních grémií jako je Akademický senát, vědecká rada, či rozšířené kolegium rektora – tedy kolegium plus děkani. A na rektorovi pak je, aby tuto kolektivní dohodu vehementně prosazoval a nedopustil její porušování.

Co si myslíte o organizaci studia – o magisterském, bakalářském a doktorandském; co posilovat, co tlumit?

Rozčlenění studia na bakalářské a magisterské navazující, to je ve světě vcelku běžný model, ale vím o tom, že jsou některá studia, která vyžadují jinou formu.

Myslíte medicínu?

Třeba medicína, i když např. v USA se medicína studuje dvoustupňově, a také to

jde. Takže to zrovna je příklad studia, kde to není oboru z principu inherentní, spíš je to u nás tradice, na které je jistě velmi mnoho racionálního, a její předělání by vyžadovalo zásadní restrukturalizaci, která se bude týkat obrovského počtu lidí. Jde tedy spíš o zvážení benefitu versus složitosti případné transformace. Některé fakulty předběžně pracují na vyhodnocení takové možnosti.

Budete-li zvolen rektorem, co bude vaším první krokem? Karolinum znáte, působil jste jako předseda akademického senátu, co uděláte, až tam vejdete v nové funkci?

Začal bych samozřejmě ne jako rektor, ale jako zvolený kandidát na rektora, tj. ne 1. února 2006, ale 26. října 2005. Jsem si jist, že dosavadní vedení by nemělo problém mě v tom podpořit. Jak říkáte, v Karolinu to znám, fyzicky se tam už (příliš) neztrácím, ale chtěl bych se o hodně víc rozkoukat po rektorátě jako instituci – jak funguje, jaké spravuje agendy, jak to komu jde a nejde. Obecně zorientován jsem, ale potřeboval bych mít pohled daleko hlubší a detailnější, včetně konkrétních lidí. Druhá věc by šla paralelně s tím, a to by bylo detailnější seznámení s fakultami. Už teď je pro mne ohromně zajímavé a přínosné, že se v předvolebním období seznamuji s fakultami, kam jsem se dřív profesně nedostal. Další věcí by byla příprava návrhu složení vědecké rady Univerzity. Ovšem úplně prvním krokem, který by tomu všemu předcházel, by bylo sestavení kolegia rektora.

Ale otázka zní, co bych udělal jako první v případě, že bych vstoupil do rektorské pracovny. Nuže – nechal bych otevřené dveře. Nechal bych je otevřené, aby mohl vstoupit každý, kdo přijde se zajímavým nápadem, ideou či projektem, které by mohly univerzitu dále posílit. Dbal bych na to, aby ty dveře zůstaly otevřené po celé funkční období.

Marie Fleissigová

Prof. MUDr. Štěpán Svačina, DrSc., MBA

*28. 10. 1952, Praha

1972–1978 FVL UK v Praze

1978–1981 asistent Fyziologického ústavu FVL UK

1981–dosud III. interní klinika VFN a 1. LF UK (sekundární lékař Fakultní nemocnice 2, učitel – odborný asistent, docent, profesor, vedoucí oddělení, přednosta kliniky)

1987 CSc. v oboru vnitřní lékařství

1985–1988 postgraduální studium na MFF UK

1992 habilitace na 1. LF UK v oboru vnitřní lékařství

1993–1999 proděkan 1. LF UK

1999–2005 děkan fakulty

2001 DrSc. vnitřní lékařství

2002 profesor vnitřního lékařství

2001–2003 studium MBA na Prague International Business School

Rozhovor s prof. Štěpánem Svačinou

Soutěžme se světem, nikoliv mezi sebou

Na funkci rektora kandidují letos zatím tři uchazeči. Všichni jsou z lékařských fakult. Čím si to vysvětlujete?

Platí nepsané pravidlo, že se v osobě rektora mají střídát obory univerzity, a lékař jím nebyl už desítky let. Zájem lékařských fakult je proto logický, teoreticky by z nich mohlo vzejít pět – a pokud započítáme i farmaceutickou fakultu – i šest kandidátů.

Vy jste se přihlásil jako první, jako první jste také vystavil své teze a životopis na webových stránkách univerzity.

Moje prvenství je relativní. Například pan profesor Anděl se ke stejnému úmyslu hlásí řádově něco kolem pěti let. Já jsem se zhruba před rokem rozhodl vyslyšet asi tříleté naléhání svých kolegů z 1. lékařské fakulty, začal jsem uvažovat o programu a diskutovat s nejrůznějšími lidmi z univerzity o tom, zda mám či nemám kandidovat. Posledním impulzem, který mne definitivně přesvědčil, byl rozhovor s panem rektorem Paloušem, s nímž jsem se setkal na pedagogické fakultě v létě roku 2004.

Co považujete za nejdůležitější pro příští práci univerzity?

Z mnoha důležitých úkolů zmíním alespoň základní okruhy. Jako první nemohu pominout finanční prostředky, které je třeba získávat i z netradičních zdrojů tak, aby univerzita byla ekonomicky silnější.

Za druhé považuji za důležité zabývat se zviditelněním univerzity, její větší propagací, účinnějším pronikáním do médií. Obraz Univerzity Karlovy u veřejnosti by měl odpovídat její skutečné vážnosti a významu nejen v naší historii, ale především v současnosti. V České republice by se mělo také vědět, že Univerzita Karlova je schopna působit jako univerzální konzultant, že se může a má vyjadřovat k řadě různých otázek, kterými žije naše společnost, a že by měla být jejím nepřehlédnutelným základním pilířem vzdělanosti.

Třetím okruhem, relativně nejsložitějším, je vnitřní uspořádání univerzity. Nepovažuji za správnou vnitřní soutěživost, k jaké dochází nejen u pěti lékařských, ale také u některých humanitních fakult. Jsem přesvědčen, že tento způsob vnitřní evaluace univerzity není optimální, že není dobré srovnávat, jestli je lepší 1. lékařská fakulta nebo 3. lékařská fakulta. Primárně bychom měli srovnávat jednotlivé fakulty se světem. Měli bychom vědět v čem a o kolik je lepší lékařská fakulta Univerzity Karlovy než průměrná německá fakulta, a říci si na rovinu, že všechny fakulty mají své slabé i hodně slabé stránky, ale také, že každá z nich má i svá špičková pracoviště. Bude užitečnější, když kvalitní pracoviště na vlastní fakultě budou strhávat k lepším výkonům ta slabší, než srovnávat určitý obor na jedné se stejným oborem na druhé fakultě a vzájemně je měřit.

Nemělo by se tedy spíše než o fakultách mluvit o univerzitě jako o celku?

Určitě. Ve svém programu jsem také napsal, že silná univerzita je tvořena silnými fakultami. V tuto chvíli je ale spíše jakousi federací nezávislých fakult. To je jednoznačné. Na druhou stranu nechci, aby to vyznělo tak, že je nutné univerzitu po všech stránkách centralizovat. Avšak už v materiálech z první republiky se psávalo „Ústav XY Karlovy univerzity“, i když ve skutečnosti šlo o ústav některé fakulty. Myslím, že občanům je úplně jedno, k jaké fakultě ústav patří. Když se ale napíše „Anatomický ústav Univerzita Karlova – 1. lékařská fakulta“, už z názvu je cítit, že se toto pracoviště považuje za součást univerzity. Přestože už několik let je nositelem právní subjektivity univerzita, stále hodně lidí píše pořád postaru: „Anatomický ústav 1. LF“ a na závěr „Univerzita Karlova“.

To jsou vnitřní názory a pocity zaměstnanců. Tradice může i svazovat, ale asi není možné, aby se univerzita stále uzavírala sama do sebe.

Vnitřní izolovanost má několik podob. Jednou je už zmíněné srovnávání stejných fakult mezi sebou, a tedy i uzavírání se do sebe. Jinou pak může být soutěživost humanitních a přírodovědných oborů na univerzitě. V medicíně totiž platí, že je

v podstatě zbytečně vytvářet nějaké české databáze publikací, když je ze srovnání v databázích mezinárodních jasné, které pracoviště má jakou úroveň. V humanitních oborech je situace poněkud odlišná. Nejedná se v nich vždy jen o nějaké citace a o pronikání do zahraničí za každou cenu. Jde také o to, aby univerzita zakotvila v povědomí české společnosti, aby přispěla k její reflexi, aby spoluutvářela českou vědu a kulturu. To znamená, že kvalitní publikace v humanitním oboru je určitě něco jiného než v přírodovědném oboru. Když se ale jasně definuje, co je kvalitní publikace, může být určena i pro nějaký velmi omezený segment české společnosti. Pak je sice daleko složitější než v přírodovědném oboru hovořit o otevření univerzity světu, ale i tento problém je nakonec řešitelný.

Jak vidíte naopak to dobré, v čem by měla univerzita pokračovat?

Všichni rektori ve svobodných poměrech vedli univerzitu dobře, v některých oblastech úspěšněji, v jiných méně úspěšně. Podařilo se zastavit rozpad univerzity, ve kterém se nacházela v roce 1989. Start byl tedy dobrý, ale asi jsme si tehdy mysleli, že v roce 2005 budeme dál, než dnes ve skutečnosti jsme. Jistě, nežijeme v jednoduché době, ale univerzita jednoznačně zaspala v inovační politice, v pobídkách, které by s větší intenzitou podnítky její rozvoj. Například v ČVUT takové změny nastaly o deset let dříve. Karlova univerzita nyní tento deficit dohání, zejména v posledních třech letech například v resortu pana profesora Štecha, prorektora pro rozvoj.

Studijní problematika je nastavena dobře. Je ale třeba maximálně fakulty prozazovat a hovořit o „studentovi univerzity“. V humanitních oborech už běžně student může studovat některé předměty na právech, jiné na filozofické fakultě anebo fakultě humanitních studií a podobně. V případě lékařských oborů je to složitější, ale nikoliv nemožné. Mohla by tak vzniknout integrovanější obec studentů, což je z hlediska utváření a fungování univerzity zvláště důležité.

Studijní obory by neměly být v izolaci. Tvrdí se například, že výuka jazyků musí být odborně zaměřena a že ji tedy musí mít každá fakulta zvlášť, ale ono to tak úplně není. Naopak – kdyby byla část výuky společná, prospělo by to zlepšení komunikace napříč univerzitou. Jako pozitivní příklad ze současnosti může sloužit fakulta humanitních studií, která nemá žádnou katedru tělesné výchovy a jejíž studenti absolvují tuto výuku na jiné fakultě – přitom dochází ke komunikaci s dalšími studenty, což je z univerzitního pohledu jistě jenom dobře.

Zatím jediným místem, kde dochází k formulaci a hájení názorů studentů, je studentská část akademického senátu univerzity. Pokaždé je mi ale líto, když v televizi hovoří mladí lidé o svých postojích a problémech, a studenti naší univerzity tam chybějí. Chtěl bych přispět k tomu, aby studenti z různých fakult formulovali své názory v konfrontaci různých oborů a hledali styčné body, aby tak zviditelňovali svou univerzitu.

Pokud jde o vědu, snažil jsem se ji popsat jasně ve svém programu. V oblasti biomedicíny jsem spíše pro lehké zpřísnění anebo ponechání statu quo, ale určitě nejsem pro zjemňování kritérií. V humanitních oborech je nutné postupovat zcela nově, definovat určitým způsobem kvalitu publikace či monografie a dojít ke shodě nad kritérii. Bylo by nejlépe, kdyby to udělaly humanitní fakulty samy.

Nežijeme ovšem ve vzduchoprázdnu. Jak dalece závisí postavení univerzity na společenském klimatu? Nemyslím tím jenom tak zásadní změnu, jaká byla v roce 1989, ale míním tím vztah různých vlád ke vzdělání, financování vzdělání, vysokých škol.

My se nemůžeme vyčlenit ze všech ostatních vysokých škol, i když existují názory, že by bylo správné, kdyby vznikl zvláštní zákon o Univerzitě Karlově. Možná je to historicky obhajitelné, ale dnešní atmosféra už není pro jistá privilegia příznivá. Je třeba si otevřeně přiznat, že jsme se o ně v minulosti málo snažili, což nepovažujte za výtku. Teď jsme se soustředili více na posílení pozice mezi českými vysokými školami. Také pan rektor byl opakovaně zvolen předsedou konference rektorů a připojili jsme se i ke snaze získat větší procento ze státního rozpočtu pro vysoké školy. To je samozřejmě správné, i když musíme počítat s tím, že se s námi přitom svezly i relativně slabé regionální univerzity.

Naše jméno je ovšem tak silné, že bychom měli získávat prostředky nejen z evropských fondů, ale i ze soukromých firem. Myslím, že ztrácíme čas, pokud se o to nesnažíme a usilujeme pouze o vyšší dotaci na studenta.

Nějak jsme, pane profesore, zamluvili téma otevření se světu a společenské klima. Zeptám se tedy jinak: chápe podle vašeho názoru česká veřejnost, potažmo čeští politici, dostatečně význam vědy a vysokoškolského vzdělání pro budoucnost?

To je relativní. Občan se stará o to, co je mu blízké, a to věda není. Poslanec se primárně stará o znovuzvolení a lokální problémy, a ne o univerzity. Existují však lidé, kteří prošli například ministerstvy nebo se seznámili s problematikou vysokého školství jako novináři, a ti význam vědy a výuky chápou. To, že je takových lidí málo, je i naše vina, neboť je nedostatečně oslovujeme. Můžeme se ale také opřít o evropské trendy – EU na vědu a vysoké školy klade stále větší důraz.

A za druhé: měla by Univerzita Karlova pokračovat v otevírání se světu? Spočívá to jen v mezinárodní spolupráci?

Zcela jistě by měla pokračovat. Mohu nabídnout osobní zkušenost, protože vedu tým, který získal významný podíl v projektu 6. rámcového programu a skoro jistě získáme teď v září i další projekt. Musím zopakovat to, co už jsem

někde uvedl, že kvalita komunikace a řízení týmů je v evropských projektech podle mých zkušeností zcela jiná než mezi českými týmy v našich grantech a záměrech.

Klíčové je vyjždění studentů a doktorandů do světa. Během šesti let mého působení ve funkci děkana jsme výrazně zvýšili počet studentů vysílaných do zahraničí. Pozitivní výsledky se nám už začínají vracet.

Marie Fleissigová

Volby na fakultě

Akademický senát 3. lékařské fakulty vyhlásil volbu kandidáta na děkana 3. LF UK pro funkční období od 1. 2. 2006 do 31. 1. 2009. Kandidáty na funkci děkana navrhuje členové AS nebo skupina nejméně 20 členů akademické obce fakulty do 21. 10. 2005. Kandidáti se akademické obci představí 26. 10. 2005, volba se uskuteční na zasedání AS 3. LF 1. 11. 2005.

QUOD BONUM

PROMOCE 4. 7. 2005

PROJEVY DĚKANA

ABSOLVENTI

**Projevy děkana 3. LF UK
na promócích fakulty dne 4. 7. 2005**

Doc. Bohuslav Svoboda k absolventům

Lékaře nenahradí žádný automat

Vaše Magnificence, spectabilis, honorabiles, cives academici, milí absolventi, vážení hosté, dámy a pánové, je mi velkou ctí a mimořádným potěšením uvítat vás všechny v historické aule staroslavného Karolina v den pro 3. lékařskou fakultu mimořádně významný. V den, který završil šestileté úsilí studentů magisterského studia lékařství na naší fakultě, v den, kdy jim budou předány diplomy doktorů veškerého lékařství.

Dovolte mi, abych se v tento slavnostní den zamyslel nad tím, co pro vás, milí absolventi, bude tento promoční akt znamenat. Otevře se vám svět povolání, pro které jste se před lety rozhodli. Za dobu svého studia jste měli možnost poznat, jak rozsáhlé vědomosti je potřeba získat, jaké vědomosti se naučit, abyste byli úspěšnými studenty. To jste v plné míře dokázali a dnes pro vás studentská éra končí. Medicína, kterou jste si zvolili, je však povolání, které vyžaduje celoživotní studium. Neopakovatelnost každého jednotlivce, neopakovatelnost každého nemocného spolu s obrovským téměř každodenním nárůstem teoretických vědomostí o podstatě choroby, způsobu jejich diagnostiky a léčení, salvy nových a nových léků spolu s vývojem technologií a medicínské techniky vás nenechají od studia odpočívat. Tento fakt je obecně známý. Někteří z vás budou ve vzdělávání pokračovat v podobě doktorandského studia a budou mít za svůj cíl přispět k našemu dalšímu poznání v medicínských oborech. Většina z vás začne s přípravou na jednotlivé oborové atestace a to vše bude vyžadovat mnoho vašeho času a dalšího úsilí. S tím vším jste jistě do budoucna počítali. Co však bude pro vás nové, je to, že budete-li chtít dělat povolání lékaře dobře, stane se vám to povolání posláním. Začnete žít problémy svých pacientů a jejich nemoci budou s vámi v každém dnu, v každém okamžiku bez ohledu na to, zda je pracovní den či svátek. Záhy zjistíte, že medicína má dva rozměry – jeden odborný vědomostní a druhý lidský, citový. Já jsem osobně přesvědčen o tom, že lidský rozměr medicíny je ještě důležitější než ten odborný. Ten lidský rozměr vás musí vést při všech rozhodováních týkajících se prospěchu pacienta. Medicína umí dnes téměř nemožné, ale sama o sobě nezná hranice, hranice toho, co přináší nemocnému prospěch, a co již ne. V současné době musíme stále více pracovat s pojmem kvalita života pacienta a s pojmem partnerství mezi lékařem a pacientem. To jsou pojmy, kterým lze naučit jen částečně. Jsou to pojmy, které ve vašem lékařském životě zakotví dennodenní styk s pacienty. Jsou to pocitové a zkušenostní vědomosti, které může mít jen lékař

vykonávající své povolání jako poslání v duchu těch nejlepších tradic velikanů naší profese. To všechno jsou specifika lékařského povolání, pro které lékaře nenahradí žádný automat na diagnózy či léčebný přístroj. Lidský rozměr medicíny a osobnost lékaře jsou a budou vždy rozhodujícím faktorem při úspěchu léčby. Nezapomínejte na to, co říká stará medicínská anekdota (a já ji mohu jako představitel chirurgického oboru říct): „Jaký je rozdíl mezi chirurgem a normálním smrtelníkem?“ Odpověď zní: „Žádný, ale ten chirurg to neví.“ Ať již budete dělat jakýkoliv medicínský obor, nezapomeňte na tento žertovný přír. Platí to pro veškerou lékařskou činnost, nezapomínat, že i my, lékaři, jsme lidé, a veškerou svou činnost podřídit tomuto faktu a být humanisty v plné šíři tohoto pojmu.

Q. B. F. F. F. S.

Pacient je našim partnerem

Uplynul další školní rok a my, učitelé 3. lékařské fakulty UK, se opětovně scházíme s posluchači magisterského studia lékařství při slavnostním promočním aktu ve velké aule staroslavného Karolina.

Uplynulo dlouhých šest let od okamžiku, kdy jste na půdu naší fakulty poprvé vstoupili a úspěšně složili přijímací pohovor. Úspěch u pohovoru byl pak slavnostně stvrzen vaší první přítomností zde, ve Velké aule, při slavnostní imatrikulaci, tedy vaším slavnostním přijetím za členy akademické obce Univerzity Karlovy. Následujících šest let bylo naplněním prací a studií, řadou zápočtů a zkoušek. Vy všichni jste jimi úspěšně prošli, prošli jste i státní závěrečnou zkouškou a získali tak právo stát se doktory veškerého lékařství. Těmi se také za malou chvíli po složení promočního aktu stanete.

Co vám ten promoční slib dá a vezme? Bezesporu vám vezme studentský život se všemi jeho radostmi, které v případě úspěchu převažovaly nad jeho starostmi a problémy. Vezme vám vaše spolužačky a spolužáky, výhody slev, pohybu po celém světě s možností nejzajímavějších studijních stipendií a stážových pobytů.

Co vám dnešní den dá? Dá vám možnost pracovat ve zvoleném oboru a přestat být ekonomicky závislími. Dá vám možnost začít rozhodovat o svém odborném vývoji. Dá vám právo používat titul MUDr. se všemi právy a povinnostmi k němu patřícími. Dnešním dnem získáváte oprávnění vykonávat povolání, které stále patří k těm ve společnosti nejuvšše hodnoceným.

Dnešní den vám také dá možnost léčbou ovlivňovat životy vašich pacientů. Nezapomínejte však na to, že zdraví a život je nejcennějším osobním statkem každého z nás a rozhodování o něm patří výhradně každému jednotlivci. Z toho vyplývá, že dnes pro nás není pacient jen člověkem, kterého léčíme, ale partnerem, kterému nabízíme možnosti současné medicíny a kterému pomáháme vybrat z medicíny to nejlepší.

Takováto úloha lékaře je velmi těžká, mnohem těžší než klasický paternalistický přístup generací lékařů před námi. Je na vás, na vaší generaci, aby změnila nejen přístup lékaře k pacientovi, ale i přístup pacienta k lékaři a k vlastnímu zdraví.

Jsem přesvědčen o tom, tak jak jsem měl možnost vás v průběhu studia poznat, že máte pro lékařské povolání potřebné předpoklady a že vám naše fakulta dala i potřebné teoretické a praktické základy pro jeho vykonávání.

Nenechte se odradit tím, že začátek lékařského života je vždy obtížný. Nutnost dalšího studia, noční služby, psychické stresy, neadekvátní finanční ohodnocení, břímě problémů vašich pacientů, to vše se vám chvílemi bude zdát až neúnosné. To vše budete muset překonat, tak jako jste museli překonat úskalí zkoušek, abyste zde mohli stát při promočním aktu.

Věřte mi, že povolání lékaře je skutečně vznešené a krásné, že vás naplní na celý život a když ho budete dělat dobře, přinese vám tolik, že všechny jeho strasti zvládnete a zapomenete.

Q. B. F. F. S.

Být fyzioterapeutem není snadné

Je pro mne velkým potěšením uvítat vás všechny na dnešní slavnostní promoci 3. LF UK absolventů bakalářských studií oboru fyzioterapie. Tento slavnostní akt ve staroslavné velké aule Karolina jen zdůrazňuje fakt, že bakalářská studia jsou dnes nedílnou součástí univerzitního vzdělávání a že jejich význam v kontextu naší příslušnosti do moderního světa Evropské unie stále roste.

Fyzioterapie je obor, který se zjednodušeně řečeno stará o vše pohyblivé na člověku. Do péče fyzioterapie na jedné straně patří lidé zdraví, kteří svou prací či sportem přetěžují možnosti svého těla, a na druhé straně lidé, trpící chorobami pohybového aparátu ať již vrozenými nebo získanými. Takovýto rozsah problematiky logicky vyžaduje, aby vzdělání fyzioterapeutů odpovídalo kladeným nárokům, a proto se také fyzioterapie stala prvním z bakalářských oborů na naší univerzitě vyučovaných.

Jsem přesvědčen o tom, že studium na naší fakultě vám dalo všechno potřebné, abyste zvolené povolání byli schopni vykonávat k prospěchu svých pacientů s využitím nejvyšších poznatků medicíny. Věřím, že pro vás není dnešní promoční akt ukončením vašeho vzdělávání, že budete své vědomosti doplňovat a rozvíjet po celou svou profesní kariéru. Doufám, že řada z vás také naváže na dnešní den pokračováním v magisterském studiu. Povolání, které jste si vybrali, rozhodně nepatří k povoláním snadným. Vyžaduje maximální nasazení a klade velké nároky fyzické a psychické na všechny, kdo ho chtějí vykonávat dobře. Na druhou stranu je pravda, že toto povolání dobře a s láskou vykonávané přináší mimořádné uspokojení a životní naplnění. Není nic ušlechtilějšího a krásnějšího

než pomáhat slabým a nemocným. Ne každý to dokáže. Vy jste si to však zvolili, absolvovali obtížné studium a já vám tedy na konci tohoto studia a na začátku profesní kariéry přeji, abyste svého rozhodnutí nikdy nelitovali a aby vám vaše povolání naplnilo všechna přání a ideály, se kterými jste na bakalářské studium fyzioterapie přišli.

Q. B. F. F. F. S.

Povolání zdravotníka vyžaduje maximální vzdělání

Dovolte mi, abych vás všechny uvítal při slavnostním promočním aktu bakalářských studií oborů zdravotní vědy na 3. LF UK ve velké aule staroslavného Karolina.

Vážení a milí absolventi, za malou chvíli složíte do rukou promotora bakalářskou sponzi, a získáte tak titul bakalář se všemi právy a výsadami bakalářů.

Cesta k tomu jistě nebyla snadná. Rozhodnutí jít studovat u vás vycházelo ze životních zkušeností ve zdravotnickém povolání a znamenalo zásadní změnu ve vašem životě. Vlastní studium a jeho kombinovaná forma jistě vyžadovaly mimořádné úsilí a odhodlání překonávat zdánlivě nepřekonatelné překážky, zapomenout na volné soboty a neděle a odříci si mnoho z běžných životních radostí. Na druhou stranu se však rozhodnutí studovat jistě opíralo o vaše životní a pracovní zkušenosti, o poznání, že zdravotnické povolání vyžaduje lidi maximálně vzdělané, schopné stačit rychlému nárůstu vědomostí na poli medicíny.

Měl jsem možnost sledovat vaše studijní úspěchy i drobné neúspěchy a musím konstatovat, že vaše prezentace při státní závěrečné zkoušce vrchovatě naplnily očekávání vašich pedagogů. Moderní medicína bude nutně klást stále větší důraz na odbornou kvalitu všech, kteří se budou na preventivním, diagnostickém a léčebném procesu podílet. Absolvování bakalářského vzdělání vás předurčuje do role vedoucích pracovníků ve zdravotnictví. Úkoly, které budete muset zastávat, budou obtížné a neustále se budou vynořovat nové a nové, s nimiž se budete muset vyrovnávat.

Jsem plně přesvědčen, že vás pro tuto činnost bakalářské studium na naší fakultě plně připravilo. Přeji vám, abyste ve své další práci a pracovních zařazeních měli možnost získané vědomosti uplatnit a využít je ku prospěchu svých nemocných a ku prospěchu našeho zdravotnictví.

Věřím, že dnešním dnem pro vás studium nekončí, že budete i nadále rozvíjet své znalosti a vědomosti a že dále půjdete po cestě, na kterou jste tak úspěšně nastoupili. Narůstající zájem o toto bakalářské studium a stoupající počty přihlášených uchazečů svědčí o tom, že tato vaše cesta byla správná.

Q. B. F. F. F. S.

Seznam absolventů ak. rok 2004/5 – promoce 4. 7. 2005

Fyzioterapie

Jiří Běhounek
Anna Frančevová
Jana Chvátalová
Lucie Keclíková
Ivana Látalová
Daniela Machová
Veronika Nosková
Lenka Petříková
Jakub Pokorný
Petr Rezníček
Ing. Eliška Žďárská

Zdravotní vědy

Lenka Baláčová
Naděžda Baxová-Šírová
Jaroslava Benešová-Vacíková
Blanka Burianová
Lenka Čiperová-Luňáková
Pavla Dudová
Vlasta Fialová-Čoudková
Anna Fraňková-Bittnerová
Mária Gavelčíková-Hladová
Nina Hajná-Urbánková
Katarína Horáková
Dana Kašáková
Eva Kavková
Světlá Krutská-Ševitová
Světlana Kubáčková-Juříčková
Martina Lišková
Jaromíra Lukašská-Pokorná
Jitka Manová-Nedavašková
Jana Mašková-Křištofová
Renata Matysová-Suchomelová
Eva Mikšová
Lenka Mošnová-Petrdlíková
Jana Nová-Cihlářová
Markéta Paťorková
Petra Pipková-Brabcová
Jana Podaná-Brabcová

Alena Samuelová-Pišojová
Jaroslava Saxlová-Bláhová
Jana Seifertová-Kohoutová
Monika Stránská-Dobruská
Jana Svárovská-Krušínová
Alena Šindelářová-Nezbedová
Šárka Šlágrová-Dostálová
Šárka Tomíčková-Kulkusová
Lada Urbánková
Lenka Valentová
Iveta Vejrová-Zikmundová
Jana Vildová

Všebecné lékařství – anglické curriculum

John Bekkenes
Karl Thomas Brinch
Ida Croff
Omar Theodor Ellingsen
Chammas
Spyridon M. Gkalpakiotis
Michael Benjamin Osnes
Jon Olav Ringsby
Inger Marie Wergeland

Všebecné lékařství

Miroslava Balaščáková-Hrubá
Zuzana Bališová
Jiří Blažek
Mgr. Tomáš Bruthans
Pavel Dryák
Ida Forró
Mária Freibertová-Miňová
Barbara Goldová
Monika Grossmannová-
Měrková
Lada Haltofová
Tomáš Hanulík
Simona Hollá

Lucie Horáková-Sedláčková
Zofia Janyšková
Michal Ježek
Dušan Kahoun
Michaela Kaisrová
Klára Kasíková
Tereza Kejklířová
Monika Klířová
Natálie Klusová
Martina Krajčiová
Šárka Krocová
Milan Krტიčka
Aleš Křišťan
Petr Kujal
Pavlna Kypťová
Zuzana Lattová
Edita Machů
Richard Matyáš
Martina Novotná
Hana Olivová
Barbora Osvaldová
Karolína Páleníčková
Martin Porzer
Zuzana Rutková
Jan Skácel
Alexej Skačkov
Renáta Slavičková
Jana Straková
Lucie Svobodová
Alice Sýkorová-Bílková
Veronika Šklíbová
Jana Šlechtová
Petra Štorková
Nina Trojánková-Bejdová
Magdalena Uhlířová
Dita Umlaufová
Zuzana Urbánková
Veronika Vlasáková
Jiří Voves
Jana Wolfová
Elena Železnova

MUDr. Šárka Krocová

Co chtít víc?

Poděkování absolventky na promoci 4. 7. 2005

Vaše magnificence prorektorko, spectabilis děkane, honorabilis promotore, vážení učitelé naší fakulty! Drazí rodiče, partneři, sourozenci, vážení hosté, milí spolužáci, kamarádi!

Z tohoto místa již byly řečeny spousty vět, dovolte mi tedy, abych zde dnes nechala zaznít otázku, kterou s takovou oblibou používají bezmála všichni zkoušející, a kterou tudíž většina studentů z hloubi duše nenávidí: A dál?

Bohužel ani dnes nepřekvapím profesorský sbor brilantní odpovědí a omezím se na zcela typické: Nevím.

Nikdo z nás, kteří jsme se dnešním dnem přeřadili z budoucích mezi začínající lékaře, totiž neví, co bude dál. Ať už nás čeká v dalším profesním životě cokoli, je dobré si zapamatovat, že diplom, který dnes držíme v rukou, není jen ohodnocením šestiletého studia, ale – a to především – je oprávněním k práci lékaře, kterou jsme si zvolili.

Ta cesta nepatřila mezi nejjednodušší a sami bychom ji jen těžko ušli. Poděkujme tedy těm, kteří nám náš sen pomohli zrealizovat.

Na prvním místě bych ráda jmenovala naše učitele. Děkujeme vám a vězte, že převážná většina z nás má ráda převážnou většinu z vás a že úplně každý z nás si váží vaší práce, ať už se odehrává na poli pedagogickém, klinickém či výzkumném.

Náš dík patří i spolužákům za ochotu pomoci, kamarádům za spolehlivou oporu a celému zástupu báječných lidí, kteří drželi palce na zkoušky, radovali se, když se nám dařilo a dokázali nás povzbudit, když se nevedlo nejlépe.

Nyní se ve výčtu díky dostávám ke skupince lidí nejdražších a vím, že žádná, byť sebekrásnější slova plně nevyváží vaši trpělivost, štědrost a lásku. Děkuji všem maminkám, tatínkům, manželkám, manželům a všem partnerům za to, že nám věřili, podporovali nás a hlavně, že tu byli a jsou vždy, když je potřebujeme.

Závěrem děkovných slov mi dovolte věnovat krátkou vzpomínku těm, o nich víme, že by si zasloužili být zde, ale bohužel to již není možné. Díky i vám.

Vím, že lékařství není veselá věda a že zaručeně přijdou i zlé chvíle, které zastíní naše ideály. Ale dnes ještě ne! Dnes si, prosím, dovolme luxus pocitu absolutního štěstí, jsme v kruhu rodiny a přátel, jsme mladí a máme v ruce diplom, co chtít víc?

VĚDA

MLADÍ BADATELÉ
ZKUŠENÍ PROFESOŘI

Studentská vědecká konference

3. LF UK – květen 2005

Ohlédnutí

Mé lamentace po SVK 2004, které se týkaly počtu příspěvků ve srovnání se sesterskou fakultou v Plzni, si samozřejmě již nikdo nepamatuje. A proč by také měl. Tehdy jsem se obával, že zájem našich studentů o vědeckou práci postupně opadá. Letošní konference však ukázala, že si udržujeme svůj kvantitativní standard. Od minulého roku se počet přednášek zvýšil o tři na devatenáct a autorů-studentů bylo celkem 30. O kvalitativním standardu ani nemluví. Všechna chvála, kterou jsem zahrnul loňskou konferenci, platí i letos. Rostou nám generace, které se budou umět vyjadřovat, pohybovat se za řečnickým pultem, věcně a nerozvláčně diskutovat bez nadměrných emocí a představit, že jde o útok na vlastní osobu, i připravovat názorné prezentace se střizlivou dávkou technických fines, které mnohdy odvedou pozornost od toho, co má být sděleno. Potěšující je i zdravá soutěživost, která by v arsenálu vědce, zaujatého svým tématem, neměla chybět. Zlato oprávněně získal svým čistým a přesvědčivým výkonem kolega Gojda, následován kolektivem pana Fialy a bronz zdobí živůtek kolegyně Plíhalové.

Richard Jelínek

Nejlepší práce

Weitbrechtova retinakula kyčelního kloubu

Gojda J.

Školitel: prof. MUDr. J. Bartoniček, DrSc., UK – LF 3, Ortopedicko-traumatologická klinika FNKV

Cíl: Nitrokloubní synoviální řasy, popsané poprvé v roce 1742 Weitbrechtem, mají mimořádnou důležitost pro nutrici hlavičky femuru. Jak shodně uvádí většina prací zabývajících se cévním zásobením kyčelního kloubu^{4,5,6,7,8}, probíhají v nich intrakapsulárně po povrchu krčku cévy, vyživující hlavičku femuru. Žádná z těchto prací však tyto řasy blíže nepopisuje. Synoviálními řasami se podrobněji zabýval pouze Walmsley¹¹ (1917) a Anserov¹ (1929). Recentně studoval řasy Bartoniček³

(1990), avšak na malém souboru. Proto bylo žádoucí provést studii novou a na větším počtu preparátů.

Popis metody: Řasy byly zkoumány na souboru 18 kyčelních kloubů, z čehož bylo 11 preparátů čerstvých a 7 fixovaných formolem. Kloubní pouzdro jsem protnul cirkulárním řezem při jeho acetabulárním úponu a odtud řez prodloužil na ventrální stranu krčku až k linea intertrochanterica femoris. Poté bylo možné provést everzi pouzdra směrem k bázi krčku a zpřístupnit tak intraartikulárně uloženou část proximálního femuru. Na takto preparovaném krčku bylo možno studovat synoviální řasy. Při jejich morfologickém popisu jsem vyšel z podrobné práce Anserova, avšak rozšířil jsem kritéria, ve kterých jsem variabilitu morfologie sledoval. U každé řasy, pokud byla přítomna, jsem sledoval její tvar, šířku, úpony, ohraničení a lokalizaci řasy na průmětu krčku (přirovnávám příčný řez bázi krčku při pohledu z laterální strany k hodinovému ciferníku. 3 leží ventrálně a 9 dorsálně).

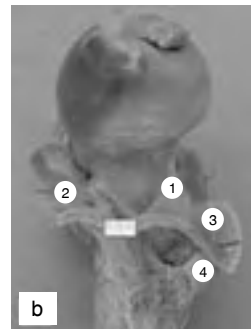
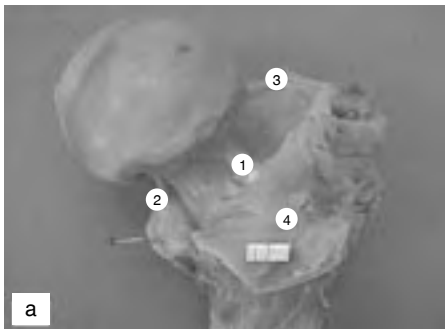
Výsledky: Shodně s nálezy Anserovými¹ jsem pozoroval výskyt 3 retinakul: přední (anteriorní), dolní (mediální) a horní (laterální). Retinaculum anterius je co se tvaru a výskytu týče nejvariabilnější. Pakliže bylo přítomno, probíhalo na přední ploše krčku, mezi linea intertrochanterica a okrajem kloubní chrupavky. Vytvořeno bylo nejčastěji ve formě horizontálně ke krčku přiložené, ploché ploténky. Na pomyslném ciferníku by leželo ventrálně nejčastěji mezi 3.00 a 3.30. Retinaculum mediale se vyskytovalo konstantně a většinou v typické tvarové variantě. Táhlo se od úponu kloubního pouzdra při bázi malého chocholíku, směrem k fovea capitis femoris a vždy se zakončovalo při okraji artikulární chrupavky. Tvořila je základní, horizontální ploténka, na jejíž zadní okraj nasedala ploténka svíslá, distálně se zvyšující. Pod okrajem předním se pak synovialis prohlubovala v hlubokou kapsu. Lokalizace řasy na ciferníku by se nejčastěji pohybovala mezi 6.00–7.30. Retinaculum laterale, naproti předešlým dvěma řasám,jevilo minimální tvarovou variabilitu. Prakticky vždy bylo vytvořeno ve formě čtyřboké, ke krčku široce přisedlé ploténky. Probíhalo po horní straně krčku od úponu kloubního pouzdra při bázi velkého chocholíku k okraji artikulární chrupavky. Nejčastěji bylo ohraničeno vpředu kapsou, s neostrým zadním okrajem. Na ciferníku by leželo nejčastěji v rozmezí mezi 10.30–13.00.

Závěr: Svoje nálezy jsem srovnával s popisem Anserova¹, resp. Bartoníčka³, který jeho nálezy potvrdil. Naproti nálezům Anserova jsem pozoroval výskyt předního retinakula jen u necelé poloviny preparátů. Tehdy se nejčastěji jednalo o kompaktní ploténku. U zbývajících dvou řas mé nálezy vesměs odpovídají Anserovovu popisu.

Většina krčkových cév probíhá v retinakulech. Znalost jejich lokalizace má tedy význam při jakémkoli reperičním zásahu v oblasti kyčelního kloubu, při provádění artrotomie a při zlomeninách krčku. Poškozením retinakul může dojít k ischemizaci hlavice a rozvoji aseptické nekrózy².

LITERATURA

1. Anserov NL. Die Synovialfalten (Binnenbander) des menschlichen Hüftgelenkes. *Z. Anat Entw-Gesh* 1929; 89: 580–605.
2. Bartoníček J, Heřt J. *Základy klinické anatomie pohybového aparátu*. Praha, Maxdorf 2004.
3. Bartoníček J. Weitbrechtova retinakula kyčelního kloubu. *Acta Chir Orthop Traum Čech* 1990; 57: 385–90.
4. Chung SMK. The arterial supply of the developing proximal end of the human lemur. *J Bone Joint Surg* 1976; 58(A): 961–70.
5. Ogden JA. Changing patterns of proximal femoral vascularity. *J Bone Joint Surg* 1974; 56(A): 941–50.
6. Ogden JA. Trauma, hip development and vascularity. *In: Tronzo RG (ed): Surgery of the hip point. Volume 1. Second ed. New York, Springer 1984.*
7. Trueta J. The normal vascular anatomy of the human femoral head during growth. *J Bone Joint Surg* 1957; 39(B): 358–94.
8. Tucker FR. Arterial supply to the femoral head and its clinical importance. *J Bone Joint Surg* 1949; 31(B): 82–93.
9. Walmsley T. A note of the retinacula of Weitbrecht. *J Anat* 1917; 51: 61–4.

Retinakula kyčelního kloubu

a) femur prox. l. sin., pohled z přední strany

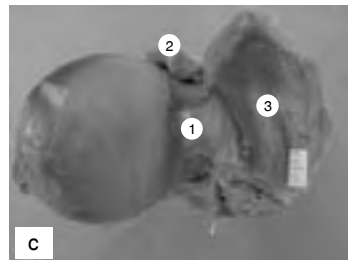
1 – retinaculum anterius, 2 – retinaculum mediale,
3 – přední okraj retinaculum laterale, 4 – evertovaná
přední část capsula articularis

b) femur prox. l. dx. pohled z mediální strany

1 – retinaculum mediale, 2 – přední část pouzdra,
3 – evertovaná mediální část capsula articularis,
4 – trochanter minor

c) femur prox. l. sin., pohled shora

1 – retinaculum laterale, 2 – zadní část capsula
articularis, 3 – dorsálně evertovaná část capsula
articularis

Identifikace bakteriálních kmenů analýzou obrazu

Fiala J., Holík M., Vacek M.

Školitel: doc. MUDr. M. Bednář, CSc., UK – LF 3, Ústav lékařské mikrobiologie

Cíl: Návrh a ověření jednoduché metody statistické analýzy digitalizovaného obrazu povrchu bakteriálních kolonií na modelu několika vybraných druhů. Zjištěné rozdíly obrazů by mohly pomoci při hledání cesty k automatickému třídění směsi bakteriálních kolonií na povrchu půdy.

Metoda: Bylo užito pět druhů bakterií (*Staphylococcus aureus*, *Staphylococcus epidermidis*, *Enterococcus faecalis*, *Pseudomonas aeruginosa* a *Klebsiella pneumoniae*). U každého druhu bylo použito pět kmenů. Kmeny byly očkovány na MH agar a kultivovány 16, 24 a 36 hodin při teplotě 37 °C. Petriho misky s vyrostlými koloniemi byly snímány CCD kamerou při bodovém osvětlení shora pod úhlem 60°, při bočním osvětlení vrstvou agaru a oběma způsoby současně. Intenzita osvětlení byla vždy stejná. Clona a transfokátor objektivu kamery byly nastaveny vždy stejně. Ostřeno bylo na okraj kolonií. Kamera neměla automatickou clonu ani automatické ostření obrazu. Vzniklé obrazy byly uloženy v počítači ve formátu BMP (Windows bitmap) s hloubkou barev 24 bitů. Z obrazů misek byla vybrána vhodná kolonie o průměru obrazu alespoň 25 pixelů. Z obrazu kolonie byl vyříznut pruh od kraje ke kraji procházející symetricky středem kolonie tak, aby do něj nezasahoval odlesk světleného zdroje. Získaný pruh byl grafickým programem zmenšen na jednotný rozměr 25 × 1 pixel a uložen ve formátu PPM (portable pixmap). Každý ze získaných 25 pixelů byl považován za samostatný znak. PPM soubory byly převedeny do dvourozměrných matic obsahujících hodnoty 1–255 poměrného zastoupení barev každého pixelu v barevném režimu R, G nebo B u všech porovnávaných obrazů. Pro každý pixel byla navíc vypočtena hodnota šedé jako průměr hodnot červené, zelené a modré barvy, čímž byla získána čtvrtá matice. Matice byly zpracovány programem Statistica for Windows. Na základě euklidovské vzdálenosti jednotlivých takto zjednodušených obrazů byly sestaveny dvourozměrné dendrogramy. Následně bylo zkoumáno, zda případné seskupení kmenů souvisí s jejich druhem.

Použité materiály: Skleněný podstavec s nastavitelnou výškou CCD kamery, Müller-Hintonův agar v Petriho miskách, barevná CCD kamera Hitachi KP-C550, počítač, bakteriální kmeny získané z běžného klinického materiálu, 150W osvětlovač Krüss KL5128 se dvěma světlovody, makroobjektiv Computar MLH-10X.

Použité programy: Adobe Software Photoshop 6.0, Jasc Software Paint Shop Pro 7, Microsoft Excel, Statistica for Windows, vlastní program pro převod dat do programu Statistica.

Výsledky: Bylo analyzováno celkem 237 snímků kolonií kultur fotografovaných třemi režimy osvětlení: 3×28 snímků 16hodinové kultury, 3×29 snímků 24hodinové kultury a 3×22 snímků 36hodinové kultury. Snímky získané bočním osvětlením a kombinovaným horním a bočním osvětlením kolonií nevedly ke smysluplným výsledkům. Při horním osvětlení dendrogramy opakovaně obsahovaly skupiny s prevalencí *Klebsiella pneumoniae* případně *Enterococcus faecalis*. Naproti tomu kmeny rodu *Staphylococcus* vícečlenné skupiny netvořily a spíše se jednotlivě připojovaly k enterokokům. Plastické výsledky byly získány zvláště analýzou červené (R), zelené (G) a šedé. Modrá část spektra ukázala spíše ploché dendrogramy. Kmeny *Pseudomonas aeruginosa* jevíly velkou vzájemnou proměnlivost a špatně se fotografovaly. Porovnání snímků 16, 24 a 36hodinových kultur všech kmenů navzájem vedlo jen k nevýraznému seskupení výsledků.

Závěr: Měření vzorků rozměrově normalizovaných výšek obrazů kolonií přináší přes svojí extrémní jednoduchost u některých druhů užitečnou informaci. Může tak přispět k rozvoji metod automatického určování počtu typů kolonií na povrchu půdy a ke zúžení okruhu druhů před identifikací kolonií dalšími metodami. Základem pozitivních výsledků je zachování standardních podmínek kultivace a měření.

LITERATURA

1. Otsu N. A Threshold Selection Method from Gray-Level Histograms IEEE Transactions on Systems, Man, and Cybernetics 1979; Vol. SMC-9.
2. Kuehn M, Hausner M, Bungartz H, Wagner M, Wilderer P, Wuertz S. Automated Confocal Laser Scanning Microscopy and Semiautomated Image Processing for Analysis of Biofilms Applied and Environmental Microbiology 1998; 64: 4115–4127.
3. Mukherjee D, Pal A, Sarma E, Majumder D. Bacterial colony counting using distance transform, International Journal of Bio-Medical Computing 1995; 38: 131–140.
4. Corkidi G, Diaz-Urbe R, Folch-Mallol JL, Nieto-Sotelo J. COVASIAM: an Image Analysis Method That Allows Detection of Confluent Microbial Colonies and Colonies of Various Sizes for Automated Counting Applied and Environmental Microbiology 1998; 64: 1400–1404.
5. Bednář M, Fraňková V, Schindler J, Souček A, Vávra J. Lékařská mikrobiologie 1997.

3D analýza tvaru a velikosti patra u submukózních rozštěpů

Plíhalová P.

Školitel: MUDr. P. Trefný, Ph.D., a garant za PřF UK prof. RNDr. Z. Šmahel, CSc., UK – Přírodovědecká fakulta, VÚS VFN

Úvod: Pojem submukózní rozštěp patra je vyhrazen pro případy, kdy patro je na první pohled vytvořeno normálně, ale pod sliznicí je mezi patrovými deskami a ve svalech měkkého patra štěrbina sahající někdy až do foramen incisivum. Submukózní rozštěpy bývají často provázeny rozštěpem uvula palatina. Takto postižené patro není schopno dokonale plnit funkci patrohltanového uzávěru, což se projevuje poruchou řeči jako důležitým diagnostickým znakem. Cílem práce byla analýza tvaru a velikosti zubního oblouku a patra u submukózních rozštěpů. Výsledky byly porovnány se skupinami zdravých jedinců a jedinců s izolovaným rozštěpem patra.

Metoda: Sádrové modely horního zubního oblouku a patra byly digitalizovány trojrozměrným laserovým skenerem Roland LPX-250. Přístroj umožňuje skenovat model až z šesti různých úhlů, je proto možné zachytit i velmi komplikovaný reliéf patra, jaký je typický právě pro rozštěpy. Pro zpracování dat ze skeneru a pro optimalizaci polygonové sítě byl použit software pro reverse engineering. Analýza 3D modelů patra v podobě NURBS povrchu probíhala v programu D-AS. Na základě zadání referenčních bodů na alveolárním výběžku tvořil měřicí program transversální řezy patrem a měřil charakteristiky jejich profilů. Statistické zpracování dat zahrnovalo popisnou statistiku, analýzu rozptylu jednoduchého třídění, mnohonásobné porovnávání Tukeyho HSD testem a párový t-test.

Výsledky: Šířka zubního oblouku byla jak u submukózních rozštěpů, tak u izolovaných rozštěpů patra signifikantně menší než u zdravých jedinců, rozdílly dosahovaly největších hodnot v oblasti premolárů. Skupina submukózních rozštěpů se nelišila od skupiny zdravých jedinců výškou přední části patra, signifikantní rozdílly byly pozorovány pouze u distálních profilů. U izolovaných rozštěpů patra byla naproti tomu zaznamenána nižší výška jak v zadní, tak přední části patra a rozdílly byly o poznání výraznější. Ačkoli byly individuální asymetrie tvaru transversálních profilů u submukózních rozštěpů běžné, u skupiny jako takové nebyly signifikantní rozdílly zaznamenány.

Závěr: Studie poskytla unikátní trojrozměrná data o velikosti a tvaru zubního oblouku a patra u submukózních rozštěpů. Zdá se, že morfologie patra u submukózních rozštěpů není ovlivněna vlastním patologickým stavem a chirurgickým zákrokem do takové míry, jako je tomu u izolovaných rozštěpů patra. Otázkou zůstává, zda je tento jev pouze důsledkem pozdějšího načasování chirurgického zákroku.

Nové pracoviště 3. LF UK: kabinet dějin lékařství

Na počátku tohoto roku schválil Akademický senát 3. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze návrh děkana doc. Bohuslava Svobody na zřízení pracoviště, které má sloužit výzkumným a výukovým cílům na poli historie medicíny; od 1. března 2005 tak pod úředním názvem a zprofesionalizována pokračuje činnost vyvíjená na fakultě pisatelem těchto řádek amatérsky od časných devadesátých let. Už v nesoustavných a chaotických počátcích nacházela příznivou odezvu u prvního polistopadového děkana prof. Cyrila Höschla; jeho nástupce prof. Michal Anděl dospěl po několika veřejných akcích, na nichž se osobně podílel (především k padesátému výročí Nobelovy ceny pro manžele Coriovy a ke stému výročí narození prof. Jiřího Syllaby), k vážným úvahám o tomto pracovišti a v prosinci roku 2002 poprvé vyslovil jeho název: **kabinet dějin lékařství**. Současný děkan doc. Svoboda přistoupil pak k uskutečnění myšlenky s velkorysostí, kterou sdílelo nejen jeho kolegium, ale i volení zástupci akademické obce. Díky pochopení přednosty Ústavu anatomie prof. Josefa Stingla bylo pak místo pracovníka kabinetu v rozsahu plného úvazku obsazeno uvolněním kandidáta ze zmíněného ústavu.

3. lékařská fakulta se tak přiřadila k těm, na nichž kabinety dějin pod vedením doc. PhDr. Věry Linhartové, CSc., (LF MU Brno) a prof. MUDr. Ladislava Chrobáka, CSc., (LF UK Hradec Králové) už pracují, nemluvě o 1. lékařské fakultě, jejíž Ústav dějin lékařství s několika vynikajícími odborníky, unikátní knihovnou a osmdesátiletou historií stojí ovšem mimo jakékoli srovnávání.

Jistě lze říci o dějepisu lékařství (tak jako o historiografii vůbec), že je starý jako dějiny samy. Neplatí to však o institucích – té nejstarší z nich bude teprve sto let: v lednu 1906 byl Karl Sudhoff (1853–1938), dosavadní venkovský praktický lékař z Porýní, známý však jako paracelsovský badatel, který před pěti lety založil Německou společnost pro dějiny lékařství a přírodních věd a stal se jejím prvním předsedou, jmenován profesorem dějin lékařství a povolán do Lipska na univerzitu, kde mu vyklidili několik místností Ústavu pro matematiku a mineralogii; v březnu 1906 tak vznikl první ústav dějin lékařství na světě, který učinil Lipsko světovým střediskem historiografie medicíny i přírodních věd.

Podobnou cestou šel vývoj i u nás: první přednášky z dějin medicíny ohlásil sice už v roce 1793 pražský profesor vyšší anatomie, fyziologie a očního lékařství Ignác Hadrián Matuška (1758–1819), prvním habilitovaným českým historikem lékařství se stal už roku 1872 pozdější profesor nemocí kožních a příjčinných Vítězslav Janovský (1847–1925), avšak teprve Ondřej Schrutz (1865–1932), původně anatom habilitovaný v roce 1896 z dějin lékařství a v dalších letech dosáhnuvší mimořádné i řádné profesury, badatel zaměřený na studium a vydávání Hippokratova díla, na

středověkou medicínu v Čechách a dějiny otorinolaryngologie, dovedl své úsilí ke zřízení samostatného Ústavu dějin lékařství v budově teoretických ústavů české lékařské fakulty UK v Kateřinské ulici (1920) a jeho uvedení do činnosti (1924), kterou pak řídil až do své smrti.

I dnes (spojen s Ústavem cizích jazyků 1. LF UK) zůstává Ústav dějin lékařství jediným svého druhu a své úrovně v České republice a pro badatele ze všech lékařských fakult slouží jako nejvyšší autorita a nejbohatší zdroj informací. Jeho samozřejmě plné vytížení službou 1. lékařské fakultě vylučuje ovšem podobnou spolupráci téže intenzity s ostatními fakultami. Rozpor mezi stejnými potřebami a nerovnými dosavadními možnostmi řeší tedy jednotlivé fakulty cestou jistého stupně decentralizace – zřizováním svých vlastních kabinetů dějin lékařství. Je nanejvýš potěšitelné, že se i 3. lékařská fakulta vydává touto cestou.

Tato fakulta není jen jednou ze tří pražských, jejíž jedinou charakteristikou by bylo ono číslo v názvu. Je to fakulta vinohradská, v čemž spočívá zvláštní specifikum: situace jejího sídla na Královských Vinohradech vytváří genia loci, jehož síla je výslednicí nejen dlouholetého těsného sousedství, ale přímo symbiózy s několika jedinečnými a významnými zdravotnickými institucemi, především s fakultní nemocnicí a Státním zdravotním ústavem. Pro tuto provázanost jsou tedy dějiny 3. lékařské fakulty zároveň i jejich dějinami a jejich historie je současně historií této fakulty; toto specifikum se tedy musí odrážet i v programu kabinetu dějin lékařství.

O tom však až příště.

Kabinet dějin lékařství, nové oddělení na 3. LF UK, personifikované MUDr. Pavlem Čechem, se před koncem školního roku představilo v Jonášově posluchárně dvěma setkáními s význačnými jubilujícími profesory.

První hostem kabinetu byl prof. MUDr. Richard Jelínek, DrSc., vedoucí odd. histologie a embryologie 3. LF UK (1934). Ti, kdo se na besedu s ním dostavili, měli příležitost nahlédnout jak do vědeckého oboru teratologie (viz E. Maňáková: Host v kabinetu), tak do soukromého života páně profesora, počínaje jeho první školní písanou přes vodáctví a konče láskou k hudbě.

Podobný ráz mělo setkání s druhým hostem kabinetu, toxikologem prof. RNDr. Ing. PhMr. Zdeňkem Bardodějem, DrSc. Seznámit jsme se mohli nejenom s vědeckou činností jubilanta (1924), ale i s předválečnou tváří jeho rodného Holešova, s kostelem i synagogou, Americkým parkem a pomníkem 1000 padlých v bitvě u Slavkova. Dozvěděli jsme se též o nejednoduché cestě ke vzdělání maturantů z období druhé světové války: zavření českých vysokých škol pro Z. Bardoděje osobně znamenalo nastoupit po maturitě jako čeledín na statek a získat kvalifikaci dojiče a ošetřovatele skotu. (Viz též P. Čech: Prof. RNDr. Ing. PhMr. Zdeněk Bardoděj, DrSc. – 80 let, VNR 2004/4, str. 47–49.)

Eva Maňáková

Host v kabinetu – prof. MUDr. Richard Jelínek

Motto: Murphyho filozofie: Usmívejte se. Zítřka bude hůř.

Když profesor Jelínek v roce 1991 nastoupil na naši fakultu, netušili jsme, co nás čeká. Změny začaly nenápadně. Nejprve rozšířením výuky embryologie, pak tu a tam nějakým tématem pro postgraduální studenty. V okamžiku, kdy zavedl výběrové kurzy teratologie pro pregraduální studenty, už bylo jasno. V současnosti je teratologie hlavní pracovní náplní všech zaměstnanců oddělení.

Co je to teratologie? Definice zní: Je to věda, která studuje příčiny, mechanismy a vzorce abnormálního vývoje.

Zájem o zrůdy je starý jako lidstvo samo. Ovšem do módy se teratologie dostala až ve 20. století. Souviselo to s rozvojem genetiky, která objasnila příčiny některých malformací jako následek chromozomálních aberací a také s tzv. thalidomidovou aférou. Ta naopak byla zdrojem poznání, že malformace mohou být vyvolány zevními vlivy. Od samého začátku tedy teratologové tvořili dvě protikladné skupiny. Pan profesor vždy patřil k druhé skupině – k dobře informovaným optimistům. Ti to v době rozkvětu techniky, molekulárně biologických postupů, dekódování genomu člověka i jiných živočichů nemají lehké. Avšak oni vědí od samého začátku své. Jejich přístup k vývoji totiž vychází z **Murphyho zákona: Může-li se něco pokazit, pokazí se to.** Malformace je chyba ve vývoji a ta, jak známo, může mít řadu příčin.

Další „věc“, kterou pan profesor na školu zavlekl, je toto zvíře. Na první pohled se může zdát, že se jedná o kuře.

Ano, na kuřecích zárodcích je embryotoxicita zkoumána a pan profesor je jedním ze zakladatelů této metody. Avšak když jsem se dozvěděla, že kuře na kolečkách bylo už v dětství jeho oblíbenou hračkou, začaly ve mně hlodat pochyby. Vycházíme-li z **Grossmannovy nepřesné citace H. L. Menckena: Na složité problémy existují jednoduché, snadno pochopitelné nesprávné odpovědi**, pak to zajisté kuře nebude. Co to však může být? Odpověď je nabiledni: **PLIVNÍK!!** Vzhledem k dané situaci to opravdu nic jiného být nemůže. Plivník jako trojský kůň zavlekl teratologii i na 3. lékařskou fakultu.

Přesto myšlenka, že na první pohled tak solidní pan profesor bude na půdě Univerzity Karlovy pěstovat vědu založenou na Murphyho zákonech, se mi zdála příliš kaciřská. Vycházejíc z **Murphyho zákona výzkumu:**

Poděpřete-li svou teorii dostatečným výzkumem, nakonec ji prosadíte, jsem se rozhodla prověřit, je-li tomu tak. Ve své práci bych vás ráda seznámila s výsledky své studie.

Již samotná malformace přesně odpovídá **rozšířené verzi Murphyho zákona: Pokazí-li se něco, děje se tak v tom nejhorším pořadí. Z čehož vyplývá: Nic není tak snadné, jak se zdá. Může-li se pokazit více věcí, bude to ta, která napáchá nejvíce škody.**

Genom představuje velice složitý soubor dat. Představa, že organismus je schopen jej přečíst tak, aby ani jednou neudělal chybu, je při odhadovaném počtu 30 000 genů, z nichž každý je opět složen z tisíců bází, a při možnosti opakované exprese během vývoje na základě různé signalizace, zřejmý nesmysl. Proto existuje množství reparačních mechanismů. Přesto je jen stěží uvěřitelné, že by při vývoji šlo všechno perfektně a nedošlo k jediné chybě. Z aplikace **Tusmanova zákona: Nic není neodvratitelnějšího než chyba, když přijde její chvíle,** vyplývá, že příroda není schopna přečíst genetickou informaci dvakrát úplně stejně, což lze dokonce prokázat na příkladu jednovaječných dvojčat, která, ač mají stejný genom a vyvíjejí se ve stejných podmínkách, nejsou absolutně stejná. Na základě této hypotézy se dá říci, že jsme všichni v podstatě funkčními zmetky vzniklými při výrobě. Někdy ovšem dojde k situaci, že se vyvíjející se zárodek opravdu pokazí. Pak příroda reaguje likvidací v případě buňky apoptózou, u embrya smrtí – abortem. Malformace představují z tohoto pohledu jen další chybu, tentokrát při selekci. Příčinou tedy není jen jeden omyl, obvykle se jich musí nakumulovat větší počet. Snaha vysvětlit teratogenezi pomocí molekulární biologie pak pochopitelně selhává. Ačkoli působení zevních vlivů by mělo vést k zvýšení počtu chyb, a tím malformací, není tomu tak. Počet malformovaných zárodků nikdy neroste ke 100 %, dokonce ani nepřesahuje 30 %. Pak už je totiž organismus tak pokažený, že nemůže fungovat, a je zlikvidován. Výsledkem je tedy zvýšení počtu mrtvých zárodků. Chyby se nejvíce projevují hned na začátku, z toho vyplývají i prenatalní ztráty, které u člověka dosahují 75 %. Představa, že každé oplodněné vejce skončí jako zdravý novorozenec, z tohoto hlediska odporuje zdravému rozumu.

Benediktův princip: Příroda vždycky fandí skrytým vadám lze dokumentovat na počtu vrozených vad. Při narození se malformace projeví u 3 %, další jsou diagnostikovány během života, takže prokazatelně nějakou vadou trpí asi 10 % obyvatelstva. U dalších 14 % novorozenců jsou přítomny jednotlivé abnormality, které mají spíše kosmetický charakter. Pokud sem přiřadíme i onemocnění, která se projeví v dospělosti (jako diabetes mellitus II. typu, hypertenze, ateroskleróza apod.), normálním a zdravým není nikdo s výjimkou těch, kteří umřou v mládí následkem úrazu. Což odpovídá **1. Scottovu zákonu: I když se něco pokazí, může se zdát, že je vše v pořádku.** Zdá se, že tyto informace začínají postupně prosakovat do povědomí lékařů i z jiných oborů. Na tomto principu je např. za-

ložena Bakerova hypotéza o prenatalním vzniku srdečních onemocnění špatným naprogramováním metabolických drah.

Přesto většina vědců stále nechápe, že studium genomu a jeho exprese k vysvětlení fungování organismu a jeho vývoje hned tak nepovede. Platí totiž **Darwinův zákon: Má-li možnost, bude vám příroda lhát přímo do očí.**

To, že Murphyho zákony platí pro vše, co má i vzdáleně co do činění s teratologií, lze dokumentovat dokonce i na takové věci, jako je založení CZTIS. Když si v roce 1996 pan profesor podal grant na založení ENTIS, uplatnil se **1. Finanglův zákon: Jestliže pokus vyjde, stala se někde chyba**, a grant dostal. Česko se tedy stalo první zemí v postkomunistickém bloku, kde tato služba vytvořená pro boj s Murphyho zákony pracuje.

Co vedlo ke vzniku ENTIS (Evropské sítě teratologických informačních služeb)? Snahou je bránit nekontrolovanému šíření chaosu. Pro léčbu těhotných je totiž obvykle uplatňován lékař **Dudův zákon podvojnosti: Ze dvou možných situací dojde vždy jen k té nežádoucí.** Pro léčbu těhotných žen tak lékař volí zpravidla lék, o kterém se vůbec neví nic, místo toho, který je bezpečný. Používání mnoha léků někdy i s protichůdnými účinky je rovněž oblíbenou kratochvílí. Lze vysvětlit **8. důsledkem Murphyho zákona: Proti blbům není ochrany, jsou příliš vynalézaví.**

Pro CZTIS platí i **Georgův zákon: Každé plus má i své minus.** Čím méně je nás na ústavu, tím více nám případy přibývají.

Na výskyt dotazů je možno aplikovat **Tylczakův postulát pravděpodobnosti: Náhodné případy obvykle přicházejí ve skupinách.** Dotazy totiž nikdy nejsou rozprostřeny v čase, ale přicházejí ve skupinách, obvykle v době, kdy na ně není čas a kolidují se zkoušením, přednáškami, grantovými aplikacemi apod.

Když jsem vyhledávala v literatuře zákony k této přednášce, překvapil mě **Weinbergův zákon: Pokrok se dostavuje každý sudý pátek.** Jeho aplikaci v praxi představuje Kongres ENTIS, který se v loňském roce konal v Praze. Začínal v (sudý) pátek, a to mělo za následek rozšíření TIS do Ruska a Litvy.

Závěrem mé práce je konstatování, že teratologie je věda, která je (alespoň pro informovanou část vědců) založena na aplikaci Murphyho zákonů v praxi.

LITERATURA

Artur Bloch: Murphyho zákon. Svoboda-Libertas, Praha 1993.

S. Ramón Y Cajal

Jak vést mladého badatele?

Badatel jako mistr

Po subjektivní stránce se jinoch způsobilý k badatelství prozradí žhavou, ale uvědomělou a uváženou láskou k vlasti, velmi vzdálenou bezelstného optimismu vlastenců, kteří se domnívají, že přispěli nad vši pochybnost rozhodujícím podílem své země v práci pro všeobecnou kulturu, vyjmenují-li čtyři nebo pět jmen význačných krajanů. Zároveň projevuje slibný badatel neochvějnou lásku k pravdě i zdravou opatrnou skepsi. Je ctižádostivý, ale ušlechtilé a rozumně, neboť se snaží vyprostit se ze všedního prostředí a spojit své jméno s nějakým činem.

Není-li mladý badatel činorodý a neukazuje-li, že dovede úspěšně pracovat, je nebezpečí, že vychováme znamenitého obnovitele, který dovede obratně ukazovat nové směry, ale na druhý břeh nikdy nedospěje. Jestliže je nováček zanícen pro práci v laboratoři a zařídí-li si za vlastní peníze malou laboratoř, má mu učitel pomáhat, poněvadž pravé poslání se projevuje vždy jen opravdovou touhou tvořit.

Cítit se povoláním neznamená být schopným, a ani způsobilost nemusí vždy vést k úspěchu. Ten má počátky komplikované: kromě poslání a způsobilosti musí tu být ještě bystrost, nadání, pronikavá a bezpečná kritičnost, dobré znalosti bibliografie a metodiky, ba i poněkud filozofický duch.

Ctihodný mistr musí svým žákům neustále vštěpovat přesvědčení, že věda se ustavičně mění a pokračuje, že neustále vzrůstá a nikdy plně neuzrává. Všichni můžeme přispět nějakým kamínkem k obrovskému pomníku pokroku. K takové činnosti je ovšem potřebí optimismu, tj. neochvějně víry ve schopnosti a budoucnost lidské rasy.

Jsa dalek samolibé a nafoukané domýšlivosti tak mnohých ubožáckých politiků a pyšných veličin na nejedné stolici musí učitel vpravdě dobrý mít nestále na paměti naši kulturní zaostalost a vědeckou chudobu. Dojista může kárat, ale nechť také pracuje.

Jak vést mladého badatele

Bylo by nepředložené a smělé nechat žáka, aby se účastnil vědeckého klání nebo těžkých mezinárodních zápasů bez přiměřeného a tvrdého výcviku.

Je na mistrovi, aby dobu příprav zkrátil tím, že svému žákovi ukáže správnou cestu, že ho upozorní na mezery ve vědě, že ho zasvětil do přípravné práce bibliografické a nakonec podnítl, aby si osvojil všechny znalosti a pomůcky, které mu mohou být užitečné, jako je kreslení, mikrofotografování, znalost jazyků, věrně a přesně popisování a podobně.

Je všeobecně známo, že se mládež ráda vrhá na samém počátku na velké práce, aby hned vykonala něco velkého. Tyto vzletné plány, které by mohly způsobit sklíčující neúspěch, je dobré zmírnit tím, že se nováčkovi ukáží výhody, jaké může mít, začne-li s problémy drobnými: že pak není tolik vydán omylům, a zmylil-li se přec, nenásleduje po palčivé bolesti hned také směšnost. Později, až nabude technických schopností a daru vynalézavosti, naskytne se mu jistě příležitost, aby vykonal velké dílo, o němž sní.

Jakmile se mladý badatel postaví na vlastní nohy, má mu být vpravena touha být původním. Nechme ho, ať vymýšlí něco nového, i když to nesouhlasí s teoriemi školy. **Není největší zásluhou mistrovou, že vůbec vychovává žáky, kteří za ním jdou, nýbrž že vychovává takové žáky, kteří ho předstihnou.**

Nejvyšším cílem by bylo vytvořit duchy zhoła nové, jedinečné součásti mechanismu pokroku. Vypěstovává-li mistr jen součásti povolné a takové, které lze vyměnit, svědčí to jen o tom, že se stará víc o sebe než o svou vlast a o samu vědu.

Je zbytečné zdůrazňovat, že hlava školy má být ve svých spisech a pojednáních úplně spravedlivá k svým žákům, má pečlivě uvádět jejich práce a upozorňovat na ně s úctou. Z lásky ke svému duševnímu dorostu pomlčí skromně o vlastní součinnosti. Takto zvýší vážnost mladého vědce a jeho dílo pak dosáhne rychle důvěry a vážnosti v cizině.

Mnozí vědci mívají ve zvyku uvádět v začátečnickově prvotině i své jméno, aby tak upozornili na svůj podíl na jeho práci. Je to sice počínání slušné, ale ne velkomyslné. Není-li taková prvotina výhradním plodem osobní práce mistrovy, nesmí mistr odnímat žákovi odvalu tím, že mu připomíná cizí inspiraci.

Snad je zbytečné klást mistrovi na srdce, že smí užívat vědecké tvůrčí dychtivosti svých žáků jen pokud je toho potřebí k jejich přípravě a vedení.

K takovému využívání svých žáků bývají vědci většinou prinuceni nesnáze staroby a usilováním o hodnosti a majetek. Jenže hodnosti a majetek se neslučují s rozjímavým životem a s hlubokou a neustálou prací. Mistr je odměněn dostatečně uspokojením, že rozvinul dřímající činorodost svých žáků a vypěstoval tvůrčí duchy. Lze učit jen tomu, o čem sami pracujeme, a kdo nebádá, ten nesmí ani učit badatelství.

„Je umění moudrých“, praví Gracian, „skončiti krásně“. V jistém věku třeba se vzdát učitelské činnosti, nechť je nám to sebe těžší, než se učitelství vzdá nás.

A ještě jedno vysoké poslání má učitel zešedivělý ve službách. Neudrží-li již jeho ruce horníkův špičák, může se přesto ještě věnovat třídění rudy, kterou s jinými dopravil na světlo denní.

*S. Ramón Y Cajal: Pravidla a rady k vědeckému bádání.
Přeložil A. A. Hoch. Nakladatelské družstvo Máje, Praha 1946*

SETKÁVÁNÍ

S PROFESORY
A KAPLANEM

Prof. MUDr. Tomáš Klíma, SC.C., z Houstonu:

O dvojím občanství a také o medicíně v ČR a USA

Pane profesore, narodil jste se na počátku 30. let v Americe českému lékaři, který tam byl na stáži, ale už za pár měsíců jste se přestěhovali do Československa. Měl jste tedy československé občanství po rodičích a jako rodilý Američan i občanství USA. Mohlo by se zdát, že toto dvojí občanství má výhody. Ale bylo tomu tak ve skutečnosti v pohnutých letech, která následovala?

O těch výhodách a nevýhodách... Do roku 1938 jsem jenom věděl, že jsem se narodil ve Státech, údajně jsem se představoval „Tomy Klíma z Baltimore“. Vůbec jsem nevěděl o dvojím občanství, věděl jsem, že jsem Američan, ale že žiji v české rodině, oba rodiče byli lékaři, bylo to za první republiky, měli jsme moc hezký rodinný život. Až přišel Hitler a všechno se v Evropě začalo kácet. Po zaboru v roce 1939 jsme šli na švýcarský konzulát, tenkrát už Američani neměli u nás zastoupení, a tam se jednalo o tom, zda si mám nechat vystavit nový americký pas nebo ne; ten můj už byl neplatný, měl jsem tam fotografii ještě kojeneckou. V té době totiž, myslím, rodina uvažovala o emigraci. Máma byla židovka, však také ve válce ztratila veškeré příbuzenstvo a ona sama byla tři roky v Terezíně.

Proč jste tedy neodjeli?

Táta nechtěl emigrovat, jako mnoho dalších Čechů myslel, že doma udělá pro svůj národ víc. Pak to stejně odnesl, zahynul při heydrichiádě. V roce 1945 se máma vrátila z Terezína, začali jsme spolu žít a když přišel rok 1948, říkala mi, že bych měl vycestovat, ale: „Jeď sám, vždyť se snad ještě nějak sejdeme; zajdi se optat na americký konzulát, jak je to s tím občanstvím.“ Šel jsem, tajemník, který tam byl, mi o dvojím občanství nic neřekl, ale zato pravil: „Chcete-li vycestovat, dáme vám pas, ale chcete-li žít tady, vydáme vám Card of Identity.“ Souhlasil jsem s tou kartičkou, chodil jsem dál do gymnázia v Dušní ulici, byl jsem v sextě, a zase nebylo nic. Poměry se ale zhoršovaly, poslední kapkou byl sokolský slet v roce 1948, cvičil jsem na něm a to se ještě zdálo, že se snad národ za čas nějak vzchopí. Když jsme pak v září 1949 ve škole začínali, dali nám vyplnit nějaké papíry a uvést tam také státní občanství. Napsal jsem americké občanství. V listopadu si mě zavolali do ředitelny, to už náš starý ředitel byl pryč a jen polovina profesorského sboru věděla, jak se chovat. Pustila se tam do mne inspektorka Pavlíková: „Zradil jsi český národ, píšeš, že jsi Američan.“ Řekli mi, že si jako cizinec musím požádat o povolení studia. Učinil jsem to a počítal s tím, že mi to zamítnou, což se také

stalo. 2. března 1950, na narozeniny Bedřicha Smetany, jsem byl naposledy v oktávě, která v květnu maturovala.

Ale vám se přesto podařilo maturovat – jaká byla k tomu cesta?

Co dál? Známi z Belfastu mě na rok pozvali, připravoval jsem se, že k nim pojeďu, už jsem dostal americký pas, ale před odjezdem mi ho odebrali na úřadovně pro registraci cizinců v Hybernské ulici a dostal jsem papírek, na kterém bylo napsáno „podle československých zákonů je občanem Československé republiky a odhlašuje se tímto z evidence cizinců“. Donesl jsem to na americký konzulát, řekli, že mám sice občanskou duplicitu podle smlouvy z Haagu z roku 1928 a že kdybych žil v USA, *užíval* bych samozřejmě americké občanství, ale tady pro mne nemohou udělat nic. A tím jsem skončil. Dali jsme s mámou hlavy dohromady – věděli jsme, že vyloučené studenty posílají do dolů, do hutí, ale někteří si sami našli dlouhodobou lesní brigádu. To mě inspirovalo, že jsem se přihlásil jako lesní dělník-brigádník. Nakonec se mi podařilo, na Drtinově gymnáziu, složit o rok později externě maturitu, a i na medicínu jsem se díky konexím dostal a vystudoval fakultu všeobecného lékařství.

Kam jste po promoci nastoupil?

Pracoval jsem na fakultě dětského lékařství a chtěl jsem se podívat do Ameriky. Moje paní šéfová, prof. Benešová, s těžkým srdcem po letech povolila, že si mohu na rok sehnat stipendium. Vybavili mi československý služební pas a šel jsem si žádat o vízum, ale tam to zase skončilo: americkému občanovi přece nebudou dávat americké vízum! Mám prý možnost se na místě amerického občanství vzdát, pak bude vše v pořádku a vízum obdržím. Když ne, mohu prý vyjet klidně na americký pas. Samozřejmě jsem se amerického občanství nevzdal. Na ministerstvu školství, kde mně jako asistentovi výjezd vybavovali, jsem ohlásil, že nikam nejedu, že mám dvojí občanství a musím počkat, až se vše vyřeší. Mezitím byl tady nějaký průšvih, byly narušené vztahy Československa se Spojenými státy a když se to asi po 17 měsících znovu uvolnilo, musel jsem žádat o cestu přes ústřední výbor komunistické strany. Dopadlo to tak, že jsem konečně 2. března 1968 odlétal do Spojených států na roční stipendium s dvěma pasy. Jeden mi dali Američané, ale radili, abych ho tady raději neukazoval; na ministerstvu školství o něm nevěděli. Dostal jsem i československý pas, do kterého mi Američané vytiskli fingované vízum, abych mohl odjet z Prahy. To bylo poprvé a naposledy, kdy jsem ten pas použil. Mezitím přišly nešťastné události v srpnu 1968, přijela za mnou rodina, a začal jsem žít ve Státech natrvalo.

Jaké byly vaše první dojmy z USA? Byl to velký rozdíl po kulturní, civilizační

i pracovní stránce mezi socialistickým Československem a kapitalistickou Amerikou?

To srovnání nebylo těžké. S manželkou jsem naštěstí byl v roce 1964 na tři týdny v Anglii na kongresu. Tehdy jsme viděli, že je to tam takové, jaké to bylo u nás za první republiky. Přišel jsem do Houstonu, kde je vynikající medicína, tamějším Texas Medical Center jsem byl unešen. Cítil jsem, že se tam za rok skutečně naučím hodně, co budu moci pak použít později, doma, třeba i k habilitaci. Ale srovnávat kulturu a život, na to jsem ani neměl čas, jenom jsem viděl, že ten život je úplně jiný, že lidé v USA mají jiné zájmy.

V čem jste tedy zaznamenal největší rozdíly?

Ve vzájemném chování lidí, pociťovém vztahu k práci, odměňování dle zásluh.

Pokud vím věnujete se patologii. Proč jste si právě tento obor vybral?

Už ve třetím ročníku medicíny mne velmi zaujalo, co jsme viděli na první demonstraci na patologii; máma mi řekla, že když se patologie budu držet, bude se mi dobře celá medicína studovat. Jako mladý student jsem dostal místo demonstrátora na Hlavově I. ústavu patologické anatomie, pracoval jsem tak tři roky, a to už bylo jasné, že na patologii zůstanu. Dokonce jsem dostal na poslední rok a půl polooviční asistenturu – pro nás, studenty, bylo znamenité, když jsme si vydělali 120, 200 nebo nakonec i 491 korun měsíčně. Po promoci jsem nastoupil na dětskou patologii a tam na mne měla největší vliv tehdejší doc. Dagmar Benešová. Byla to žena přísná, ale spravedlivá.

Na co konkrétně se v patologii specializujete?

Teď už na nic, jsem v důchodu, jen pozoruji, co všechno se děje. Ale v Praze právě u paní prof. Benešové jsme všichni měli zájem o vrozené vady. Vrozené srdeční vady byly vždycky četnější než jiné, a tak jsem v tom byl dost erudovaný. Když jsem potom začal pracovat v Americe, měl jsem jako postgraduální fellow ve Státech možnost pracovat v nemocnici, která má asi padesát procent příjmů pacientů s chorobami srdečními, kde je vynikající kardiologie a kardiovaskulární chirurgie. Měsíc po tom, co jsem přijel do Států, už jsem viděl srdeční transplantaci, první v USA. Upoutal jsem pozornost nadřizených nejen proto, že se o to zajímám, ale také tím, že bych se mohl v té kardiovaskulární patologii uplatnit; dostal jsem tam nabídku na trvalé zaměstnání. V té době přišel do Houstonu vynikající kardiolog dr. Hall, který původně pracoval v armádě a byl kardiologem například prezidenta Eisenhowera; začal bezvadný postgraduální trénink v kardiologii a potřeboval k tomu patologa, tak jsem se tomu věnoval a dělám to dodnes, i když už jsem dva roky na penzijním statutu. Mne to baví; někteří moji kolegové říkají, že v patologii jsou daleko zajímavější obory.

To je možné, ale nepřispívá k tomu vašemu zájmu i skutečnost, že kardiovaskulárních onemocnění neustále přibývá? Počet pacientů se zvyšuje, poznatku je stále víc a mění se i léčebné metody.

Máte pravdu. Ten vývoj například v kardiologii je ovlivněn nejen technologií a tím, co se dnes všechno může vyšetřit, jak se do vás mohou nastrkat všelijaké stenty, a tak konkurovat chirurgům, ale také tím, jak histochemická stránka výzkumu přispívá k dalším poznatkům a tudíž i metodám v patologii. Já sám jsem byl v roce 1982 zcela náhle postaven před otázku sledování transplantací srdečních; bylo možno imunologicky zajišťovat pacienty proti infekci a bylo potřeba přitom i kontrolovat, jak se vlastně srdeční sval chová. Vyvinuly se tzv. endomyokardiální biopsie – ze srdeční tkáně se poměrně jednoduše získá vzorek a z rozboru tkáně se posuzuje stav srdečního svalu. Tenkrát to někdo musel začít dělat – a byl jsem to já, kdo to dělat začal. Jsem rád, že jsem měl možnost dokonce naše kardiologie trochu usměrnit, aby nám víc pomáhali – klinici totiž nedovedou někdy sami posoudit, jak by mohli pomoci, například lepším odběrem vzorků.

V posledních patnácti letech hodně jezdíte do Čech. Máte možnost porovnávat tamější úroveň svého oboru s úrovní zdejší?

Jistě, a jsem hrdý na českou medicínu, jak historicky, tak aktuálně. Myslím, že se tady dělá výtečná medicína. Co vám chybí, to je v první řadě oceňování lékařů, jak o tom píše například moc hezky pan profesor Pafko ve vašem časopise. Ovšem vědomosti českých lékařů jsou dokonalé, v dnešní době jsou ve styku s celým světem, mají všechno k dispozici. Je štěstí, že máte tak dobré školy, že z nich lidé vycházejí tak připraveni na své povolání – někdy člověk tady vidí opravdu až zázraky ve srovnání s výsledky léčebnými v cizině. Po této stránce si myslím nemůžete vůbec stěžovat.

To stěžování – myslím, že jen málokterý náš důchodce létá čtyřikrát ročně přes Atlantik... A to si představte, že se u nás v Čechách ještě pořád ozývají hlasy, a to i z místa nejvyššího, že by vědci měli být skromnější, že vlastně příliš peněz nepotřebují. Potřebují, nebo nepotřebují?

Jak vědci, tak lékaři mají být odměňováni za práci, kterou pro společnost vykonávají. Podle mne by neměli mít ekonomické starosti. Jen je srovnajte s postavením vašich právníků! Společenské postavení lékařů má odrážet uznání za jejich každodenní tvrdou práci pro nemocné.

Když jste se zmínil o tom, že lékaři mají možnost jezdit do světa, tak je zapotřebí, abyste se ve vši skromnosti přiznal, že sám jim k tomu také pomáháte, zřídil jste pro to dokonce nadaci, že?

Jestli to mohu říci trochu zešířoka, tak ještě v dobách míru před válkou se u nás,

doma, stále projevovalo to, co můj otec získal za rok pobytu ve Spojených státech. Byl pozván do Státního zdravotního ústavu, aby tam vyvinul sociální lékařství a preventivní medicínu. Jako malý chlapec jsem viděl, jak táta pracuje s lidmi, kteří se u něj školili nebo s ním spolupracovali, a vede je k dalšímu vzdělávání. Jednou za měsíc byl u nás doma takřečený seminář, kdy se probíralo, co je v medicíně nového. Ve Státech je to na denním pořádku. A tak jsem si říkal, jak by bylo báječné dostat k nám lidi to „očuchat“. Věděl jsem ale, že nebudu mít možnosti finanční, tak jsem se radil s kolegou internistou a ptal se, jestli by to nešlo nějak zařídit, aby sem lidé jezdili na tři měsíce a mohli srovnávat to, co dělají doma, s tím, co je v USA. Nejdřív jsme zašli za naším proděkanem a dozvěděli se, že by to možné bylo, pak jsem sehnal telefon na pana profesora Kouteckého v Praze, ptal se, co si myslí, a on že by to bylo báječné. Od té doby jsme na tom začali pracovat, dostali jsme se do styku s českými krajany, měli jsme štěstí, že jeden z otorinolaryngologů, dr. Šťastný, bratranec známých hokejistů, podpořil jako první naši myšlenku finančně; vytiskli jsme brožurku a pak jsem s ní všude chodil a žádal kolegy o podporu programu. Moje paní říkala, že žebrám. Nakonec jsme získali finance i razítka, ale trvalo nám půldruhého roku, než jsme překonali byrokracii – na obou březích Atlantiku.

Komu jsou ty pobyty určeny?

Představoval jsem si, že by do USA měli jezdit lidé, kteří jsou už určitou dobu po promoci, nejméně po první atestaci, zběhlí ve svém oboru, umějí anglicky a počítají s tím, že nebudou moci v USA praktikovat, že budou jenom jako pozorovatelé. Mezitím jsem se obrátil také na druhou lékařskou školu v Houstonu, a dohodli jsme se, že by to mohlo být na polovičku s první a druhou lékařskou fakultou v Praze –

– a co naše fakulta?

– a nenabídlí jsme program 3. lékařské fakultě! Nešlo to. Podívejte se, my máme v Houstonu vždycky dva lidi na tři měsíce a nevěřila byste, kolik aktivity je s tím spojeno. Mimochodem jenom jednoho z těch kandidátů na stáž – teď už u nás bylo celkem 125 lidí – jsme odmítli; byl to chemik z laboratoří, vysvětlili jsme mu, že instrumenty, které se používají v ČR a v USA, jsou zcela odlišné, bylo by to pro něj neúčelné. Uznal to.

Je úžasné, kolik lidem už vaše nadace pomohla. Jakže se vlastně jmenuje?

Je to Texas Czech Physician Exchange Program. Chtěl jsem, aby se ten program jmenoval po mém otci, ale nepoužívá se to. Ti fellows, kteří od vás jezdí, sice pořád žijí na takové trošku studentské úrovni, ale zabezpečení mají dobré a vidím, že málokdy se tam někdo necítí dobře. Finance nám trošinku vysychají, ale před

dvěma a půl lety nás podpořila firma Léčiva, nyní Zentiva, dala nám na tři roky příspěvek, který se k nám ale zase velice těžko byrokraticky přes úřednictvo děkanátu 1. LF dostává. Ten příspěvek je velice důležitý, pokrývá takřka polovinu našich výdajů, druhou půlkou přispívají lidé, kteří dávají peníze na dobročinné účely – je to pro ně atraktivní, protože si to odečítají z daní. A někdy si také zájemce sám sežene sponzora; například na podzim přijede do Houstonu jedna dermatoložka; požádala firmu, která jí chtěla poslat na nějaký sjezd, aby jí raději přispěla na stáž. Musím vám ale říci, že Zentiva letos přislíbila podporu na další tři roky. To je báječné.

Co byste kromě toho, aby si sháněli sponzora, radil mladým lékařům, kteří se o stáž zajímají?

Nevím, jak poradit jinak, než se zajímat dále o svůj obor a být připraven, že může mnoho uvidět a třeba i zjistit, že některé věci se dělají v České republice lépe než v USA. Měli by hlavně pozorovat, případně si pamatovat nebo zapisovat, a získané poznatky přinést na vlastní, domácí oddělení a pokusit se je tam uplatňovat. Víím ovšem, že to také není vždy tak jednoduché být po návratu ze Států také uznán jako někdo, kdo může svému oddělení pomoci.

Jistě by každému prospělo, kdyby hodně jezdil po světě, nejen do USA. Vy s tím máte rodinné zkušenosti – jakému oboru se vlastně věnoval váš otec?

Promoval v roce 1922 a jako mnoho mladých českých lékařů té doby šel na Slovensko, přes Užhorod a Žilinu se dostal do Košic, kde byl za čtyři roky po promoci pro svůj zájem o veřejné zdravotnictví jmenován *hlavným městským lékařem*. Měl také soukromou praxi, jako praktický lékař. V roce 1931 a 1932 byl deset měsíců ve Spojených státech.

Kolik generací se ve vaší rodině věnuje medicíně?

Měl jsem lékařem dědu z matčiny strany, pak to byli oba moji rodiče, také já s manželkou a naše dcera. Je takzvanou rodinnou lékařkou, family medicine; musela projít tříletým postgraduálním školením a dělat specializační zkoušky a teď je musí každých sedm let opakovat, aby se potvrdilo, že její znalosti odpovídají úrovni medicíny a že může dobře léčit.

Kdo dohlíží na dobrou úroveň lékařů?

To jsou celoamerické instituce, u rodinných lékařů je to American College of Family Medicine; jsou to samostatné lékařské instituce, které dbají na úroveň oboru tím, že kontrolují nemocnice a individua. Při kontrolách v nemocnicích zahrnou také postgraduální programy, zjišťují výukový aspekt a kvalitu celé instituce, například kdybychom u nás na patologii neměli dobře vyvinuté všechny

diagnostické metody, které musíme nabízet jako konzultanti ostatním lékařům, tak by College of American Pathology neschválila další pokračování postgraduálního programu.

Existuje v USA také obdoba naší lékařské komory?

Samozřejmě. Je to na úrovni třeba měst, potom státní a federální.

Je to členství povinné, nebo výběrové?

Povinné to není, ale některé nemocnice to vyžadují, nemohl bych například pracovat v naší nemocnici, kdybych současně nebyl členem komory města Houstonu. To je ale jenom profesní aspekt, po stránce odborné např. u nás v Houstonu je lokální patologická společnost a ta má mezi dvěma a třemi sty členy. Stará se o výukový program. Platíme členské příspěvky. Jednou za měsíc máme schůzi s odbornou přednáškou, jednou za rok máme celodenní seminář, který podle oborů pozve specialisty z jiných států, takže o výuku je také postaráno. Mohu se pochlubit, že jsem v letech 1987 a 1988 byl prezidentem houstonské organizace patologů. Všechno se počítá do tzv. postgraduálních kreditů, a ten musíte mít na to, abyste si mohla obnovit licenci na příští rok. A to je zase státem kontrolovaná instituce, nejprve musíte mít licenční zkoušku, abyste mohla praktikovat medicínu, a pak teprve děláte celonárodní odbornou zkoušku, např. z patologie.

Zhruba polovinu života jste prožil v Praze a druhou polovinu v Houstonu, máte dvojí občanství. Když jste byl malý, představoval jste se Tomy Klíma, Baltimore. Co říkáte teď?

Představuji se jako doktor Tomáš Klíma, tak jako každý jiný lékař ve Spojených státech.

Dobrá, ale říkáte o sobě, že jste Čech z Houstonu, nebo Američan z Prahy?

O sobě obvykle nic neříkám, ale jsem Američan z Texasu, ač narozen ve státě Maryland. Skoro celou první polovinu života jsem žil ale v Praze.

Marie Fleissigová

Richard Rokyta

Kuvajt a jeho lékařská fakulta

Když jsem se chystal do Kuvajtu, měl jsem představu pouštní země s obrovským bohatstvím. Některé aspekty mé představy o této zemi se splnily, především ta o obrovském bohatství země; Kuvajťané žijí na obrovském jezeře nafty, o kterou se dělí se Saudskou Arábií a s Irákem. To byl i jeden z důvodů napadení Kuvajtu Saddámem Husajnem.

Kuvajt City je město velmi zajímavé. Kuvajt má **dva a půl miliónů obyvatel** a přes polovinu jich žije v Kuvajt City. To je z jedné strany moderní město s mnoha vilami a přepychovými rezidenčními čtvrtěmi a z druhé strany je zde obrovské množství výškových domů, jakýchsi „paneláků“, i když z panelů stavěny nejsou. V Kuvajtu žije pouze 30 procent Kuvajťanů, kteří mají veškerá práva plynoucí z obrovského bohatství země. Neplatí daně, veškeré lokální telefony po Kuvajtu jsou zdarma, děti mohou studovat na kuvajtské univerzitě a mají mnoho dalších výhod. Zbylých 70 procent tvoří několik národností, z nichž největší podíl činí Indové pocházející zejména z oblasti Kerala, která byla tradičně centrem obchodu mezi Kuvajtem a Indií. V době, kdy Kuvajt byl anglickým protektorátem, se dokonce v Kuvajtu platilo rupiemi. Dnes Indové v Kuvajtu zastávají funkce v nejširším rozsahu od sluhů až po univerzitní profesory.

Další velkou skupinu představují Filipínci, kteří jsou spíše na pomocné práce a je jich v Kuvajtu také hodně. Umějí dobře anglicky, nábožensky jsou jen někteří Filipínci muslimové, většinou jsou katolíci.

V této zemi je velmi zajímavý pohled na **dodržování islámu**. Je to islámský stát, ale vládnoucí emirové – Sabahové – jsou velmi moderní, a konzervativní je spíše parlament, který však může emír kdykoliv rozpustit.

Každou islámskou zemi posuzuji podle toho, jak zachází se ženami. Na kuvajtské univerzitě jsem viděl tři typy ženského oblečení. Jedno je tradiční oblečení – abadia (černý oděv s zahalenou hlavou), velmi vzácně měly burku (krytí obličeje). Pak tam byly dívky, které nebyly černě oděné. Byly oblečené v abadii, ale měly jenom šátek, poslední skupinu tvořily zcela moderní studentky v džínách, minisukních a západním oblečení a kosmeticky upravené.

Kuvajťané po válce v roce 1991 slíbili, že zavedou volební právo žen. Až letos to schválil parlament a ženy budou volit v lednu v roce 2007. V době, když jsem do Kuvajtu přijížděl, se členkou vlády stala první žena, první ministryně, což je v této části arabského poloostrova něco zcela nevídaného.

Kuvajt prošel složitým vývojem, ale vždy se snažil udržet si svoji **nezávislost**. V době osmanské nadvlády byl jednou z provincií Iráku, v té době ale nebyl Irák suverénním státem. Poté byl pod britským protektorátem, zatímco Irák se již stal

samostatným státem. V roce 1961 se i Kuvajt stal samostatným státem s vládnoucí dynastií rodinu Sabahů. V čele státu stojí emir, je to vlastně emirát, i když se nazývá Kuwait state. Vše v Kuvajtu je v majetku několika rodin, z nichž Sabahové jsou zřejmě nejbohatší.

Bohatství je vidět i v jistém plýtvání. V Kuvajtu se neobyčejným způsobem staví, ale podle sdělení jak Kuvajťanů, tak i českých kolegů se staví naprosto zbytečně, protože zatím v těch domech nikdo nebydlí. Jde o jistý druh využívání státních peněz pro různé firmy a banky, které mezi nimi kolují, aniž by byl vidět přímý důsledek. Kuvajt ale mnoho investuje do vzdělání tím, že umožňuje svým obyvatelům studovat nejen v Kuvajtu, ale i v zahraničí, což je jistě dobrá cesta.

Sotva člověk vyjede z města, je zanedlouho na poušti a pouští byly dokonce ještě před 5–6 lety některé čtvrti Kuvajtu. V poušti jsem viděl velbloudy a vrty. Bohužel jsme museli poušť v poledne opustit, protože začal vát silný vítr; i když nešlo o písečnou bouři, této situaci se to velmi blížilo a hrozilo zastavení dopravy. Bylo zde určité nebezpečí, abychom se včas vrátili. Bylo to poslední den, který jsem věnoval právě památkám a návštěvám historických i současných pamětihodností Kuvajtu.

Historicky jsem si ověřil několik zajímavých skutečností. Kuvajťané jsou převážně sunnité, jenom menšina jsou šíité. Ti ale tvoří významnou obchodní část kuvajtského obyvatelstva, která je velmi bohatá. Za irácko-iránské války, kterou vedl Sadám Husajn, který byl sunnita (sunnité jsou Iráku v menšině), bojoval proti šíitům, Kuvajt podporoval velmi intenzivně a hlavně finančně Irák. Když skončila

Palmy v poušti...

válka, Saddám Husajn požadoval další peníze a Kuvajťané mu je již nechtěli dát. Dobře je znám onen telefonický rozhovor, kdy Saddám Husajn říkal kuvajtskému emírovi „Bratře, dáš mě ty peníze, nebo ne? Ne. Tak to si musíme vyjasnit, za chvíli jsem u tebe,“ a přepadl Kuvajt pod záminkou, že mu krade naftu z podzemního jezera, které se nedá ohraničit, a dále proto, že kdysi patřil jako provincie k Iráku. Zapomněl ale dodat, že šlo o Osmanskou říši.

Velmi zajímavé je, že Irák byl ve válce proti Američanům podporován Palestinci, zejména Jásirem Arafatem, a také Palestinci, kteří žili na území Kuvajtu. V té době jich bylo kolem 250 000. Co se nestalo? Hned po osvobození Kuvajtu Kuvajťané vyhostili všechny Palestince za jejich kolaboraci s Irákem. Je to paralela naší situace s Němci v roce 1945. Kuvajťané jsou velicí podporovatelé všech arabských věcí. Velmi sporný vztah mají k Izraeli, ale to je složitá věc na celém Středním východě.

Navštívil jsem bohatá **ložiska ropy**, kterých je něco přes 700. Saddám Husajn v roce 1991 všechny zapálil. Hasily se na sedm měsíců. To muselo přinést obrovské ztráty kuvajtskému státu. Ovšem od té doby znovu zbohatl, přestože splácí stále dluh za válečné akce, které vedly k osvobození Kuvajtu od irácké okupace. Nyní Kuvajt znovu spolupracuje s Irákem. Irák chtěl od nich odkoupit jeden ostrov, kde by si vybudoval přístav, protože nemá moře. Kuvajťané řekli: „Dobře, my vám přístav vybudujeme, ale jenom vám jej pronajmeme.“ V době mé přítomnosti v Kuvajtu zde byl poprvé na návštěvě irácký ministerským předseda a Kuvajt mu věnoval 60 mil. dolarů jako přátelskou výpomoc bez náhrady.

Kuvajt je hezké město s velmi moderními ulicemi. Má také některé historické

... a jejich symbol, vodojemy na odsolenou mořskou vodu

památky. Navštívil jsem velmi krásné Muzeum umění orientu, které založil jeden Kuvajťan se svou anglickou manželkou. Když se blížila irácká okupace, rychle zazdili vchod do svého domu. Iráčané nevěděli, co to je, nechali je být, a tak celé muzeum zůstalo naštěstí zachováno a nepoškozeno. Navštívil jsem rovněž beduinské muzeum Sadu. Národní kuvajtské muzeum bylo téměř kompletně rozkradeno a mnoho věcí bylo nenávratně zničeno při irácké okupaci. Tak tomu bylo i s dalšími místy. Zachována zůstala loď Al Hashima 2, která je na místě, odkud nikdy nevyplula, postavená z mnoha druhů dřev, které pocházejí zvláště z indické Kerala.

Kuvajťané – muži chodí hodně v tradičním bílém oděvu, který se nazývá dzidáš. Je buď bílý, a k tomu patří též bílá čelenka, nebo červený. Chodí tak oděni i šoféři, kteří mě vozili. V Kuwait City existuje i veřejná doprava – autobusy, ale ty jezdí poměrně málo. Veškerá ostatní doprava se odehrává v osobních automobilech nebo v taxících. Benzín je tam velmi levný, i když dnes stojí v přepočtu asi šest korun za jeden listr. Proti našim poměrům je tedy nesmírně levný, proto také zde jezdí všechny značky aut z celého světa a zejména silné americké, japonské, německé či francouzské vozy. Je zde možné vidět výkvět automobilového průmyslu z celého světa, což při produkci ropy, kterou Kuvajt má (asi 10 procent světové produkce), není udivující. Zásoby se v Kuvajtu odhadují na 90–100 let. Pokud se nevymyslí nový mechanismus na pohon aut, zůstane Kuvajt stále bohatým státem a bude nadále prosperovat. V této složité oblasti Blízkého východu má z jedné strany hranici se Saudskou Arábií a z druhé strany s Irákem.

Pobyt v Kuvajtu byl velmi zajímavý a příjemný. Kuvajtská strava je špičková, jediná nevýhoda je, že se velmi intenzivně dodržuje zákaz požívání jakéhokoliv alkoholu. Nelze si koupit víno nebo jakýkoliv alkohol, pouze na černém trhu, ale platí se obrovské sumy. Láhev whisky na černém trhu stojí kolem 10 000 Kč, lze si koupit nealkoholické pivo v některých restauracích, ale velmi vzácně. Lidé si vyrábějí víno doma kvašením, někdy i dobré úrovně. V Kuvajtu se tedy nepije, ale říká se, že se tam hodně alkoholu pašuje.

Kuvajtské **studenti** jsou velmi otevření. Měl jsem možnost i během zkoušek s nimi diskutovat, po každé zkoušce jsem měl pětiminutové interview s každým z nich. Většinou si chválí neurovědy jako nejlepší obor dosavadního čtyřletého studia, a to zejména pro svůj vztah k základním a klinickým oborům. Mají starost, zda by uspěli na dalších zahraničních univerzitách. Ptali se mě, zdali by mohli dělat Ph.D. i v jiných zemích, např. i v Čechách. Bohužel náš systém stipendií pro zahraniční studenty je tak špatný, že si nedovedu představit, že bychom jim něco nabídli. I když oni jsou tak bohatí, že by nějakou almužnu, kterou bychom jim mohli dát, nepotřebovali.

Kuvajt je zajímavá země, v níž jsem měl zajímavá setkání. Bylo to další setkání s islámem, který je v praxi vykládán mnoha způsoby. Z původního výkladu koránu

se toho hodně změnilo a největší problém islámských zemí, a zřejmě i islámu, je vztah k ženám. To je třeba velmi korigovat, abychom si s těmito zeměmi rozuměli. Bude ještě dlouho trvat, než se naše kultury sblíží natolik, aby nám nečinily žádné překážky ve vzájemném soužití.

I vojákům v nemocnici má být nablízku kaplan

Hostem Interview BBC – pořadu moderovaného Václavem Moravcem – byl 26. července 2005 hlavní vojenský kaplan Armády České republiky Tomáš Holub. Z relace jsme vybrali:

Vy jste po výcviku v roce 96 odletěl jako vojenský kaplan s českou vojenskou jednotkou sil IFOR do Bosny. V rozhovoru pro týdeník Respekt jste pak 26. července 1999 přiznal, že vás vojáci v Bosně přijímali s nedůvěrou a dodal jste, teď cituji doslova: „Padaly nejrůznější vtipy, co tady bude ten černoprdelník dělat, kde má skládací oltář, kolik mešního vína vyveze a tak podobně.“ Jak dlouho jste musel čelit těmto vtípům?

Spíš bych řekl, jak dlouho jsem čelil intenzivně těmto vtípům. Zezačátku, tři neděle, měsíc. Myslím, že to patří k určité drsnosti vojenského prostředí... Zlomem byla situace, ve které významná část těch lidí mě poznala osobně, na kafi, hráli spolu fotbal, byli spolu ve výcviku, zažili nějakou patrolu spolu.

V tom citovaném rozhovoru jste také přiznal, že jste na začátku mise v Bosně cítil samotu. Cituji doslova: „Stávalo se mi, že den nebo dva se mnou nikdo neměl zájem mluvit.“ Jste přesvědčen o tom, že takové chvíle prožívají i vaši podřízení, začínající vojenští kaplani, nebo už s tím nemají problém?

Je velký rozdíl, jestli kaplan nastupuje k útvaru, na kterém již před ním kaplan byl, anebo nastupuje k útvaru, kde je první. V okamžiku, kdy nastupuje k útvaru, kdy je první, něco podobného prožívá také, protože vztah ke kaplanovi se buduje na osobním setkání.

Vy jste zmínil onu poměrně důležitou smlouvu mezi Armádou České republiky a církvemi o duchovní službě. Z té smlouvy vyplývá, že v roce 2008 by mělo v Armádě České republiky sloužit pětadvacet vojenských kaplanů. Kolik je vás v současnosti?

Tak v současné době je nás sedmáct, s poradcem ministra, který není vojákem, ale patří do duchovní služby, je nás osmáct a...

To znamená, že se máte co ohánět, abyste za tři roky stihli naplnit směrné číslo, mám-li to říct tak odporně.

Armáda se od roku, kdy byla tato smlouva podepsána, významně zmenšila, zprofesionalizovala. To znamená, že my v současné době v těch strukturách, které armáda má, hledáme smysluplná místa pro kaplany a těch jsme napočítali jednadvacet.

Co to jsou smysluplná místa, pokud byste je měl charakterizovat?

Jsou to místa, kde je dostatek lidí, to znamená řekněme úroveň brigády, tedy něco kolem tisíce a více lidí, anebo u speciálních jednotek, jako je například chemická brigáda v Liberci. Ale jsou to především jednotky, které jsou nebo budou nasazeny v situacích, které jsou zátěžové, plus speciální místa jako školy, doufáme také, že od 1. ledna nemocnice.

Nemocnice, teď myslíte...

Ústřední vojenská nemocnice v Praze.

Jaká tam bude role kaplana?

Já myslím, že tam by role kaplana měla být dvojitá. Na jedné straně to bude člověk, který bude znát nemocniční běh, vojenský nemocniční běh částečně, a tedy bude velmi dobře připraven pro eventuální výjezd s polní nemocnicí. A na druhé straně by to měl být člověk, který by opravdu lidsky pečoval o lidi a jejich blízké, kteří se dostávají do hraničních situací kvůli zdraví.

Když jsem sledoval práci několika vojenských kaplanů, nebylo možné nevšimnout si propojenosti vojenského kaplana a psychologa. Kaplan prochází nějakým psychologickým kurzem?

Velmi jasně říkáme, že si nechceme hrát na psychology s plným psychologickým vzděláním, na druhé straně je samozřejmé, že pro kaplany je důležité, aby věděli, co to znamená posttraumatický syndrom a aby také měli jakési výcviky, které dávají možnost s tímto pracovat. A psychologická příprava různé formy patří jistě k výcviku vojenského kaplana naprosto integrálně.

Následuje citát, z rozhovoru pro Katolický týdeník z 23. listopadu 2003: „První podmínkou psychologického charakteru duchovního vstupujícího do armády je kreativita. Vojenský kaplan musí mít vlastní přístup k věcem a musí umět vymýšlet nové cesty, protože armádní prostředí to moc a moc potřebuje.“ Můžete být konkrétnější, co jste tím měl na mysli?

To se dá popsat v několika rovinách. Tou první je čistě rovina vztahu k lidem. Člověk vlastně hledá formy, jak navázat vztahy, navázat přátelství a to se nedělá tak,

že člověk sedí a čeká, až někdo k němu přijde, ale vymýšlí, co s těmi lidmi dělat, jak jim nabídnout možnost trávení volného času, jakým způsobem něco zlepšit v životě v zahraniční misi nebo i tady v republice. To znamená, že kaplani musí mít odvalu vymýšlet nové věci a být ochotni s něčím novým přijít za velitelem a mít jaksi nadšení, bez kterého jinak ty věci nejdou. Ta druhá rovina je velmi osobní, je to žití víry v zahraničních misích. Mnoho věcí, které patří k pravidlům správného života duchovního v České republice, je naprosto neupotřebitelných v zahraničí, v Kosovu, v Iráku, v Afghánistánu. A pak je ta třetí rovina – jak mezi sebou komunikují vojáci a velitelé na útvaru, v jednotce. To je věc, která buď jde služebním postupem, anebo se nabídne nějaká společná večeře s lidmi, aby si spolu povíдали ne zrovna při velitelský poradě.

Když byl Tomáš Holub jako první vojenský kaplan v historii české armády na misi v Bosně, jak často propadal beznadějí nad důsledky války?

Já bych to asi nenazval beznadějí. Já bych to nazval zděšením. Pro mne se tam objevilo mnoho otázek, jak je vůbec možné, že to zlo takto reálně může být přítomné kousíček od České republiky, a tak rychle, tak nenadále. Takže to byly věci, které jsem si musel vyřešit sám. A potom taky pro vojáky, protože s tím za mnou přicházeli. Pro mne jedna z odpovědí byla, že zlo nejsou hříchy, nějaké přestoupení jakéhosi pravidla; zlo je mnohem komplexnější, jakási obrovská moc, kterou člověk musí i v tom osobním životě vzít hodně vážně, jestli nechce být naivní.

Zůstaly otázky, které pro vás osobně jsou nadále nezodpovězené v souvislosti s důsledky války, a přitom vírou a náboženstvím?

Tak jedna úplně zásadní otázka, která je pro mne pořád velkým otazníkem, je, jestli je možné nějak pomoci tomu, aby osobní víra, o které jsem přesvědčen, že skutečně člověku pomáhá, se neproměnila v ideologii, která bude chráněna nějakou institucí církevní.

Pokud se nemýlím, jedním z nejsilnějších zážitků na Balkáně byla mše v kostele v městečku Selce. Můžete ten zážitek popsat?

Dostal jsem možnost odjet na šedesát hodin do Chorvatska z Bosny a já jsem se těšil, že tam zajdu do kostela a budu tam sloužit mši společně s místním farářem, což se také stalo. Ale když jsme skončili, začal ten kněz mluvit o tom, že IFOR, my jsme byli součástí jednotky IFOR, je vlastně SRBOFOR, že to jsou jednotky, které bojují na straně Srbů, a že Bůh je na straně Chorvatů, a že oni vyhrají. Já jsem tam stál v albě a v kněžském obleku a nevěděl jsem, co mám dělat. Pak jsme odešli od oltáře a za mnou přišli někteří lidé, omlouvali se a vyprávěli, že tento kněz viděl, jak farnost, kterou vypíplal, jak je zničena, jak jsou tam před jeho očima zabiti

lidé právě ze srbské strany a on se z toho psychicky zhroutil. Na tom místě, kde jsme byli, byl vlastně na léčení.

Jak často se hlavní vojenský kaplan Tomáš Holub setkával v Bosně se strachem?

Zvláštní je, že člověk si velmi rychle zvykne a to je velmi nebezpečné. Proto také asi je velmi dobré, aby vojáci v těchto místech nezůstávali nějak příliš dlouho, protože pak schopnost se nebát může být tím, co ty lidi ohrožuje.

Podle ženevských konvencí vy máte jako vojenský kaplan právo u sebe nosit a používat zbraň k osobní ochraně či ochraně svěřených osob. Vy jste toho využíval?

Ne, ne. Já jsem si zbraň nevzal. Já jsem jednoznačně pro to, aby kaplani zbraň nenosili.

Válka proti teroru – nakolik s tím vy jako duchovní máte problém, když vidíte, že je tam jedna rovina, řekněme, západního náboženství nebo západní civilizace a řekněme víry muslimské?

Já myslím, že je potřeba rozlišovat dvě věci. Tou první věcí je, jaký s tím mám problém jako vojenský kaplan. Nemám problém s tím doprovázet vojáky, kteří na základě rozhodnutí demokratické vlády jsou tam posláni. Druhá otázka je, jestli z pohledu politických rozhodnutí je možné tyto věci vnímat eticky správně či nikoliv. To není rovina, která patří hlavnímu vojenskému kaplanovi. Hlavnímu vojenskému kaplanovi patří zajistit, aby vojáci, kteří jdou do těchto skutečně vážných situací a nebezpečných situací, měli s sebou člověka, který jim bude lidsky nablízku.

TEXT

LÉTA VÁLEČNÁ
A NÁSLEDUJÍCÍ

Život před půlstoletím

Emilie Veverková: Znovu bych mu ruku podala! Redakce Zdeněk Susa. Vydal Zdeněk Susa ve Středoklukách roku 2004. Vytiskla tiskárna Akcent ve Vimperku. První vydání.

Ukázky z knihy

Josef

Nastal rok 1937. V tomto roce jsem o prázdninách navštívila své sestry v Liberci. Naše setkání bylo vždy radostné. Zvláště s Riči, jejíž manželství bylo bezdětné, jsme si byly blízké. Tak také tentokrát připravila plán mého týdenního pobytu v Liberci, jak nejlépe uměla. Jeden večer jsme strávili v kavárně nově postaveného hotelu Imperial; tam také přišel známý mého švagra Emila Janouška dr. Josef Veverka se svou sestrou Miladou, novopečenou učitelkou pro rodinné školy. Společně jsme strávili hezký večer za náladové hudby kavárenského orchestru, který mi připomínal orchestr R. A. Dvorského; při něm jsme si s Josefem Veverkou i zatančili. Nezůstalo však jen při jednom setkání, znovu jsme se setkávali, sblížovali a neradi se loučili. V dalším červencovém večeru mě Josef požádal o ruku ke společnému životu. Byli jsme zamilováni až neodpovědně, třebaže mně bylo už pětadvacet let a Josefovi třicet čtyři roky.

Zpátky na Liberecku

1. září jsem nastoupila do nově zřízené měšťanské školy v Minkovicích.

Hned jsem zpozorovala změnu, která zde v pohraničí téměř po desíti letech nastala; vlivem Henleinovy propagandy, že se zde Němcům děje bezpráví, sílily požadavky sudetských Němců, jak se sami nazývali, o připojení území s většinou německého obyvatelstva k německé říši. Když se rozkřiklo, že Henlein přijede do Liberce, konala se na náměstí velká shromáždění Němců, mužů i žen, oděných v krojích – ženy v dirndlech a muži v krátkých kožených kalhotách, bílých punčochách, krátkých knoflíčkových kabátcích a kloboucích. Vykřikovali svá hesla, znemožňovali dopravu.

V roce 1938 se napětí s Henleinovci stupňovalo, jejich srazy na náměstí byly častější a hlučnější, častěji se také ozývaly vojenské kroky ordnerů, kteří organizovaně pochodovali městem, zvláště ve večerních hodinách. Situace se natolik vyhrotila, že byla vyhlášena částečná mobilizace československé armády v květnu 1938. V tomto roce byl můj muž po volbách zvolen za českou menšinu do libereckého městského zastupitelstva.

Stejným tempem jako běsnění Henleinovců sílilo však na Liberecku také české odhodlání bránit se a hájit naši sotva vybojovanou samostatnost na život a na smrt. Pozorovali jsme ovšem také, že se čeští obyvatelé začínají stěhovat do vnitrozemí. Nejvíce nás však mrzelo, že strážníci nemohli stále ještě proti Henleinovcům zasahovat, a ti byli stále drzejší a drzejší, shodili dokonce jednomu strážníkovi helmu z hlavy. To už nemohl spolknout mladý Vršťala, syn libereckého krejčího, běžel domů pro ostré krejčovské nůžky a v tom fanaticky běsnícím a řvoucím davu stříhal alespoň henleinovkám záhyby nabíraných sukni.

Protektorát

Za zasněženého rána se dne 15. března 1939 valily do Čech a Moravy kolony německých nacistických vojsk. Byl zřízen říšský protektorát Čechy a Morava. Slovensko se prohlásilo za samostatný stát.

Za několik dní byl můj muž povolán k výslechu na okresní úřad, kde už mělo gestapo (tajná státní policie) své kanceláře, a byl upozorněn, že vědí o jeho bývalé činnosti. Bylo mu oznámeno, že když bude dál něco podnikat proti Říši, musí počítat s tvrdým trestem.

Můj muž, zbaven své politické činnosti, se dal do pátrání po svých předcích a prapředcích, z nichž se proslavili svým důvtipem bratrance František a Václav Veverkové, vynálezci ruchadla.

Ruchadlo

Zajímal a dojímal mě život obou vynálezců ruchadla bratranců Veverkových, někdy chybně uváděných jako bratrů Veverkových.

František Veverka, rolník v Rybitví u Pardubic, se narodil v roce 1799 v Rybitví a Václav Veverka, vesnický kovář v Rybitví, se narodil v roce 1796 také v Rybitví.

František se již od mládí rád zabýval opravami hospodářského nářadí, ale opravoval i hodinky a mlýnky. Sestrojil i řezačku s kolem po způsobu nynějších řezacích strojů. Oženil se šťastně; manželka Magdalena měla v rodině hlavní slovo a starala se o dobrý chod hospodářství. František hloubal nad těžkou prací při orbě půdy pomocí primitivního pluhu – háku a tak dlouho přemýšlel a zkoušel s pomocí svého bratrance Václava, až po mnohých pokusech zhotovili nový typu pluhu, kterému začali říkat ruchadlo; ruchadlo půdu nejen rozrývalo, ale také obracelo, a tak značně ulehčovalo práci. Užívání ruchadel se rychle šířilo i do okolních vesnic. Kováři, včetně Václava, měli plné ruce práce, ale František při své nezištnosti a skromnosti neuměl využít svého vynálezu ve svůj prospěch.

Už tři léta se na Pardubicku užívalo ruchadel, kterým se také říkalo „veverče“, když si tohoto ulehčeného způsobu orby všiml hospodářský úředník z Choltic

Johann Kainz. Nechal si ruchadlo podle svého nákresu zhotovit u místního kováře a v roce 1832 na pražské hospodářské výstavě ruchadlo přihlásil jako svůj vynález. Nazval je Kainzpflug. Tuto nespravedlnost vůči bratrancům Veverkovým nemohli snést někteří vlastenci a národní buditelé a nastal spor o uznání autorství vynálezu.

Na stranu Veverků se postavili sice během času další jejich příznivci, ale byl to boj nerovný. Kainz zatím vydělával a Veverkové svou umírněností, nezištností a skromností nejenže ze svého vynálezu nic neměli, ale ani jejich hospodářstvím se nedařilo.

Manželství Františka Veverky bylo ze začátku šťastné, prospívající hospodářství vedla Františkova manželka. Krutou ranou proto byla pro Františka její smrt v roce 1836. Byl už oslaben bezúspěšnými kroky k uznání svého vynálezu ruchadla, z něhož začínali bohatnout jiní, a teď tu zůstal se třemi dětmi sám. Nezbyvalo než se oženit znovu. Druhá žena však neuměla nahradit rozšafnou Magdalenu a se statkem to šlo rychle dolů. Odprodávaly se pozemky, vypůjčovalo se, mezi manželi docházelo k různicím a František hledal zapomenutí v pití. Roku 1844 prodali manželé celé hospodářství v Rybitví a koupili menší v Břehu u Přelouče. Ani tam se jim dobře nevedlo, stavení vyhořelo a zůstala jen stodola. Nakonec František Veverka, hlavní vynálezce ruchadla, umřel roku 1849 opuštěn v bídě v přeloučské pohodnici.

Václav Veverka, první zhotovitel ruchadla, kovář v Rybitví, byl na rozdíl od Františka Veverky povahy veselejší a rád si přihnul z džbánu piva, zvláště u výhně. Časem živnost hynula, takže ji prodal a odstěhoval se do vsi Bukoviny. Umřel v tomtéž roce 1849 jako František a také v chudobě. Uznání se jim dostalo až po jejich smrti. V roce 1883 byl v Pardubicích odhalen na jejich památku pomník.

V pátrání jsme pokračovali, ale času bylo namále. 1. září 1939 vypukla druhá světová válka, Hitler napadl Polsko. Události kolem 17. listopadu 1939, kdy byly uzavřeny všechny vysoké školy a řada vysokoškolských studentů odvezena do koncentračního tábora, a také blížící se porod zatlačily naši započatou práci na rodokmenu do pozadí a všechny výpisy byly opět založeny.

Vašíček a první Josefovo uvěznění

Do této ponuré doby se narodil 11. 12. 1939 náš první syn Václav. Jméno dostal po svém prapředku Václavovi, který byl bratrem vynálezce Františka Veverky, a také po otci mého manžela. Byli jsme teď najednou tři a byli jsme šťastni, pokud se to v té době vlády okupantů dalo říci.

Nastal rok 1940. Můj muž byl přijat do českého rozhlasu v Praze jako redaktor. Práce v rozhlase ho těšila, dostal služebně k užívání garsoniéru a měl slíbený co nejdříve větší byt. O platu, který dostával, se nám jen zdávalo. Jeho představeným byl tehdy dr. Horák, manžel dr. Milady Horákové. Vašíček rostl

a prospíval a oba jsme čekali vždy ke konci týdne, až nám přijede z Prahy táta. 30. května 1940 na mé 28. narozeniny přijel mimořádně v polovině týdne, aby mi poblahopřál.

Druhý den 31. května ráno odjel do Prahy a dopoledne byl v rozhlasu zatčen gestapem a odvezen do mladoboleslavské věznice. Ještě týž den vpadli tři příslušníci gestapa k nám do bytu a celý byt prohledali. Následovaly jeho i mé výslechy. Byla jsem volána na gestapo a vyslýchána, majíc Vašíčka v náručí. Chtěli vědět, zda jsem věděla o tom, že můj manžel převezl z Prahy do Boleslavi balík protinacistických letáků. Podařilo se mi to zapřít. Byla to akce ilegálních sociálně demokratických pracovníků – jeden Josefovi předal letáky v Praze a Josef je v Boleslavi odevzdal jinému. Prozradilo se to a můj muž byl usvědčen z obou stran.

Po Josefově zatčení jsem jela do Prahy do rozhlasu, kde jsem byla přijata panem dr. Horákem, který mi mimo jiné řekl, že neví, jak dlouho ještě bude na svobodě, neboť jeho manželka Milada Horáková byla už také zatčena. Pro jistotu mě tedy zavedl k personálnímu šéfovi dr. Remešovi. Dr. Remeš zařídil, že mi byl vyplacen Josefův plat s tím, abych se přišla zeptat opět příští měsíc. Za měsíc byl už také dr. Horák zatčen. Dr. Remeš musel vždy o vyplacení platu jednat s německým vedením rozhlasu. Čekala jsem na chodbě rozhlasu na výsledek jednání a se mnou tam čekal také pan řídící učitel Král, otec paní dr. Milady Horákové, který se se svou manželkou ujal Jany, dcerky Horákových. Ještě asi čtyřikrát jsem se tam s ním sešla, ale pak už nebylo v silách pana dr. Remeše, aby výplaty vymohl. Zůstala jsem bez prostředků. Pobírala jsem potom 450 korun chudinské podpory města Nymburka, kam můj muž patřil domovským právem.

Z mladoboleslavské věznice byl Josef transportován přes několik věznic k soudnímu řízení do Drážďan, kde byl odsouzen na dva roky káznice; trest si pak odpykával ve Waldheimu. Před odsouzením jsem konečně dostala povolení ho navštívit, před tím mi mou žádost několikrát zamítli.

Josefa snad zachránilo od smrti to, že v čase heydrichiády byl v Německu v káznici, kde mu právě končil trest, neboť mu byla započítána i vyšetřovací vazba. Byla jen malá naděje, že bude propuštěn, ale po převezení z káznice do pankrácké věznice v Praze skutečně propuštěn byl, 14. července 1942 se vrátil domů.

Josef však byl zesláblý, vyhublý, kost a kůže. Pracoval při hubené stravě na výměně vlakových kolejnic. Do řídké vodové polévky si vězňové trhali trávu na svazích u trati, aby alespoň něčím naplnili žaludek. Brambory uvařené v síce si nejdříve oloupali, ale pak i ty slupky snědli.

Josef se při domácí stravě rychle zotavoval. Chtěl navštívit své rodiče v Nymburce, jeli jsme proto nejdříve do Prahy, kde navštívil některé své přátele a s Vašíčkem jsme se byli podívat v zoologické zahradě. V Nymburce nám však Vašíček onemocněl a lékař zjistil zápal mozkových blan. Nebyly účinné léky, nebylo pomoci. Náš krásný chlapeček nám 7. srpna 1942 zemřel.

Druhé Josefovo uvěznění

K večeru 22. února 1944 jsem marně čekala, až přijde táta ze zaměstnání. Jen jsem byla zavolána na gestapo a bylo mi řečeno, že můj muž je opět zatčen a že mohu přijít s prádlem do boleslavské věznice. Později jsem se dověděla, že pro něj přišli před šestou hodinou večer do administrace. Dlouho jsem netušila, co mu dávají za vinu. Komunistický ilegální pracovník mu dal přečíst protinacistický leták a pak při výslechu z něho vytloukli jména všech těch, kteří leták četli. Zůstala jsem s půlroční Světlou zase sama, těhotná a bez peněz.

Už při prvním věznění mého muže mě občas dobří lidé podporovali potravinami nebo finančně, ale pomoc, které se mi tentokrát dostalo od majitele menší továrny na Turnovsku, mě přímo vyvedla z míry. Hned v prvních dnech po Josefově zatčení mě navštívil továrníkův právní zástupce a oznámil mi, že budu každý měsíc dostávat 1000 korun. Byla jsem si vědoma toho, že každý, kdo podporuje rodiny vězněných, riskuje těžký trest. S hlubokou vděčností jsem tedy ocenila tuto obětavost a statečnost.

V roce 1944 Hitler ztrácel sílu i elán, které měl na začátku války. Mne však čekalo nové chození do věznice s prádlem a další výslechy. Tehdy bylo jasné, kdo je nepřítel, byl to Němec-nacista. Ne všichni Němci byli nacisty. Cítila jsem, že na naší české straně se upevňovalo národní uvědomění a soudržnost. Stáli jsme při sobě a zapomínali na bývalou příslušnost k jednotlivým politickým stranám a na stranické půtky. Bohužel dovedeme být na sebe hodní a jít za společnou věcí, jen když jsme v nebezpečí, pod knutou nepřítel. Sama jsem nebyla zapojena do ilegální činnosti, ale měla jsem spojení s několika pracovníky, bývalými sociálními demokraty. Jeden z nich přišel s návrhem, že skupina opatří cigarety a koňak pro mladoboleslavského velitele věznice a já se pokusím mu to nabídnout, aby mi dovolil dát Josefovi nějaké jídlo. Potravinové lístky a přiděly byly čím dál menší. Pamatuji se, že másla bylo na osobu 14 dkg na celý měsíc a 1/16 l odtučněného mléka na den na osobu. Ostatní dávky potravin tomu odpovídaly. Ve věznicích byl hlad. Ve snaze přilepšit Josefovi jsem na ten návrh přistoupila.

Dvojčata

8. srpna 1944 – předčasně (v osmém měsíci) – jsem porodila dvě holčičky, Emílii a Ludmilu. Rodila jsem v útulku sociální péče, kde měl našťastí mimořádně službu pan dr. Novák, vedoucí lékař ze soukromého sanatoria. Nejdříve se narodila Ema a za tři čtvrti hodiny Lída; pan doktor zvolal: „Dům u tří děvčátek!“ Bylo po porodu a mně bylo divné, že je kolem mne nějaký rozruch. Byla tu komplikace – přirostlá placenta k děloze. Protože útulek asi nebyl pro takové případy vybaven, musely se přivést potřebné nástroje ze sanatoria. Ztratila jsem hodně krve a ještě po operaci, která byla provedena v narkóze, jsem chvílemi ztrácela

早
飛時

vědomí; jenom vím, jak mi chutnala opravdová černá káva, kterou mi dávali po lžičkách, v té době úplný přepych!

Poplašné sirény se ozývaly častěji a častěji, byly tady mladoboleslavské Škodovy závody a ty se mohly stát cílem náletů. Bydleli jsme na Českokobratrském náměstí ve druhém patře a bylo nemožné, abych při poplachu sama snesla tři malé děti s potřebnými věcmi dolů do vedlejšího domu, kde byl kryt. Zůstávala jsem tedy s dětmi při poplachu v bytě a prosila v duchu o Boží ochranu.

V Příhrázích

Přišla opět pomoc. Janouškovi jezdili do Příhráz u Turnova, kde měli příbuzné, a vyjednali mi v tamějším penzionu Kolomazníkových dočasné bydlení. Penzion byl ukryt v zalesněných pískovcových skalách a stál na konci cesty, dál pokračovaly už jen lesy a skály, na jejichž svazích bylo roztroušeno několik chalup. Továrník, od něhož jsem dostávala každý měsíc 1000 korun, mi opět nabídl, že mi dá k dispozici nákladní auto na přepravu postýlek a kočárků, vaničky a ostatních věcí. Mne s dětmi a s čtrnáctiletou dívenkou, která mi s dětmi pomáhala, nechal přepravit do Příhráz svým osobním autem. Povolení pracovního úřadu, abych mohla mít k pomoci onu dívenku, mi zařídil náš dobrý známý Bohumil Halama, který byl zaměstnán na pracovním úřadě. Měla jsem tedy vlastně na starosti čtyři děti.

V polovině září 1944 jsme v pravém slova smyslu vyrazili z města, protože začaly zase houkat sirény. Světlo byl už jeden rok a Emě a Lídě šest týdnů. Kolomazníkovi nás přijali jako své.

Ještě než jsem se odstěhovala s dětmi do Příhráz, dostala jsem poštou v obyčejné obálce tisíc korun s malým lístkem, na němž bylo napsáno: „Vám i dětem EB.“ Nevěděla jsem dlouho, kdo je dárcem; obálky chodily jednou měsíčně až do konce války, kdy jsem dostala přípis, že to byla podpora rodinám vězňených z fondu prezidenta Edvarda Beneše; podpora k nám docházela ilegálně přes neutrální cizinu. Občas mě navštěvoval Josefův věrný kamarád Oldřich Špinka a přivážel mi také někdy finanční pomoc z Prahy od tátových kamarádů. Největší radost mi však způsobil, když mi přivezl balík tetraplen, které nebyly vůbec k dostání.

Vánoce 1944 jsem prožila s dětmi v Příhrázích uprostřed rodiny Kolomazníkových. Byly jsme všechny dokonce i obdarovány.

Konec války se nezadržitelně blížil. Do lesů a jeskyň ve skalách kolem Příhráz utíkali uprchlí zajatci a všichni, kdo se skrývali před nacisty, což mělo za následek, že před penzionem příjížděla vojenská auta a gestapo prohledávalo celé okolí. Běda, kdyby někoho chytili, těžce by potrestali celou vesničku! Nikoho však nepolapili, v zalesněném hřbetu pískovcových skal měli uprchlíci velké možnosti úkrytů, nejdnou se dívali na pronásledovatele ze skal dolů. Přibližovali se také až k penzionu, služebné jim často nosily hrnce polévek a chleba a oni zase mizeli v houštinách. Gestapo zkoušelo také to, že se přestrojovalo za ženy, které sbírají houby a lesní

plodiny, ale i to bylo marné. Gestapáci také ťukali na okna nebo dveře a předstírali, že jsou partyzány, ale lidé byli ostražití. Přehled o pobytu partyzánů a uprchlíků ve skalních jeskyních měl jen místní hajný pan Janoušek a ten je včas upozornil na nebezpečí, neboť musel gestapo na jejich raziích provázet.

Pan hajný nám také pomohl tím, že nám na začátku zimy za nasbírané kaštany pro zvěř dal přivést dřevo na topení; bylo ho víc, než jsme si zasloužily. Uhlí bylo na přiděl, na ten jsem neměla nárok, tak jsme topily v našem pokoji dřevem a nasbíraným roštím. Když jsme vystoupili ke skalám, viděli jsme, jak se na hlavní silnici pohybují naložené vozy uprchlíků, pryč z východního Německa. Utíkali před častým bombardováním, říkalo se jim národní hosté. Bylo mi jich líto, jezdili bez cíle a nebyli rádi viděni. Pozorovali jsme odtud i transporty německého vojska. Jednou se v penzionu objevili čtyři němečtí vojáci, byli unaveni, zaprášení, zřejmě utekli z německé armády. Jen se napili, zeptali na další cestu a spěchali dál.

Bylo jaro 1945. Armády se už svíjely ve smrtelné křeči, ale bojovalo se dál, zvláště vytrvalí a krutí byli SS-mani. Najednou se rozkřiklo, že od Turnova táhne německé vojsko a že zajímá všechny muže na práci. Tato zpráva měla za následek, že muži z okolních vesnic se valem uchylovali do lesů a skal kolem Příhraz; jeden z nich vedl s sebou i krávu. Ženy, které zůstaly bez mužů, se také hleděly skrýt. Bylo kvečeru, snesla jsem tedy děti dolů, uložila je do kočárků a zůstala jsem s nimi sama před vyliďněným penzionem. Nastalo najednou nezvyklé ticho, nikde ani živáčka. Z penzionu vyšel po chvíli jen churavějící pan Kolomazník a řekl mi, abych se nebála, že mě neopustí. V případě, že bude zle, zajedeme i s kočárky do bezpečí na úpatí skal, kde to dobře zná.

Čekali jsme před penzionem na lavičce. Když se nic nedělo, šli jsme se i s kočárky podívat ke svahu, odkud bylo dobře vidět na celou cestu vedoucí k penzionu. Najednou vidíme, že po cestě přijíždí hoch na kole, na němž se třepetá praporek v našich národních barvách. Oznamuje, že vojsko změnilo směr cesty, že k nám nejde. Vrátili jsme se tedy zpět, děti jsem zase uložila do postýlek a šli jsme s panem Kolomazníkem volat do skal, že jsme mimo nebezpečí. Nikdo se ale neozval, nikdo nevycházel, báli se, že děláme na rozkaz Němců volavky. Šli jsme opět do penzionu, pan Kolomazník zatopil v kuchyňských kamnech a dal vařit vodu na čaj. Ozářená okna kuchyně po hodné chvíli přilákala zpět některé uprchlíky. Pomalu se trousili a pak při grogu bylo plno siláckých řečí. Jeden se zvláště opozdil, protože si zahrabal v lese do země příruční pokladnu s penězi a pak ji nemohl najít.

Za těchto vážných, nebezpečných, ale i groteskních situací se sice přiblížil konec války, ale rostl také hlad. Lidé sháněli živobytí, jak se dalo, jezdili na venkov a měnili šatstvo, obuv, lůžkoviny i cennosti za mouku, sádlo, vejce, drůbež a jiné potraviny, nebo je přepláceli penězi. Kvetla také šmelina. Víím, že za husu si vzal

sedlák povlečení na dvě postele. Já jsem se snažila za ochranu a obživu jen na potravinové lístky, kterou nám Kolomazníkovi poskytli, odvděčit tím, že jsem pomáhala v kuchyni a při přípravách na nastávající sezonu letních hostů.

Konečně!

Když jsem s Kolomazníkovými seděla jednou večer v kuchyni jako obvykle, zaklepal někdo na okno. Nikdo neměl odvahu otevřít, aby to nebyla léčka gestapa. Když se klepání opakovalo, šla jsem k domovním dveřím a zeptala se, kdo je. Ozval se mi hlas tátova kamaráda Oldy Špinky: „Dva partyzáni.“ Otevřela jsem a vzápětí jsem se ocitla v Josefově náruči! Bylo to 11. dubna 1945. Radost byla nezměrná.

Z Terezína byl převezzen do Prahy do pankrácké věznice a propuštěn, přestože měl označení RU (Rückkehr unerwünscht – návrat nežádoucí). Nevíme, kdo rozhodl o jeho propuštění, byla to Boží milost. Viděl teď poprvé naše dvojčátka, bylo jim právě osm měsíců a Světle dvacet měsíců. Prožívali jsme nyní uprostřed skal a probouzející se jarní přírody chvíle šťastného shledání. Ještě však nebylo vyhráno. My jsme sice byli v tomto osamělém romantickém zákoutí méně v nebezpečí než lidé ve větších obcích, ale přicházely zprávy o bojích a nacistických ukrutnostech.

5. května 1945 nastalo Pražské povstání. Na obou stranách byly další oběti na životech. Než dojeli sovětští vojáci do Prahy, poskytli zatím českému obyvatelstvu vydatnou pomoc vlasovci, vojáci generála Vlasova, který se vzepřel sovětskému vedení a přešel na stranu nepřítele. Teď vlasovci bojovali – ovšem proti nacistům. Po příchodu Sovětů však byli tito ochránci Prahy krutě potrestáni na životech.

Panovala všeobecná radost ze svobody. Konečně jsme mohli po těžkých šesti letech zase svobodně mluvit a svobodně beze strachu žít. Byl poražen režim, který přinesl utrpení a bídu nejen mnoha zemím, ale také vlastnímu národu. Z koncentračních táborů se vraceli političtí vězni, kteří přežili nacistické peklo, vyhublí na kost, zbídačení tělesně i duševně. Vrátil se nám opět do čela pan prezident Edvard Beneš s vládou.

V poválečném Liberci

Náš táta v Liberci připravoval a organizoval vydávání severočeského deníku se zaměřením sociálně demokratickým, kterému dali jméno Stráž severu. Když mi Josef ke konci června zajistil odvoz na jeden den do Liberce, blížila jsem se k němu s radostným pohledem na Ještěd a se slzami v očích.

Průjezd Libercem však moji náladu pokazil. Viděla jsem průvody německých občanů, kteří odcházeli do sběrných táborů. Dobře si pamatuji, jak před Mnichovem volali „Heim ins Reich“ (domů do Říše), ale nyní mi svíral srdce pohled na staré lidi sotva nesoucí svůj majetek a na rodiny s dětmi zbavené domovů a jdoucí do

neznámé budoucnosti. To jsem ještě nevěděla, že byli často ještě v táborech a hlavně na hranicích sovětského pásma v Německu obírání i o tu trošku, co si nesli.

Do německých domů a bytů mohli nyní volně vstupovat čeští občané, prohlížet si zařízení a vybírat si nové domovy. Kde se jim zalíbilo, zůstávali; šli prostě na národní výbor oznámit adresu bytu nebo domku, který si vybrali. Dostali na něj dekret a německý občan se musel v krátké době s třiceti kilogramy vystěhovat do sběrného tábora. Bylo to vše prováděno někde s ohleduplností, většinou však s otrlostí. Ze sběrných táborů byli před odsunem mladší muži a ženy posíláni na práci do vnitrozemí, většinou do hospodářství. Lidské osudy se utvářely všelijak, v Příhrazích v jedné chalupě měli na práci v hospodářství dvě německé dívky, z nichž jedna byla později také odsunuta, ale do té druhé se domácí synek zamiloval a oženil se s ní. Vychovali tři zdárné děti.

V pohraničí byla po osvobození docela jiná nálada než ve vnitrozemí, občas se tu ještě střídalo, panoval zde strach, ale z vnitrozemí se sem valily zástupy lidí chápajících se příležitosti získat lepší domovy. Přicházeli sem však také lidé zločtí, pod rouškou revoluce vykrádali byty a vily a neštíteli se ani hrubého násilí, mluvilo se o nich jako o zlatokopech. Rovněž revoluční gardy, zřízené na pokyn ministerstva vnitra, které měly pomáhat při odsunu Němců, se nechovaly, jak měly, a vysloužily si název rabovací gardy. Byly ke konci srpna zrušeny.

Čeští rádoby vykonavatelé pomsty na Němcích většinou netrpěli za německé okupace, ale nyní vystrkovali ramena a obohacovali se. Češi, kteří opravdu trpěli, neměli potřebu se mstít, nevymítali zlo zlem, kterým sami prošli. Hlavní nacističtí viníci byli se svými majetky a rodinami beztak dávno pryč.

V liberecké redakci Stráže severu mě přivítal Josef s ostatními redaktory, ale moje první cesta po tolika letech vedla za sestrami. U obou to vypadalo stejně: Nemohla jsem se na ně hned dobouchat, dveře na několik zámek, zastřená okna, nakonec i shledání s nimi bylo stísněné. U Aninky byly prožitky zvláště pohnuté. Ještě za první republiky se seznámila s Ukrajincem Vasilem Pikušem, který utekl ze své vlasti před terorem a našel azyl u nás. Nevzali se – Aninka by byla přišla o jakousi penzi, která byla sice malá, ale přece ji zajišťovala. Ukrajinci si za války dělali bláhovou naději, že je Hitler osvobodí od Sovětů, a Sověti jim to nezapomněli; když se dostali na naše území, pátrali po nich, a odváželi je do svých lágrů. Vasil tušil nebezpečí, které mu hrozí, a ukryl se u jednoho německého sedláka, kam si Aninka občas chodila pro trochu mléka. Zůstala v bytě sama. V revolučních dnech jí zabouchali sověští vojáci na dveře, vnikli dovnitř a hledali Vasila, kterého zřejmě někdo udal. Když ho nenašli, zůstal jeden ozbrojený voják v předsíni a čekal tam tři dny a tři noci, až se Vasil vrátí. Třetího dne, když se nedočkali, položil Anince pušku na hrud s tím, že když neřekne, kde Vasil je, zastřelí ji. Aninka byla od mládí slabší, plachá, bojácná, teď navíc vyčerpaná třídenním pobytem sovětského vojáka. Podlehla a dovedla je k Vasilovu úkrytu. Vasila odvezli do ruského lágru a odtud na Sibiř.

Únor 1948

Ministři strany národně sociální a lidové podali demisi do rukou prezidenta v domnění, že budou vyhlášeny nové volby, v nichž by už komunisté neměli většinu. Sociálně demokratičtí ministři a nezávislý ministr zahraničí Jan Masaryk demisi nepodali. Komunisté si byli vědomi, že by v příštích volbách už neobstáli, zajišťovali si tedy moc silou pod záštitou Sovětského svazu, jehož poradci jim byli nápomocni. Vážně nemocný prezident přijal po dlouhém váhání demisi ministrů a na tvrdý nátlak komunistů pak jmenoval vládu podle návrhu předsedy vlády Gottwalda. Říká se o této akci, že to byl komunistický puč, ale ruku na srdce, nedali jsme jim k tomu sami šanci už ve volbách v roce 1946?

V Liberci byla první zabrána redakce Stráže severu, která komunistům už dlouho bouřila žluč. Kolem desáté hodiny večerní se vrátil do redakce můj muž ze schůze Ústředního výboru sociálně demokratické strany z Prahy. Byl tam v pravém slova smyslu násilně vyhozen z budovy spolu s dalšími pravicovými členy výboru; tu akci vedl Zdeněk Fierlinger.

Josef znovu dvakrát zatčen

Josef byl zatčen a uvězněn v Bartolomějské ulici v Praze na známé čtyřce. Znovu jsem šla za ním s prádlem do vězení. V blízkosti Nymburka bydlely jeho sestry, které se ochotně střídaly v opatrování dětí, když jsem jezdila do věznice. V té době byla postižena i moje maminka. Nájem, který měla z pronajatého řeznictví a bytů (hostinec byl tehdy uzavřen), šel na účet do spořitelny. S penězi na tomto účtu nemohla však volně nakládat, byly uvolněny jediné na opravu domu s příslušnými doklady. Novota, kterou zavedl režim, byla trestem na vlastníky větších domů. Maminka tedy neměla žádný příjem, jediná výhoda byla, že neplatila nájem. Po dlouhém jednání a žádostech jí byla přiznána podpora 180 Kčs měsíčně. Nebýt mých sester, žila by v nouzi.

Ke konci března se nám táta vrátil, zase jsme byli pohromadě a vážili si každé společné chvíle. Ke konci září však přišla tátovi výzva, aby se okamžitě dostavil na Okresní úřad v Nymburce. Byl právě v Praze a vrátil se až k večeru, přesto se rozhodl tam jít hned a nečekat, až si pro něj přijdou. Šla jsem s ním a dělala si naději, že vchod bude uzavřen. Zmýlila jsem se, okresní úřad byl v plném provozu, měl všechna okna osvětlena. Před vchodem stálo několik aut, lidé vcházeli i vycházeli. Později jsem se dověděla, že tento večer a noc zatýkali a hned odváželi sokolské pracovníky. V příslušné kanceláři jsme se dověděli, že je můj muž odsouzen k dvouletému trestu v pracovním táboře v Jiřetíně. Odůvodnění: vyhýbá se práci a je proti lidově demokratickému zřízení. Když můj muž připomněl, že je invalidní, bylo mu řečeno, že druhý den půjde k lékařské prohlídce, ale tuto noc musí zůstat v místní věznici. Byl zavolán uniformovaný příslušník Národní bezpečnosti a vedl nás napříč náměstím k soudní věznici. Zazvonil, ale nikdo

nepřicházel otevřít. Když už zvonil poněkolkáté, napadlo ho, že správce věznice je už v soukromém bytě, který má okna za rohem. Přišli jsme tedy za roh k vedlejší stěně, ale okno bylo příliš vysoko pro malého, zavalitého a celkem dobromyslného muže. Požádal tedy mého muže, aby on zaklepal na okno. Josefa ani v této chvíli neopustil humor a pronesl : „Tak já si musím zaklepat na okno věznice, aby mě zavřeli.“ To byla ještě idylická doba, která se však rychle měnila v peklo.

Slíbila jsem Josefovi před rozloučením, že druhý den pojedou do Mladé Boleslavi k nadřízenému úřadu a budu se snažit mu nějak pomoci. V Mladé Boleslavi mi pak bylo oznámeno, že můj muž byl po lékařské prohlídce propuštěn. Josef na mne už doma čekal.

Třetí zatčení a proces

Chvíle poměrného klidu trvaly až do osudného dne 5. června 1950. Bylo slunné odpoledne, děti si hrály na dvorku, když přišel zřízenec národního výboru s lístkem, na němž byla výzva, aby se Josef okamžitě dostavil na národní výbor. Malý Zdeněk vyběhl za odcházejícím tátou, byl zvyklý, že ho táta bral všude pokud možno s sebou, ale on jen zrychlil krok, ani se neohlédl. Na psacím stole v jeho pracovně jsem pak našla odloženy jeho hodinky a snubní prsten. Mnohem později jsem se dověděla, že poblíže národního výboru byl Josef zastaven třemi muži v civilu a vyzván, aby s nimi nastoupil do auta, že si potřebují něco ověřit. Odvezli ho do pankrácké věznice v Praze.

Bylo to páté zatčení; za nacistické okupace byl dvakrát zatčen, za komunistického režimu třikrát.

5. srpna 1950 probíhal třídní proces se sociálními demokraty, při němž byl Josef odsouzen na dvanáct let odnětí svobody, ke konfiskaci majetku a 10.000 Kč pokuty.

Návštěvy byly zpočátku povoleny jen několikaminutové. V pankrácké věznici hned při první návštěvě nabádal dozorce čtyřletého Zdeňka, aby tátovi vynadal za to, co provedl. I těch několik minut muselo být otráveno! Děti byly při návštěvách zamklé, ustrašeně pošilhávaly po uniformovaných dozorcích a bály se mluvit. To jsme Josefa viděli ještě zblízka bez jakýchkoli zábran. Horší to bylo ve věznici na Borech, tam jsme ho mohli vidět v ostře osvětlené místnosti jen malým zamřížovaným oknem, opatřeným ještě deskou, která byla proděrována pravidelnými otvory, takže za chvíli docházelo k míhání zraku. Střídali jsme se u okna s dětmi a když návštěva skončila, setkali jsme se s tátou na chodbě, když ho odváděli. Zdeněk se k němu rozběhl, ale dozorce ho hrubě odstrčil.

Na Borech a v Leopoldově

Cestou k návštěvě na Bory jsem se ve vlaku seznámila s ženou, která byla rovněž manželkou politického vězně. Po zatčení muže zůstala se dvěma dětmi úplně bez prostředků. Dostala nabídku jiného muže, že se bude o ni i o děti starat. Neprozřetelně tuto nabídku přijala a nyní jela těhotná s tímto mužem na návštěvu ke svému manželovi, kterého už s tím v dopise seznámila. Její muž jí prý písemně odpustil její provinění pod podmínkou, že se rozejde s dosavadním „ochráncem“; on pak narozené dítě přijme za své. Čekalo ji nyní setkání s manželem poprvé tváří v tvář. Nevím, jak se nakonec rozhodla, ale podobných rodinných rozvrátů bylo víc. Příslušníci StB vytvářeli pro ně živnou půdu a pomáhali manželkám odsouzených k snadnému rozvodu. Bylo to další zostření trestů osamělých vězňů, kteří pak ztráceli i domov.

Jak už jsem se zmínila, Josef byl odsouzen nejen ke dvanácti letům odnětí svobody, ale také ke konfiskaci majetku a k pokutě 10.000 Kčs. Peníze na pokutu jsme neměli. Musel ji tedy táta splácet ze svého nepatrného výděлку ve věznici. Majetek žádný neměl, sáhli tedy na jeho osobní věci. Právě jsme obědvali, když vstoupil do dveří exekutor z okresního úřadu a oznámil mi, že na základě Josefova rozsudku jde zabavit veškerý jeho majetek. Bylo na něm vidět, že je mu trapně, zvláště, když viděl kolem stolu čtyři malé děti, tázavě a ustrašeně na něho hledící. Omlouval se, že za to nemůže, že byl poslán. Splnil však svou povinnost. Chtěl zabavit především pianino, ale nemohl, měla jsem na něj účet na jméno svého tatínka. Zabavil tedy náš hodnotný rozhlasový přijímač a osobní Josefovy věci, obleky, převlečník, boty, knihy aj. Spokojil se s tím, co jsem mu přiznala, napsal seznam věcí a odešel. Dlouho se pak o zabavené věci nikdo nezajímal.

Další Josefův proces

V nejistotě jsem žila několik týdnů, než jsem dostala vyrozumění, že se bude 24. listopadu 1954 konat soudní jednání u Krajského soudu v Liberci. Byl to jeden z dalších soudních vykonstruovaných procesů, tentokrát s libereckými sociálními demokraty. Jednání bylo tajné, zase jsme my, členové rodin odsouzených, stáli na chodbách a vyvolení komunističtí funkcionáři měli dveře do soudního sálu otevřené. Na vynesení rozsudku jsme byli vpuštěni na galerii soudního sálu, takže jsme své drahé ani dost dobře neviděli. Rozsudek zněl: Josef Veverka jako duchovní vůdce obviněných a Frída Geigerová, bývalá členka Zemského národního výboru, se odsuzují na doživotní ztrátu svobody. Ostatní pak k mnohaletému vězení. Je to nepochopitelné, ale já jsem si při vyslechnutí rozsudku oddychla při vzpomínce, jak mu ještě před únorovými událostmi vyhrožovali smrtí. Teď k tomu nebylo daleko. Pořád byla naděje, byl ještě naživu! Stala jsem se ve svých dvačtyřiceti letech vdovou po živém muži. Děkovala jsem ale Bohu, že mohu aspoň já zůstat s dětmi a starat se o ně.

Po rozsudku byla mně a manželovým sestřám povolena krátká návštěva. Proti rozsudku jsem se odvolala prostřednictvím tátova advokáta ex offio dr. Jitnera z Hradce Králové. Odvolací řízení se konalo u Nejvyššího soudu v Praze, při němž byl tátovi snížena trest na 21 let. Byl odvezen nejprve na Bory, potom do Valdic u Jičína. Advokátův účet zněl na 1400 Kčs, splácela jsem jej po 200 Kčs měsíčně. Že jsem dále hlídána, jsem poznala jednak z výslechu na StB, jednak podle stop na pískovišti pod zídou u vrat, kudy někdo přeskakoval do dvora a podle bláta od bot na podezdívce pod okny.

Josef se vrátil!

28. ledna 1964 jsem už za tmy přijela domů za zaměstnání a chystala se zatopit v kamnech. Byla jsem sama, Světa byla v Praze, Ema s Lídou v Libštátě a Zdeněk měl odpolední směnu. Vtom do dveří vstoupila naše milá paní sousedka. Už také lety zestárlá, ale ještě cílá, mě vzrušeně zvala alespoň na chvilku k nim. Myslela jsem, že chce, abych se podívala na nové šaty její vnučky, která se chystala na ples. Jaké však bylo moje překvapení, když jsem tam uviděla u stolu sedícího Josefa. Přišel k zamčeným vratům a neosvětleným oknům svého rodného domku. Zaklepal tedy u sousedů, kde byl radostně přijat a hned pohoštěn čajem a pečivem. Zmatená radostí odváděla jsem si ho domů, kde jsme se teprve objali. Byli jsme po dlouhých, truchlivých letech zase spolu.

Po skromné večeři jsme šli za Zdeňkem do závodu. Když tátu odvedli, byly Zdeňkovi čtyři roky a nyní už byl osmnáctiletý. Druhý den jsem nešla do zaměstnání, svolávala jsem děvčata domů a připravovala na uvítání rodinnou slavnost. Bylo toho tolik, co jsme si teď mohli navzájem bez dozoru říci. Už ke konci roku 1963 bylo tátovi divné, že za ním chodili dozorcí a vybízeli ho, aby si podal žádost o milost, že má doma čtyři děti. Táta jim však řekl, že o milost žádat nebude; neřádal si také, aby ho zavřeli, když byly děti malé, nyní už jsou dospělé. Po marném přemlouvání byl 28. ledna 1964 převezen k okresnímu soudu v Jičíně, kde bylo projednáno jeho propuštění. Předseda soudu zahájil jednání tím, že bude projednána žádost o milost Josefa Veverky. Ten se však okamžitě hlásil o slovo, to mu nebylo uděleno, ale předseda soudu se opravil, že z podnětu ministerstva spravedlnosti bude projednáno propuštění vězně Josefa Veverky s podmínkou na sedm let. Byl z pěti sociálních demokratů propuštěn poslední, ostatní se už před Vánoci shledali se svými rodinami.

Hned po návratu se musel Josef hlásit na národním výboru. Byl zařazen do pracovního poměru v Závodě míru v Nymburce na Zálabí. V šroubárně omýval kovové výrobky v naftě. Jeho už dlouho podryté zdraví nesneslo dlouho tuto práci. Postihl ho první slabý záchvat mozkové příhody, takže se několik týdnů léčil v nemocnici. Potom byl na lékařské doporučení v práci přerazen do skladu, kde vykonával administrativní činnost.

Zdeněk byl po vyučení odveden k vojenské službě, a to k pracovnímu trestnému praporu, pověstnému PTP, kam byli přidělováni branci politicky nespolehliví a používáni jen k manuálním hrubým pracím. Světla ještě studovala v Praze. Ema, starší z dvojčat, se seznámila s chlapcem, absolventem průmyslové školy elektrotechnické, který v libštátské tkalcovně pracoval na instalaci nových tkalcovských stavů. Jmenoval se Jaroslav Daniček, byl ze Železného Brodu, jeho otec pracoval jako dentista a matka byla laborantka. Původně měli soukromou zubní praxi, ale po roce 1948 pracovali oba ve zdravotním středisku. Ema s Jaroslavem byli v lednu oddáni ve starém evangelickém kostele v Liberci.

Osmašedesátý

Pozorovali jsme s tátou se zájmem nápadné uvolnění ve veřejném životě. V novinách se otevřeně psalo a na veřejnosti diskutovalo. Poměry se ve veřejném životě natolik uvolnily, že umlčení sociální demokraté znovu pomýšleli na obnovení své strany. Táta byl jedním z členů ústředního přípravného výboru, který vyjednával se Smrkovským, Poledníkem a jinými funkcionáři o povolení obnovy strany sociálně demokratické. Soudruzi však k tomu neměli moc dobré vůle. Přesto se už na Liberecku zakládaly přípravné výbory organizací. Josef stál v Liberci také v čele K 231. V tomto klubu se soustřeďovali propuštění političtí vězňové.

Poslední Josefovo veřejné vystoupení bylo na jaře v roce 1968 na schůzi klubu angažovaných nestraníků (KAN), kdy v přeplněném sále v Liberci na Střelnici byl z řad účastníků vznesen dotaz na sociální demokracii. Předseda schůze na to reagoval tím, že nejlépe by o situaci mohl informovat přítomný Josef Veverka, a vyzval ho ke slovu. Než došel táta k řečnickému pultu, byl provázen bouřlivým potleskem, nebyl zapomenut. Naposledy měl příležitost promluvit na veřejnosti, popravdě oznámil, že se vyjednává o obnovu strany sociálně demokratické, v roce 1948 násilně včleněné do komunistické strany.

Všechny naděje byly nemilosrdně smeteny 21. srpna 1968 zpět do poroby. Byl konec všem nadějím, ale lidé se jen tak lehce nevzdávali, nenechali se jen tak snadno zlomit. Vzepřela se velká část národa a reagovala na vpád Sovětů a desítky mrtvých spoluobčanů svým způsobem. Ignorovala sovětské vojáky a nápisy v ruštině na všech rozích je vyzývala k návratu domů nebo s vojáky v jejich mateřštině diskutovala a popravdě je informovala. V rozhlase se ještě ozývaly hlasy statečných reportérů; výraznou osobností byla Věra Štovíčková. Ještě rok 1969 byl uvolněný a táta se vydal na pozvání českých vídeňských sociálních demokratů na několikadenní návštěvu do Vídně. Projednávaly se další rehabilitace propuštěných vězňů. I táta byl rehabilitován. To všechno byly poslední záchvěvy odporu před krutou normalizací, která pak zavládla a trvala dalších dvacet let.

Problémy v rodině

Časem se ukázalo, že roztržení naší rodiny a odloučení otce od dětí vykonaly své. Táta se po dlouhodobém vězení a s podlomeným zdravím těžko vžíval do způsobu myšlení už dospělých dětí, které musel opustit v raném věku čtyř, šesti a sedmi let. Jak otec o dětech, tak děti o otci si v době odloučení vytvářeli představy, které se teď po shledání lišily od skutečnosti. Nešlo o zásadní věci, děti se nezpronevěřily našemu smýšlení, na otce zůstaly vždy hrdé. Tím více mě mrzelo, když docházelo k nedorozuměním pro malichernosti. Rozvážný táta, jakým vždy býval, se najednou vlivem vysokého tlaku krve snadno rozčiloval a skoro mi vytýkal, že jsem mu v dopisech do vězení líčila děti v jiné podobě. Děti se zase na mne vyčítavě obracely, že jsem jim tátu líčila v jiném světle. Stála jsem uprostřed nich s těžkými otázkami, jak řešit tuto situaci. Dolehl na nás další trest způsobený nelidským režimem.

V roce 1968 se vrátil Zdeněk z vojenské služby PTP a nastoupil do zaměstnání v Kladenských dolech. Odešel z vlasti v listopadu 1968. Přes Vídeň se dostal do Kanady. Prošel jazykovým kurzem a byl ze začátku zaměstnán v niklových dolech. Vystudoval tam střední školu při zaměstnání.

Normalizace a nové výsledky

Za „normalizace“ se táta dostal opět pod bedlivý dozor StB. Opět byl volán k výsledkům do Pastýřské ulice. Vyslychal ho major ze státní inspekce Ministerstva vnitra. Pokaždé jsem ho doprovázela a čekala na něho v chodbě u vrátnice. Vždycky jsem si oddychla, když jsem ho viděla po výsledku přicházet k vrátnici.

Jeho zdravotní stav se však valem horšil, takže se musel léčit v nemocnici. Tam ho na začátku roku 1970 stihla mozková příhoda, z níž se sice vzpamatoval, ale další záchvat způsobil, že ochrnul na pravou polovinu těla. Tři měsíce jsem ho denně navštěvovala v nemocnici a ošetřovala ho v jeho bezmoci. Když se jeho zdravotní stav trochu zlepšil, vrátil se do domácí péče.

Mnohé noci, kdy nemohl spát, jsme probděli v rozhovoru při vzpomínkách na náš uplynulý společný život. Věřil, že se poměry změní a dodával: „Já už se toho nedočkám, prohrál jsem, ale pravda, spravedlnost a právo jednou zvítězí nad zvůli tohoto nelidského režimu.“

Rozloučení

Blížil se podzim 1971. V září zrál ovoce a sklízela se zelenina, byly ještě slunné dny, takže jsme s Josefem mohli vycházet na zahradu. Den ode dne se mu chůze lepšila. Někdy ovšem také upadl a tu mi ochotně pomohli i náhodní okoloidoucí zase ho postavit na nohy. Dokonce se snažil psát, sice kostrbatě, ale čitelně. Koupila jsem starší televizor, aby se rozptýlil. Pozdě večer jsme také poslouchali potichu rozhlas z ciziny. Byli jsme zase spolu.

7. října 1971 jsme se kvečeru vraceli ze zahrady z každodenní procházky domů. Slunce se klonilo k západu a z jeho posledních paprsků vystupovaly obrysy pohoří s Ještědem. Táta se zastavil a vyslovil přání ještě chvíli se zdržet venku. Přinesla jsem tedy ze zahrady židle před dům a oba jsme se mlčky dívali vzhůru k panoramatu Ještědu, ozářenému paprsky zapadajícího slunce. Netušila jsem, že se táta loučí se životem na zemi a také se všemi ideály, za které bojoval.

Druhého dne 8. října 1971 po snídani se náhle zvrátil do podušek a skonal v mém náručí.

Poznámka vydavatele

Paní Emilie Veverková (1912) žije stále v Liberci v bývalém rodinném hostinci na Klebrdě v Horním Růžodole. Je středem lásky a péče početné rodiny – dětí, vnoučat, pravnoučat... Svě paměti, které jsem si na ní vyžádal, psala v posledních dvou letech. Psala je rukou nejprve nanečisto, pak je ještě jednou přepisovala. Výsledné znění potom do digitální podoby převedly tři její vnučky. Mé redakční úpravy byly pouze minimální, místy jsem upravit slovosled nebo rozdělil příliš dlouhá souvětí. Doplnil jsem také mezititulky.

Zdeněk Susa

POSTSKRIPTUM

LÉTO

Léto budiž pochváleno

Ano, chvála tobě, léto – nikoliv ovšem za vražedné střídání teplot a malý počet dní, kdy jsi skutečně vládlo. Naopak spíše hanět bych tě měla za chvíle temné, za ničivé bouře a zběsilé vichry, za záplavy, zrovna tak jako za politické aféry a hrátky, využívající nevázanosti jedněch a touhy po klidu druhých, natož za smuteční oznámení v novinách i na nástěnkách fakulty.

Jen málo mohu právě tebe chválit za cizí kraje, kteří mnozí z nás shlédli, neboť tak činí i v jiných ročních dobách. Ani tě nebudu chválit za pulty plné zboží, jehož bohatou nabídku již považujeme za samozřejmou, ani za atrakce na vodách i mimo ně, za prázdninové tábory, kam jsou děti vysílány nikoliv za ukázněným pochodováním či nudou, ale za jízdou na koních stejně jako na kolech nebo za hřítkami v počítačových či jiných uměních. Za onačejší věci, příznačné pro české země, chválím tě – za borůvky, rybníky, houby, za netopýry, které ještě občas můžeme spatřit, za čápy i žáby, za srny, lesy dosud nevyplněné, zahrady i za hrady, právě v době tvé vlády navštěvované.

Za co tě však chválit chci především, to jsou chvíle setkávání, obohacující náš vezdejší život. Prožila jsem letos v létě alespoň troje. První z nich bylo v Litoměřicích, kam jsem přijela na vystoupení Hradišťanu. Bylo to v jeden z mála slunečních dnů na začátku léta, na prostranství u arcibiskupského paláce, kde se slavilo 350 let existence litoměřické arcidiecéze. Jiří Pavlica a ostatní hráli a zpívali tak, jak to umějí, tedy výborně, a při tom jejich producírování, kam přizvali i malý pěvecký sbor, a také po cestě z Prahy mi vyhládlo. Občerstvení jsem našla v improvizovaném přístřešku po boku chrámu – požádala jsem o štrúdl a kávu, mohla jsem si poručit snad i pivo, limonádu a párek. Peníze ale ode mne nikdo nechtěl, je to zdarma, dozvěděla jsem se od muže s kolárkem a prý, když chci, mohu raději přispět na opravu kostela. Učinila jsem tak, ale přestože šlo v podstatě o zastřešenou žádost, měla jsem pocit, že jsem vítána jako host na slavnosti jakési široce rozvětvené rodiny. (Byly tam ještě dvě okolnosti pozoruhodné: nevzpomínám si, že by si lidé odtamtud odnášeli enormní množství nabízených zákusků nebo že by se tam zdarma opíjeli, jak to bývá jinde, kde se něco rozdává zdarma. A také se tam neprodávaly ve stáncích žádné haděrky.)

Pro změnu málem jako na rodinném výletě jsem si připadala, když jsem se o dva týdny později, shodou okolností opět v Litoměřicích, šla podívat na přátele přírody ze stejnojmenného ekologického sdružení, jak se v den Koupání v Labi hromadně a manifestačně vrhají do vody. Byla jsem tam už jednou před dvěma lety, a přestože v takových dnech na vodu jen zdálky civím, pár tváří už tam znám. Mezi nimi byl i tentokrát senátor, kterého občas obtěžuji žádostí o nějaký text do časopisu. Většinou to bývá elektronicky, setkali jsme se vlastně po třetí v životě,

naposledy to bylo předloni, a tak jsme si na obligátní otázky „jak se máte“, neodpovídali pouze formálně, ale svěřili jsme se i se svými zdravotními komplikacemi. Oba jsme prožili něco obzvláště nepříjemného, každý něco jiného, oba následky máme dodnes, málem jsme si tam na prosluněném břehu ukazovali své fyzické jizvy, a tak, když jsme se loučili, neznělo to závěrečné – a mějte se dobře, dejte na sebe pozor – nikterak formálně, zvláště když to bylo doprovázeno spontánním krátkým objetím – přátelským, nikoliv pouze kamarádským. Možná to byl ze strany pana senátora i farářský akt, něco jako požehnání, jakých se křesťanům dostává v chrámu. Alespoň tak mi to gesto soudržnosti připadalo.

Mezi chvílemi, na které ráda vzpomínám, byl také podvečer ve Starých Hradech. Je to zámek na Libáňsku, kde drahnou dobu o letních víkendech a svátcích zní hudba, zpěv, ušlechtilá slova, kde se vystavují obrazy a kam se za kulturou, v některých dobách i nepříliš vítanou oficiálními místy, nejen chodívá zblízka, ale jezdí i z dálky. Tentokrát se tam četlo z Andersena, jeho Malá mořská víla, a neposlouchaly to se zaujetím jenom děti, jak by se mohlo zdát. Však také příběh obětavé lásky, jak ji do českých poměrů převedl a zhudebnil Antonín Dvořák, mohou pochopit nejen romantici a nejenom v útlém věku. A když je vypravěčem Alfred Střejček, pak každý básnický obraz – a není jich u dánského pohádkáře málo – nabude zvláště působivého účinku – to pro jeho překrásnou kultivovanou řeč, jaká se bohužel jen málokdy slyší už i v divadlech, natož ve školách nebo v televizi.

Píšu o tom proto, že takové chvíle pod širým nebem mohou projasnit i seberozmarnější léto, s nešťastnými způsoby klimatických změn, afér, hurikánů a potop.

A za tu příležitost, již jsi nám i letos dalo, budiž léto pochváleno.

Hlavně však za to, že přes všechno, co činíme přírodě, stále ještě jsi.

A že ještě jsme i my.

Marie Fleissigová

VITA NOSTRA REVUE. Časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty.
Vychází 4× ročně. Vydává 3. lékařská fakulta, Ruská 87, Praha 10. IČO 00216208.

Evidováno pod registračním číslem Ministerstva kultury ČR

MK ČR E 15 377

Náklad 400 kusů.

Tel. 267 102 105, fax 267 311 812, e-mail: marie.fleissigova@lf3.cuni.cz.

Grafická úprava a tisk

TIGIS, spol. s r. o.

Příspěvky dodávejte na disketách 3,5" nebo e-mailem jako attached file
v editoru MS-WORD (nejlépe ve formátu RTF), jiný způsob projednejte předem
na čísle 267 102 105. Redakce neodpovídá za obsah mimoredakčních příspěvků.

Publikované texty nemusejí vyjadřovat názory redakce.

Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí, krácení
a jazykové úpravy příspěvků.

ISSN 1212-5083

vita nostra

2005 *revue 4*

Autoři:

Z. Bardoděj

J. Čep

V. Havel

L. Klein

E. Kohák

R. Rokyta

L. Rovná

O. Stránský

B. Svoboda

I. Wilhelm

BYZANTSKÉ UMĚNÍ. MADONA. Ikona z Athosu

Z obsahu:

17. listopad

Absolventi

Austrálie

Compostela

Dobrovolníci

Etika vědce

EU – diskuze

Polčas děkana

Poselství rektora

Změna ministra

VITA NOSTRA REVUE

14. ročník, číslo 4

časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty

Vychází 4× ročně

Uzávěrka tohoto čísla 1. 11. 2005

Redakční rada:

Předsedkyně: prof. MUDr. Radana Königová, CSc.,
Klinika popáleninové medicíny FNKV a 3. LF UK

Mgr. Marie Fleissigová, SVI 3. LF UK (výkonná redaktorka)

PhDr. Martina Hábová, SVI 3. LF UK

MK ČR E 15 377

ISSN 1212-5083

OBSAH

QUO VADIS

E. Kohák: Píseň noci 17. listopadu.....	4
Shromáždění v Karolinu	5
J. Čep: Slovo k rekviem.....	5
O. Stránský: Návraty a naděje	8
V Havel: K žádné revoluci nevyzývám	11
V Karolinu diskutovali politici z Nizozemska a Francie	14
L. Rovná: Existuje evropská identita?	15

ALMA MATER

V čele UK bude V. Hampl.....	18
Bilance odstupujícího rektora	18
Volby na 3. lékařské fakultě	24
B. Svoboda: Priority dalšího vývoje fakulty	24
Pracovat pro fakultu mi přináší radost (Rozhovor s B. Svobodou)	27
Absolventi a noví posluchači 3. LF UK	31
Děkanský den	35

VĚDA

I. Wilhelm: Etika vědecké práce.....	38
S. R. Y Cajal: Společnost jako podporovatel vědecké práce.....	44
L. Klein: Slavnostní odborné sympozium popáleninové medicíny v Praze	46
Válečná chirurgie na přelomu století.....	48
Z. Bardoděj: Toxikologie na 3. LF UK.....	52
P. Čech: Dušičkové téma v kabinetu dějin	55

ZDRAVOTNICTVÍ

Změna na ministerstvu	60
M. Fleissigová: Stávka	60
Z. Miškovská: Včasný záchyt a manažment onemocnění prsu	61
Z. Miškovská, H. Staňková: Doporučený postup pro sestry praktických lékařů	62
M. Černá: Prostředí a zdraví	63
Ivan Rychlík: Zpráva o 6. nefrologickém dni.....	65
K. Urbancová: Patří pocity do resuscitační péče?	67

CESTY

E. Kalvínská: Dobrovolnictví v nemocnicích v USA.....	72
R. Rokyta: Austrálie	77

TEXT

Z. Susa: Z Prahy na konec světa.....	84
--------------------------------------	----

POSTSKRIPTUM

E. Křížová: Jak jsem zjistila, zda patřím do střední třídy.....	102
---	-----

Kresby: V. Líbal (str. 82), www.kidsdomain.com

QUO VADIS

LISTOPADOVÁ OHLÉDNUTÍ
EVROPSKÉ VÝHLEDY

Erazim Kohák

Píseň noci 17. listopadu

Nejprve zacinkaly klíče, že je bylo slyšet až za oceán. Pak kokardy, jásos, na praporu prapor. Nakonec nemyslitelné: *Havel na Hrad!* Tančil jsem v nadšení ve sněhovém poprašku před domkem. Tím se ve mně provalilo čtyřicet dva let *čekání na Masaryka*.

Ovšem dělat Čechům Masaryka je nevděčný úkol. Starému pánovi to sice parlament zaručil zákonem, že *T. G. Masaryk zasloužil se o stát*. Stejně to nebylo nic platné. Rok po jeho smrti ho česká pravice zahrnula nenávisťnými útoky. Ty doznívaly ještě v sedmdesátých letech, kdy mnichovské Collegium Carolinum vydalo knihu, ve které ho autorka označila za *zloducha Masaryka*. Komunistická levice nebyla o nic vybíravější. K pomluvám připojila věnec jedovatého břečťanu, třeba o tom, jak *prý Masaryk dal střílet do dělníků*.

Ani ti ostatní nedopadli dobře. Masarykova životopisce Karla Čapka rozvášněná ulice uštvala hned na Hod boží vánoční 1938. Již třetí generace zášti pronásleduje Edvarda Beneše, který skoro zázrakem vzkřísil republiku po jejím národnostním debaklu. Snad jen M. R. Štefánik unikl svému osudu. Včas zemřel.

Do úlohy, ve které může obstát jen drsný, ostřílený politik, jsme s jásosem vyslali plachého dramatika, který věřil na pravdu a lásku – a bylo to to nejcennější, co se nám stalo od 28. října.

Samozřejmě dělal chyby. Kriminál není dobrou školou pro básníky na trůnu. Avšak v této unavené době, která nadšení nahrazuje nákupem, přistoupil ke svému úkolu s idealismem přímo biblickým. Nevím, co si tehdy uvědomoval nebo neuvědomoval, avšak jednal, jako by si uvědomoval, co si po letech vězení uvědomil Nelson Mandela a před ním Martin Luther King. Na konci veliké (byť studené) války rozpolcená společnost a rozpolcený svět naléhavě potřebují pravdu a smíření, ne vítězství a pomstu.

Havel zasedl se svými nedávnými vězniteli ke kulatému stolu. Zastával rovnoměrné rozpuštění Varšavské smlouvy i Severoatlantické aliance. Nechtěl vylučovat, ani drtit, chtěl budovat lepší budoucnost. Blahoslavený smírcí. Pochopitelně to nevydrželo. Lidé méně čisté než Havel neměli zájem o *pravdu a smíření*. Z Havlovy podané ruky si vzali jen tolik, že jim to prošlo. Snad proto Havel později podpořil iniciativu *Nemluvte s komunisty!* a místo smířování vytěšňoval.

A přesto. V kritickou chvíli, kdy šlo o to nastavit latku příští generaci, Havel hovořil o pravdě a lásce. Nerealistické, jistě. Vysloužil si kritiku. Ale bylo to veliké. Díky tomu velkému gestu a jeho ozvukům i v cynickém dnešku můžeme považovat naši současnou republiku za dědičku Masarykovy první republiky.

17. listopad přece jen zasluhuje kokardy, jásos, na praporu prapor.

Právo, 16. 11. 2005. Kráceno

Shromáždění v Karolinu

K 17. listopadu – Dni boje za svobodu a demokracii – pořádá Univerzita Karlova pravidelně slavnostní shromáždění. Na tom letošním připomněli historické události let 1939 a 1989 předseda správní rady spolupředávající Nadace Hlávkových prof. V. Pavlíček a rektor UK prof. I. Wilhelm. **Prof. V. Pavlíček** v této souvislosti poukázal i na letošní 60. výročí konce druhé světové války a zdůraznil význam domácího i zahraničního odboje pro uchování českého národa. Jak řekl, český národ přežil také proto, že jeho identitu udržovaly příklady z dějin, vzory vynikajících osobností z různých vrstev společnosti. Vzpomínka na 17. listopad inspirovala studenty i v roce 1989. Profesor Pavlíček varoval před pokusy dodatečně znevažovat zásluhy některých příslušníků a proudů odboje; podle jeho slov objektivní zhodnocení minulosti nemůže znamenat, že z kolaborantů a zrádců se stanou oběti, z arizátorů a germanizátorů židovského a českého majetku legitimní vlastníci a že bojovníci za vlast budou napadáni a osočováni.

Prof. I. Wilhelm si mj. povšiml mezinárodních souvislostí 17. listopadu 1939 – solidarity anglických kolegů, která vedla k vyhlášení Mezinárodního dne studentstva i tvrdého zásahu nacistů vůči krakovské univerzitě. Zamyslel se rovněž nad úlohou univerzit a v závěru řekl: „Již 16 let si svobodně volíme cestu demokratického společenského vývoje. Patrně nejcitlivější oblastí, která v současnosti vyvolává nejvíce znepokojení a pochyb, je otázka postupného posouvání mravních hodnot. Ty si vytváří každá společnost sama a každý člen společnosti může svým dílem tyto principy ovlivnit. Role univerzity je zde však zcela zásadní a nezastupitelná. I k tomu je však potřeba mít svoje přesvědčení, pevně za ním stát a nebát se jej prosazovat. V tom je pro nás odkaz studentů 17. listopadu 1939 stále živý a dnes snad ještě více než dříve.“

Jan Čep

Slovo k rekviem za umučené vysokoškoláky

Vyšehrad 1945

My trosečníci světové pohromy, jaká dosud nezkravila stránky dějin a srdce lidská, pohromy, jaká málem vyšinula zemi z její gravitační dráhy a vyvrátila lidská svědomí z jeho mravních vazů, zastavujeme se dnes nad hroby těch, kteří u nás padli první, nad hroby, které se potom, za těch šest apokalyptických let, rozmnožily způsobem neslýchaným.

Strašlivá smršť se už přehnala přes národ polský; do dusného ticha naší země, omráčené ranami roku minulého, ztuhlé bolestí a hanbou, avšak nikterak smířené s osudem, třeskly výstřely, které zasáhly Jana Opletala, a brzo potom ruzyňské salvy, jejichž mnohonásobná ozvěna se poplašně odrazila od nejodlehlejších koutů Evropy a celého světa. Mohli-li ještě před rokem předstírat státníci, že jejich lid neví, kde leží tato země, nebyli by směli opakovat tuto výmluvu po 17. listopadu 1939. Celý kulturní svět ucítil toho dne živé pouto duchovní univerzality, ozývající se z názvu uzavřených českých vysokých škol, a jeho svědomí se vzbouřilo pod ranami onoho jezdeckého karabáče, který dopadal v Ruzyni na čela a záda českých studentů. Ze všech obětí, kterými bylo zapláceno vítězství této války za svobodu, jsou oběti mladých životů nejcitelnější. Tito mladí lidé přišli do světa, který byl už před nimi vytvořen od jiných a který najednou postavil jejich mládí, jejich lásce, jejich tužbám a nadějím slepou zeď. Jejich gesto nebylo bezpochyby příliš uvážené a snad ani dohodnuté. Věděli jenom, že takhle nelze dále žít, že takhle nelze dále dýchat; platili tím, co měli; nikoli vahou svých zkušeností a vědomostí, svého vykonaného díla, nýbrž tím jediným, co měli: svým mládím, svou budoucností, žízni života skoro ani nezačatého.

Nechceme si však příliš rychle stylizovat čin těchto mladých lidí ve vznešenou fresku, vyšinitou z naší denní skutečnosti, a poskytovat tak snadné alibi své obraznosti a svému svědomí. Uvědomujeme si a uvědomovali jsme si vždycky, všemi schopnostmi, celou tkání své bytosti, že hrdinství těch, kteří bojovali a padli, nebylo hned utvořeno z patosu a slávy. Viděli jsme a vidíme jejich sinavé tváře, jejich vyděšené oči, jejich úpěnlivá a polodětská ústa; prožívali jsme a prožíváme jejich duševní a tělesnou bídu, cítili jsme a cítíme studený pot jejich smrtelné úzkosti; přijímáme, jako přijali oni, všechno utrpení, které je neodlučným údělem lidské přirozenosti, nestydíce se přiznat ani k utrpení strachu, té zákeřné síly v našich útrobach. Mají-li slova statečnost a hrdinství jaký smysl, nabývají ho právě tím, jak v sobě dovedeme přetvořit látku své slabosti, jak dovedeme nazdvihnout tíhu toho, co nám bylo dáno se zrozením. Představujeme si, že tento svrchovaný zápas nebyl u všech, kteří nás přežili ve smrti, zcela lehký a že nedosáhli vítězství zadarmo. Mnozí z nich byli tak nepřipraveni a bezbranní, když jim byl znenadání odříznut ústup do zálohy rodného domova, a tvář svrchovaného rozhodnutí se jim sotva mohla zjevit v jiné podobě než s rysy ledové hrůzy. Zatímco my jsme procházeli okrajovým stínem oněch mrazivých míst, byli vrženi oni a v jejich stopách husté zástupy ostatních do samého středu temnot, z kterých se jim bohdá vyhrnula vstříc oslňující lux perpetuum, v níž doufají a za kterou prosí slova žalmu na naléhavost naší víry.

Živá přítomnost oněch nesčíslných mrtvých nás doprovází všude, na všech místech této bolavé země; není kam šlápnout, aby tam nebyla za poslední hrozná léta skanula krev, upadla slza, bolestná myšlenka nebo povzdech. Celý svět prošel

údolím stínu smrti. Byly chvíle, že nám hladina lži, krutosti a hnusu sahala až k ústům. Poznali jsme na vlastní kůži, co je to duchovní a i tělesná nesvoboda, a viděli jsme, že život v nesvobodě je smrt.

Světový studentský kongres, který se v těchto dnech schází v Praze, je nejenom vzpomínkovou slavností a holdem mrtvým studentům a inteligenci, která zahynula v této válce. Schází se ve chvíli, kdy rány země ještě hluboce zejí a kdy je těžko rozeznat, zda jsou chuchvaly mračen na obzoru troskami bouře minulé, nebo jsou-li předzvěstí bouří nových. Účastníci tohoto kongresu se scházejí s vědomím, že jsou zastánci duchovních hodnot, které byly tak těžce ohroženy v letech právě minulých a za které položili život jejich bratři. Vědí, že má-li se svět uzdravit ze své smrtelné krize, musí být tyto hodnoty, zakotvené v řádu lidském i božím, postaveny na místo, které jim patří, aby se už nikdy nemohlo stát, že by zlo bylo prohlášeno za dobro, duchovní i fyzické nevolnictví za svobodu, aby se nenávisť nemohla postavit nad lásku a hmota nad ducha.

Je žádoucí, aby opět zavládlo na našem světě společenství duchovní práce a obnovila se univerzalita duchovních statků, univerzalita, která otevírá cestu porozumění a lásce od člověka k člověku, pravému pochopení lidské svobody a úctě k lidské osobnosti, k lidskému životu.

Smrt a utrpení našich bratří i naše utrpení vlastní kěž je v nás semenem dobré vůle a poznání toho, quae sit latitudo et longitudo et sublimas et profundum. Kěž se z velkého utrpení národů zrodí na zemi lepší a čistší život, život v duchu a pravdě, aby se naplnila radostná zvěst lidského bratrství a svobody dítek božích, která nepřestala být vzpruhou dějin a kvasem života; aby se společenskou prací a hlubokým sebepoznáním lidí a národů zlomila kletba, která činí z nejúžasnejších objevů lidského ducha, určených svou povahou k dobru člověka, nástroje jeho zhouby.

Věříme, že tajemná ekonomie lidských dějin spočívá na vahách spravedlnosti, třebaš ne zcela zřetelné z naší perspektivy; a že v nich nepřichází nazmar žádná oběť, žádné utrpení; a že posledním slovem všech věcí je láska. Věříme, že lidská vůle a čisté úmysly mohou připravit cestu moudrosti, světla a míru mezi lidmi a národy, nezpřevěří-li se Pravdě, která vládne stvoření i času.

Kěž se z těchto studentských kongresů, z nichž první se koná nad hroby studentů českých, na historické půdě české Prahy, kde se tolikrát v dějinách rozhodovalo o osudu Evropy, kež se z nich stanou ohniška vyzařující ducha vzájemného porozumění a vysoké kultury do všech národů a do všech společností – aby bylo na zemi více pravdy a života, spravedlnosti a svobody, lásky a pokoje.

*Jan Čep: Rozptýlené paprsky,
nakladatelství Vyšehrad, Praha 1993*

Oldřich Stránský

Návraty a naděje

V prvních dnech a týdnech po návratu, v červnu a červenci 1945, jsem se zmítal mezi nadějí a beznadějí. Zvykal jsem si na normální život. Sám jsem si musel vytvořit nějaký řád, vařit si a rozhodovat se o všem. Stále mě pronásledoval zdrcující pocit, že jsem ztratil domov. Z rodiny se nikdo nevrátil, přestože se ve městě tu a tam objevili různí navrátilci: vězni z koncentračních táborů, partyzáni z lesů a vojáci ze zahraničních armád. Žila ve mně jiskřička naděje, ale kdo jiný než já by lépe mohl vědět, co byly plynové komory a jak nacisté naplňovali heslo „Arbeit macht frei“.

Od některých rodin jsem dostal nazpět, co u nich naši ukryli. Otec s maminkou mi nenapsali, co komu co svěřili, a tak záleželo jen na nich, co mi vrátí. Byli to však dobří lidé. Měl jsem jistotu, že nezklamou a vše poctivě odevzdají. Obdržel jsem sošky, porcelánové hodiny, fotoalbum, nádobí a další rodinné památky. Navštívil jsem také našeho rodinného advokáta Miloše Broučka, který mi předal vkladní knížku rodičů se třiceti tisíci korunami. Byly to v té době moje jediné peníze, kromě tisícovky od repatriční komise.

Mezi nejcennější z uschovaných věcí, které jsem dostal nazpět, patřil mamčin jídelní servis. Dlouho jsem se z něj netěšil. Jednou jsem musel na několik dní odjet do Prahy a po návratu jsem zjistil, že v bytě pobývali ruští vojáci, kteří si vařili a jedli právě na talířích ze servisu. Nemyli je, jen s nimi praštili o zem a rozbili je, takže v bytě zbyla spoušť. Nebyl jsem tehdy asi sám, ke komu na několik dní či na delší dobu zavítala podobná návštěva. Rudá armáda umísťovala své důstojníky do prázdných bytů po Němcích, z nichž mnohé původně patřily židům.

Tenkrát v létě jsem vyhledal některé bývalé spolužáky, zejména Jirku Vojtíška a jeho sestru Hanku. Jejich maminka a otec mě přivítali jako svého. Pan Vojtíšek, za první republiky vážený českobrodský občan, byl za okupace zbaven zaměstnání. Celá rodina trpěla kvůli protinacistickému postoji. Často jsme k nim po návratu z lágru chodil, vzpomínali jsme na dobu, kdy se mládež scházela hrát volejbal nebo když jsme se vídali u nás doma a hráli ping-pong, divadlo či muzicírovali. S Jirkou jsem navázal staré přátelství, i když nám scházel můj bratr a další židovští kamarádi. Škola a zaměstnání nás ale brzy zavedly každého jinam.

Mnoho lidí mne v té době pokládalo za člověka s velkými zkušenostmi. Po několika měsících života na svobodě jsem ale zjistil, že to je omyl. V civilním životě mi zážitky z lágrů nebyly nic platné. Jediným cílem vězňů v koncentračních táborech bylo přežít. V normálním světě jsem s úžasem zjišťoval, že lidé se mohou chovat i jinak než přímočaře, že se přetvařují, pomlouvají, naschvál poškozují jeden

druhého. Trpěl jsem pocitem méněcennosti; cítil jsem, že mám spíše nedostatek zkušeností. Každým dnem jsem si potřeboval dokazovat, že něco umím a že se nemusím přetvařovat a lhát. Proto jsem později odmítl studovat na vysoké škole. Chtěl jsem si co nejrychleji najít zaměstnání a uplatnit se v praktickém životě.

Pád režimu a restituce

Listopadovou revoluci jsme s manželkou prožili v lázních Hejnice. Druhý den náš pobyt končil a vrátili jsme se domů do Prahy. Hned jsme vyrazili na Václavské náměstí a účastnili se demonstrací. Bylo to úchvatné, dojemné a nadějně. Jen jsme pociťovali lítost, že to pro nás přišlo pozdě. Bylo mi osmašedesát let, manželce o čtyři roky méně. Měli jsme dost sil, ale bylo nám jasné, že je nereálné začínat nový život.

Zakládaly se nové politické strany, připravovaly se volby, mohlo se začít podnikat, zažádat o živnostenský list a také se poohlédnout po majetku po předcích a usilovat o jeho navrácení.

O dům v Českém Brodě, získaný v restituci po návratu z nacistických táborů, jsem znovu přišel začátkem padesátých let. Na vyvlastnění se značnou měrou podílel někdejší přítel naší rodiny, Rudolf Petráň. V době, kdy jsem bydlel v Praze na svobodárně a neměl na rekonstrukci peníze, se Petráň stal kulturním referentem na českobrodském ONV. Stavba chátrala s Petráň se rozhodl v ní zřídit výstavní síň. V roce 1951 mi navrhl, abych objekt přenechal státu, že mi ONV zaplatí odhadní cenu. Nesouhlasil jsem. Požadoval jsem domek nebo vilu, kde bych mohl bydlet. To zase nechtěli oni. Nějakou dobu jsme se dohadovali, až ONV přijalo rozhodnutí, že budovu vyvlastní. Na moje konto převedli dvě stě tisíc, ovšem jako vázaný vklad. Takže jsem mohl jen v naléhavých případech požádat o uvolnění určité částky. Zanedlouho, v 1953, byla provedena peněžní reforma a uložené finance ztratily hodnotu. Přišel jsem o dům i peněžní náhradu.

Po menších tahanicích mi jej úřady vrátily při restitucích v roce 1994; dům byl ve zruinovaném stavu.

První kroky po listopadu 1989 byly rozlukou s minulostí a hledáním nové cesty. Je pochopitelné, že ne všichni lidé to zvládli a mnozí se nedokázali přizpůsobit. Ztratili orientaci a museli hledat pomoc. Hlavně po stránce psychické. Někdo se přiklonil k náboženství nebo sektě, jiní začali chodit k psychiatrovi, další hledali uspokojení v nové politické straně. Mnozí ale zůstali u své staré osvědčené komunistické strany, která jim byla v minulosti spolehlivou oporou. Při pohledu na těžkosti a potíže polistopadového vývoje jsem si často kladl otázku, jak dlouho bude trvat, než se česká společnost zbaví totalitního způsobu myšlení. Poučením mi byl v toto ohledu Starý zákon. Když Mojžíš vyvedl lid Izraele z otroctví v Egyptě a slíbil mu lepší život, přivedl jej na poušť. Starý zákon uvádí mnoho příběhů o tom, co všechno prožívali, jaké neshody a rozpory museli řešit, protože

nebyli schopni odpoutat se od otrocké mentality. Není těžké spočítat, že za tu dobu zemřela většina těch, kteří prožili život v otroctví. Dokonce ani Mojžíš sám se do země zaslíbené nedostal. Do nové země přišla už nová generace, která znala nevolnický život jen z vyprávění.

V každé společnosti jsou určité profese, které zaručují, že fungují bez ohledu na politický režim. Soudci, policisté, úředníci a další. Většina z těch nynějších vyrostla za komunistické totality. O vítězství nad nacismem, ztrátě svobody v roce 1948 a hrůzných padesátých letech však slyšeli jen zprostředkovaně nebo z pochybných učebnic. Až se najednou v listopadu 1989 vše změnilo a objevila se potřeba změnit právě způsob myšlení. Zdaleka ne všichni se o to pokusili. Kolik škod napáchali soudci, kteří soudili ve smyslu socialistické spravedlnosti, že zájem společnosti má přednost před zájmy jednotlivce? Kolik podobných škod napáchali policisté, kteří nedokázali do svých hlav vstřebat nové zákony a pochopit, že nejsou represivním orgánem, ale službou pro bezpečnost občanů? Zkrátka že jsou od toho, aby chránili práva obyvatel, nikoli aby je potlačovali? A co všechno napáchali byrokraté, kteří zůstali přesvědčeni, že jejich úřad má sloužit jen jejich prospěchu, nikoli dobru všech lidí? Snad bude opravdu trvat čtyřicet let, než slušnost a právo zvítězí i v českém národě.

Dům v Českém Brodě jsem se snažil zrekonstruovat a vrátit do původního stavu. Při rekonstrukci omítky jsem na klenbě našel a ponechal nápis „L. Stránský“, který tam nechal praděd Leopold. Nový majitel mi slíbil, že nápis na klenbě zachová. Slovo dodržel. Nápis je tam stále. Doufám, že tam zůstane navždy, aby připomínal křivdy způsobené totalitními režimy nevinným lidem. Nevzdávám se však naděje, že jednoho dne bude na svět nastoleno více spravedlnosti, než jí bylo za mého života.

*Oldřich Stránský: Není spravedlnosti na zemi.
Z. Susa, Středokluky, 2002*

Václav Havel:

K žádné revoluci nevyzývám

Z rozhovoru pro Respekt 24. října 2005

Senát nedávno schválil zákaz propagace komunismu. Je to k něčemu?

Komunistická ideologie legitimizuje občanskou nerovnost, politickou svévůli a násilí. Kdyby byla její propagace prohlášena za trestný čin, mělo by to svou logiku a svůj význam, i když spíš asi jen symbolický a mravní.

Kdysi jste byl proti zákazu KSČM. Co se změnilo?

Komunistická strana v listopadu 1989 sesadila celé své vedení, hlavní osoby bývalého režimu vyloučila ze svých řad a prohlásila, že se chce zásadně reformovat. Domníval jsem se – a samozřejmě nejen já – že by k tomu měla dostat šanci, tak jako ji dostaly všechny komunistické strany v sovětském bloku.

Návrh prohlásit propagaci komunismu za trestný čin přichází v době, kdy podle průzkumů veřejného mínění by čtyřiceti procentům občanů nevadilo, kdyby byli komunisté ve vládě. Co to znamená?

Komunistickou stranou prošlo údajně sedm milionů občanů. Může to být jeden z důvodů, proč naše společnost nemá velkou chuť k nějaké hlubší historické reflexi a sebereflexi. Navíc dorůstají generace, které komunismus už nezažily, a nechápou, o čem to pořád mluvíme. A posléze nutno říct, že většina národa tu stranu zná jen z parlamentu a televizních debat, kde si její představitelé dávají dobrý pozor na slova i na tón. Leckdy dokonce působí kultivovaněji než jiní.

Minulý režim se opíral o loajalitu stovek tisíc lidí, kteří ho aktivně nebo pasivně udržovali v chodu. Dnes se zdá, jako by tu téměř všichni vyznávali demokracii a svobodu. Kam se to podhoubí totality podělo? Je důvod se ho stále bát?

Nemyslím si, že tu existuje nějaké masivní „podhoubí totality“. Většina lidí je ráda, že může volně mluvit, cestovat, podnikat. Málokdo by asi chtěl návrat komunismu. Ale kdyby se přesto vrátil, většina lidí by se asi znovu přizpůsobila. Schopnost přizpůsobit se poměrům není žádnou českou zvláštností. Kdo ví, jak by se choval hodný, své rodině oddaný, sympatický a na svou zem hrdý americký majitel benzinové pumpy, kdyby po nějakém americkém únoru 48 za ním přišli s nabídkami a hrozbami? Nedělal by náhodou, že nevidí nákladáky odvázející kolem jeho pumpy lidi do koncentráku? A nedával by do oken vedle americké vlaječky i vlajku rudou? Neměli bychom podléhat masochistické představě, že Češi jsou nejhorší národ na světě.

Ale Američané si komunismus nikdy sami nezvolili a my ano.

Zajisté. Ale v jednom postavení je velmoc velikosti kontinentu obklopená oceánem, která nikdy nebyla nikým porobena, a v jiném postavení je malá

středoevropská země, nejprve obětovaná Hitlerovi, pak jinými, včetně Sovětů, osvobozená, navíc země, kterou považoval Stalin za součást své sféry. Situace u nás musela být trochu jiná, asi i lidé mysleli trochu jinak a byli způsobilější přijmout nabízenou iluzi. Tím nechci nikoho za nic omlouvat, jen říkám, že nelze jen tak bez dalšího říkat, že my jsme si na rozdíl od Američanů komunismus sami vybrali.

Co bychom měli rozvíjet a kultivovat nejvíc, abychom si udrželi svobodu?

Důležité je nemít strach. Umět se postavit přesile, jsme-li si jisti, že máme pravdu. Dokázat občas i něco obětovat. Uchovat si hrdost, což je něco jiného než pýcha a arogance. A pěstovat v sobě to, co nazývám „odpovědností za svět“.

Jak vzhlížíte k parlamentním volbám? Nemáte obavu z patové situace, která nepřinese žádnou zřetelnou většinu? Co kdyby u nás vznikla velká koalice, podobně jako v Německu?

Z patové situace jako takové strach nemám, leckde se střídají vlády co chvíli a země přitom nerušeně vzkvétá. Čeho se ovšem vážně bojím, je nebezpečí, že náš politický systém se uzavře sám do sebe, jaksi zabetonuje, a i když budeme mít normální „institucionální“ demokracii, ve skutečnosti to bude demokracie bez svobody, tedy stav, kdy je moc natrvalo v rukách stále týchž lidí. Parlamentní strany si řeknou: „Proč bychom to měli dávat z ruky, už se přece všichni známe, umíme si pomáhat, nač tedy mezi sebe pouštět někoho nového, kdo s námi tu hru třeba nebude chtít hrát?“ Zvlášť v případě velké koalice toto nebezpečí hrozí: snadněji může být například přijat nějaký nemravný volební zákon, podobný tomu, který se strany „opoziční smlouvy“ už jednou pokusily prosadit. Zabrzdil to tehdy našťástí Ústavní soud. Ale zabrzdil by to i ten dnešní?

Čím ale je, že se není třeba bát, že v Německu politici uzavřou systém, a tady ano?

Určitý typ uzavření systému je úkazem typicky postkomunistickým a souvisí samozřejmě s privatizací, rychlým zrodem nové ekonomické moci a jejím rychle získaným vlivem na moc politickou, jakož i rychlým vznikem nových politických elit a vůbec diskontinuitou demokratického vývoje. Veřejnost ale není hloupá a její trpělivost není nekonečná. Jak jsme viděli, ukrajinská nebo gruzínská revoluce nebyly už vzpourami proti komunismu, ale proti postkomunismu. Tedy přesně proti tomu, o čem tu mluvím.

Potřebujeme revoluci?

To si rozhodně nemyslím, k žádné revoluci nevyzývám a žádnou neočekávám. Říkám jenom jedno: touha po politické alternativě, tedy po něčem, co není ještě se současnou politickou mocí zapleteno, je v naší společnosti silná, takže nelze vyloučit, že se v těchto nebo příštích volbách dočkáme lečjakého překvapení. Zdá se mi prostě, že lidé chtějí změnu, ale zároveň by rádi, aby proběhla co nejklidněji.

Co vám především vadí na dnešních zavedených politických stranách?

Technokratismus, který je všem společný, ať už se považují za pravicové nebo levicové. Kult nepřetržitého růstu bez ohledu na jeho hlubší důsledky. Marxistické podřízení ducha hmotě, kdy měřítkem všeho je jen materiální prospěch, objem konzumu a tvorba zisku. Kvantitativní ukazatele jsou důležitější než ukazatele kvalitativní. Zájmy krátkodobé jsou důležitější než zájmy dlouhodobé. Cíle viditelné a úspěchy účetně spočitatelné jsou důležitější než cíle sice méně viditelné a úspěchy těž spočitatelné, ale vskutku zásadní. Místo na žebříčku popularity je důležitější než služba pravdě. Strany se sice liší v mnoha věcech, například v tom, kolik peněz má přerozdělovat stát, neliší se však valně v tom hlavním. Totiž v představě, že dnešní blahobyt je důležitější než zítřejší existence lidského rodu, a ve své slepé důvěře v blahodárný smysl celkového civilizačního vývoje.

Můžete ten technokratismus ilustrovat něčím konkrétním?

Všimněte si například, co se děje s naší krajinou. Nikdy v dějinách se asi nerozrostlo lidské osídlení tak jako v posledních letech. Ale o co se rozrostlo? O nekonečná pásma jakýchsi skladů, parkovišť, jednopodlažních továrních hal či supermarketů, průmyslových zón servilně čekajících na kolemjedoucí bohaté cizince, kteří by do nich mohli na chvíli vnést průmysl, podivné kolonie stovek stejných rodinných domků, spletence křižovatek plných kamionů vezoucích bůhvíco bůhvíkam – a jakási step mezi tím vším. To už není ani les, ani louka, ani vesnice, ani město, je to jen takové bezduché nabubřelé nic. Mimo jiné: tradiční západoevropské demokracie si dokázaly uhlídat vlast před nešvary globalizace lépe než my.

Jeremy Rifkin v knize *Evropský sen* píše, že problém Evropy je v tom, že pokud se něco podaří, považuje se to za úspěch toho či onoho státu, ale jakmile je nějaký průšvih, je vinna Evropa. Dá se to změnit?

Je to dobrý postřeh. Ale je to pochopitelné: své úspěchy máme vždycky sklon přisuzovat víc sobě než svému prostředí, zatímco u neúspěchů je tomu naopak. Myslím, že největší úspěch Evropy je pořád nedoceněn: Evropa poprvé založila svůj politický pořádek na rovnoprávnosti, vzájemném mírovém dohovoru a respektu k identitě všech, kdo ji tvoří. Vždycky tu byly přece všelijaké nadnárodní říše, ty byly ale obvykle výsledkem válek a byly založeny na větším či menším podmanění jedněch druhými, což posléze zase vyvolávalo nové války. Teď je tomu už mnoho desetiletí jinak. To je přece grandiózní úspěch! Pokud se Evropa s něčím bezúspěšně potýká, pak je to myslím totéž, s čím se potýká celý svět a o čem jsme už mluvili: s neschopností soudobé civilizace čelit sobě samé a svým důsledkům.

*Erik Tabery
Jáchym Topol*

V Karolinu diskutovali politici z Nizozemska a Francie

Jedním ze zajímavých hostů na Evropském diskuzním fóru Univerzity Karlovy byl 6. října **francouzský ministr zahraničí Philippe Douste-Blazy s tématem Kulturní rozmanitost a evropská identita**. Ve své přednášce se opíral se o historické souvislosti česko-francouzských vztahů, z nichž si zvláště povšiml osobnosti Karla IV. s jeho francouzskou výchovou a s jeho úmyslem založením pražského učení stmelit národ a současně otevřít zemi. Když potom Douste-Blazy hovořil o evropské myšlence tolerance, dal do jedné linie Erasma Rotterdamského a Mistra Jana Husa; z českých osobností jmenoval ještě Edvarda Beneše a Václava Havla, později vyzdvihl spisovatele Milana Kunderu a filozofa Jana Patočku.

Francouzský host zdůraznil význam kultury pro překonávání partikulárních národních zájmů a pro vytváření politické jednoty evropských zemí. Současně varoval před ztrátou identity, která Evropě hrozí v procesu globalizace; při konzumaci jednoho kulturního sdělení ztrácejí národy vlastní identitu, pod vlivem médií všude v Evropě vyrůstají „malí Američánkové“. Druhým nebezpečím je podle Douste Blazyho izolace, tedy kulturní uzavřenost.

Jak však uniknout ztrátě identity a zároveň se neuzavřít do kulturního krunýře? Douste Blazy se v této souvislosti rozhovořil o filmu a o francouzské představě na podporu evropského filmu jako protiváhy snímkům přicházejícím z USA. „Pokud není tvůrce, není národ,“ prohlásil, „a tvůrce, který není viditelný, nemá šanci.“ Kultura, jak řekl dále, je totiž jedním ze čtyř základních pilířů Evropské unie – těmi dalšími jsou ekonomika, ochrana životního prostředí a sociální oblast.

S přednáškou „**Evropa v roce reflexe**“ vystoupil na univerzitním Evropském diskuzním fóru také **Dr. Bernard Bot, nizozemský ministr zahraničí**. Mimo jiné zdůraznil blízkost Nizozemska a České republiky, nejen co se hospodářské spolupráce týče (holandský export do ČR činí 2,3 miliardy Kč ročně), ale také srovnatelné úlohy, kterou sehrávají obě země v rámci Evropské Unie. Právě na podobně velkých zemích podle Dr. Bota leží odpovědnost za vyvažování vztahů mezi kontinentálními mocnostmi a nejmenšími státy. Podle jeho názoru by při evropských referendech mohl k přijetí určitého rozhodnutí stačit souhlas poloviny všech obyvatel unie. Považuje za nutné brát stále větší důraz na subsidiaritu, tedy na princip, kdy se problémy řeší vždy od nejnižší možné úrovně. Dr. Bot především nabádal: „Buďme kritičtí k EU, ale neodmítněte to, co nám nabízí.“

Lenka Rovná

Existuje evropská identita?

Naše dnešní setkání se zabývá otázkou kulturní mnohosti a mnohovrstevnatosti, která patří k základním principům Evropské unie, jež si jako své heslo vytyčila „jednotu v mnohosti“. Ovšem druhý koncept dnešního odpoledního zamyšlení představuje problematika evropské identity. Jak mu rozumíme?

Máme pouze jednu identitu, tedy přihlášení se, vztahování se a zaměření se na loajalitu a sounáležitost s nějakou entitou či k sobě samému? Mnohdy čteme, že evropská identita, tedy loajalita vůči Evropě, je v rozporu s naší identitou národní. Tak by evropská identita jakoby bourala koncepci národního státu. Můžeme chápat identitu jako, jak politologové říkají, „zero – sum game“? Tedy vítěz bere vše?

Přikláním se k takovému chápání identity, ve které je jedinec vybaven mnoha vrstvami identit; je především sám sebou, jedinečnou lidskou bytostí, cítí však sounáležitost ke všem horizontům svého bytí a začlenění se do mnohovrstevnatosti lidského společenství. Velmi krásně se vyjádřil ve své práci Letní přemítání tehdejší prezident Václav Havel: „Mým domovem je dům, v němž žiji, obec či město, v nichž jsem se narodil nebo v nichž pobývám, mým domovem je má rodina, svět mých přátel, společenské a duchovní prostředí, v němž žiji, mé povolání, podnik či pracoviště. Mým domovem je samozřejmě i země, v níž žiji, jazyk, jímž mluvím, duchovní klima, které má moje země a které zpřítomňuje jazyk, jímž se v ní mluví. Čeština, český druh vnímání světa, česká historická zkušenost, český druh odvahy i zbabělosti, český humor – to vše je neodmyslitelnou součástí této vrstvy mého domova. Mým domovem je tedy i mé češství... Mým domovem ovšem není jen mé češství, je jím i mé českoslovenství... Mým domovem je posléze i Evropa a mé evropanství i – nakonec – tato planeta a její současná civilizace a pochopitelně i celý tento svět.“¹

Evropská identita, evropanství, není pro mne zřeknutím se dalších vrstev identity, je její součástí, je to přihlášení se k hodnotám úcty k lidské důstojnosti, svobody, demokracie, rovnosti, právního státu a dodržování lidských práv, pluralismu, nepřípustnosti diskriminace, k toleranci, spravedlnosti, solidaritě. Nyní

¹Václav Havel, Letní přemítání, Odeon, Praha, 1991, ss. 18, 19

jsem citovala z článku I-2 Ústavy pro Evropu. Tento dokument, jehož jsem jako členka Konventu matkou-zakladatelkou a cítím za něj odpovědnost, ačkoliv byl odsouhlasen většinou členských států i většinou obyvatel, byl odsunut, dle tvrzení mnohých je mrtev, dle některých na resuscitaci.

Ať však osud evropské ústavy je jakýkoliv, evropská identita, jako jedna z vrstev naší identity, je komplementární s našimi dalšími identitami, není jen výplodem snů otců-zakladatelů evropského projektu.

Integrace pokračuje a metoda Jeana Moneta, přelévání se integrace do dalších oblastí, je stále živá. Prohlubuje se integrace ekonomická, politická, a nejen to. Vedle nezastupitelné identity národní, která je základem evropské rozmanitosti, se kultivuje i jedna z vrstev osobnostní identity: identita evropská a „*homo europeus*“. Není vytvářena cíleně ani pomocí přesvědčování, je vlastně „vedlejším produktem“ a nakonec i vizí Evropy.

Po mnoha letech masarykovské drobné práce, kterou jsme se postupně přibližovali směrem k Evropě, k naplnění našeho snu „návratu do Evropy“, nabízí se obava pojmenovaná Masarykovým soupeřem a velkým českým historikem Josefem Pekařem. Ten ve své práci „Smysl českých dějin“ napsal v roce 1925: „Smysl českých dějin je, že Čechové, kdykoliv se dopracovali vysoké úrovně svobody a samostatnosti, podvrátili sami obojí vzápětí nedostatkem rozumné umírněnosti – a to jak v oboru života politického, tak duchovního.“

Abych upřesnila, kam Josef Pekař míří, zapůjčím si od něj další citát ze stejné práce: „Ale z toho plyne také poučení, že tam, kde zápal patriotické lásky vyšel vstříc a pojil se s osvětňými a mravními pokroky Evropy, jsme rostli k velikosti, kde ochaboval nebo mizel, hynuli jsme.“²

V dnešním slovníku bychom interpretovali, že hájení našich českých národních zájmů lze jen uvnitř Evropy, a v podstatě že naším národním zájmem Evropa je. Podílení se na jejích pokrocích nejen osvětňích a mravních, ale i ekonomických, politických a kulturních je výzvou dnešních dnů.

Zakončila bych přáním, abychom my Češi, Francouzi i Evropané „rostli k velikosti“. Je to v zájmu nás všech i naší stále rozvichřené planety.

*Diskuzní fórum s francouzským ministrem zahraničí,
6. 10. 2005, Praha*

²tamtéž, s. 405

ALMA MATER

NOVÍ HODNOSTÁŘI
NOVÍ POSLUCHAČI
ABSOLVENTI

V čele Univerzity Karlovy bude stát prof. Václav Hampl

Ve středu 26. 10. 2005 zvolili členové Akademického senátu UK na svém zasedání ve Vlasteneckém sále historické budovy Karolina prof. RNDr. Václava Hampla, DrSc., jako kandidáta na funkci rektora na období od února 2006. Vybírali ze tří kandidátů, kromě prof. Hampla z 2. LF UK jimi byli prof. MUDr. Michal Anděl, CSc., z 3. LF UK a prof. MUDr. Štěpán Svačina, DrSc., MBA, z 1. LF UK.

Ze sedmdesátičlenného senátu bylo potřeba ke zvolení nejméně 36 hlasů, prof. Hampl jich dostal 46, ale až ve třetím kole.

Oficiálně by měl rektora jmenovat prezident republiky v únoru 2006, kdy skončí druhé, a tudíž i poslední funkční období dosavadnímu rektorovi prof. Ivanu Wilhelmovi.

Václav Hampl bude v pořadí již 72. rektorem od rozdělení pražské univerzity na českou a německou v roce 1882 a čtvrtým svobodně zvoleným po roce 1989.

Ivan Wilhelm o změnách na UK, vysokém školství a vzkazu pro nástupce

Bilance odstupujícího rektora

Do volby kandidáta na nového rektora Univerzity Karlovy chybělo 24 hodin, když jsem navštívila dosavadního rektora prof. Ivana Wilhelma. Hned, takřka ve dveřích, s úsměvem hlásil: „Ještě 98 dní“. Taková doba totiž chyběla do okamžiku, kdy má univerzitu spolu s atributy rektorského úřadu předat svému nástupci. Zajímalo mě, v jakém to bude stavu.

Když jste se před šesti lety ujímal funkce rektora, zdůraznil jste ve své inaugurační přednášce význam univerzity jako vzdělávací a současně i vědecké instituce.

Později jste hovořil – zvláště v souvislosti s naším vstupem do EU – o tom, že v mezinárodní konkurenci může naše vysoké školství uspět jenom s náročnými výzkumnými a vývojovými programy. Jak se v tomto směru podařilo Univerzitu posunout?

Když jsem se před pár dny zúčastnil debaty s kandidáty na rektora a srovnával to s tím, co bylo před šesti lety, kdy jsem já poprvé kandidoval, byla ta jejich debata rajsskou hudbou v mých uších, protože byla vedena úplně jinak než tehdy.

Tak tedy – co se dá a nedá srovnat?

Starosti, před kterými univerzita v té době stála, byly úplně jiné: zda opravdu máme zavádět bakalářské studium a zda máme být vědeckým centrem, což se zdálo neslučitelné. A dnes se ukázalo, že jsme našli jistý modus vivendi: nárůst studentů je především v bakalářských oborech, významně jsme však posílili i doktorandské studium, máme téměř dvakrát tolik doktorandů než před pěti lety, vědeckou působnost jsme rozšířili, máme společné projekty výzkumu se zahraničními partnery. Samozřejmě se přitom snažíme, aby partneři byli té nejvyšší kvality. Tak naši lidé spolupracují s prestižními americkými, evropskými, asijskými univerzitami a velmi sebevědomě prezentují výsledky, kterých dosahujeme. To byl vlastně můj hlavní úkol, dodávat sebevědomí univerzitě, a myslím, že v tom univerzita udělala veliký pokrok.

Myslíte si, že patří k těm kvalitním univerzitám, prestižním, nejenom tradicí, ale i výsledky, kterých dosahuje?

Univerzita je samozřejmě historicky dobře založena, má dobré jméno, má tradici, na druhé straně je fakt, že prestižní svět je velmi pragmatický a nemá zájem obírat se něčím, co k prestiži přispívat nebude. Takže už sám o sobě hodně znamená fakt, že máme celou řadu efektivních spoluprací s prestižními partnery ze zahraničí, že jsou ochotni s námi komunikovat, protože z toho sami také profitují. My z toho profitujeme, ale oni taky. Máme se tedy dohadovat, jestli jsme na místě sto pátém nebo tři sta desátém? Univerzita není ragbyové družstvo a nejde o ligové soutěže. Nicméně je to jistě zrcadlo, jak univerzita funguje, a myslím, že si univerzita nezadá; koneckonců podívejte se, která jiná univerzita česká a která univerzita z nově přistoupivších zemí EU jí může takto konkurovat?

Vy jste také zdůrazňoval – ještě letos v dubnu –, že chceme-li mezi elitu, musíme sami tou elitou být, proto jsem se na to ptala. Zdálo se mi, že nejste příliš spokojen právě s úrovní naší univerzity. V čem by se měla zlepšit?

To, co nám chybí, a co by se mělo velice brzy změnit: přestože máme intenzivní mezinárodní spolupráci s kvalitními, prestižními partnery, přestože máme intenzivní mobilitní programy studentů, zejména doktorandů, tak pořád nemáme téměř žádné dlouhodoběji hostující profesory, skutečné authority, elitní, světově uznávané kapacity, kteří by k nám přicházeli, působili tady rok nebo alespoň půl roku. Ne, že sem přijedou na týden, udělají dvě přednášky, podívají se po Praze a odjedou. Když přijedou na delší dobu, zanechají tady hlubší stopu. To jsou věci, které nám chybí. Ale je třeba také vědět, že to je celoevropský problém, že mobilita profesorů je něco, v čem celá Evropa zaostává.

Máme ale na to, abychom je dobře ohodnotili nebo jinak přitáhli?

Domnívám se, že určitě ano. Dneska už je to tak, že za období posledních dvou tří let se situace změnila, už bychom se nemuseli ožebračovat, abychom zde mohli mít jednoho věhlasného profesora. Ať na univerzitu přijíždějí nositelé Nobelových cen nebo jiných ocenění, hostují tady, dělají přednášky, intenzivněji působí, aby sami měli pocit, že Univerzita Karlova je také trošku jejich, že tady odevzdají něco víc než jen přednášku na zastávce nějakého turné; působit může samozřejmě věhlas UK a Praha sama jako město, kulturní centrum. Vše je připraveno, jenom je třeba víc odvahy a systematicky s tím začít.

Vypadá to, jakoby si už univerzita nestěžovala, že nemá peníze.

To tak není. Není to tak, že bychom tady mohli mít 30 % věhlasných profesorů, které bychom dokázali zaplatit, ale také nelze čekat, až těch 30 % budeme moci nabrat. Je potřeba s tím začít. Myslím, že na každé fakultě by dnes mohlo působit několik hostujících profesorů. Máme na to jim poskytnout odpovídající sociální zázemí, platové podmínky, které sice nebudou takové jako mají doma, ale nebudou mnohonásobně nižší; zato tu bude valorizace v tom smyslu, že byli na Univerzitě Karlově. Přitom nejde jen o to, aby tady byli, ale také o to, co jim svěřit a čím je pověřit, aby tady za ten rok vykonali, říci jim, že jako věhlasné autority mají nastartovat nějaký program nebo založit tady nové pracoviště. Rok je velice krátká doba, ale zůstane po nich centrum, program, vybavení laboratoří, odpovídající tomu programu, z toho bude moci univerzita profitovat. A ještě tady třeba vznikne citová vazba, ten člověk se sem bude vracet. Je tedy potřeba na akademickou mobilitu pohlížet z hlediska všech podmínek. Sociální podmínky jsou pouze částí z nich.

A co naši profesori? Máme jich dostatek? Nebudou zkráceni?

Ne, nebudou. Tady je také jistá okolnost, která se myslím změnila. Nejenom že se podařilo snížit fakultní bariéry, ale také se otevřelo prostředí uvnitř univerzity. A díky tomuto otevření nastal pohyb mezi fakultami; nejsem ale úplně nadšený tím, jak studenti mezi fakultami migrují, jak si zapisují výuku na několika fakultách, jak jim to garanti studijních programů umožňují – mohlo by se toho dít mnohem, mnohem, mnohem víc. Stejně tak je tu otázka komunikace akademických pracovníků; našli jsme konsenzus, jak spolu komunikovat nejenom ve výuce, ale zejména ve výzkumu. O naše lidi je velmi často zájem v zahraničí, vyjíždějí ven, berou si sabbatical a působí na jiných univerzitách. Ale také přijíždějí sem, je dobré, když si mohou napsat, že působili šest měsíců na univerzitě tam a tam, je to pro ně známka kvality.

Teď trochu k něčemu jinému. Jak se za vaše funkční období změnilo sociální postavení studentů?

40 % našich studentů v souběhu se svým studiem je ještě někde v pracovním poměru. Nemyslím, že to je málo, jsou některé obory, které to téměř neumožňují, ale naopak jsou jiné obory, které to prakticky předpokládají. Snažili jsme se co

nejvíce otevřít například sportovní středisko v Hostivaři, které funguje standardně po celý den od 7 ráno do 11 večer a studenti to využívají. Je příhodné, že máme 1400 lůžek v nových kolejích, které jsou součástí hostivařského areálu – to také souvisí se sociálním postavením studentů. Pokud jde o další věci, tak v letošním roce se přešlo na nové hospodaření kolejí, studenti dostávají ubytovací stipendia, která u nás jsou prokombinována se sociálními potřebami. Snad se brzy podaří zavést sociální stipendia na vysoké školy jako státem dotovanou politiku, takže se domnívám, že i v této záležitosti bude univerzita více otevřená i pro studenty ze sociálně slabších rodin.

Vypadá to, že jste se vším spokojen. Co naopak považujete za svůj neúspěch?

Ve všech věcech, o kterých mluvíme, je určitý pohyb, ale není to tak, že bychom měli všechno vyřízeno. Pokud mluvíme třeba o sociálních aspektech a o ucházení se o studium, pak máme asi 4 nebo 5 procent našich studentů z rodin, kde rodiče mají jenom základní vzdělání. To je málo pro překonání sociálních rozdílů, je potřeba to dělat intenzivněji. Na druhé straně nevěřím, že by to byl už výběr při přijímacích pohovorech, který by způsoboval tyto rozdíly. Pokud jsem měl možnost se seznamovat s přijímacími procedurami, sledoval jsem nejenom, jestli řízení probíhá korektně, férově a rovně pro všechny, ale že obsahová stránka nepředpokládá nějaké vzdělání kromě standardního, kterým středoškoláci procházejí. Bylo by to limitující pro děti, které mají rodiče se základním vzděláním, a tudíž nemají šanci některé věci slyšet doma. Nicméně myslím, že to je námět pro další sledování, proč tomu tak je.

Pokud jde o migraci studentů v rámci univerzity, předpokládal jsem, že bude mnohem intenzivnější, že studenti se budou o ni víc ucházet, že si budou chtít zapisovat něco, co třeba studentům třetí lékařské fakulty může přijít vhod poslouchat na filozofické fakultě – o historii, filozofii nebo etických aspektech nějaké činnosti, nejenom lékařskou etiku, kterou mají ve svém curricula standardně založenou. Univerzita má stovky studijních oborů a je možné je využívat. Že se to děje málo, to jsem spíš zklamán – máme 48 tisíc studentů, a naprosto zdrcující většina chce pouze projít od přijetí k promoci; co se jim nabídne, to vezmou, a to jim stačí.

Zmínil jste se o přijímacích zkouškách, což mi připomnělo problém podezření z korupce na právnické fakultě. Lze se vyhnout takovým jevům?

Nejdřív k tomu konkrétnímu případu z roku 1999. Případ byl ihned předán policii jako podezření z trestného činu, vyšetřovatel dostal plné kompetence na volný pohyb na akademické půdě, nebyl limitován, vysvětloval jsem, že je společensky velmi důležité důsledně vyšetřit, kdo, co, jak a čím provedl a s jakými úmysly a že to je naprosto neslučitelné s etikou univerzity. Myslím, že akademická etická kritéria mají být ještě přísnější než kritéria obecná. Nakonec jsem ale do-

stal vyrozumění o odložení věci, i státní zástupkyně souhlasila, že se vyšetřit nic nedá. Mrzí mě to dodnes, nevím, co bych měl v té věci udělat dál. Důležitější ale je, co se mezitím stalo tady, že procedura na všech fakultách se odehrává tak, že ke korupci nemůže dojít. Záleží na kvalitě celého přijímacího řízení. Nicméně prvotním požadavkem je transparentnost této procedury a nemožnost do ní zasáhnout jakýmkoliv jiným postranním způsobem.

Nebylo by tedy čistší upustit od přijímaček?

Samozřejmě ano. Ale hlásí se nám 52–54 tisíc uchazečů každý rok, můžeme je vzít, ale kam je posadíme? Naše kapacity jsou 12–13 tisíc každý rok, kdyby jich bylo tolik, tak je vezmeme a posadíme do prvních ročníků. Jde také o to, jestli budeme univerzitu rozšiřovat – i prestižní univerzita Harvard uvádí, že vybírá 17 procent uchazečů. Jenže když se u nás uchazeč nedostane na školu, nemá možnost stejné studium absolvovat někde jinde – právnická fakulta je v Praze; když se nedostane tam, přihlásí se ještě do Brna či Plzně, ale tam je situace stejná, a už nemá možnost právo studovat jinde.

Leda to zkusit za rok znovu.

V USA je asi 150 nebo 170 právnických fakult!

Jsme malí, nemůžeme mít tolik fakult.

Dobrá, ale proč nemá tato země ani jednu neuniverzitní veřejnou vysokou školu? Proč tento stát, když má politiku, aby víc a víc obyvatel procházelo vysokoškolským vzděláním a zejména vzděláním bakalářským, tak proč už nezaložil v každém větším městě neuniverzitní veřejnou vysokou školu? Proč na to nedal prostředky? Proč se neptá, pane rektore, kde sehnat odborníky na to, aby ve Znojmě mohli mít takovou a v Jihlavě zase jinou neuniverzitní školu, aby ty děti nemusely cestovat do Prahy a tam mít starost s ubytováním? Byl jsem na zasedání Evropské asociace univerzit ve Švédsku, tamější ministryně školství říkala, že chtějí mít v každém okresním městě alespoň jednu univerzitu nebo neuniverzitní vysokou školu. Proč by to tak nemohlo být u nás? Jestliže však máme mít v Náchodě neuniverzitní vysokou školu, tak tím tam vznikne i výzkumné pracoviště. Patrně to nebude třeba genetický výzkum, ale výzkum, zaměřený na aplikace, inovace, to nám zásadně chybí.

Vidíte, že nejsem spokojen. Rozdíl mezi vyspělými státy a naší republikou je právě v péči o systém vzdělávací. Jestliže má stát nevíme kolik set nemocnic a chce je vybavit sestrami s bakalářským vzděláním, proč už dávno nezaložil neuniverzitní zdravotní vysokou školu? Proč mají naši profesori, kteří jsou přednosty klinik, mají své obory, doktorandy, publikace, výzkumné programy, přednášejí medicínu, nač mají mít ještě přednášky pro ošetrovatelství? Bakalářský program to patrně zkvalitňuje. Ale neprodražuje ho to zbytečně?

Jaký má vůbec naše politická reprezentace vztah ke vzdělání? Považuje ho za národní zájem?

Musí to být náš národní zájem. Myslím, že všechny školy pochopily, že být dobře etablovan v rámci ČR dnes znamená málo, dnes se rozumí, že škola musí být etablována v mezinárodním měřítku. Pokud jde o stát, obvykle se říká, máme málo peněz. To je jedna část problému. Samozřejmě u nás hlavní část rozpočtu přichází z veřejných rozpočtů. Domnívám se, že jestli došlo k poznatelnému navýšení finančních prostředků za poslední tři roky – a jak to vypadá, i příští rok bude nárůst –, tak to není jenom tím, že jsme žádali o víc, ale že jsme připravili reformu vysokých škol a říkali: když má být reforma, je na to zapotřebí takových a takových prostředků, a pak hodně práce. A tu práci odvedou akademičtí pracovníci. Když nedáte peníze, budeme zaostávat. Takže školy se reformují a stát k tomu dává prostředky, zvyšuje třeba dotace na vzdělávací činnost. Ale peníze nejsou všechno. Potřebujeme také péči od státu. Zákon o vysokých školách byl přijat v roce 1998, přestože první zákon po roce 1989 byl přijat 4. května 1990, a řeklo se, že to je taková „rychlovka“, do roka dvou bude solidní zákon. A trvalo to osm let. Taková péče nám chyběla, přijetí zákona je politický akt parlamentu, ne vysokých škol. Já mohu vědět, že tady chybí vysoká škola, ale nemám prostor, s kým o tom budu zodpovědně jednat. Kritéria na přidělování výše dotace vysoké škole jsou také nekončícím tématem diskuzí. Může se Univerzita Karlova svobodně rozhodnout, že budeme opravdu preferovat doktorandské studium? Snažíme se o to, ale podpora od státu na doktoranda je stejná jako podpora na studenta bakalářského nebo magisterského programu. Nepodařilo se mi prosadit, aby byl jiný normativ na doktoranda, přestože to studium je dražší. Když se doktorandů vzdáme, ušetříme velké peníze na magisterské a bakalářské studium, ale máme to takto dělat? Budeme i pak prestižní Univerzitou Karlovou?

Takže vidíte, nejsem spokojen, není to tak, že by všechno bylo dobře a že by nový rektor, který nastoupí, neměl o zábavu postaráno.

Co byste tomu novému rektorovi doporučil? Jaké máte pro něj poselství?

Možná že jenom jedno – aby se detailně seznámil s tím, v jakém stavu se univerzita nachází, a aby vzal na vědomí, jakými prostředky a jakou cestou k tomuto stavu univerzita dospěla. To je velice poučné pro další směřování, pro vystříhání se opakování chyb. A to je všechno. Poznal jsem, že vliv rektora na školu je opravdu veliký, až někdy člověka jímá hrůza, rektor nemá moc možností říci, že nebude rozhodovat, musí zaujmout odpovědnost. Slíbil jsem – a pokládám to za samozřejmou povinnost, že až nový rektor „pískne“, hned přiběhnu, vše v dobré víře osvětlím, vypomůžu, samozřejmě budu nápomocen. A hned zase zmizím.

Co vlastně máte v plánu, až tuto pracovní opustíte?

(Krátké zasmání) Doufám, že mě vezmou zpátky na fakultu.

Marie Fleissigová

Volby na 3. lékařské fakultě

Ve středu odpoledne 26. října v Syllabově posluchárně předstoupil před akademickou obcí 3. LF UK děkan fakulty a současně i jediný kandidát na tuto funkci pro příští tříleté období doc. MUDr. Bohuslav Svoboda. Smyslem jeho vystoupení bylo jednak zhodnotit uplynulé funkční období a současně předložit pedagogům a studentům priority dalšího vývoje školy.

Doc. Svoboda nejprve připomněl velmi dynamický vývoj fakulty od roku 1990, který ji vynesl na špičky pomyslného pelotonu lékařských fakult. Škola však musí svůj tvůrčí potenciál neustále rozvíjet tak, aby byla špičkovou vysokou školou nejen v ČR, ale i v zemích EU. Pan děkan potom rozebral podrobně a přehledně úkoly, které by škola měla sledovat, a v závěru zodpověděl i některé dotazy přítomných, např. na počet externích učitelů, i na plánované investiční akce.

Bohuslav Svoboda

Priority dalšího vývoje fakulty

Oblast výuková

- Trvale kultivovat výukové curriculum na fakultě, zejména v jeho II. cyklu. Bedlivě analyzovat možnosti změn organizace studia a zkoušení ve II. cyklu, a to na základě diskusí s pedagogy a se studenty tak, aby eventuelní změna mohla být realizována již do konce tohoto akademického roku.
- Zavést trvalou evaluaci výuky nikoliv jako sankční nástroj, ale jako nástroj k trvalému zlepšování výukového procesu.
- Podle anglosaského vzoru zavést tutorský systém, do kterého budou zapojeni učitelé se zájmem o poskytnutí poradenské podpory studentům.
- Posílit zpětnou vazbu mezi studenty a učiteli, ale také mezi absolventy naší fakulty a jejich učiteli a studenty. Aktivně organizovat setkávání s absolventy – posílit vědomí 3. LF jako „Alma mater“ – a sledovat úspěšnost našich absolventů v praxi.

Oblast vědy a výzkumu

- Dále systematicky rozšiřovat doktorandské studium ve všech oborech na fakultě. Zvýšit využití Ph.D. studentů při výuce.
- Navrhnout koncepci kombinovaného MD/Ph.D. studia a hledat cesty k jeho legalizaci.

- Intenzivně pokračovat v přípravě projektů vědecké spolupráce, které bude možno realizovat po přidružení naší země k EU.
- Hledat další zahraniční stipendijní možnosti pro absolventy naší fakulty s cíleným programem umožňujícím pokračování v projektu po návratu do ČR.

Oblast organizační

- Trvale posilovat postavení 3. LF v rámci UK i v rámci lékařských fakult v ČR. Pokračovat ve zřizování výukových pracovišť ve špičkových pražských zařízeních nefakultního typu s cílem rozšířit spektrum výukových i vědecko-výzkumných možností.
- Upravovat mzdové zařazení učitelů tak, aby bylo možno zvýšit atraktivitu zejména u oborů teoretických a „preklinických“.
- Trvale hledat způsoby k navyšování finančních prostředků fakulty včetně rozšíření jejich aktivit (například organizace přípravných kursů pro zájemce o studium).
- Nově formulovat smlouvu o spolupráci mezi 3. LF a FNKV tak, aby jako otevřený a rovnoprávný smluvní vztah odpovídala perspektivě vzniku univerzitních nemocnic.

Evaluace kvality výuky studenty

- Nenahraditelný informační zdroj o kvalitě výukového procesu a jednotlivých učitelů.

Základní oblasti priorit do následujícího období

Oblast výuková 1/2

- Průzkum úspěšnosti umístění absolventů:
r. 2002, 2003, 2004,
r. 1998,
dále periodicky sbírat vždy po 1., 5. a 10. rokem od absolutoria.
- Nepovinná výuka:
zařadit od ak. r. 2006/2007,
do praktické výuky zahrnout: stáže, praktika, vybrané semináře,
kontrola výuky udělením zápočtu na základě prezenze, ověření znalostí.
- Magisterské studium stomatologie:
získat do 3 let akreditaci.

Oblast výuková 2/2

- Evaluace výuky:
 - zpracovávání výsledků,
 - využívání výsledků.
- Elektronizace výuky:
 - zahájit jednání na kolegiu děkanů, aby výukové prostředky byly dostupné všem fakultám.
- Nové curriculum:
 - snižovat počet studentů o 10 % ročně,
 - pokračovat ve výuce podle nového curricula za jeho trvalé kultivace,
 - pokusit se zajistit nové prostory pro výuku.

Oblast vědy a výzkumu

- Koncepce kombinovaného MD/Ph.D. studia:
 - zřídit přípravný program studentů magisterského studia pro doktorské studium. Pokyn osloví studenty 4. a 5. ročníku, kteří mají zájem o vědeckou práci, a současně zváží všechny dopady a okolnosti pro studium,
 - program bude nazván PRAEDOC, bude zřízena funkce koordinátora programu, který bude ad hoc členem kolegia.
- Dlouhodobý záměr 3. LF UK v oblasti vědy a výzkumu:
 - připraven návrh,
 - oponentura členy kolegia a jednotlivými pracovišti fakulty.
- Rozvoj bilaterálních vztahů se zahraničními VŠ.

Oblast investičního rozvoje fakulty

- Dokončit rekonstrukci SZŠ.
- Výstavba pavilonu patologie, anatomie, mikrobiologie a soudního lékařství, přístavba výukového pavilonu interního lékařství.
- Rekonstrukce Polákovy posluchárny, výukové prostory v 6. patře budovy děkanátu.
- Stavební úpravy parkoviště před děkanátem. Zabezpečení objektů 3. LF UK.
- Výměna střešních oken Ústavu fyziologie.

Oblast organizační

- Trvale posilovat postavení 3. LF v rámci UK i lékařských fakult v ČR.

- Nové mzdové zařazení učitelů, které definuje kvalifikační předpoklady a zvýší finanční atraktivitu, zvláště pro teoretické a „preklinické“ obory.
- Trvale hledat způsoby k navyšování finančních prostředků fakulty včetně rozšíření jejich aktivit nad rámec hlavní činnosti.
- Dále pracovat na smlouvě mezi 3. LF a FNKV.
- Programovou prioritou stále zůstává snaha o vznik univerzitní nemocnice.

Děkan 3. LF UK Bohuslav Svoboda v poločase:

Pracovat pro fakultu mi přináší radost

Na včerejším shromáždění akademické obce jste velice přehledně ukázal, co se vedení fakulty v posledních třech letech podařilo. Z čeho jste měl největší radost?

Ta největší radost má dvě roviny. Jednou je radost z ekonomické situace, že se podařilo fakultu stabilizovat a vše finančně zabezpečit jak v oblasti investic, tak v oblasti mzdové politiky. A potom je druhá rovina, profesní, kde je hlavním přínosem zavedení evaluačního systému výuky, hodnocení výuky studenty. To je významný posun. Stejně významné jsou výsledky fakulty v oblasti vědy a výzkumu – získání tří výzkumných záměrů a zvýšení objemu vědeckovýzkumné činnosti.

V mnohém, co se podařilo, budete i nadále pokračovat. Ale od čeho budete pouštět?

Ještě je potřeba zdůraznit, že to, co se nám podařilo, není jen zásluhou kolegia děkana; kdybychom neměli v akademické obci schopné lidi, neměli bychom ani výzkumné záměry, ani úspěchy ekonomické. To, co je do dalšího období třeba zvažovat, to je Boloňská deklarace, její požadavek, aby vysokoškolské studium bylo dvoustupňové, aby po bakalářském následovalo magisterské studium. To je věc, se kterou si nevíme rady. Nevidím cestu, jak studium lékařství rozdělit na dvě části. Zaprvé nevidím ani společenskou objednávku, která by něco takového, jako je poloviční magistr, lékař –

Ranhojič?

– potřebovala, a za druhé si nedovedu ani metodicky představit, jak to studium od sebe rozdělit. Takový názor je shodný u všech lékařských fakult napříč Českou republikou, nejenom na Univerzitě Karlově – to bude věc, která z našich úvah o nejbližší budoucnosti bude muset být vyřazena.

Jenže Evropská unie by dělené studium medicíny chtěla. Jak je to v jiných zemích?

Náš problém je problémem celoevropským, ono to vlastně nikde není dobrým způsobem vyřešeno. Jsou země, které to studium medicíny přestříhli na polovinu, v polovině posluchače jmenují bakalářem, a pokračují dál, aniž by bylo řečeno, jakou kvalifikaci ten bakalář má, k čemu to je. V jiných zemích to řešení nenašli, a pak ještě někde snad existují nějaké další pokusy o rozdělení studia. To by ale vyžadovalo úplně jinou filozofii středoškolského vzdělání. Bylo by možné si představit, že z lékařských fakult zmizí teoretické obory a že se budeme pohybovat jenom ve vlastní medicíně, podobná varianta je v USA, kde posluchači přicházejí na fakultu už s ukončeným vzděláním v oblasti teoretické. Tyto cesty nejsou v Evropě proslapané.

V diskuzní části setkání jste zato mluvil o něčem opačném, o záměru prodlužovat studium ošetrovatelství, kde by na bakalářské studium navazovalo studium magisterské. Uvažujete ještě o jiných takových oborech?

Ošetrovatelství, veřejné zdravotnictví, pravděpodobně fyzioterapie, ale to je obrácený pohled – máme bakalářské studium, a vidíme, že pro určité procento by magisterská varianta znamenala možnost dokončit vysokoškolské vzdělání na nejvyšší možné úrovni, a zároveň víme, že pro takové absolventy je ve společenské objednávce uplatnění. To je obrácený aspekt. To je smysluplné.

Kdy by se s tím začalo?

Úvahy o získání nějakých dalších akreditací pro tyto obory jsou úvahy pro následující období, na dobu tří let. Kdy ale bude spuštěn vlastní učební program, to závisí na řadě dalších faktorů, jako je personální a technické vybavení. Stejně je tomu v magisterském studiu stomatologie, kde bychom akreditaci chtěli také získat.

V příštím období budete také dokončovat to, co se zatím nepodařilo. Jednou z těchto věcí je průzkum úspěšnosti umístění absolventů – v jakém je to stadiu?

To jsme měli jako jednu z priorit pro toto volební období. Už jsme otevřeli prostor pro setkávání s absolventy, třeba na ples fakulty zveme vždy některé absolventské ročníky. Sestavili jsme také adresáře absolventů a teď oslovujeme dotazníkem absolventy z let 2002 a 2003. Od klasické komunikace přecházíme ke komunikaci elektronické a chtěli bychom, aby naši absolventi už při promočních aktech cítili morální povinnost, že nám budou předávat adresy. Chtěli bychom vědět, jak si počínají rok po promoci, kdy si vybírají cestu, kterou půjdou, jak jsou na tom za pět let, kdy by měli dojít k atestaci oborové anebo dokončit doktorandské studium. Posledním obdobím by bylo deset let od promoce, kdy by ti lidé už měli být na vrcholu profesní kariéry. Pokusíme se o nějaké sondy absolventů ještě starého curricula nebo dokonce z lékařské fakulty hygienické, ale to, co je pro nás zvláště důležité, je období od zavedení nového curricula.

Teď zatím žádné výsledky nebo povědomí o tom, jak jsou úspěšní, nemáte?

Žádná čísla zatím nemáme. První absolventi nového curricula jsou z roku 2002, a to je krátká doba na hodnocení. Nemáme ani dostatečnou skupinu absolventů,

abychom se mohli zodpovědně vyjádřit. My samozřejmě máme nějaké signály, jak se naši studenti uplatňují, když jsou na stážích v zahraničí nebo bezprostředně v praxi, ale takové věci je nutno hodnotit na nějakém vědeckém principu, neuzavírat dojmologické nálezy a nenechat se svést prvními referencemi.

Nicméně ta dojmologie – jsou dobří?

Myslím, že skutečně dobří jsou, kontakty, které mám s venkovskými primáři jednoznačně říkají, že způsob myšlení našich absolventů je pro klinickou praxi výhodnější. Ta problémově zaměřená výuka je posouvá v úvahách dál. Samozřejmě ale vím, že děkanovi fakulty se obvykle říká, že jeho absolventi jsou dobří, ale takové signály tady jsou.

Dobrá, pojďme dál. Co vám zbývá jako trvalka, je také uzavření smlouvy s Fakultní nemocnicí Královské Vinohrady. Proč ta smlouva dosud uzavřena není?

To skutečně zůstává nesplněno, i když jsme ve vztahu k fakultní nemocnici postoupili, máme řadu dílčích smluv, např. o stravování studentů, zaměstnávání doktorandů, ale taková základní všeobjímající smlouva, která by definovala, že tato dvě pracoviště jsou spolu neodmyslitelně spjata, že to je celek, který je funkční a kde jedno bez druhého nemůže existovat, taková smlouva neexistuje. Narážíme na technické a ekonomické problémy a také na ekonomická a legislativní ustanovení, protože ty dvě organizace jsou velmi rozdílné. Jedna je příspěvková, jedna je rozpočtová, pohybují se v jiném světě, takže úvaha, že by v budoucnu měly být fakultní nemocnice převedeny do univerzitních nemocnic, ať v podobě neziskových organizací, což si dovedu představit, nebo v podobě akciovky jako na Slovensku, to je asi jediná cesta, která nám umožní uzavřít ten vztah mezi nemocnicí a fakultou. Nejenom na smluvním základě, ale na základě spojení dvou celků do jednoho společného ekonomického, funkčního, provozního celku. Vznikla by tak univerzitní nemocnice, která by v sobě obsahovala dvě složky – to, co je dneska fakulta, a to, co je dnes nemocnice; byla by to pak jedna jednotka, která by měla společné vedení, společnou ekonomiku a samozřejmě společný právní vztah.

Ještě nám zbývá říci si něco o spolupráci v evropském měřítku; chcete jednat o stipendiích v stálém výboru lékařů Rady Evropy.

Ten bod byl definován tak, že navážeme kontakt s Radou Evropy, abychom získali informace o možnostech pobytu našich studentů ve světě. Vypsání studijní místa totiž vždy vyžadují nějakou ekonomickou subvenci, a to je ten hlavní problém – věděli bychom, kam studenty poslat, ale musíme je také v nějaké podobě ekonomicky zajišťovat; nepředpokládáme, že by náš student byl schopen studovat na fakultě, kterou sice bude navštěvovat zadarmo, ale kde si bude muset platit živobytí. V současné době se budeme snažit takové kontakty spíše převést do kontaktu s jinými lékařskými fakultami evropskými ve formě výměny, kde by se nákladová složka řešila

v rámci fakult. To je ta úvaha do následujících let, jak rozšiřovat možnosti našich studentů. Je třeba si uvědomit, že požadavek EU, aby student medicíny alespoň jeden semestr studoval v jiné zemi, je zatím deklarován jako doporučení, ale jistě v krátké době to bude obecné pravidlo, a na to se připravit musíme. V některých ročnících už máme poměrně vysoké procento studentů, kteří vyjeli na semestr nebo dva v rámci programu Erasmus nebo Sokrates, máme i řadu spolupracujících zahraničních univerzit, ale stále jich není sto procent, a to by měl být cíl, ke kterému by se evropská lékařská fakulta měla dostat.

Jak jste spokojen s počty profesorů?

To, co vnímám jako problém personální politiky, je věková struktura pedagogického sboru. Potřebovali bychom v teoretických, preklinických oborech mít perspektivní lidi, kteří jsou pro výuku vhodní a zapálení, aby výměna pedagogického sboru byla plynulá, aby to nebyla výměna, kde starý pedagog musí přesluhovat a mladý pedagog ještě nemá kvalifikaci, aby mohl jeho funkci převzít. To je problém, který vidím jako zásadní. Znamená to dostatečně silnou základnu, ze které se vyvíjejí a vychovávají noví pedagogové, kteří budou schopni plnit jak pedagogické úkoly, tak podmínky, za kterých pedagogy mohou být, například získání titulu Ph.D.

Máte za sebou tři roky práce a ještě další tři před sebou. Jak se cítíte v tomto poločase?

V této chvíli je to zatím otevřený poločas, volby jsou až příští týden.

Jenže vy nemáte protikandidáta.

Musím říci, že to rozhodnutí před třemi lety kandidovat na děkana fakulty jsem hodně zvažoval a vedla mě k tomu představa, že by se fakulta měla nějakým způsobem vyvíjet, měnit; měl jsem pocit určitého obětování, že dělám něco, co je nutné nebo potřebné. K mému překvapení ale na jedné straně je v administrativě spousta věcí, které jsou nezáživné nebo které by nepatřily k aktivitám, jaké bych si vybíral, tak na druhé straně je až překvapivě velmi potěšující možnost ovlivňovat život fakulty, komunikovat s mladými lidmi, zabývat se jejich problémy a problémy vzdělávání. Přináší mi to skutečně radost, je to daleko, daleko lepší, než jsem si v době, kdy jsem se rozhodoval pro kandidaturu, představoval. Čili musím, snad v poločase, říct, že ta práce na vývoji fakulty je práce velmi zajímavá, velmi příjemná. V dnešní době, kdy ekonomické úvahy zkreslují to, co je ve filozofii života správné, žít se studenty, starat se o věci tak zajímavé a z etického hlediska tak vznešené, jako je pedagogický proces, úroveň vzdělání, to je práce, která skutečně dokáže člověka velmi naplnit. Je potěšující, že to není boj s něčím, ale spolupráce na něčem. Pokud budeme – vedení fakulty – pokračovat dál, budeme už muset uvažovat o tom, jak tuto štafetu předávat, protože to bude období, kdy to, co se nachystalo v těch prvních letech, dostane nějakou výstupovou podobu. Byl bych velmi rád, kdyby se podařilo vytipovat, přesvědčit a připravit skupinu mladých pedagogů, vědců, zaměstnanců, členů akademické obce, kteří by byli ochotni tu štafetu převzít a kteří

by měli inspiraci a nápady, jak pokračovat. V tom, co jsme začali, anebo jinak, ale ku prospěchu fakulty. To bych chtěl ze všeho nejvíce.

Děkuji za rozhovor a přeji vám hodně štěstí.

Marie Fleissigová

Akademický senát 3. LF UK na svém zasedání dne 1. 11. 2005 zvolil kandidátem na děkana 3. lékařské fakulty Univerzity Karlovy pro funkční období 2006–2009 doc. MUDr. Bohuslava Svobodu, CSc.

Absolventi 3. LF UK, kteří byli promováni 7. 10. 2005

Obor fyzioterapie

Blažková Markéta
Činčerová Milada
Daníčková Anna
Flusserová Jaroslava
Kinská Daniela
Naumčevski Michaela,
roz. Sládková
Papoušková Stanislava
Prouza Ondřej
Vašíčková Hana
Zárubová Monika
Zikmundová Markéta

Obor všeobecná sestra

Adámková Klára
Baudyšová Eva
Bažilová Monika
Binová Věra
Doležalová Olga
Doležalová Pavla
Dušek Jan
Kolářová Michaela
Sedláčková Irena
Vytejčková Renata

Obor veřejné zdravotnictví

Hejná Kateřina
Jarešová Věra
Jíříková Jiřina
Konvalinková Naďa
Logerová Hana
Malechová Lenka
Ondráčková Silvie
Sobišková Eva
Urieová Lenka
Vinšová Radka
Vojtišková Zuzana
Ziegler Michal

Obor všeobecné lékařství

Bláhová Veronika
Blažková Marcela
Blohoň Ondřej
Blštáková Daniela
Borák Tomáš
Borán Tomáš
Bořkovcová Lucie
Brandejs Daniel
Čermák Václav

Čupka Pavol
Dvorská Monika
Dvořák Jan
Ginzel Radek
Gronka Leoš
Hebelka Filip
Hodková Zuzana
Hon Ondřej
Krejčí Lenka
Kryštofová Lenka
Kušíková Eva
Kutrová Kateřina
Machalová Gabriela
Malá Kateřina
Matějů Martin
Matušínská Ludmila
Michnová Zuzana
Nesvadba Michal
Pazderková Dušana
Pertlíček Jan
Petřova Markantová Zornitza,
roz. Ilieva
Pisár Michal
Pokorná Jitka
Rychtárik Ladislav
Rychtáriková Eliška,
roz. Skálová
Rzyman Robert

Řezáč Adam
Samec Martin
Skarpíšková Klára
Švec Jiří
Teichmanová Alena
Zelená Lada
Zezulová Markéta

Obor všeobecné lékařství – výuka v anglickém jazyce

Aune Christopher
Bjorang Andreas

Georgakakos Efthimios
Nygard Cystein

Nově nastupující studenti – ak. rok 2005/2006

Bakalářské studium

Fyzioterapie

Beránková Hana
Bohdanová Markéta
MUDr. Brtnická Petra
Carpenter Lenka
Ing. Dvořák Petr
Dvořáková Marie
Grabcová Miroslava
Hájková Ivana
Hašová Ester
Horváthová Jana
Jáně Michal
Janků Filip
Jedlička Martin
Konečná Jaroslava
Koppová Pavla
Křepelka Petr
Kuklová Radka
Kyrál Filip
Lupač Daniel
Marešovský Lukáš
Matýsová Marie
Nečiporuková Blanka
Nowaková Eva
Pleskotová Zuzana
Pochylá Romana
Pochylová Barbora
Stiborová Pavla
Stýblová Kateřina
Trefná Tereza
Vaculík Petr
Vachková Jana
Vlková Eva
Vybíralová Martina

Všeobecná sestra

Boržiková Martina Kateřina
Ciková Kamila
Doležalová Lucie
Fialová Kateřina
Hadravová Petra
Heřmanová Jana
Chalupová Eva
Jarošová Michaela
Jíšová Kristýna
Kopřivová Olga
Kostronová Petra
Krausová Michaela
Krouská Jana
Kučerová Miroslava
Kýlianová Kateřina
Letá Pavlína
Loudínová Martina
Matoušková Lenka
Michalíková Mariana
Oslancová Ivana
Pavlíková Jana
Pavlová Lucie
Peková Gabriela
Pešková Lucie
Rambousková Lenka
Růžičková Alena
Schrotzová Žaneta
Šišková Katarína
Vanyová Lucie

Veřejné zdravotnictví

Ajmová Barbora
Bayerová Petra
Belekaničová Vanda
Biksadská Petra
Břízová Miroslava
Bušková Štěpánka
Kimmer David
Kovářová Radka
Kratochvílová Karolina
Krupková Jaroslava
Křížková Ilona
Kuprová Michaela
Marešová Veronika
Matějková Ivana
Mládková Petra
Mžourková Kateřina
Nohová Ivana
Outlá Lenka
Partyka Jaroslav
Pulkrábková Lucie
Romanová Lucie
Rubešová Jitka
Soukupová Michaela
Spisarová Kateřina
Švadlenková Radka
Urbanová Eva
Vondráčková Zdeňka

Zdravotní vědy

Anderlová Zuzana
Bacíková Jana
Baxantová Olga

Bělunková Šárka
Bercziková Eva
Berkiová Kateřina
Bodláková Jana
Bokůvková Marcela
Boulová Hana
Broncová Iveta
Bučková Ilona
Bušová Hana
Císařová Jana
Čejková Barbora
Dohnalová Naděžda
Dolejší Jana
Dvořáčková Helena
Dvořáková Eva
Dvořáková Martina
Fajtová Andrea
Grégrová Stanislava
Grundová Vladimíra
Hájková Hana
Havlíková Martina
Hladíková Hana
Holanová Marcela
Hornychová Hana
Hrabánková Jana
Hulíková Vendula
Chocholová Markéta
Chrobáková Petra
Janatová Martina
Javorková Markéta
Jeřábková Irena
Jeřábková Monika
Ježková Jana
Kafková Denisa
Kalová Emilie
Kerlová Michaela
Kermesová Ladislava

Kindlová Kateřina
Kluzová Wanda
Koditková Ilona
Koldová Dagmar
Komínek Tomáš
Končická Martina
Körberová Monika
Kosková Hana
Koubková Jitka
Koubková Kateřina
Kovaříková Zuzana
Kozlová Květa
Králová Petra
Kratochvíl Martin
Krejbičová Kateřina
Krupičková Pavlína
Kučerová Kateřina
Kupcová Veronika
Kupková Zdeňka
Landovská Markéta
Lederbuchová Jaroslava
Lidická Lucie
Lubinová Lenka
Lukášová Alena
Makvcová Lenka
Maslowská Erika
Matoušková Marcela
Mezenská Martina
Mihlová Marie
Moravcová Vladimíra
Nedělková Hana
Nosovská Dana
Pádívá Helena
Pejchlová Lenka
Pertlová Andrea
Pichlová Jitka
Plachá Hana

Prajzlerová Adéla
Prokešová Renata
Prokopová Jana
Prskavcová Jana
Průšová Lucie
Pýchová Marta
Rácová Anna
Révayová Anežka
Růžičková Lenka
Řeháčková Věra
Řeháková Karolina
Řepová Jitka
Sedloňová Ivana
Skrivánková Erika
Slivková Marcela
Smoláková Irena
Stojánková Jolana
Střížová Monika
Šefčíková Olga
Šimůnková Romana
Šindelářová Monika
Šipková Andrea
Štálová Lucie
Šuchová Helena
Šušová Daniela
Šustrová Jana
Tučková Olga
Vachatová Šárka
Vaňová Vlasta
Vegerbauerová Romana
Větrovcová Jana
Vintrová Daniela
Voráčková Radka
Vyskočilová Jana
Zigová Alice
Žitková Martina
Zoufalá Jana

Magisterské studium

Všeobecné lékařství

Andělová Michaela
Atanasov Aleksandar
Bálintová Zuzana
Baran Tomáš
Baranková Klára
Bartoš David

Bašta Lukáš
Brajková Romana
Brožová Věra
Březák Tomáš
Březina Tomáš
Bukvičková Radka
Czudková Eva
Čechová Marcela

Čupka Tomáš
Dostalíková Andrea
Došlá Ilona
Doubravová Jaroslava
Eisnerová Petra
Emlerová Marta
Ericsson Josef
Fajfrová Zuzana

Fialová Lenka
Fontana Josef
Glabasňová Marie
Gondová Erika
Hájek Štěpán
Hankeová Adriana
Haška Martin
Havlíčková Klára
Hladíková Petra
Holešta Michal
Holoubková Hana
Horčíčková Barbora
Houška Zdeněk
Hrabě Michal
Hrubanová Markéta
Hrudka Jan
Hubáčková Martina
Humlová Eliška
Hurník Petr
Chlad Michal
Ivák Peter
Jagerská Barbora
Jakešová Veronika
Jandurová Aneta
Janoušková Pavlína
Jeničková Petra
Jeništa Marek
Joza Václav
Jurutková Zuzana
Karoši František
Klaban Bořek
Klocoková Naďa
Kníže Jakub
Koch Filip
Kolmanová Alžběta
Koňářík Marek
Korček Peter
Kostohryz Jan
Košnerová Jitka
Košťálová Jana
Kotyzová Zdeňka
Koutná Stanislava
Krabsová Veronika
Krivosudský Igor
Kubecová Kristýna
Kučerová Iveta
Kuchař Oliver
Kuchyňková Barbora
Kulvajtová Markéta

Laco Jozef
Lněničec Jiří
Lomičová Běla
Loučková Anna
Luca Michal
Ludányiová Zuzana
Lukešová Veronika
Macková Jana
Malý Štěpán
Maňasová Zuzana
Maršálková Martina
Maršiček Jan
Martinková Elena
Maulenová Tereza
Mentlíková Jana
Michalčíková Veronika
Minařík Aleš
Minaříková Eva
Miždochová Lucie
Molnárová Katarína
Mottl Jakub
Mrázová Anna
Mrňa Lubor
Nekovářová Jana
Novotná Martina
Oháňková Eva
Olefirenko Kateryna
Ondráková Martina
Ostrihoňová Alexandra
Ourodová Libuše
Palán Ondřej
Palkovská Lucie
Pařízek Viktor
Pavlík Roman
Pešičková Petra
Petráňová Dana
Petrovičová Alexandra
Pisárová Alexandra
Pitrová Helena
Poláčková Monika
Poubová Martina
Pozdníčková Lucie
Prachová Helena
Procházková Klára
Přenosilová Petra
Radová Jaromíra
Richter Erik
Rokos Lukáš
Romanová Monika

Rudová Pavlína
Růžičková Lenka
Řepová Barbora
Řezáč Zeno
Sadílková Lenka
Sargsyan Andranik
Sauerová Martina
Seidlerová Adriana
Smolík Martin
Soukupová Regina Adriena
Staněk Radomír
Stejskal Martin
Stíbal Jakub
Strejček Štěpán
Suchánková Kateřina
Syrrová Markéta
Šimanovská Barbara
Šimík Jakub
Šimůnková Petra
Široká Dominika
Šnajbergová Kateřina
Špás Pavel
Špetlová Dita
Šroubková Marie
Štefanica Jakub
Štefflová Alena
Štětinová Veronika
Tajč Tomáš
Talová Markéta
Tekverková Iva
Těšínský Pavel
Tomešová Kateřina
Trojanová Barbora
Trunečka Michal
Třmínková Nela
Včelák Martin
Veverková Blanka
Vincenc Pavel
Vít Antonín
Vítek Milan
Vlček Václav
Vogeltanzová Alena
Votava Jan
Vu Linh Giang
Wagnerová Veronika
Weingartová Andrea
Wilková Jana
Zárubová Eva

Všeobecné lékařství – výuka v AJ

Ahmed Anees
Ahtola Kim Sebastian
Alendal Anne Gunn
Aslam Sobia
Bjorkum Audhild Sofie Batol
Brekke Michelle Paltiel
Cechmanek Paula
Elvingson Susanne
Foerland Hege
Galas Ron Eric
Gramstad Olav Rogde
Grav Anna Kristine

Haugum Mats Dehli
Hennessey Breda Catherine
Kapenova Zhanna
Kennedy Martin David
Kile Mads
Kise Dag Roar
Kronstad Audun
Langhus Langrusten Camilla-
Cha
Lorentzen Erlend Hoven
Mac Giolla Pharaic Ronan
Brian
Moland Vibeche
Nordberg Solveig Victoria And
Nyberg Trine

Nygaard Helene
O'Sullivan Owen
Patten Robert
Riisoen Thale Uchermann
Risvand Nils Reidar
Saeed Pervaiz Shiraz
Salim Aishah
Spitalen Sunniva Haehre
Steen Martin
Steneholt Vendela Nilla Nova
Stokke Brage
Tellefsen Odd Alexander
Theodoropoulos Panagiotis
Vik Hans Christian
Ytterstad Simen Kulseng

Hana Milerová

Děkanský sportovní den 2. a 3. LF UK Praha

V předcházejících letech pořádaly 2. a 3. LF UK svůj děkanský sportovní den samostatně v různých termínech. Letos poprvé proběhl společně ve středu 19. října a záštitu nad celou akcí převzali děkani obou fakult. Dopolední mrazivé a větrné

dopolední počasí neprálo příliš venkovním sportům, a proto děkan 3. LF UK B. Svoboda slavnostně zahájil den plný pohybu v aule Sportovního centra UK Hostivař.

Kromě tradičních turnajů ve volejbalu (9 družstev, 60 studentů), tenisu, fotbalu (5 družstev), florbalu (40 studentů), basketbalu (2 družstva) a plaveckých závodů, probíhaly i další atraktivní aktivity.

Vzhledem k chladnému počasí se dopoledního fotbalového turnaje zúčastnilo na rozdíl od minulých let jen 5 družstev. Slavnostní výkop dopoledního fotbalového zápasu – studenti proti učitelům, provedl osobně pan děkan 2. LF UK J. Koutecký, za

přítomnosti mnoha diváků a fanoušků. Zápas byl vyrovnaný, avšak posledních pět minut se stalo osudným pro učitele, a tak skončil těsnou výhrou studentů 5:4.

Jako každoročně byl největší zájem o aerobik, který probíhal v několika sálech za účasti 220 studentek a dokonce i studentů. Tento počet mohl být i vyšší a ukazuje se, že je nutné při organizaci dalších sportovních dnů nabídnout studentům větší prostory, tzn. halu s podiem.

Zájem byl také o aqua aerobik, cvičení na hudbu ve vodě, a opětné zařazení golfu do programu umožnilo studentům poznat i tento sport. Vzhledem k velkému zájmu studentů o nově zařazenou výuku – lezení na umělé stěně –, a malým prostorovým možnostem SCUK Hostivař, proběhlo lezení v prostorách Sportovního centra budovy FTVS UK v Praze 6. Ani tato vzdálenost však neodradila studenty od velké účasti; umělou stěnu by bylo třeba vybudovat i v SCUK Hostivař pro výuku studentů, i z ostatních fakult UK.

V letošním roce byl poprvé nabídnut samostatný odpolední sportovní program (fotbal, tenis, aerobik, aquaerobik, posilovna, plavání) i zaměstnancům obou lékařských fakult. I přes chladné počasí se děkanského dne zúčastnilo celkem 890 studentů a zaměstnanců.

VĚDA

ODPOVĚDNOST
PROMĚNY

Ivan Wilhelm

Etika vědecké práce

Odpovědnost vědeckého pracovníka

Zazní-li téma jaderné nebezpečí, automaticky se tím rozumí jaderný útok a likvidace jeho následků. Jaderný útok však může mít dvě podoby. Předně je to použití jaderného arzenálu vůči protivníkovi v konfliktu. To znamená použití jaderné zbraně v držení regulérní armády, a tedy se jedná o jadernou válku s následky jak destruktivních aspektů obrovských rozsahů, tak i radioaktivního zamoření ploch značných rozměrů. Samozřejmě současná kontaminace ovzduší s její migrací a zamoření vodních rezervoárů značně zkomplikují záchranné činnosti. S tím vším lze kalkulovat předem a iniciovat politické kroky, které by znemožňovaly unáhlené použití jaderných zbraní a rovněž jejich šíření mimo současný „jaderný“ klub (USA, Rusko, Velká Británie, Francie, Indie, Pákistán, Čína a Severní Korea).

Jinou variantou jaderného útoku je teroristický útok s použitím jaderného výbuchu. Dnes lze v principu získat nadkritické množství jaderného štěpného materiálu (vysoce obohacený uran nebo plutonium), které lze přivést relativně jednoduchým postupem k explozi. I když lze počítat s tím, že účinnost takové exploze bude mnohonásobně nižší ve srovnání s jadernou zbraní o stejném množství štěpného materiálu, přece jen může jít o explozi značného rozsahu, s radioaktivní kontaminací značné plochy a především s významným psychologickým účinkem na obyvatelstvo. Předcházení těmto incidentům znamená permanentní boj s terorismem jako takovým, se stále dokonalejšími metodami na všech úrovních.

Existuje však ještě jeden druh jaderného nebezpečí, a to je jaderná havárie na zařízeních, používajících jaderných technik nebo technologií. Zamoření ploch značného rozsahu a kontaminace vodních zdrojů znamená složitou úlohu pro záchranné týmy, ale psychologické účinky na obyvatelstvo mohou znamenat hlavní nebezpečí. A tak se nabízí otázka, co lze učinit, abychom alespoň efektivně snížili tato rizika. Domnívám se, že široký dialog o etických aspektech lidské činnosti v jakékoli oblasti může v redukci těchto rizik významně pomoci.

Nabídnuté téma – etická stránka činnosti vědeckého pracovníka – patří ke zcela zásadním otázkám vědecké práce, a je proto nezbytné mu věnovat patřičnou pozornost, ať se jedná o vědeckou práci v jakémkoli oboru. Medicína patří k vědním disciplínám, které jsou přímo a těsně propojeny s lidským individuem a zcela zásadně ovlivňuje jeho osud, zejména v okamžicích, kdy se nachází v objektivních (zdravotních) problémech. Vliv medicíny na lidskou populaci jako celek je rovněž zcela zásadní.

Etické otázky medicíny vystupují velmi zřetelně do popředí prakticky v průběhu celé její historie. Těmto otázkám je proto věnována systematická pozornost nejen z hlediska praktikujících lékařů anebo teoretických specialistů, ale vztahu pacienta a lékaře je věnován značný prostor již při studiu medicíny. Jako rektor univerzity, v jejímž svazku je pět lékařských fakult, jsem měl příležitost se poněkud důvěrněji s těmito pohledy seznámit. Sám však pracuji v jiné oblasti výzkumu, a proto mohu říci, že **etickým otázkám vědecké práce se věnuje relativně velmi malá pozornost. To platí nejen o přírodních vědách, ale také o inženýrství a v podstatě i o vědách humanitních a společenskovědních.** Tento stav je přetrváváním tradičního pojetí akademických činností jako něčeho čistého, orientovaného především badatelským způsobem, vyhrazeného zanedbatelnému procentu vyvolených, zcela oddaných své disciplíně a loajálních vůči společnosti. Je však potřeba říci, že tomu tak není. Ve výzkumu pracuje stále více lidí a nelze předpokládat, že důvodem osobní volby každého z nich je čistá touha po poznání. Také **osobní touha po úspěchu, ale především vliv zadavatele a jeho pragmatické zájmy poskytují dostatek příležitostí k neetickému chování.** Současně je zřejmé, že výsledky výzkumu se promítají stále zřetelněji do praktického života, a tudíž zasahují stále širší část populace. Stále zřetelněji se výzkumné programy snaží ovlivňovat státní aparát, protože je hlavním individuálním „akcionářem“ výzkumu.

Narůstající počet vědeckých pracovníků a stále rychlejší promítání výsledků výzkumu do praktického života – to jsou dva základní důvody, proč jsou otázky etiky výzkumné práce a otázka odpovědnosti vědce v současnosti mnohem důležitější, než tomu bylo ještě relativně nedávno. Otázky etického chování vědeckého pracovníka ve smyslu individuálního vztahu k vlastní práci jsou samostatným tématem dostatečné šíře, přestože se často redukuje na otázky plagiátorství, nadbytečných publikací, řazení autorů apod.

Stále intenzivnější vliv vědy na vývoj společnosti je patrně hlavním důvodem pro předkládání etického chování vědeckého pracovníka k široké diskusi. Vědec či výzkumný pracovník se pohybuje na rozhraní poznaného a dosud nepoznaného, kroky jeho činnosti směřují do oblastí, kde mnohokrát nelze domyslet důsledky očekávaných, natož nečekaných objevů. Široká veřejnost nemá vůbec šanci být zevrubněji informována tak, aby tyto důsledky mohla pochopit. Pokud jde o výzkum na půdě veřejnoprávních institucí či statutárně sice jinak zřízených, ale majících obdobné základní uspořádání, jako jsou např. univerzity, veřejné či soukromé, pak jejich demokratická vnitřní struktura dává záruky poměrně systematické kontroly výzkumné činnosti především uvnitř akademické obce. Transparentnost rozhodovacích kompetencí těchto institucí, způsoby jednání a jejich rozložení na zanedbatelný počet členů akademické obce znamenají, že utajit rozsáhlejší program výzkumu lze pouze formou rozsáhlého komplotu, který je prakticky neproveditelný. To je jedna z hlavních preferencí pěstování výzkumu

na veřejnoprávních institucích ve srovnání s institucemi soukromými. Zevrubná informovanost veřejnosti o výzkumných činnostech jednak vytváří možnost veřejného tlaku regulujícího ambice vědců, jednak dává šanci k posuzování souvislosti prováděného výzkumu s ohledem na hlediska specialistů jiných oborů. Při současném trendu hluboké specializace s minimální mezioborovou interakcí je poslední argument nezanedbatelné důležitosti.

Současné prostředí výzkumu a vědecké činnosti je výsledkem vývoje a naší úlohou není pouze současný stav akceptovat. Rád bych nyní uvedl několik skutečností z nedávné historie, které mohou názorně ukázat, jak se dílčí vědní disciplíny vyvíjely. Poslední dekáda 19. století znamenala významné období pro další rozvoj přírodních věd. Úspěchy fyziků 19. století znamenaly celkové uspořádání základních fyzikálních myšlenek a srovnání představ o fyzikálních procesech včetně jejich matematického popisu a tzv. „klasická“ fyzika dosáhla své myšlenkové ucelenosti. Celkové mínění bylo takové, že všechny základní otázky fyziky již byly zodpovězeny, a představy i praxe byly zaměřeny na vytváření korekcí ke stávajícím teoretickým popisům.

Poslední desetiletí 19. století však přineslo zásadní obrat. Řada fyziků získala experimentální výsledky, které nebylo možné vysvětlit existujícími teoriemi. Ať již se jednalo o popis fotoefektu, existenci a chování paprsků X a pak především objev radioaktivity a nových typů záření. Objevem elektronu začíná detailní studium struktury hmoty, otvírá se celá oblast nových, zcela netušených otázek a začínají se formulovat základy kvantové teorie. Výsledky experimentů Ernsta Rutherforda, publikované v roce 1911, vedou k nezpochybnitelné představě o struktuře atomu jako hmotného silového centra s obíhajícími elektrony. Byly to však až výsledky kvantové mechaniky, které dovolily vysvětlit a pochopit podstatu těchto procesů a jevů. Výsledky tzv. Kodaňské školy, jejímž představitelem byl Niels Bohr, jsou dnes všeobecně formulovány jako klasická kvantová mechanika, představující především nový koncept přístupu se všemi filozofickými aspekty, znamenající počátek nového období fyziky.

Do počátků tohoto století spadají rovněž práce, týkající se principiálního pohledu na otázky dynamiky hmotných těles. Rozhodující význam v této problematice patří Albertu Einsteinovi jakožto autorovi teorie relativity, znamenající zobecnění galileovsko-euklidovského popisu prostoru či prostoročasu. Stojí za připomenutí, že Einsteinova snaha o tuto abstrakci nebyla motivována nesouhlasem experimentálních výsledků s teoretickým popisem především v astronomii. Podle jeho slov hledání souhlasu teorie s experimentem zaváděním korekcí bylo natolik málo estetické, že nemohlo představovat správný přístup k řešení. Nutno předeslat, že teorie relativity v celém komplexu zcela jistě požadavky estetiky splňuje, a to nejen s ohledem na její elegantní matematické zpracování. Na tomto místě je vhodné připomenout význam fyzikálních prací Ernsta Macha, rektora

Univerzity Karlovy ve školním roce 1879–80 a pak v roce 1883, které významně ovlivnily i Einsteinovo myšlení.

Koncem dvacátých let 20. století nastupuje zlatý věk fyziky. Thomson, Dirac, Anderson, Nedermayer, von Laue, Mottelson, Heisenberg, Schroedinger, Raabi, Segre a zejména Fermi a Chadwick a řada dalších jsou nositeli unikátních objevů. Zejména objev neutronu, učiněný Jamesem Chadwickem (1932), dal podnět k přímému rozvoji jaderné fyziky. Otázkám jaderné fyziky se postupně věnovalo více a více odborníků.

Zajímavý je i sociální aspekt rozvoje fyzikálního bádání. Do samotných počátků rozvoje jaderné fyziky se touto problematikou zabýval velmi omezený počet týmů, s velmi omezeným počtem pracovníků. Dokumentuje to např. počet účastníků konferencí o nejnovějších výsledcích moderní fyziky, konaných v tomto období každoročně v Kodani, který nepřesáhl ani jednou šedesát, přičemž program konference nebyl striktně omezen pouze jedním tématem. Rovněž finanční nákladnost těchto bádání byla poměrně skromná a běžně byla pokrývána z rozpočtů jednotlivých univerzit. Nelze rovněž přehlédnout, že těžiště těchto aktivit bylo v Evropě, s důrazem na Německo. Avšak evropské poměry poloviny třicátých let, nástup fašismu v Itálii a pak nacismu v Německu, znamenaly široký exodus fyziků, a tím i přenesení těžiště fyzikálních výzkumů do USA. Objev procesu jaderného štěpení přišel těsně před vypuknutím 2. světové války (O. Hahn, L. Meitner a F. Strassman, 1938). Experimentální studium procesu jaderného štěpení brzy odhalilo možnost realizace řetězové reakce, a tím získání zdroje ohromné energie. Naneštěstí však mezinárodní napětí přesáhlo kritickou mez a Evropa vstoupila do válečného stavu. Komunikace mezi vědci byla buď znemožněna, anebo značně omezena. Fyzici zabývající se studiem jaderných vlastností a procesů okamžitě pochopili, že řetězovou štěpnou reakci by bylo možné využít ke konstrukci zbraně, jejíž ničivá síla překoná všechna očekávání. K tomu však vedla dlouhá cesta, na které bylo třeba vyřešit velké množství fyzikálních a technických problémů. Již v roce 1934 prováděla skupina vedená E. Fermim v Římě experimenty s neutrony a zcela jistě pozorovala proces štěpení jader. Obdobná situace byla i v laboratoři M. Curie-Sklodowské v Paříži, kde podobně experimentovali manželé Joliot-Curieovy. Avšak vysvětlení pozorovaných efektů v obou laboratořích nebylo správné, a tak proces štěpení atomového jádra zůstal lidstvu prozatím skryt.

Řada vědců měla velké obavy z vývoje jaderné zbraně v hitlerovském Německu, z toho, že tato nová zbraň může zajistit wehrmachtu rozhodující vojenskou převahu a rozhodne o výsledku celé války. Nebylo pochyb, že fyzikové formátu W. Heisenberga anebo C. von Weizsäckera mohou projekt jaderné zbraně v Německu posunout do reálných dimenzí. Proto se fyzici, emigranti z Evropy žijící v USA, obraceli na vládu a prezidenta Roosevelta a na toto nebezpečí upozor-

ňovali. Tak se na jaderné zbrani začalo pilně pracovat především v USA. Práce na jaderném projektu v Sovětském svazu nemohly probíhat s takovým úsilím a v takovém rozsahu a němečtí fyzici tyto práce úmyslně brzdili ve snaze vyhnout se odpovědnosti za výsledek války.

Tady je školní příklad etického přístupu vědeckých pracovníků k zakázce státu s pragmatickým cílem. Konkrétní podoba jaderné zbraně a její ničivá síla byly pouze odhadovány, ale nebylo pochyb, že to bude zbraň nebyvalých vojenských možností. Zejména o účincích radioaktivního záření na živé organismy existovaly pouze velmi přibližné dohady. Má se za to, že v době kolem roku 1939/40 existovalo méně než dvacet fyziků dostatečně odborně erudovaných a schopných vést vývojové projekty tohoto druhu. Je pozoruhodné, že žádný z nich nepatřil k fanatickým následovníkům nacionálně-sociálních idejí, které motivovaly mocensky politický prostor především v Evropě, ale také v Asii a Africe. Byl to právě válečný stav a absence spolehlivé komunikace, které přispěly k tomu, že v roce 1942 došlo k dohodě mezi Rooseveltem a Churchillem o spojení anglo-amerického úsilí ve vývoji jaderné zbraně. Tak byl razantně zahájen projekt „Manhattan“ v Los Alamos New Mexico, na kterém v nejintenzivnějším období pracovalo na 150.000 lidí a který vyžadoval do té doby nepředstavitelné materiální podmínky. Všichni pracovali s velkým nasazením, bez morálních a etických pochybností. Většina fyziků, kteří realizaci projektu Manhattan ovlivňovali, se v červenci 1945 sama zúčastnila prvního pokusného jaderného výbuchu v Nevadské poušti. Je známo, že po naprostém ohromení z dojmů při pozorování průběhu tohoto výbuchu reagoval E. Fermi slovy: „Bože, jak je ta fyzika krásná!“ To dokumentuje všeobecný přístup těchto světových autorit nejen ke způsobu řešení problému jaderné zbraně, ale i jejich vztah k samotnému výsledku tohoto úsilí.

Řada fyziků začala okamžitě kontaktovat představitele USA až po prezidenta s naléhavým upozorněním, že nikde jinde tato zbraň nebyla dosud vyvinuta a tudíž samotný fakt držení této zbraně je dostatečným argumentem k vojenské převaze, která přiměje nepřítele k rychlé kapitulaci; ničivá síla této zbraně v době, kdy osud války byl očividně rozhodnut, může být demonstrována šetrným způsobem tak, aby bylo dosaženo psychologického účinku na nepřítele s ušetřením mnoha životů. Tady se však ukázalo, že **představy vědců o politických rozhodnutích jsou velmi naivní a jsou-li výsledky výzkumu předány do rukou politiků, přestanou mít autoři na jejich využití jakýkoli vliv. To je jedno z poučení z příběhu vývoje jaderných zbraní, které bylo sice možné předvídat, avšak sotva bylo možné vzít reálně do úvah při samotných vývojových pracích.**

Pro využití výsledků vědy k válečným cílům není příklad jaderných zbraní typickým. Tento aspekt se prolíná lidskými dějinami vlastně neustále, ať je to příklad Archimedova důvtipu využití nových poznatků při obraně Syrakus obléhaných římskými loděmi, až po použití chemických zbraní v 1. světové válce.

Vojenský význam projektu jaderných zbraní a způsob jeho realizace jsou dva aspekty, které posunuly význam vědecké činnosti, a tím změnilo společenské postavení vědeckých pracovníků. Ukázalo se, že řešením složitých vědeckých problémů se mohou úspěšně zabývat nesrovnatelně větší týmy, než tomu bylo dosud. Řada významných vědců se přesvědčila o svých manažerských a organizačních schopnostech a dala tím vědeckému bádání zcela nový charakter. Do celé problematiky byl výrazně zapojen stát především svým pragmatickým zájmem o výsledky tohoto bádání, ale rovněž vytvářením materiálních předpokladů nutných pro tyto činnosti.

To byly devizy, které již nebylo možné vzít zpět. **Tak si akademická komunita začíná zvykat na stále vyšší materiální požadavky, na stále intenzivnější vliv státu na vědeckou činnost a postupně pragmatičtější vazby mezi akademickými a státními strukturami.**

Konstruktivní vliv výzkumu na celkový růst ekonomiky, výroby, služeb i kultury lze zdokumentovat docela přesně. Je zcela zbytečné právě na tomto shromáždění připomínat úsilí medicíny o zbavení lidstva obav z celé plejády nemocí a uvádět nekonečnou řadu úspěchů v tomto snažení. Popsaný charakter vývoje tedy nelze zásadně změnit, ani není žádoucí tak činit. Tím nejen roste význam vědy pro každodenní život, ale vědecké postupy se přenášejí i do oblastí, které formují obory humanitní a společenskovední. Takže obdobným vývojem začínají procházet i další vědní disciplíny, jako je biologie, chemie, technické vědy, ale i sociologie, historie, politologie, nemluvě o ekonomii. **Vzniká nový fenomén výzkumu v humanitních disciplínách, od kterého se očekává ovlivnění společenských problémů současného světa, jako jsou otázky spoluzití etnicky rozdílných komunit, náboženské střety, demografický boom v rozvojových zemích, kulturní aspekty kvality života apod.**

Vliv vědeckého bádání a aplikace závěrů výzkumu do praktických rozhodnutí řídicích týmů firem, ale především politiků je stále zřetelnější. Pravidlo konkurence je jednoduché – šance na vítězství má ten, kdo přichází dříve a reaguje rychleji. Odběratelé výsledků výzkumu proto naléhají na zkracování cyklu výzkum – aplikace – výroba – prodej. V tomto vztahu není mnoho času na rozvažování o riziku spojeném s výzkumem a o vlivu nových poznání na jiné obory. Vzniká snaha o vytváření tlaku na produktivitu a efektivitu badatelské činnosti. Požadavek přímých výstupů badatelské činnosti společně s poskytováním finanční podpory, tj. jisté schematické uspořádání pro „pravidla hry“, přivedly k obecně přijatým kritériím, které znamenají jistou trivializaci vztahu vědecká komunita – stát a jsou dodnes předmětem rozsáhlých diskusí. Také neustále rostoucí konkurence a rivalita v akademické komunitě a osobní ambice jejich členů znamenají sklony k přehlížení etických norem a morálních bariér, které mají stát nezpochybnitelně nad veškerým pragmatismem.

Toto riziko morálního deficitu je zajisté předmětem zájmu každého vědeckého pracoviště, avšak v univerzitním prostředí musí hrát zcela zásadní úlohu. Úlohou univerzity není pouze připravit kvalifikovanou pracovní sílu pro potřebu pracovního trhu. Posláním univerzity je vybavit každého jednotlivce tak, aby mohl kvalitně žít v rámci svých očekávání vzhledem ke své osobě a také ve vztahu k okolí. Každý absolvent univerzity se má stát kulturní, etickou, spirituální a odborně kvalifikovanou osobností.

Otázky, na které hledáme odpovědi, míří stále hlouběji k základům naší existence. Máme hledat odpověď na otázku, kdo vlastně jsme, ale také kým určitě nejsme. Nemůže tomu být jinak, mají-li být i nadále univerzity pokládány za nositele kulturních hodnot současné civilizace. Etické normy a morální bariéry závisí samozřejmě na celkové kulturní úrovni společnosti, která zase závisí na úrovni poznání. Úroveň poznání se má tedy promítat do etického chování každého jednotlivce. Tak jak univerzity přispívají svým výzkumem k rozšiřování poznání, tak také musí dbát, aby se etická stránka života vyvíjela v souladu s ním. Každý akademický občan si má být této své odpovědnosti vědom, protože svým výzkumem vlastně pomáhá vytvářet nové etické normy chování.

V. F. Wiesskopf, jeden z významných jaderných fyziků 20. století (pracoval také na projektu Manhattan), napsal: „Všechny části a všechny aspekty vědy spolu souvisí. Věda se nemůže rozvíjet sama o sobě, ledaže je vědomě pěstována z důvodů čistého poznání a rozhledu. **Věda však nemůže přežít, není-li horlivě a moudře užívána pro zlepšení života, a ne jako nástroj pro ovládnání skupiny lidí jinou skupinou. Lidská existence závisí na dvou aspektech – vzájemné solidaritě a vědění. Vědění bez solidarity je nehumánní; solidarita bez vědění je neúčinná.**“

*Interorganizational conference (IAHM-PUGWASH)
Current Problems of Health and Society, 7–9 October 2005, Palermo*

S. Ramón Y Cajal

Společnost jako podporovatel vědecké práce

Výkonnost vědce, jako vůbec duševní zaměstnání, velice závisí na fyzickém a morálním prostředí. Právem bylo řečeno, že vědec je útlá rostlina, které se může dařit jen v půdě pohnojené staletou kulturou, kde se o ni společnost stará a vysoce si jí váží. Jsou-li podmínky příznivé, vzrůstají i síly malomyslného. Zato nepřátelské a nevšímavé prostředí sklátí i duchy nejvyrovnanější. Jak bychom mohli vytrvat, neváží-li si naší práce nikdo? Jen zocelená a hrdinná povaha se může postavit

nepřátelskému prostředí a čekati odříkavě a zahořkle na uznání potomstvem. Uváží-li se, jak i prosté povahy a prostředně nadaní jsou plni ušlechtilých snah a lásky k vlasti, je potřeba postarati se o to, aby také vlády a školy činily co nejvíce, aby tak svým lidem vytvořily vhodné společenské prostředí během jejich výcviku v laboratorní pracovníky a zbavily je starostí o denní chléb.

Vědecké bádání ve Španělsku bude – pro určité poměry – ještě dlouho vyžadovat od nových badatelů velkého odříkání a obětavosti. Třeba však také přiznati, že společenské a hospodářské nesnáze nejsou tak velké, jak se snad na pohled zdá. Naši univerzitní jeremiášové si často právem nařikají na nedostatek peněz, jenže takové bédování nad zanedbáváním, ba dokonce pronásledováním působí u nás mnohdy poněkud jako vyumělkované.

Nic snazšího než posoudit skutečnou hodnotu takových nářků; musíme mít stále na paměti, že pro vědeckou práci neznamenají prostředky takřka nic, badatelova osobnost snad vše.

Nedostatek peněz je povedená výmluva, kterou se ohánějí mnozí profesori a doktoři jistě dobře způsobilí k badatelské činnosti, když se nemohou vykázat nějakou prací. Filozofové, právníci, filologové a podobní budou se za podobných okolností hájit tím, že nemají posluchačstvo a zejména že nemají po ruce odbornou knihovnu. Bakteriologové a jiní přírodovědci budou zase naříkat, že mají mizerný mikroskop, že se jim nedostává reagensů nebo že nemají kde pracovat; fyzikové, chemici a inženýři budou bédovat, že nemají dost přístrojů a také málo peněz; hvězdář takto založený bude se povalovat nečinně, dokud mu vláda nepořídí velikánský teleskop. A nakonec budou všichni tvrdit, že politici, většinou právníci a spisovatelé, zanedbávají experimentální vědy, ba že jimi pohrdají.

Nepopíráme, že jsme mívali často ministry, kteří se domnívali, že nemusí sloužit duchovnímu obrození Španělska. Jenže politici, kteří lpěli na minulosti a na starých tradicích a stavěli se skepticky k moderní kultuře, už dávno zmizeli s povrchu.

Nynější státníci se dopouštějí nepochybně jiných chyb. Nedbají, že velikost a moc národů je určována také úspěchy ve vědách a že spravedlnost, pořádek a dobré zákony jsou pozitivní, ale podřadné podmínky blahobytu. Uznáváme, že naši politici dávají nadaným lidem katedry a uznaným vědeckým pracovníkům podporu a pomoc. Jenže se při tom svém příliš nadějném optimismu až předali, neboť zařídili velkolepé laboratoře lidem se schopností a smýšlením více než podezřelými. Jestliže bylo poskytnutím tolika peněz zajištěno bezstarostné živobytí obratným intrikánům a pochlebníkům, pak musí být alespoň totéž dopřáno vysoce nadaným mistrům, kteří se vyznamenali význačnými objevy a vědeckými pracemi.

*Pravidla a rady k vědeckému bádání.
Nakladatelské družstvo Máje, Praha 1946*

Leo Klein

Slavnostní odborné sympozium popáleninové medicíny v Praze

Dne 10. září 2005 uspořádala Klinika popáleninové medicíny pod záštitou 3. lékařské fakulty UK a Fakultní nemocnice Královské Vinohrady v Praze slavnostní odborné sympozium u příležitosti 75. narozenin prof. MUDr. Radany Königové, CSc. R. Königová, přímá žačka a pokračovatelka v díle akademika Františka Buriana, je zakladatelkou a průkopnicí oboru popáleninové medicíny u nás, zavedla do léčebné praxe princip komplexní a kontinuální péče o popálené a vybudovala první kliniku popáleninové medicíny. Je významnou osobností české medicíny a vědy, uznávaným odborníkem doma i v zahraničí. Své životní výročí oslavila paní profesorka uprostřed plného pracovního nasazení v pedagogické činnosti pro studenty 3. LF UK a postgraduálním vzdělávání lékařů v rámci subkatedry popáleninové medicíny IPVZ.

Na sympoziu bylo více než 80 bývalých i současných spolupracovníků, kolegů a přátel z ostatních popáleninových pracovišť i oddělení plastické chirurgie v České republice i na Slovensku, pracovníků 3. LF a FNKV. Přítomni byli i dětští chirurgové z Bydhoště v Polsku a plastický chirurg z Atén, absolvent Univerzity Karlovy. V čestném předsednictvu zasedli rektor UK I. **Wilhelm**, děkan 3. LF UK

Paní profesorka Königová v den slavnostního sympozia

B. Svoboda, ředitelka FNKV M. Alušíková, předseda České lékařské společnosti J. E. Purkyně J. Blahoš.

V úvodu přednosta kliniky doc. L. Klein připomněl stěžejní okamžiky a životní etapy jubilantky, shrnul a charakterizoval její obsáhlé dílo a zásluhy v činnosti lékaře, univerzitního učitele, vědce a člověka nejvyšších etických kvalit. Poté členové čestného předsednictva neformálně zdůraznili některé význačné momenty života, práce i osobnosti prof. Königové. Jako výraz uznání jejich zásluh jí předal rektor UK **pamětní historickou medaili Univerzity Karlovy v Praze**. Přínos prof. Königové slovenské medicíně a rozvoji péče o popálené na Slovensku zdůraznil předseda Slovenské společnosti plastické chirurgie doc. Koller. Současně paní profesorce předal pamětní **Zlatou medaili za zásluhy o Slovenskou lékařskou společnost**.

V odborné části symposia zaznělo celkem 16 přednášek sestavených do dvou sekcí. V úvodní přednášce L. Brož shrnul historii léčby popálenin na pozadí vývoje současné Kliniky popáleninové medicíny a více než čtyřicetiletý podíl prof. Königové. J. Šturma podal přehled současných anesteziologických farmak používaných v léčbě popáleninového traumatu. Popsal velkou šíři a variabilitu účinků současných přípravků, přičemž zdůraznil význam a úlohu anesteziologa, který má být stálým členem popáleninového týmu a který musí dobře znát reakce pacientů na jednotlivá anesteziologická farmaka. J. Kazda charakterizoval změny vznikající při poruchách vnitřního prostředí u kritických stavů a popálených na základě svých celoživotních bohatých zkušeností. Upozornil na možné disproporce klinických a laboratorních nálezů zejména u těžkých, komplikovaných termických traumat. Epidemiologický přehled popálenin a současné terapeutické postupy na Slovensku přednesl J. Babík. Na toto sdělení volně navázal P. Měříčka, který podrobně popsal současný stav a trendy v zajištění bezpečnosti tkáňových štěpů, biologických kožních náhrad připravovaných tkáňovými bankami pro léčbu popálených. Bohatě zkušenosti s mikrobiologickou problematikou syndromu toxického šoku prezentovala J. Vránková, přičemž zdůraznila, že na diagnózu toxického šoku je třeba v klinické praxi myslet daleko častěji. J. Štefan přednesl pohled na popáleninové trauma ze soudně-lékařského hlediska, popsal složitou forenzní problematiku u těchto úrazů, pokud končí letálně. Opakovaně zdůraznil význam co nejpodrobnější a pečlivě vedené zdravotnické dokumentace, včetně fotodokumentace. Psychologickou problematikou termických úrazů, zejména u jizevnatých deformací obličeje, zpracoval dlouholetý spolupracovník kliniky I. Pondělíček, který se však nemohl zúčastnit a jehož sdělení přednesl současný psycholog kliniky Mauer. V druhé odborné sekci byly zařazeny čtyři tematicky blízké přednášky o možnostech využití kožních náhrad u termických úrazů jak u dětí, tak u dospělých (Tymonová, Kritikos, Brychta, Koller). Kazuistiku o spolupráci hrudních chirurgů s plastickými chirurgy při léčení karcinomu plic

referoval D. **Jírava**. M. **Tvrdek** hovořil o možnostech využití mikrochirurgických metod k volným tkáňovým přenosům v rekonstrukční fázi péče o termické úrazy a elektrotraumata. A. **Ferko** komplexně popsal současný stav a perspektivy oboru válečné chirurgie, zdůraznil zvláštnosti a náročnost přípravy vojenských chirurgů do zahraničních misí. Popáleniny, především u dětí, jsou úrazy, se kterými se vojenští chirurgové v humanitárních misích setkávají velmi často. Závěrečnou přednášku proslovil J. **Bláha**, v současné době nejdéle spolupracující lékař s prof. Königovou, který poutavým způsobem sdělil osobní reflexi a reminiscence na uplynulých 33 let práce na klinice popálenin.

Na závěr sympozia prof. R. **Königová** poděkovala všem přítomným za účast, dobře připravená sdělení, která obsáhla interdisciplinární charakter oboru popáleninové medicíny. Všestranně zdařilé symposium bylo ukončeno neformálním společenským setkáním ve foyer děkanátu 3. lékařské fakulty.

Autor je přednostou Kliniky popáleninové medicíny 3. LF UK a FNKV

Válečná chirurgie na přelomu století*

Alexander Ferko¹, Leo Klein²

*¹Katedra válečné chirurgie Fakulty vojenského zdravotnictví
Univerzity obrany, Hradec Králové*

*²Klinika popáleninové medicíny 3. LF UK
a FNKV Praha – Vinohrady*

V posledních dvanácti letech došlo ve zdravotnické službě Armády České republiky (AČR) k výrazným kvantitativním i kvalitativním změnám. Redukce počtů odborného personálu spolu se snížením počtu vojenských nemocnic na straně jedné byla faktem nepřijemným, ale na straně druhé úkoly související se vstupem České republiky do NATO vedly ke konkretizaci a ujasnění koncepce vojenského zdravotnictví. Posun požadované kvality výsledků zdravotnické péče poskytované v polních podmínkách na úroveň co nejvíce se přibližující a srovnatelnou s výsledky léčby poskytované za standardních podmínek v míru, byl jedním z hlavních úkolů, který byl před zdravotnickou službu AČR po roce 1999 postaven.

Dalším nezanedbatelným faktorem, který akceleroval probíhající změny v oboru válečné chirurgie, byly aktivity AČR v zahraničí. Od roku 1991 se

*Ve zkrácené verzi předneseno na sympoziu u příležitosti 75. narozenin prof. R. Königové 10. 9. 2005 v Praze.

vojenská zdravotnická služba účastní misí při operacích v Perském zálivu, v oblasti Balkánského poloostrova v Chorvatsku, Bosně a Hercegovině i v Kosovu. Mise polních nemocnic v Albánii, v Turecku, v Afghánistánu a v poslední době v Iráku byly zdrojem řady cenných zkušeností. Chirurgové se dostali do přímého kontaktu s balistickými poraněními, a to pravděpodobně v největším rozsahu od 2. světové války. Kombinovaná, sdružená poranění a polytraumata, způsobená explozemi granátů a min, byla novými klinickými jednotkami, s nimiž se naši chirurgové na rozdíl od mírové praxe setkávali. Rovněž častý výskyt popálenin a jejich ošetřování neodmyslitelně patřily ke každodenní praxi v polní chirurgické nemocnici. Mimořádně cenné jsou zkušenosti našich lékařů, které získali buď přímo v mezinárodních týmech jednotlivých nemocnic (Trogir, Šipovo, Kábul) anebo při spolupráci jednotlivých zdravotnických prvků v rámci vojenských úkolových uskupení.

Realizace reformy AČR v oblasti vojenského vysokého školství mj. znamenala vznik Univerzity obrany a transformaci Vojenské lékařské akademie J. E. Purkyně (VLA JEP) ve Fakultu vojenského zdravotnictví – od 1.9.2004. Fakulta pokračuje v doškolování vojenských zdravotnických profesionálů, když za výchovu vojenských specialistů v oboru chirurgie je i nadále odpovědná katedra válečné chirurgie, která působí na půdě chirurgické kliniky FN v Hradci Králové.

Doškolování ve vojenských klinických oborech navazuje na pevný základ doškolování v civilním zdravotnictví, přičemž naše výchova doposud respektovala dvoustupňový systém získávání odbornosti. V současné době již platí nová zákonná norma 95/2004 Sb., která upřesňuje získávání odborné a specializované způsobilosti k výkonu zdravotnického povolání lékaře, zubního lékaře a farmaceuta. Tento zákon je v souladu s právem Evropského společenství a ve své podstatě určuje délku přípravy v základních specializacích chirurgie a úrazové chirurgie na dobu pěti let. Jsme na tuto změnu dostatečně připraveni?

The Accreditation Council for Graduate Medical Education (ACGME) a American Board of Medical Specialities (ABMS), tedy instituce odpovědné za lékařskou edukaci v USA, přijaly pět zásadních priorit pro hodnocení rezidentů a lékařů vykonávajících praxi. Pro jejich správnou interpretaci je uvádíme v původním znění:

1. Patient care
2. Medical knowledge
3. Practice-based learning and improvement
4. Interpersonal and communication skills
5. System-based practice

Tyto cíle byly předloženy jednotlivým odborným společnostem, které začaly stav doškolování ve svých oborech analyzovat a přehodnocovat. Jejich hodnocení bylo soustředěno nejenom na samotný proces doškolování, ale i na objektivní analýzy hodnotících metod (Sidhu, RS).

Jaké cíle v doškolování vojenského chirurga stojí před námi? Co všechno má tento odborník ovládat, jaké má mít medicínské znalosti a praktické dovednosti a zejména jakým způsobem je má získat? To je téma, které je opakovaně intenzivně diskutováno nejenom v podmínkách AČR, ale i ve zdravotnických službách dalších zemí Severoatlantické aliance (např. Kanada, Německo, Norsko, Velká Británie). Pokud budeme vycházet z potřeby zabezpečení zahraničních misí, je nutné respektovat jejich dvojitý charakter. V misi humanitární chirurg musí garantovat péči na úrovni, která je srovnatelná s péčí, kterou poskytuje v podmínkách domácích, tj. tak, jak by ji poskytoval ve stacionární standardní nemocnici. Spektrum pacientů v mnoha ohledech závisí na úrovni a možnostech zdravotnické péče té které země, v níž se mise uskutečňuje. Ta může být z nejrůznějších důvodů (ozbrojený konflikt, živelní či humanitární katastrofa apod.) dočasně nebo trvale neschopna zabezpečit vlastní obyvatelstvo. Nicméně je třeba brát v úvahu fakt, že i takováto mise může ve svém průběhu zcela nenadále změnit svůj charakter v bojový, kde se do popředí dostávají jiné priority.

Dalším faktorem, který významně zvyšuje nároky na odborný profil vojenského chirurga, je stále častější mezinárodní charakter misí. V Afghánistánu v rámci mise ISAF 6. a 11. polní nemocnice zabezpečovaly specializovanou péči pro příslušníky 21 států, členy afghánské vlády, zastupitelských úřadů a mezinárodních vládních i nevládních organizací. Náročnost není dána jenom jazykovou bariérou, ale také potřebou alespoň základních znalostí mezinárodně uznávaných protokolárních postupů a léčebných standardů, jako např. ATLS, BATLS, CCCC. Vojenský odborník, důstojník a chirurg zde vystupuje jako reprezentant České republiky, kdy léčebný úspěch, ale i případný neúspěch má mimořádně významný rozměr a důsledek. Proto při sestavování odborného curricula vojenského chirurga musíme vycházet z těchto principů:

1. Odborná zdatnost, praktická erudice ve specializacích **chirurgie nebo úrazové chirurgie**, znalost a praktické dovednosti v **urgentní medicíně, resuscitačních postupech a principech třídění**.
2. Vojensko-odborné vzdělání.
3. Znalost **právních aspektů** poskytování medicínské péče v zahraničí a v rámci mnohonárodnostních sil.
4. Znalost anglického jazyka na úrovni STANAG III.

Zkusme se pozastavit u prvního bodu, který je bodem styčným pro chirurgii i válečnou chirurgii. Doškolování v chirurgii bude jednostupňové a bude trvat pět let, přitom chirurg bude muset získat minimálně obdobný objem teoretických znalostí a praktických dovedností jako v průběhu dosavadních osmi let. Je vůbec možné tohoto cíle dosáhnout? Pravděpodobně ano, ale bude to vyžadovat významné změny v systému doškolování. Intenzita školení, metody výuky

a dohledu nad lékařem ve výcviku, to všechno bude nutné objektivně zhodnotit a pravděpodobně změnit. Hodnocení kvality školicího procesu se bude muset více opřít o objektivnější hodnocení nejenom teoretických znalostí, ale i praktických dovedností, a to pravidelně i v průběhu výcviku. Stejně tak jako nás čeká zavedení metod **měření kvality péče** v klinické medicíně, tak ve výuce je před námi zavádění metod **měření kvality edukačního procesu**.

V čem je vlastně doškolení ve válečných klinických oborech specifické? Zatímco v civilním prostředí připravujeme specialistu přímo v podmínkách studovaného oboru, např. dětský chirurg je připravován na oddělení dětské chirurgie, kardiochirurg na oddělení kardiochirurgie, vojenský specialista se připravuje mimo reálné prostředí své specializace. Připravuje se na situaci, která nastane v průběhu jeho odborné kariéry jednou, dvakrát, anebo také vůbec nenastane. Jde o situaci, která je svým charakterem jedinečná, stresující a kde pravděpodobnost možného odborného selhání vysoce narůstá. O to více musí být příprava vojenského chirurga komplexnější a musí využívat všechny dostupné výukové metody. V této souvislosti se stále častěji diskutuje otázka certifikace v oboru vojenské medicíny a definice oboru samotného. V roce 2002, na konferenci vojenské medicíny v Marylandu byla stanovena pracovní definice oboru: „**Vojenská medicína představuje souhrn vědomostí, praktických dovedností a schopností spojených s poskytováním péče v mimořádných nebo válečných podmínkách, vědomostí o úkolech a kapacitě vojsk a znalostí koordinace činnosti vojsk s jinými organizacemi**“ (Palma J). V Británii existuje obdoba certifikace, zdůrazňujeme pro medicínu, ne pro chirurgii. Jde o „Diploma in the Medical Care of Catastrophes“ (DMCC). Tato certifikace představuje komplex kurzů a školení, jako například Disaster Relief Operation Course (DROC), Field Team Training, Multiple Casualty Management, Trauma Life Support a jiné.

Nezanedbatelnou roli při vytváření odborného profilu budou jistě hrát společensko-sociální aspekty spojené s odborností vojenského specialisty. Vzdělání vojenského chirurga by nemělo být handicapem a odbornost chirurga ve vojenské uniformě by měla být plně srovnatelná se vzděláním chirurga civilního. V současnosti se změnila personální politika v armádě, kdy voják z povolání uzavírá kontrakt na limitovanou dobu, takže chirurg po ukončení závazku vůči armádě by měl být na trhu práce plně konkurenceschopný.

Doškolení v oboru válečné chirurgie, ale i v chirurgii jako takové, stojí pravděpodobně před revolučními změnami. Jde o proces, který bude vyžadovat stanovení nových edukačních cílů a na ně navazujících nových odborných curriculum. Jde o proces, který bude stále více vyžadovat objektivnější metody hodnocení edukace lékařů a zavádění metod měření kvality výuky.

Zdeněk Bardoděj

Toxikologie na hygienické, dnes 3. lékařské fakultě UK 1952–2003

Toxikologie se po zřízení hygienicko-epidemiologického směru Lékařské fakulty Karlovy univerzity v Praze v r. 1952 rozvíjela při katedře hygieny práce, jak si to přál její tehdejší vedoucí doc. MUDr. Jan Roubal. Byla umístěna ve Státním zdravotním ústavu na Vinohradech a na rozdíl od ostatních hygienických oborů, tj. hygieny komunální, hygieny výživy a hygieny dětí a dorostu, neměla v tomto areálu vlastní laboratoře. Vybavení se postupně získávalo z darů a sběru ze zdravotnických skladů Ústředního národního výboru, kde se hromadily různé předměty ze zrušených soukromých ordinací, a také sklepů SZÚ.

V 1. patře budovy č. 11 získala katedra tři místnosti, ale např. v místnosti č. 115 jsme museli vlastníma rukama zřídit podlahu. První polarograf a fotometr jsme získali až po roce. Dařilo se nám zkvalitňovat laboratorní praktika. Při výuce jsme v rámci předpromoční praxe pracovali na krajské hygienicko-epidemiologické stanici ve Zlíně, kde nám pomáhali hlavně MVDr. František Pokorný a Ivo Černý.

V přednáškách jsme zdůrazňovali význam vztahu mezi strukturou a účinkem a důležitost biotransformace pro jeho pochopení. Časem jsme spolupracovali s hygienickou službou a plnili úkoly a přání ministerstva zdravotnictví, zvláště v oblasti nejvyšších přípustných koncentrací, expozičních testů a biologických limitů. Pořádali jsme semináře ve spolupráci s Československou chemickou společností a v rámci Informačních zpráv vydávaných Mzd a SZÚ jsme publikovali Sborníky přednášek ze seminářů. V r. 1989 (ještě v dubnu!) se nám podařilo uskutečnit v Karolinu Mezinárodní sympozium o hodnocení expozice chemickým látkám. Přednášky vyšly jako samostatný svazek časopisu *The Science of the Total Environment*.

Dovolte mi několik vzpomínek na rozvoj mého zájmu o toxikologii. Jako školák jsem rád četl detektivky. V povídkách o Tomu Sharkovi autor tvrdil, že chloralhydrát je látkou, kterou nelze v těle dokázat. To mě zaujalo natolik, že jsem se rozhodl věnovat chemii.

Po 2. světové válce se chloralhydrát používal v SSSR při spacích kúrách k omezení psychických následků válečných útrap. Toto hypnotikum sloužilo k podobnému účelu i u nás. V USA byl chloralhydrát rovněž oblíben, také proto, že se podařilo odstranit jeho nežádoucí vlastnost, nepříjemnou chuť. Bylo to hypnotikum účinné a levné. V USA byl chloralhydrát populární i jako složka Mickey Finn knock out drops (i když mechanismus působení nebyl zprvu správně pochopen). Za vyso-

koškolského studia mi nabídl doc. Kadlec na Ústavu pracovního lékařství v Brně zaměstnání a problém metabolismu trichloretylenu na kyselinu trichloroctovou. Obě látky byly předmětem studia prof. Ahlmarka a prof. Forsmanna za pobytu doc. Kadlece na jejich ústavu ve Švédsku.

V padesátých letech minulého století se prohloubil zájem o expoziční testy a o syndrom intolerance alkoholu, zjištěné po trichloretylenu a popsané už r. 1924 rytířem Lhotákem po chloralhydrátu. Ukázalo se, že kyselinu trichloroctovou, vhodnou pro expoziční test po trichloretylenu, lze elegantně a snadno stanovit v moči. Při intoleranci postižený zrudne, krevní tlak mu poklesne, pulz se zvýší, hladina acetaldehydu v krvi je mimořádně vysoká a jeho ovocná vůně ve výdechu je velmi nápadná.

Fenomén intolerance alkoholu způsobuje řada dalších látek, např. antabus, metronidazol, tolbutamid, bromisoval-bromural (složka spasmoveralginu), N,N-dimetylformamid, butyraldoxim, dichloracylamidy, hník inkoustový a látky v carbo animalis. Těmto otázkám se věnovala i naše první aspirantka MUDr. Marie Krivucová, CSc., a náš nezapomenutelný kamarád MUDr. Ivo Černý. Mickey Finn knock our drops hrály možná i roli v osudu Marilyn Monroe.

Některé halogensloučeniny, trichloretylen, chloralhydrát, kyselina trichloroctová a tetrachloretylen jsou dnes podezřívány z karcinogenních účinků. Také naši tři studenti, kteří užívali chloralhydrát jako hypnotikum a u nichž jsme našli v praktických cvičeních náhodou v moči kyselinu trichloroctovou, onemocněli v poměrně mladém věku na nádor.

Trichloretylen sloužil v padesátých letech minulého století jako velmi rozšířené průmyslové rozpouštědlo i jako inhalační anestetikum (především v gynekologii). Nebyl hořlavý jako benzin, benzen, toluen a směsi aromátů a byl méně jedovatý než chlorid uhličitý.

V šedesátých letech se začalo s výrobou styrenu z etylbenzenu, s produkcí polystyrenu a výrobků ze skleněných laminátů. Snažili jsme se pro jistotu příbuznost mezi trichloretylenem, styrenem a etylbenzenem vypracovat expoziční testy pro tyto látky. Na základě bilančních pokusů v závodech i v plynové komoře jsme vytvořili s manželkou Evou expoziční test kyseliny mandlové, který se provádí spektrofotometrií, polarografií nebo plynovou chromatografií a který se dnes používá na celém světě.

Našich toxikologických pokusů se účastnili tehdejší posluchači Pavel Hofer (1,1,1-trichlorethan) a Martin Václavík (rtuť). Studenti se spolu s námi často účastnili hlavně bilančních pokusů v plynové komoře, kdy byla sledována retence těkavých průmyslových rozpouštědel v respiračním traktu a vylučování jejich metabolitů močí.

V letech 1967–68 jsem pracoval na doporučení prof. MUDr. J. Teisingera, DrSc., v Tübingenu, kde jsem se věnoval trichloretylenu a s prof. Dr. med. H. Weichardtem

a prof. MUDr. Rudolfem Hoschkem koproporfyriu a kyselině delta-aminolevulové u osob pracujících s olovem. Měl jsem také možnost navštívit některá zahraniční pracoviště, např. univerzitu v Ann Arboru (USA).

V r. 1973 jsme byli vysláni s MUDr. Jiřím Urbanem, mou manželkou Evou a prof. MUDr. J. Vyskočilem, DrSc., do Iráku za hromadné otravy alkyrlutí ze setového obilí. V Bagdádu a Basře jsme sledovali hladinu rtuti v moči a krvi asi u 600 našich občanů, kteří budovali v Basře rafinerii ropy. Letadlem jsme tehdy transportovali do Iráku celou laboratoř. Stejná vyšetření jsme prováděli u zahraničních diplomatů a u domorodců a později i u navrátilců do vlasti.

Doc. MUDr. J. Urban, CSc., pracoval na problematice metabolismu krevního barviva, na stanovení aminolevulátu, koproporfyriu a korekcích expozičních testů na standardní hustotu moči.

Doc. RNDr. Eva Samcová, CSc., studovala přeměnu chinuklidinylbenzilátu (látky BZ) v těle ve spolupráci s MUDr. Radimem Šrámem, DrSc., prof. ing. Jiřím Matouškem, DrSc., a doc. MUDr. Jiřím Bajgarem, DrSc. Později obhájila kandidátskou dizertační práci z oboru plynové chromatografie.

MUDr. Radim Šrám, DrSc., spolu s manželkou Blankou a kolektivem vybudovali věhlasné genetické pracoviště při AV ČR pro výzkum chemické mutageny. My jsme sledovali tvorbu merkapturátů (S-derivátů N-acetylcysteinu) po alkylačních látkách. Za pobytu v Iránu, kde jsem zaváděl expoziční testy, mne zajímal 300krát vyšší výskyt karcinomu oesofagu než jinde na světě.

S prof. RNDr. Věrou Thomasovou, CSc., (Florida) a prof. Masayuki Ikedou (Japonsko) jsme se zajímali o nejvyšší přípustné koncentrace průmyslových škodlivin a o expoziční testy. Poslední oblastí mého zájmu byly návykové látky (drogy), které se začaly po roce 1989 u nás šířit. O příčinách jsem opakovaně mluvil. Je nutno proti nim vystupovat kontrolou biologického materiálu imunochemickými rychlotesty.

Na úspěchu činnosti katedry měly zvláštní zásluhu tyto kolegyně: Věra Rejlková, Eva Samcová (nynější vedoucí pracoviště a proděkanka), Eva Passerová, Pavla Malečková, Eva Ženatá, moje manželka a kolega, talentovaný pedagog doc. MUDr. Jiří Urban, CSc. Spolu s ním jsme také přednášeli toxikologii a bezpečnost práce na Vysoké škole chemicko-technologické v Praze. Spolupráci s Odbornou skupinou toxikologické chemie Československé společnosti chemické se věnovaly hlavně dr. Dana Čábelková a moje manželka.

Za padesát let jsme uveřejnili asi 130 knižních publikací, skript a článků v časopisech.

Po roce 1990 byla toxikologie součástí samostatného Ústavu lékařské chemie a toxikologie. Byla zřízena také katedra toxikologie na Ústavu pro doškolení lékařů. Později byl Ústav lékařské chemie a toxikologie v rámci reorganizací na 3. LF UK zrušen.

Pavel Čech

Dušičkové téma kabinetu dějin

Vinohradský génius loci: I. – Vinohradský hřbitov

V minulém čísle VNR jsme se zmínili o trojici těsně sousedících a navzájem funkčně propletených sídel společného génia loci ve východním koutě Královských Vinohrad – půl století tu pracující lékařské fakulty, osmdesátiletého Státního zdravotního ústavu a ještě starší, už stoleté nemocnice. Dnes je čas dopovědět, že ona trojice má na východní straně ještě jednoho souseda, stejně těsného a stejně srostlého, a že génius našeho místa se zrodil už tam a podstatně dříve – v předposledním desetiletí předminulého věku.

Na sklonku 19. století měla Praha (totiž Staré Město s Josefovem, Nové Město, Malá Strana, Hradčany, Vyšehrad a od roku 1884 i Holešovice-Bubny) bezmála 200 000 obyvatel, za jejími nedávno zbouranými hradbami však okolní obce Karlín, Libeň, Nusle, Smíchov, Vršovice, Žižkov a Královské Vinohrady rostly tak rychle, že celkovým počtem svých obyvatel už tehdejší Prahu převyšovaly.

Královské Vinohrady byly do té doby přiřazeny k Vršovcím; své zemřelé pochovávaly buď tam, nebo na Olšanských hřbitovech. Mohutný stavební rozvoj s rychlým zalidňováním však podle § 3 písmene d) říšského zákona č. 68 z roku 1870 zavazoval obec zřídit hřbitov pro veškeré vinohradské obyvatelstvo.

Hřbitov byl zbudován za 30 318 zlatých a 55 krejcarů na pozemku č. kat. 623 jihovýchodně od Olšanských hřbitovů při Černokostecké silnici. Při otevření 23. března 1885 měl rozlohu 25 933 m² a 12 oddělení pro 3 600 hrobů a hrobek. První pohřeb se konal 30. března 1885: do hrobu č. 1 na 7. oddělení byla uložena dcera vinohradského pekaře Božena PŘENOSILOVÁ.

V následujících letech si pokračující rozvoj Královských Vinohrad vyžádal trojí rozšiřování hřbitova: poprvé roku 1897, kdy přibyla oddělení 13–29 a celkový počet hrobů dosáhl 6 700; podruhé roku 1912 (tehdy stoupl počet oddělení na

58 a počet hrobů na 10 700); třetím rozšířením roku 1922 dosáhl počet oddělení 70; v jihovýchodní části hřbitova bylo zřízeno popelnicové pohřebiště a tam 1. listopadu 1922 uložena urna manželky vinohradského místopředsedelského rady Václava PROCHÁZKY. Do konce listopadu 1929 bylo v urnovém háji a z něj k západu ubíhající urnové aleji pochováno 1 336 osob; celkový počet pohřbů na Vinohradském hřbitově dosáhl 30 337 (v roce 1918 jich bylo vinou epidemie „španělské chřipky“ 1.529).

Hřbitov spravovala místní rada spolu se hřbitovní komisí, hlavní slovo v technických a administrativních otázkách pak náleželo Radě hlavního města Prahy. Inspektorem hřbitova byl v letech 1885–1919 bývalý starosta Vinohrad Alois BUREŠ.

Roku 1897 postavili podle návrhu městského inženýra arch. Antonína TURKA novogotickou kapli sv. Václava (patrona Královských Vinohrad) se 14 hrobkami v arkádách, vyzdobenou BARTOŇKOVÝM obrazem sv. Anny ve zlatém poli a v tympanonu obrazem sv. Josefa od Adolfa LIEBSCHERA. Obřadní síň pro nekatolické pohřby byla otevřena v roce 1901.

Podle pasportu aktualizovaného v dubnu 1999 měl Vinohradský hřbitov na ploše přes devět a půl hektaru 930 hrobek, 16 500 hrobů, 4 500 urnových hrobů a 1 850 kolumbárních schránek. Se čtyřmi stovkami objektů památkově chráněných je zapsán ve státním seznamu nemovitých kulturních památek pod č. 1671.

S vědomím neoddelitelnosti od ostatních tří zříděl zmíněného génia loci zahrnuje Kabinet dějin lékařství 3. LF UK v Praze i toto místo do sféry svého zájmu a hodlá mu věnovat zaslouženou pozornost. A protože hřbitov tu stojí déle než naše fakulta, déle než Státní zdravotní ústav, dokonce déle než stoletá Vinohradská nemocnice, patřila první lokálněpatriotická vycházka Kabinetu dějin lékařství v sobotu 22. listopadu 2005 právě jemu. Příznivé počasí dovolilo hloučku fakultních i mimofakultních zájemců vyzbrojených orientačními plánky beze spěchu putovat po asfaltových i travnatých pěšinách z oddělení do oddělení, s mnoha plánovanými zastávkami u slavných jmen a s mnoha dalšími zastávkami a odbočkami od zamýšlené trasy, vynucenými spontánním zájmem účastníků, z nichž každý měl čím přispět ke vzájemnému obohacování se životopisnými, kulturními a historickými vědomostmi. V živé rozpravě hrál čas nepatrnou roli: pořadatel s nadšením a obdivem ke všem účastníkům konstatuje, že procházka, která začala u hlavní hřbitovní brány v 10.00, dospěla zpět k výchozímu bodu ve 14.30, tedy za čtyři a půl hodiny, aniž se kdokoli zdál unaven či přesycen.

Tento hřbitov jistě není tak slavný jako ten vyšehradský, ani tak obrovský jako jeho olšanský soused, přesto však se mezi pražskými křesťanskými hřbitovy důstojně řadí hned za oba jmenované. Návštěva uspokojí každého milovníka české historie bez ohledu na obor jeho zájmu.

Na ty, kdo přijdou uctít velikány naší medicíny, čekají tu profesor obecné biologie Vladimír BERGAUER, hrdina druhého domácího odboje, popravený

v Mauthausenu; zakladatel české balneologie a pracovník vinohradské nemocnice prof. Eduard CMUNT; profesor anatomie a nezapomenutelný učitel Milan DOSKOČIL; protozoolog, objevitel metody kultivace měňavek a bičíkoviců a předák SZÚ doc. Jaroslav DRBOHLAV; jeho kolega ze SZÚ, známý osvětový pracovník dr. Karel DRIML; imunolog doc. Bohumil FEIERABEND rovněž ze SZÚ, organizátor výroby očkovacích látek v ČSR i Turecku, nešťastně s celou rodinou zahynuvší pod lavinou na Dachsteinu; profesor lékařské chemie a toxikologie Emanuel FORMÁNEK; zakladatel čs. farmaceutického průmyslu a „otec“ českého penicilínu dr. Jiří FRAGNER; dr. Ivan HÁLEK, syn velkého básníka a organizátor slovenského zdravotnictví; neurolog a psychiatr prof. Antonín HEVEROCH, účastník 1. domácího odboje a tvůrce psychiatrické školy; internista a budovatel polikliniky prof. Jan HNÁTEK; budovatel první antikoncepční poradny v ČSR dr. Ladislav HNÁTEK; dr. Anna HONZÁKOVÁ, první žena promovaná na české lékařské fakultě v Praze (1902); vinohradský profesor oftalmologie a objevitel toxoplazmózy v lidském oku Josef JANKŮ; průkopník gynekologické urologie a sociální gyneologie doc. Milan JANŮ z vinohradské nemocnice; propagátor správného obouvání a prevence v ortopedii prof. Miroslav JAROŠ; primář Jan JERIE, tvůrce tzv. „Jeriovy postele“, oblíbený porodník; zakladatel moderní české stomatologie prof. Jan JESENSKÝ; krakovský městský lékař Tadeusz KARNECKI; fyzik hlavního města Prahy dr. Čeněk KLIKA; zakladatel české urologie prof. Miloš KLIKA; zakladatel české lékařské kriminalistiky a profesor LFH UK Eduard KNOBLOCH; jeden ze zakladatelů českého ušního lékařství prof. Otakar KUTVIRT; dr. Adolf LÍPA-BEY, který zbavil Egypt cholery; průkopník gynekologické onkologie prof. Antonín OSTRČIL; dermatovenerolog Ferdinand PEČÍRKA, kterému předčasná smrt zabránila vybudování sexuologického ústavu; jeden ze zakladatelů moderní české gynekologicko-porodnické školy prof. Václav PŘIHA starší; účastník protinacistického odboje, profesor dermatovenerologie Karel PROCHÁZKA; internista prof. Bohumil PRUSÍK, zakladatel české angiologie, průkopník prevence infarktu myokardu Pelentanem, navržený na Nobelovu cenu; profesor všeobecné biologie a experimentální morfologie a ředitel Ústavu pro národní eugeniku Vladislav RŮŽIČKA; vrchní fyzik hlavního města Prahy dr. Jaroslav ŘÍHA; dermatoložka doc. Vlasta ŘÍHOVÁ; primář Vinohradské nemocnice dr. Jan SEMERÁD, odpovědný redaktor Časopisu lékařů českých i Věstníku; prof. Karel SCHWING, primář a ředitel české zemské porodnice a nalezince; profesor soudního lékařství, kriminalistické diagnostiky, soudní psychiatrie, úrazového lékařství a rektor UK Vladimír SLAVÍK; profesor histologie a embryologie, člen Národního výboru v r. 1918, ministr školství a zemědělství a budovatel Purkyňova ústavu Otakar SRDÍNKO; vrchní zdravotní rada hlavního města Prahy dr. Bohuš STRETTI, člen známé malířské rodiny; osobní lékař prezidenta Masaryka, slavný internista prof. Ladislav SYLLABA; jeho syn, diabetolog světového jména a velká osobnost vinohradské nemocnice i fakulty prof. Jiří

SYLLABA; rovněž vinohradský dermatovenerolog prof. František ŠAMBERGER; dr. Augustin ŠARŠOK, řídicí lékař srbských vojenských nemocnic za I. světové války a sborový lékař vinohradských městských hasičů, které cvičil v záchranné službě; neurolog a psychiatr, profesor LFH UK Jan ŠEBEK; dr. Josef ŠTÝBR, nejoblíbenější lékař v Pittsburgu a předseda zahraničního odboru Národní rady československé; primář vinohradské gynekologické kliniky doc. Rudolf TACHEZY; internista prof. Antonín VANČURA, autor mezinárodně uznávané klasifikace hypertenzních nemocí a jeden ze zakladatelů české nefrologie, který instaloval a do provozu uvedl první umělou ledvinu v zemích socialistického bloku; profesor farmakologie a farmakognozie a děkan LF a také profesor anatomie a fyziologie domácích zvířat a rektor ČVUT Alois VELICH; jeden ze zakladatelů vinohradské nemocnice, její první primář a ředitel, předseda Ústřední jednoty českých lékařů, publicista a redaktor lékařského tisku dr. Erazim VLASÁK; psychiatr, farmakolog a spisovatel prof. Vladimír VONDRÁČEK; profesor anatomie, rektor UK, propagátor tělovýchovy a obětavý pracovník v sokolském hnutí Karel WEIGNER; průkopník chirurgie trávicího traktu a spoluzakladatel moderní české stomatochirurgie prof. Josef ZNOJEMSKÝ.

Z tohoto neúplného výčtu by čtenář mohl nabýt dojmu, že mluvíme o jakémsi zvláštním hřbitově pro lékaře, kde by návštěvník s jiným polem zájmu marně bloudil. Na důkaz, že si tu opravdu každý přijde na své, přidejme tedy namátkou pár jmen z jiných oborů vědy, techniky, umění, sportu, podnikání či politiky: Václav HAVEL, Miloš V. HAVEL, Olga HAVLOVÁ; Zikmund WINTER; Alča PALKOSKOVÁ; Jaroslav FOGLEAR; Eva BOŠÁKOVÁ; Emil KOLBEN; Ada NORDENOVÁ; Otakar ZICH; Jiří ŠLITR; Eliška JUNKOVÁ; Jan PIVEC; Jaroslav ŠTERCL; Albert PRAŽÁK; Ladka KOZDERKOVÁ; Otto GUTFREUND; Gabriela PREISSOVÁ; Jan GEBAUER; Bohumil BRAUNER; Jiří GROSSMANN; Emil HÁCHA; Jakub SCHIKANEDER; Zdenka BALDOVÁ; Theodor PIŠTĚK; Jan KARAFIÁT; Máchova Lori ŠOMKOVÁ...

Tak bychom mohli pokračovat ještě dlouho, ale snad už teď je zřejmé, co pro nás znamená, čím nám může být nenápadný Vinohradský hřbitov, oddělený jen nevyšokou zdí od areálu fakulty a její nemocnice, kde se denně pohybujeme.

ZDRAVOTNICTVÍ

LÉKAŘI STÁVKUJÍCÍ
A BÁDAJÍCÍ

Změna na ministerstvu

Prezident Václav Klaus jmenoval v pátek 4. listopadu 2005 MUDr. Davida Ratha ministrem zdravotnictví. Vyhověl návrhu premiéra Jiřího Paroubka, a ukončil tak dva týdny trvající spor.

Klaus považoval souběh působení Ratha na ministerstvu a vedení České lékařské komory (ČLK) za střet zájmů. Rath ustoupil a funkce šéfa ČLK se ve středu 2. 11. vzdal.

Marie Fleissigová

Stávka

Vedena mateřskou náklonností a profesionální povinností jsem se vydala mezi praktické lékaře, když ve čtvrtek 6. října zavřeli ordinace a před ministerstvem zdravotnictví se domáhali zlepšení své finanční situace. Důvod je známý – zdravotní pojišťovny jim proplácejí poskytnutou péči s tak velkým zpožděním, že mnozí už vyčerpali všechny rezervy, hrozí jim výpovědi z nájmu nebo dokonce bankrot. Tuto jejich nelehkou situaci vystihovaly rovněž některé transparenty demonstrantů, a tak mezi názvy krajů a měst – třeba Jablonec, Liberec, Brno – jsme si mohli přečíst oznámení, „Přenechám ordinaci. Nutno doplatit nájem“ a u dětského kočárku naléhavou otázku „Jsem syn lékaře. Umřu hladý?“ Nejčastěji nápisy ovšem protestovaly proti ministerstvu zdravotnictví a jeho tehdejší šéfové doc. Emmerové.

Proti ní byly také hlavně zaměřeny projevy řečníků, kteří se v rychlém sledu střídali na pódiu; pozoruhodný řečnický talent, plný patosu, projevil představitel praktických lékařů MUDr. Jan Jelínek. Živá byla i odezva publika – když od kteréhokoliv z mluvčích padlo jméno ministryně, ozvalo se skandování „Odstoupit“, při zmínce o vládě zaznělo „Demisi“. Někteří k tvrdým postojům využívali bonmotů hodných Miloše Zemana blahé paměti. To když si třeba zaveršovali „Doktorům kapitaci, ministerstvu dekapitaci“, anebo když útok proti tehdejšímu prezidentovi ČLK vyvrcholil požadavkem na „derathizaci“.

Doktor Rath to vůbec schytil, byl kritizován ze všech stran, účastníci demonstrace mu dokonce pískotem zabránili vystoupit na pódium, a tak stál pod ním; příznivci by řekli, že s hlavou hrdě vztyčenou, odpůrci, že s drzým čelem. Po bok se mu postavil MUDr. Milan Kubek, hlava Lékařského odborového klubu.

Při pohledu na ně jsem si uvědomila, že je to už deset let, co ti dva – a ještě pár dalších mladých doktorských nespokojenců – burcovali lékaře a veřejnost kritikou

zdravotnictví a prabídného odměňování lékařů. (Víru v budoucnost jim nedodalo obnovování tržního prostředí, zvláště když jeho šarantní propagátor jim radil, aby tedy šli prodávat buřty na Václavské náměstí, když si nedokážou dost vydělat...) Když v té době začali hovořit o stávce lékařů (a podle D. Ratha měla „bolet“), vzbudili obrovskou nevoli; s veřejností je nezištně usmiřovala obětavá manželka prezidenta Olga Havlová – po její intervenci od stávky (možná s úlevou) upustili. Nicméně ke stávkám a protestům lékařů došlo v průběhu let ještě několikrát, lékaři se shromažďovali jak před ministerstvem zdravotnictví, tak před úřadem vlády a jednou dokonce mohl D. Rath řečnit před několikatisícovým davem (byly v něm i karnevalové masky) i z jednoho balkonu na Václavském náměstí.

Tehdy se ovšem zdálo, že se zlobí šmahem všichni lékaři, vždyť nespokojen byl i chirurg, operující prezidenta republiky. Letos na podzim je lékařská obec rozdělena, ten má víc, ten má míň, hněvají se praktičtí lékaři, z toho, že nedostávají zapláceno, viní nejenom ministerstvo, ale i své vlastní profesní reprezentaci zaslzávají, že s jeho úředníky jedná (a také že nadřzuje nemocnicím).

Stávka skončila, za pár dní nato ministryně M. Emmerová vyklidila kancelář na Palackého náměstí. Místo ní tam nastoupil vypískaný dr. Rath. Kolikátým že to je ministrem zdravotnictví od roku 1989?

A kdy už si konečně ta moje doktorka bude moci dát opravit pračku?

Zuzana Miškovská

Včasný záchyt a manažment onemocnění prsu

Doporučený postup pro praktické lékaře

V České republice trvá nepříznivá situace v časně diagnostice onemocnění prsu, především nádorů. Nádory prsu jsou často diagnostikovány v pozdních stádiích, kdy je možnost vyléčení malá a léčba je nákladná pro ekonomiku zdravotnictví a náročná pro nemocné. Na základě doporučení Rady Evropy a zhodnocení zkušeností a studií cost/benefit v USA a 15 evropských zemích byla do legislativy ČR v roce 1997 zahrnuta i problematika včasné detekce nádorů prsu cestou mamografického vyšetření bezpříznakových žen. Screeningový program byl zahájen roku 2002.

Vzhledem k organizaci primární péče v České republice – roztržitosti do všeobecného lékařství, gynekologie a porodnictví, pediatrie, ošetrovatelství a případně geriatrie – je nutné systémově koordinovat preventivně léčebnou péči v oblasti onemocnění prsu.

Správná diagnostika onemocnění prsu je důležitá nejen pro léčení nemoci samé, ale také pro správnou indikaci screeningového vyšetření.

RTG mamografie screeningová (preventivní)

Je určena asymptomatickým ženám od 45 do 69 let věku. Ve dvouletých intervalech je hrazena ze zdrojů veřejného zdravotního pojištění a indukujícím lékařovi není zahrnuta do indukované péče. Úkolem praktiků a jejich sester je podílet se na zajištění maximální účasti cílové skupiny žen v ČR na preventivním mamografickém vyšetřování bezpříznakových žen. V neposlední řadě je úkolem PL zahájit a podporovat edukaci laiků v oblasti onkologické prevence a včasné onkologické detekce, a to ve spolupráci se zdravotními sestrami, a prolomit celospolečenskou psychologickou bariéru proti přijímání onkologické diagnózy.

Zuzana Mišková, Hana Staňková

Doporučený postup pro sestry praktických lékařů

Roku 2002 byl v České republice zahájen screeningový program pro včasný záchyt nádorů prsu cestou screeningové – preventivní mammografie. Program je určen bezpříznakovým ženám od 45 do 69 let věku. Od programu se očekává vyšší podíl zachycených nádorů v časnějších fázích, kdy je léčení snazší. Na preventivní mammografii odesílá ženu v rámci preventivních prohlídek gynekolog a praktický lékař.

Cílem DP je zefektivnit spolupráci a určit hranice kompetencí lékařů a zdravotnických pracovníků z oborů všeobecného lékařství, ošetrovatelství, onkologie, chirurgie, gynekologie a porodnictví, radiologie a sonografie v oblasti diagnostiky a léčby onemocnění prsu.

Péče o ženský prs je a bude problémem multidisciplinárním a role praktika (a kteréhokoli jiného zdravotníka), který odesílá pacientku k dalšímu diagnostickému nebo léčebnému zákroku jinému kolegovi nebo na jiné pracoviště, je úkol velmi zodpovědný. Přebírá totiž veškerou zodpovědnost za toto rozhodnutí a pacientovi je za toto rozhodnutí zodpovědný. Podílí se tím na dosažení optimálního výsledku.

Role zdravotní sestry praktického lékaře má svá specifika – k pacientkám má sociálně i psychologicky blíže. V kompetenci sestry PL by mělo být dobré zdůvodnění výhod účasti žen ve screeningu, vysvětlení průběhu vyšetření a podpora žen s pozitivním nálezem.

Role zdravotní sestry je nezastupitelná ve fázi přípravy pacientky ke screeningovému vyšetření. V případě pozdějšího pozitivního nálezu bude asi většina pacientek očekávat rady a pomoc spíše praktického lékaře a jeho zdravotní sestry.

Abstrakta přednášky pro konferenci Společnosti všeobecného lékařství ČLS JEP (Brno, listopad 2005), na které byl doporučený postup představen.

Milena Černá

Prostředí a zdraví

Faktory prostředí mají bezesporu významný vliv na zdraví člověka. Prokazovat kauzální vztahy vlivu prostředí na zdraví je však, vzhledem k multifaktoriálnímu působení a heterogenitě lidské populace, značně obtížné. Významné místo mezi relevantními metodami používanými pro studium vlivu prostředí na zdraví zaujímá biologický monitoring, který představuje integrační moment mezi znečištěním prostředí a zdravotním stavem populace.

Co je to biologický monitoring? Pod tímto pojmem je zahrnuta celá řada aktivit směřujících k určení a upřesnění expozice populace a časných nežádoucích účinků faktorů prostředí, což umožní včasné zahájení cílených preventivních opatření dříve, než se mohou projevit nevratná, opožděná zdravotní poškození, např. typu nádorových onemocnění, endokrinních poruch apod. Spektrum monitorování postupuje od měření chemických látek kontaminujících prostředí nebo jejich metabolitů v tělních tekutinách a tkáních, nejčastěji v krvi, moči a mateřském mléce (tzv. biomarkery expozice), přes sledování změn (cytogenetických, imunologických, enzymatických apod.) v reakcích organismu na působení faktorů prostředí (tzv. biomarkery účinku) až po mapování genetického vybavení, které rozhoduje o schopnosti populačních skupin vyrovnat se se zátěží prostředí (tzv. biomarkery vnímavosti).

Samotný princip biologického monitorování není nový. Historicky vychází z bohatých zkušeností s tímto přístupem v oblasti hygieny práce a pracovního lékařství. V bývalém Československu se o zavedení a používání biologických expozičních testů zasloužil prof. J. Teissinger a jeho spolupracovníci a žáci. Biologický monitoring běžné, profesionálně neexponované populace používá podobné postupy. Vzhledem k řádově nižší expozici vyžaduje však citlivější analytické postupy, klade vysoké nároky na výběr souboru zdravých osob ochotných poskytnout vzorek tělních tekutin (po vysvětlení a pochopení důležitosti výsledků), na samotný odběr vzorku i na statistické vyhodnocení a interpretaci výsledků.

Znečištění prostředí nepředstavuje jen lokální či národní problém; působí globálně, bez ohledu na hranice jednotlivých států. Vztahu mezi znečištěním prostředí a zdravotním stavem je proto věnována výrazná pozornost ze strany mezinárodních organizací jako je WHO či EU. Evropský akční plán prostředí a zdraví, který je implementován pro období 2004–2010, považuje biologický monitoring

za významnou součást preventivních aktivit. Cílem evropské strategie prostředí a zdraví je snížit zátěž populace faktory prostředí a následná onemocnění, identifikovat a redukovat nová zdravotní rizika způsobená faktory prostředí a posílit schopnost EU redukovat tato rizika na základě účinných politických rozhodnutí se zvláštním zřetelem na vnímavou dětskou populaci.

Biologický monitoring je v posledních letech součástí monitorovacích a preventivních aktivit v řadě států EU i dalších zemí. V České republice je od roku 1994 nedílnou součástí Systému monitorování zdravotního stavu populace ve vztahu k prostředí, který je garantován Státním zdravotním ústavem a výroční zprávy lze najít na webových stránkách www.szu.cz. Ve Spolkové republice Německo je biologický monitoring součástí sledování vztahu prostředí a zdraví již od konce 80. let. V USA byla v červenci 2005 publikována třetí zpráva o expozici populace chemickým látkám v prostředí. WHO pořádá od roku 1988 již čtvrtou mezinárodní studii zaměřenou na sledování perzistentních organických látek v mateřském mléce. Biologický monitoring probíhá ve větším či menším rozsahu i v dalších státech.

Snahou EU je sjednotit postupy biologického monitorování ve státech unie tak, aby výsledky byly srovnatelné, reprezentativní, cílené na aktuální problémy a aby tato data byla získána za finančně příznivých podmínek. Evropská komise ustanovila proto multidisciplinární implementační skupinu sestávající ze zástupců jednotlivých států EU, jejímž cílem je připravit pilotní projekt biologického monitoringu do konce roku 2006. Českou republiku v této skupině zastupuje prof. MUDr. Milena Černá.

Cílem připravovaného projektu je:

- a) generovat reprezentativní data o koncentraci významných škodlivin prostředí v lidském organismu a o odpovědi organismu na působení faktorů prostředí,
- b) detekovat časové a lokální rozdíly v expozici evropské populace,
- c) identifikovat populační skupiny ve vysokém expozičním riziku, které vyžaduje specifické preventivní přístupy,
- d) poskytnout relevantní podklady politikům pro stanovení priorit a účinných preventivních postupů,
- e) využít výhod integrovaného postupu pro výměnu zkušeností mezi odborníky jednotlivých zemí při úsporných nákladech a optimálním využití zdrojů.

Biologický monitoring musí být nezbytně provázán s rozvojem vědy a výzkumu a musí zohlednit nové postupy v toxikologii jako je genomika, proteomika, metabonomika apod. Předpokládá se, že na pilotní studii EU biologický monitoring bude v letech 2007–2013 navazovat finanční podpora specifických vědeckých a odborných programů řešených v rámci 7. rámcového plánu EU.

Ivan Rychlík

Zpráva o 6. nefrologickém dnu ČNS

Dne 21. 9. 2005 proběhl v Syllabové posluchárně 3. LF UK Šestý nefrologický den. Tentokrát byl organizován jako společná akce České nefrologické společnosti a České diabetologické společnosti. Hlavním tématem byla onemocnění ledvin ve vztahu k diabetu, nicméně nejvíce byla probírána tematika vlastní diabetické nefropatie. Akci předsedal doc. I. Rychlík (3. LF) a doc. M. Kvapil (2. LF), přítomno bylo přes 120 účastníků.

V úvodním slovu doc. Rychlík zdůraznil nutnost pořádání společných akcí a setkání nefrologů a diabetologů. Lze konstatovat, že se pokračuje v určité tradici podobných setkání, přestože podobná akce byla naposledy zorganizována v r. 2002. Doc. Kvapil upozornil na rozdílnost přístupu k nefrologickým problémům pacienta z pohledu diabetologa a naopak k diabetologickým problémům pacienta z pohledu neurologa; konstatoval, že podobná interdisciplinární setkání přispějí ke zlepšení a integraci péče o pacienta trpícího diabetem.

Na programu bylo celkem 8 odborných sdělení.

V první přednášce se doc. **Rychlík** věnoval problematice včasného zařazení a odeslání diabetika do nefrologické ambulance. Stále platí, že přibližně jedna třetina pacientů vstupuje do pravidelného dialyzačního léčení „z ulice“, tj. bez předcházejícího sledování v nefrologické ambulanci. Není dostatečná doba na předdialyzační přípravu, zejména včasný výběr dialyzační modalit (hemodialýza vs. peritoneální dialýza), založení adekvátního cévního přístupu, vakcinaci pacienta, léčbu anémie atd. Dále diskutoval situace, kdy by měl být pacient poprvé prohlédnut v nefrologické ambulanci. Není přílišná jednota o úrovni renální insuficience, nicméně pořád platí, že jako klinicky nejjednodušší se používá stále hodnota sérového kreatininu kolem 180 $\mu\text{mol/l}$.

Druhé sdělení přednesl doc. **Kvapil** o možnostech diabetologa v časně diagnostice nediabetických nefropatií u diabetika. Pozornost věnoval především symptomům indikujícím přítomnost možné nediabetické nefropatie.

Třetí přednášku přednesla prim. **Šmahelová** (LF Hradec Králové) na téma kompenzace diabetu u pacienta s renální insuficiencí. Podrobně probrala zejména specifika léčby inzulinem se zaměřením na léčbu pacientů v dialyzačním léčení.

Další sdělení měla prof. **Dusilová Sulková** (3. LF), která se věnovala specifikům diferencíální diagnózy a léčby renální anémie u diabetika. Zdůraznila nutnost zahájení léčby již v predialýze, diskutovala konsekvence orgánových komplikací v souvislosti s renální anémií, zejména problematiku hypertrofie levé komory srdeční.

V páté přednášce se dr. **Komers** (IKEM) zabíral problematikou algoritmu vyšetření a úskalím intervenční léčby stenózy renální arterie u diabetika. Vedle řady sofistikovaných diagnostických postupů (např. dopplerovská sonografie, MRI angiografie atd.) probral pozitiva a negativa konzervativní vs. invazivní léčby. Přednáška vyvolala bohatou diskusi a zobrazila určitou přetrvávající nejednotnost názorů na optimální diagnostické i léčebné postupy u těchto stavů.

Šesté sdělení, brilantně přednesené, měl doc. **Rušavý** (LF Plzeň) na téma dietních opatření u diabetika s renální insuficiencí. Konstatoval obtížnost zavedení diety zejména z pohledu limitace přívodu prakticky všech složek potravy a nutnost individuálního přístupu ke stanovení optimální diety u každého jednotlivého pacienta.

V sedmé přednášce se prof. **Anděl** (3. LF) věnoval léčbě perorálními antidiabetiky u diabetika s renální insuficiencí. Hovořil o nových preparátech dostupných v posledních pěti letech, zdůraznil chyby v preskripci perorálních antidiabetik.

Konečně v poslední přednášce se prof. **Tesař** (1. LF) věnoval problematice kombinované léčby ACE-inhibitory a blokátory AT₁ receptorů angiotenzinu II u diabetické nefropatie. Zejména významný je tento léčebný přístup u pacientů s proteinurií, resp. nefrotickým syndromem. Uplatňuje se nejen antihypertenzivní, ale i antiproteinurický a renoprotektivní efekt léčby.

Po vyčerpání odborného programu proběhl slavnostní **křest knihy „Onemocnění ledvin u diabetes mellitus“** vydané v nakladatelství TIGIS Praha, v edici Horizonty diabetologie. Editory knihy jsou doc. Rychlík a prof. Tesař a autorský kolektiv tvořilo celkem 27 předních českých nefrologů a diabetologů, především z pražských pracovišť. Diabetes mellitus patří mezi nejčastější „civilizační“ choroby a významným způsobem se podílí na riziku kardiovaskulární morbidity a mortality obyvatelstva. Diabetická nefropatie představuje jednu z nejvýznamnějších komplikací diabetu a její přítomnost obvykle rozhodujícím způsobem určuje další osud nemocného. Zejména v posledním desetiletí došlo k objevení řady nových poznatků o diabetické nefropatii a k rozvoji nových léčebných postupů, nejen v oblasti prevence a raných stadií nefropatie, ale i v oblasti léčby pacientů se selháním ledvin na podkladě diabetu. Autorský kolektiv se snažil vytvořit publikaci zabývající se komplexním pohledem na problematiku onemocnění ledvin u pacientů trpících diabetes mellitus. Cílem díla je podání ucelené informace ve světle nejnovějších poznatků o výskytu, morfologii, patogenezi, klinickém obrazu, diagnostice, prevenci a léčbě nejen diabetické nefropatie, ale i ostatních nefropatií vyskytujících se u pacientů s diabetem. Text je doplněn řadou tabulek, přehledných schémat a obrazovou dokumentací. Kniha je mimořádná svým rozsahem a detailním zpracováním tématu, které takto nebylo v české odborné literatuře dosud publikováno. Je určena pro širokou odbornou obec – nefrology, diabetology, internisty, praktické lékaře a ostatní odborníky, kteří se podílejí na léčbě pacientů s diabetem.

MUDr. Kateřina Urbanová, nedávná absolventka naší fakulty, si při práci na ARO klinice všimla určitých situací, které nechtěla ignorovat. Zajímala se, jak sestry vidí problémy s organizací své činnosti i ve spolupráci, jak je práce zatěžuje, co je trápí ve vztahu k pacientům a jejich rodinám, kolegyním a kolegům. Vznikla tak určitá agenda a možnost, jak některé problémy pracoviště pojmenovat a moci o nich hovořit.

VNS, září 2005

Kateřina Urbanová

Patří pocity do resuscitační péče?

Absolvovala jsem 3. LF UK v roce 2001, jako poslední ročník tzv. starého curricula. Už vlastně od začátku studia jsem měla zájem o intenzivní péči, tehdy ještě ve Fakultní nemocnici Královské Vinohrady; lůžkové ARO tak, jak je známe dnes, neexistovalo. Přitahovaly mě vysoké nároky, které obor na lékaře klade, především složité rozhodování v časové tísní, takové to buď – anebo. Zajímalo mě postavení lékaře anesteziologa–intenzivisty jako svým způsobem „poslední instance“ ve chvílích, kdy se bojuje o život pacienta. Možná to zní trochu dramaticky, přiznávám, ale

konec konců se mé zájmy obracely i směrem, kde termín „dramatický“ nevjadřuje přenesený smysl – vystudovala jsem totiž paralelně činoherní herectví na DAMU.

Po škole jsem nastoupila na Klinikou anesteziologie, resuscitace a intenzivní medicíny do hradecké Fakultní nemocnice, kde jsem se základy oboru anesteziologie a resuscitace učila. Po atestaci jsem se pak do vrátila do Prahy a druhým rokem pracuji na Klinice anesteziologie a resuscitace ve FNKV.

Práce anesteziologa na operačním sále je svým způsobem nenápadná, jaksí „není vidět“ – alespoň pro pacienty, kteří si většinou přejí, aby hlavně o ničem nevěděli, nic neslyšeli a aby se neprobudili během operace. Ostatně taková anestezie je vlastně nejlepší – když proběhne tak, že si jí nikdo nevšimne. Hladce začne, provede se operační výkon a s posledním stehem se pacient budí spokojený, bez bolesti, bez vzpomínek... Ale každý začínající anesteziolog vám přizná, že má velký strach – uvede pacienta do bezvědomí, musí zajišťovat dýchací cesty, sledovat neustále

funkce srdce a krevního oběhu, dýchání, vyvažovat všechna farmaka, a přitom například u inhalačních anestetik dodnes moderní věda nezná jejich přesný mechanismus účinku! Je v tom spousta studia, praxe a také velký díl citu, aby se to dařilo. Zkušený anesteziolog vypadá při práci lehce, jde mu všechno jakoby samo... Ale ta profese má v sobě tajemství, anesteziologové při práci balancují na pomezí mezi životem a smrtí pacientů, mají ve svých rukou jejich základní životní funkce. Velkou moc a nesmírnou odpovědnost. Každá chyba může znamenat ve vteřině ohrožení pacienta na životě.

Intenzivní péče – tedy druhý pilíř oboru A+R – dnes bývá někdy vnímána jako strohá přístrojová medicína čísel a léčba kriticky nemocných pak jako pouhé uvádění sledovaných parametrů do fyziologického rozmezí, ale péče o kriticky nemocné se samozřejmě nedá tímto způsobem zjednodušit. Za ten rok, který se intenzivní péči učím, teprve začínám nahlížet celou šíři záběru, je toho ještě strašně moc, co se budu muset naučit.

To, s čím jsem byla okamžitě konfrontována naplno, byly ony vypjaté okamžiky, např. resuscitace – úspěšné i ty neúspěšné, příjmy těžkých pacientů, komplikované a náročné rozhovory s příbuznými nebo pozůstalými... Na nedostatek „adrenalinu“ v práci si rozhodně stěžovat nemohu, v tomto směru byla má očekávání naplněna absolutně.

Jde o to, jak dlouho je člověk schopen tohle tempo vydržet, maximální nasazení v časové tísní, v kteroukoliv denní i noční dobu. Na oddělení, kde máte dvacetiprocentní jistotu, že vaše snažení již nenajde příznivou odezvu a že každý pátý pacient navzdory vašemu úsilí zemře. Těch 20–22 % odpovídá průměrné celoevropské mortalitě na resuscitačních odděleních. Je to velký stres a výdej energie, ale kde ji brát? Kde doplňovat rezervy, zásoby, kdy odpočívat, kdy se taky věnovat normálnímu životu, mimo nemocnici... Jak se vyrovnat s terapeutickou bezmocí nebo s tím, kdy nastává ten moment, kdy léčba přestává mít smysl a stává se jen prodlužováním utrpení?

Asi někde tady jsem si začala klást otázku, jestli tyhle pocity, jestli vlastně vůbec „pocity“ do resuscitační péče patří. Jestli to není jen projevem slabosti, nedostatečnosti nebo toho, že se pro tenhle obor nehodím.

Začala jsem se tomuto tématu věnovat víc, v současné odborné literatuře je možné najít velké množství zdrojů a citací i studií týkajících se této druhé strany mince resuscitační péče. Na pozadí ohromného pokroku nejnovějších diagnostických a terapeutických metod, vývoje nových farmak a léčebných postupů se moderní resuscitační péče zabývá i otázkami, kdy má, a kdy již nemá smysl léčit. Jinými slovy hledá kritéria pro určení hranice mezi maximální léčbou a prodlužováním umírání, mezi kriticky nemocným a umírajícím pacientem, mezi nadějí a beznadějí. Snaží se také o širší pohled na tento problém – dívá se očima

samotného pacienta, který se nachází v mezní situaci. Ptá se, jak by si to přál on, kdyby se mohl vyjádřit. Dívá se očima lékařů, kteří rozhodují a nesou odpovědnost. Zkoumá též specifickou náročnost ošetrovatelské péče, míru stresu a její vliv na práci resuscitačního týmu atd. Svou pozornost obrací i k tomu, co prožívají příbuzní kriticky nemocného pacienta.

V této souvislosti se často cituje a zkoumá např. rozvoj syndromu z vyhoření ošetřujícího personálu a jeho vliv na kvalitu poskytované péče nebo rozvoj posttraumatické stresové poruchy u příbuzných navštěvujících tyto pacienty a mnoho dalších témat.

Tyto diskuse dostávají významný prostor mezi světovou odbornou veřejností právě v posledních deseti, patnácti letech, v době vzestupu individualismu a úcty k osobní odpovědnosti (včetně míry odpovědnosti člověka za svoje zdraví, za způsob, kterým chci/nechci být léčen, i odpovědnosti za to, jak/kde si přeji zemřít). V Čechách jsme v tomhle ohledu ještě na úplném začátku, větší kus cesty máme stále před sebou.

Když jsem na jaře tohoto roku přišla s návrhem na uspořádání dotazníkového šetření, které by se týkalo komunikace resuscitačního týmu, vztahů lékař/sestra, postojů právě k otázkám např. umírání v intenzivní péči, vedení kliniky mě v mém záměru podpořilo. Není to v souvislostech českého zdravotnictví samozřejmost. Otevřít prostor pro vyjádření se ke vztahovým otázkám na pracovišti, k reflexi náročné práce, k pocitům, které ošetřující personál prožívá, i k emocím, se kterými je nutně konfrontován. Považuji dotazník za možnost získání zpětné vazby a vlastně první krok k tomu, abychom s těmito legitimními „pocity“ uměli profesionálně naložit.

Jsem přesvědčená, že by bylo optimální, aby zhruba padesátibodový dotazník vyplňoval celý tým – tedy sestry i lékaři. Ze strany lékařů byl zpočátku o dotazník menší zájem. O důvodech tohoto postoje je možné samozřejmě spekulovat. (Možná byl v danou chvíli vnímán jako vedlejší, okrajový problém.) Proto jsme se rozhodli, že se pokusíme o získání zpětné vazby alespoň od poloviny týmu – tedy od sester. Otázky jsme formulovali společně se staničními sestrami obou částí našeho resuscitačního oddělení, o odbornou pomoc s přípravou a vyhodnocením jsem požádala dr. Křížovou z Ústavu etiky 3. LF UK. Díky kolegovi MUDr. Waldaufovi byl dotazník umístěn na webové stránky oddělení a mohl být anonymně vyplněn z počítačů umístěných u lůžek resuscitačního oddělení. Byla jsem velmi překvapena, zájem o dotazník byl velký, jak o tom ostatně svědčila i jeho návratnost – téměř 75 %.

Dotazník se zaměřil na několik témat, mezi jinými na celkovou spokojenost, na možnosti osobního a odborného růstu v rámci zaměstnání, dále na celkovou atmosféru na oddělení a na spolupráci členů týmu a její aspekty. Zkoumal už

zmíněné postoje k umírajícím pacientům vs. k pacientům s příznivou prognózou, snažil se postihnout také negativní důsledky pracovní zátěže.

Z mého pohledu se jeví jako přínosné to, že důsledně zajištěná anonymita poskytla dostatečně důvěryhodný prostor pro otevřenost ve všech aspektech ošetrovatelské péče včetně otázky komunikace lékaři-sestry.

Jako nepřehlédnutelnou vnímám vůli po dalším vzdělávání sester, která je v posledních letech všeobecným trendem v ošetrovatelství a dále reflexi postavení a role sestry v péči o beznadějně nemocné a umírající pacienty v resuscitační péči.

Prezentace výsledků dotazníkového šetření o komunikaci týmu resuscitačního oddělení proběhla na začátku října v rámci klinického semináře. Mezi odborná témata našich seminářů se tedy dostala komunikace o komunikaci – nakonec i ty „pocity“. Výsledky přišla prezentovat dr. Křížová z Ústavu etiky. Podrobné výsledky dotazníkového šetření bychom rádi publikovali v některém ze sesterských odborných časopisů.

Podnětů, které vzešly z dotazníku, bylo mnoho a některé začínají přinášet reálné výsledky. Začali jsme s organizací speciálních klinických seminářů pro naše sestry. Od října se nám podařilo uskutečnit již dva – jeden se týkal problematiky hromadného neštěstí v přednemocniční péči, druhý pak transplantačního programu v ČR. Témata vycházejí z návrhů sester. V příštím roce plánujeme uskutečnění seminářů s etickou problematikou konce života v resuscitační péči. Uvažujeme též o pilotním programu podpůrné psychologické supervize sesterského týmu resuscitačního oddělení a o dalších aktivitách.

O tom, co, zda a jak se nám podařilo či nepodařilo dotazníkem pojmenovat či změnit, budeme vědět asi za rok, kdy by se mělo šetření opakovat a znovu vyhodnotit. Domnívám se, že organizace takového dotazníkového šetření mapujícího komunikaci ošetřujícího týmu a vůbec v poslední době často citovaná supervize pomáhající profesi by se postupně mohly stát součástí komplexního pojetí profesionality v naší práci.

CESTY

DOBROVOLNÍCI V USA
AUSTRÁLIE

MUDr. Eva Kalvínková

Dobrovolnictví v USA

Do manažmentu dobrovolnictví jsem měla možnost nahlédnout při svém studijním pobytu během léta a podzimu 2003 v nemocnicích v Arizoně a Utahu. Rozhovory se zaměstnanci nemocnic v jiných státech jsem zjistila, že situace ve všech nemocničních zařízeních, která chtějí být akreditovaná, je prakticky stejná v celých USA, ať jde o nemocnice státní, soukromé, univerzitní či církevní.

Jistou výhodou amerických nemocnic je relativně malá lůžková kapacita a velký počet ambulantních výkonů a vyšetření při vysokém počtu zaměstnanců. Uvedu příklad:

FN Motol v Praze má 2410 lůžek a 5000 zaměstnanců a Univerzitní nemocnice v Salt Lake City má 400 lůžek a také 5000 zaměstnanců. Běžné kapacity nemocnic byly kolem 250 lůžek. Oproti našim nemocnicím mají navíc **velký počet dobrovolníků**, kteří jsou zapojeni do nesčetných programů a jsou k dispozici všem oddělením, která o ně mají zájem. To umožňuje pečovat o pacienta vsukutku komplexně.

Všichni dobrovolníci musí projít vstupním školením i základními zdravotními testy a musí respektovat provoz nemocnice. Personál je přijímá velmi laskavě, protože si je vědom, že jsou pro nemocniční zařízení velkou a trvalou pomocí.

Výběr dobrovolníků probíhá v některých nemocnicích průběžně po celý rok, v jiných jen určité měsíce. Někde za ně nese odpovědnost Dobrovolnické centrum nemocnice, jinde provádí jen výběr a předává je jednotlivým oddělením, která pak za ně zodpovídají.

Co se týče počtu dobrovolníků připadajících na počet lůžek ve zdravotnickém zařízení, běžně jsem se setkávala s poměrem 1:1. Někde je to trochu méně, jinde – např. v nemocnici SUN Health v Sun City v Arizoně – mají na 250 lůžek 2500 dobrovolníků! Pracují zde trvale na směny a jsou to většinou staří lidé, protože Sun City je město starších občanů. Nemocnice má díky nim úžasnou atmosféru.

Dobrovolníci se rekrutují z řad **studentů**, ze skupiny **válečných veteránů**, **důchodců** (kteří ale většinou ještě několik dní v týdnu pracují, aby si vylepšili životní úroveň), z **žen v domácnosti**, ale i z **lidí v produktivním věku**. Např. vedoucí katedry psychologie Univerzitní nemocnice v SLC chodí jednou týdně coby dobrovolník se svým psem do jiné nemocnice za pacienty na rehabilitační oddělení – a to v pátek odpoledne. Běžně docházejí do zařízení jednou týdně na čtyři hodiny, někdy více.

Dobrovolnictví je v celých USA jakýmsi samozřejmým jevem. Troufám si říci, že bez dobrovolníků by nemocnice fungovala na jiné úrovni. Můžeme se s nimi totiž setkat téměř všude. Např. již před samotným vstupem do nemocnic – nejprve **na parkovišti**. Ačkoliv bývá vzdáleno od vchodu zařízení několik metrů, čeká na něm dobrovolník, aby návštěvníkům pomohl, pokud si to přejí. Buď nasednou do malého pojízdného autíčka nebo křesla a on je odveze do haly, nebo pomůže s věcmi apod. Pokud jsou blízká parkovací místa obsazena, mohou návštěvníci vystoupit před vchodem, předat klíček od auta parkovací službě a ta se o automobil postará.

Ve vstupní hale je tzv. **informační pult**, u kterého se dobrovolníci střídají od rána do večera a v noci zde slouží zaměstnanec nemocnice. Uvítají příchozího, pohledem do počítače okamžitě zjistí, kde leží pacient, kterého jde navštívit, anebo mu sdělí, kam má jít sám na vyšetření. Zpravidla mu zde přidělí jiného dobrovolníka a ten jej na místo dovede. Takže nikdo nebloudí a neztrácí čas.

Další dobrovolníci působí v **čekárnách** před ambulancemi. Zde i v ostatních prostorách nemocnic můžeme vidět **hudebníky**, kteří hrají na piano nebo na harfu. Velmi tak zpříjemňují pobyt pacientům, doprovodu i personálu. Hudba totiž zcela mění atmosféru prostředí.

V příjmové místnosti i na odděleních se pohybuje značné množství **tlumočnicků**. Jakmile se objeví pacient, který neumí anglicky, je povolán tlumočnick a pomáhá komunikovat pacientovi se zdravotnickým týmem. Nemocnice má totiž kromě svých zaměstnanců-tlumočnicků k dispozici seznam tlumočnicků z jednotlivých jazyků, kteří přicházejí po telefonickém zavolání.

V **administrativních službách** pomáhají dobrovolníci např. při příjmu nebo na ambulancích. Lékař, event. sestra učiní vše potřebné z odborného hlediska a dobrovolník pomáhá pacientům s potřebnou administrativou, sepisuje dotazy pro lékaře a seznamuje pacienta s možnostmi, které má on i jeho rodina z hlediska provozu zařízení.

V halách bývají obchůdky s drobnými dárky, kde také **prodávají** dobrovolníci. Dále asistují v **jídelnách** a jiných službách zde poskytovaných.

Na novorozeneckých odděleních se osvědčili **dobrovolníci, kteří chovají děti**, aby neplakaly. Týká se to dětí, jež u sebe z různých důvodů nemohou mít rodiče nebo příbuzné.

Jiní dobrovolníci docházejí **na pokoje** pacientů, kde jim dělají společnost, povídají si s nimi, hrají si s dětmi nebo poskytují informace, které pacienti žádají.

Na jednotky intenzivní péče docházejí dobrovolníci-**maséři**, kteří pomáhají rodinným příslušníkům ulevit tělu po stránce fyzické, protože sedí dlouhé hodiny u lůžka vážně nemocného příbuzného.

V **centrální místnosti před operačními sály** jich je vždy několik. Hlavní osobou zde je tzv. „komunikační sestra“, která zprostředkovává kontakt mezi přípravnou místností, operačním sálem, pooperační místností a rodinou, čekající v centrální místnosti. Zprávy o tom, kde se právě nemocný nachází a co se s ním zrovna děje, předává s pomocí dobrovolníků přímo příbuzným osobně nebo telefonicky. Každý návštěvník totiž napíše u pultu jméno a kontakt, na který si přeje sdělit zprávu, pokud se musí na chvíli vzdálit.

Dobrovolníci zde kromě předávání informací nabízejí čaj, kávu a jiné občerstvení, povídají si s čekajícími a uklidňují je. Také baví jejich děti, které jsou zde běžně přítomny, protože sem přichází z rodiny každý, kdo může, a doma není nikdo, kdo by je hlídal. Jiní dobrovolníci přivádějí psy, se kterými si děti hrají, válejí se po nich apod. A nejen děti. I dospělí, kteří jsou ve stresu kvůli operaci svého blízkého, pes potěší a odvede pozornost od napjaté situace. Pokud si to čekající přeje, dobrovolník chodí telefonovat dalším příbuzným nebo starým lidem asistuje při telefonování, které je zdarma po celé Americe. Telefonní přístroje jsou všude na chodbách nemocnice v ambulanci i lůžkové části.

Za několik hodin po operaci se pacient stěhuje na tzv. pooperační krátkodobý pokoj. Je jednolůžkový a rodina zde již může být s ním. Po dvaceti čtyřech hodinách odjíždí pacient buď domů, pokud je po lehčí operaci, nebo je přestěhován na oddělení, když to jeho stav vyžaduje. Rodina jej doprovází.

Další dobrovolníci pracují v **podpůrných programech pro pacienty s určitým onemocněním**. Ukazuje se totiž, že lidé, kteří se zotavili např. z infarktu myokardu nebo mrtvice nebo trpí vážnou chronickou nemocí a naučili se s ní žít, mají-li chuť a možnost pracovat jako dobrovolníci, jsou velmi dobře schopni vysvětlit novému pacientovi podrobnosti o tom, co pro něj nemoc bude znamenat a jak se s ní dá žít, event. co dělat pro to, aby se neopakovala ataka infarktu apod. Každý z nich dochází na oddělení za pacienty se stejným onemocněním jen jednou měsíčně. Denně se střídají, aby se nepřetěžovali.

Zajímavý je tzv. „**ADVOCATE program**“, ve kterém pracují coby dobrovolníci budoucí medicí. Jsou to zvláštní dobrovolníci – mají totiž tuto činnost povinnou po dobu minimálně 6 měsíců předtím, než se hlásí na fakultu. Smyslem je, aby poznali práci v nemocnici i z pohledu ostatních profesí a event. se poučili z chyb, kterých se zdravotnický personál dopouští. Docházejí za každým nově přijatým pacientem a ptají se ho, jak byl spokojen se zdravotnickým personálem při přijímání do nemocnice. Pokud se pacient setkal s nehezkým nebo neochotným chováním, sepíše spolu záznam a on jej předá vedoucímu „ADVOCATE programu“, což je zaměstnanec nemocnice. Ten situaci řeší s příslušným zdravotníkem a jeho nadřízeným. Nemocnice tak vlastně poskytuje pacientům ochranu proti „sobě samotné“. Budoucí medicí pomáhají ještě na pohotovosti a při anesteziích.

Jinými dobrovolníky jsou lidé, kteří pacientům, ale i personálu poskytují **duchovní podporu**. Pracují pod dohledem nemocničního kaplana, který v každé nemocnici odpovídá za duchovní službu poskytovanou pacientům i zdravotnickému týmu. Kaplanem bývá duchovní některé církve, který absolvoval speciální roční výcvik ve zdravotnickém zařízení a navštěvuje všechny lidi z řad pacientů, zdravotníků i příbuzných, kteří si to přejí – bez ohledu na to, zda patří k nějaké církvi či jsou bez vyznání. Rozmlouvá s nimi na jejich žádost o jejich vztazích, smyslu života, strachu, utrpení, umírání i o smrti. Eventuálně zajistí kněze z jejich denominace, což je vzhledem k vysokému počtu věřících běžné.

Většinou bývá v nemocnici jeden kaplan, který má ku pomoci desítky vyškolených dobrovolníků duchovní služby. Pravidelně se s nimi schází a poskytuje jim tzv. supervizi. Tito dobrovolníci zajišťují službu v nemocnici po celých dvacet čtyři hodin. Kaplan je přítomen v nemocnici přes den, kdy prochází všechna oddělení a v noci po telefonickém zavolání. On i pomocní kaplani přicházejí na zavolání pacienta, k pozůstalým, pokud pacient zemře, při každé závažné události – např. při akutní operaci, po havárii, po úrazech apod. Při mém pobytu v jedné dětské nemocnici přivezli večer chlapce s prostřelenou hlavou a kaplan s rodinou strávil celou noc. Pro ilustraci – tato nemocnice měla 230 lůžek a kolem 400 ambulantičních pacientů denně, sloužil zde jeden kaplan a dvacet čtyři dobrovolníků, které měl k ruce z celkového počtu 280.

Mimochodem – již několik let je uzákoněn po celých USA požadavek, že se lékař musí při příjmu do nemocnice zeptat na pacientovy duchovní potřeby, tzn. co pro něj může nemocnice z tohoto pohledu během hospitalizace učinit.

Někteří dobrovolníci pracují i v tzv. **programu pro pozůstalé**. Pomáhají speciálnímu pracovníkovi nemocnice, který má tento program na starosti. Je vzdělán v psychoterapii a speciálních programech na podporu pozůstalých a nabízí rodině nejen psychickou pomoc, ale i praktické rady ohledně organizace pohřbu, komunikace s jinými potřebnými institucemi apod. Dále i možnost docházet do podpůrných psychoterapeutických skupin.

Zvláštními dobrovolníky jsou **zkušení psychoterapeuti**, kteří působí v tzv. skupinách pozůstalých, které většinou pracují s lidmi nejlépe až po osmi týdnech od úmrtí, a to jak s dětmi, tak s dospělými. Skupiny jsou rozlišeny dle věku i diagnóz. Např. skupina dospělých, kteří ztratili onkologicky nemocného; skupina dětí, jejichž rodič spáchal sebevraždu nebo zemřel na určité onemocnění; skupina dětí, jimž zemřel sourozenec; skupina rodičů, jimž zemřelo dítě apod. Děti jsou rozděleny podle věku – předškolní, mladší školní a starší školní. Dále pracují se skupinami dětí i dospělých, kteří se pokusili o sebevraždu nebo onemocněli vážným či smrtelným onemocněním apod. Psychoterapeuti v rámci těchto skupin pracují zadarmo, jinak mají svou praxi.

Jinou specializovanou skupinou dobrovolníků jsou **nemocniční odborníci**, kteří se v rámci spolupráce nemocnice s veřejností střídavě účastní kolem dvaceti společných akcí do roka. Mají zde přednášky, ve kterých lidem pomáhají porozumět jednotlivým nemocem, vysvětlují, jak daleko je výzkum, co je, a co není možné očekávat apod. Provádějí osvětu, týkající se jednotlivých témat, nabírají krev na různá vyšetření, měří tlak, densitu kostí, plicní objem apod. – také zdarma. Obecně se odhaduje, že tuto dobrovolnou práci vykonává přibližně kolem patnácti procent zaměstnanců nemocnice.

Další zajímavostí je „**program rodina rodině**“. Pokud onemocní dítě závažnou chronickou chorobou, sociální pracovnice nakontaktují rodinu na jinou rodinu, ve které žije dítě se stejným onemocněním. Vybírají rodiny, které jsou již delší dobu s touto situací vyrovnány a umějí povzbudit a poradit nové rodině. Lidé z rodiny připraví pro nové dítě i rodiče dárky, povídají si s nimi o tom, co pro ně znamenalo onemocnění dítěte, jak situaci řešili oni, a jsou této rodině k dispozici kdykoliv potřebuje.

Zajímavé a často úsměvné je **dobrovolnictví se zvířaty**. Nejvíce používají psy, ale i kočky, papoušky aj. Psi pracují nejčastěji jednou týdně dvě hodiny, protože je to prý pro ně dost energeticky náročné. Chodí za pacienty do čekáren, na některá oddělení na pokoje, jindy pomáhají při rehabilitaci, např. při tréninku chůze nebo držení vodítka apod. Někdy se stává, že pacienti nechťejí pejskovi dovolit odejít. Pak je dobrovolník vyfotografuje polaroidem, aby měli aspoň fotografii zvířete a oni se zklidní a dovolí jim jít. Jindy se zase nemůže od pejska odpoutat více personál než pacienti.

Zvířata jsou vybírána podle určitých požadavků. Musí absolvovat speciální trénink, který platí sám dobrovolník, a poté projít přísnými testy, ve kterých pes musí osvědčit, že se nedá vyrušit ze svého klidu, ani když se ho dotýkají různí lidé jak chtějí, ani když kolem haraší s vozíky nebo házejí věcmi a ani když se vyskytne v jeho blízkosti jiný pes nebo kočka či pták. Musí mít samozřejmě nutná očkování a též jeho lidský partner musí být zdravý, projít různými zdravotními testy a absolvovat obecný kurz pro dobrovolníky.

Nejdojemnější pro mne bylo vidět psy, kteří asistují u dětí při výuce čtení v rámci „**READ programu**“. Program se šíří po celých Spojených státech, Japonsku a Švýcarsku a jeho autorkou je vedoucí oddělení, ke kterému náleží i Dobrovolnické centrum právě v Univerzitní nemocnici v Salt Lake City. Sama majitelka psa jej začala realizovat před několika lety ve školách a v knihovně v SLC pro silnou komunitu dětí přistěhovalců, kteří sami neumějí anglicky a tudíž ani své děti nemohou učit, ale i pro děti se specifickými poruchami učení, úzkostné i koktavé děti apod. Tyto děti se v přítomnosti pejska velice zklidní a učí se mnohem rychleji než s učitelem ve třídě. Viděla jsem je na videu vyprávět o svých pocitech ze školy, kde se jim ostatní děti posmívají, učitel se někdy zlobí, rodiče hubují..., kdežto

psi jim rozumějí, nevysmívají se jim, nenadávají a ony se nemusí bát. Často se při čtení po psech válejí, hladí je a tulí se k nim. Výuka trvá průměrně 20 minut, děti vybírají učitelé, a to od 4 let věku, kdy jim i psům ukazují, co to vlastně knížka je, co to jsou písmenka apod.

Ale také je se psy učí i základním hygienickým návykům. Např. pokud je zřejmé, že si dítě nečistí zuby, zeptají se jej, zda se mu nezdá, že si pejsek nečistí zuby, že má tzv. psí dech a co by se s tím dalo dělat. Naučí děcko zacházet s kartáčkem a vysvětlí mu, že i děti si čistí zoubky a dítě si odnese kartáček domů. A příště se chlubit, že nemá psí dech a kontroluje pejska, zda má vyčištěné zuby. Jindy učí rodiče, že mají děti chovat na klíně, aby se uklidnily apod. Některé rodiny jsou opravdu velmi sociálně zanedbané a vyděšené z nového prostředí.

Závěrem bych chtěla říci, že jsem si vědoma, že jsem nepostihla všechny aktivity dobrovolníků a že se v různých nemocnicích mohou jednotlivé programy poněkud lišit. Snažila jsem se podat alespoň základní přehled o jejich činnosti.

LITERATURA

1. Kalvínská E: Psychosociální a duchovní podpora pacientů a zaměstnanců v nemocnicích, ambulancích a hospicích v USA – zpráva ze studijního pobytu. Konfrontace 2004; 15 (1): 36–39.

Richard Rokyta

Austrálie

Navštívit Austrálii znamená strašně dlouho letět. Let Londýn – Honkong trval 1,40 hod., předtím jsme ještě letěli z Prahy do Londýna 2 hod., z Hongkongu do Melbourne trval 9 hodin a let z Melbourne do Ayers Rock (Uluru) 3 hodiny. To je časová daň, kterou musí člověk podstoupit, aby se dostal do krásné země. Střední Austrálie tvoří část Severního teritoria, které je charakterizováno obrovskou rovinou, ze které vystupuje ojedinělý úkaz – skála Uluru. Tvoří ji jeden ústřední pískovcový blok, je to druhý největší kamenný monolit světa.

Hora Uluru neboli Ayers Rock je posvátná, v mytologii původních obyvatel, Aboriginů, představuje největší hodnotu v celé Austrálii a je opředena mnoha pověstmi. Aboriginové neměli nikdy své písmo, mají ale mnoho pověstí, takže veškerá historie pramení pouze z ústního podání. Jejich kultura byla velmi vyspělá. Kmen, který vlastní Uluru, se jmenuje Anangu. Jsou zde krásné jeskyně s kresbami, kterými sdělují svou mytologii. Dnes jich žije okolo Uluru asi 300. Živí se především tvorbou folklórních předmětů a ochranou posvátných míst.

V celé Austrálii je kolem 300 000 Aboriginců, což není mnoho, protože podobně jako při jiných velkých civilizačních dobytelských činech, třeba v Americe,

došlo i v Austrálii k vraždění a devastaci obyvatelstva. V posledních deseti letech se ale vztah mezi původními obyvateli a novými osídlenci ustálil. Aboriginové dostali zpátky svou půdu, tu ovšem obratem pronajímají australské vládě, která jim dává ze zisku, hlavně od turistů, určitý podíl. V roce 1985 jim byla navrácena i skála Uluru. Podle pověsti Aboriginců zasadil tento kamenný monolit Bůh. Je to přitom jen část pohoří, které je většinou pod zemským povrchem – má výšku 350 m a obvod základny 9 km.

Pískovcová skála Uluru je stará 500 miliónů let. Má krásné barvy hlavně při východu a západu slunce. Sledovali jsme oboje – východ slunce byl zhruba v 6.45 hod. a západ slunce něco po 19.00 hod., krásné bylo, jak hora měnila barvy. Zblízka lze vidět různé skalní útvary, jeskyně a jezírka. Kolem hory jsme celkem obešli asi 11 km. Na některých místech foukal silný vítr, takže i když to bylo po rovině, byl to celkem slušný sportovní výkon. Na horu se dá i vylézt, jsou tam řetězy, ale je nutné podat žádost původním obyvatelům, aby se nenarušila rovnováha duchů. Turistická touha je ale natolik silná, že mnoho lidí toto přání nedodrží a na horu vystupuje. Navštívili jsme i druhý skalní útvar, také velice posvátný – Kata Tjuta.

Satelitní sympozium probíhalo v Yalura Resortes. Je to komplex budov v krajině, kterou prakticky vůbec nenarušuje. Má okolo 500 stálých obyvatel, ale navíc spoustu návštěvníků. Je zde také samozřejmě letiště, kde jsme přistáli po cestě z Melbourne. Šli jsme rovněž do posvátných míst, která byla zcela mimořádná. Druhý masiv Olgas v pohoří Kata Tjuta vytvořil jiné skalní útvary, o něco vyšší než Uluru, ale složené z 36 menších monolitů – podle Aboriginců jsou to zka-menějí obři.

Boční pohled na horu Uluru v Severním teritoriu Austrálie. Po úbočí této hory je nedoporučený výstup na vrchol.

V Severním teritoriu rostou převážně akácie. Co se týče zvířat, zajímaví jsou velbloudi, protože do Austrálie byli dovezeni z Afganistanu až při výstavbě severojižní železnice mezi Adelaide a Darwinem v polovině 19. století. Těto železnici se říká Ghan podle zkráceného názvu velbloudů z Afganistanu. Jsou to většinou jednohrbí velbloudi – dromedáři, kteří i zdivočeli a žijí volně v přírodě, což jsme viděli. V této oblasti žijí také klokani. Jsou to noční zvířata, takže k zahlédnutí ve volné přírodě jich je málo, bohužel je jich spousta mrtvých kolem silnic, protože skáčou za světly projíždějících kamiónů a automobilů. Snad všechny druhy klokanů jsme viděli v přírodních rezervacích, především v Blue Mountains a nedaleko Sydney ve Wild Parku. Když kapitán James Cook připlul do Austrálie a setkal se s náčelníkem Aboriginců, ptal se ho anglicky, co je to za zvířata. Náčelník odpověděl v domorodé řeči, řekl mu *kangaroo*, což znamená *vůbec vám nerozumím*. A tak je pro klokany v angličtině užíván název *kangaroo*.

V Austrálii žije velmi mnoho jedovatých hadů, sedm z deseti nejedovatějších druhů na světě. Z dalších zvířat jsou častí volně žijící koně, ty jsme často potkávali. Neviděli jsme ale volně žijící koaly, viděli jsme je pouze ve Wild Parku. To jsou velmi přítulná zvířata, která se živí výhonky eukalyptů. Eukalyptus neboli blahovičnick je zde nejčastější strom, v rozsáhlých hájích jsou vidět nejrůznější druhy a typy eukalyptů a je to téměř posvátný strom. V Austrálii žijí také velmi nebezpeční krokodýli, a to jak mořští, tak sladkovodní, a proto není možné vstupovat do vod, aniž by to bylo výslovně dovoleno. Nebezpečí pokousání nebo útoku krokodýlem je obrovské. Podobné je to i se psem dingo. Je sice téměř vyhuben, ale pokud by se s ním člověk setkal, pak je to velmi dravé a nebezpečné zvíře. Z dalších ohrožených

Posvátná hora Urulu (Ayers Rock). Je to druhý největší skalní monoblok na světě, jehož větší část je pod zemí.

druhů žije v zemi i tasvánský dábel. Zajímavý je osud králíků. Ti zaplavili Austrálii a znamenali obrovský ekologický problém. Původně na ně Australané nasadili virus myxomatózy, to nepomohlo, až asi před 6 nebo 7 lety na ně aplikovali jiný králíčí virus a ten je vyhubil. To, co Austrálii deptalo v podobě obrovských králíčích hord, zmizelo, a dnes je králík normálním zvířetem.

Byli jsme v Austrálii na konci zimy, přesto teploty v oblasti Uluru se pohybovaly mezi 25–28 °C, později v Sydney mezi 20–24 °C. V létě je obrovské horko, v zimě a na jaře (jaro začíná 21. září) je tam velice příjemně.

Střední Austrálie nám umožnila poznat ještě jednu oblast. Jeli jsme autobusem do Alice Springs. Toto město má 25 000 obyvatel a bylo založeno v roce 1872 jako zásobovací stanice transkontinentální telegrafní linky, spojující jižní Austrálii s Evropou. Když však bylo telegrafní spojení navázáno, nebyly ještě mezi Alice Springs a dalším městem nataženy dráty, takže se zprávy převážely na velbloudech a teprve poté se morseovkou posílaly dále. Springs není výrazem pro pramen, ale pro blátivou louži, žádný pramen zde nebyl. Místo bylo nazváno podle choti ministra Austrálie Alice Springs.

Městečko si dosud zachovalo svoji původní telegrafní stanici, která se dnes stala památkem. V Alice Spring je i velice krásné přírodní muzeum zvířeny. K typickým australským zvířatům patří vedle klokanů ještě další vačnatec – vombat. Je to takové malé prasátko, ale chlupaté. Rovněž tam jsou ptakořitní, viděli jsme ptakopyska a ježuru.

V Alice Springs jsme se také měli možnost seznámit s Royal Flying Doctor Service, který byl otevřen v roce 1939. Je to velmi významná instituce, podobná

Přírodní rezervace Blue Mountains nedaleko Sydney v Novém Jižním Walesu

Lékařům bez hranic, ovšem starší. Pracuje zadarmo a je sponzorována některými organizacemi. V Alice Springs je také nemocnice. Lékaři mají malá letadélka, a ta jsou velmi významná pro veškeré zařízení lékařské péče pro obrovskou oblast, která je bez nemocnic. V Alice Springs je překrásná krajina. Její obyvatelé pracují v tzv. outback, tj. to, co bychom v Anglii nazvali „country“ – venkov. Všechno mimo Sydney a Melbourne je outback. Alice Springs a celá oblast rudého centra je outback, česky „zapadákov“, v lepším případě venkov.

Navštívili jsme muzeum střední Austrálie – Museum of Central Australia, které je naprosto fantastické. Alice Springs je i kulturní centrum této oblasti. Je zde spousta aktivit pro návštěvníky, např. letecké výlety nad rozsáhlou oblastí Austrálie. Australané mají velice vytríbený vkus pro uspořádávání výstav o svém životním prostředí a zvířatech, ale mají velice pěkné i expozice moderního umění. Historie Austrálie je stará pouze 200 let. Všechno, co je z 19. století, je obrovsky historické a ze začátku 20. století také.

Z Alice Springs jsme přelétali do Melbourne, druhého největšího australského města ve státě Viktorie, které představuje jakési konkurenční prostředí k Sydney. Potom jsme letěli do Sydney, hlavního města Nového Jižního Walesu. Uprostřed mezi Melbourne a Sydney, aby mezi nimi nevznikla konkurence, bylo vybudováno hlavní město Austrálie Canberra, které ale nemá přirozený základ, jako mají tato dvě velkoměsta, z nichž obě dosahují téměř 4 mil. obyvatel. Sydney bylo osídleno v roce 1788, když anglický král Jiří III., který měl plně věznic, vyvezl trestance i jejich dozorce do Austrálie, kde dostali možnost se znovu uplatnit. To byli první bílí osadníci Austrálie.

Sydney je velice příjemné město v mořské zátocě. Má překrásné písčité pláže a všechny znaky velkoměsta – mrakodrapy, ale zároveň má i rezidenční vilové čtvrti. Má velké množství památek. Některé jsme měli možnost si prohlédnout, ale naším hlavním cílem byl 11. světový kongres o bolesti, který se konal v Convention Centre, které je velice moderně vybudováno. Sydney je mezinárodní velkoměsto. Žije zde velké množství Asiatů, zvláště Číňanů, ale také dalších národů z jihovýchodní Asie. Největší asijskou aglomeraci představuje čínská čtvrť s typickými čínskými restauracemi. Ze Sydney jsme udělali krátký výlet do Blue Mountains, což je světová kulturní památka chráněná UNESCO. Zde jsou zachovány původní biotopy pralesního typu; příroda se ponechává bez zásahů člověka. Jsou zde vybudovány krásné naučné stezky. Dříve se zde dolovalo uhlí a po uhelných slujích a lanovkách se dostáváme do velice krásného a zajímavého prostředí s velkým množstvím nejrůznějších starých a obrovských stromů.

Australané jsou velice příjemní lidé. Jsou velmi hrdí na svoji krátkou minulost, budují hodně dobrých věcí. Je to typická anglosaská země, člověk si místy připadá jako ve staré dobré Anglii včetně vodovodních kohoutků. Její uspořádání je velmi „british“. Převzali to dobré z Británie, jsou součástí Britského společenství národů

Commonwealthu. Oficiální hlavou státu je britská královna (podobně jako na Novém Zélandu), zastupuje ji guvernér a v čele stojí předseda vlády. Přestože je Austrálie svobodná, nedávno proběhlo referendum o nezávislosti, nakonec těsná většina se přiklonila k britské koruně. Vládne v ní podobný konzervatismus jako v její původní vlasti – ve Spojeném království.

Musím vzpomenout i australských vojáků. Šli bojovat za Evropu, kterou téměř neznali, zejména v 1. světové válce, a ve 2. světové válce i po boku Američanů v Tichomoří proti Japoncům, kdy již chránili i svoji vlastní zemi. Byly to jednotky Anzac-Australian and New Zealand Army Corps. Všude po Austrálii jsou pomníky těmto hrdinům. Jejich příklad je hodný následování, jen nevím, zda by naši občané tak nezištně a hrdinsky bojovali třeba za Austrálii někde v Tichomoří.

Náš zpáteční let byl provázen monzunovými poryvy větru, který házel s Jumbo jetem jako s krabičkou od sirek. Připadal jsem si deset hodin jako na horské dráze, nicméně je to daň za to, že člověk vidí tak krásnou zemi. Věřím, že další letadla, která se již konstruují, budou mnohem rychlejší a budou spojovat tento kontinent daleko rychleji a intenzivněji se zbytkem světa.

*Co nejpříjemnější
pohodu o Vánocích
a šťastnou pouť zatím
neznámou krajinou
– rokem 2006 –
svým čtenářům přeje
(a všem autorům
i spolupracovníkům
navíc děkuje)
redakce
Vita nostra revue*

TEXT

POUŽ DO COMPOSTELY

Z Prahy na konec světa

Zdeněk Susa: *Ultreia I., Ultrera II. Středokluky 1991, 2004*

Ukázky z knihy

Pouť

Na Západě je pouť do Santiaga téměř v módě, existuje bohatá literatura a mapy a průvodce jejími historickými úseky. Nadchlo mě to. Napadlo mě, že bych tuhle pouť mohl někdy ujít celou, to jest z Prahy. To bylo v roce 1990.

Pouť bude symbolem „naší cesty do Evropy“; hodně se dnes o ní mluví, ale málokdo si asi uvědomuje, že to nepůjde ani rychle, ani bez námahy. Půjdeme trasou jedné z nejobtížnějších a nejdelsích středověkých poutí – ke svatému Jakubu do Compostely, která bývala projevem pokání za viny a hříchy. Když ji nyní zopakujeme, připomeneme si středověkou univerzalitu Evropy i novou šanci pro náš světadíl, která se otevírá po pádu železné opony. I nová evropská jednota – pokud má mít smysl – potřebuje pokání; myslíme při tom na všechna rozdělení (nejen církve), na nacionalismus a světové války, na rozšíření evropského způsobu života po světě a na všechny současné světové krize, které z toho vyplývají a jsou koneckonců dílem evropské – křesťanské – civilizace.

Nepokojné je srdce naše

Mezi těmi, které myšlenka naší pouti od počátku zaujala, byl salvátorský farář Alfréd Kocáb. Nabídl se, že salvátorský evangelický sbor bude naším „sponzorem“, že nás vypraví na cestu. Tak naše cesta začala tady – uprostřed Prahy – a bohoslužbami.

Alfréd Kocáb připravil kázání na téma pouti. Nejprve mluvil o tom, že „jsme poutníci na zemi, nemáme zde místa zůstávajícího, ale toho budoucího hledáme“, tj. celý náš život je cestou, hledáním, které nikdy nekončí. „Nepokojné je srdce naše, dokud nespočine v tobě“, napadl mě při tom výrok svatého Augustina. Nepokojné srdce, věčný neklid, hledání, jako bychom se stále připravovali na něco velikého, co je před námi. Nic se na tom nemění, ani když se náš čas ukracuje. Člověk to asi nejlíp nahlíží, když dosáhne zenitu své cesty, ještě dohlédne do dětství a mládí, ale už před sebou vidí stáří a smrt.

Pak kazatel mluvil o dalším rozměru poutnictví: O cestě k druhým lidem. Vyjít ze svého stereotypu, ze svého společenství i ze svého bezpečí a s otevřeným srdcem navštívit druhé – své bližní. Být bližním pro ně. „Jsou tu skutečně všichni, co by kamenem dohodil – co kamenem? chlebem! – katolíci, českoslovenští, židé...“, ukázal z kazatelny velkým gestem ve směru chrámů a modliteben jmenovaných společenství. Nic o nich nevíme, všichni máme tendenci zavírat

se do svého ghetta. Je to kus rizika – vyjít, navštívit druhé, otevřít se; je to však to jediné možné a má to naději!

Po kázání oznámil farář, že se dnes vydáváme na svou pěší pouť až na konec světa. Vyzval Otu Kellera, kurátora sboru, aby naši pouť přiblížil. Ten připomněl naše cíle. Pak jsme předstoupili před stůl Páně, farář se nad námi pomodlil a dostali jsme do ruky glejt v jazyce českém a německém:

Tomu, kdo čte, přejeme pokoj a radost!

*Dosvědčujeme,
že bratři Zdeněk Susa a Pavel, jeho syn,
putují z Prahy do Santiaga de Compostela a na mys Finisterre.
Na pouť touží prožívat pokání za minulé i současné viny evropských křesťanů;
chtějí se s nimi setkávat ve vzájemné úctě, toleranci a jednotě,
i když se liší jazykem či vyznáním; chtějí je poznat a učit se od nich.
Proto putují pěšky od člověka ke člověku, od společenství ke společenství.
Na tuto pouť jsme je vyslali a ve svých modlitbách je provázíme.
Prosíme všechny lidi dobré vůle a zvláště křesťany všech vyznání,
aby naše bratry přijímali přátelsky a byli jim na cestě pomocí.*

*Dáno v Praze na 4. neděli po sv. Trojici, 23. června L. P. 1991.
Československý evangelický sbor u Salvátora na Starém Městě pražském*

Santiago

Jdeme nejprve ke svatému Jakubu. Poutníci do Santiaga se vždy shromažďovali ve svatojakubských kostelích. Slovo Santiago vzniklo stažením španělských slov Santo a Diego, znamená svatý Jakub.

Ve Starém Zákoně vystupuje jediný Jakub – tak se jmenuje podle katolických překladů muž, jehož jméno v Kralické bibli i v českém ekumenickém překladu zní Jákob. Tento Jákob, později nazvaný Izrael, je podle knihy Genesis praotcem všech dvanácti izraelských kmenů a tím celého národa. Jeho jméno vzniklo pozoruhodným způsobem. Narodil se totiž jako druhý z dvojčat a vypráví se, že při narození držel svého staršího bratra Esaua za patu – jako by ho chtěl zadržet a sám se stát prvorozeným. Pata je hebrejsky 'Íqéb, z toho Jákob.

Ve Skutcích apoštolských je stručná zpráva o jeho konci: „V té době král Herodes krutě zasáhl proti některým bratrům. Mečem dal popravit Jakuba, bratra Janova.“ Herodes biblického vyprávění byl Herodes Agrippa I. Jakub zemřel v Jeruzalémě nejpozději v roce 44.

Jeho údajný hrob na konci světa navštěvovaly tisíce poutníků. To místo se jmenuje Santiago de Compostela.

Andělům svým přikázal tobě

Před katolický kostel Nejsvětějšího Salvátora na Křižovnickém náměstí vycházejí věřící po odpolední mši. Mezi nimi poznáváme několik svých přátel z různých ekumenických setkání a bytových seminářů v minulé době. Vyprávíme o pouti a hned dostáváme adresu jejich známých v blízkosti Řezna, na které se můžeme obrátit. V sakristii zdravíme kněze – i jeho známe z minula. P. Aleš Opatrný je už v civilu, obklopuje ho množství lidí, převážně mladých; v sakristii se prodává nejrůznější křesťanská literatura. Když se konečně dostáváme ke slovu, nemůžeme si nic vysvětlovat, Aleš Opatrný dobře chápe naši pouť. Ujišťujeme se, že ač různé církve užívají různé kostely stejného jména, Salvátor (tj. Spasitel) je týž.

Po Karlově mostě přecházíme na Malou Stranu, proti směru marných útoků pasovských v roce 1611 a Švédů v roce 1648, zato ve směru úspěšného útoku husitů v roce 1419.

Ze všech soch Karlova mostu mám nejbližší vztah ke sv. Františku Serafinskému. Obvykle se nedívám na jeho sochu, ale vždycky pohladím očima její podstavec. Stojí na něm: „Anjelům svým přikázal tobě, aby tě ostříhali na všech cestách tvých.“ A z druhé strany totéž německy: „Seinen Engeln hat er befohlen dich zu beschützen auf allen deinen Wegen.“

Pokud se dobře pamatuji, bylo to v roce 1979, co jsem dostal svou první předvolávku k výslechu na StB. Byla to doba, kdy několik přátel už sedělo a čekat se dalo všechno. Přijel jsem do města o něco dříve a šel jsem na Staré Město pěšky přes Karlův most. Mé duševní rozpoložení přesně odpovídalo situaci před prvním výslechem. Až do chvíle, kdy se můj pohled přisál k nápisu na podstavci sv. Františka Serafinského: „Anjelům svým přikázal tobě, aby tě ostříhali na všech cestách tvých!“

Bylo to Boží slovo pro mne! Poznal jsem to z toho, že najednou se věci dostaly do jiných souvislostí – zřetelně správnějších – a já začal všechno vidět v nové perspektivě.

Jistě, vím, že ta věta v 91. žalmu ukazuje nejspíš na Davida nebo na krále z jeho rodu; v evangeliu pak stejná věta souvisí s Ježíšem Kristem. Dnes vím také, že na tento pomník ji dal zapsat František Antonín hrabě Kolowrat-Liebstejnský na paměť záchranu císaře Františka Josefa I. při atentátu v roce 1853. Ale to nemění nic na tom, že toho dne tam byla napsána pro mne.

Došel jsem až do kachlíkárny v Bartolomějské ulici a prožil si tam nepříjemné půldne. Nebylo ale zdaleka tak nepříjemné, jak jsem čekal, protože ta nová perspektiva nad tím vším zůstala. A předznamenala i další výslechy na stejném místě. Pak už jsem pro ni nemusel chodit přes Karlův most.

Tetín

Kostel sv. Kateřiny je snad mnohokrát přestavovaným dávným hradním kostelem; dnes je dobře opraven. Velký sousední kostel sv. Ludmily – snad v místě

knížecího paláce – se však téměř rozpadá. Mše se děje na památku svatých Petra a Pavla. To umožňuje knězi promluvit o úřadu v církvi, připomíná při tom anglické katolické mučedníky z doby pronásledování za Jindřicha VIII. a Alžběty I. K úřadu v církvi patří věrnost a – u zmíněných Angličanů – také humor až na popraviště. To se knězi zvláště líbí a u té představy ve své promluvě setrvává.

Ukazuje se, že je tu několik hostů z Prahy, a kněz nás všechny zve na faru na čaj. Vzpomínám, jak asi před dvaceti lety jsme se svými tehdy malými dětmi přišli v zimě výletem na Tetín, ochotný kněz nám ukázal všechny své kostely a pak nás pozval na faru na čaj. Že by místní tradice? Nikoli, není to místní tradice, je to týž kněz. P. Karel Dvorský je na Tetíně už třicet let, jak se vzápětí dozvídáme. Je mu třiasedmdesát. Žertuje při kázání, při jídle, žertuje pořád. Drobnými poznámkami baví celou čajovou společnost.

Po burtech pijeme trochu piva a povídáme si. Hovor se stáčí k životu na staroslavné tetínské faře. Je to mohutná historická stavba, patří však k nejhudším v kraji. Umýt se je možno jen u hadice na zahradě. Obtíže farského hospodaření však zřejmě nevyvádějí z míry paní Marii, která o kněze i faru pečuje. Dnes je v důchodu, dříve pracovala jako zdravotní sestra na oddělení profesora Mařatky na Bulovce. Jedna cesta do práce z Tetína na Bulovku jí trvala tři hodiny – pěšky do Berouna k vlaku, vlakem na Smíchov, tramvaj přes celou Prahu. Šest hodin projela denně, aby mohla oddaně sloužit nemocným na Bulovce i tetínskému faráři. Ten ji někdy vozil k vlaku na legendární motorce, která měla vysoké zadní sedadlo; muselo to vypadat, že ta dobrá hospodyně sedí svému maličkému faráři za krkem. Vyprávějí nám to a oba se tomu smějí. Motorku už odložili, jezdí teď starým autem z Tetína do Svatého Jana pod Skalou, kam dříve běhali pěšky. Bohoslužby pro několik starých lidí tady i tam, péče o tři staré kostely na Tetíně, jeden k tomu ve Svatém Janu. A žádná ublíženost, žádná zatrpkllost. Věrnost ve službě a smysl pro humor až do konce – tak jsme to slyšeli v kázání.

Na Tetíně jsme si uvědomili obrovskou zátěž katolické církve, kterou čeští evangelíci neznají, či téměř neznají. V době rekatolizace se všechny historické kostely dostaly do katolických rukou. A péče o ně je nyní nad síly hrstky zbylých věřících. Kostely však stojí v kdejaké vesnici a faráři, mnozí už staří a velice unavení, je do úmoru objíždějí, aby posloužili několika jednotlivcům, kteří se tam ještě scházejí. Církev, která vypadá ve městech početná a silná, je na venkově mnohde nicotná a bohoslužby se konají jen díky obětavosti kněží, kteří slouží tak dlouho, dokud je nohy donesou ze sakristie k oltáři.

Pomník v Hőchstădtu

V dunajské rovině kus pod Ulmem stojí městečko Hőchstădt a vesnice Blindheim. Je to obyčejná vesnice v rovině, jen ve hřbitovní zdi malá pamětní deska připomíná bitvu z roku 1704. Dnes už je válka o španělské dědictví zapomenutá

a málokdo ví, proč tady muselo padnout víc než dvacet tisíc mužů. Bojovalo se o nové rozdělení sil v Evropě: Rakušané stejně jako Angličané chtěli oslabit Francii, proto se sešli jako spojenci. Rakušané s Angličany byli početně slabší a zvítězili snad jen proto, že jejich velitelé princ Evžen Savojský a John Churchill, vévoda z Marlborough, byli přátelé a v bitvě se podporovali.

Pomník v Höchstädtu připomíná dnes padlé z obou stran. Je na něm výzva: „Přemáhejte nenávisť, hledejte pokoj.“ A obraz vah. Na jedné misce je nenávisť, válka a smrt, na druhé láska, mír, život. A druhá miska hluboko převažuje. Ten obraz vah mi připomněl heslo Václava Havla, které se nám tak líbilo v době sametové revoluce: „Pravda a láska musí zvítězit nad lží a nenávisť.“ A uvědomil jsem si, co jsme si neuvědomovali tehdy: jak je to tvrzení nezajištěné, jak visí ve vzduchu. Copak láska, mír a život v našem světě skutečně převažují? Copak pravda a láska opravdu musí zvítězit nad lží a nenávisť? A to všechno automaticky a hned?

Pak jsem si teprve všiml detailu, váhy na pomníku nevisí ve vzduchu, ale na kříži. Ten je pevným bodem ve vesmíru, na něm záleží konečné vážení. Co mezi lidmi vypadá nemožné, je u Boha možné.

Na Boha myslel také Jan Hus, když prohlásil, že „Pravda Páně vítězí“. Ne kdejaká pravda, jak by se mohlo zdát z nápisu na prezidentské standartě, kde z Husova hesla zmizelo slovo Páně. Realistický Jiří z Poděbrad prý Husovo heslo doplnil: „Pravda Páně vítězí, i když někdy na čas poražena bývá.“ Do té doby, než pravda a láska zvítězí s konečnou platností, trvá čas boje, musí se pro ně pracovat. Chce to dlouhý dech, trpělivost, která vidí až za rozměry našeho života a neumdlévá při chvilkových neúspěších.

Ženeva

Když jsem byl před lety poprvé v Ženevě, hledal jsem marně pomník Miguela Serveta. Tentokrát jsme pomník našli – stojí mimo historické centrum, v blízkosti nemocnice, která nese Servetovo jméno.

Miguel Servet už v patnácti letech musel utéci ze Španělska před inkvizicí. Ve Francii pak napsal ve dvaceti letech knihu, v níž popíral Boží trojjednost a znepřátelil si tím všechny teology všech tehdy známých církví. Musel se skrýt, změnit si jméno a studoval pak nějaký čas lékařství. Vynikl dokonce některými objevy o krevním oběhu. Jako vážený arcibiskupský lékař ve Vienne (pod jménem Michel de Villeneuve) mohl žít klidně, napsal však novou knihu o teologii. Ve Vienne mu už stavěli hranici, Servetovi se však podařilo utéci z vězení. Utekl do Kalvínovy Ženevy, jakoby zapomněl, že Kalvín je také přísný ochránce pravdověrnosti. Kalvín Serveta ihned uvěznil a dokončil to, co španělská a francouzská inkvizice nedokázala: dal Serveta upálit.

Po čtyři sta padesáti letech postavili Ženevané pomník na místě popravy vedle Avenue de Champel, blízko jejího křížení s dnešní Rue de Michel Servet.

Na pomníku stojí: „Jsme uctíví a vděční synové našeho velkého reformátora Kalvína, přece však odsuzujeme čin, kterým se přizpůsobil své době, a pevně lneme ke svobodě svědomí podle pravých principů reformace a evangelia. Proto jsme postavili tento pomník k odčinění viny.“

A na druhé straně: „27. října 1553 zemřel na hranici na Champelu Michel Servet z Villeneuve v Aragonii, narozený 29. září 1511.“

Jen málokteré hnutí dokáže vyznat: „Náš zakladatel není světec. Známe jeho zlé činy, odsuzujeme je. Pokud je to možné, omlouváme se za něj. Přesto si vážíme jeho učení, stojí nám za to.“ Za tohle obdivuji kalvinisty a skrze ně i kalvinismus.

Loire

Je to zvláštní věc, ale v Evropě ještě nevymřela normální lidská pohostinnost. Když jsme jeli na kole Francií, bylo horko a my jsme každou chvíli prosili o vodu. To, že vodu nikdo neodmítne a ještě se dá do řeči a ptá se, co jste zač a jak dlouho už jedete z toho Československa, to je obvyklé. Neobvyklá příhoda se nám stala kdesi za Firminy, když nás překvapil večer a hrozil déšť. Požádali jsme o vodu u starších manželů, kteří seděli na zápraží. A pak jsme svou lámanou francouzštinou vysvětlovali, odkud jedeme a že nemáme stan a hle, blíží se déšť. Oba staří lidé vstali, zavedli nás na zahradu a otevřeli svůj zahradní domek. „Bydlívá v něm náš syn, když k nám přijede, jinak tam ještě nikdo nepřespál, jste první,“ řekli. A ráno jenom: „Měli jsme radost, že jsme vám mohli udělat radost.“ Představte si, že by k vám za šera dorazili na kole nějací lidé z daleké východní země (třeba z Ukrajiny či Rumunska) a lámanou češtinou naznačovali, že nemají kde spát. To v Evropě ještě pohostinnost nevymřela.

Pozdravy

Stojí za to zdravít se s neznámými lidmi. Netýká se to tolik městského obyvatelstva, ale na venkově je to jednoznačně k dobrému. Ještě jsou stařenky, od kterých se – když slušně popřejete dobrého dne – dozvíte nejen všechno o jejich dětech a vnoučatech, ale i o místním kostele, farnosti a dějinách obce a okolí za posledních sto dvě stě let. A i když se rozhovor nerozproudí, stačí přece ten úsměv při odpovědi, aby vás potěšil na další cestu. Stejně tak potěší, když vás tremp na stezce pozdraví „Ahoj“ jako kolegu bez ohledu na váš věk.

V městečku Belley nad Rhônou jsme projížděli předměstskou ulicí, která velmi připomínala naše paneláky. To jsou na Západě laciné čtvrti pro přistěhovalce. Však se tu také hemžilo dětmi všech barev. Jedna docela malá snědá holčička se přitočila blíž a křičí na nás „Bon soir!!“ Zdravíme ji, jak se sluší: „Bon soir, mademoiselle.“

„Salaam – bon soir,“ odpověděl z balkonu její otec arabsko-francouzsky. Překvapil nás, ale zahrál nás u srdce. Nestává se každý den, aby někdo projíždějícím cyklistům přál vedle dobrého večera také pokoj. Pokoj i vám, dámy a pánové, ať jste jakékoli barvy, jazyka, či víry: „Bon soir – pax, šalóm!“

Cesty

Hlavní proud poutníků šel od Pyrenejí severním Španělskem k západu. Té cestě se říkalo „Cesta králů“ nebo také „Camino francés“ – Francouzská cesta, protože téměř všichni poutníci, kteří do Santiaga putovali po souši, museli projít Francií. Odhaduje se, že v době největší slávy poutí šlo Francouzskou cestou každoročně kolem dvou set tisíc lidí.

Nakrmit a ubytovat zástupy lidí na poutních stezkách nebylo jednoduché. Službu poutníkům organizovaly kláštery a fary, štědrě ji podporovali králové a velmožové. Kolem cesty rostly útulky pro poutníky – *hospitály*. Na počátku bylo slovo *hospes* – *cizinec*, ale také *host*. Z něho je odvozeno latinské *hospitalis* – *pohostinný* a také *hospitale* – útulek pro cizince, kde se o ně pohostinně pečuje jako o hosty. Poutníka tam přijmou, poskytnou mu jídlo a nocleh, ošetří ho v nemoci a když je nejhůř, pohřbí jeho tělo. Ta péče o nemocné *hospitálům* zůstala, proto se slovo *hospitale* dnes překládá jako *nemocnice*. Češi a Němci si to slovo zkrátili a udělali z něho *špitál*.

Landes

Barcelonne byla ještě v départementu Gers – tedy ve vlastním Gaskoňsku, Aire je už v départementu Landes. Krajina se změnila. Skoro celé odpoledne jdeme plání, žádné pahorky, žádné vinice, všude samá kukuřice. V háječcích a na mezích převažují borovice. S vinicemi Gaskoňska zmizely i dvorce a záměčky; tady jsou malé vesničky a izolované chudší statečky a chalupy.

Pyreneje

Vodu bereme ve statku u Matot. Červenolící žoviální sedlák nás pouští ke kohoutu na dvoře. Má slaměný klobouk a krásně okřikuje psa, aby neobtěžoval hosty. Pokřik přivolá i paní domu – též v klobouku, aby zkontrolovala, co se to děje. Na rozdíl od manžela se vyptá, co jsme zač, odkud a kam jdeme, a vzápětí nás poučí, že komunismus a kapitalismus jsou totéž, že si nemáme myslet, že teď máme svobodu atd. O náš názor se nezajímá, v řeči nedělá přestávky – nepředpokládá, že bychom k tomu také něco mohli podotknout. Zatímco rezolutně mluví, její mužík se rozpačitě usmívá.

Landy jsou dnes kukuřičné pole a u pobřeží Biskajského zálivu obrovské borové lesy. Ale donedávna to byly dílem písčité, dílem bažinaté roviny, které se zazelenaly a rozkvetly na jaře a pak vyschly v létě. Pro svou neúrodnost byly málo obydlené. Žili tu jen smolaři, co sbírali smůlu z borovic, a pastýři ovcí, kteří prý chodili na chůdách a v ruce měli dlouhou hůl. Na holi bylo prkénko, takže si mohli k odpočinku i sednout a v naprosté rovině přehlédnout stádo z výšky.

V Landech, ve vesnici Pouy u Dax, se narodil roku 1581 chlapec, který se později proslavil jako Vincentius a Paulo. Chlapce z chudé venkovské rodiny se ujali františkáni, v Toulouse pak vystudoval teologii a už v devatenácti letech byl vysvěcen na kněze. Za pět let na to upadl do rukou pirátů; ti ho prodali jako otroka do Tunisu. Pracoval nejprve u jednoho rybáře, později si polepšil, protože ho koupil jistý lékař a chemik, ten ovšem chtěl vzdělaného mladého muže obrátit k islámu. Nakonec se dostal k jednomu muži, který sám před časem odpadl od křesťanství. Zdá se, že v něm z křesťanství něco zůstalo, protože byl pohnut Vincentovou zbožností natolik, že mu daroval svobodu a sám ho zavezl do Itálie.

Vincentius se přes Řím a Avignon dostal do Paříže. Tam se stal kaplanem a domácím učitelem v domě generála královských galér – po vlastní otrocké zkušenosti mu asi byl blízký svět trestanců přikovaných k veslům. Začal se věnovat duchovní péči o trestance. Pracoval pak jako farář ještě na několika místech, stále se zájmem o chudáky a vyvržence. Pro tuto službu se k němu začali hlásit dobrovolní pomocníci. Založil nejprve roku 1617 kruh žen, roku 1620 mužský spolek, roku 1625 svaz farářů, kteří se nazvali „lazaristé“ – pro péči o nejubožejší „lazary“ tehdejší společnosti.

Organizoval péči o venkovskou chudinu, o trestance na galérách, o sirotky. Stal se zakladatelem celého systému katolické charity. Věnoval tomu celý svůj dlouhý život. Dožil se málem osmdesátky, zemřel v roce 1660.

Ženskou část svého hnutí, všechny kroužky a spolky, spojil do svazu „Filles de la Charité“ (dcery křesťanské lásky), který se později přezval podle svého zakladatele na „Vincentky“. Vincentky nejsou přímo řádem, skládají sice sliby, ale ty se obnovují každý rok znovu. Oblečeny jsou v různých zemích různě, typický

je pro ně veliký bílý křídlatý čepec – ten známe u nás hlavně z francouzských filmů, kde zvyšuje komiku při setkáních s Louisem de Funès.

Vincentův život je dvakrát pozoruhodný: Ani na přelomu 16. a 17. století nemusel chudý nadaný synek z Landes strávit své dny jen na chůdách u ovčího stáda. A v době, kterou si dokážeme představit většinou pouze očima romantických mušketýrských románů a filmů, se mohlo i v Paříži žít úplně jinak, smysluplněji.

Protestantismus v Béarnu

V gaskoňské i béarnské krajině jsme potkali množství kostelů, kostelíků a kaplí, kamenných, ušlechtilých, stavěných většinou románsky. Mnoho kostelů je poznamenáno zubem času; průčelí se sochami mají otlučená, některé jsou přestavěny zřejmě ze zřícenin. V průvodci se dočítáme, že je většinou poničili protestanti; stále znovu se připomíná jejich velitel Gabriel de Montgomery a rok 1569.

Odpověď na nevyšlovené otázky dostáváme až tady v Navarrenx, pevnosti na břehu řeky Gave d'Oloron. Výstava „Protestantismus v Béarnu“ nás zláká do muzea. Nejprve Jeanne d'Albret, královna navarrská a vladařka Béarnu přestoupila k protestantství a tuto víru prohlásila za nadřazenou v Béarnu. Sousední velmoc Francie to neviděla ráda, katoličtí Francouzi využili nepřítomnosti královny, dobyli nevelké béarnské území, pobili a zničili, co se dalo. Pak se vrátila Jeanne

a její vojevůdce Montgomery to katolíkům vrátil. Zničil kdejaký katolický kostel, vtáhl i do sousedního Gaskoňska a nechal za sebou zříceniny.

V dalších letech v Béarnu protestantismus převládal pod ochranou Jeanny a jejího syna Jindřicha IV. Jako francouzský král přestoupil ke katolictví, přál však svobodu oběma vyznáním. Katolíci se tehdy vrátili do Béarnu, přišel tam i jezuitský řád, a plánovitě rozšiřovali svou moc a vliv. Jindřichův syn Ludvík XIII., který si rád říkal „Spravedlivý“, konečně přitáhl roku 1620 a zrušil neodvislost tohoto převážně protestantského území – mocí připojil Béarn k Francii. Toleranční edikt přišel až v předvečer revoluce roku 1787 a dal svobodu zbytečkům protestantů.

Je pozdní odpoledne, rozhodujeme se, že v tomto městě zůstaneme na noc. Ptáme se dívky v syndikátu, zda je tu nějaká noclehárna. „Noclehárna? To je pan farář,“ sděluje a hned nám do plánu města kreslí, kam máme jít.

Vzadu na dvorku nacházíme jakéhosi mladého muže, ihned nás ubytovává. Smýváme pot, zabydlujeme se a pak znovu do města. Před farou zastavuje auto, když vycházíme. Vystupuje starší muž s křížkem na klopě. Hlásíme se k němu. „Jsme ubytovaní u vás, pane faráři, jsme Češi.“, začínáme odříkávat. On okamžitě reaguje: „Češi? Vaklavavel!“ Nechápeme chvíli, pak nám dochází, že takto vyslovuje Francouz jméno našeho prezidenta.

Večer na faře slavíme slavnost bratrství, povídáme si o svých zemích a církvích a nacházíme velkou podobnost: výsledkem několika vln náboženského násilí a sepětí katolické církve s utlačující mocí jsou dnes sekularizované národy. Povídáme si i o politické situaci. „Francouzi přejí z celé střední a východní Evropy nejvíc Rumunům a vám,“ říká farář. „Rumunům pro jazykovou blízkost a proto, že jsou tak ubozí. Vám proto, že jste takový intelektuální národ a že to děláte dobře.“

A ještě hovoříme o našem putování a o lidských kontaktech obecně: Farář nachází v naší cestě význam mezilidský, mezinárodní i mezicírkevní. Mezi těmi významy a nadějemi se svlažujeme červeným vínem a je nám dobře.

Karel Veliký

„Jakub, slávyplný Kristův apoštol, kázal v Galicii. Později Galičané upustili od své víry a propadli znovu nevěře; a to až do času Karla Velikého, císaře Římanů, Galů, Němců a jiných národů. Tento Karel si s velkým úsilím podmanil mnohé říše v rozličných oblastech – totiž Anglii, Galii, Německo, Bavorsko, Lotrinsko, Burgundsko, Itálii, Bretaň a jiná území, dále nesčetná města od moře k moři; s Božím přispěním je vytrhl z rukou Saracénů a přidružil ke křesťanské říši. Unaven předsevzal si, že už nezačne žádnou válku. Tu náhle zahlédl na nebi hvězdnou cestu. Začínala u fríského moře a vedla přes Německo a Itálii, Galii a Aquitanii, přímou linií přecházela Gaskoňsko, zemi Basků, Navarru a Španělsko až do Galicie. Karel spatřil tuto cestu několik nocí po sobě. Když o tom přemýšlel, zjevila se mu ve snu nadmíru krásná postava bohatýra, jenž pravil: „Jsem apoštol Jakub, Kristův učedník, jehož Bůh uznal hodným, aby ho vyvolil za kazatele národům; ježž Herodes dal zabít mečem a jehož tělo, o kterém nikdo neví, odpočívá v Galicii, jež jest dosud potupně podrobena Saracénům. Hvězdná cesta na nebi znamená, že máš vytáhnout s vojenskou mocí do Galicie, abys vysvobodil mou půdu a navštívil můj hrob. A po tobě tam potáhnou všechny národy od moře k moři, putující a pokorně se doprošující, aby Pán odpustil jejich hříchy, a budou chválit Boha a vyprávět o jeho moci a divech, jež činí.“

Karel se vypravil do Španělska, volán svatým Jakubem. Jel k jeho hrobu do Santiaga de Compostela. Compostela se latinsky přepisuje jako Campus stellae – pole hvězd; proto ta hvězdná cesta k horám omývaným mořem. Když se ovšem do Compostely vypravil král velikosti Karlovy, konal to královsky – s mohutným vojskem, s dobýváním měst a hradů při cestě a se založením nové provincie – Španělské marky.

Do té doby neznámý kout Galicie se tím stává významnou oblastí Evropy. Už nebude dobyt, naopak se stane jadérkem, z něhož křesťanství postupně znovu ovládne celý poloostrov.

Svatý cestář

„Kdyby nebylo téhle cesty, jsme dnes Maroko,“ říkal nám Javier. Otevřením poutní cesty z Francie přes Pyreneje do Santiaga se vytvořilo spojení zbylých křesťanských území s Evropou; mohutní proud poutníků je stále posiloval.

Význam cesty si uvědomovali mnozí už od počátku. Někteří jí věnovali celý svůj život. Jedním z nich byl Domingo García (1019–1109). Narodil se ve vesnici s honosným jménem – Vilorio de la Rioja. Cesta do Santiaga vedla touto obcí. Domingo od chlapeckých let vídal zástupy poutníků, slyšel jejich vyprávění o nepohodlí i nebezpečí cesty. Přišel na myšlenku, že cesta by byla mnohem pohodlnější a bezpečnější, kdyby se přeložila na schůdnější severní úbočí hor. Stal se mnichem a sám začal stavět kamenný most přes řeku. Pak postavil útulek pro poutníky a špitál, kde sloužil potřebným. Postupně kolem sebe vytvořil bratrstvo, postavil kostel, dal vyklouct les, postavil asi třicet kilometrů nové cesty od Nájery až do Redecilly, zasloužil se o osídlení kraje. Než v devadesáti letech zemřel, dal si postavit jednoduchý náhrobek přímo na cestě vedle svého kostelíka. Tak se všichni poutníci prostě museli zastavit u jeho hrobu, který byl uprostřed cesty.

Bratrstvo svatého Dominga existuje stále a ve starém kamenném domě nedaleko kostela nabízí poutníkům snad nejpohodlnější nocleh na celé cestě. Samozřejmě gratis.

Slepice v kostele

Svatý Domingo pomáhal poutníkům i po smrti. Snad nejbizarnější je legenda o kohoutovi a slepici:

Do Santiaga putovali ve 14. století němečtí manželé. Doprovázel je jejich osmnáctiletý syn Hugonell. Po Hugonellovi zatoužila služebná dívka z hospody, kde se poutníci ubytovali. Chlapec ji však odmítl. Uražená dívka do Hugonellova vaku ukryla stříbrný pohár a když poutníci odešli, ohlásila krádež. „Zloděje“ nebylo těžké dopadnout, místní soudce dal Hugonella ihned pověsit.

Nešťastní rodiče se chtěli před další cestou rozloučit se svým popraveným synem. Když přišli k šibenici, zaslechli jeho hlas. Sděloval jim, že je živ, že ho svatý

Domingo zachránil, že ho celou dobu drží. Rodiče spěchali k soudci a hlásili mu, jaký zázrak se stal. Soudce sedal zrovna k obědu. Řekl: „Váš syn je tak živ, jako ten pečený kohout a slepice, které mi zrovna nesou k jídlu.“ A hle, v tu chvíli vyskočili kohout i slepice, začali běhat po stole a kdákat.

Syn byl vrácen rodičům a všichni šťastně pokračovali do Santiaga. Zda byla nějak potrestána proradná služka či povrchní soudce, legenda nevypráví. Celé jméno městečka a kostela však od té doby zní „Santo Domingo de la Calzada, donde cantó la gallina después de asada“. Česky to znamená „Svatý Domingo ze silnice, kde slepice po upečení kdákala“.

Ozdobný kurník v kostele připomíná zázrak; je v něm chován bílý kohout a bílá slepice – prý potomci těch původních. Když přicházím do kostela na večerní pobožnost, je v kostele šero, ale v kurníku se svítí. Kohout se slepicí chodí po kurníku, vesele hrabou, zobou a starožitnou zpívanou liturgií doplňují kokrháním k radosti všech přítomných.

Česneková polévka sblízuje národy

Juan de Quintanaortuño byl žákem sv. Dominga. Pomáhal mu stavět most v Santo Domingo, stavěl mosty v Logroňu i v Nájere. Proslul jako stavitel, cestář, zedník, hostinský, architekt a vynálezce. A svatý. Od krále získal privilegia i nové jméno – Juan de Ortega.

Hlásím se ve zdejší noclehárně, ubytovává mě drobný snědý starší muž se špačkem doutníku v koutku úst. Je to místní farář Don José María, jak později zjišťuji. V klášteře je dnes pouze obrovská noclehárna. Stará se o ni tento jediný kněz. Je to zřejmě celá jeho duchovenská činnost, protože tu nastalo nežijí skoro žádní lidé; kolem jsou pusté hory a v sousedství kláštera jen dvě tři chalupy.

Do večera mám ještě čas projít se bez rance kolem kláštera, dojíst zbytky a posedět v malé hospůdce u sklenice vína. Venku se mezitím rozpršelo. U baru tlachají čtyři místní Španělé. Dávám si druhou sklenici a pak se ptám, zda nemají něco k jídlu, například polévku. „Polévku přece vaří padre“, sděluje mi hostinská.

Kostely tu stojí dva. Jeden je gotický, druhý je románskogotický a stojí poněkud stranou; je to původní zdejší kostel, který stavěl svatý Juan. Stavitel cesty, mostů a kostelů se ve svém chrámu dal pohřbít. Náhrobek má centrální postavení – jako by se kostel stavěl kvůli němu. V kryptě na jednoduchém sarkofágu stojí: **SAN JUAN DE ORTEGA 1080–1163, PREPARAD EL CAMINO DEL SEÑOR** (Připravoval cestu Páně).

Cestou z kostela na mne volá kněz, mám se mu zapsat do pamětní knihy. Sděluje mi, že nějaký Čech, co šel z Prahy, tu byl před několika lety. Po mně se zapisují dva Němci, co zrovna přišli – jsou to ti, co jedí se mnou drží krok z Viany. Kněz nás zve na polévku na osmou hodinu do refektáře. Počítá, kolik je tu lidí, a prosí Němku, aby mu pomohla servírovat. Vykládá, jak je polévka důležitá. Vaří ji každý den. Polévka je počátek lidského společenství (principio de la comunidad). Nezáleží na tom, zda je dobrá nebo špatná; je to bratrství poutníků na cestě. Lidé si jsou rovni kolem stolu, když se navzájem obsluhují... Já, který neumím pořádně žádný cizí jazyk, to pečlivě překládám ze španělštiny do němčiny. Sám při tom zírám. To asi ty dvě sklenice červeného.

Pak večeříme. Je nás devět: německá dvojice, Skotka, Francouz, Angličan, mladý tlustý Španěl, Ind s portugalským jménem a švédským občanstvím, hostitel a já. „Ve jménu Otce i Syna i Ducha,“ požehná farář a rozděljuje. Česneková polévka sestává z vody, z množství na hrubo pokrájeného česneku a z množství starého rozvařeného bílého chleba. Je výborná. Dělá dobře tělu i duši.

Padre sám nejí. „Vařím to každý večer. Už to nemohu ani vidět,“ říká; v koutku úst cucá pořád svůj špaček doutníku. Zato nám všem chutná, přidáváme si. Chápu, jak důležitý pastorační čin je tato česnečka. Bez ní bychom se na sebe pouze usmáli a pozdravili. Jsme všichni slušně vychovaní, netroufli bychom si obtěžovat druhé hovorem. Teď jíme, mluvíme, otvíráme rance a sdílíme se o své zbytky chleba. Zní španělština, němčina, angličtina, francouzština. Félix – ten tlustý Španěl – vytáhl dokonce drahé konzervičky různých mořských pochoutek a nabízí jednu po druhé. Farář sedí a jen se usmívá. Když vidí, že se hovor dostatečně rozproudil, zve nás všechny ráno do kuchyně na kafe a vytrácí se...

Ráno vcházím ještě v mlze do klášterního nádvoří. Potkávám Félixě. „Je to muy bueno“, hlaholí. „Je to pro mne všechno nové, nikdy jsem nespal v klášteře, hohó!“ Pak nás farář hostí, má zase nedopalek doutníku – nevím, zda je to týž jako večer. Snídáme jeho bílou kávu. Je to spousta ohřátého mléka lehce ochuceného kávou. Na zdi kuchyně stojí velkými písmeny:

TAMBIEN ENTRE LOS PUCHEROS SE ENCUENTRA DIOS (Také mezi hrnci se setkáváme s Bohem).

„Napsala to Terezie z Ávily. Velice inteligentní žena,“ vysvětluje kněz. „Znamená to, že Bůh není jen v kostele a při modlitbě. Je při každé práci, která se dělá dobře.“

Frómista

Za řekou mě vítá provincie Palencia. První vesnice se jmenuje Itero de la Vega – proto Pons Fiteria. V baru si dávám „un café solo“, je to běžná objednávka i ostatních. Sedlák ve slamáku, kalhoty pod břichem, doutník v ruce, srká kávu a jedním okem sleduje televizi, kde vrcholí předvolební kampaň.

Jdu mezi zavlažovanými a skrápěnými poli, ze zadu mezi stromy za řekou na mne vyhlédla věžička kastilské pohraniční pevnosti. Pak jedním pochodem do Boadilly, před vsí nacházím několik podzemních sklepů, jejich větráky vypadají jako podivné termití stavby. Staví se tu z bláta a slámy. Vesnice má sotva tři stovky obyvatel, je plná ovčích stop a hnoje. S tím kontrastuje slavný gotický sloup na návsi – symbol středověkých obecních práv, dokonce i soudních.

V turistické poradně jsou dva chlapi. Přivádějí mě do rozpaků, protože chtějí vědět, jak se u nás uctívá Pražské Jezulátko. Pro mne je Jezulátko čímsi okrajovým, myslím, že se o ně zajímají hlavně cizinci a mezi nimi převážně ti hispanofonní. Však Jezulátko přišlo do Čech ze Španělska, bylo to v polovině 16. století – v době, kdy České země a Španělsko měly k sobě nejbliže; vládly jim dvě větve téhož Habsburského rodu, založené bratry – Karlem V. a Ferdinandem I. V českých zemích se šířilo španělské myšlení spojené s katolickou vírou, španělská kultura, móda, dokonce i španělský jazyk. Španělské vlivy utužovaly Španělky, které se vdávaly za české a moravské šlechtice. Adam z Ditrichštejna se oženil s Marií Margaritou de Cardona. Jejich syn František, pozdější kardinál z Ditrichštejna, byl tedy poloviční Španěl; pochopíme tak, proč se stal pilířem protireformace na Moravě. Maríá Maxmiliána Manrique de Lara – příbuzná Hernána Cortése a mnoha významných Španělů své doby – se zase vdala za Vratislava z Pernštejna, jednoho z nejpřednějších šlechticů země.

Členové některých českých šlechtických rodin si dokonce dopisovali španělsky. U Pernštejnů se prý ve španělštině vedly i kuchyňské účty. Řada španělských slov uvízla v té době v češtině. Jsou to běžná a nepříliš důstojná slova, dokonce s léty nabyla poněkud hanlivý přídech – například almara, panděro, merenda nebo basta.

Voskovou sošku Jezulátka si přivezla do Čech ve své výbavě Maríá Manrique de Lara. Později ji věnovala své dceři Polyxeně, provdané poprvé za Viléma z Rožmberka, podruhé za Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic. Když Polyxena podruhé ovdověla, darovala Jezulátko pražskému klášteru karmelitánů – to bylo už po bělohorské bitvě.

Španělsko-české vlivy nepůsobily jednosměrně. Češky se zase vdávaly do Španělska, jako Polyxenina sestra Jana z Pernštejna, provdaná vévodkyně de Villahermosa. Když ovdověla, uchýlila se do kláštera bosých karmelitánek v Madridu, kde byla převorkou její sestra Luisa – pod jménem Luisa de las Llagas (Luisa z ran Kristových). Převorem karmelitánů v Praze byl tehdy Španěl, převorkou karmelitánek v Madridu poloviční Češka. Není divu, že to byl řád karmelitánů, kdo rozšířil slávu Pražského Jezulátka zpátky do Španělska i po latinské Americe, kde je mu zasvěceno množství oltářů a řada kostelů. Tyhle všechny souvislosti ovšem nedokážu španělsky vysvětlit mužům, kteří se zajímají o to, jak se u nás ctí El Niño Jesús de Praga. Koktám tedy něco ve smyslu, že je to taková španělská specialita, a mizím směrem do noclehárny.

Svatý Lazar Jeruzalémský

Zasvěcení připomíná svatého Lazara, který žil v Betanii u Jeruzaléma se svými sestrami Marií a Martou. Sourozenci patřili k Ježíšovým přátelům. Lazar jednou náhle onemocněl a zemřel; Ježíš přispěchal do Betanie a svému zemřelému příteli vrátil život. Nešlo o nějakou rychlou resuscitaci v prvních minutách klinické smrti, Ježíš přišel až za několik dní, Lazar byl už pohřben. Ježíš přikázal, aby odvalili kámen od vchodu do hrobu. Bránili se; Bible realisticky popisuje jejich zdráhání: „Pane, už smrdí...“ A pak Lazar přesto vyšel z hrobu, zabalený do pohřebních roušek. „Rozvažte ho a nechte ho jít“, řekl Ježíš.

Více se o Lazarovi nedočteme. Lazar z Betanie – svatý Lazar Jeruzalémský – se stal symbolem těch nejubožejších: Vždyť už byl mrtev, jeho tělo se rozkládalo, a přece ještě ožil. V jeho příběhu nacházeli nelogickou a vzpurnou naději ti vyvrženci, jejichž tělo se za živa rozkládalo – malomocní. Kostelík sv. Lazara je zbytkem lazaretu, špitálu malomocných. Takové špitály se stavěly vždycky za městskými hradbami, vědělo se, že je nutné, aby malomocní žili odděleni. A současně je zasvěcení kostela památkou na zvláštní, málo známý rytířský řád, který měl v popisu práce o malomocné pečovat.

Řád sv. Lazara vznikl samozřejmě v Jeruzalémě. Tam byl odnepaměti za hradbami špitál pro malomocné. Od 4. století tu nemocným sloužila skupina mnichů, kteří

se řídili východní regulí sv. Basilea Velikého. Když Jeruzalém v 11. století dobyli křižáci, spojili tento starý špitál sv. Lazara, vedený arménskými basiliány, s několika mladšími špitály a vytvořili z nich jedinou instituci. Ta se po čase zase rozdělila a stala se základem řádu sv. Jana – Johanitů – a řádu sv. Lazara. Lazariáni jsou tedy pro tradici svého špitálu asi nejstarším charitativním řádem vůbec.

Řád dodnes zakládá a podporuje nemocnice, zvláště nemocnice pro malomocné, po celém světě. Také v Evropě má řád domovy pro postižené a sociálně zdravotní střediska. Členy lazarského řádu jsou většinou lékaři a zdravotníci.

Jaime García

Oficina de los peregrinos – úřad katedrály, kde jsou přijímáni poutníci, má dlouhou polední přestávku; konečně přisupí mohutný padre. Do tlusté knihy zapisuje pomalu poutníky, kteří během poledne dorazili pěšky či na kole. Vyplňuje jejich jména také do latinské listiny, kterou jim vydává na svědectví, že došli do Santiaga. Jako ujištění mu slouží Credencial del Peregrino, kde jsou potvrzeny všechny zastávky a noclehy na cestě. Velké problémy má s dvojicí Francouzů, které zapisuje před námi. Sdělují mu, že pouť pro ně měla význam sportovní a kulturně historický. Padre se ptá: „A nemělo to pro vás také duchovní význam?“ Alespoň trochu víry, trochu zbožnosti kdyby připustili. Padre by rád slyšel přitakání, protože jim chce vydat listinu svědectví. Ale udělat to nemůže, na listině je totiž předtištěno, že poutník šel „pietatis causa“, tj. veden zbožností, a s tímhle svědectvím není možno plýtvat.

V našem případě padre pochybnosti nemá. Vidí nejen naše Credencialy, ale i poutní knihu s razítky od Prahy až do Santiaga. Jako manželům nám vydává jedno společné svědectví a vyplňuje „Sidonium et Mariam, Susa et Susová“ – respektuje ženskou podobu českého příjmení. A podepisuje se: Jaime García, kanovník.

Ptáme se ještě na noclehárnu, loučíme se. Padre Jaime však s námi nekončí: „Nechcete přijít zítra na mši pro poutníky?“ Přitakáváme, chceme tu samozřejmě prožít všechno. Jaime nás vzápětí prosí, abychom si připravili přímluvnou modlitbu. Máme ji říci česky, bude to poprvé, co v katedrále

Santiago

zazní čeština. Nejde mu však jen o zvuk cizí řeči; máme před mší přijít za ním, abychom se o té modlitbě domluvili španělsky či francouzsky. On účastníkům mše řekne, za co se budeme modlit, aby to věděli a mohli se vnitřně připojit.

Teprve na závěr rozhovoru se dostávám k tomu, abych mu řekl, že jsme protestanti. Myslím, že to má vědět, když nás zve k aktivní účasti při bohoslužbě. Padre je však téměř dotčen „No a co? Jste přece křesťané – věříte v Ježíše Krista! Tak co má být?“

Druhého dne v poledne jsme tedy v katedrále mezi několika desítkami poutníků. Konečně nadchází chvíle modlitby. Česky se přimlouvám za jednotu církve, za sjednocení Evropy a aby Evropa při svém sjednocování nalezla svůj duchovní rozměr a smysl. Jaime to tlumočí do španělštiny a všichni připojují španělsky „Prosíme tě, vyslyš nás!“ Po mši mě ještě v kostele nachází Mexičan, s nímž jsme se už několikrát potkali, gratuluje mi a děkuje za modlitbu. Ve městě mě po chvíli zastavuje Angličan, s nímž jsme večeřeli v Triacastela, a říká totéž. (Večer v dormitoriu mě ještě pochválí neznámá francouzská dívka. „Proč ‚bravo‘, Mademoiselle? Pro tři slova?“; zeptám se. – „Ta myšlenka byla ta pravá, Monsieur! Bravo!“)

Skutečně nevím, co zvláštního slyšeli všichni ti lidé v mých třech prostých větičkách, ale slyšel jsem, že Duch svatý si může vybrat nejrůznější nástroje. Člověk je pak ovšem jen trouba, kterou Duch vane, a nemá si o sobě nic jiného myslet.

Finis terrae

Z pahorků poloostrova Corcubiónu jsme ho poprvé spatřili. Z nejzápadnějšího konce španělské pevniny vybíhá nízká šíje s městečkem a rybářským přístavem. Zvyšuje se pak v táhlou zalesněnou horu a jako zahnutý prst zaťatý do oceánu se obrací k jihu. Končí skalnatou výspou s majákem. Toto je konec světa. Latinské jméno mysu zní v dnešní španělštině Finisterre a galicijsky Fisterra.

A pak konečně sedíme na skále u majáku. Jsme na konci světa.

Kolem skal se na všechny strany rozprostírá Atlantik. Klidná hladina se leskne ve slunci. Jen občas ji poruší rybářská loďka, která objíždí mys a zanechává za sebou bílou zpěněnou stopu. Obzor není vidět, v oparu se moře spojuje s oblohou. Na slavnostní pocit při dosažení cíle jsme se připravovali, ale teď cítíme smutek a prázdnotu – tohle je konec! A začínáme rozumět básníkovi, který napsal, že sny umírají, když se uskuteční.

Mezi balvany pod křížem na konci světa vyráží fenykl. Ve slunci nad ním se míhá otakárek jako živý doklad té lásky, která vytvořila toto všecko a drží pohromadě nás i náš mnohotvárný světadíl navzdory jeho starým i novým hříchům.

Smysl pouti není v jejím cíli, ale v pouti samé. Takže cesta do Santiaga a na mys Finisterre sice končí, ale naše pouť pokračuje. Všechno je velmi dobré. Je dobře, že na konci světa stojí kříž.

POSTSKRIPTUM

STŘEDNÍ TŘÍDA

Jak jsem zjistila, zda patřím do střední třídy či nikoli

Nedávno vysílala BBC rozhovor s dnes nejnámějším českým sociologem Janem Kellerem. Dramatické akce a jistá angažovanost jsou vyváženy hlubokými teoretickými znalostmi. Keller studuje díla sociologů-otců zakladatelů v originálech a snaží se je zpřístupnit současným čtenářům (viz nedávno publikované „Dějiny klasické sociologie“). Mezi jeho známé knihy patří „Až na dno blahobytu“, „Soumrak sociálního státu“, „Sociologie byrokracie a organizace“, „Nedomyšlená společnost“, „Abeceda prosperity“ a učebnice „Úvod do sociologie“. Redaktor BBC představil Kellera slovy jiného nadějněho sociologa nejmladší věkové kategorie Jana Jandourka coby „Karla Gotta české sociologie“. Nebudu nyní rozvíjet myšlenku, zda je to lichotivé či nikoli, oba výklady jsou možné a záleží na tom, co pro každého z nás Karel Gott symbolizuje. Budu se věnovat vlastnímu obsahu rozhovoru, který se mj. zabýval sociální strukturou české společnosti a jejími proměnami. Keller publikoval nedávno článek „Česká společnost 15 let poté“ v mezinárodním (jistě impaktovaném) časopisu *European Journal of Social Theory*.

Základní myšlenkou článku je, že české společnosti se nedaří vybudovat silné střední třídy. Proces oslabování středních tříd a polarizace společnosti je patrný ve všech západních zemích, ale u nás má podle Kellera specifické rysy, neboť navazuje na problematické období socialismu, kdy střední třídy byly rovněž decimovány. Slovy Kellera střední třída se u nás po r. 1989 nestačila etablovat. Jak lze vůbec střední třídy definovat? Použije-li se tzv. subjektivní hodnocení (dotaz „Kam byste se zařadil/a“), označí se 65 % populace jako střed, neboť taková je přirozená tendence lidí myslet si, že některým se vede hůř a některým lépe než mně. Mezi objektivní indikátory střední třídy tradičně patřily takové znaky, které dnes podle Kellera splňují jen 2–3 % domácností. Je to vlastní bydlení (vlastní domek, byt), schopnost udržet dítě na vysoké škole z vlastních zdrojů při placení školného, a to vše z jednoho platu. Tato definice platila podle Kellera pro období před 2. světovou válkou, dnes by tyto znaky označily spíše příslušnost ke společenské elitě. Obzvláště se zhoršilo postavení tradičních středních tříd (zemědělci, řemeslníci, živnostníci), naopak prosperitu zažívá vrstva kvalifikovaných zaměstnanců velkých organizací. Aktuálnějším pokusem objektivně vymezit střední třídy je znak, že domácnost nemá nárok na žádné sociální dávky a nemusí úporně šetřit celý rok na standardní zahraniční dovolenou. Zde se Keller domnívá, že do této kategorie spadá asi 20 % českých domácností.

Proč se Keller obává o osud středních tříd, které jsou brány jako opora demokracie a zdroj její stability? Budoucí reformy (placení školného, posílení přímých

plateb ve zdravotnictví, připlácení soukromého penzijního pojištění, redukce dávek, propouštění) se podle něj budou dít na jejich úkor. Nejbohatší mají své rezervy, nejslabší budou zachyceni sociální sítí a ti nejzbedovanější nemají co ztratit už teď. Středních tříd se tak začíná dotýkat existenční nejistota, zda si svou příslušnost ke střední třídě UDRŽÍ. To je již problém i pro vysokoškolsky vzdělané lidi. Keller užívá Baumanova příměru, když říká: Příslušník střední třídy je jako turista, který se ubytuje v hotelu, a neví, kde se ráno probudí.

Mnozí si všímáme, jak se změnila česká společnost. V dobrém i v tom horším. Z rozhovorů s přáteli vím, že to netrápí již jen sociology, ale i ty, kteří jen tak koukají kolem sebe. Na jedné straně více než luxusní obchody, kde stojí malý šáteček 20 000 Kč, a v jejichž nablýskaných vchodech se převlékají bezdomovci nebo si tam narkomani píchají heroin. Limuzíny s téměř zlatými volanty na pražských ulicích, a v tramvajích lidé, pro které je problém se umýt, učesat, najíst. Nikdo ve vyspělém světě neví, co s tím. Bohatí se umějí zavřít za vysoké ploty, nechají obstoupit své nemovitosti bodygardy a vyspělou technologií, žijí ve svých klubech, hotelech, rezidencích, ghettech svého druhu. Bídou současného velkoměstského života jsou daleko víc postiženi ti obyčejní lidé, kteří jezdí městskou hromadnou dopravou, stojí fronty v supermarketech, jejich děti nenavštěvují elitní školy a oni sami se neléčí v soukromých sanatoriích.

Nepochybují o podloženosti tvrzení Jana Kellera a chápu rozdíl mezi sociologickým („jaké postavení má člověk opravdu?“) a psychologickým („jak to cítí?“) pojetím střední třídy. Protože objektivní kritéria by leckdy vedla ke zdrcujícímu poznání, dokáží je vybalancovat psychologickými a říkám si, že každý, kdo dokáže občas a třeba v malém přispět na druhé, aniž by jeho děti měly proto hlad, je boháč. Přesto se mi Jan Keller zdál v rozhovoru příliš skeptický a škarohlídský, když zmiňoval nenaplněná očekávání české veřejnosti a zklamání po r. 1989. Měla jsem právě za sebou nádherný zážitek z Mokropsů, kde jsem se úplně náhodou připojila k turnaji v plážovém volejbalu, organizovaném místní obcí. Na břeh Berounky nechali „kluci“ ze zastupitelstva navězt jemný písek, postavili dřevěné opalovací plochy, instalovali bar s míchanými nápoji a ještě pozvali kubánskou kapelu Los Amigos De Cuba, která po celé odpoledne a večer hrála latinskoamerické rytmy pro nadšené místní tanečníky. Malé děti se brouzdaly v řece a zpocení sportovci si čas od času odskočili udělat pár temp. Obrázek jak z vlastivědné učebnice. Říkala jsem si, že mezi zázraky, jichž jsme se mohli stát po r. 1989 svědkem, patří právě oživení obecního života, kdy si lidé organizují akce a zábavu spontánně a po svém. V duchu mi znělo, takhle to nějak muselo být za té první republiky, pocit svobodného vytváření míst pro střetávání lidí a prožívání obyčejné radosti jakoby mi byl povědomý z některých románů či filmů. Naštěstí jsem tam byla dřív, než jsem se z rádia dozvěděla ony kruté skutečnosti o střední třídě.

VITA NOSTRA REVUE. Časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty.
Vychází 4× ročně. Vydává 3. lékařská fakulta, Ruská 87, Praha 10. IČO 00216208.

Evidováno pod registračním číslem Ministerstva kultury ČR

MK ČR E 15 377

Náklad 400 kusů.

Tel. 267 102 105, fax 267 311 812, e-mail: marie.fleissigova@lf3.cuni.cz.

Grafická úprava a tisk

TIGIS, spol. s r. o.

Příspěvky dodávejte na disketách 3,5" nebo e-mailem jako attached file
v editoru MS-WORD (nejlépe ve formátu RTF), jiný způsob projednejte předem
na čísle 267 102 105. Redakce neodpovídá za obsah mimoredakčních příspěvků.

Publikované texty nemusejí vyjadřovat názory redakce.

Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí, krácení
a jazykové úpravy příspěvků.

ISSN 1212-5083